ISTORIA ROMANILOR

SUB

MICHAIU VODA VITÉZUL

URMATA

DE SCRIERI DIVERSE

DE

NICOLAE BĂLCESCU.

PUBLICATE DE PRE DECISIUNEA

SOCIETATEI ACADEMICE ROMANE

SI INSOCITE CU O PRECUVÉNTARE SI NOTE

DE

A. I. ODOBESCU.

BUCURESCI

TYPOGRAFIA SOCIETATEI ACADEMICE ROMANE

(LABORATORI ROMANI)

19, STRADA ACADEMIEI, 19

1878

www.dacoromanica.ro

ISTORIA ROMANILOR

SUB

MICHAĬU-VODA VITÉZUL

www.dacoromanica.ro

MICHAEL WAIVODA WALACHIÆ TRANSALPINÆ. VTRAQVE FORTVNA INSIGNIS ET IN VTRAQ. EADEM VIRTVTE. AT. XLIIII
cum priul. S.Cæ.M.tis
Tanti facit nomen Christi Maiestatem Cæsaris Remp Christianam, et Ecclesiæ, Sub Pont. Max. Concordium Suq prodigus. publicæ diuinus Salutis etiamsi dira omnia et diri aduersarentur. Ficta obruens factis.
S. Cæs M.tis Sculptor Reg. Sculelor ad viuum deliarant. et D.D. Privil. MDCI

Reprod. S S a T Bucuresci 8690

www.dacoromanica.ro

ISTORIA ROMANILOR

SUB

MICHAIU VODA VITÉZUL

URMATA

DE SCRIERI DIVERSE

DE

NICOLAE BĂLCESCU.

PUBLICATE DE PRE DECISIUNEA

SOCIETATEI ACADEMICE ROMANE

SI INSOTITE CU O PREFUVENTARE SI NOTE

DE

A. I. ODOBESCU.

BUCURESCI

TYPOGRAFIA SOCIETATEI ACADEMICE ROMANE

(LABORATORI ROMANI)

19, STRADA ACADEMIEI, 19

1878

www.dacoromanica.ro

ÎN ONÓREA

NAȚIUNEI ȘI OȘTIRILOR

ROMÂNESCĬ

www.dacoromanica.ro

PRECUVÊNTARE

Îndeplinescŭ astă-ḑĭ una din cele maĭ vĭĭ şi maĭ stăruitóre ale mele dorinţe : aceĭa de a scóte la lumină *Istoria Românilor sub Michaĭu Vodă Vitézul*, lucrarea de căpeteniă a eminentuluĭ şi multŭ-deplânsuluĭ nostru istoricŭ Nicolae Bălcescu, care totŭ de o dată este şi o scriere de frunte în litterele românescĭ.

De duoĕ-ḑecĭ şi cinčĭ de annĭ de când *Nicolae Bălcescu* a muritŭ, înstrăinatŭ de préiubita şi pré-dorita sa ţérră, eŭ unul n'amŭ pregetatŭ unŭ momentŭ de a căuta mijlocŭ spre a face cunnoscută publiculuĭ românescŭ acéstă frumósă operă, în care îşĭ pironise min-

www.dacoromanica.ro

tea şi puterile sale unŭ omŭ de unŭ rarŭ talentŭ, pe care, de copillŭ âncŏ, mĕ deprinseseimŭ a 'lu respecta, a 'lŭ ĭubi, a 'lŭ admira.

Ciucĭ-spre-ḑece annĭ din aceştia, amŭ păstratŭ cu sânţeniă la mine manuscriptele luĭ, cercându-mĕ, de câte orĭ 'mĭ a statŭ în putere, a dà publicităţeĭ celŭ puçinŭ o parte din ele. Dar, spre ruşinarea nóstră de pênĕ acum, a trecutŭ unŭ pătratu de secolŭ de la mórtea Balcesculuĭ maĭ nainte ca să pótă fi pusŭ sub ochiĭ naţiuneĭ române, totu ceĭa-ce dînsul lucrase întru cea maĭ mare a eĭ onóre.

A trebuitŭ ca o raḑă din acelŭ focŭ de vitejia strămoşéscă, care ardea cu dorŭ inima luĭ N. Bălcescu, să străbattă în sfêrşitu în vinele tutulor Românilor, pentru ca să afle timpul priinciosu de a esşi la ivélă, patrioticele pagine scrise de pénna luĭ, muĭată şi oçelită în sângelc atâtor eroĭ aĭ Românilor din trecutŭ!

Aḑi într'adevĕrŭ e timpŭ ca naţiuna română să audă şi totŭ de-odată să simţă adùncŭ cugetele inviătóre şi spornicele cuvinte ale aceluĭ nobilu suffletŭ, ale aceleĭ întinse intelligenţe românescĭ, care odată se numĭa *Nicolae Bălcescu!*... Nicolae Bălcescu, despre carele ne spune d' V. Alexandri că: «coprinsu

www.dacoromanica.ro

«de entusiasmŭ la privirea flăcăilor românĭ
«ce dănţuĭaŭ cu pletele în vêntŭ, ţicea : «O !
«mêndră óste va avé România, când îĭ va
«venì şi eĭ rôndul pe lume !»*

Şi negreşitŭ la virtuţile ostăşescĭ ale poporuluĭ românu se gêndĭa fără pregetŭ Nicolae Bălcescu, de óre-ce elŭ, abié în vêrstă de 19 annĭ (era născutŭ în Bucurescĭ la 29 iunie 1819), intră în oştire şi, numaĭ cu rangul de cadetŭ (ĭunkĕrŭ), doritorŭ să împărtăşéscă soçilor sĕĭ de arme cunnoscinţele ce mintea'ĭ ageră şi studióssă dobêndise ânco din juneţe, cerù să institue în casarmă o scólă pentru soldaţĭ, unde însuşĭ fu învĕţătorŭ. Apoĭ, dupĕ ce fu prigonitŭ şi închisŭ cât-va timpŭ la mŏnăstirea Mărginenĭĭ pentru ideile sale liberale, totŭ cotre oştire îşĭ îndreptă elŭ gêndurile, când spre a intrà în carriera litterariă, elŭ tipări în Iaşşĭ la 1844, începutul unuĭ studiŭ asupra *Putereĭ armate la Românĭ.***

** *Nicolae Bălcescu.* Suvenire de V. Alexandri. Unŭ fragmentŭ, în *Revista Română pentru sciinţe, littere şi arte.* Bucurescĭ, Tom. II. 1862, p. 312.

* Acestŭ studiŭ, publicatŭ în *Fóĭa sciinţifică şi litterară* din Iaşĭ, şi apoĭ şi în făşcióră separată, pórtă titlul: *Puterea armată şi arta militarĕ de la întemeĕrea principatuluĭ Valachieĭ pênĕ acum.* — Elŭ se completézĕ printr'unŭ asemené studiŭ asupra principatuluĭ Moldoveĭ, tipăritŭ în *Magazinul istoricŭ pentru Dacia,* din Bucurescĭ.

www.dacoromanica.ro

Pênĕ la annul 1848, petrecêndu'şĭ timpulĭ în studiĭ istorice, când la Paris, când în ţérră, elu scrise differite lucrărĭ de unŭ mare interesu pentru istoria naţionalĕ, şi le publică în *Magasinul istoricŭ pentru Dacia*, pe care îlŭ redactà în unire cu d[1] A. Treb. Laurianŭ.*

La annul 1848, elŭ luă parte activă la mişcarea naţionalĕ, atâtŭ în ţérra Românéscă, câtu şi, maĭ apoĭ, în Ardélŭ. Însuşĭ elŭ, în scrierile luĭ pe care le dămŭ aci la lumină, ne descrie adesé simţirile înduoĭoşate ce a încercatŭ inima luĭ, în mijlocul acelor aspirărĭ confuse ale deşteptărieĭ spiritului naţionalŭ, pe care elu, singurŭ póte pe atunceĭ, scia să le mĕsóre, în mintea sa erudită şi patriotică, cu mĕsura uriéşă a gloriilor trecutuluĭ.

Fĕră ânsĕ de a perde curagiul în aceste

* Scrierile luĭ Bălcescu, care aŭ apărutŭ în *Magazinul istoricŭ* sunt cele următóre : Tomul I (1845) : *Cuvêntŭ prelimináriŭ despre isvórcle istorieĭ Românilor. — Românii şi Fanarioţiĭ. — Ioanŭ Téutul, mare logofétŭ alŭ Moldoveĭ. — Logofétul Mironŭ Costinŭ, istoricul Moldavieĭ. — Spătarul Ioanŭ Cantacuzino.—Postelnicul Constantinŭ Cantacuzino.*

Tom. II (1846) : *Puterea armată şi arta militarĕ la Moldoveni în timpul mărireĭ lor.—Despre starea socialĕ a muncitorilor plugarĭ în principatele Române în deosebite timpurĭ.*

Tom. IV. (1847) : *Campania Românilor în contra Turcilor, de la annul 1595.—Bulletinŭ despre portretele principilor ţerreĭ Românescĭ şi aĭ Moldavieĭ, ce se află în cabinetul de stampe de la bibliotheca regalĕ din Paris.*

www.dacoromanica.ro

sterpe lupte, tocmaĭ când vĕḑu de tóte părţile avênturile generóse ale poporuluĭ românŭ înfrânte sub jugurĭ străine şi asupritóre, tocmaĭ în tómna annuluĭ 1849, elŭ se întórse în França şi se consacră maĭ cu totul la lucrarea capitalĕ a vieţeĭ sale, la povestirea marilor fapte răsboínice ale Românilor din alŭ XVI[6] secolu.*

Dar să 'lu lăsămŭ să 'şĭ descrie însuşĭ starea luĭ fisică şi suffletéscă, şi să ne mărginimŭ a decopia aci o notă pe care amu aflat'o printre chârtiile luĭ, scrisă cu o mână slă-

* N. Bălcescu, în timpul revoluţiuneĭ de la 1848 din Bucurescĭ, a scrisŭ în ḑiarul luĭ Bolintinénu, *Poporul Suveranŭ*, câteva articole, din care extragemŭ liniile următóre :

«Părinţiĭ noştri aŭ vĕrsatŭ preţiosul lor sânge pentru a ne lăsa «de moştenire drepturile nóstre politice, şi datoria nóstră este a «le păstra cu aceĭaşĭ putere pentru fiiĭ noştri. Timpul n'a venitŭ «ca să dobêndimŭ o independenţă absolută. Posiţia nóstră poli«tică, de pe tractate, este bună; numaĭ trebuĭe a fi păzită de «înalta Pórtă, a fi sprijinită cu statorniciă de noĭ. Să nu uĭtămŭ «că suntemŭ datorĭ a apăra naţionalitatea şi drepturile nóstre, de «vomŭ fi nevoiţĭ, chĭar vĕrsând sângele. De vomŭ cădé în acéstă «luptă sântă, să cădemŭ încaĭ bărbătesce, astfelŭ cum aŭ trăitŭ «părinţiĭ noştri, şi ca dînşiĭ să strigămŭ : *Maĭ bine ţĕrra nóstră «să se prefacă într'unŭ întinsŭ mormêntŭ, numaĭ să rĕmână «totŭ ţĕrra Românilor !*»

Mergênd apoĭ la Paris, pe când se occupà de marea luĭ operă istorică şi, osebitŭ de o întinsă corespondenţă şi de redactarea unor acte attingĕtóre de faptele emigraţiuneĭ revoluţionarilor românĭ, elŭ publică în *Journal des Economistes* din Paris, 1850,

www.dacoromanica.ro

bită, când se află la *Hyères, dechemvrie în 17, annul 1850 :*

«Minutele în care scriŭ sunt pline de amarŭ «şi întristare. Pe când Europa întrégă se pregă- «tĭa a saluta triumful libertăţiĭ, eroica Françă «de la care ca totŭ d'a-una, se aşteptà sem- «nalul, França, prin fatalitate şi prin neuni- «rea fiilor sĕĭ, cade gemênd în neputinţă sub «unŭ jugŭ umilitorŭ. Fiiĭ fŏră-de-legeĭ trium- «féză în tóte părţile şi întemeĭază spurcata lor «tiranniă. Suffletele generóse, sdrobite şi ră- «nite de mórte, vĕdŭ apuind din vederea lor «ḑioa mântuireĭ. Însumĭ eŭ, cu o inimă sfâ- «şiată de durere, mĕ luptŭ cu o bólă crudă şi

o importantĕ lucrare în limba francesă, sub titlul *Question économique des Principautés danubiennes.* Printre manuscriptele rĕmase de la dînsul se află şi o parte din textul românŭ alŭ acestuĭ memoriŭ. Totŭ acolo găsimŭ şi unŭ însemnatŭ fragmentŭ dintr'o lucrare încŏ inedită, purtând titlul : *Manualul bunuluĭ Românŭ, dialogŭ între unŭ săteanŭ şi unŭ comisarŭ de propagandă.* Fiind la Paris, *Bălcescu* maĭ compuse cuvêntul sĕŭ asupra *Mişcăreĭ Românilor din Ardélŭ la 1848,* pe care îlŭ tipări într'unŭ ḑiarŭ românŭ de acolo, *Junimea Română,* din 1851; apoĭ conlucră séŭ traduse poema în prosă ce pórtă numirea de *Cântarea Românieĭ* şi care fu maĭ întêĭu tipărită la Paris în broşura *România viitóre* din 1851, şi apoĭ reprodusă de dl. V. Alexandri în *România litterară* din Iaşĭ 1855, unde s'a tipăritŭ şi unŭ fragmentŭ din cartea IIIa a *Istorieĭ Românilor sub Michaĭu Vodă Vitézul,* sub titlul : *Răzvanŭ-Vodă.*

Acestea sunt, pare-mi-se, tóte scrierile Bălcesculuĭ de la 1848 pênĕ la mórtea luĭ.

www.dacoromanica.ro

«neîmblânḑită, cautŭ a câştiga timpŭ asupră'ĭ «şi a o întrece în ĭuţélă, ca să potŭ lăsa fraţi- «lor meĭ aceste pagine din viéţa părinţilor «noştri, şi caḑŭ sleitŭ de puteri, mistuitŭ prin «silinţele ce facŭ. Cu tóte aceste temeĭurĭ de «descuragĭare, suffletu'mĭ te slăvesce âncŏ, în- «ḑeită libertate, şi de-şi ómeniĭ sângĭurilor «aŭ învelitŭ cu maramă négră dulce faça ta, «crede că va veni ḑioa fericită, ḑioa isbêndi- «reĭ, când omenirea întrégă se va scula spre «a sfâşia acestŭ vĕlŭ şi duşmaniĭ tĕĭ se vor «împetri la vederea sóreluĭ sĕŭ de lumină; a- «tuncĭ nu va maĭ fi nicĭ unŭ omŭ robŭ, nicĭ «naţiă róbă, nicĭ omŭ stĕpânŭ pe altul, nicĭ «poporŭ stĕpânŭ pe altul, ci domnirea *Drep- «tăţiĭ* şi *Frăţieĭ!* Aceste cuvinte, ce o dată «amŭ datŭ de devisă naţieĭ mele, vor domnì «lumea; atuncĭ aşteptarea, visarea vieţeĭ mele «se va împlini; atuncĭ toţĭ Româniĭ vor fi «una, liberĭ şi fraţĭ! Vaĭ! nu voĭu avé norocŭ «a vedé acéstă ḑi, de-şi eŭ asemenĭ amŭ mun- «citŭ şi amŭ pătimitŭ pentru dreptate, şi celŭ «din urmă alŭ meŭ cuvêntŭ va fi âncŏ unŭ «imnŭ ţie, ţérra mea multŭ dragă!»

Acea lucrare despre care elŭ vorbesce cu unŭ aşa durerosŭ entusiasmŭ, este *Istoria Românilor sub Michaĭu Vodă Vitézul*, la care lucrà

www.dacoromanica.ro

de mai multŭ timpŭ şi din care scrise o mare parte în anniĭ ceĭ din urmă aĭ vieţiĭ sale. Iată, de pre o altă însemnare manuscrisă ce s'a găsitŭ totŭ printre chârtiele luĭ, împărţirea ce elu voĭà să dée opereĭ sale :

«Tomul I : *Introducere.* — Cartea I. *Li-*«*bertatea Naţională* (1593—Aprilie 1595).— «Cartea II. *Căllughĕreni* (Aprilie 1595—De-«chemvrie 1595).—Cart. III. *Robirea Ţĕrra-*«*nuluĭ* (Dechemvrie 1595—Aprilie 1599). — «Acte adaose.

«Tomul II : Cartea IV. *Unitatea Naţională* «(Aprilie 1599—Iulie 1600).—Cart. V. *Miri-*«*slĕĭ* (Augustŭ 1600. — Ianuarie 1601). — «Cart. VI. *Gurusleĭ* (Ianuarie 1601—Septem-«vrie 1601).—Acte adaose.—Lista isvórelor «acestoĭ istoriĭ.»

Cartea âncêĭu, de pre cum însuşĭ însemnéză pe acéstă ultimă notă, a fostŭ scrisă la Paris în iérna annuluĭ 1851 (ianuarie şi fevruarie); a doua, iarăşĭ la Paris, 1851 (martie şi aprilie), cu tóte că o mare parte fusese publicată la 1847, în *Magasinul istoricŭ*, sub titlul «*Campania Românilor în contra Turcilor, de la annul 1595*»; a treia carte a scris'o în satul Ville d'Avray, lângă Paris, la 1851 (maĭŭ pênă la augustŭ); a patra la Hyères, în França

www.dacoromanica.ro

meridională, la 1852 (maĭu şi aprilie); în sfêrşitŭ o parte din a cincea e scrisă la Constantinopole, totŭ la 1852, dar ea nu este sfêrşită.* Se vede că pe a şésea nicĭ c'o începuse âncŏ, cocĭ nu există nicĭ unŭ manuscrisu. Actele adaose sunt adunate în mare parte, de-şi n'aŭ fostu âncŏ puse în orônduĭală de autorŭ: cât despre lista isvórelor, aflămŭ în notele luĭ, titlurile a maĭ multŭ de 225 scrierĭ vechĭ şi moderne în felurite limbĭ, pe care le-a consultatu d'a dreptul séŭ în traduceri, pe care elŭ punea să i le facă. Din *Introducere*, se vede, de pre sumariul ce ne a lăsatu, că voĭà să facă unu tabelŭ alŭ vieţeĭ sociale a Românilor din trecutu; dar, ast-felŭ cumu o avemŭ, ea este

* Manuscrisul acesteĭ a V-a cărţĭ, scrisŭ în mare parte de însăşĭ mâna cu totul slăbită a Bălcesculuĭ, se opresce la pagina 138 cu însemnarea numĕruluĭ capitoluluĭ «XXXIII», cu care avea să urmeze textul sĕŭ. D. Greg. Tocilescu, în interesanta monografiă ce a publicatŭ asupra luĭ: *Nicolae Bălcescu; viéţa, timpul şi operile sale, 1819—1852.* (tipăritŭ în *Columna luĭ Traianŭ* a d-luĭ B. P. Hasdeŭ, Bucurescĭ, 1876, No. 5, şi apoĭ în făscióră separată) face următórea curiósă observaţiune:

«Aci se opresce pénna luĭ Nicolae Bălcescu.

«Era capitolul 33 alŭ scriereĭ sale, care corespunde la capito-«lul 33 alŭ vieţeĭ sale, vêrsta în care a murităŭ!... Este o întêm-«plare curiósă, analogă cu aceĭa a luĭ Napoleon celŭ mare, în «manuscriptele căruĭa s'a găsitŭ unŭ manualŭ de geografiă, scrisŭ «în juneţea sa, neterminatŭ şi care se opriă tocmaĭ la insula S-ta «Elena, unde, 30 annĭ maĭ în urmă, marele împĕratŭ avea să'şĭ «sfêrşéscă carriera.»

www.dacoromanica.ro

mai multu unŭ scheletŭ alŭ lucrăreĭ precugetate.

Nicolae Bălcescu nu avù dar timpul să'şĭ adducă pênĕ la capĕtŭ întreprinderea sa. Muncitŭ de dorul ţĕrrĕĭ, luptându-se cu o răpede bólă de peptŭ şi maĭ adesé şi cu neaverea şi isolarea în ţérră străină, elŭ se decise a se porni la Constantinopole ca să obţină voĭa de a se reîntórce la căminul părintescŭ; acolo ânsĕ i se refusă favórea de a vedé pămêntul sĕu de nascere, şi atunci, cu suffletul întristatŭ, cu puterile slăbite, singuru şi lipsitŭ maĭ de tóte, se întórse totŭ pe mare către appusŭ, purtând mereŭ cu sine scumpul sĕŭ avutŭ, manuscriptele luĭ. La 5 octomvrie 1852 elu ajunse în Palermo, unde sperà să afle, sub clima căldurósă a Sicilieĭ, alinare pentru sufferinţele peptuluĭ sĕŭ attacatŭ; dar dupĕ şése sĕptĕmânĭ de viéţă tristĕ şi isolată, la 16 noemvrie, elu îşĭ dete suffletulu departe de orĭ ce inimă amică, năpustitŭ pe patul uneĭ ospĕtăriĭ, şi lăsând numaĭ cu limbă de mórte tóte scrierile luĭ, unuĭa din prieteniĭ sĕĭ, dlnĭ Ionŭ Ghica.

Elŭ nu avea la sine maĭ multŭ de cât o summă de 30 francĭ; nu era nimenĭ acolo ca să'ĭ cumpere măcar unŭ locŭ la cimitiriŭ. Cĭocliĭ ridicară cadavrul străinuluĭ din ospĕtă-

www.dacoromanica.ro

ria «alla Trinacria» şi'lŭ afundară în grópa de obşte a săracilor din mŏnăstirea Capucinilor de la Palermo.

Când la 1863, amŭ cerutŭ şi amŭ obţinutŭ de la Domnitorul Alexandru-Ioanŭ Cuza, carele ĭubise şi scià să preţuĭască pe Bălcescu, autorisaţiunea de a trămite din partea guvernuluĭ românu ca să ridice de pre ţĕrmul străinu şi să adducă în patriă, ósele aceluĭ bărbatŭ cu care naţiunea română se póte mêndrì, trămisul nostru, d^nul^ Nicolae Ionescu, a pututŭ numaĭ să constate la faţa loculuĭ că trupul luĭ Nicolae Bălcescu era pentru veciă amestecatŭ printre osemintele săracimeĭ din Palermo. D^luĭ^ ne adduse de acolo numaĭ ultimele voinţe ale illustruluĭ rĕposatŭ *

Abié astădĭ ânsĕ, douĕ-dečĭ şi cincĭ de annĭ

* Testamentul luĭ N. Bălcescu, pe care l'a addusŭ d. N. Ionescu de la Palermo, şi care se păstréză la Ministerul Instrucţiuneĭ publice alŭ Romănieĭ, împreună cu raportul trămisuluĭ nostru, fusese încredinţatŭ de însuşĭ rĕposutul, consululuĭ turcescŭ din acea localitate. Simţind sfersitul sĕŭ, elŭ puse să i se facă o listă amĕnunţită de totŭ ce posedea cu sine, în care arătă că voinţa sa este ca manuscrisele luĭ să se dée d-luĭ Ionŭ Ghica, carele se afiă pe atuncĭ în Turcia. Unŭ preotŭ grecŭ din vecinătate priimi, de pre cererea sa, cea dupĕ urmă a luĭ mărturisire şi celŭ dupĕ urmă alŭ luĭ suspinŭ. Lădiţa cu obĭectele rĕmase de la Bălcescu a fostŭ de multŭ trămisă familieĭ sale de către proprietarul ospĕtărieĭ «alla Trinacria.» Astfelŭ s'a întêmplatŭ ca d-nul C. Bălcescu, care avea manuscriptele la sine, să mi le încredinţeze âncŏ

www.dacoromanica.ro

dupĕ a luĭ mórte, ele se îndeplinescŭ în parte.* D. Ionŭ Ghica a offeritŭ Societăţiĭ Academice Române, preţiósele manuscripte ale luĭ Bălcescu, care de la annul 1861 aŭ statŭ în păstrarea mea, încredinţate fiindu'mĭ de fratele rĕposatuluĭ, de dl Costache Bălcescu.

Âncŏ de atuncĭ amŭ începutu a tipări în

de la 1861 spre a le tipări în *Revista Română*. De atuncĭ ele aŭ statŭ pênĕ estimpŭ la mine.

Pe de altă parte, testamentul addusŭ în ţérră de D. N. Ionescu la 1863, rĕmăsese şi elŭ uĭtatŭ în dosarul ministeriuluĭ.

In fine, abié acum, prin concursul d-lor I. Ghica, C. Bălcescu şi alŭ meŭ, voinţele illustruluĭ rĕposatŭ începŭ a'şĭ căpăta a lor realisare.

* Bălcescu, într'o adresă cŏtre *patroniĭ Asociaţieĭ litterare române*, arăta că scrierea sa asupra *Epoceĭ luĭ Michaĭu Vitézul* fiind aprópe terminată şi avênd numaĭ câte-va lunĭ de lucru spre a o sfêrşi, elŭ doresce ca ea să fie tipărită în douĕ frumóse volume in-8°, de pre împărţirea expusă maĭ susŭ, şi totŭ de o dată să fie ornată cu unŭ portretŭ alŭ luĭ Michaĭu Vitézul, gravatŭ pe oţelŭ, de pre alŭ luĭ Sadeler făcutŭ în Vienna la 1601, precum şi alte patru executate în xylografiă. Doresce asemenĭ să se trămită unŭ june inginerŭ românŭ în ţérră ca să ridice planurile deosebitelor localităţĭ maĭ importante, citate în cursul opereĭ. Aceste cheltuĭelĭ cere de la *Asociaţiă* ca să le facă; iar pentru ostenelile sale proprĭĭ şi pentru tóte cheltuĭelile ce făcuse cu cumpĕrătorĭ de cărţĭ rare şi cu traducţionĭ, elŭ nu reclamă nicĭ o indemnisare, nicĭ măcar cele 400 exemplare din opera sa, pe care i le acordă statutele *Asociaţieĭ*. Elŭ se întemeiază ânsĕ a crede că, déca nu meritele opereĭ, dar negreşitŭ faptele ce ea coprinde, sunt de natură a deştepta în inimile Românilor simţiminte spornice pentru realţarea şi întemeĭerea naţionalităţĭĭ nóstre.

www.dacoromanica.ro

Revista Română, o parte din *Istoria Românilor sub Michaĭu Vodă Vitézul*;* dar nu amŭ pututŭ merge maĭ departe decât pênĕ pe la mijlocul cărţiĭ a IIIa. Sfêrşitul acesteĭ cărţĭ, a IVa întrégă şi totu ce maĭ posedemŭ din a Va, vĕdŭ acum maĭ ântêĭu lumina tiparuluĭ.

Societatea Academică Română, fericindu-se de preţiosul darŭ ce a priimitŭ şi doritóre de a se pune la înălţimea misiuneĭ sale, rĕspândind printre Românĭ, maĭ cu sémă producţiunile litterariĭ şi sciinţifice ale geniuluĭ naţionalŭ, n'a voitŭ să întârdie câtuşĭ de puçinŭ spre a dà publicitate măreţeĭ opere a nemuritoruluĭ N. Bălcescu.

'Mĭ a accordatu mie dorita onóre de a dirige acéstă grabnică tipărire, în care s'a socotitu maĭ oportunu de a înlătura de o cam dată tóte notele indicatóre de autoriĭ consultaţĭ de Bălcescu, în erudita şi consciinţiósa sa lucrare, şi de a tipări scrierea originalĕ în aşa chipŭ, ca ea să fie maĭ lesne de cititŭ pentru orĭ ce clasĕ de cititorĭ. **

* *Revista Română pentru sciinţe, litterc şi arte* coprinde în volumul I. (1861) *Introducerea*, *Cartea I* şi parte din *Cartea II*; în vol. II (1862) urmarea din *Cartea II* pênĕ la sfêrşitul eĭ; în vol. III (1863) o parte din *Cartea III*.

** Pentru acésta, amŭ adoptatŭ unŭ formatŭ maĭ micŭ şi maĭ

www.dacoromanica.ro

Cu timpul Societatea Academică Română îşĭ propune de a publica o ediţiune critică şi maĭ luxósă a operilor complete ale luĭ N. Bălcescu. Aceia va fi póte maĭ bine priimită de ómeniĭ de sciinţă.

Acum ânsĕ, noĭ sperămŭ şi credemŭ că acéstă carte, aşa cum este, va adduce, în împrejurările de façă, folosŭ şi întărire cugetuluĭ naţionalŭ alŭ întregeĭ Românimĭ!

A. I. Odobescu.,

Bucurescĭ.
16 noemvrie 1877.

purtăreţŭ decât cum doria Bălcescu, şi ne amŭ servitŭ de o ortografiă română care, fără de a exclude caracterele etimologice ale cuvintelor, întrebuinţéză ânsĕ accentele şi codiţele (cedille), depărtate din scrierea românéscă din colo de Carpaţĭ. Acésta este şi felul de ortografiă cu care se servĭa Bălcescu, când scriă cu littere latine. Totŭ manuscrisul *Istorieĭ Românilor sub Michaĭu Vodă Vitézul* este de mâna luĭ, scrisŭ cam într'astŭ felŭ.

www.dacoromanica.ro

ISTORIA ROMANILOR
SUB
MICHAIU-VODA VITÉZUL

INTRODUCERE

SUMMARIU.

Partea I^ma.—Idea progresuluĭ; legea istorică; tabloŭ despre istoria Românilor de la începutŭ pênĕ acum.—*Partea II^a.* 1. Care este callea nóstră naţionalĕ? — Unitatea naţionalĕ. — 2. Scopul socialŭ care este? În cŏtro trebuie a alerga? — 3. Revoluţia socialĕ. — Cestia proprietăţiĭ. — 4. Revoluţia politică. — Libertatea individualĕ. — Egalitatea şi speciile eĭ. — Votul universalŭ. — Suveranitatea naţionalĕ. — Juriul. — Tiparul. — Associaţiunile. — 5. Puterea séŭ guvernul. — Camera şi Domnul. — 6. Legile. — Judicătoria. — 7. Puterea armată. —8. Dajdiĭ. — 9. Educaţiă. — Instrucţiă. — 10. Bunurile mŏnăstirescĭ. — 11. Communităţĭ. *

I

Sunt opt-spre-ḑece secolĭ şi jumĕtate de când Christos întreprinse a rĕsturna lumea vechiă, civilisaţia păgână ce representa principiul din afóră, obiectivŭ, alŭ natureĭ şi alŭ sileĭ, substituind în locu'ĭ o altă lume, o altă civilisa-

* În schiţa necompletă, scrisă răpede şi fŏră ordine, ce posedemŭ din *Introducerea* autoruluĭ, cele maĭ multe puncte din acestŭ cadru aşa de în-

www.dacoromanica.ro

ţiă întemeĭată pe principiul din lă-întru, subiectivŭ, pe desvoltarea absolută a cugetărіĭ şi a lucrărіĭ omenescĭ în timpŭ şi în spaţiŭ şi prin identitatea între esenţa natureĭ spirituale a omuluĭ şi esenţa natureĭ divine, elŭ descoperi fiă-căruĭ individŭ legea libertăţiĭ, a demnităţiĭ, a moralităţiĭ şi a perfectibilităţiĭ absolute.

După ce în Evangeliă Mântuitorul ne arătă legea morală. absolută, nemărginită, *Legea dreptăţiĭ* şi aruncă omenir a pe callea nemărginită a uneĭ desvoltărі regulate, progresive, suppuind natura, sila, lumea din-afóră sub preponderanţa absolută a minţiĭ şi a cugetărіĭ, prin sângele séŭ vĕrsatŭ, prin mórtea sa, elŭ ne arătă legea practică, legea lucrărіĭ, legea jertfirіĭ, a iubireĭ şi a *frăţieĭ*, chipul cu care ne putem mântui, putem învinge rĕul şi îndeplini menirea morală a omenireĭ, adică maĭ întêĭu prin cuvêntŭ, prin ideă, pe urmă prin lucrare, jertfindune individul familieĭ, acésta patrieĭ, patria omenireĭ, viitoruluĭ.

Legea evangelică, descoperind spirituluĭ causa absolută, proclamând menirea omenireĭ şi a lumeĭ, împinse mintea omenéscă la demonstrarea şi realisarea eĭ. De atunceĭ sciinţa nouă întemeindu-se pe conceptul legilor spirituluĭ, pe observaţiă, pe esperienţă, pe calculŭ, a continuatŭ sdrobirea lumeĭ vechĭ, revoluţionarea séŭ perfecţionarea religieĭ, moraleĭ, politiceĭ, societăţeĭ întregĭ, nimicind orĭ-ce domniă individuală, suppuind acţiunea omenéscă legeĭ absolute şi universale a libertăţiĭ şi a sciin-

tinsŭ, aŭ rĕmasŭ neatinse; ânsĕ multe de ideile ce elŭ voĭá să desvolte în acestu tabelŭ preliminariŭ, se află în alte lucrărĭ ale sale, seŭ typărite în *Magazinul istoricŭ pentru Dacia* şi ainré, seŭ âncŏ inedite printre manuscriptele păstrate de la dînsul. *Nota editoruluĭ.*

www.dacoromanica.ro

ţii, căutând realisarea în omenire a *dreptăţeĭ* şi a *frăţieĭ*, aceste două temeliĭ ale ordineĭ absolute, perfecte, ale ordineĭ divine. De atuncĭ omenirea a intratŭ în callea care o duce gradatŭ către perfecţia sa, către absolutŭ, către nemărginitŭ, către Dumneḑeŭ. Care óre va fi resultatul finalŭ alŭ acesteĭ căĭ? Acéstă mişcare de perfecţiă avéva óre unŭ terminŭ? Rĕul peri-va de totŭ din lume? Omenirea ajunge-va vre o-dată a'şĭ identifica în totŭ esenţa sa în esenţa divină? Acestŭ secretŭ, mintea omenéscă nu'lŭ póte âncŏ pĕtrunde. Aceia ce scim este că, din transformaţiĭ în transformaţiĭ, omenirea merge într'unŭ progresŭ continuŭ, a căruĭ mişcare e cu atât maĭ răpede cu cât maĭ multŭ înaintéză; că fiă-care pasŭ alŭ vieţeĭ omenireĭ este unŭ pasŭ în acéstă calle care o apropie de Dumneḑeŭ; că fiă-care pasŭ alŭ eĭ este unŭ triumfŭ alŭ binelui asupra rĕului.

Misia istorieĭ este a ne arĕta, a ne demonstra acéstă transformaţiă continuă, acéstă mişcare progresivă a omenireĭ, acéstă desvoltare a simţimêntuluĭ şi a vieţiĭ omenescĭ, sub tóte formele din lă-întru şi din afóră, în timpŭ şi în spaţiŭ.

Sub ochiul Provedinţeĭ, dupĕ legile şi către ţinta hotărîtă de dînsa maĭ de'nainte, omenirea înaintéză în evoluţiunele sale istorice.

Prin împărţirea funcţiilor, naţiunile în omenire, ca şi individele în societate, producŭ chiar prin diversitatea lor, armonia totuluĭ, unitatea.

Orĭ ce natiă dar, precum şi orĭ ce individŭ, are o misiă a îndeplini în omenire, adică a concurge dupĕ natura şi geniul seŭ propriŭ, la triumful sciinţeĭ asupra natureĭ, la perfecţionarea înţellegereĭ şi a simţimêntuluĭ omenescŭ

www.dacoromanica.ro

potrivitŭ legeĭ divine şi eterne care guvernă ursitele omenireĭ şi ale lumeĭ.

Dar pentru că este o Provedinţă care păstréză ordinea creaţieĭ şi care dirige faptele omuluĭ, prin aceĭa nu urméză că omul este unŭ instrumentŭ orbŭ alŭ fatalităţeĭ, prin aceĭa nu se stinge libera luĭ voinţă. Dumneḑeŭ nu a înzestratŭ pe omŭ numaĭ cu minte spre a deosebi binele din rĕŭ, arĕtându'ĭ şi legile prin care se póte povăţui în callea bineluĭ şi învinge rĕul, dar âncŏ elŭ l'a înzestratŭ cu *voinţă*, lăsându'lŭ liberŭ în allegerea sa. Vaĭ dar, de acea naţiă care calcă voia luĭ Dumneḑeŭ, care preferă rĕul la bine! Dumneḑeŭ o părăsesce; viéţa eĭ se stinge în viéţa omenireĭ şi ea espiéză printr'unŭ lungŭ martirŭ călcarea legiĭ luĭ Dumneḑeŭ. Acestŭ timpŭ de espiaţiă ce o naţiă séŭ chiar omenirea întrégă suffere sub legile luĭ Dumneḑeŭ şi ale gêndireĭ, se pare adesé unŭ repaosŭ, o stare în callea progresuluĭ, unŭ pasŭ înapoĭ, o oscillaţiă istorică; dar maĭ adesé sufferinţa este unŭ boldŭ maĭ multŭ cŏtre perfecţionare şi din eccesul rĕuluĭ esse binele. «Mersul ge-«neralŭ alŭ omenireĭ, ḑice învĕţatul istoricŭ Cantŭ, în «căile ce Provedinţa pregătesce, adduce acele minunate «reînnoirĭ ce se facŭ pe pământŭ şi scotŭ binele din rĕŭ. «Dar Dumneḑeŭ este răbdătorŭ, cŏcĭ este eternŭ, în vre-«me ce omul, care simte traĭul sĕŭ scurtŭ, arŭ dori ca «totŭ lucrul să se îndeplinéscă în acestŭ momentŭ înte «în care elŭ vine ca să suffere, să espieze, să se amelio-«reze şi să móră. Aşa astronomul arŭ dori ca cursul Ura-«nuluĭ să se pripéscă, ca astfelŭ, fenomenele sale repro-«ducêndu-se, să confirme adevĕrul calculelor luĭ. Numaĭ «ignorantul crede că o cometă este accidentalĕ, fiind-că «nu vine în fiă-care annŭ. Viéţa adevĕrată se întemeiază

www.dacoromanica.ro

«în lucrarea luĭ Dumneḑeŭ asupra zidirilor sale şi a ome-«nireĭ collective asupra fiă-căruĭ omŭ in parte, în unirea «materieĭ cu spiritul, alŭ *Eului* cu lumea din-afóră : pen-«tru aceĭa, Pascal ḑicea că tóte părţile lumeĭ sunt lăn-«ţuite într'astŭ-felŭ de chipŭ, că e peste putinţă de a cunnó-«sce una fără cele-l-alte şi fără totul. — Mintea, înălţân-«du-se prin umilinţă, scie observa cu confienţă şi respectŭ «carrările divine ; ea póte multŭ cŏcĭ cunnósce cât póte «şi în locŭ de a'şĭ răsipi puterile împotriva unor stavilĭ «nebiruite, ca le concentréză în drepte hotare şi astfelŭ «se face ajutătórea Provedinţeĭ.»

II

Déca fiă-care naţiă are o misiă evangelică de împlinitŭ pe pământŭ, să cercetăm şi să întrebăm şi pe acéstă naţiă ro-mână atât doritóre astăḑĭ de viéţă, ce a făcutŭ ? Ce lupte a purtatŭ pentru realisarea legeĭ luĭ Dumneḑeŭ, atât în sînul sĕŭ cât şi în omenire? Istoria, lumea are dreptŭ a'ĭ cere astă sémă : cŏcĭ nu trebuie a uĭta că cu tótă sânţenia dreptuluĭ sĕŭ, astăḑĭ nu e destulŭ ca o naţiă să'şĭ aĭbă unŭ locŭ pe charta lumeĭ, séŭ să'şĭ reclame acestŭ locŭ şi libertatea sa în numele suvenirelor istorice, pentru-ca dreptul sĕŭ să a-jungă a fi respectatŭ şi recunnoscutŭ de cele-l-alte naţiĭ; trebuie totŭ de-o-dată ca ea să pótă dovedi folosul ce a ad-usŭ şi póte adduce lumeĭ; trebue să arate formula înţelle-gĕtóre ce ea representă în marea carte a înţellegereĭ şi a istorieĭ omenescĭ.

Să aruncăm dar o ochire asupra trecutuluĭ acesteĭ na-ţiĭ române şi să vedem ce a făcutŭ în aceştĭ opt-spre-ḑece secolĭ, de când se află statornicită pe pământul sĕŭ. Acéstă

www.dacoromanica.ro

ochire ne va da înţellegerea revoluţiilor eĭ de façă şi a revoluţiilor eĭ viitóre.

III

Addusă de marele Traianŭ în Dacia, dupĕ nimicirea locuitorilor eĭ, favorisată de împĕraţiĭ următorĭ, de cari atêrna d'a dreptul acéstă ţérră, colonnia romană, în vreme de 160 annĭ ajunse într'o stare fórte înfloritóre şi deveni una din cele maĭ frumóse provinciĭ ale întinseĭ împĕrăţiĭ romane. Maĭ multŭ de şépte-decĭ cetăţĭ, împreunate cu drumurĭ minunate, aşternute cu pétră, basilicele, templurile, amfitheatrele, băile, apeductele, ale căror ruine âncŏ se găsescŭ, ne o dovedescŭ în destul. Dar, alăturĭ cu acéstă mare civilisaţiă materială, duoĕ rele marĭ care mistuiaŭ împĕrăţia şi'ĭ pregătĭaŭ căderea, *robia* şi *proprietatea cea mare*, trebuiră să producă în noua colonniă stricăciunile lor, înghiţind cu încetul proprietăţile micĭ ce fiă-care colonŭ dobêndise la începutŭ şi substituind robĭ la ómeniĭ ceĭ liberĭ.

Ostenită de atâté rele ce o rodĭaŭ în sineşĭ, împĕrăţia romană trebui să cadă; unitatea falsă, la care ea suppuse prin silă lumea, trebui să se sfarme ca să facă locŭ uneĭ organisărĭ progresive, uneĭ unităţĭ maĭ adevĕrate, produsă prin armonia naţionalităţilor libere. Dumneḑeŭ atunceĭ, ca să schimbe faça lumeĭ vechĭ şi să o întineréscă, împinse potópe de naţiĭ barbare asupră'ĭ.

IV

Aşeḑată la porţile împĕrăţieĭ şi în trecĕtórea barbarilor, Dacia nóstră maĭ multĭ de opt secolĭ îĭ vĕḑu trecênd

www.dacoromanica.ro

şi retrecênd pe pământul eĭ. Colonniĭ romanĭ din acéstă ţérră nu pregetară a apăra cu bărbăţiă patria lor adoptivă şi chiar împĕrăţia ce'ĭ părăsise, ĭar când se vĕdură copleşiţĭ de numĕrul duşmanilor, eĭ se traseră în munţiĭ Carpaţĭ, unde 'şĭ păstrară naţionalitatea şi independenţa lor. Chiar în acele vremĭ furtunóse şi nenorocite, romaniĭ Dacieĭ nu uĭtară că aŭ o misiă în omenire. Prin relaţiile lor cu barbariĭ eĭ introdusĕră între dînşiĭ cele d'ântĕiu cunnoscinţe de agricultură, artele folositóre şi cuviinţele vieţeĭ civilisate, şi prin legăturile de interesŭ şi de commerciŭ, eĭ schimbară sĕlbătecia şi duşmănia lor asupra imperiuluĭ romanŭ, într'o prieteniă folositóre şi silirĕ pe barbarĭ a căuta să se statornicéscă şi să se civiliseze. Pe la annul 865, Bulgariĭ, poporŭ finnezŭ, prin Româniĭ din Dacia nouă priimescŭ religia creştină şi înfrăţiţĭ împreună, întemeiară unŭ statŭ puternicŭ, allegêndu'şĭ regĭ dintre românĭ. Pe la începutul secoluluĭ alŭ XI^lé, acestŭ regatŭ, căđênd în turburărĭ civile, se subjugă de Vasilie II^lé împĕratul Orienteluĭ şi rĕmâne sub puterea Grecilor pênĕ la alŭ XII^lé secolŭ, când elŭ reînvie maĭ puternicŭ sub fraţiĭ românĭ, Petru, Asanŭ şi Ioanŭ şi dupĕ o existenţă gloriósă de duoĭ secolĭ, cade la 1392 sub Turcĭ.

Româniĭ din Dacia vechiă, când putură resuffla de barbarĭ, esşind din asilurile lor, întemeiară deosebite staturĭ micĭ, pe la secolul alŭ X^le şi alŭ XI^le, cari în secoliĭ alŭ XIII^lé şi alŭ XIV^lé, se întrupară printr'o mişcare de unitate în duoĕ staturĭ neatĕrnate, alŭ ţerreĭ Românescĭ şi alŭ Moldoveĭ.

Cu întemeierea acestor state, evoluţiile istorice ale Românilor se facŭ maĭ lămurite; de atuncĭ viéţa lor ne este maĭ bine cunnoscută.

www.dacoromanica.ro

V

În cea d'ântêĭu epochă, a întemeĭereĭ principatelor ţĕrreĭ Românescĭ şi Moldoveĭ, care coprinde totŭ secolul alŭ XIV-lea (de la 1290 pênĕ la 1418), vedem că aceste state se vĕdură amenințate în naţionalitatea şi existenţa lor politică, când de Unguri, când de Poloni.

După mai multe lupte îndelungate, aceste pretenţii cadŭ sdrobite de vitejia Românilor. În aceste răsbóie eĭ se pregătescŭ, ca într'o scólă, pentru alte lupte mai mari ce îĭ aştéptă, cu o naţiă şi mai barbară şi mai puternică, Turcii Osmani, cari pe la 1360 năvălescŭ în Europa şi amenință a o cuceri. Âncŏ din annul 1370, Ladislaŭ, voevodŭ alŭ ţĕrreĭ Românescĭ, se oppune acestor barbari şi se încércă a pune stavilă furieĭ lor de coprinderĭ. O luptă care trebuia să ţină aprópe patru secolĭ, începù atuncĭ, luptă în care Românii vĕrsară şiróie de sânge şi se jertfiră ca nisce martiri pentru apărarea civilisaţieĭ în contra barbarieĭ. Împĕrăţia romăno-bulgară cade sub isbirile Turcilor (1392); *Mircea celŭ bĕtrânŭ* unul din ceĭ mai mari şi mai vestiţi voevodĭ aĭ noştriĭ, reclamă de la Turcĭ acésta moştenire; elŭ voĭesce a întrupa tótă românimea într'unŭ singurŭ statŭ şi caută a'şĭ dobêndi Bulgaria şi Moldova. Acum ântêiaşĭ dată vedem idea de unitate arĕtându-se, ideă care va fi ţinta secolilor viitorĭ şi a tutulor voevodilor celor marĭ. Strivitŭ ânsĕ între Unguri şi Turcĭ, Mircea este silitŭ a părăsi o parte din concuistele sale şi a priimi âncŏ şi suzeranitatea Porţiĭ.

Tractatul ce elŭ închiăĭe cu Baiazet la 1393 asiguréză Românilor drepturile următóre :

www.dacoromanica.ro

1. Dreptul d'a profesa nesupĕraţĭ religia lor, de a'şĭ allege voevoḑiĭ şi de a se cîrmui independentŭ dupe legile lor.

2. Dreptul d'a face răsboĭu séŭ pace.

Îndatorirea Românilor către Turcĭ sta într'unŭ uşorŭ tributŭ annualŭ de 3000 banĭ roşiĭ.

În Moldova, *Alexandru celŭ bunŭ*, ce domnĭa în acéstă vreme nesupĕratŭ âncŏ de Turcĭ, apără vitejesce independenţa ţĕrriĭ sale de către Polonĭ şi le răpesce Pocuţia care maĭ unŭ secolŭ rĕmâne întrupată cu Moldova.

Cu aceştĭ marĭ domnĭ, *Mircea* şi *Alexandru* se închiăie acéstă epochă. Eĭ completară instituţiile ţĕrreĭ lor.

Să aruncăm o privire asupra acestora, cŏcĭ organisarea din lă-întru a societăţiĭ singură ne póte explica evoluţiile istorice prin care naţia română trecŭ.

VI

Domnul, allesŭ în ţérra Românéscă, moştenitorŭ în Moldova, cîrmuia ţérra împreună cu unŭ svatŭ de duoi-sprecḑece boierĭ, întocmitŭ, în ţérra Românéscă de Negru V.V. Orĭ ce actŭ însemnatŭ alŭ cîrmuireĭ precum şi orĭ ce daniă, trebuia să fiă făcutŭ cu învoirea svatuluĭ şi subscrisŭ de dînsul. Puterea d'a face legĭ, d'a scóte dăjdiĭ sta în *Adunarea* séŭ *Soborul a tótă ţérra*. Origina acestor adunărĭ isvorasce din municipalităţile romane şi din sobórele Goţilor care, în lunga petrecere a lor în Dacia, lăsară multe urme şi obiceĭurĭ între Românĭ. Aceste adunărĭ se convocaŭ de domnŭ pentru facerea legilor, pentru orînduirea dăjdiilor, pentru hotărîre de răsboĭu séŭ de pace. Când tronul era vacantŭ, atuncĭ mitropolitul le convoca pentru

www.dacoromanica.ro

allegerea domnuluĭ. Ele judicaŭ asemené în pricinile de vinĭ mariĭ politice, cum facŭ Camerile Lorḑilor şi a Pairilor în Engliterra şi França. Ele se compuneaŭ :

1. de clerul, adecă mitropolitul ca presidentŭ, episcopiĭ şi egumeniĭ mŏnăstirilor;

2. de boierĭ, atât ceĭ în slujbă cât şi ceĭ din afóră;

3. de deputaţiĭ braslelor.

Clerul ca şi mŏnăstirile n'aveaŭ la începutŭ privilegiĭ deosebite şi eraŭ cu totul sub juridicţia statuluĭ.

Boieriĭ eraŭ slujbaşiĭ ţĕrriĭ, adecă capiĭ şi offiçeriĭ putereĭ armate, fiind ţérra organisată ostăşesce; eĭ nu formaŭ o classĕ nobiliarĕ ca în Europa, n'aveaŭ nobilimea feodalĕ, de concuistă, de originĕ, nicĭ dreptul d'a fi singurĭ proprietarĭ de pământŭ, d'a moşteni titlurĭ şi slujbe, d'a fi osebiţĭ din legea communĕ pentru toţĭ. Aceste principie, care singure constituiescŭ o castă nobiliarĕ, n'aŭ fostŭ nicĭ o-dată recunnoscute în ţĕrrile nóstre. Tot-d'auna totŭ românul a avutŭ dreptul a se face proprietarŭ de pământŭ şi a occupa slujbele statuluĭ; titlurile n'aŭ fostŭ decât pe viéţă fŏră a lăsa dreptŭ la urmaşĭ; ele nu existaŭ la începutŭ ca titlurĭ, cŏcĭ nu se daŭ deosebitŭ, ci representaŭ numaĭ numirea functiilor. Boieriĭ ca toţĭ orăşeniĭ se numiaŭ *Jupanĭ*, adecă cetăţenĭ.

Braslele se alcatuiaŭ de óre-cari slujbaşĭ maĭ micĭ aĭ ţĕrriĭ şi de deosebitele categoriĭ ale burgesieĭ, locuitorilor din oraşe, ale moşnenilor şi ómenilor liberĭ.

Oraşele ce îşĭ dobêndiseră şi îşĭ păstrară libertatea lor, constituindu-se pe principiul communalŭ, se ocŏrmuiaŭ de o magistratură allésă pe fiă-care annŭ şi compusă de unŭ *Judeţŭ* şi de duoĭ-spre-ḑece *Pûrgarĭ*.

Ţérra luă o organisaţiă ostăşéscă şi o centralisaţiă

www.dacoromanica.ro

puternică. Judeţele se daŭ sub commanda unuĭ căpitanŭ care unĭa în mâna sa puterea administrativă, judicătorésca şi ostăşéscă. Organisarea armateĭ permanente, a miliţieĭ şi a glótelor *(Landsturm)* făcea din totŭ românul unŭ soldatŭ la nevoiă şi singură păstră independenţa amenin-ţată de străinĭ.

Décă vom trece la organisaţia economică a ţĕrreĭ, găsim pe ceĭ maĭ mulţĭ locuitorĭ, moşneni séŭ rezemaşĭ, adecă liberĭ şi cu proprietăţile lor; dară lûngă dînşiĭ, sunt şi proprietăţĭ marĭ pe care se află lŏcuitorĭ servĭ, robĭ aĭ pământuluĭ, cŏcĭ în urma năvălireĭ barbarilor, robiĭ romanĭ se transformară pretutindenĭ în robĭ aĭ pământuluĭ. Întocmaĭ după cum în Europa se obicĭnuise a se da acestor servĭ numirea de *Romani*, aşa şi la noĭ servagĭul fu numitŭ *Românie* şi *Vecinătate*, cŏcĭ proprietariĭ din ţĕrra-de-josŭ, unde maĭ cu sémă eraŭ proprietăţile marĭ, îşĭ addusese coloni din ţĕrra-de-susŭ şi din româniĭ din ţĕrrile vecine. Robirea completă a acestora veni fórte târdiŭ, cŏcĭ la începutŭ stĕpânul pământuluĭ făcuse treĭ părţĭ din pământul sĕŭ, din care două le împărţĭa în părţĭ micĭ pe la coloni şi cea-l-altă era cultivată de aceştia în folosul stĕpânuluĭ, prin mijlocul *clăcĭ*, adecă a unuĭ numĕrŭ de ţile de lucru obligatŭ. Robirea complectă a lor veni ânsĕ fórte târdiŭ, cŏcĭ pênĕ în secolul alŭ XVII[le], eĭ puteaŭ a se mută de la o moşiă la alta, plătindŭ *gălĕta de eşire*.

Dăjdiile eraŭ aşeţate pe toţĭ de-o-potrivă.

Acestea sunt liniile principale ale constituţieĭ ţĕrreĭ pe la începutul secoluluĭ alŭ XVII[le]. Idealul ce Românii goniră în organisaţia lor era *Egalitatea* în dreptuŕĭ şi în stare. Dar, în acéstă organisare, eraŭ viţiurĭ isvorite din ideile feodale ale timpuluĭ şi care furĕ pricina sdrobireĭ

www.dacoromanica.ro

acesteĭ constituţiĭ. In acéstă republică resboĭnică se aflaŭ, de-şi slabe la începutul eĭ, elemente sociale monarchice, aristocratice şi democratice. Puterea publică nu era delegată vremelnicesce de poporŭ unor alleşi aĭ sĕĭ, dară se afla din dreptŭ în mâna capilor răsboĭnicĭ aĭ ţerreĭ. Era firescŭ lucru ca aceştĭ capĭ, cari concentraŭ în mâna lor puterea politică şi militară să iea cu timpul o preponderanţă deosebită asupra claselor de rôndŭ. Lipsa de commerçiŭ ne dând vre o desvoltare stărĭĭ de mijlocŭ, ea ca şi poporul se afla slabă în privinţa boierilor şi, după organisaţia militară a ţĕrreĭ, era în dependenţa unuĭ soldatŭ către şeful sĕŭ. Atât boïerĭĭ în slujbe cât şi ceĭ afóră de slujbe, *Mazilĭĭ*, fiind din dreptŭ membrĭĭ aĭ adunărilor, aceştia ajunseră a fi pré numeroşĭ.

Atuncĭ boierĭĭ, împreună cu clerul, căutară mereŭ a se constitui în caste, dobêndindu'şĭ privilegie şi concentrând tóte drepturile în mânile lor; asemeuĭ şi în proprietăţile lor cele marĭ, eĭ căutară să absórbă proprietăţile cele micĭ.

Domniĭ ce representaŭ principiul monarchicŭ, favorisaţĭ prin centralisarea statuluĭ, căutară mereŭ, rezemaţĭ pe elementul popularŭ, a'şĭ întemeïa puterea lor despotică asupra boierilor şi a se face independenţĭ de dînşiĭ, constituindu-se ereditarĭ.

Lupta dar trebuia să încépă între aceste treĭ elemente oposite şi vrăjmaşe. Incepută âncŏ din alŭ XIV^lé^ secolŭ, ea continuă în alŭ XV^lé^ şi alŭ XVI^lé^. Doborând ântêĭu puterea elementuluĭ monarchicŭ, aristocraţia doborî în urmă şi elementul popularŭ şi, după aceste douĕ ruine, ostenită, căḑu şi ea sdrobită sub o burgesiă străină, sub Fanarioţĭ.

www.dacoromanica.ro

VII

Istoria nóstră n'a fostŭ de locŭ séŭ a fostŭ rĕŭ scrisă pênĕ acum. In luptele şi revoluţiile din lă-întru care aŭ împlutŭ secoliĭ alŭ XV^lé şi XVI^lé, istoriciĭ n'aŭ vĕdutŭ decât nisce lupte de pretendenţĭ la tronŭ şi n'aŭ pĕtrunsŭ principiul şi interesele ce fiă-care pretendentŭ representá. Intr'unŭ statŭ organisatŭ ca alŭ nostru, unde nicĭ o familiă n'avea dreptul de stĕpânire, cestia dinastică nu putea avé locŭ dupĕ cum s'a presuppusŭ de istoricĭ.

Îndată dupĕ mórtea luĭ Mircea I^ia, partidele între care era ţérra împărţită, începură lupta între dînsele, fiă-care puindu-se sub unul din fiiĭ sĕĭ. Turciĭ şi Ungurii găsescŭ prilejŭ a se amesteca între deosebitele partide, susţiind când pe una, când pe alta şi a călca libertatea naţieĭ. Putérea domnilor ânsĕ, ajutată de elementul democraticŭ, essì biruitóre din aceste lupte între duşmaniĭ din lă-întru şi ceĭ din afóră. *Vladŭ-Dracul-Voevodŭ* ţinŭ susŭ şi puternicŭ frênele guvernuluĭ, dobêndind o gloriă nemuritóre în luptele sale cu Turciĭ şi sdrobind aristocraţia. *Ţepeşŭ* urmézĕ înainte şi maĭ tare pe callea luĭ; cu o asprime tiranică, dar dréptă, elŭ nimicesce facţiile din lă-întru şi respinge nenumĕratele orde turcescĭ, ce Mahomet alŭ II^lé conducea asupra Românilor. Silitŭ maĭ târdiŭ de nevoiă să închiăie unŭ tractatŭ cu Turciĭ, la 1460, elŭ păstrézĕ stipulaţiile celuĭ de la 1393, urcând numaĭ tributul la ḑece miĭ galbenĭ şi recunnoscênd iarăşĭ suzeranitatea séŭ supremaţia nominalĕ a Porţiĭ. Acestŭ tractatŭ âncŏ şi astădĭ for-

www.dacoromanica.ro

méză dreptul publică alŭ ţĕrriĭ séŭ, cum se numesce acum, capitulaţiile eĭ cu Pórta. Aristocraţia atuncĭ se aruncă în braçele Turcilor şi isbuti să goniască din ţérră pe energicul domnŭ. Partida domnilor îmbrăçişa maĭ în totŭ d'a-una pe Unguri; ĭar poporul maĭ adesé rĕmânea indifferentŭ într'aceste lupte, pênĕ când vedea libertatea amenințată de vrăjmaşiĭ din afóră; atuncĭ elŭ alerga la apărarea ţĕrreĭ sub stégul domnuluĭ. Adesé ocrotitŭ de domnĭ, elŭ ânsĕ era slabŭ cŏtre cele-l-alte partide, cŏcĭ toţĭ capiĭ ce eşiaŭ din poporŭ intraŭ firesce şi se identificaŭ cu una din partitele dominante.

Lupta, cu deosebite alternative între âmbele principie, continuă pênĕ la *Radul celŭ mare* (1493—1508), care se încercă cu o politică de conciliaţiă, fŏră de a isbuti. Elŭ cercă atuncĭ a balança puterea boierilor, dar revoluţionând organisaţia democratică a cleruluĭ şi făcêndu'lŭ unŭ corpŭ privilegiatŭ, îĭ creă interese conforme cu ale boierilor şi le dete unŭ auxiliarŭ. Radu celŭ mare fu dar unŭ sprijinŭ puternicŭ alŭ aristocraţieĭ.

Cu acestŭ domnŭ se închiăie acéstă epochă.

In Moldova asemené, după mórtea luĭ Alexandru celŭ bunŭ, boieriĭ caută a doborî puterea domnilor, constituită acolo şi maĭ tare pe principiul ereditarŭ. Polonii se amestecă în âmbele partide cu scopŭ de a domina şi de a supune ţérra; din mijlocul acestor sfâşieri care amenințaŭ ţeirea, esse unŭ omŭ puternicŭ, care întórce spiritul nestatornicŭ alŭ partidelor cŏtre duşmaniĭ din afóră. Acesta fu *Stefanŭ celŭ mare*. Patru-ţecĭ de annĭ de-a-pururé căllare, pe câmpul bătăllieĭ elŭ apără voĭnicesce ţérra şi creştinătatea. Moldavia e atuncĭ în culmea sa şi trage asupră'şĭ

www.dacoromanica.ro

mirarea lumeĭ. Papa numesce pe Stefanŭ, *soldatul luĭ Christos.....* *

. . . . . .

Stefanŭ iea proiectul luĭ Mircea şi caută a unì ţĕrrile, dar spiritul individualŭ alŭ Românilor sdrobesce întreprinderea luĭ. Intr'adevĕrŭ boieriĭ ţĕrriĭ. . . . . perderea mărieĭ . . . .

In aceste timpurĭ fraţiĭ noştriĭ din Transilvania, de-şi Huniadŭ şi fiiul sĕŭ cômruiră sórta Ungarieĭ, perdŭ drepturile lor. . . . .

Déca acestŭ secolŭ fu pentru Românĭ unŭ secolŭ în care începură luptele din lă-întru, déca resultatul luĭ fu stingerea democraţieĭ, dar fu ânsĕ secolul celŭ maĭ gloriosŭ, secolul prin care se renumiră şi în care se luptară uternicŭ pentru libertate. Ceĭ maĭ marĭ bărbaţĭ ce produse acestŭ secolŭ în omenire, fură româniĭ *Dracula-Voevodŭ*, *Vladŭ-Ţepeşŭ*, *Iónŭ Huniadŭ* cu fiiul sĕŭ *Matthiaşŭ* şi în sfĕrşitŭ *Stefanŭ celŭ mare;* eĭ planĕ asupra acestuĭ secolŭ gloriosŭ. . . . . .

Boieriĭ ţĕrreĭ recrutându-se totŭ mereŭ din elementul populară desfăşóră pe lûngă dorinţa de a constitui libertatea lor asupra tronuluĭ, o vitejiă rară împrotiva vrăjmaşilor din afóră. . . . . .

Dar isolându-se de poporŭ, încet cu încet, facŭ pe acesta apaticŭ. Ţĕrra slăbesce şi Turciĭ îndrăsnescŭ maĭ multŭ şi, în secolul următorŭ, ea cade cu totul sub domnirea lor.

* E învederatŭ că de aci înainte textul autoruluĭ se compune numaĭ de note, fără de redacţiune definitivă; totuşĭ am socotitŭ că va fi maĭ bine a reproduce dupĕ manuscriptŭ, elementele din care Bălcescu proiectase a'şĭ forma *Introducerea* la măréţa sa opera istorică. *Nota editoruluĭ.*

www.dacoromanica.ro

VIII

După mórtea luĭ Stefanŭ, în Moldova *Bogdanŭ* fiiul sĕŭ şi *Petru Rareşŭ* călcă pe pasurile luĭ, ţinŭ cu străşniciă liniştea în-lă-întru şi apără şi întindŭ hotarele ţĕrriĭ de duşmaniĭ din afóră. Dar, presuraţi de dînşiĭ, eĭ caută de se învoiescŭ de bună-voiă cu celŭ maĭ puternicŭ, cu Turciĭ, sub condiţiĭ âncŏ maĭ favorabile decât Muntenii. Dar boieriĭ, ca să isbutéscă, nu se apără nicĭ de asasinatŭ, nicĭ de trădare şi caută a sdrobi puterea domnilor, se alliéză cu Turciĭ şi isbutescŭ a lua preponderanţa tótă în ţérră, a face tronul electivŭ şi cu totul în dispoziţia lor. Ţérra cade în gróznicĭ sfâşieri şi abusurĭ. *Lăpuşnénul* rĕsbună crudŭ ţérra asupra boierilor.

In aceste sfâşieri, nisce creaturĭ ale Turculuĭ, străinĭ favorisaţi de poporŭ în ură asupra boierilor, ieaŭ puterea. *Despotŭ* voiesce a civilisa..... Unul din aceştia, *Ionŭ-Vodă* caută a se rezima în contra boierilor şi a Turcilor, declarând rĕsboĭu acestora. Trădatŭ, elŭ cade gloriosŭ în luptă. Ţérra cade atuncĭ cu totul sub puterea şi în prada Turcilor, cari ĭ răpescŭ pênĕ şi dreptul de a'şĭ allege domniĭ şi aceştia ajungŭ a fi maĭ puçinŭ decât unŭ paşă.

În ţérra Românéscă, după Radul celŭ mare, *Mihnea* iea cu putere, înţellepciune şi patriotismŭ cârma ţĕrriĭ dară boieriĭ nu 'lŭ potŭ sufferi şi, avênd în capul lor pe Basarabescĭ séŭ Pêrvulescĭ, numiţi astfelŭ după banul Pêrvul, eĭ isbutescŭ, prin ajutorul Turcilor a'lŭ depărta, ba âncŏ a'lŭ şi uccide în Ardélŭ, unde se trăsese. Pêrvulesciĭ nu mescŭ pe *Vladuţŭ* domnŭ, dar, vĕdênd pe acesta că voĭesce a se libera de epitropia lor, îlŭ uccidŭ şi daŭ puterea

www.dacoromanica.ro

unuia dintr'înşiĭ, luĭ *Négoe Basarabŭ*. Bunŭ şi blândŭ, acestŭ domnŭ face pe poporŭ să ĭerte triumfulŭ boierilor, dar elŭ desvoltă şi maĭ multŭ privilegiele boierilor şi ale cleruluĭ. Elŭ robesce o mare parte a ţĕrriĭ mŏnăstirilor şi o mare parte a mŏnăstirilor ca metóşe străine grecescĭ. Dupe mórtea luĭ, partidele se răscólă; fiă-care îşĭ numesce unŭ domnŭ şi Turciĭ intervinŭ cu multă îndemânare, puunŭ mâna pe ţérră şi o declară paşalîcŭ. Acéstă isbire deştéptă pe Românĭ; primejdia îĭ unì şi sub *Radul de la Afumaţĭ*, eĭ se luptă pentru drepturile naţionale şi triumfă.

De la mórtea acestuĭ domnŭ, 1552—1592, lupta continuă cu deosebite alternative. Pórta începu a numi singură domniĭ; tributul se mări neměsuratŭ; * dajdiile asemenĭ. Ţérra ajunsese într'o ticăloşiă mare şi mergea

* Găssim într'o condică de note manuscrise a luĭ N. Bălcescu, următórea însemnare asupra tributuluĭ ţĕrriĭ, pe care am socotitŭ de folosŭ a o publica aicĭ: *Nota editoruluĭ.*

«3 miĭ banĭ roşiĭ la 1593.

«10 miĭ galbenĭ la 1460.

«Pe urmă se urcă la 12 miĭ galbenĭ.

«14 miĭ galbenĭ la 1524, adăogiţĭ de Radul alŭ VII de la A-«fumaţĭ.

«La 1664 Petru II, feciorul luĭ Mircea III, maĭ adăogi 5 miĭ «galbenĭ şi făcu astfelŭ tributul de 19 miĭ galbenĭ.

«Sub Mihnea II fiiul luĭ Alexandru II (1577—1583), Turciĭ e-«raŭ atât de puternicĭ încât cereaŭ unŭ tributŭ pe annŭ de «150 miĭ galbenĭ.

«Petru III, la 1583, făgădui sultanuluĭ 80 miĭ galbenĭ pentru «numirea sa pe tronŭ, dar nu îşĭ ţinu făgăduiala şi fugi în Tran-«silvania, luând cu sine din vistieria ţĕrriĭ 400 miĭ galbenĭ.

«La 1587 beĭler-beĭul Rumelieĭ smulse de la fiă-care din dom-«niĭ Valachieĭ şi Moldavieĭ câte 10 miĭ galbenĭ.

«La 1591, Turciĭ cerură a maĭ urca tributul.»

www.dacoromanica.ro

cu paşĭ răpeḑĭ spre o ruinare totală, când braçul de ferŭ alŭ luĭ *Michaĭu* o opri la marginea prăpastieĭ. Lupta pentru independenţă reîncepe cu gloriă. Dupe ce acésta se asigură, Michaĭu întreprinde *Unirea Românilor*. Spiritul şi individualitatea naţieĭ se întrupéză într'însul . . . . . Maĭ norocitŭ decât Stefanŭ, elŭ isbutesce, dar cade în acésta, întêmpinând vrăjmăşia Austrieĭ, care scólă pe Unguri în potriva Românilor. Aceste naţiĭ generóse, cărora atâté interese le impune datorinţa d'a trăi frăţesce împreună, se sdrobescŭ una de alta în folosul Austrieĭ.

Michaĭu cade uccisŭ hoţesce de Austriacĭ şi cu dînsul cade şi puterea Românilor şi sperările ce creştinătatea, cu tóte naţiile orienteluĭ, pusese în Românĭ, pe alŭ căror şefŭ îlŭ numiaŭ *Stéua lor de la Resăritŭ*.

Într'aceştĭ duoĭ secolĭ întregĭ, Româniĭ se arătară vrednicĭ de sine şi de menirea lor. Classa boierilor maĭ cu sémă, întinerită totŭ mereŭ prin elementul energicŭ ce essia din poporŭ şi se absorbĭa într'însa, făcu ţĕrriĭ şi omenireĭ slujbe marĭ. Vitéză, roditóre în fapte eroice, în exemple sublime de jertfire, ea representă simţimêntul răsboĭnicŭ alŭ naţieĭ şi udă cu sângele sĕŭ laurii patrieĭ.

Naţiile în care simţimêntul prevaléză, déca nu slujescŭ omenireĭ prin desvoltarea minţeĭ, ca Francesiĭ, Englesiĭ şi Germaniĭ, dar prin lucrare, prin jertfire îĭ egală şi îĭ întrecŭ şi le dă răpaosul d'a lucra. Astfelŭ Dumneḑeŭ împarte funcţiile între naţiĭ şi, prin lucrarea communĕ, omenirea se desăvêrşesce.

De la începutul secoluluĭ alŭ XVI[6] lupta se încinsese între principiul libertăţiĭ, care voià a mărgini puterea princilor, şi principiul autorităţieĭ care voià a o întări. * Aju-

* In Europa acéstă luptă fu câştigată şi despotismul regilor fu unŭ mare principiŭ de unitate şi de conservaţiă, în vreme ce la

www.dacoromanica.ro

ţaţĭ adesé de principiul populară ce eĭ representaŭ, boieriĭ isbutiră să dea triumful libertăţiĭ, dar biruitoriĭ făcură din acéstă libertate unŭ privilegiŭ alŭ lor. Eĭ căutară a se forma în castă privilegiată, a'şĭ întemeĭa puterea şi fericirea lor pe robirea glótelor. Isvorîţĭ din poporŭ, iar nu din *principiul concuisteĭ*, eĭ nu puteaŭ a se constitui pe basele aristocraţieĭ feudale europene ; eĭ nu puteaŭ în dreptŭ să violeze egalitatea; eĭ îşĭ mărginiră dar naţia lor în rônduiala economică. A înghiţi proprietăţile cele micĭ concentrându-le în proprietăţĭ marĭ, a răpi de o-dată cu proprietatea şi libertatea individuală a ţĕrranilor, prefăcându'ĭ în *servĭ*, a dobêndi dreptul de a se scuti de cele maĭ multe dăjdiĭ, acésta fu ţinta lor. Astfelŭ, prin reformarea legilor economice ale ţĕrreĭ, o ţérră întrégă ajunse róba unor particularĭ. La sfêrşitul acestuĭ secolŭ robia deveni completă. Michaĭu-Voevodŭ, silitŭ de aristocraţĭ, făcu acelŭ aşeḑĕmêntŭ ca fiă-care ţĕrranŭ pe a cuĭ moşiă se va fi aflând, să rĕmână robŭ vecĭnicŭ. De atuncĭ robia fu completă. . . . . Classa răsboĭnicilor se întemeiază d'asupra mŏnăstirilor. . . . . Societatea întrégă se alcătuĭesce pe unŭ şirŭ de privilegiĭ şi clase, fiă-care clasĕ cu

noĭ isbênda aristocraţieĭ adduse slăbiciunea statuluĭ cu slăbirea autorităţiĭ. Douĕ chipurĭ sunt d'a avé unŭ guvernŭ puternicŭ. Trebuie ca principiul autorităţeĭ să'şĭ aĭbă isvorul séŭ de susŭ, séŭ de josŭ din poporŭ; într'unŭ cuvêntŭ nu sunt decât douĕ guverne puternice : *Despotismul* şi *Democraţia*. Orĭ-ce principiŭ intermediarŭ este unŭ principiŭ de slăbiciune. Despotismul totd'auna a fostŭ şi este peste putinţă între Românĭ, nu numaĭ cŏcĭ respectul cŏtre celŭ mare . . . . ci cŏcĭ eĭ sunt o naţiă fŏrte mobilĕ care nu póte sufferi altŭ guvernŭ decât celŭ întemeiatŭ pe caracterul naţionalŭ, celŭ care organiséză egalitatea adecă democraţia.

www.dacoromanica.ro

privilegiĭ deosebite; fiă-care individŭ are privilegiŭ : întinsŭ eşafodagĭu de tirannĭĭ superpuse una asupra altia şi tóte apăsând pe poporŭ, pe ţĕrranul muncitorŭ. . . . . Acéstă fără-de-lege a boĭerilor fu espiată prin perderea ţĕrriĭ. Osûnda o urmă de aprópe. . .

Cine va veni să sdrobéscă acéstă clasĕ apostată care, esşind din sînul poporuluĭ, robise pe fraţiĭ şi pe părinţiĭ sĕĭ şi ocărîse omenirea ? Iată'ĭ că sosescŭ ; eĭ sûnt nisce robĭ şi pentru ca pedépsa şi ruşinea să fiă şi maĭ mare, sûnt nisce robĭ străinĭ.

IX

Ce sûnt aceştĭ străinĭ carĭ vinŭ să revoluţioneze şi să schimbe sórta uneĭ naţiĭ întregĭ ? Cum nisce străinĭ potŭ eĭ doborî o societate puternicŭ întemeĭată ? Ce principiĭ de interesŭ vitalŭ alŭ societăţiĭ representă eĭ ? Prin ce luptă, prin ce mijlóce ajungŭ la putere şi la domnire asupra Românilor ?

Dupĕ căderea imperiuluĭ Orienteluĭ întregŭ sub puterea Turcilor, mulţĭ grecĭ diu Constautinopole şi din Rumelia îşĭ căutară o scăpare în principate, care se bucuraŭ de libertate. Săracĭ, eĭ se apucară de negoçul mĕruntŭ şi de meseriĭ şi ajunseră a lua astfelŭ în mână tótă industria şi commerciul ţĕrriĭ şi a alcătui o burgesiă. Înavuţindu-se, se însurară cu pămêntence, dobêndiră prin acésta drepturĭ şi încăpură în boierĭi. Eĭ se înălţaŭ la putere dupe cum s'a înălţatŭ burgesia în Europa apusană; se făceaŭ apărătoriĭ poporuluĭ*, împotriva apăsăreĭ aristocraţilor şi căutaŭ a le doborî privilegiile.

* Chrisovul luĭ Stefanŭ Racoviţă.

www.dacoromanica.ro

Astfelŭ îşĭ facŭ partidă puternică în ţĕrrĭ şi începŭ lupta în contra boierilor pământenĭ. Rĕĭ, intriganţĭ..... *(tablou despre dînşiĭ)*; . . . eĭ n'aŭ decât o ţintă fiscală. Vorŭ să dobóre tóte privilegiile, să pună mâna pe statŭ, să emancipeze pe ţĕrranĭ de boierĭ, ca să'ĭ pótă despuia eĭ, în numele statuluĭ. Dar poporul nu'ĭ cunnósce; vede că eĭ sunt vrăjmaşiĭ boierilor ce'lŭ tirannisaŭ şi pentru aceĭa, elŭ îĭ sprijină.

Âncŏ din vremea luĭ Michaĭu-Voevodŭ, grecii se făcuseră nesufferiţĭ pământenilor. Acésta ni se dovedesce . . . (după *Magazinul istoricŭ pentru Dacia*). . . . In Moldavia. . . .

Domnia luĭ Brâncovénu maĭ prelungŭ. . . elŭ representă spiritul boierilor. . . . Aristocraţia nu maĭ avea nicĭ unŭ caracterŭ, perduse virtuţile militare, se corupsese. Desunirile poporuluĭ cu boierii; stricarea armateĭ spre a face clăcaşĭ. . . .

Cadă dar acéstă aristocraţiă infamă! Vină Fanarioţiĭ cari să rĕsbune sufferinţele poporuluĭ, şi, orĭ cât rĕŭ arŭ adduce eĭ ţĕrriĭ, când poporul va vedé că misia lor de sdrobire s'a sfîrşitŭ, va sci a'ĭ mătura din ţĕrră şi naţionalitatea va esşi biruitóre, maĭ frumósă şi maĭ puternică! .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

După mórtea luĭ Michaĭu, *Radu Şerbanŭ* rĕsbună vitejesce pe Românĭ asupra Ungurilor şi Moldovenii, sub *Tomşea*, pedepsescŭ pe Polonĭ cari, protegiând pe *Movilescĭ*, se 'ncércă a'şĭ redobêndi influenţa asupra Moldavieĭ.* Ace-

* Letopiseţile Moldoviĭ.

www.dacoromanica.ro

ste lupte slăbescŭ puterea şi a Românilor şi a Ungurilor şi a Polonilor, şi le pregătescŭ communa nenorocire.

Mihnea....

Radu alŭ X[16] se urcă pe tronŭ la 1611. Elŭ fu celŭ d'âncĕiu domnŭ care veni în scaunŭ însoţitŭ de o mulţime de grecĭ. Boierĭĭ pământenĭ se turbură la acéstă vedere şi de neorônduielele grecilor şi formézĕ comploturĭ împotriva lor şi a domnuluĭ. *Stolnicul Bĕrcanŭ de la Mărăcinenĭ* se pune în fruntea acestor comploturĭ; dar capul luĭ şi ale soţilor sĕĭ cadŭ sub securea gâdeĭ şi o luptă înverşunată, care ţinu douĭ secolĭ, începe atuncĭ între grecĭ şi boieriĭ. Cincĭ annĭ dupĕ aceia, vestitul *Paharnicŭ Lupul* şi *Căpitanul Buzduganŭ* pradă şi măcellărescŭ pe toţĭ grecĭĭ din ţérră. Dar sub domniile următóre, de la 1618 pênĕ la 1631, grecĭĭ favorisaţĭ se îmulţescŭ şi caută a'şĭ rĕsbuna. Boierimea atuncĭ în desperanţă se revoltă. În zadar *Leonŭ-Voevodŭ*, la 1631, isgonesce toţĭ grecĭĭ din ţérră, cŏcĭ era pré târdiŭ. Boieriĭ isbutescŭ a allege domnŭ pe *Matheĭu Bassarabŭ*, capul partideĭ boierescĭ. Totŭ atuncĭ în Moldova, boieriĭ ajutoraţĭ de poporŭ gonescŭ pe grecĭ şi pe *Alexandru-Voevodŭ-Iliéşŭ*, iar *Vasilie Lupul* se numesce domnŭ. Dorinţa de unire a ţĕrrilor aprinde din nenorocire unŭ rĕsboĭu crudŭ întrĕ ambele ţĕrrĭ surŏrĭ şi pregătesce slăbiciunea lor. Sub impresia uneltirilor grecilor ce vorŭ să desnaţionaliseze pe Românĭ, *Matheĭu* şi *Vasilie* caută a întemeia puternicŭ naţionalitatea; limba românéscă se introduce în scolĭ, biserici şi administraţiĭ; scolĭ se ridică; tipografiĭ se întemeiază şi ţĕrrile se înavuţescŭ cu condicĭ de legĭ. Din nenorocire interesul egoistŭ alŭ boierilor îĭ face să uĭte interesul naţionalŭ. În locŭ d'a uşura pe poporŭ, eĭ îlŭ împovărézĕ cu dajdiĭ şi condica nouă întăresce

www.dacoromanica.ro

şi mai multŭ robia. Poporul sufferă şi strigă; armata se revoltă şi ţérra cade în cea mai gróznică anarchiă militarĕ. *Constantinŭ Bassarabŭ* isbutesce, prin ajutorul străinŭ a stinge anarchia, desfăcênd armata şi slăbind ţérra.

Unŭ grecŭ, *Mihnea-Voevodŭ* se urcă atunci pe tronŭ, la 1658, şi resbună cumplitŭ purtarea cea neomenósă a boierilor cŏtre poporŭ. In domnia acestuia, a luĭ *George* şi *Grigorie Ghica* şi a luĭ *Radu Leonŭ*, grecii se înmulţescŭ iarăşĭ în ţérră şi cu dînşiĭ şi sufferinţele eĭ. La 1669, boieriĭ ajutaţĭ de poporŭ, se ridică din noŭ asupra grecilor şi isbutescŭ a'ĭ goni din ţérră şi a dobêndi unŭ domnŭ allesŭ de dînşiĭ, dar pentru scurtŭ timpŭ, cŏcĭ la 1672, cu *Grigorie Ghica* şi în urmă cu *Duca-Voevodŭ*, grecii iarăşĭ se reîntorcŭ.

În Moldova, în acestŭ annŭ, boieriĭ, sub commanda *Hăncescilor*, caută a goni pe grecĭ din ţérră împreună cu *Duca-Voevodŭ*, dar sunt biruiţĭ de dînşiĭ, cu ajutorul Turcilor. Acestŭ patronagĭŭ ce le dă Turcii, aruncă privirile Moldovenilor cŏtre Nemţĭ şi Poloni....

Puterea grecilor în ţérra Românéscă nu ţinu multŭ în rôndul acesta. Ajutaţĭ de Turcĭ, boieriĭ isbutescŭ a numi domnŭ pe *Şerbanŭ Cantacuzino*. Sub domnia acestuia şi a luĭ *Brâncovénu*, în ţérra Românéscă, şi sub a *Cantimirescilor* în Moldova, intrigile grecilor se precurmară şi boieriĭ stĕpâniră ţĕrrile în pace de dînşiĭ, în vreme de treĭ-ḑecĭ de annĭ şi mai multŭ. Din nenorocire, boieriĭ nu sciură a se folosi de acestŭ timpŭ; în locŭ d'a se uni între dînşiĭ spre a se apropia de poporŭ, spre a 'lŭ ridica pênĕ la eĭ, eĭ se isolară de dînsul. Corrupţĭ şi degradaţĭ, eĭ perdură pênĕ şi virtuţile militare cu care se făliaŭ odinióră şi nu mai representaŭ nicĭ unul din simţimintele poporuluĭ.

www.dacoromanica.ro

Puterea armată a ţĕrriĭ, în vremea *Brâncovénuluĭ*, se desorganiséză şi ostaşiĭ se facŭ clăcaşĭ pe la moşiĭ. In locŭ d'a căuta puterea în poporŭ împotriva Turcilor, cari din ce în ce se făceaŭ maĭ asupritorĭ, călcând legămintele ţĕrreĭ, mărindu'ĭ tributul şi globind'o în tóte chipurile, eĭ alergară dupĕ falsa protecţiă, când a Nemţilor, când a Ruşilor. Afóră de acésta, caracterul lor mobilŭ şi nestatornicŭ băgă discordia între domnitorŭ şi dînşiĭ. Odioşĭ ţĕrriĭ, bănuiţĭ de Turcĭ, eĭ fură lesne surpaţĭ de Fanarioţĭ, din cari uniĭ, precum *Mavrocordaţiĭ*, luaseră o mare influenţă pe lângă Pórtă şi astfelŭ capetele celor maĭ însemnate familiĭ ale ţĕrriĭ cadŭ sub securea Turcilor séŭ sunt silite a scăpa la Nemţĭ şi la Ruşĭ, unde, împreună cu dînşiĭ, mergŭ să concurre puternicŭ la civilisarea acesteĭ colosale împĕrăţiĭ ce era ursită a atêrna atât de multŭ în viitorul nostru; iar Fanarioţiĭ dobêndescŭ pe sémă-le domnirea statornică a ambelor ţĕrrĭ.

Boieriĭ românĭ celŭ puçinŭ muriră cu demnitate, cu curagĭu şi istoria la acestŭ spectacolŭ tristŭ, aruncă unŭ vĕlŭ asupra greşelelor, asupra crimelor lor, spre a puté da o lacrimă de compătimire cumplitelor lor nenorociriĭ.

Aceĭ ce maĭ rĕmânŭ în ţérră se încércă a se maĭ luptà; dar grecii îĭ dobóră, sărăcindu'ĭ prin contribuţiĭ, prin confiscărĭ şi prin omoruri. Ceĭ maĭ mulţĭ se tragŭ la ţérră şi ruinaţĭ, intră în poporŭ pênĕ ce ajungŭ la starea de clăcaşĭ de unde esşiseră.....

X.

. . . . . .

. . . . . .

Urmarea lipsesce cu totul.

www.dacoromanica.ro

CARTEA I

LIBERTATEA NATIONALE

(1593. — Aprilie 1595).

I

Deschidŭ sânta carte unde se află înscrisă gloria Românieĭ, ca să punŭ dinainte ochilor fiilor eĭ câte-va pagine din viéța eroică a părinților lor. Voĭu arăta acele lupte uriașe pentru libertatea și unitatea națională, cu care Româniĭ, sub povața celuĭ maĭ vestitŭ și maĭ mare din voevoдiĭ lor, închiăiară vécul alŭ XVI[lea]. Povestirea mea va coprinde numaĭ opt annĭ, 1593 — 1601, dară anniĭ din istoria Românilor ceĭ maĭ avuțĭ în fapte vitejescĭ, în exemple minunate de jertfire cŏtre pátriă. Timpurĭ de adducere aminte gloriósă! timpurĭ de credință și de jertfire! când părinții noștriĭ, credincĭoșĭ sublimĭ, ingenuchĭaŭ pe câmpul bătăliillor, cerênd de la Dumnedeul armatelor laurĭ biruinței séŭ cunnuna martirilor, și ast-felŭ îmbărbătațĭ, eĭ năvăleaŭ unul împotriva

www.dacoromanica.ro

a ḑece prin mijlocul vrăjmaşilor, şi Dumneḑeŭ le da biruinţa, căcĭ elŭ e sprijinitorul pricinilor drepte, căcĭ elŭ a lăsatŭ libertatea pentru popóre şi ceĭ ce se luptă pentru libertate, se luptă pentru Dumneḑeŭ!

Moştenitorĭ aĭ drepturilor pentru păstrarea cărora părinţiĭ noştrĭi s'aŭ luptatŭ atâta în vécurile trecute, fiă ca adducerea aminte a acelor timpurĭ eroice să deştepte în noĭ simţimêntul datorinţeĭ ce avemŭ d'a păstra şi d'a mări pentru viitorime acéstă preţiósă moştenire!

II

Aronŭ-Vodă domnĭa în ţérra Moldoveĭ şi Alexandru Bogdanŭ în ţérra Românéscă. Robĭ tremurând în mijlocul desfătărilor, pe unŭ tronŭ cumpăratŭ cu banĭ, eĭ staŭ ocrotiţĭ împrotiva dreptеĭ rĕsbunărĭ a poporuluĭ, de paznicĭ străinĭ, turcĭ şi ungurĭ, prădaŭ, chinuĭaŭ şi îngroziaŭ o ţérră ce nu o sciaŭ ĭubi. Mulţime de ianicerĭ şi arendaşĭ turcĭ, de la cari eĭ luaserĕ banĭ în camătă pentru cumpărarea domnieĭ, îĭ însoçiserą în ţérră. Spre a se despăgubi de baniĭ lor, uniĭ din turcĭ luarĕ în arendă dajdiile publice, alţiĭ âmblaŭ cu dăbilariĭ domnescĭ pentru strîngerea dajdiilor, alţiĭ ţineaŭ drumurile şi prădaŭ pe neguçătorĭ şi toţĭ resfăçându-se prin tóte unghĭurile ţĕrreĭ, jăcuiaŭ şi chinuiaŭ pe bieţiĭ ţĕrranĭ, despuindu 'ĭ de totŭ ce aveaŭ, ruşinându-le muĭerile şi fetele de façă cu dînşiĭ şi răpindu-le alŭ ḑecelea din feciorĭ spre a 'ĭ pregăti la recrutarea ianicerimeĭ. * Înşişĭ boĭeriĭ şi jupânesele lor nu eraŭ scutiţĭ de omorŭ şi siluire.

* Dupĕ o lege vechiă a împĕrăţieĭ turcescĭ la care ânsĕ pênĕ atuncĭ nu fuseseră supuse ţérra Românéscă şi Moldova.

www.dacoromanica.ro

Veni o ḑi când aceste locuste sĕlbatice nu maĭ găsiră ce prădà; atuncĭ căḑură toţĭ în sarcina domnilor. Aronŭ-Voevodŭ, spre a se puté plăti de datornicĭ, izvodi ca de totŭ omul din ţĕrră să se dea câte unŭ boŭ şi orôndui, spre a strînge acéstă nouă dajdiĭ, turcĭ cari luând tóte vitele de la ceĭ ce aveaŭ spre a împlini pentru aceĭ ce nu aveaŭ, sleiră ţĕrra şi de vite, aceste sóçe ale munceĭ ţĕrranuluĭ, de remaseră ómeniĭ fără a avé cu ce se hrăni. Multŭ maĭ mare, de se póte, era asuprirea în ţĕrra Românéscă, unde-domnul, silitŭ fiind a plăti o dobêndă grea la creditoriĭ turcĭ, cari nu maĭ aveaŭ ce jăcui, urcă datoriile uneĭ ţĕrrĭ sleite cu totul, la summa peste mĕsură de mare, de ḑece povóre de aurŭ. Toţĭ boieriĭ ţĕrreĭ Românéscĭ cari scăpaseră de mórte şi pribegiă şi a căror inimă ofta dupĕ libertate, sângera pentru sufferinţele ţĕrreĭ, începură a se aduna, a se svătuì. Dupĕ revolta nenorocită din Moldova a Orcheienilor şi a Sorocenilor împotriva luĭ Aronŭ, neîndrăznind a se bizuì singurĭ numaĭ pe sine în starea de slăbiciune în care se afla ţĕrra, cugetară la ajutóre şi protecţiĭ străine. Spre acésta se adresară la republica Veneţieĭ cerênd protecţia şi suzeranitatea eĭ ca să se mântuiă de Turcĭ; dar egoista republică, calculând folósele cum şi păgubile ce 'ĭ arŭ putè venì priimind acéstă propunere, găsi cu calle că interesul nu o ĭértă a priimi să mântuiă o naţiă chinuită de la care puçinŭ câştigŭ putea să aibă.'

Dupĕ înjosirea acestuĭ actŭ fără isbêndă, Româniĭ vĕḑură că ce le maĭ rĕmâne de făcutŭ este să caute înşişĭ a se mântuì şi că ţĕrra lor a ajunsŭ într'unul din acele minute marĭ, când o naţiă trebuie să péră séŭ, luând inimă din sufferinţa şi desperarea sa chiar, printr'o si-

www.dacoromanica.ro

linţă mare şi puternică, însăşi să se mântuĭască. Imprejurărĭ favoritóre din afóră nu lipsiră la dorinţa ómenilor, nicĭ ómenii nu lipsiră împrejurărilor.

III

În acelŭ timpŭ de chinŭ şi de jale strălucĭa peste Oltŭ, în Craĭova, unŭ bărbatŭ allesŭ, vestitŭ şi lăudatŭ prin frumuseţea trupuluĭ sĕŭ, prin virtuţile luĭ marĭ şi felurite, prin credinţa sa către Dumneḑeŭ, dragostea către patriă, îngăduĭala către semenĭ, omenia către ceĭ maĭ de josŭ, dreptatea către toţĭ de o potrivă, prin sinceritatea, statornicia şi dărnicia ce împodobĭaŭ multŭ lăudatul sĕŭ caracterŭ. Acesta era Michaĭu banul Craĭoveĭ, fiiu alŭ luĭ Petraşcu-Voevodŭ carele pentru blândeţea cu care cârmuì ţérra de la 1554 pênĕ la 1557 se numesce *celŭ bunŭ*.

Strălucirea nascerĭĭ luĭ Michaĭu, svatul luĭ celŭ dreptŭ şi priceputŭ, cuvêntul luĭ blândŭ şi îmbilşugatŭ, iar maĭ cu sémă faptele cunnoscute ale luĭ, îĭ câştigaŭ inima poporuluĭ şi trômbiţaŭ numele luĭ în tóte părţile ţĕrreĭ. Elŭ administra de câtă-va vreme banatul Craioveĭ şi adduse cu încetul acéstă băniă în starea eĭ cea vechiă de neatêrnare administrativă, judicătoréscă şi ostăşéscă, fără altă legătură cu domnia ţĕrreĭ decât plata unuĭ tributŭ. Astfelŭ, în minutul când armata ţĕrreĭ era desorganisată de domnul ce se temea de dînsa, elŭ îşĭ organisă unŭ trupŭ de oştire, prin care ţinea în frêne împilările Turcilor şi ocrotĭa pe suppuşiĭ sĕĭ.

Sórta cea blândă sub care se aflaŭ locuitorĭĭ banatuluĭ era pizmuită de ómenĭĭ de dincócĭ de Oltŭ şi slujĭa de

www.dacoromanica.ro

glorificare numeluĭ luĭ Michaĭu dinainté poporuluĭ. Elŭ ajunse a fi sperarea tutulor, resbunătorul atât de multŭ doritŭ şi aşteptatŭ.

IV

Cruduĭ Alexandru-Vodă nu întârdie a se înspăimênta de acelŭ mare nume alŭ banuluĭ Michaĭu. Voĭà să'lŭ pérdă cu orĭ-ce chipŭ şi neîndrăznind a'lŭ prigoni de façă, trămise uccigaşĭ ca să'lŭ prindă şi să'lŭ adducă la Bucurescĭ séŭ să'lŭ uccidă prin taĭnă. Dar banul descoperì din vreme cursa ce i se gătĭa şi, cu tótă dragostea ce avea pentru dînsul poporul, necredêndu-se sigurŭ în Craĭova, fugi spre Constantinopole, unde'lŭ chiămase socrul sĕŭ vistierul Ionŭ ce era capikehaiă alŭ ţĕrriĭ. Însă prinsŭ fiind în calle de ómeniĭ luĭ Alexandru, ce îlŭ pândĭaŭ, elŭ fu addusŭ în Bucurescĭ, unde domnul cătrănitŭ de mâniă îlŭ învinovăţi de trădătorŭ şi rebelŭ şi îlŭ închise în puşcăriă spre a fi pusŭ la cazną şi apoĭ uccisŭ.

Temêndu-se ca poporul să nu se ridice înfuriatŭ şi să scape pe prinsul sĕŭ, Alexandru-Vodă hotărî a'ĭ grăbi mórtea. Într'o dĭ îlŭ scóseră din puşcăriă legatŭ şi îlŭ porniră la locul osûndeĭ. Mulţimea poporuluĭ urmărĭa pe osûnditŭ, tristă, jalnică şi tăcută, vĕdêndŭ că cea din urmă sperare de mântuire se va curma cu capul aceluĭ june bărbatŭ eroicŭ. În calle, trecênd pe lângă biserica Albă, pe vremea liturgieĭ, spunŭ că îlŭ lăsară să intre în biserică şi rugându-se, se făgădui luĭ Sântu-Nicolae, fiind chramul, că de 'lŭ va mântui, are să'ĭ facă mŏnăstire în numele luĭ, precum a şi făcutŭ, de se numesce acea biserică acum, *Michaĭu-Vodă.* *

* Acéstă biserică o zidi la annul 1598.

www.dacoromanica.ro

Sosind în locul unde trebuia să priiméscă mórtea, gâdea cu satîrul în mână, cu inima crudă, cu ochiĭ sângeroşi, se apropiè de osûnditŭ, dar când aţinti privirea asupra jertfeĭ sale, când vĕḑu acelŭ trupŭ măreţŭ, acea căutătură sĕlbatică şi înfiorătóre, unŭ tremurŭ gróznicŭ îlŭ apucă; rídică satîrul, voiesce a isbi; dar mâna 'ĭ cade, puterile 'ĭ slăbescŭ, gróza îlŭ stĕpânesce şi trântind la pământŭ satîrul, fuge printre mulţimea adunată împrejurŭ, strigând în gura mare că elŭ nu îndrăznesce a uccide pe acestŭ omŭ.

Astfelŭ în acele marĭ timpurĭ bĕtrâne, unŭ Cimbru barbarŭ se înfiorâ de vederea măréţă a luĭ Mariu şi nu îndrăzni să uccidă pe celŭ ce sdrobise totŭ némul luĭ.

În zadar ómeniĭ ce presidaŭ la osûndă cerură a se împlini porunca domnéscă; nimenĭ nu se maĭ găsi ca să voiască a lua locul gâdeĭ.

Acéstă întêmplare minunată înfiorâ mulţimea cu o mişcare electrică; ea vĕḑu într'însa unŭ semnŭ cerescŭ prin care Dumneḑeŭ voià păstrarea acestuĭ omŭ şi unŭ glasŭ detunătorŭ de milă şi de ĭertare scapă din peptul aceleĭ glóte. Boierĭ şi poporŭ luară pe osûnditŭ în mijlocul lor şi, ducêndu-se la palatŭ dinainté voevoduluĭ, cerură ĭertare. Vrênd nevrênd, domnul fu silitŭ a se îmblânḑi şi a'ĭ dărui viéţa. Peste puçinŭ, prin mijlocirea vistieruluĭ Ionŭ, Michaĭu împăcându-se de totŭ cudomnul, priimi iarăşĭ cinstea şi dregĕtoria sa.

V

Nu trecu multŭ dupĕ aceĭa şi bănuitorul tirannŭ Alexandru începu iar a'lŭ vêna cu mórte şi curse şi 'lŭ sili

www.dacoromanica.ro

a fugi in Ardélŭ, unde zăboví douĕ sĕptĕmâní la curtea luĭ Sigismundŭ Bathori, domnul ţĕrreĭ Ardéluluĭ. Acolo, prin mijlocirea luĭ Baltazarŭ Bathori, vĕrul domnuluĭ stĕpânitorŭ, dobêndi de la acesta, ce avea mare trecere la Pórta turcéscă, o scrisóre de introducere către vestitul vizirŭ Sinan-Paşa, prin care se recommanda de a fi allesŭ domnŭ in ţérra Românéscă, cum şi alta către Eduard Barton, solul Elisabetheĭ, regina Engliterreĭ la Constantinopole, care avea mare creditŭ pe lângă Turcĭ.

Imputernicitŭ cu aceste recommandaţiĭ, Michaĭu se porni de a doua óră la Constantinopole unde, la sosirea sa, fu bine priimitŭ de vistierul Ionŭ. Acolo sosiră atunci şi duoĭ deputaţĭ dintre boierĭ spre a se jăluì de asupririle luĭ Alexandru-Vodă; eĭ se uniră cu Michaĭu şi'lŭ cerură la sultanŭ pe dînsul de domnŭ, arătând că ţérra tótă îlŭ vrea. Spre a isbuti maĭ sigurŭ în cererile lor, trebuiră să astêmpere nesaţiul şi lăcomia de banĭ a Turcilor; de aceĭa, nevoia sili pe Michaĭu a lua, pe creditul vistieruluĭ Ionŭ patru sute miĭ florinţĭ de la turcĭ, grecĭ şi evreĭ, cu camătă grea. Din acéstă summă dete numaĭ luĭ Sinan vizirul, duoĕ-ţecĭ miĭ galbenĭ; cea-l-altă o împărţi in daruri la sultanul şi la ceĭ-l-alţĭ ministriĭ şi astfelŭ deschise callea cererilor sale. Sultanul în sfĕrşitŭ priimi acéstă cerere a ţĕrriĭ şi dete luĭ Michaĭu, stégul şi sabia, semnele domnieĭ, iar oştirea ce boieriĭ cereaŭ a i se da spre a'lŭ însoţi, o refuză, sub pretextŭ că de vreme ce ţérra tótă îlŭ cere, nu póte avé nevoiă de óste spre a goni pe Alexandru.

Michaĭu, însoţitŭ de partidul ce voĭà să'lŭ pună pe tronŭ, plecă îndată, 1592, către ţérră, de unde Alexandru Bogdanŭ, aflând de mazilia sa, essi ca să-se întórcă la

www.dacoromanica.ro

Constantinopole. Elŭ abié domnise unŭ annŭ şi treĭ luniĭ, dar acéstă vreme 'ĭ fu de ajunsŭ ca să tragă asupră'şĭ ura şi blestemul poporuluĭ. Fŏră-de-legile domnieĭ luĭ se rĕsplătiră cu a sa mórte. La 1597, în dumineca Floriilor, prin intrigile domnuluĭ Moldoveĭ Ieremia, alŭ căruĭ tronŭ elŭ căuta să coprindă, Alexandru, din porunca sultanuluĭ fu luatŭ din casa sa şi, în haĭne de paradă domnescĭ, asvêrlitŭ în mare.

VI

Într'acestŭ chipŭ Michaĭu-Voveodŭ se urcă pe tronul ţĕrriĭ Românescĭ, la 1593, fiind atuncĭ în vêsrtă de treĭ-ḑecĭ şi cincĭ annĭ. Inălţarea luĭ fu priimită cu cea maĭ viă bucuriă de toţĭ locuitoriĭ ţerreĭ, mulţumiţĭ că aŭ scăpatŭ de tiranniile luĭ Alexandru; eĭ arătară acea bucuriă sgomotósă, acele sperărĭ fŏră de marginĭ, făcêndu'şĭ illusiile, nedespărţite în inima poporuluĭ românŭ de orĭ ce domniă nouă, illusiĭ pentru care şi istoria ni'lŭ arată că în totŭ-d'auna gata a fostŭ. Michaĭu avea âncŏ în ochiĭ mulţimeĭ meritul de a fi fostŭ unŭ candidatŭ popularŭ în care maĭ de demult naţia îşĭ pusese sperările. Dar cu tótă statornicia, energia şi buna sa voinţă, noul domnŭ se vĕḑu cu totul în neputinţă de a pune unŭ capĕtŭ la relele şi orônduială la anarchia în care se aflaŭ ţérra. Ea era împovŏrată de datoriĭ grele şi împilată de marĭ nevoĭ şi trebuinţe. Turciĭ, în contra tractatelor vechĭ acum uĭtate, începuseră a se aşeḑa în ţérră, zidindu'şĭ case şi gătinduse chiar a face şi gĭamiĭ (meceturĭ). Pe lângă datorniciĭ ce eraŭ în ţérră sub Alexandru, se maĭ adăogiseră şi alţĭ turcĭ şi numĕrul lor se urca la patru miĭ ĭaniceriĭ şi

www.dacoromanica.ro

offițerĭ de cavalleriă. Turciĭ dupĕ marginĭ făceaŭ ca și ceĭ din țérră, mereŭ și fără temere, năvăliriĭ și jafurĭ prin ținuturĭ; în tótă luna cete de turcĭ și tătarĭ veniaŭ pe pămêntul românescŭ și, ca să pótă hălădui lumea în pace, era silitŭ domnul a le ține taberile iérna și véra, a le da cele de hrană și îmbrăcăminte de la țérră; astfelŭ încât nu numaĭ că nu se puteaŭ plăti datoriile cele vechĭ, dar nicĭ a se biruĭ și a se ușura cele de față. Slujbașiĭ Porțiĭ, în locŭ să dea ascultare plângerilor domnuluĭ, căutaŭ prilejul de a stórce banĭ de la dînsul séŭ de la dușmaniĭ ce îlŭ prigoniaŭ. O sémă de boierĭ, dupĕ vechĭul obiceĭu, săpa pe domnŭ lângă sultanŭ. Alțiĭ se însoțiseră cu turciĭ din țérră și'ĭ ajutaŭ în prădarea și în chinuirea poporuluĭ. Armata țĕrriĭ era desorganisată și mijlocŭ nu era de a o înființa; energia poporuluĭ se tocise de atâté chinurĭ și asupririĭ; elŭ desperase de mântuire. Michaĭu nu se putea înțellege cu creditoriĭ, lipsindu'ĭ mijlócele de a le plăti; vru să pună stavilă la răpirile lor, dar nu izbuti decât a'ĭ întărîta maĭ multŭ și a'ĭ revolta asupră'ĭ. Fu silitŭ, ca să scape d'a fi uccisŭ, a se închide și a se ține mereŭ în stare de apărare, în palatul sĕŭ, unde ânsĕ de maĭ multe orĭ turciĭ năvălindŭ, îlŭ ocăraŭ, aruncaŭ cu petre în ferestre, răpiaŭ totŭ ce puteaŭ din mobilele sale, și fără sfiélă bătteaŭ și răniaŭ de mórte pe toțĭ boieriĭ ce le picaŭ în mână.

În aceste minute dureróse, care arŭ fi desperatŭ pe orĭcine, Michaĭu singurŭ nu desperéză, ci, vĕdênd că nu e nicĭ unŭ mijlocŭ pacĭnicŭ de mântuire, hotărasce a deștepta țérra, a o scula și a ridica sabia răsbunătóre în contra barbarilor tirannĭ. Evenimentele ce începuseră în megieșiă, încuragĭară și înlesniră vrednica sa hotărîre. Să dăm o ochire asupra acestor evenimente. 3

www.dacoromanica.ro

VII

Împĕrăţia turcéscă începuse a appune din culmea mărireĭ la care ajunsese sub Soleimanŭ; ea însĕ, afóră de ţinuturile cele întinse ce stĕpâniă în Asia şi Africa, care eraŭ împărţite în treĭ-ḑecĭ şi douĕ de guverne, totŭ coprindea âncŏ opt guverne în Europa şi se întindea pênĕ la Raab. conţiind astfelŭ partea cea maĭ mare din Ungaria, afóră de cele patru ţĕrrĭ tributare : Transilvania, Valachia, Moldova şi republica Raguzeĭ; nu numaĭ atât, dar chiar şi împĕrăţia Austrieĭ şi regatul Polonieĭ eraŭ de maĭ multă vreme suppusse la unŭ tributŭ annualŭ.

Murat alŭ IIIlé care domniă de la 1575, era unŭ spiritŭ slabŭ şi superstiţiosŭ, unŭ omŭ dulce la traĭu dar ĭute la mâniă şi adesé atuncĭ şi la cruḑime, dedatŭ cu totul la misticismŭ, la poesiă şi la voluptate, amatorŭ de danţŭ şi de musică, de vorbe cu spiritŭ, ba âncо şi de *mucalitlícurĭ*, ĭubind mechanica, césornicăria şi actele de representaţiă; elĭ trăia înconjuratŭ de tŏlmăcitorĭ de vise, de astrologĭ, de şeicĭ, de poeţĭ, de muĭerĭ, de piticĭ şi de nebunĭ, lăsând domnia în mâna femeilor din saraĭu. Sub o mână aşa de slabă, corrupţia intră în tóte ramurile administraţieĭ. Acelŭ spiritŭ de revoltă alŭ ostaşilor, care era menitŭ a sdrobi împĕrăţia, începuse de atuncĭ nu numaĭ înʻre ianiceră, ci şi între spahiĭ. Spre a da ânsĕ o altă calle acestuĭ spiritŭ de insubordinaţiă, era nevoiă de a trămite oştile împotriva vrăjmaşilor de peste hotare. Dar luptele din Persia se sfĕrşiseră cu norocŭ şi divanul stătu multŭ de se chibzui déca trebuie a porni răsboĭul în contra Fezuluĭ, a Malteĭ, a Spanieĭ, a Veneţieĭ, a Neapo-

www.dacoromanica.ro

leluĭ séŭ a Ungarieĭ. Unŭ vizirŭ vestitŭ în bătăllĭĭ, dușmanŭ crudŭ și ferosŭ alŭ creștinătățeĭ, Sinan-Pașa, cuceritorul Tunisuluĭ și alŭ Iemenuluĭ, a căruĭ singură gêndire era războĭul cu Ungaria și cu împĕratul Germanieĭ séŭ *regele Vienneĭ*; cum îlŭ numĭaŭ Turcii, împinse prin tóte mijlócele spre acésta, pe sultanŭ.

Așa dar, fără declarațiă de războĭu, pacca se călcă la 1592, de guvernatorul Bosnieĭ, care isbi nisce castelluri din Ungaria, Chrastovitz, Gora, Bihacĭ (aprilie, 1592); dar opriți dinainté Sissekuluĭ, pe care nu 'lŭ puturĕ lua, Turcii își resbunară crudŭ în contra creștinilor ce le picară în mână. Treĭ sute din aceĭ nenorociți prisonieri furĕ duși în triumfŭ pe dinainté locuințeĭ ambasadoruluĭ împĕrătescŭ; în capul cortegĭuluĭ âmblaŭ nisce musicanți ce făceaŭ să se audă sunetele cele maĭ barbare; apoĭ o trupă cu armele câștigate; pe urmă veniaŭ carrele încărcate cu pradă și în sfêrșitŭ nenorocitele jertfe ale róbieĭ, bărbați, femeĭ, copiĭ și bĕtrânĭ, împinși înainte cu isbirĭ tarĭ de bice séŭ de toiege, ca nisce turme de vite próste, mergênd în mijlocul chiotelor de bucuriă selbatică ale turcilor, ca să fiă vênduți în târgŭ (octomvrie, 1592).

VIII

Crâncenele fără-de-legĭ și amenințările Turcilor mișcară tótă creștinătatea. Scriitorĭ însemnați din tótă Europa începură prin tiparŭ a trezí opinia publică și a deștepta zelul cruciatelor religióse împotriva barbarieĭ păgâne.

Pe scaunul cesarilor Germanieĭ ședea în acea vreme

www.dacoromanica.ro

Rudolfŭ alŭ II[16]. Cu unŭ caracterŭ şi cu virtuţĭ ce arŭ fi fostŭ de lăudatŭ într'o posiţiă maĭ puçinŭ înaltă, acestŭ prinçŭ era unŭ domnitorŭ nevrednicŭ. Elŭ lăsa d'o parte trebile statuluĭ, spre a se occupa de sciinţele naturale şi de antichităţĭ, pentru care îşĭ sleise finançele, iar maĭ cu séma de visărĭ astrologice care împlurĕ mintea sa, din natură posomorîtă şi sfiicĭósă, de o multime de superstiţiĭ de rîsŭ şi funeste. Inconjuratŭ de minerale, de fosilĭ, de medalliĭ, de ochiene, de vase şi de instrumente de chimiă, elŭ sta închisŭ în laboratiorul sĕŭ, în vreme ce zavistia şi revolta în lă-întru şi răsboĭul din afóră amenin-ţaŭ sdrobirea împĕrăţieĭ luĭ. Crescutŭ în Spania, în acea ţérră classică a papismuluĭ, elŭ fu în tótă viéţa luĭ jucăria viclenelor uneltirĭ ale iesuiţilor şi ale svaturilor pasionate ale curţiĭ Spanieĭ.

Ţipetele jertfelor căḑute sub turcĭ pĕtrunserĕ ânsĕ pênĕ în cabinetul luĭ Rudolfŭ II[16] şi deşteptarĕ indolenţa luĭ. Elŭ porunci să sune tocsinul în tótă sânta Impĕrăţiă romană şi în Ungaria, ca să învite pe credincioşĭ, diminéţa, la amédĭ şi séra, a invoca ajutorul ceruluĭ în contra păgânilor. Intr'aceĭaşĭ vreme, soliĭ sĕĭ alergaŭ în Roma la Papa şi convocaŭ pe toţĭ principiĭ Germanieĭ la o adunare generalĕ în Ratisbona, spre a lua mĕsurĭ pentru interesul communŭ alŭ creştinătăţeĭ.

Clementŭ alŭ VIII[16] ce şedea atuncĭ pe scaunul Sântuluĭ Petru, priimí în audienţă, într'unŭ consistoriŭ publicŭ, pe soliĭ împĕrătescĭ şi, ascultând cu multă bună-voinţă elocuentul cuvêntŭ alŭ luĭ Rudolfŭ Coradatio, celŭ maĭ însemnatŭ dintre solĭ, hotărî cu obştéscă învoire a senatuluĭ, să ĭea tótă partea la acéstă faptă de bine publicŭ şi de cinste pentru Dumneḑeŭ.

www.dacoromanica.ro

O congregațiă de cardinalĭ fu convocată din porunca pontificelui spre a chibzui pentru trebuințele acestuĭ răsboĭu și, nemulțumindu-se a adduce numaĭ ajutorul sĕŭ, hotărî a învita în numele luĭ Christos și pe alțĭ prinçĭ, pentru care și porni îndată nunciĭ sĕĭ în Spania și Italia. Posomorîtul și crudul Filipŭ alŭ II[16], ce domnĭa în Spania priimi bucurosŭ și făgădui ajutorul sĕŭ, ĭar în Italia zelul religiosŭ fu maĭ puçinŭ ferbinte și numaĭ ducele de Toscana Ferdinandŭ, și ducele de Mantova Vicenzo, priimiră a da ajutorŭ. Ducele de Ferrara se folosi de occasiă și, pentru óre-care ajutorŭ de banĭ datŭ, dobêndi treĭ oraşe de la împĕratŭ.

Totŭ atuncĭ Papa însărcină pe canonicul de Andrianopole, Cornelius Denona, să mérgă la marele principe alŭ Moscovieĭ spre a 'lŭ îndemna să ĭea parte la răsboĭul creştinătățiĭ, îndatorind pe solŭ ca la întórcere, să trécă pe la Sigismundŭ Bathori, prinçul Transilvanieĭ și pe la Aronŭ domnul Moldoveĭ, ca să 'ĭ tragă și pe dînșiĭ în legătura domnilor obșteĭ creştine împotriva duşmanuluĭ commun, sculând astfelŭ tóte popórele de la Nistru și Dunăre și din vecina Poloniă; ĭar la Michaĭu i se porunci a nu se duce, din pricina poziţieĭ critice în care acestŭ domnŭ se afla, fiind siguri de scopurile sale; se hotărî numaĭ ca, prin mijlocirea prinçuluĭ Transilvanieĭ, să 'lŭ îndemne a se svătui cât maĭ în grabă cu boieriĭ și poporul sĕŭ și a închăia o legătură seriósă prin care să se pótă mântui.

Era acum a patru-spre-ḑecea óră de la originea împĕrăţieĭ otomane, de când puterile creştine se unĭaŭ împreună împotriva duşmanuluĭ moştenescŭ alŭ legeĭ luĭ Christos, ca să întreprindă o cruciată care și dînsa, ca cea maĭ din

www.dacoromanica.ro

urmă de la 1571, ce se nemuri prin bătaia navală de la Lepanta, luă numele de *Sântă Ligă.*

IX

În vremea acésta, prinçiĭ Germanieĭ, adunaţĭ la Ratisbona în dieta convocată şi deschissă de împĕratul în persónnă, vĕdênd tristele întêmplărĭ ale răsboĭuluĭ, porunciră a se ridica din Germania o oştire de 20,000 pedestraşĭ şi 5000 călărеţĭ (2 iunie, 1594). Acolo âncŏ se hotărî ca Maiestatea Sa Impĕrătéscă să scrie şi să trămiţă solĭ la prinçiĭ străinĭ, spre a le cere ajutorŭ; ca ea să sollicite asemené concursul nobilimeĭ, ce nu atêrna d'a dreptul şi absolutŭ de împĕrăţiă *precum* şi alŭ oraşelor maritime; se vorbi apoĭ şi de chipul d'a împune şi d'a strînge dajdiile şi se porunci ca în *tóte* provinciile, în tóte oraşele, în tóte têrgurile şi în tóte satele Germanieĭ, să se pună unŭ trunchĭu séŭ cutiă la uşa bisericilor şi ca preoţiĭ şi predicatoriĭ să aţîţe zelul poporuluĭ, spre a 'lŭ îndemna a contribui la cheltuielile răsboĭuluĭ în contra păgânilor; se recommandă iarăşĭ la preoţĭ şi la predicatorĭ d'a propovĕdui poporuluĭ pocăinţa, d'a 'lŭ aduna în tóte ḑilele, la *sunetul clopotuluĭ*, spre a face rugăcĭunĭ publice pentru o fericită isbêndă.

Se trămiseră apoĭ şi solĭ atât din partea împĕratuluĭ, cât şi dintr'a electorilor de Brandeburg şi de Saxonia, la adunarea staturilor polone din Cracovia, spre a le îndemna ca să se ridice în ajutorul creştinătăţiĭ.

În Polonia, dupĕ mórtea luĭ Stefanŭ Bathori, trebuind a se face o nouă allegere de rege, mulţĭ stĕpânitorĭ, prin soliĭ lor, concurseră spre a fi alleşĭ; între aceştia, voturile

www.dacoromanica.ro

se împărțiră între Sigismundŭ, fiiul luĭ Ionŭ regele Suedieĭ și Maximilianŭ, archiducele de Austria și amênduoĭ fură alleșĭ; dar partitul celŭ maĭ numerosŭ, avênd de capŭ pe vestitul Zamoisky, cancellarul celŭ mare, ținea cu suedul. Maximilianŭ, vĕdênd că nu póte dobêndi tronulŭ decât numaĭ cu puterea, luă óste de la fratele sĕŭ împĕratul Rudolfŭ II[16] și intră de o dată armatŭ în Polonia. Zamoisky ânsĕ, priimind unŭ ajutorŭ de căllămire din Transilvania, de la Sigismundŭ Bathori, pe a căruĭ soră o avea de soție, dete Nemților bătaiă cu mare norocire, le înfrânse cu totul armata și însușĭ Maximilianŭ fu prinsŭ. Astfelŭ Sigismundŭ dobêndi corónna Polonieĭ. Atuncĭ Maximilianŭ, lepădându-se de pretențiile sale, fu liberatŭ și o nepótă a împĕratuluĭ, archiducesa Anna, fata archiduceluĭ Carolŭ, fu luată de soție de Sigismundŭ; dar prisonierul, vĕdêndu-se liberŭ, pretinse că unŭ actŭ făcutŭ în închisóre, nu póte avé temeĭu și începu a se întitula din noŭ *Rege alŭ Polonieĭ*. Tocmaĭ în acestŭ annŭ, când se porniră deputațiĭ Germanieĭ la Cracovia, Maximilianŭ, dupĕ îndemnul Papeĭ, declară că renunță cu totul la acestŭ titlu. Cu tóte acestea, legațiĭ germanĭ nu isbutiră în solia lor. Polonia de maĭ multŭ de 180 de annĭ, era în pace cu Turciĭ și Zamoisky care avea mare înrîurire în dietă, care întorcea inima regeluĭ cum voĭà și care urà pe Nemțĭ, dupĕ o lungă discuțiă în adunare, înduplecă pe toțĭ la părerea sa d'a ține pacea cu Turciĭ. Astfelŭ legațiĭ se întórseră fŏră ispravă.

Cesarul isbuti maĭ multŭ în Moscovia, unde trămisese pe unŭ june silesianŭ anume Varkusky. Acestŭ trămis fu bine priimitŭ de marele duce Theodor sĕŭ Feodor IV[a], care ĭĭ și făgădui o mare summă de banĭ ce se îndatora

www.dacoromanica.ro

a o plăti pe totŭ annul, cu condiţiă d'a nu precurma răsboïul cu Turcii. Aci Varkusky întêlni pe unŭ ambasadorŭ alŭ Persieï ce venise să propună o ligă în contra Turcilor; elŭ negoţiă cu dînsul o alianţă, prin care se jura în numele craïuluï sĕŭ, că décă împĕratul se va ţine de răsboïu, şahul Persieï nu va face pace cu turcul.

X.

Silinţele împĕratuluï fură norocite în Transilvania. Sigismundŭ Bathori ţinea domnia acesteï ţĕrrï. Elŭ era fecïorŭ luï Christoforŭ Bathori şi nepotŭ de frate vestituluï Stefanŭ Bathori, ce a fostŭ maïântêïu prinçŭ şi apoï a strălucitŭ pe tronul Polonieï. Elŭ fusese allesŭ la 1581 a urma pe tronŭ rĕposatuluï sĕŭ tată, fiind numaï în vêrstă de nouĕ annï. Numele strălucitŭ şi iubitŭ ţĕrreï ce purta singurŭ îï dobêndi allegerea la tronŭ, de la care nisce prevestirï sinistre păreaŭ a'lŭ depărta; se ḑicea într'adevĕrŭ că la nascerea luï, la 1572, turnul de la Oradia-mare se povêrnise şi că elŭ se născuse cu mâna plină de sânge. Imaginaţia poporuluï augurase d'aci că acestŭ pruncŭ va fi peirea ţĕrreï luï şi augurul pênĕ în urmă s'a şi împlinitŭ. În timpul istorieï de façă, pe la începutul annuluï 1594, Sigismundŭ, în vêrstă de 22 de annï, liberŭ de orï-ce tutelă, începu a'şï desvĕli caracterul sĕŭ.

Semeţŭ, vitézŭ şi răsboïnicŭ, cualităţï însuşite naţieï luï, dar fără talente ostăşescï, fără putere de concepţiă şi fără stăruinţă, îlŭ vomŭ vedé, în cursul acesteï istoriï, unde elŭ va juca unŭ rolŭ mare şi însemnatŭ, omŭ crudŭ, fără mĕsură, necumpĕtatŭ, nestatornicŭ şi nestêmpĕratŭ

www.dacoromanica.ro

la minte. Era tributară Turcilor și avu câtă-va vreme așa mare credită la Pórtă, încât unŭ minutŭ, la mórtea unchĭuluĭ sĕŭ, elŭ sperase că, prin protecția eĭ, va dobêndi tronul Polonieĭ; pentru aceĭa și făgăduise 50 miĭ galbenĭ viziruluĭ; dar sperările sale îlŭ înșelară cŏcĭ Pórta nu numaĭ că recunnoscu pe noul craĭu alŭ Polonieĭ, dar âncŏ nu voi a'lŭ îngădui să ĭea de soție pe fata mareluĭ duce de Toscana (octomvrie, 1592). Trămișiĭ luĭ la Pórtă eraŭ George Ravazdi și Ioanŭ Boldog, cari tractaŭ cu Sinan prin mijlocirea renegatuluĭ Grigore Versmarti, acum cĭauș Mahomet și prin sangiacul Lipeĭ, vestitul Pavelŭ Marchazi. De față cu Sennyei, pe care 'lŭ trămisese în urmă Bathori, Sinan se întinse asupra coprinderilor sale de la Tunis, de la Guletta, din Arabia, Persia, Africa și Georgia, adăogind că în iérna viitóre va merge să dĕrâme Vienna și Praga.

In sfêrșitŭ cĭauș Mustafa adduse staturilor Transilvanieĭ și luĭ Bathori, scrisorĭ de la sultanul, de la marele vizirŭ și de la pașa din Timișóra; prinçul rĕspunse după obiceĭu cu protestațiĭ de credință cŏtre padișahul; dar Sinan nu întârdiă a schimba tonul și a îngrozi pe Sigismundŭ prin înjurăturĭ și amenințărĭ. Când se înfățișă dinainté acestuĭ vizirŭ, George Ravazdi și'lŭ rugă în numele prinçuluĭ, să nu maĭ îngreuieze provincia, urcând tributul peste celŭ ce se da pe timpul luĭ Ioanŭ Sigismundŭ, elŭ, cu o nesufferită trufiă și cu obraznică îngâmfare, ocărându'lŭ cu numirea de *câne*, îĭ dise să tacă, adăogind că Ioanŭ Sigismundŭ era socotitŭ ca unŭ fiĭu alŭ luĭ Solimanŭ, în vreme ce acelŭ ce cŏrmuiesce acum Transilvania este sluga și suppusul împĕratuluĭ; că acésta, stă în mâna'ĭ a o dovedi. Temerea luĭ Sigismundŭ se maĭ adăogi âncŏ prin

www.dacoromanica.ro

porunca ce priimi ca să se gătéscă cu o óste de 50 miĭ lănceriĭ şi cu tóte materialele de răsboĭu, spre a merge la Belgrad să se uniască cu oştirea Turcilor în contra împĕratuluĭ. Aceste ameninţărĭ primejdióse împlură de spaimă inima juneluĭ prinçŭ. Partisaniĭ împĕratuluĭ sciură bine a esploata aceste temerĭ şi înduplecară pe Sigismundŭ a se ridica asupra Turcilor. Bathori avea lângă dînsul, ca duhovnicŭ, pe unŭ iesuitŭ părintele Alfonsŭ Carilio, spaniolŭ născutŭ la Alcala; acesta îndemna mereŭ pe Sigismundŭ să intre în alliançă cu împĕratul şi când Teuffenbach, prefectul Casovieĭ, trămisul cesaruluĭ, sosi în Transilvania, elŭ găsi pe prinçul cu totul dispusŭ în favórea creştinătăţeĭ. Sigismundŭ începu a vorbi numaĭ de libertate, de greutatea jugulŭĭ turcescŭ, a se plânge de sórta creştinilor suppuşĭ luĭ, într'unŭ cuvêntŭ tóte spusele şi tóte faptele luĭ învederaŭ hotărîrea sa d'a rupe legătura cu Turciĭ. Ansĕ planurile luĭ Sigismundŭ întêmpinară o mare opposiţiă în nobiliĭ ceĭ maĭ însemnaţi, cari învechiţi în aplecarea lor către Turcĭ, nu voĭaŭ nicĭ de çum să se lepede de unirea cu Pórta, temêndu-se de a se arunca în vallurile unuĭ viitorŭ nesigurŭ şi d'a ajunge sub unŭ jugŭ şi maĭ greŭ. Sigismnndŭ çicea : «Ce a slujitŭ pênĕ «aci pacea cu Turcul? — A obicĭnui pe nesimţite nenorocitele nóstre popóre ca să pórte unŭ jugŭ greŭ şi «nesufferitŭ. Maĭ bine dar să 'lŭ scuture, să se uniască «cu ceĭ-l-alţĭ prinçĭ creştinĭ, să se lepede de allianţa cu «Turciĭ, atât de ruşinósă precât e şi primejdiósă pentru «mântuire şi Dumneçeŭ le va fi priinciosŭ la unŭ pro«iectŭ aşa dreptŭ». Acestea çicea Sigismundŭ în publicŭ şi în particularŭ şi iesuiţiĭ le însînuïaŭ la urechile tutulor celor ce spoveduiaŭ. Nobilimea cea junĕ şi săracă intra

www.dacoromanica.ro

lesne în aceste planuri, măgulindu-se că războiul îi va mai îmbuna sórta; dar ceĭ bătrâni și bogați se împotrivĭaŭ, ḑicênd că nu trebuie a părăsi maximile străbune care prescriaŭ d'a nu lăsa nicĭ o dată alianța cu Turcii; că de o sută de orĭ eĭ aŭ auḑitŭ acésta din gura înțelleptuluĭ Stefanŭ Bathori, și când era prinçŭ alŭ Transilvanieĭ, și chiar după ce se urcase pe tronul Polonieĭ; că mai bine este a urma acestor svaturi decât a pleca urechĭa la zadarnicele făgăduieli ale unor ómeni veneticĭ în Transilvania. Adăogeaŭ eĭ: «Suntem óre destuĭ și destulŭ de «puternicĭ spre a ne împotrivi singurĭ la tótă puterea Tur«cilor? Déca nu suntem, cine chiăzășuĭesce pentru a«cele ajutóre ce se făgăduĭescŭ? Începuturile războiuluĭ «adesé sunt plăcute, dar sfârșitul e totŭ d'auna funestŭ. «Când unŭ duşmanŭ atât de îngrozitorŭ va apuca să'și «împlânte corturile sale în mijlocul țĕrreĭ nóstre, cât «este de temutŭ că acele ajutóre depărtate ce ni se laudă, «vorŭ sosi pré târḑiŭ spre a ne mântui!»

Astfelŭ vorbĭa în Ardélŭ ura și neîncrederea în Nemți; dar partisaniĭ vechieĭ sisteme, vĕḑênd că rugămintele lor sunt neputincióse în contra svaturilor iesuiților și cererilor Papeĭ, hotărîră a detrona pe Sigismundŭ și a pune în locu'ĭ pe unŭ altul mai plecatŭ luĭ Amurat. Se ḑicea că eĭ se înțelleseseră într'acésta cu ministriĭ Porțiĭ și că, în vremea când Tătariĭ eraŭ să trécă din Podolia în Transilvania, li se dedese o poruncă secretă d'a pune mâna pe Sigismundŭ. Dar acesta se puse în laturĭ de timpuriŭ și Tătariĭ pustiiră Valachia și Transilvania fără d'a fi împedicați de generalul oștilor, Bornemissa, sub pretextŭ ca să nu strice alianța între Transilvania și Turcĭ, în care sta mântuirea țĕrreĭ.

www.dacoromanica.ro

Sigismundŭ convocă o adunare mare de poporŭ armatŭ la Turda. Aci opposiţia, în capul căria sta vĕrul sĕŭ Baltazarŭ Bathori, se arată aşa de tare şi de înverşunată încât, lăsând puterea în mâna luĭ Baltazarŭ, Sigismundŭ speriatŭ abdică şi fugi spre Chiióra, declarând pricina abdicăreĭ sale şi accusând pe opposanţĭ că vorŭ să trădé ţĕrra Turcilor. Adunarea se mută atuncĭ la Cluşŭ, unde Baltazarŭ Bathori fu acclamatŭ de prinçŭ. Dar scrisorile luĭ Sigismundŭ, citindu-se în adunare, opiniile unora se schimbară şi Sĕcuiĭ, împreună cu Saşiĭ şi vre o câţĭ-va din Ungurĭ, declarară opposanţilor că eĭ nu voïescŭ a cunnósce altŭ prinçŭ; neputênd atuncĭ a le sta împotrivă, adunarea tótă fu silită a se uni cu dînşiĭ şi o deputaţiă se trămise ca să chiăme pe Sigismundŭ înapoĭ. La 28 augustŭ 1594, adunarea priimi a se trămitte oştire în contra Turcilor. A doua-ḑi se arestuiră capiĭ opposiţieĭ în numĕrŭ de patru-spre-ḑece : Baltazarŭ Bathori şi fiastrul luĭ, Ionŭ Ilfiu, Lupul Covacĭ cancellierŭ, Alexandru Kendi presidentul senatuluĭ, Gabrielŭ şi Franciscŭ Kendi, unchiĭ luĭ, Grigorie Literatu, prefectŭ de la Agria, Ionŭ Forro, Grigorie Diacu, Ionŭ Gerundiu, Albertŭ Lunai, Georgie Salancĭu, Baltazarŭ Silvaşŭ, şi dupĕ treĭ ḑile de închisóre, Sigismundŭ porunci ca să'ĭ omóre, dupĕ svatul luĭ Gestio, Proşcaĭ şi Iojica. Luĭ Alexandru şi Gabrielŭ Kendi, cu Ionŭ Ilfiu, Grigorie Diacu şi Ionŭ Forro, li se tăiară capetele la Cluşŭ. Pe când îĭ ducea la locul osûndeĭ, Alexandru vĕḑu pe Sigismundŭ carele, stând în picĭóre la o feréstră, îĭ privĭa şi elŭ îĭ strigă : «Nicĭ o lege dumneḑeéscă séŭ omenéscă nu sufferă osûndirea unuĭ omŭ fŏr' a'lŭ «asculta». Acésta ânsĕ nu mişcă întru nimicŭ pe Sigismundŭ, obicĭnuitŭ fiind din copillăriă a vedé vĕrsându-se

www.dacoromanica.ro

sânge și stând marturŭ la tóte osûndele criminalilor. Elŭ stătu de față și privi cu rĕcĭală acéstă tragediă.

Unŭ țiganŭ, gâde obicĭnuitŭ alŭ loculuĭ, veni cu o sabiă și tăie capul luĭ Alexandru Kendi. Ilfiu se urcă dupĕ dînsul pe eșafodŭ, apoĭ Gabrielŭ Kendi, apoĭ Ionŭ Forro, carele în zadar ceru o altă sabiă, cĕcĭ a gâdeĭ nu maĭ tăia, și în sfêrșitŭ Grigorie Literatu. Poporul nepăsătorŭ de certele celor marĭ, privi înmărmuritŭ acéstă scenă; dar când vĕdu de odată o plóiă răpede cădênd și spălând sângele morților, strigă că: nevinovați aŭ fostŭ! Lupul Covacĭ și cu Baltazarŭ Bathori fură duși la Uióra, unde, dupĕ câte va țile, pe ascunsŭ, dupĕ obiceĭul turcescŭ, fură sugrumați. Când gâdea veni în închisórea luĭ Baltazarŭ Bathori cu lațul în mână, acesta întrebă: «Cine estĭ?—Celŭ din urmă «omŭ cu care aĭ să vorbescĭ pe lume,» rĕspunse gâdea. Baltazarŭ, blestemând amarŭ pe Sigismundŭ, dupĕ o luptă lungă cu gâdea, fu sugrumatŭ. Astfelŭ peri împreună cu Kendi, și Ioanŭ Bornemissa, vestitul căpitanŭ carele, când i se însciință că 'i a sositŭ césul, începu a cânta unŭ cânticŭ de jale și apoĭ întinse grumazul gâdeĭ. Ceĭ-l-alți patru prisonierĭ fură ĭertați prin mijlocirea unor prietenĭ aĭ lor; numaĭ bunurile li se confiscară. Asemené luĭ Andreĭu și Stefanŭ Bathori, frații luĭ Baltazarŭ, cari apucaseră să fugă în Polonia, li se confiscară bunurile, declarându'ĭ trădătorĭ și isgoniți pentru totŭ-d'a-una din patria lor.

Dupĕ aceĭa, Sigismundŭ, adunând o armată de 40 miĭ ómenĭ de totŭ felul, o trămise spre Timișóra, de unde deslipi o parte din oștirea luĭ ca să pustieze în prejma Oradieĭ și să împedice ca nu cum-va să mérgă de acolo convoĭul la armia otomană. Elŭ scrise apoĭ luĭ Teuffenbach ca să'lŭ róge să se apropie de hotarele Transilvanieĭ,

www.dacoromanica.ro

spre a'şĭ uni puterile cu ale luĭ şi a isbi împreună pre vrăjmaşĭ.

XI

In vreme ce prin aceste tratatiĭ Papa şi împĕratul se cercaŭ a trage tóte stĕpânirile Europeĭ într'o legătură împotriva Turcilor şi dintr'altă parte, scriitoriĭ şi oratoriĭ ceĭ maĭ însemnaţĭ lucraŭ asupra opinieĭ publice şi întăriau popórele pentru o nouă cruciată în contra barbarilor, răsboĭul îşĭ urma furiile sale. În 15 iunie 1593, se dete o bătălliă sângerósă între oştirea împĕrătéscă şi armata Turcieĭ, strîmtorată lângă Sissek, în unghĭul unde Kulpa se unesce cu Ordra; acolo peri cu totul oştirea otomană, împreună cu ceĭ maĭ însemnaţĭ capĭ aĭ eĭ, Assan-Paşa şi junele Mahomet, nepotul sultanuluĭ. Annul în care se vĕdu o aşa mare învingere se chiamă în istoria otomană, *annul peireĭ*. Când se află despre dînsa la Constantinopole, poporul exasperatŭ ceru rĕsbunare; ambasadorul austriacŭ fu închisŭ cu tótă suita luĭ; marele vizirŭ Sinan se găti a lua comnanda uneĭ oştirĭ numeróse, astfelŭ cum nu se maĭ vĕduse alta din vremea luĭ Soliman şi porni spre Ungaria.

Duoĭ fraţĭ aĭ împĕratuluĭ, archiducele Maximilianŭ şi archiducele Mattheĭu commandaŭ, unul armia din Croaţia de 16,000 pedeştriĭ şi 4000 călăreţĭ, şi celŭ-l-altŭ pe cea din Ungaria, de 20,000 pedeştriĭ, 2000 călăreţĭ şi 2000 dragonĭ.

Mattheĭu lovi Novigradul şi asedià în zadar Graanul, de unde se trase; dar Maximilianŭ fu maĭ norocitŭ în Croaţia; elŭ coprinsese Petrina, castellul Chrastovitz şi însfârşitŭ

www.dacoromanica.ro

Sissekul, când Sinan sosi cu armata luĭ în Ungaria. Archiducii își unirĕ atuncĭ oștirile, din porunca împĕratuluĭ.

Armia îngrozitóre a luĭ Sinan, pe lângă care se unise și hanul Tătarilor, Ghazi-Ghereĭ, cu 40,000 ómenĭ (17 iulie 1594), înainta în Ungaria, lăsând în calle'ĭ urme de furia sa și, dupĕ maĭ multe isbêndĭ parțiale, la Vesprin, la cetățuia Palota, coprinse în sfêrșitŭ (augustŭ) vestita cetate Raab, prin trădarea commandantuluĭ eĭ, comitele Hardek. Cetatea Papa fu coprinsă și ea și vizirul se oști împotriva Comornuluĭ, cu sperare sigură de a înainta în curênd spre Vienna. Dar aceste isbêndĭ strălucite, care mărirĕ trufia luĭ Sinan și îngroziră occidentele, apuseră îndată prin ridicarea unuĭ noŭ campionŭ alŭ creștinătățeĭ, care își aruncă sabia puternică în cumpĕna răsboĭuluĭ și chiămă biruința sub stégurile luĭ Christos. Acestŭ campionŭ gloriosŭ fu națiia română, care găsise acum unŭ căpitanŭ mare ca Mircea, ca Dracul, ca Huniadŭ și ca Stefanŭ, spre a o commanda. E vreme acum să ne întórcem spre țérra Românéscă.

XII

Închisŭ în palatul sĕŭ de nevoia turcilor, țipetele de jale ale poporuluĭ goniaŭ somnul de la Michaĭu; posomorîtŭ și tăcutŭ, elŭ se depărta de toțĭ ceĭ ce eraŭ pe lângă dînsul spre a se gêndi dĭ și nópte la mijlócele de a mântui națiia sa. Asculta cu băgare de sémă vestile răsboĭuluĭ din Ungaria, se bucura cu inima de isbêndile creștinilor, se întrista de perderile lor.

Cruḑimilo Turcilor trecuseră peste mĕsură, în vreme ce covêrșirea strâmbătăților sufferite sleiseră răbdarea îm-

www.dacoromanica.ro

pilaţilor cari cereaŭ o rĕsbunare strălucitóre. Poporul românŭ se cutremură de turbare ca unŭ leŭ rănitŭ greŭ şi acéstă cutremurare pare că era larma înnăbuşită ce prevestesce o vijeliă mare. Acéstă vestire sili pe Michaĭu a nu perde vreme, cu atât maĭ multŭ că poporul din âmbele ţĕrrĭ era aşa de întărîtatŭ încât s'arŭ fi revoltatŭ împotriva domnilor sĕĭ, daca aceştia nu se revoltaŭ împotriva Turcilor.

Pe lîngă relele ce făceaŭ Turcii în ţérră, ea avea âncŏ a sufferi şi trecerea glótelor armieĭ tătărescĭ, care pe la capĕtul annuluĭ 1593, călcând'o, trecură în Ungaria. Totŭ pe atuncĭ, priimind porunca d'a trămitte carre pentru artilleria armateĭ turcescĭ, domnul trămise ca la 300 pentru campania şi asedierea Pesperineĭ. Nu trecu însă multŭ şi iată sosiră alţĭ nouĭ mesiţĭ aĭ vizirului, ce se afla atuncĭ la Belgrad, cerênd alte carre şi tributŭ. Cu tótă silinţa ce puse domnul, carrele nu putură sosi la vreme, pênĕ a nu plcca vizirul din Belgrad; îlŭ ajunseră tocmaĭ la Ianik. Omeniĭ luĭ Michaĭu ce aduseseră 400 carre, tributul şi ceva daruri, se înfăţişaseră dinainté luĭ Sinan; dar crudul turcŭ, furiosŭ de întârdierea lor, porunci să'ĭ ducă să le taie capul în privéla tutulor. Mehmet-Paşa, fecĭorul vizirului, ce se afla de faţă, rugă multŭ pe tatăl sĕŭ şi le scăpă viéţa. Sinan ânsĕ refusă darurile şi trămise rĕspunsŭ luĭ Michaĭu din partea sultanuluĭ, că îndată ce va sfêrşi campania, va purta răsboĭul în ţérra Românéscă; că este unŭ lucru nevredniclŭ d'a lăsa acéstă provinciă în cîrmuirea necredinclŏşilor ce nu o meritaŭ; elŭ opri pe ómeniĭ domnuluĭ prisonierĭ şi nu le dete drumul pênĕ maĭ întêĭu nu se întórse la Belgrad.

Tóte aceste avaniĭ ale Turcilor sleise răbdarea poporu-

www.dacoromanica.ro

luĭ şi a luĭ Michaĭu, care se hotărî atuncĭ a lucra şi, unindu-se cu creştinătatea, a ridica cu bărbăţiă sabia asupra Turcilor ca să scape ţérra de acelŭ jugŭ greŭ alŭ robieĭ. Elŭ strînse atuncĭ o adunare de toţĭ boierĭĭ marĭ şi micĭ din ţérră şi se svătuiră cum vorŭ face ca să'ĭ isbăvĭască Dumneḑeŭ din mânile Turcilor. Michaĭu expuse adunăreĭ tirannia asupritorilor, cruḑimile ce făceaŭ eĭ în ţérră, ticăloşia poporuluĭ şi închiăiè arătând că altŭ mijlocŭ de mântuire nu este decât d'a alerga la arme.

Propunerea luĭ fu priĭmită într'unŭ glasŭ de toţĭ şi hotărîră ca să intre în confederaţiă cu prinçiĭ străinĭ şi să scuture nesufferitul jugŭ alŭ tirannieĭ. Boierĭĭ începură a se găti de răsboĭu; atuncĭ Michaĭu, potrivitŭ cu hotărîrea luată, se gêndi a dobêndi ajutorŭ şi din alte părţĭ şi trămise pe clucerul Radu Buzescu solŭ la Sigismundŭ Bathori ca să se înţellégă cu dînsul şi să ĭea de la elŭ óste de ajutorŭ. Asemené trămise şi la Aronŭ-Voevodŭ în Moldova pe stolnicul Stroe Buzescu. Trămişiĭ luĭ Michaĭu găsiră pe aceştĭ domnĭ bine dispuşĭ şi bucuroşĭ a se oştĭ împreună. Sigismundŭ respunse luĭ Michaĭu prin Stefanŭ Iojica şi Pangratie Sennyei, ĭar Aronŭ-Vodă printr'unŭ boierŭ alŭ sĕŭ. In 5 noemvrie 1594, unŭ tractatŭ formalŭ de allianţă offensivă şi defensivă se iscăli în Bucurescĭ între Michaĭu şi plenipotenţiarĭĭ domnilor Transilvanieĭ şi Moldavieĭ. Dupĕ acestŭ tractatŭ, 2000 ostaşĭ transilvanĭ, sub commanda luĭ Michaĭu Horvat şi Stefanŭ Bekeş, trebuia să stea pe ascunsŭ la hotarul ţĕrreĭ Românescĭ, gata a intra la chiămarea luĭ Michaĭu. Spre a pune dreptatea şi moderaţia în partea lor, prinçiĭ alliaţĭ trămiseră sultanuluĭ o lungă listă de plângerile lor, cerênd îndreptare şi chiăzăşuire temeĭnică de schimbarea

www.dacoromanica.ro

sistemeĭ pe viitorŭ. Nu numaĭ că aceste representaţiĭ rĕmaseră fŏră rĕspunsŭ, dar âncŏ o cétă de 3000 ianiceriĭ intră în ţérră şi începu a pune contribuţiĭ pe ţĕrraniĭ şi a face totŭ felul de rele.

Dupĕ aceste fapte nu maĭ era de întârdiatŭ.

XIII

Unŭ complotŭ întinsŭ atât în ţérra Românéscă cât şi în Moldova, hotărîse ḑioa de 13 noemvrie în care să se dé semnul insurrecţieĭ, uccigênd pe Turcĭ în tóte părţile ţĕrreĭ unde s'arŭ afla. Michaĭu trămise poruncĭ la oştile transilvane de la hotare ca să intre în ţérră pe când şi o cétă de Moldovenĭ, sub commanda hatmanuluĭ luĭ Aronŭ, ĭĭ venĭa în ajutorŭ. Turcĭĭ din Bucurescĭ, în nepăsarea şi necucerirea lor, nu bănuiaŭ nimicŭ de ceĭa ce li se pregătĭa şi urmaŭ turburările lor; nicĭ o trădare din partea Românilor nu veni să'ĭ deştepte. Intr'o ḑi când năvălirĕ din noŭ asupra palatuluĭ prinçuluĭ, acesta le eşi înainte şi, vorbindu-le cu multă dulcéţă şi blândeţe, le ḑise: «De mĕ veţĭ omorî, veţĭ perde tótă datoria ce aveţĭ a lua; «dar ascultaţĭ şi faceţĭ ce vĕ ḑicŭ. Mergeţĭ în cutare locŭ «şi luaţĭ de acolo tótă avuţia ce veţĭ găsi şi plătiţi-vĕ «din ea.» — Fu mare vrajbă şi neunire atuncĭ între datornicĭĭ turcĭ. In sfêrşitŭ dupĕ multă cértă, vre o cincĭ sute se despărţiră de ceĭ-l-alţĭ şi merseră unde voevodul le arătase. Eĭ se întórseră preste câte-va ḑile, dar avuţia ce găsiseră nu era de ajunsŭ spre a plăti pe deplinŭ datoria. Fiind nevoiă d'a face împărţéla în proporţiă cu ce avea să ĭea fiă-care, avură trebuinţă de cineva care să facă reducţiă şi se adresară spre acésta la cadiul de la

www.dacoromanica.ro

Gĭurgĭu, care era însărcinatŭ a botărî pricinele de judicată între Turcĭ și creștinĭ din țĕrra Românéscă. Acesta fiind bolnavŭ, Ali-Gian veni la Bucurescĭ în locul luĭ. Se făcură atuncĭ marĭ svădĭ între creditorĭ și datornicĭ, pentru prețuirea mărfurilor date și priimite. Astfelŭ merseră pênĕ în ḑioa de 13 noemvrie. In acea ḑi de diminéță, Ali-Gian, sfârșind împărțéla și ducêndu-se la conacul sĕŭ, fu opritŭ în calle de unŭ românŭ, prietenŭ alŭ luĭ, care ĭĭ ḑise : «Ali-Gian-Hogea, câțĭ annĭ sûnt de când mă-«nûncŭ pânea și sarea ta? — Sûnt duoĕ-ḑecĭ de annĭ, «rĕspunse turcul. — Décă e așa, ḑise românul, spre «recunnoscință de pânea și sarea ta ce amŭ mâncatŭ, «voĭu să'țĭ spuĭu unŭ cuvêntŭ, de'ĭ voĭ să mĕ ascultĭ. — «Spune, ĭĭ ḑise Ali. — Nu sta aci, adăogi elŭ, pênĕ la 3 «séŭ 4 césurĭ după amiaḑĭ; nu te opri nicĭ la Gĭugĭu; sile-«sce-te să trecĭ la Ruşcĭuk, cât veĭ puté maĭ curênd. — «Dar pentru ce? ĭĭ respunse turcul.» — Elŭ ânsĕ fără a'ĭ spune maĭ multe se depărtă, întorcêndu'şĭ capul și vĕḑênd pe Ali că sta în cumpĕnă de ceĭa ce trebuia să facă, ĭĭ strigă : «Iea séma la ce țĭ'amŭ spusŭ!» — Turcul preâmblându-se prin orașŭ, băgă de sémă că e maĭ multă lume decât altă dată și bănuind ceva rĕŭ, fără de a spune nimenuĭ nimicŭ, se urcă în cărruța sa și luă în grabă callea Gĭurgĭuluĭ.

Acésta fu singura indiscreție, cinstită și mĕsurată, ce se făcu despre tragica scenă care se pregătĭa.

XIV

Porunca domnéscă esșise ca toțĭ Turcĭĭ ce se aflaŭ în Bucurescĭ să se adune la casa vistieruluĭ Danŭ, spre a li

www.dacoromanica.ro

se căuta şi răfui datoriile. Indată ce Turcii se grămădiră în acea curte, Michaĭu cu boĭerii sĕĭ essi dinainté ostaşilor şi a poporului setosŭ de rĕsbunare, ridică stégul libertăţeĭ şi poruncind să se înconjóre curtea, puse de patru părţi de deteră focŭ caseĭ unde eraŭ Turcii adunaţi şi'ĭ împuşcară cu tunurile cu cari îngrijise maĭ din nainte a înconjura curtea şi casa. Isbirea acésta neaşteptată, vôlvórea foculuĭ ce îĭ încingea, bubuitul şi pustiirile tunurilor, strigătile de rĕsbunare ale poporuluĭ ameţiră şi înspăimêntară pe turcĭ, cari, de şi armaţĭ dupĕ obiceĭul lor, neputênd a'şĭ face calle de essire, fură siliţi a priimi mórtea fŏră a o puté da. Ca la 2000 Turcĭ se omorîră; din Românĭ puçinĭ căḑură. Stolnicul Stroe Buzescu se răni la mâna stîngă. Pe lîngă turcĭ câţĭ-va evreĭ fură măcellăriţĭ. Acésta nu isvorî dintr'o netoleranţă, dar cŏcĭ evreiĭ, atuncĭ în mare favórea pe lîngă turcĭ şi sultanŭ, se împreunaŭ cu aceştia ca să prade ţérra şi să'ĭ facă totŭ felul de stricăcĭunĭ.

Acestŭ măcellŭ fu celŭ d'ântêĭu actŭ alŭ răsboĭuluĭ, uccidere făcută cu înşelăcĭune într'adevĕrŭ, dar dréptă şi meritată pentru tóte sufferinţele ce turcii aduseseră ţĕrreĭ. Măcellărirea din Bucurescĭ fu semnalul care puse tótă ţérra în mişcare; în tóte părţile, poporul năvălind assupra turcilor respândiţĭ, îĭ uccise şi 'ĭ goni pênĕ îĭ dete afóra din ţérră.

A treĭa ḑi dupĕ acéstă faptă, la 15 noemvrie, Michaĭu porni în grabă oştile sale şi cu transilvăneniĭ ce sosiseră, la Gĭurgĭu şi năvălind cu iuţélă asupra oraşuluĭ, fŏră a întêmpina vre o împotrivire, îĭ dete focŭ şi trecu sub sabiă totŭ ce îĭ essi înainte. Treĭ miĭ suflete aprópe, bărbaţĭ şi femeĭ, fură uccişĭ séŭ prinşĭ. Dintre toţĭ Turcii din

www.dacoromanica.ro

oraşŭ, numaĭ duoĭ putură scăpa, trecênd Dunărea în notŭ. Unul din eĭ era Ali-Gian-Hogea, pe care 'lŭ vĕḑurăm scăpând iarăşĭ cu norocŭ din Bucurescĭ. Elŭ abié sosise la Gĭurgĭu şi se află povestind cadiuluĭ ceĭa ce i se întêmplase în Bucurescĭ, când fŏră vreme năpădiră Româniĭ. Neavênd altŭ chipŭ de mântuire şi sciind bine să înnóte, elŭ se desbrăcă, se aruncă în apă şi trecu de cea-l-altă parte. Cel-l-altŭ turcŭ scăpatŭ urmase exemplul luĭ. Dupĕ arderea şi prădarea oraşuluĭ, Michaĭu împresură cetatea şi începu a o batte cu tunurile; dar vĕḑênd că nu o póte dobêndi, cŏcĭ îĭ veniă în ajutorŭ arme şi bucate de la Ruşcĭuk şi silitŭ âncŏ şi de greutatea ĭerneĭ, o năpusti de o cam dată şi se întórse la scaunŭ în Bucurescĭ. Printr'acésta, ḑicŭ chronicariĭ noştri, se făcu numaĭ o începătură de vrajbă.

XV

Abié se întorsese Michaĭu de la Gĭurgĭu, abié îşĭ aşeḑase trupele în taběră aprópe de Bucurescĭ, într'o bună poziţiă, când fŏră veste intră în ţérră şi veni în Bucurescĭ unŭ cadiaskerŭ séŭ emirŭ cu 2000 Turcĭ oştire allésă şi 500 paznicĭ aĭ trupuluĭ, cĭauşĭ şi spahiĭ. Emiriĭ se privĭaŭ de turcĭ ca următoriĭ luĭ Mahomet, din fiĭca sa Fatima şi eraŭ numaĭ treĭ în tótă împĕrăţia, avênd putere viziréscă şi pe lângă autoritatea miréncă împreunaŭ şi pe cea bisericéscă. Sarcina lor âutêĭu era a fi consiliarĭ aĭ împĕratuluĭ, pe urmă tôlcuitoriĭ ceĭ maĭ superiorĭ aĭ totŭ dreptuluĭ. Emirul alŭ căruĭ gêndŭ era să caute a prinde pe Michaĭu, se făçărnici ca cum n'arŭ sci nimicŭ din ḑele urmate puçínŭ înainte. Elŭ intrase în ţérră cu mare li-

www.dacoromanica.ro

nişte, neadducênd nicĭ o supĕrare locuitorilor şi ḑicea că voĭesce să ĭerneze în ţérră. Intrând în Bucurescĭ elŭ occupă casele cele maĭ bune din oraşŭ şi luă cuartierŭ într'o nouă monăstire sub oraşŭ zidită pe rîŭl Dîmboviţa; trămise unŭ omŭ din parte'ĭ la domnŭ ca să'ĭ arate că vine să ĭerneze în ţérră şi să céră a i se da 10,000 florinţĭ şi bucate pentru oştirea luĭ. Apoĭ plecă însoţitŭ de 1000 pedeştriĭ la palatul domnuluĭ ca să'ĭ facă visita de onóre, ĭar în adevĕrŭ ca să'lŭ pótă prinde. Michaĭu care simţise cugetele viclene ale emirului, se sili a'lŭ birui în făţărnicié şi a'lŭ arunca în cursele ce i le întindea; elŭ lăsase pe emirŭ să intre nesupĕratŭ în oraşŭ, dar visita luĭ nu o aşteptă şi fugi în tabĕră. Emirul negăsind pe Michaĭu, trămise în tabĕră să'lŭ întrebe pentru ce în timpŭ de pace ţine în arme atâţĭa unguri? Domnul rĕspunse: pentru ca să prinḑă pe Petru fiĭul fostuluĭ domnŭ Alexandru, care âmbla să'lŭ rĕstórne din scaunŭ şi pênĕ îlŭ va prinde şi'lŭ va trămite la Constantinopole, elŭ va căuta să plătĭască din baniĭ publicĭ oştile, ĭar la urmă le va da drumul.

Emirul se prefăcu că crede şi însciinţă pe domnŭ că în diminéţa viitóre îĭ va trămite unŭ butoĭu de aurŭ spre a plăti oştile şi a le libera îndată, fiind împotrivitóre ţĕrreĭ. Michaĭu arătă că priimesce cu multă bucuriă acéstă propunere, dar hotărî a nu maĭ aştepta ḑioa de a-duoa-ḑĭ şi a pune capĕtŭ acestuĭ jocŭ de înşelăciune cu turcul. In puterea nopţeĭ acelia, îşĭ găti oştile pe ascunsŭ şi, însoţitŭ de ostaşiĭ curţeĭ ce'ĭ aşeḑase în valle, se apropiă de oraşŭ şi pe când Turciĭ dormĭaŭ, din cincĭ părţĭ cu focŭ şi cu sabiă îĭ încinse. Turciĭ, la lumina flacărilor care ardeaŭ conacele lor şi la strigările rĕsbunătóre ale Românilor, se

www.dacoromanica.ro

deştéptă îngroziţĭ şi, pe jumătate îmbrăcaţĭ, alérgă să se adune la palatul emiruluĭ, cu hotărîre de a se apăra pênĕ la mórte. Dar aci întêmpină pe Michaĭu cu o parte din oştire; elŭ împresurase palatul şi îlŭ împroşca cu douĕ tunurĭ. In zadar se ispitiră turcii a'şĭ deschide drumŭ printre ostaşiĭ românĭ, spre a intra în palatŭ. Românii îĭ împingŭ înapoĭ şi îĭ uccidŭ pe toţĭ. Douĕ ziduri din palatŭ se prăvălescŭ de izbirile artillerieĭ. Emirul, în desperarea sa, părăsitŭ de orĭ-ce ajutorŭ, începu a arunca pe ferestre aurul şi giuvaĭerele sale, socotind că în vreme ce ostaşiĭ românĭ se vorŭ apuca de pradă, elŭ va găsi mijlocŭ de a fugi. Dar Michaĭu opresce pe soldaţĭ de la pradă şi îĭ întărîtă spre năvală asupra palatuluĭ. Emirul strigă şi se rógă cu făgăduĭelĭ marĭ ca să'lŭ lase să se tragă cu rĕmăşiţa guardieĭ sale; dar tóte în zadar. Românii năvălescŭ în palatŭ şi fŏră milă, uccidŭ pe toţĭ turcii ce scăpaseră din focŭ. Prada acesteĭ biruinţe fu mare pentru soldaţĭ; duoĭ cazacĭ găsiră douĕ traiste pline de aurŭ, pe care domnul îlŭ împărţi între soldaţĭ. După acéstă biruinţă, curăţindu-se totŭ oraşul de turcĭ, Michaĭu dete mulţumită luĭ Dumneḑeŭ şi apoĭ lăsă oştile a se odihni.

XVI

Michaĭu-Vodă, avênd óre care împutăcĭune cu capiĭ trupelor ajutóre din Transilvania, Michaĭu Horvat şi Bekeş Ştefanŭ, cari eraŭ fórte neuniţĭ între sine, îĭ trămise înapoĭ prinçuluĭ Ardéluluĭ, oprind oştile peste care puse în urmă Sigismundŭ căpeteniă pe Albertŭ Kiraly, bărbatŭ vitézŭ, născutŭ în provincia Gemeri din Ungaria de susŭ

www.dacoromanica.ro

şi vestitŭ pentru multe fapte bellicóse, săvêrşite în răsboĭul făcutŭ de către Ştefanŭ Bathori, regele Poloniеĭ în contra Muscalilor. Michaĭu cu Kiraly se gătiră îndată de óste şi maĭ întêĭu acesta, din porunca domnuluĭ asediè Oraşul-de-Flocĭ ce era neîntăritŭ, şi'lŭ rase din temelie (10 decemvre, 1594), după ce uccise pe toţiĭ ceĭ ce se închinaŭ în numele turcilor şi cari nu apucaseră a fugi. După aceĭa, Michaĭu porni pe Dunărea înghiăçată şi se apropie, la 1 ianuarie 1595, de Hîrşova, oraşŭ bogatŭ şi întăritŭ, calle de o ḑi de Brăila, pe care Carolŭ şi Ludovicŭ, regiĭ Panonnieĭ, îlŭ împresuraseră cu ziduri. Aci îĭ eşşi înainte o óste de 7000 turcĭ alcătuită de garnizóna cetăţeĭ şi de alţiĭ turcĭ din Bulgaria. Pe ghiăça Dunăreĭ se dete o bătaiă sângerósă pentru ambele părţi, în care Turciĭ fură sdrobiţi şi împrăştiaţi; Româniĭ biruitorĭ se suiră pe scărĭ, săriră în cetatea Hîrşova, o arseră şi o prădară. Prada făcută în acestŭ oraşŭ fu aşa de mare încât Româniĭ trebuiră să trécă Dunărea spre a'şĭ duce în ţéra lor, avuţiile ce 'ĭ împovărase. După ce îşĭ maĭ întăriră puterile slăbite de frigŭ, Michaĭu cu ostaşiĭ sĕĭ, la 6 ianuarie, trecu iarăşĭ Dunărea şi se îndreptă spre Silistra, oraşŭ mare şi frumosŭ, lŏcuitŭ de neguçătorĭ bogaţi cari trăiaŭ fără grijă, bizuindu-se pe puterea cetăţuieĭ. După unŭ asaltŭ gróznicŭ în care asediaţiĭ nu stătură maĭ puçinŭ vitejesce decât asediatoriĭ, Româniĭ o coprinseră şi o deteră în focŭ şi pradă. Cetăţuia ânsĕ nu o putură lua lipsindu-le artilleria. Româniĭ găsiră atâta pradă în acestŭ oraşŭ încât îşĭ dobêndiră veştminte pentru veciĕ, ḑice unŭ contimporanŭ.

www.dacoromanica.ro

XVII

Aceste isbênḑĭ ale Românilor, pustiirea oraşelor de pe lûngă Dunăre înspăimêntaseră atât pe Turcii din partea loculuĭ încât fugiseră maĭ toţĭ în munţiĭ Balcanĭ. Cêrmuitorul de la Ruşcĭuk însciinţă îndată Porţeĭ răscóla luĭ Michaĭu şi isbênḑile luĭ, cerênd ajutóre, care întărḑiară cât-va de nevoia ĭerneĭ. Indrăznéla luĭ Michaĭu mirá şi supĕră pe sultanul, fĕră ânsĕ a'ĭ da marĭ prepusurĭ, cĕcĭ credea că lesne va puté potoli rebeliunea unuĭ duşmanŭ aşa de slabŭ. Trebuia ânsĕ a se grăbi spre a nu zăticni operaţiile răsboĭuluĭ din Ungaria. Intr'adevĕrŭ, Turcia ca să pótă purta acestŭ răsboĭu avea nevoiă de ţérra Românéscă şi de Moldova, care eraŭ nu numaĭ grânarele aprovisionăreĭ armatelor şi chiar ale capitaleĭ, de vreme ce în toţĭ annĭĭ se încărcaŭ din acele douĕ ţĕrrĭ, 150 corăbiĭ cu făină şi carne pentru Constantinopole, dar âncŏ ele slujiaŭ de liniĭ de comunicaţiă pentru trecerea oştilorŭ şi a provisiilor în Ungaria. Valachia singură plătĭa atuncĭ Porţeĭ unŭ butoĭu (o tonnă) de aurŭ, séŭ dupĕ alţiĭ, 100,000 scuḑĭ, séŭ 70,000 galbenĭ, afóră de darurile pe la paşĭ şi miniştriĭ, pentru orônduirea domnilor care se urcară de multe orĭ pênĕ la 300,000 galbenĭ pe annŭ, afóră de 20,000 mieĭ, 10,000 chile de grâŭ, alte atâté de orḑŭ, 2000 caĭ, untŭ şi miere cu prisosŭ. Moldavia plătĭa Porţeĭ 62,000 scuḑĭ şi hanuluĭ Tătarilor pe totŭ annul, 20 carre cu patru boĭ, 50 epe şi miere îndestulă*; prinçul Transilvanieĭ plătĭa 15,000 sechinĭ.

* Despotŭ-Vodă la 1562 urcase tributul din 30,000 galbenĭ ce era maĭ 'nainte, la 40,000.—La 1574, Moldova plătĭa 60,000 gal-

www.dacoromanica.ro

Perderea acestor folóse costă multŭ pe Pórtă, maĭ cu sémă într'o vreme când împĕrăţia se afla în nevoiă de banĭ şi bucate şi preţul auruluĭ crescuse fórte multŭ de la răsboĭul Persieĭ, încât şi înduoise valórea unuĭ scudŭ în Constantinopole, aceĭa ce pricinui turburărĭ din partea ianicerilor. Afóră de acestea, Valachia şi Moldavia, cămărĭ pline de tóte trebuincĭósele, îndestulaŭ Constantinopolul cu cărnurĭ próspete şi sărate, cu mulţimĭ de grâne şi alte producte ce, pe Dunăre, se transportaŭ acolo; chiar saraĭul sultanuluĭ, din aceste ţĕrrĭ trăgea nu numaĭ lucrurile vieţeĭ, dar âncŏ şi obiecte de luxŭ şi desfătare. Paguba ce arŭ fi provenitŭ din perderea acestor ţĕrrĭ era multŭ pré însemnată spre a nu îngrija pe Pórtă.

Sultanul hotărî dar a potoli cât maĭ în grabŭ acea răscólă, pênĕ a nu se întinde şi a lua maĭ multă putere; elŭ numì atuncĭ domnŭ în ţérra Românéscă pe unŭ Bogdanŭ-Beizade, fiĭu alŭ Ianculuĭ Vodă Sassul, care zăcuse neruşinatŭ treĭ annĭ şi şépte lunĭ pe tronul Moldoveĭ (1570-1574), batjocorindu-o şi căruia, după mazilia sa, i se tăie capul în oraşul Leov din Polonia, din porunca regeluĭ Stefanŭ Bathori. Acestŭ june Bogdanŭ se dusese în Constantinopole cu maĭca şi surorile sale, unde îşĭ mărită o soră după unŭ nobilŭ veneţianŭ a-nume Zane şi intră în casa luĭ Ferhad-Paşa, ajungênd a purta slujba de *haznadar*. Elŭ avuse de gêndŭ a se turci când cređu că favórea patronuluĭ sĕŭ şi revolta domnilor îĭ vorŭ deschide callea de a dobêndi unŭ tronŭ. Mustafa-Paşa, căruia i se luase paşalîcul Maraş, cu o sémă de oştĭ între care 2000 ianiceră cu vre o câte-va din agalele cele maĭ în-

beni tributŭ şi sultanul cerŭ a'lŭ înduoi, pentru aceĭa se revoltă Ionŭ-Vodă.

www.dacoromanica.ro

semnate, și pe lîngă care oștire se mai adăogiră 14,000 turcĭ ridicați din Bulgaria, fu poruncitŭ să trécă Dunărea pe la Ruşcĭuk și să ducă pe noul domnŭ în țérră. Intr'aceĭaşĭ vreme Ghereĭ, hanul Tătarilor-Perecopĭ, care cu 30,000 Tătarĭ se întorcea din Ungaria, priimi poruncă ca să trécă Dunărea și să isbĭască pe Michaĭu.

XVIII

Vestindu-se luĭ Michaĭu primejdia ce îlŭ amenință, îșĭ strînse în grabă óstea pe lîngă dînsul și împrăștiè călărețĭ în tóte unghĭurile țĕrreĭ, strigând că intră sabiă de Turcĭ și de Tătarĭ în țérră și să sară toțĭ cu totul împrotiva dușmanulnĭ, încredințându-se în ajutorul dumnedeescŭ. Apoĭ porni spre Dunăre, sâmbătă în 8 ianuarie (stilŭ noŭ) și a-doua-di se opri la satŭ la Pietri, gătinduse să trécă Dunărea să se lovĭască cu Mustafa-Paşa pênè a nu apuca acesta să calce țérra. Acolo îĭ veni veste că hanul cu Tătarĭĭ, trecênd Dunărea pe ghiaçă, a și intratŭ în țérră robind și prădând. Acéstă veste îngrijă tare pe Michaĭu și numaĭ decât se învêrteji îndĕrĕtŭ cu tóte oștile și puse taběra la satŭ la Hulubescĭ, de unde trămise strejĭ asupra Tătarilor, pre Radu Buzescu cu fraților luĭ, Preda Postelnicul și Stroe Stolnicul și pre Radu Calomfirescu cu o sémă de oștĭ allese. Hanul înaintând spre Gĭurgĭu ca să se împreune cu Mustafa, jăfuind și pustiind totul înainté sa, îșĭ aședa taběra la o milă departe de Gĭurgĭu, la satul Scărpătesci, puse strejĭ în tóte părțile și trămise câte-va miĭ de ómenĭ la prădatŭ ca să adducă hrană. Avanguardia română, sub commanda Buzescilor, înaintă pênè la satŭ la Pntineĭu unde întêmpinând a-

www.dacoromanica.ro

vanguardia tătărescă, o isbi cu vitejiă şi o înfrânse (14 ianuarie), perind Tătarĭ mulţĭ şi vĭi prinzêndu-se âncŏ mulţĭ. Îndată ce află hanul acéstă tristă veste, trămise pe unŭ nepotŭ alŭ luĭ, cu o mulţime de Tătarĭ şi veniră pênĕ la o milă înlaturĭ de Gĭurgĭu, la satŭ la Stănescĭ. Buzesciĭ, maĭ căpătând ajutorŭ de óste de la Michaĭu, le eşşiră întru întêmpinare şi se loviră de faţă, duminecă la 16 ianuarie (stilŭ noŭ), dând vitejesce într'înşiĭ, îĭ biruiră şi pre mulţĭ aşternând la pământŭ, îĭ prindŭ séŭ se predaŭ eĭ înşiĭ; o parte numaĭ scapă cu fuga spre hanul; însuşĭ nepotul hanuluĭ peri în acea bătaiă. Dupĕ aceĭa, Buzesciĭ isbescŭ maĭ multe cete ce âmblaŭ respândite dupĕ hrană şi cu cruzime le fugărescŭ şi le uccidŭ. Şépte miĭ prinşĭ creştinĭ fură mântuiţĭ atuncĭ din mânile Tătarilor. Hanul se afla totŭ la Scărpătescĭ, unde sosise şi Mustafa-Paşa cu Bogdanŭ-vodă şi se împreunase âmbele oştirĭ tătărescĭ şi turcescĭ. Michaĭu, care sta rônduitŭ de bătaiă la Hulubescĭ, pregătind tóte şi luând tóte mĕsurile cerute de împrejurărĭ ca unŭ duce prevĕzĕtorŭ, cum prinse veste de acésta, socoti a nu maĭ întârdia şi purcese în contra âmbilor vrăjmaşĭ cu tótă armata şi glótele luĭ. În calle se uccisĕră şi se fugăriră maĭ multe cete de Tătarĭ, care, rupte din taberă de vre-o patru ḑile, se trăgeaŭ acum spre ordia cea mare. Dupĕ aceĭa, duminecă (23 ianuarie), în murgul serĭĭ, năpădesce peste avanguardia vrăjmaşuluĭ ce se afla patru mile departe de taberă, compusă de 6000 Turcĭ, între cari 300 ianicerĭ şi o mulţime de Tătarĭ, invocând cu o încredere puternică, dupĕ obiceĭu, în glasŭ mare numele luĭ Christos. Tătariĭ, sumeţindu-se în numĕrul lor, nu băgară de sémă la acéstă strigare, iar Turciĭ înţelleseră şi încăllecând căutaŭ a scăpa cu fuga, favorisaţĭ de întunĕ-

www.dacoromanica.ro

cimea nopței. Aĭ noștriĭ isbiră cu semeție pe Turcĭ și Tătarĭ și îĭ luară în gónă; avanguardia nóstră, sub commanda banuluĭ Manta, îĭ duse gonindu'ĭ pênĕ în ordia cea mare de la Scărpătescĭ. Spaïma intră în tabĕra vrăjmașă creḑênd că Michaĭu însușĭ a venitŭ să'ĭ isbĭască. Hanul turburatŭ de frică și neîncreḑêndu-se în puterile sale, chiar în nóptea aceĭa se despărți de Mustafa-Pașa și de Bogdanŭ și luă callea pustiilor sale. Aceștia cu Turcii lor, fugiră âncŏ spre Ruşcĭuk, goniți și tăiați fiind de Manta, pênĕ îĭ trecu Dunărea.

XIX

Michaĭu sosi a-doua-ḑi, luni (24 ianuarie) de cu nópte și îșĭ înfipse tabĕra în locul părăsitŭ de dușmanŭ la Scărpătescĭ, iar în ḑioa următóre, marți (25 ianuarie), din-ḑĭ de diminéță porni spre Ruşcĭuk unde, dupĕ cum aflase, Mustafa-Pașa nedescurajatŭ âncŏ de atâté învingerĭ, maĭ strîngea oștĭ și voià să'și maĭ cerce norocul. Fŏră a maĭ lăsa luĭ Mustafa vreme de gătire, domnul se grăbesce, trece Dunărea pe ghĭață pe la Marotinŭ și îșĭ înșiră oștile maĭ sub porțile Ruşcĭukuluĭ. Elŭ avea cu dînsul numaĭ 10,000 ostași (7000 atât Muntenĭ cât și Moldovenĭ), în vreme ce Mustafa avea 4000 óste allésă și 10,000 Turcĭ adunătură din Bulgaria. Elŭ îșĭ îndémnă oștile a se lupta vitejesce pentru gloria luĭ Christos și mântuirea patrieĭ și cu frunte de leŭ, bărbătesce, maĭ răpede decât aĭ gêndi, năvălesce asupra Turcilor, cari abié apucaseră să éssă din cetate când lupta se încăieră. Bătaia ținu cât-va, fu sângerósă și nu încetă pênĕ în nópte, când Turcii, cu tóte că eraŭ maĭ numeroși, trebuiră a se pleca furieĭ Românilor;

www.dacoromanica.ro

de la vre-o 7000 pênĕ la 8000 căḑură morţĭ; ceĭ-l-alţĭ îşĭ căutară mântuirea în fugă, dar aĭ noştri urmărindu'ĭ în întunecimea nopţeĭ, fără sémă îĭ uccidŭ séŭ îĭ prindŭ maĭ pe toţĭ. Mustafa-Paşa, perḑênd callul, o luă pe josŭ la fugă; o slugă îĭ dete apoĭ unŭ callŭ prostŭ pe care în zadar se sili a scăpa; elŭ fu uccisŭ de aĭ noştri nu departe de locul bătăllieĭ. Domnişorul Bogdanŭ fu maĭ norocitŭ; reschirându-se toţĭ aĭ sĕĭ, însoţitŭ numaĭ de vr'o duoĕḑecĭ de ómenĭ, ĭar, dupĕ cum ḑicŭ unĭĭ, numaĭ de şése, elŭ fugi la Constantinopole la maĭcă-sa şi la surorĭ. Acolo acestŭ june pretendentŭ fu, la 1597, prin intrigile luĭ Ieremia, domnul de atuncĭ alŭ Moldavieĭ, din porunca Turcilor, asvêrlitŭ în mare. Însuşĭ annalistul italianŭ N. Doglioni spune că a vĕḑutŭ la acestŭ Bogdanŭ, în annul 1597, o sabiă îngropată de maĭ mulţĭ annĭ şi care se găsise în Moldavia; se presuppunea că arŭ fi sabia ce Atilla, vestitul rege alŭ Hunilor, bicĭul luĭ Dumneḑeŭ, purta în rĕsbóiele sale. Tăişul sabieĭ fórte bine lucratŭ era de şépte palme lungime şi patru lăţime.

XX

Dupĕ acéstă strălucită biruinţă, Michaĭu puse de arse şi dete în pradă oraşul Ruşcĭuk. Unŭ marturŭ de faţă descrie astfelŭ rĕsbunarea Românilor asupra bĭeţilor locuitorĭ aĭ Ruşcĭukuluĭ: «Multă jale se făcu în ḑioa aceĭa «şi plângerile se înălţaŭ pênĕ la ceruri. Toţĭ s'aŭ încăr-«catŭ cu averĭ îndestule; robĭ şi róbe 'şĭ-aŭ luatŭ cu pri-«sosŭ; nimica n'a scăpatŭ din mâna lor. Gingaşele tur-«cóĭce multŭ rĕsfăţate, ce staŭ în veci închise, să le fi vĕ-

www.dacoromanica.ro

«ḑutŭ atuncĭ góle, desculțe, tăvălindu-se pe zăpadă, unele «târîte de pĕrŭ, altele de mână; nu era ostașŭ care să nu «ducă vre-o turcóĭcă.»

Cetatea ânsĕ nu putu fi luată, cŏcĭ domnul era silitŭ a se întórce în Bucurescĭ, chiămatŭ fiind de trebile țĕrreĭ. Elŭ lăsă pe ungurĭ, pe cazacĭ și o sémă din românĭ luĭ Albertŭ Kiraly, poruncindu'ĭ a urma pustiirea oraşelor turcescĭ din Bulgaria. Însoțitŭ de ostașiĭ sĕĭ se întórse, intră în Bucurescĭ, unde fu priimitŭ cu strigărĭ de bucuriă și de bine-cuvêntare ale poporuluĭ pentru isbêndile sale. Dobênda care ostașiĭ adduseră cu dînșiĭ fu fórte mare; din 10,000 ostași ce'lŭ însoțiseră nu era nicĭ unul care să nu se fi întorsŭ cu haĭne de mĕtase și alte lucrurĭ de preț̆ŭ.

Îndată ce resuflară puçinŭ oștile dupĕ aceia, Michaĭu porni pe banul Mihalcea spre Silistra, pe care o arse și o pustiĭ. Mihalcea apoĭ se întórse de asediè Brăila, dupĕ ce prădă și arse împrejmuirile. Asediațiĭ găsiră mijlocŭ de a scric luĭ Muza, cĭaușul din Dobrogea, cerêndu'ĭ ajutorŭ. Muza strînse vre o 4000 ómenĭ și trecênd Dunărea pe ghiaçă, isbi taběra românéscă și omorîndu-le, dupĕ mărturia Turcilor, 1000 de ómenĭ, fĭ sili a ridica împresurarea; Mihalcea se întórse lîngă Michaĭu; domnul trămisese pe spătarul Preda și pe comisul Radu asupra Hîrșoveĭ. Turcĭĭ din acestŭ oraşŭ aflând de sosirea Românilor, se grăbiră a trece Dunărea și le essiră în întêmpinare, dar Românĭĭ fĭ battŭ și fĭ trecŭ Dunărea, făcêndu-le multŭ rĕŭ în góna ce le dete pênĕ la Hîrșova, pe care o și făcură prada foculuĭ.

În vremea acésta, vitézul și strălucitul Albertŭ Kiraly, cu o ĭuțime neauḑită, cu focŭ și cu ferŭ, prădând și pu-

www.dacoromanica.ro

stiind, îşĭ rotesce fulgerând armele prin tótă Bulgaria, prin Siştovŭ, Cernavoda, Rasgradŭ, Babadagŭ şi Obluciţa. Dupĕ ce tóte aceste oraşe se mistuiră de sabiă şi de focŭ, elŭ îşĭ împinse pustiirile pênĕ la marea Négră şi la gurile Dunăreĭ, ajungênd pênĕ la Varna; apoĭ trecênd munţiĭ, elŭ merse din colo de Andrianopole, apropiindu-se ca la treĭ-spre-ḑece leghe de Constantinopole, totŭ pustiind câmpiile şi împrăştiind maĭ multe cete de Turcĭ şi de Tătarĭ. Apoĭ Kiraly îşĭ întórse la Michaĭu învingĕtórea óste, neattinsă de duşmanŭ şi înavuţită cu multă pradă.

XXI

Totŭ în acea lună ianuarie, o cétă de Românĭ aflară prin spionĭ că Sinan se întorcea de la Belgrad la Constantinopole cu multe bogăţiĭ, răpite maĭ tóte de la duşmanĭ. Aceĭ Românĭ trecŭ în Bulgaria, îĭ pândescŭ callea în munţiĭ Emuluĭ şi năvălescŭ fŏră veste asupră'ĭ. Sinan îşĭ lasă bogăţiile în pradă şi Româniĭ, lacomĭ dupĕ dînsele, deteră vreme luĭ Sinan ca să scape. Gesty Ferentz sosi cu o cétă de Transilvanĭ cari, unindu-se cu Româniĭ, coprinseră maĭ multe cetăţĭ din partea loculuĭ, trecură munţiĭ în Tracia, împrăştiară gróza în tóte laturile şi îşĭ împinseră pustiirile lor pênĕ la porţile Constantinopoleĭ.

Décă tótă armia arŭ fi sprijinitŭ acéstă nemerită incursiă, sultanul arŭ fi avutŭ multŭ a se teme pe scaunul sĕŭ împĕrătescŭ. La întórcerea sa în ţérra Românéscă, Ferentz întêlni unŭ corpŭ de 12,000 Tătarĭ, pe care 'lŭ împrăştiă şi'lŭ sfărîmă. Tóte aceste lupte din luna luĭ ianuarie numaĭ, împlură cincĭ-spre-ḑece carre cu capete de Turcĭ, totŭ din ceĭ maĭ însemnaţĭ, cari se adduseră în taběra

www.dacoromanica.ro

românéscă. Asemené strălucite isbênḑĭ ale Românilor aprinseră sperările popórelor multŭ chinuite din Turcia şi începură a le deştepta din amorţéla în care de vécurĭ zăceaŭ. Bulgariĭ fură ceĭ maĭ întêĭ a se forma în cete şi a lua armele. Unŭ corpŭ de 2000 ţĕrranĭ din Bulgaria coprinse Sofia, capitala provincieĭ, în lipsa paşeĭ d'acolo şi îĭ dete focŭ şi pradă; dar neavênd destulă putere spre a o ţine, ţĕrraniĭ o lasă şi se tragŭ. Prada făcută se împărţi între dînşiĭ şi fiă-căruĭa îĭ veni în parte aprópe 300 scuḑĭ; apoĭ, maĭ unindu-se şi alţiĭ cu dînşiĭ, s'apucară să pustiéscă ţérra în tóte părţile şi ajunseră treĭ ḑile departe de Constantinopole. Eĭ întêmpinară unŭ convoĭu de unŭ mare numĕrŭ de carre, cămile şi maĭ multŭ de 40,000 dobitóce ce se duceaŭ la óstea turcéscă; eĭ isbescŭ mica óste ce îlŭ ducea, o biruiă şi omóră 2000 Turcĭ, luând tótă acea pradă.

XXII

Isbênda nu fu de o cam dată, în Moldavia, aşa răpede şi strălucită ca în ţérra Românéscă. Aronŭ-Vodă, îndată ce se declară în contra Porţeĭ, începu a'şĭ găti oraşele şi vru să attace cetăţile moldovenescĭ din Basarabia occupate de Turcĭ. Dar pe când făcea acea gătire, în decemvrie 1594, fără veste 14,000 Cazacĭ, între cari 2000 puşcaşĭ alleşĭ, sub treĭ stéguri, unul cu vulturul negru şi cu mănuchĭul de argintŭ, altul cu vulturul albŭ cu mănuchĭul totŭ de argintŭ şi alŭ treĭlé dupĕ obiceĭul lor, năvălescŭ cu căpetenia lor a-nume Lobodă, în Moldavia, predând şi pustiind prin focŭ şi sabiă. Aronŭ d'abié scăpă din Iaşi cu duoĭ boĭerĭ aĭ sĕĭ şi Cazaciĭ coprinseră capitala

www.dacoromanica.ro

puseră mâna pe vistieria domnuluĭ şi împlură oraşul de flacărĭ şi de sânge. Maĭ totŭ Iaşul fu mistuitŭ de focŭ. Cazaciĭ luară din Moldova 26,000 caĭ, 600 fete tinere; eĭ găsiră în capitală 70 tunurĭ din care parte le luară, parte le încuĭară. Ne maĭ avênd ce jăfui în Moldavia, eĭ trecură să facă asemené în Polonia. Vĕdêndu-se scăpatŭ din nevoia aceĭa a Cazacilor, Aronŭ începu iarăşĭ a se pregăti de óste împotriva Turcilor. Elŭ priimi şi de la Bathori o sémă de oştĭ ajutorŭ sub commanda luĭ Becea Andreaş şi se duse să isbĭască Benderul, dar fu respinsŭ de beĭul oraşuluĭ, Mira-Ahmet. Aronŭ se întórse, apoĭ merse spre cetăţile Kilia şi Cetatea-Albă şi asediè pe cea din urmă, începênd a o batte puternicŭ cu tunurile. Garnizóna ne maĭ putênd sta multŭ împotrivă, ceru ajutorŭ de la Gazi-Ghirai, hanul Tătarilor. Acesta sculă unŭ numĕrŭ mare de Tătarĭ şi, puindu-le capŭ pe Adil-Ghirai, eĭ sburară în ajutorul cetăţeĭ. Tătariĭ sosiră pe când garnizóna era în nevoiă de a se preda. Aronŭ, vĕdênd sosirea acestora, pricepu că este peste putinţă a urma asedierea în faça uneĭ asemené oştirĭ şi se ridică de acolo, trăgêndu-se spre ţérră.

Tătariĭ, în cele d'ântêĭ ḑile ale luneĭ luĭ fevruarie, intrară în Moldavia, urmărind pe Aronŭ şi făcênd jafurĭ şi pustiirĭ dupĕ obiceĭu, pênĕ când şi eĭ căḑură în cursa ce'ĭ aştepta. Aronŭ, care maĭ dinainte aflase de sosirea lor, nu perduse vremea; elŭ îşĭ strînsese tóte trupele, ridicase poporul în arme, făgăduindu'ĭ prada duşmanuluĭ şi totŭ poporul era în picĭóre; chiămase în léfă o sémă de Cazacĭ cari, inimaţĭ de pilda Românilor, apucară armele în contra Turcilor şi deputară la prinçul Transilvanieĭ, cerêndu'ĭ léfă numaĭ pe douĕ lunĭ, făgăduind că apoĭ se

www.dacoromanica.ro

vor mulțumi cu prădile lor și că vor sluji causa creștinătățeĭ cu credință și cu stăruință. Dintr'altă parte Michaĭu însciințatŭ de Aronŭ, se grăbi a'ĭ alerga în ajutorŭ. Elŭ plecă din Bucurescĭ luând cu sine soția și copillul sĕŭ și se duse spre hotarul Moldavieĭ cu oștirea sa. Âmbiĭ voevoțĭ meditară o stratagemă și întinseră o cursă în care lesne cădură vrăjmașiĭ. Michaĭu, ce se afla în fața Tătarilor, se făcu ca cum s'arŭ fi înspăimêntatŭ de furia vrăjmașuluĭ și începu a se trage înapoĭ; Tătariĭ se ĭeaŭ fără socotință după dînsul pênĕ când cadŭ între oștile muntene ale luĭ Michaĭu și óstea moldovană a luĭ Aronŭ, care sta ascunsă în păduri și în spatele délurilor. Atuncĭ de o dată, Româniĭ ĭeaŭ offensiva, Munteniĭ isbind pe Tătarĭ în față și Moldoveniĭ de din apoĭ și din cóstă. De treĭ orĭ, Tătariĭ vĕțênd primejdia în care se aflaŭ, se strîngŭ în grămadă și în desperarea lor, ca nisce mistrețĭ isbițĭ și împresurațĭ din tóte părțile, caută a'și deschide o calle de scăpare; dar Româniĭ se îmbărbătézĕ maĭ presusŭ de firea omenéscă și se silescŭ a nu lăsa să le scape din mână acéstă pradă căduță în cursa ce'ĭ pregătise. În sfêrșitŭ, dupe o luptă învĭerșunată, armata tătară se sdrobesce și se reschiră; 12,000 Tătarĭ, afóră de copiĭ și de de neveste, zacŭ morțĭ în locul bătăllieĭ; mulțĭ âncŏ sûnt rănițĭ; maĭ tótă călărimea lor e prăpădită și fiĭul hanuluĭ însușĭ e lovitŭ de mórte; 1500 caĭ ungurescĭ, multe carre încărcate cu puscĭ, multe stéguri și 1000 creștinĭ mântuițĭ din robiă: iată care fură trofeele acesteĭ biruințe. Rĕmășița Tătarilor luă în fuga mare callea pustiilor. Aceste învingerĭ ce sufferiră Tătariĭ în Valachia și Moldavia în aceste douĕ lunĭ, precum și rigórea ĭerniĭ făcură ca armata lor, din 80,000 ómenĭ, d'abié se întórseră 8000. Îndată, pe lângă

www.dacoromanica.ro

aceste perderĭ, o fómete grozavă îĭ maĭ seceră în aceĭaşĭ ĭérnă, încât de lipsă, ajunseră de îşĭ frigeaŭ muĭerile şi copii în frigărĭ şi'ĭ mâncaŭ.

După învingerea strălucită asupra Tătarilor, âmbiĭ voevoḑĭ însciinţară de tóte cele cu norocŭ săvêrşite pe prinçul Transilvanieĭ, arătându'ĭ că, de le va sosi în ajutorŭ armata Transilvanieĭ, după cum li se făgăduise, pênĕ la 29 ale aceleĭ luni fevruarie, eĭ vorŭ stĕpâni tótă Dunărea şi se vorŭ pune în calle spre Constantinopole, fiind-că tóte popórele creştine din Turcia s'aŭ sculatŭ séŭ sûnt gata a se scula împotriva Turcilor.

XXIII

Bathori care sta în acea ĭérnă în nelucrare, ocrotitŭ de isbênḑile Românilor, nu se prileji a rĕspunde cerereĭ şi dorinţeĭ domnilor românĭ, cŏcĭ occupaţia viitóreĭ sale nunţĭ împluse cu totul mintea sa atât de uşuratică. Părintele Alfonsŭ Carilio, pe care îlŭ trămisese la Vienna, după cum am vĕḑutŭ, îĭ addusese făgăduielĭ măreţe de la împĕratul şi îngăduinţa căsătorieĭ luĭ atât de multŭ dorită cu Maria-Christina de Austria, fiica archiduceluĭ Carolŭ, unchĭu alŭ împĕratuluĭ. Acésta făcu pe duşmaniĭ luĭ Bathori să ḑică cum că cesarul Austrieĭ 'ĭ a datŭ o femeiă spre a'lŭ rĕsplăti de a fi călcatŭ credinţa şi allianţa Turcilor şi că dreptŭ zestre a luatŭ nevoia de a purta răsboĭu cu dînşiĭ.

După accia, Sigismundŭ trămise ambasadă la împĕratul, în capul căria puse pe unchĭul sĕŭ Bocskai, carele ajunse în 14 decemvrie (1594) la Vienna şi în 12 ianuarie (1595) la Praga, unde fu fórte bine priimitŭ. Aci se

www.dacoromanica.ro

închiăiè între împuterniciții luĭ Sigismundŭ şi aĭ împăratuluĭ unŭ tractatŭ de allianță pe aceste temeiurĭ : că nu vor depune armele şi nu vor face pace cu Turciĭ decât numaĭ printr'o învoire reciprocă ; că în tractatul cu Turciĭ se va coprinde despre Transilvania, Valachia şi Moldavia ; că tótă Transilvania şi partea regatuluĭ Ungarieĭ occupate de Bathori vor rĕmâné vecĭnice ale acestuĭ prinçŭ şi copiilor sĕĭ, parte bărbătéscă, cu dreptul celuĭ maĭântêĭu născutŭ între dînşiĭ şi totŭ în chipul cu care se bucurase de acestea prinçiĭ Ioanŭ, Stefanŭ şi Christoforŭ, dar cu condiție că vor recunnósce pe Rudolfŭ şi pe următoriĭ sĕĭ, regĭ aĭ Ungarieĭ, ca suzeranĭ aĭ Transilvanieĭ; că décă Bathori va muri fără copiĭ, parte bărbătéscă, Transilvania şi ţĕrrile ce se ţinŭ de dînsa vor rĕmâné pe séma împĕratuluĭ şi a urmaşilor sĕĭ şi că Bathori cum şi staturile provincieĭ vor făgădui printr'unŭ jurămêntŭ solemnŭ îndeplinirea acestuĭ articolŭ; că în casul când Transilvania se va reîntórce regilor Ungarieĭ, împĕratul şi urmaşiĭ sĕĭ vorŭ jura d'a păstra obiceiele, privilegiele, drepturile şi libertățile eĭ şi d'a nu da côrmuirea ţĕrriĭ decât unuĭ domnŭ dintr'acéstă provinciă; că împĕratul va recunnósce pe Bathori ca prinçŭ suveranŭ, că'ĭ va da titlul de *strălucitŭ*, că va mijloci a i se da în căsătoriă una din fetele archiduceluĭ Carolŭ, mortŭ de curênd, şi că va pofti pe regele Spanieĭ a'ĭ accorda colanul mieluluĭ de aurŭ; că împĕratul îĭ va da tóte ajutórele trebuincĭóse de ómenĭ, banĭ şi muniţiĭ de răsboĭu; că va invita pe Papa a lua sub protecția sa pe prinçul şi staturile sale; că Bathori şi copiĭ sĕĭ se vor institui prinçĭ aĭ sânteĭ Impĕrăţiĭ, dar fără a avé dreptŭ de şedere şi de votŭ în dietă; că oraşele, cetățile şi castellurile ce se vor lua de armata împĕrătéscă

www.dacoromanica.ro

în rĕsboĭu vor fi ale împĕratuluĭ şi că cetăţile ce pré strălucitul prinçŭ alŭ Transilvanieĭ va coprinde cu oştile şi chieltuiala sa vor rĕmâné ale sale, bucurându-se dele sub titlul de feudŭ alŭ împĕrăţieĭ, dar déca aceste cetăţĭ vorŭ fi din ale vechĭuluĭ regatŭ alŭ Ungarieĭ, prinçul va fi îndatoratŭ a le înapoia cu o dréptă despăgubire, plătită de împĕratul; că împĕratul va plăti summele trebuincĭóse pentru întărirea cetăţilor Transilvanieĭ şi că Bathori, din partea sa, nu va cruţa nicĭ chieltuielĭ, nicĭ îngrijirĭ, spre a le apăra în contra duşmanuluĭ communŭ. Să maĭ adăogi la acestŭ tractatŭ unŭ articolŭ ce se părea a fi o rea prevestire : se ḑicea într'însul că la întêmplare ca acestŭ răsboĭu să nu isbutĭască, dupĕ cum speraŭ, şi că Bathori să fiă gonitŭ din Transilvania, împĕratul se va îndatora a'lŭ priimi în staturile sale şi a'ĭ da venituri de ajunsŭ spre a ţine demnitatea sa şi mărirea caseĭ luĭ; că în sfĕrşitŭ nobiliĭ pe cari acestŭ răsboĭu 'ĭ arŭ pune în aceiaşĭ primejdiă ca şi pe prinçul lor, vor puté să se retragă cu dînsul în Germania.

Acestŭ tractatŭ, prin care împĕratul părea să se fi arătatŭ pré generosŭ şi a fi opritŭ pentru sineşĭ numaĭ dreptul onorificŭ de suzeranitate şi eventualitatea puçinŭ probabilĕ cu unŭ prinçŭ aşa de tênĕrŭ, d'a dobêndi Transilvania în lipsă de moştenitorĭ, era într'adevĕrŭ câştigarea Transilvanieĭ pe sigurŭ de cŏtre împĕratul, cŏcĭ era la mijlocŭ unŭ secretŭ ce puçinŭ în urmă se dete pe façă, iar care atuncĭ era cunnoscutŭ de toţĭ ceĭ apropiaţĭ de Sigismundŭ şi prin urmare şi de iesuiţiĭ ce îlŭ vindeaŭ curţeĭ Austrieĭ; acesta era neputinţa, constatată de medicĭ, de a împlini datoriile căsătorieĭ. Se ḑice că elŭ fusese legatŭ prin farmecile uneĭ babe fermecătóre numită Iónna, care

www.dacoromanica.ro

era a luĭ Ioanŭ Koacok; alțiĭ presuppuseră maĭ în urmă că muma luĭ Stefanŭ Bocskai, dorind ca Sigismundŭ să ĭea în căsătoriă pe o fată a eĭ și ne isbutind din pricina vanităței luĭ Sigismundŭ care preferi pe o nemțóică din familiă împĕrătéscă, prin farmecĭ îlŭ legă. Sigismundŭ ce'șĭ cunnoscea starea, séŭ că credea că prin sciința medicalĕ îșĭ va puté vindica neputința, séŭ numaĭ din mêndria de a se vedé alliatŭ cu némul împĕrătescŭ, dori acéstă căsătoriă care fu așa de fatalĕ țĕrreĭ sale.

Dupĕ închiăierea tractatuluĭ, ambasadoriĭ transilvanĭ priimiră daruri mărețe și dându-le audiența de congediŭ, împĕratul le făgădui că peste puținŭ va trămite pe principesa Maria-Christina, logodnica luĭ Bathori; dar curtea imperialĕ totŭ amână acésta sub deosebite pricinuiriĭ. Bathori se plânse în maĭ multe rônduriĭ și staturile țĕrreĭ, ce se temeaŭ ca acéstă alliață cu casa Austrieĭ să nu le fiă fatalĕ, ḑiceaŭ în gura mare că 'șĭ aŭ bătutŭ jocŭ Nemțiĭ de prinçul lor. Spre a potoli aceste sgomote, Stefanŭ Bocskai care rĕmăsese la Praga, se duse în începutul luĭ martie, la Gratz, capitala Stirieĭ, unde se căsători ca procuratorŭ alŭ stĕpânuluĭ sĕŭ Sigismundŭ Bathori cu Maria Christina, față fiind archiducele Maximilianŭ, fratele împĕratuluĭ și Ferdinandŭ, fratele principeseĭ. Bocskai, printr'o ceremoniă obicĭnuită în căsătoriile prin procură ale prinçilor, se puse în patul de nuntă, dar Nemțiĭ totŭ nu trămiseră de o cam dată pe mirésă la soçul eĭ, pênĕ în véra următóre.

XXIV

Domniĭ românĭ nu perdură vremea așteptând armata luĭ Sigismundŭ ce nu veni și căutară a se folosi de isbên-

www.dacoromanica.ro

ḑile lor şi de spaïma ce ele rĕspândise în vrăjmaşĭ. În vreme ce óstea luĭ Aronŭ coprinde Măcinul şi alte cetăţĭ şi răscólă tótă Dobrogea, aĭ căreĭ locuitorĭ urînd tirannia Turcilor se ridicară cu toţiĭ şi curăţiră ţérra lor de dînşiĭ, două escadróne de Moldovenĭ, înaintate în astă provinciă, battŭ în două rônduriĭ, două cete însemnate de Turcĭ şi le ĭeaŭ două stindarde; apoĭ Moldoveniĭ se'mpreună cu Dobrogeniĭ revoltaţĭ, se învêrtejescŭ, ĭeaŭ cu sila Kilia şi Benderul, unde eĭ taie în bucăţĭ pe beĭul cu 600 Turcĭ, luând şi multe turme de dobitóce şi mergŭ de asediază pentru a doua óră Cetatea-Albă, arḑêndu'ĭ împrejmuirile, dupĕ ce aŭ răsipitŭ oştirea beĭuluĭ aceleĭ cetăţĭ astfelŭ încât d'abié a scăpatŭ téférŭ, elŭ alŭ optulé, lăsând în puterea Moldovenilor, stégurile, tobele, trômbiţile şi cele maĭ multe muniţiĭ ale sale.

Michaĭu coprinde Ismailul, unde omorî maĭ multŭ dĕ 1000 de Turcĭ şi găsi 70 tunurĭ de batteriă, duoĕ din care eraŭ însemnate cu armele împĕratuluĭ Ferdinandŭ şi alte două cu ale luĭ Ioanŭ Huniadŭ. Aceste patru tunurĭ Michaĭu le trămise în darŭ la prinçul Transilvanieĭ* şi dupĕ ce lăsă în Ismail, o garnizónă de 2000 Românĭ, trecu apoĭ ĭarăşĭ Dunărea, pustiind oraşele turcescĭ ce maĭ rĕmăseseră în Bulgaria** şi se întórse în grabŭ spre Bu-

* Aceste tunurĭ se credea a fi fostŭ luate de Stefanŭ celŭ Mare în bătăllia vestită ce câstigă asupra luĭ Mattheiaş-Corvinŭ regele Ungarieĭ la Baia.

** Herrera spune că la Smilŭ, Româniĭ omorîră maĭ multŭ de 2000 Turcĭ şi găsiră 34 de tunurĭ din cari unele de la Huniadŭ, şi lăsară garnizónă ca la 2000 ómenĭ fiind cetatea tare. — Andreĭu Borestay ḑice că Albertŭ Kiraly, la 10 séŭ 6 maĭu, luă Smilul, dupĕ ce cu o trupă de Românĭ a bătutŭ 3000 Turcĭ ce veniaŭ prin Moldova, omorîndu-le 2000 de ómenĭ, luă lesne Silistra şi apoĭ veni la Brăila cu multă pradă.

www.dacoromanica.ro

curescĭ pênĕ a nu se desghiăça de totŭ Dunărea. La întórcerea sa în ţérra Românéscă, cu tóte că curgea de treĭ palme apa pe ghĭaça Dunăreĭ, intrepidul românŭ, cum ţice De Thou, vitézul domnŭ nesocoti o primejdiă aşa de învederată şi trecu cu tótă prada sa de cea-l-altă parte a rîuluĭ.

În vremea acésta Tătariĭ năvăliseră în Moldavia. Pórta orônduind domnŭ în ţérra Românéscă pe unul numitŭ Stefanŭ, însărcinase pe capigi-başa şi pe paşa Silistreĭ, cu multă putere de Turcĭ ianiceriĭ şi de Tătarĭ să'lŭ ducă în scaunŭ; Michaĭu află de acésta şi trămise pe Albertŭ Kiraly, care întêmpină pe duşmanŭ la 16 martie, îlŭ sparse şi'lŭ fugări, ĭar cetatea Silistreĭ, cruţată pênĕ atuncĭ, o aseménă cu pământul; apoĭ, ne maĭ întârţiind Kiraly se învêrteji la oraşul Turtucaia, calle de o ţi de Ruşcĭuk, o aprinse, uccigând mulţĭ din locuitorĭ şi se întórse la Bucurescĭ, unde se afla Michaĭu. Prinçul trămisese de vre-o câte-va ţile din noŭ pe Mihalcea ca să ĭea Brăila şi să'şĭ răsbune pentru ruşinea ce priimise fiind silitŭ la cea d'ântêĭu asediere, a se depărta. Cetăţuĭa Brăileĭ era închisă cu unŭ zidŭ grosŭ şi întăritŭ cu pălimare de parĭ. Armata tótă ce o împresura, atât Româniĭ luĭ Mihalcea cât şi Unguriĭ luĭ Albertŭ Kiraly pe care Michaĭu, îndată dupĕ întórcerea sa de la Turtucaia, îlŭ pornise la Brăila în ajutorul luĭ Mihalcea, dupĕ mărturia chiar a chronicarilor turcĭ, se urca la 20 miĭ ómenĭ cu multă artilleriă. Garnizóna cetăţeĭ era de 3000 Turcĭ şi nu le maĭ putea veni altŭ ajutorŭ, cŏcĭ Dunărea se desghiăçase. Când se apropiară creştiniĭ, garnizóna essi din cetate şi începu a hărţui, dar fu îndată silită a se închide în ziduri spre a se apăra cu tunurile şi cu puscile. Asediatoriĭ deschiseră şi duseră şanţurĭ prin treĭ locurĭ şi grăbiră multŭ ase-

www.dacoromanica.ro

dierea. Peste 16 ţile, la 30 martie, înconjoraţiĭ ne maĭ putêndu-se împrotivi, se svătuiră a se preda cu condiţiĭ; dar Mihalcea ce era născutŭ din Brăila, nu voià să le dea altă capitulaţiă decât numaĭ voĭa de a eşi cu femeile şi cu fiĭ lor, fără de a lua nimicŭ din avuţia lor. Ansĕ, după multe rugăminte ale luĭ Kara-Cĭauş Mehemet-Bey şi Mustafa-Cĭauş deputaţĭ aĭ garnizóneĭ, căpeteniile ungurescĭ mijlociră şi jurară pe credinţa lor că nu li se va face nicĭ unŭ rĕŭ şi că potŭ lua cu dînşiĭ orĭ ce vor voi. La 10 aprilie Brăila capitulă după o asediere destulŭ de prelungită. Aşa, pênĕ a nu trece dincolo Dunărea, eĭ îmbarcară pe corăbiĭ aprópe 1000 cântare de mobile şi scule ale lor şi începură a eşi din cetate spre malul Dunăreĭ plângênd şi çipând tare; dar aĭ noştri, zărind că sub straele lor eraŭ şi banĭ şi că âncŏ şi în pânĭ aveaŭ ascunsŭ aurŭ topitŭ, orbiţĭ de dragostea jafuluĭ la care fórte mulţĭ se deprinseseră cu paguba disciplineĭ, călcară credinţa dată şi se aruncară asupra sĕrmanilor turcĭ, începênd a despuia pe uniĭ, pe alţiĭ maĭ însemnaţĭ a 'ĭ lua robĭ şi pe vre o câţĭ va a 'ĭ şi uccide. Kara-Ciauş, vĕdênd acéstă călcare a capitulaţieĭ, le striga : «Mincinoşilor! «este óre vre o religiă care să ĭerte ceĭa ce faceţĭ?» Atuncĭ Albertŭ Kiraly cu cele-l-alte capete ale armateĭ puseră mâna pe săbiĭ spre a opri pe creştinĭ de a maltrata pe Turcĭ, ucciseră vre o câţĭ-va din ceĭ maĭ îndĕrĕtnicĭ şi ocrotiră trecerea acestor nenorociţĭ pe cel-l-altŭ malŭ alŭ Dunăreĭ.

XXV

În vreme ce Michaĭu se străduia cu atâta vîrtute împotriva duşmanuluĭ din afóră, zavista boierilor semĕna

www.dacoromanica.ro

sĕmênța împerechiărilor dinlă-întru. O sémă de boieri, vĕdênd energia și cualitățile deosebite ce desvolta Michaĭu, se temură ca acestŭ omŭ eroicŭ să nu curme puterea și supremația ce cu atâta nevoiă isbutiseră a întemeia în statŭ asupra puterei domnescĭ. Începură a vedé într'însul unŭ urmașŭ alŭ acelor domnĭ ca Mircea, Dracul, Țepeșŭ, cari într'o vreme sdrobĭaŭ vrăjmașul din afóră și apăsaŭ puternicŭ dimpreună cu facțiile, anarchia și partitele din întru și libertatea publică. Alțiĭ din discurajare, socotind că răsboĭul începutŭ nu va puté fi totŭ așa norocosŭ pênĕ la sfêrșitŭ, alțiĭ âncŏ mânați ca totŭ-d'a-una de patima ambițieĭ și a ureĭ individuale, tóte aceste facțiĭ în sfêrșitŭ, în capul cărora era banul Manta, se uniră și complotară ca să dobóre pe Michaĭu și să chiăme pe Turcĭ. Complotiștiĭ băgară fŏră de veste în Craiova unŭ corpŭ de cincĭ miĭ Sêrbĭ, strînși în léfă de dînșiĭ și se sculară de față în contra domnuluĭ. Acesta trămite îndată la Craiova, unŭ corpŭ de oștire care năpădesce în orașŭ, sdrobesce pe răsvrătitorĭ și gonesce pe străinĭ pênĕ ĭĭ trece în notŭ Dunărea. Michaĭu se purtă cu multă mărinimiă către boieriĭ, dușmaniĭ luĭ; ĭĭ ĭertă pe toți împreună cu capul lor, banul Manta care, după cum spune Walther, trăia âncŏ la 1598. Apoĭ acea oștire din Craiova merse sub Albertŭ Kiraly de triumfă prin flacărĭ de orașul Nicopoli; dar, după atâté isprăvĭ mărețe și strălucite, Românĭĭ cercară și o perdare. Farcaș, avênd cu sine unŭ corpŭ de 3000 românĭ, sêrbĭ și ungurĭ, fu înșelatŭ de duoĭ custoдĭ românĭ cumpărați de turcĭ cu 2000 aspri ca să 'ĭ vestĭască că vre o sută de turcĭ pradă pe locuitoriĭ din préjma Vidinuluĭ și că 'lŭ rógă aceĭ locuitorĭ să alerge în ajutorul lor. Farcaș încredĕtorŭ se duce și cade în mijlocul uneĭ

www.dacoromanica.ro

armiĭ de 30,000 Turcĭ sub unŭ agă; ceĭ maĭ mulțĭ din ostașiĭ sĕĭ, împresurațĭ de vrăjmașĭ, perir. Elŭ numaĭ cu puținĭ, putu scăpă. Acéstă perdere uşóră își avu ânsĕ compensația sa cu atâté alte biruințe și în sfêrșitŭ cu luarea Brăileĭ.

XXVI

Coprinderea Brăileĭ închiáie într'adevĕrŭ gloriósa campaniă din ĭérna 1595, fără séměnŭ póte în istoria lumeĭ. Nicĭ odată simțimêntul libertățeĭ nu îmbărbătă maĭ puternicŭ inima unuĭ poporŭ; patru lunĭ d'a-rôndul, nesocotind rigórea ĭerniĭ, nicĭ numĕrul celŭ mare alŭ dușmanuluĭ, pururé în câmpul bătăllieĭ, mereŭ ca nisce uriașĭ, s'aŭ răsboitŭ Româniĭ din âmbele țĕrrĭ. Într'o vreme așa de scurtă, eĭ se luptară în ₫ece bătăllиĭ însemnate, împrăștiară maĭ multe armate dușmane, coprinseră ca la duoĕ-₫ecĭ și cincĭ orașe marĭ și puternice și cetățĭ * și prădară în laturile lor maĭ multe miĭ de sate. Constantinopolul însuși îĭ vĕ₫u pustiind prin ferŭ și flacărĭ pênĕ la porțile sale! Privind în totalŭ acéstă campaniă, imaginația este isbită de atâté îndrăzneţ̦e întreprinderĭ săvêrșite, ca într'unŭ vêrtejŭ de vitejiă, de unŭ poporŭ setosŭ de libertate, tresărind sub impulsia unuĭ geniŭ răsboĭnicŭ.

---

* Printre orașele coprinse de Românĭ în astă campaniă figuréză Oraşul de Flocĭ, Brăila, Ruşciukul, Turnul, Isakcea, Hîrşova, Măcinul, Silistra, Ismailul, Chilia, Benderul, Cetatea-Albă Baba, Siștovul, Cernavoda, Obluciţ̦a, Rasgradul, Provata, Dobricea-Zagora, Turtucaia, Nicopoli, Vidinul, Vracea.

www.dacoromanica.ro

CARTEA II

CĂLLUGHĔRENII

(Aprilie 1595 — Decemvrie 1595.)

I

Âncŏ de la cele d'âintêĭu triumfurĭ ale Românilor din acéstă ĭérnă, spaĭma şi gróza ce coprinsese taběra şi ţinuturile de margine ale împĕrăţieĭ turcescĭ intrară şi în Constantinopole şi pĕtrunseră pênĕ şi în saraĭul unde trăia traĭu desfătatŭ şi fŏră grijă desfrênatul sultanŭ Muratŭ alŭ III[16]. Vaetele şi cârtirile poporuluĭ, demoralisarea ostaşilor, a ianicerilor chiar, cari nu maĭ voiaŭ a merge la răsboĭu sub pricinuire că nu li se plătescŭ lefile, îlŭ înfiorară de frică şi îlŭ siliră a se gêndi şi la trebile împĕrăţieĭ sale. Vistieria fiind sleită cu totul, fu silitŭ a luà din casa sa banĭ spre a mulţumi oştile ce cârtĭaŭ cu obrăznicĭă, făcênd adesĕ şi răscóle. Spre a îmbărbăta spiritele spăimêntate ale ostaşilor de pe margine, le trămise stégul celŭ sântŭ ce se ţicea a fi fostŭ alŭ profetuluĭ Mahometŭ

www.dacoromanica.ro

şi care, luatŭ de maĭ nainte de la Egyptŭ, fusese pênĕ în acea ĭérnă cu sânţeniă păstratŭ în Damascŭ. Dar fiinţa de faţă a stéguluĭ profetuluĭ chiar nu putu încuragĭa pe ostaşĭ, cari acum, cu totul demoralisaţĭ, nu maĭ îndrăzniaŭ a da faţă cu duşmanul. Sultanul porunci atuncĭ a se face rugăciunĭ publice în piaţa cailor (At-meĭdan séŭ vechĭul Hippodrom) în dosul arsenaluluĭ; viziriĭ, şeĭciĭ, legiştiĭ, preşedinţiĭ cancellarieĭ stătură acolo de faţă din porunca luĭ. Vestile ce maĭ veniră de la Dunăre adăogiră amarul inimeĭ sale şi 'ĭ pricinuiră mórtea, pe care elŭ o presimţise maĭ dinainte şi o grăbi printr'o temere superstiţiósă. Saatgi-Hasan (Hasan césornicarul), comisul sĕŭ favoritŭ, visă unŭ visŭ în care juca unŭ rolŭ cu sultanul Suleimanŭ, şeĭcul Emir-Estivi şi sultanul Muratŭ. Visul acesta era aşa de cĭudatŭ încât elŭ nu se putu opri d'a'lŭ descrie stĕpânuluĭ sĕŭ. Spiritul superstiţiosŭ alŭ luĭ Muratŭ III se impresionă fórte de acestŭ visŭ şi treĭ ţile dupĕ aceĭa, apucându'lŭ cârceĭ la stomacŭ, credu că i s'a apropiatŭ césul morţiĭ. Elŭ porunci atuncĭ comisuluĭ sĕŭ să jertfĭască cinci-ţeci şi duoĕ de oĭ din care patru negre, opt pestriţe şi patru-ţeci albe, de pe cum spusese moşul sĕŭ Suleimanŭ în visul luĭ Hasan şi, spre a 'şĭ împrăştia posomorîta melancoliă, se duse în grădinele saraĭuluĭ şi se odihni în kioskul ziditŭ de curênd de Sinan-Paşa pe malul Bosforuluĭ, de unde din duoĕ părţĭ se vedeaŭ sosind corăbiile în portŭ. Acolo, peste obiceĭul sĕŭ, porunci musicanţilor odăieĭ sale să ţică unŭ cânticŭ de jale ce începea prin aceste cuvinte: «Sunt împovăratŭ «de sarcina relelor mele: o mórte! fiĭ într'acéstă nópte «mereŭ alăturĭ cu mine.» Îndată duoĕ galere egyptene înaintară spre portŭ; tunurile lor salutând, curmară aceste

www.dacoromanica.ro

cântăriĭ jalnice, făcênd să plesnĭască gémurile kioskuluĭ şi să cadă în bucăţi. Acéstă împrejurare fórte naturalĕ fu privită de Muratŭ ca unŭ semnŭ rĕŭ. «Odinióră, ḑise elŭ, «tunurile floteĭ întregĭ n'aŭ făcutŭ nicĭ o smintélă acestor «ferestre şi acum totŭ se sdrobesce la sgomotul artillerieĭ «acestor galere; vĕḑŭ că s'a sfîrşitŭ cu viéţa mea ca şi cu «kioskul!» şi lacrimile inundară obrajiĭ şi barba luĭ. Sculându-se apoĭ d'acolo, elŭ intră în odaia sa, unde se aruncă pe o sofa cu inima apăsată de temere şi mâhnire. Chĭar în nóptea aceĭa, îşĭ dete sufletul (16 ianuarie 1595). Mórtea luĭ fu ţinută secretă pênĕ sosi de la Magnesia (28 ianuarie) fiĭul sĕŭ Mahometŭ, care fusese la vreme însciinţatŭ de mumă-sa veneţianca Baffa. Îndată ce elŭ desbarcă la kioskul luĭ Baĭazedŭ, tunurile saraĭuluĭ şi pristaviĭ în piăţe vestiră mórtea luĭ Muratŭ III şi înălţarea luĭ Mahometŭ alŭ III[lé]. Toţĭ slujbaşiĭ alergară spre a'ĭ adduce închinăcĭune. Noul sultanŭ era unŭ prinçŭ crudŭ, afemeiatŭ şi muiatŭ de totŭ prin plăcerile care îlŭ făcură să pérḑă infocarea ce avea maĭ întêĭu spre răsboĭu. Dupĕ ce săvêrşi îngropăcĭunea tatăluĭ sĕŭ cu multă pompă, Mahomet III porunci să'ĭ adducă înainte pe toţĭ fraţiĭ sĕĭ, în numĕrŭ de nouĕ-spre-ḑece; aceştĭ feciorĭ şi duoĕ-ḑecĭ şi şépte fete remăseseră numaĭ din o sută duoĭ copiĭ ce avusese Muratŭ III cu deosebite neveste. Mahometŭ cu o făçarnică milă mângâiă temerile fraţilor sĕĭ şi façă cu dînşiĭ dete porunci pentru ceremonia tăierii lor împrejurŭ; dar, ducêndu'ĭ apoĭ în camere despărţite, pentru ca vaietele lor să rĕmână tăinuite, trămise muţĭ cu fatalul laçŭ de'ĭ sugrumară pe toţĭ. Din aceste nenorocite jertfe ale unuĭ obiceĭu barbarŭ, patru luaseră óre-care gradŭ de desvoltare, fiind crescuţĭ cu multă îngrijire. Acela ce da maĭ multe sperărĭ era

www.dacoromanica.ro

sultanŭ Mustafa, împodobitŭ cu cunnoscinţe litterare, care aflând mórtea tatăluĭ sĕŭ exprimă presimţirea sórteĭ sale într'unŭ distichŭ elegiacŭ. După aceĭa, sultanul porunci să arunce în mare şépte-spre-ḑece róbe însărcinate ale tatăluĭ sĕŭ. A doua-ḑi elŭ puse de adduse înainte'ĭ trupurile fraţilor sĕĭ omorîţi, le închise în sicrie de chiparosŭ, le împodobi cu turbane şi penne de cocorĭ şi, cu alaĭu mare, le duse de le îngropă lîngă tatăl sĕŭ.

II

Acéstă nouă stĕpânire care începea prin unŭ aşa de sângerosŭ ospĕţŭ de fraţĭ, fu priimită de osmanlîĭ cu o tristĕ presimţire. Nicĭ o dată pênĕ atuncĭ împĕrăţia otomană nu se aflase în aşa cumpĕnă de peire. Oştirile din Constantinopole, nemulţumite că sultanul fără scirea lor s'a urcatŭ pe tronŭ, îlŭ priimiră cu o răscólă înfricoşată, prădară oraşul, voiră a isbi şi saraĭul şi d'abié cu vĕrsărĭ marĭ de banĭ ce li se făcu, se liniştiră. Din afóră, împĕrăţia era pustiită de Românĭ, Bulgarĭ, Sêrbĭ, Ungurĭ răsculaţĭ, alŭ căror exemplu tóte cele-l-alte popóre creştine din Turcia staŭ gata a'lŭ urma. Armatele musulmane demoralisate cu totul fugĭaŭ de bătaiă, în vreme ce staŭ semeţe dinainté căpeteniilor lor şi adesé se răsculaŭ asupră-le. Pe lîngă acestea, o fómete cumplită coprinse atât taberile de margine cât şi Constantinopolul şi, ca cum paharul relelor nu era destulŭ de plinŭ, îngrozitórea cĭumă îşĭ împreunase cu dînsa pustiirile sale. Atuncĭ, în acele grele şi amarĭ minute, Turcĭĭ, aceştĭ crunţi şi trufaşi cuceritorĭ a şépte-ḑecĭ de popóre, staŭ înmărmuriţĭ şi cu durere îşĭ întorceaŭ ochiĭ către pustiile Asieĭ de unde aŭ

www.dacoromanica.ro

venitŭ şi unde credŭ că sûnt meniţĭ a se întórce. Prooroci, ce de multŭ circulaŭ printre mahometanĭ, făceaŭ pe acestŭ poporŭ fatalistŭ, misticŭ şi credĕtorŭ în minunĭ, a crede că acelŭ césŭ atât de temutŭ, acum a sositŭ. Se ḑicea într'adevĕrŭ că proorocul Mahometŭ murind fu întrebatŭ câtă vreme va ţine statul şi religia sa şi că elŭ, nerĕspunḑênd nimicŭ, rîdică numaĭ mânele sale în susŭ arătând cele ḑece degete; aceĭa ce sectatoriĭ Coranuluĭ tŏlmăciră ce va să ḑică *ḑece*, *o sută* séŭ *o miiă* de annĭ. Apoĭ cele-l-alte douĕ soróce trecênd, rĕmăsese sorocul fatalŭ de o miiă de annĭ, care tocmaĭ atuncĭ se împlinise. Se credea şi se ḑicea ĭară că, precum oraşul Constantinopole 'şĭ a trasŭ mărirea luĭ de la unŭ Constantinŭ şi apoĭ a fostŭ luatŭ şi sdrobitŭ sub unŭ altŭ Constantinŭ, şi, precum împĕrăţia romană a începtŭ a înflori maĭ cu sémă sub unŭ Augustŭ şi se perdu sub unŭ altŭ Augustŭ, asemené şi domnirea Stambululuĭ şi împĕrăţia gréscă coprinsă de unŭ Mahometŭ, aŭ să se sdrobĭască şi să se prăpădĭască sub unŭ altŭ Mahometŭ, şi toţĭ bănuiaŭ că acestŭ noŭ sultanŭ, cu numele Mahometŭ, va fi celŭ preursitŭ pentru căderea împĕrăţieĭ. Se maĭ ḑicea asemenĭ că la annul 1453, când s'a luatŭ Constantinopolul de Mahometŭ II, se ivise o proorociă care spunea că acestŭ oraşŭ va intra ĭarăşĭ în stĕpânirea creştinilor dupĕ duoĭ-spre-ḑece *annĭ-lunĭ*, — socotélă arabică dupĕ care unŭ *annŭ-lună* coprinde duoĭ-spre-ḑece annĭ d'aĭ noştri, — şi aşa duoĕ-spre-ḑece orĭ duoĭ-spre-ḑece annĭ, adecă 144 annĭ, adăogindu-se cu 1453, daŭ annul 1597, ce era preursitŭ pentru căderea împĕrăţieĭ turcescĭ. Multŭ maĭ multe şi maĭ curióse eraŭ proorociile ce circulaŭ printre creştinĭ şi înflăcăraŭ de sperare imaginaţiile lor. Eraŭ nisce proorocĭĭ

www.dacoromanica.ro

vechĭ ale luĭ Methodie episcopul de Patras, ale luĭ Leonŭ împĕratul-filosofŭ cu tablourile profetice ce i se attribuiaŭ şi care vestĭaŭ surparea împĕrăţieĭ turcescĭ de către unŭ omŭ de viţă vechiă : «ĭată păstorul, ḑicea astă diu urmă «proorociă, carele va uccide pe lupul ce doriă să mă- «nînce ŏia ; păstorul îlŭ va uccide şi 'lŭ va găsi omŭ. «Astfelŭ va peri celŭ ce a stĕpânitŭ prin silă.» Apoĭ veniaŭ proorociile luĭ Merlin, care ḑiceaŭ că unul încoronnatŭ cu treĭ corónne va sdrobi împĕrăţia turcéscă şi că înainte de acéstă dĕrâmare va cădé asupră'ĭ o bólă urîtă şi grózнică (precum era cĭuma de atuncĭ); în sfîrşitŭ cea maĭ rĕspândită proorociă era a astrologuluĭ Antonie Torquato de la Ferrara, care trăise pe la 1480 pe timpul luĭ Mattheĭu Corvinŭ, craĭul Ungarieĭ. Elŭ pretindea că împĕrăţia otomană va cădé când va ajunge la alŭ XIII^lé séŭ alŭ XIV^lé sultanŭ şi nu va trece maĭ multŭ de annul 1596, cŏcĭ atuncĭ i se va întêmpla unŭ ce gróznicŭ şi de mórte, din pricină că murind sultanul domnitorŭ se vor ivi atâté certurĭ şi lupte între ceĭ maĭ marĭ aĭ statuluĭ încât se vor sfâşia uniĭ pe alţiĭ şi asemené vor păţi şi de către străinĭ. Atuncĭ creştiniĭ vor lua înapoĭ Ungaria şi vor face multe năvăliriĭ în împĕrăţia turcéscă, care va fi âncŏ necăjită şi de o mare cĭumă şi de o fómete crudă. Apoĭ, creştiniĭ îmbărbătaţĭ şi înfocaţĭ cu atâta îndrăznélă şi grabă şi puterĭ, vor trece marea, încôt tótă creştinătatea se va vedé de-o-dată în arme la rĕsăritŭ, unde va păré maĭ multŭ a fi sburatŭ decât a fi trecutŭ. Atuncĭ Turciĭ se vorŭ creştina şi âmbele biserică şi âmbele împĕrăţiĭ se vorŭ face una sub unŭ singurŭ împĕratŭ creştinŭ. Apoĭ, pe lîngă aceĭa, Mahometŭ III se întêmplase a fi alŭ XIII^lé sultanŭ dupĕ Osmanŭ celŭ d'ântêĭu. Cĭuma, fómetea,

www.dacoromanica.ro

răsboĭul, mórtea sultanuluĭ Muratŭ, răscóla oştirilor, sfâşierile celor marĭ între partidele duşmane ale vizirilor Sinan şi Ferhad, tóte se împreunase spre a da temeĭu acestor proorocíĭ. Dar cea maĭ bună proorociă, obseŗvă fórte bine unŭ annalistŭ contimporanŭ, arŭ fi fostŭ sabia şi unirea creştinilor; nenorocire ânsĕ că acéstă din urmă, ca în totŭ de-a-una când se facŭ asemené legăturĭ contra Turcilor, lipsi şi astfelŭ tóte proorociile rĕmaseră zadarnice şi esşiră de minciŭună.

III

Câte-va ḑile dupĕ întronarea nouluĭ sultanŭ, Sinan-Paşa fu scosŭ din viziratŭ şi surghĭunitŭ la Malgara, iar în locu'ĭ se numi rivalul sĕŭ Ferhad-Paşa (16 fevruarie), care totŭ deodată priimi şi commanda maĭ presusŭ a armateĭ, cu poruncă d'a porni asupra ţĕrreĭ Românescĭ. Se ḑicea că Ferhad arŭ fi isbutitŭ a surpa pe Sinan-Paşa încredinţând pe sultanul cum că Michaĭu-Vodă şi Sigismundŭ Bathori s'aŭ revoltatŭ numaĭ din ura ce aveaŭ cŏtre Sinan, iar nu din ura lor cŏtre Turcĭ. Ferhad-Paşa poreclitŭ *Characlan* (şérpele negru), era de originĕ arnăutŭ. Elŭ fusese crescutŭ în saraĭu şi, deosebindu-se în tótă vremea prin vitejia şi înţellepcĭunea sa, ajunse ĭute în cele maĭ marĭ slujbe ale împĕrăţieĭ şi acum pentru a doua óră fu învestitŭ cu puterea vizirésca. Noul mare vizirŭ adună îndată la divanŭ pe toţĭ viziriĭ, pe muftiul, pe cadiaskerĭ, pe nisamgiul, pe ceĭ patru defterdarĭ, precum şi pe agiĭ ianicerilor şi aĭ bulucilor spre a se svătui déca trebuie să se îndrepteze spre Buda sĕŭ spre ţérra Românéscă. Divanul se învoi la acéstă din

www.dacoromanica.ro

urmă părere. Vizirul porunci la toţĭ paşiĭ vecinĭ a'şĭ concentra oştirile la Ruşcĭuk, unde să se adune şi materialele cu lucrătoriĭ trebuincĭoşĭ spre a face podŭ pe Dunăre; paza acestuĭ postŭ pênĕ la sosirea sa fu încredinţată luĭ Lala-Mahomet-Paşa beiler-beĭu de Anatolia, care şi porni îndată spre Dunăre. Beiler-beĭul Rumelieĭ Asan-Paşa, care se numise în locul luĭ Mahomet-Paşa, fecĭorul luĭ Sinan-Paşa şi care totŭ într'o vreme commanda cetatea Vidinul, priimi poruncă să pregătĭască acéstă trecere. Pe când marele vizirŭ se occupa cu multă activitate în Constantinopole cu pregătirile îngrozitóreĭ sale expediţiĭ în contra ţĕrreĭ Românescĭ, o răscólă a spahiilor, aprinsă prin zizaniile vrăjmaşilor sĕĭ, Sinan-Paşa şi Cicală-Paşa, turbură liniştea capitaleĭ şi era p'aci să'lŭ rĕstórne din viziratŭ şi să'ĭ rĕpună şi viéţa; dar, prin vĕrsărĭ de banĭ şi cu sprijinul ce avu de la ianiceriĭ, putu lesne s'o răsipĭască (21 aprilie, 1595). După domolirea acesteĭ răscóle, marele viziru essi cu alaĭu din Constantinopole, jouĭ în 26 aprilie şi tăbĕrî la Daut-Paşa, ducênd cu sine 10,000 ianiceriĭ sub Zagargi-Paşa, tótă călărimea cu léfă ce rĕmăsese la Pórtă şi călărimea străină atât din aripa dréptă cât şi din aripa stîngă. Corturile armateĭ se scoseseră cu câte-va ţile maĭ înainte şi se armase ţece galere, pe care încărcându-le cu tunurĭ şi alte muniţiĭ, le porniră la Varna, de unde pe Dunăre să se urce la Ruşcĭuk. Alŭ duoĭlé vizirŭ, Ibraim-Paşa, fu numitŭ caimacamŭ în lipsa luĭ Ferhad şi rĕmase în Constantinopole împreună cu aga ianicerilor pentru paza oraşuluĭ şi cômuirea trebilor împĕrăţieĭ. Caimacamul era duşmanŭ taĭnicŭ alŭ viziruluĭ şi, cu tóte că în publicŭ se arăta că se occupă cu pregătirea şi adunarea oştirilor şi a armelor spre a le trămite luĭ

www.dacoromanica.ro

Ferhad, în faptă ânsĕ se silĭa cât putea să răsipĭască tóte pregătirile făcute. Vĕdênd Ibraim-Paşa că vizirul trămitea din calle curierŭ după curierŭ, scriind sultanuluĭ că se apropiă de hotarele ţĕrreĭ Românescĭ cu o mână de soldaţĭ rĕŭ armaţĭ şi că'lŭ rógă a trămite îndată oştile ajutătóre, elŭ se puse de arătă sultanuluĭ că pricina pentru care oştile se adună încetŭ şi mergŭ cu greŭ către hotarŭ nu e, după cum se ḑice, căcĭ lor le e témă a merge împrotiva Românilor, dar căcĭ ele urĕscŭ pe Ferhat-Paşa şi nu vor a se batte sub dînsul cu duşmanul. Spre adeverirea ḑiselor luĭ, elŭ scóse de marturĭ dinainté sultanuluĭ pe muftiul Bostan-Zadel, pe cadiaskerul Baki, pe vizirĭĭ Gerrah-Paşa, Hasan-Paşa şi pe feciorul luĭ Cicala-Paşa, toţĭ partisanĭ aĭ luĭ Sinan, cumpăraţĭ de dînsul cu vre o câte-va pungĭ de sechinĭ şi cari toţĭ adeveriră arătarea luĭ Ibraim. Acésta începu a face impresiă asupra minţeĭ sultanuluĭ.

În vreme ce aceste intrigĭ în Constantinopole urḑĭaŭ peirea luĭ Ferhat-Paşa, elŭ înainta în callea sa. Plecând de la Daut-Paşa în 30 aprile, ajunse la Ciorli, unde porunci de a forma unŭ trupŭ de 1000 ómenĭ puşcaşĭ şi dete luĭ Husein-Beĭ commanda spahiilor. Aceĭ 1000 puşcaşĭ se luaŭ din totŭ locul unde tăbĕra armia şi ceĭ ce se înrolaŭ salutaŭ în tóte ḑilele pe marele vizirŭ dinainté cortuluĭ sĕŭ pe la treĭ séŭ patru césurĭ de pe amĕḑĭ. În cele d'ântĕĭu ḑile ale luneĭ luĭ maĭu ajunse vizirul la Andrianopole şi făcu scire că va zăbovi acolo ḑece ḑile. În 13 maĭu, pênĕ a nu pleca din Audrianopole vizirul, potrivitŭ vecheĭ şi statorniceĭ dorinţe a Porţeĭ, şterse drepturile ce principatele Moldavia şi ţérra Românéscă îşĭ păstraseră prin capitulaţiile lor şi le declară provinciĭ ale împĕrăţieĭ

www.dacoromanica.ro

turcescĭ *(ialeti)*. Elŭ numi de paşă în Moldavia pe Gĭafer-Paşa, fostul beiler-beĭu alŭ Servanuluĭ şi în ţérra Românéscă pe Satîrgi-Mehemet-Paşa şi, luând în privire sperarea viitórelor lor venitурĭ, li se puse condiţiĭ ca să aĭbă a ţiné fiă-care câte 1000 soldaţĭ cu cheltuiala lor. Fiind că acum âmbele principate eraŭ reduse în starea celor-l-alte provinciĭ ale împĕrăţieĭ, vizirul dete slujba de defterdar în âmbele ţĕrrĭ luĭ Mehmet, beĭu de la Ieni-Scheker şi într'aceiaşĭ vreme, hotărî 12,000 ómenĭ în léfă dreptŭ garnizónă acolo.

IV.

Pe când acestŭ norŭ ameninţătorŭ de gróznică vijeliă se apropia de ţérra lor, Româniĭ aflară că unŭ convoĭu fórte bogatŭ în banĭ şi bucate trecea din Constantinopole spre Ungaria. «Mirosul acesteĭ prădĭ scóte pe acestĭ leĭ din «viziunele lor şi îĭ împinge a face totŭ spre a o dobêndi,» ḑice istoricul francesŭ Montreux. Oştile române întêmpinară pe turciĭ ce povăţuiaŭ acelŭ convoĭu. Lupta ţinu multă vreme cu norocŭ schimbatŭ pênĕ când curagĭul isbuti şi aĭ noştri luară treĭ corăbiĭ încărcate. Vestea că se apropiă armata luĭ Ferhat-Paşa nu'ĭ putu face de a se lăsa de acea dobêndă. Cât-va dupĕ acésta, Sigismundŭ Bathori în Ardélŭ trămise pe celŭ maĭ vestitŭ generalŭ alŭ sĕŭ, George Borbeli, în Banatŭ la Caransebeşŭ şi Lugoşŭ. Cu tóte că avea cu sine puçinĭ ostaşĭ, Borbeli coprinse prin silă douĕ castelluri turcescĭ, a-nume Bocşa şi Varsoş, dar garnizónele turcescĭ de la Lipova, Giula, Czanad şi Ieneŭ, aflând prin spionĭ că oraşul Iofŏ se afla fŏră garnizónă, voiră a se folosi de lipsa oştirilor luĭ Borbeli din Ardélŭ

www.dacoromanica.ro

şi, cu puterĭ unite, năvălirĕ în acéstă ţérră, coprinserĕ Iofŏ cu şépte sate din prejurŭ, undĕ trecurĕ totŭ prin focŭ şi sabiĕ şi duserĕ pe locuitorĭ în robiĕ. Aflând Bathori acésta, spre a'şĭ rĕsbuna, pornesce din Alba-Iulia o cétă de oştire allésă de coprinde Totvaragia, măcellărind garnizóna. Acéstă cétă se unesce apoĭ cu Borbeli, care băttea Fragetul şi, dupĕ ce îlŭ ĭeaŭ, plécă asupra paşiĭ de la Timişóra care, unindu-se cu beiĭ de la Lipova, Giula, Czanand şi Ieneŭ, cu marĭ puterĭ alérgă asupră'ĭ. În băttăllia însemnată ce urmă, creştiniĭ rĕmaserĕ biruitorĭ. Paşa Timişóreĭ abié scăpă cu fuga; ĭar beiĭ Giuleĭ şi Czanaduluĭ furĕ prinşĭ. Viéţa lor numaĭ fu cruţată; toţĭ ceĭl-alţĭ prinşĭ furĕ uccişĭ în faça armieĭ creştine. În urma acestora, Borbeli merse să battă cetatea Lipova.

V

În acéstă ĭérnă puterea răsboĭuluĭ fiind în ţérra Românéscă şi Moldavia, Ungaria rĕsuflă puçinŭ de mişcările armelor. Sinan-Paşa de la Belgrad, de unde ĭernă, află prin fugarĭ renegaţĭ, silinţele şi âmbletele prinçilor creştinĭ pentru o mare legătură împrotiva Turcilor. Spre a domoli focul cu care aceştia se pregătiaŭ la răsboĭŭ, meşteşugitul vizirŭ credu că arŭ fi bine să facă a străluci dinainté ochilor lor o mincinósă lucóre de pace. Spre acestŭ sfĕrşitŭ făcu împĕrátuluĭ o propunere de pace, dar puind condiţiĭ grele care era încredinţatŭ că nu vor fi priimite. Unele din aceste condiţiĭ eraŭ : d'a plăti tributul annilor trecuţĭ, a îngriji pentru trămiterea luĭ regulată în toţĭ annĭ de aci înainte şi a nu da nicĭ unŭ ajutor Ardelenilor, Muntenilor şi Moldovenilor, revoltaţĭ asupra Porţeĭ, nicĭ a le

www.dacoromanica.ro

lua parte în viitorŭ; de unde nu, amenința Sinan că, în primăvéra viitóre, va merge să battă Vienna. Elŭ tracta încŏ în propunerea sa pe tótă națiа nemțéscă cu unŭ mare dispreță, ḑicênd că Nemțiĭ sûnt nisce laș care nu potŭ sufferi nicĭ fómea nicĭ căldura și că sûnt bunĭ numaĭ d'a bea și d'a mânca. La aceste condițiĭ aspre și cuvinte ocărîtóre, împĕratul rĕspunse cu vrednicià arătând că o cercare rea va dovedi îndată luĭ Sinan că Nemțiĭ sciŭ a se batte cu ferul; că zadarnicile sale amenințărĭ nu'ĭ sûnt de nicĭ unŭ folosŭ, de vreme ce are a face cu bărbațĭ, ĭar nu cu copiĭ cari se sparie de celŭ maĭ micŭ sgomotŭ. Apoĭ, lepădând condițiile turcescĭ, propuse altele cu totul împotrivitóre, între care și aceĭa ca Sinan să dea înapoĭ tóte castellurile coprinse și pe toțĭ prinșiĭ și ca Pórta să se lepede de nedreptele eĭ pretențiĭ asupra Moldavieĭ și țĕrreĭ Românescĭ, țĕrrĭ vechĭ feudatare ale corónneĭ Ungarieĭ. Într'acestŭ chipŭ se zădărnicirà tóte aceste vorbirĭ despre pace.

Sinan-Paşa fu apoĭ chiămatŭ la Constantinopole și depărtatŭ din viziratŭ, după cum am vĕḑutŭ înapoĭ și, în locu'ĭ veni Hasan-Paşa cu beiler-beĭul Grecieĭ, fecĭorul luĭ Sinan-Paşa, și cu nisce domnĭ și boĭerĭ pribegĭ din țéra Românéscă și Moldavia, cari din ambițiă călcând legea și datoria lor. sub stégurile turcescĭ se luptaŭ în contra creștinilor.

Împĕratul începu atuncĭ a se găti cu tótă silința spre a urma răsboĭul în primăvéra viitóre. Elŭ chiămă pentru 8 fevruarie, 1595, adunarea staturilor Ungarieĭ la Presburg și ale Boemieĭ la Praga, pe ḑioa de 9 fevruarie. Archiducele Mattheĭu deschise adunarea staturilor Ungarieĭ, cerêndu-le mijlóce spre a urma cu izbêndă răsboĭul de

www.dacoromanica.ro

primăvéra viitóre. Cererea i se împlini hotărîndu-se de adunare o dajdiă de obşte pentru toţĭ, fiă de orĭ ce rangŭ arŭ fi şi ori ce privilegiŭ arŭ avé. Dieta de la Praga o deschise însuşĭ împĕratul şi, mulţumind staturilor pentru zelul lor şi puternicile ajutóre în banĭ şi ómenĭ ce dedeseră spre susţinerea glorieĭ numeluĭ de creştinŭ, elŭ le descrise starea lucrărilor răsboĭuluĭ. Elŭ le spuse că rugase pe Papa, pe craĭul Spanieĭ, p'alŭ Polonieĭ şi Suedieĭ, pe marele duce alŭ Muscalilor şi pe mulţĭ alţĭ prinçĭ străinĭ, cum şi pe prinçiĭ Germanieĭ la dieta de la Ratisbona, şi că spera că toţĭ îşĭ vorŭ uni puterile cu ale luĭ împrotiva duşmanuluĭ. Elŭ le vorbi apoĭ de legătura offensivă şi defensivă a prinçilor Ardéluluĭ, Moldavieĭ şi ţĕrreĭ Românescĭ, de trofeele şi biruinţile lor şi închiăiè cerênd staturilor ajutóre în ómenĭ şi banĭ. Staturile îĭ deteră pentru Boemia, Moravia, Silesia şi Luzacia, 600 călărеţĭ şi 10,000 pedestraşĭ, cari de la începutul luĭ maĭu şi pênĕ la sfêrşitul luĭ noemvrie trebuiaŭ sĕ slujască cu cheltuiala lor în armata împĕrătéscă. Împĕratul numi maĭ mare peste oştile sale în Ungaria pe comitele Mansfeld, căpitanŭ vestitŭ în răsbóĭe pe acele vremĭ şi îlŭ cinsti cu titlul de principe.

VI

În vreme ce âmbele împĕrăţiĭ se gătiaŭ cu atâta silinţă spre a purta cu putere răsboĭul, unirea voevoţilor Ardéluluĭ, Moldavieĭ şi ţĕrreĭ Românescĭ, care după cum vĕţurăm fusese de mare folosŭ causeĭ creştinătăţiĭ, fu în primejdiă de a fi sdrobită şi aceste ţĕrrĭ, acuma aşa ameninţate de Turcĭ, în nevoiă de a deschide răsboĭu între

www.dacoromanica.ro

dînsele. Înţellepcĭunea luĭ Michaĭu-Vodă se grăbi a opri o asemené nenorocire; dar sĕmênţa de vrajbă ce se aruncă atuncĭ, rodi multŭ maĭ apoĭ, zădărnici totŭ sângele ce se vĕrsase pentru causa creştinătăţiĭ, asvêrli aceste treĭ ţĕrrĭ în valluri şi în nenorocirĭ cumplite şi mântui împĕrăţia turcéscă de peirea ce o amenińtase. Sigismundŭ Bathori, nestatornicŭ şi zadarnicŭ, se trufi şi se înălţă cu mintea de când tractă şi se rudi prin căsătoriă cu împĕratul nemţescŭ şi începu de odată prin usurpare, a se întitula prinçŭ alŭ ţĕrreĭ Românescĭ şi alŭ Moldavieĭ, arătând prin acésta, dorinţa sa de a schimba tractatul de allianţă ce făcuse cu domniĭ românĭ într'unŭ tractatŭ de suzeranitate a luĭ asupră-le. Evenimentele timpurilor păstraseră aceste treĭ principate, Ardélul, ţérra Românéscă şi Moldavia, singure, isolate între împĕrăţia turcéscă, împĕrăţia nemţéscă şi crăia Polonieĭ. Era óre-cum firescŭ lucru ca orĭ-care d'intre stĕpânitoriĭ din aceste treĭ ţĕrrĭ ce se simţĭaŭ în putere, să caute a le uni într'unŭ singurŭ statŭ şi a reîntrupa astfelŭ vechia crăiă a Dacieĭ. Maĭ mulţĭ prinçĭ românĭ şi ungurĭ o ispitiră; dar ceia ce împingea pe Românĭ către acésta era dorinţa da'şĭ constitui unitatea lor constituţionalĕ, d'a se uni între sine fraţĭ de aceĭaşĭ limbă şi sânge, în vreme ce Ungurĭĭ nu eraŭ împinşĭ decât de vechĭa şi statornicia lor dorinţă d'a 'şĭ întemeia supremaţia lor asupra întregeĭ naţiĭ române şi, călcând'o în picĭóre, a da împĕrăţieĭ lor, ţĕrmurile Măreĭ Negre. Lupta între aceste tendinţe împrotivitóre ale Românilor şi ale Ungurilor zădărnici tóte întreprinderile de a reîntemeia regatul Dacieĭ şi acéstă rivalitate naţionalĕ adduse robirea communĕ.

Tocmaĭ în minutul când se cerea încredere reciprocă şi

www.dacoromanica.ro

unire, nesocotitul Bathori, maĭ multŭ din zădărniciă, aprinse torţa acum stinsă a vechilor urĭ naţionale. Proiectele luĭ ambiţióse găsiră partisanĭ nu numaĭ în Ardélŭ, dar âncŏ în Moldavia şi ţérra Românéscă. Cu totŭ meritul ce Aronŭ-Vodă îşĭ dobêndise prin răscularea luĭ asupra Turcilor, Moldovenĭĭ totŭ nu puteaŭ uĭta tiranniele luĭ de maĭ nainte. În înţellegere cu Sigismundŭ Bathori se urdi asupra luĭ Aronŭ-Vodă unŭ complotŭ între boierĭĭ moldovenĭ, în capul cărora sta aga Răzvanŭ ce commanda guardia de unguri a acestuĭ domnŭ. Sub pricinuire că s'arŭ fi prinsŭ nisce scrisorĭ scrise de mâna luĭ Aronŭ, care dovedĭaŭ că elŭ se afla în înţellegere cu Turcii şi cu cardinalul Andreĭu Bathori din Polonia, vĕrul prinçuluĭ Sigismundŭ, unŭ trupŭ de oştire din Ardélŭ, sub commanda luĭ Gaspar Corniş şi Franciscŭ Daczo, intră fŏră veste în Iaşĭ şi împreună cu Răzvanŭ, ridică pe Aronŭ cu soçia şi feciorii luĭ, la 23 aprilie 1595 şi 'ĭ duse sub pază în Ardélŭ, sub pretextŭ ca să se apere şi să se desvinovăţiască cŏtre Sigismundŭ. Dar acesta îlŭ închise în castellul Vinţuluĭ, orăşelŭ pe Mureşŭ, puçinŭ departe de Alba-Iulia, vestitŭ printr'o fŏră-de-lege a curţeĭ Austrieĭ, mórtea cardinaluluĭ Martinuţiŭ, (1551) care fu uccisŭ de generalul spaniolŭ Castaldo. Nu se scie déca Aronŭ-Vodă a fostŭ vinovatŭ întru adevĕrŭ de trădarea ce a motivatŭ arestarea luĭ séŭ déca a căḑutŭ jertfa ambiţieĭ luĭ Răzvanŭ şi luĭ Bathori. Nimenĭ n'a vĕḑutŭ acele scrisorĭ de trădare ale luĭ. Noĭ ne plecăm a crede, cu maĭ mulţĭ annaliştĭ contimporanĭ, că fŏră dreptate a fostŭ elŭ asvêrlitŭ dupĕ tronŭ în temniţă; dar cumplita luĭ domnire îĭ meritase o asemené cădere. Elŭ îşĭ sfêrşi viéţa la maĭu 1597, în aceĭaşĭ temniţă. Tótă avuţia luĭ cea mare, strînsă prin

www.dacoromanica.ro

stórceri nelegĭuite, fu confiscată de Bathori spre a sluji pentru chieltuiala răsboĭuluĭ. Maĭ mulţĭ din boieri partisanĭ aĭ luĭ Aronŭ-Vodă se turburară fórte la acéstă silnică şi fără dreptate faptă; de aceĭa, mulţĭ din eĭ fură închişĭ, uniĭ pedepsiţĭ cu mórte. Aceste fapte nedrepte rĕciră cu totul spiritele Moldovenilor de către Bathori şi le întórseră către Poĭonia, unde maĭ mulţĭ boieri se aflaŭ în pribegiă, aceĭa ce dete Polonilor îndrăznélă de a căuta să intre în Moldavia. Astfelŭ dreptatea dumneḑeéscă scóte răsplata uneĭ fapte dintr'însa chiar şi Răzvanŭ, precum şi Bathori, traseră dintr'acésta multŭ rĕŭ şi stingere asupra capetelor lor. Aga Răzvanŭ fu numitŭ de Sigismundŭ Bathori domnŭ în Moldavia sub suzeranitatea luĭ şi 'şĭ luă nume de domniă, Stefanŭ-Vodă. Acestŭ Răzvanŭ era născutŭ în Moldavia dintr'unŭ tată çiganŭ şi o mumă moldovéncă. Elŭ intrase de tênĕrŭ în armia polonă şi, deosebindu-se printr'o vitejiă neobicĭnuită în răsboĭul cu Muscaliĭ, fu din simplu soldatŭ ridicatŭ la cele maĭ nalte trepte ostăşescĭ de craĭul Polonieĭ Stefanŭ Bathori. In urmă, întorcêndu-se în Moldavia, intră în slujba luĭ Aronŭ-Vodă, care 'ĭ dete rangul de agă şi 'lŭ trămise, la maĭu 1593, solŭ la Sigismundŭ Bathori. Apoĭ Răzvanŭ priimi de la Aronŭ commanda guardieĭ sale de unguri. Elŭ trase la sine dragostea acestor ostaşĭ şi isbuti, dupĕ cum vĕḑurăm, cu ajutorul luĭ Bathori, a răsturna pe domnul sĕŭ şi a se urca astfelŭ în locu'ĭ pe unŭ tronŭ de care se făcuse vrednicŭ prin vitejia luĭ.

Sigismundŭ Bathori, temêndu-se ca nu cumva boieriĭ moldovenĭ, cari eraŭ pribegĭ în Polonia, împreună cu Poloniĭ să facă vre o năvălire în Moldavia spre a turbura

www.dacoromanica.ro

starea lucrurilor, întocmite dupĕ plăcerea luĭ, trămise pe Gaspar Cornig la Zamoisky, marele hatmanŭ alŭ corónneĭ Polonieĭ, spre a'ĭ vesti că elŭ s'a făcutŭ acum stĕpânŭ alŭ Moldavieĭ şi îlŭ poftesce ca să nu âmble a intra în acea ţérră şi a 'ĭ adduce vre o pagubă. Zamoisky îĭ dete rĕspunsŭ în scrisŭ că acéstă trébă privesce pe craĭu şi pe staturĭ şi că arŭ fi fostŭ maĭ bine décă Bathori nu întreprindea o asemené faptă pênĕ a nu cerceta maĭântêĭu părerea regeluĭ Polonieĭ. Intr'acestŭ chipŭ ambiţia luĭ Bathori deşteptă în inima Polonilor vechĭa lor dorinţă d'a stĕpâni Moldavia şi adduse marĭ nenorocirĭ.

VII.

Tocmaĭ se gătĭa Michaĭu-vodă de a se apăra în contra năvălireĭ cu care îlŭ ameninţa vizirul Ferhad-Paşa, când prinse veste de întêmplările din Moldavia şi de cugetele ambiţióse ale luĭ Bathori asupra ţĕrreĭ şi domnieĭ sale. Dintru'ntêĭu elŭ nesocoti acele proiecte ale unuĭ alliatŭ trădătorŭ şi călcătorŭ de jurămêntŭ şi declară că 'şĭ va apăra cu puterea drepturile de se va attinge cineva de dînsele. Dar stolul oştirilor turcescĭ acum se pornise spre ţérră şi în acea primejdiă, Michaĭu simţi nu numaĭ că nu putea intra în luptă cu Sigismundŭ Bathori, dar că âncŏ avea trebuinţă de ajutorul luĭ. Elŭ maĭ avea apoĭ şi a se teme ca mişelul sĕŭ alliatŭ să nu'lŭ jertfĭască Turcilor; în adevĕrŭ, tocmaĭ atuncĭ, pe la începutul luĭ maĭu, sosise în Ardélŭ cĭaušul Ibrahim adducênd luĭ Bathori caftane şi scrisorĭ atât de la sultanul cât şi de la aga curţiĭ din Constantinopole şi de la Amat-Paşa din Timişóra, prin care i se făgăduia că sultanul îlŭ va recunnósce stĕpânitorŭ

www.dacoromanica.ro

peste câte trele principatele cu titlul de craĭu şi cu plata unuĭ tributŭ annualŭ de 5000, în locŭ de 15,000 sechinĭ ce plătĭa Ardélul maĭ nainte, numaĭ să se tragă din legătura creştină. Era învederatŭ că aceste făgăduĭelĭ eraŭ pré marĭ ca să pótă fi ţinute. Michaĭu ânsĕ putea să se témă orĭ de ce de la unŭ omŭ aşa de nestatornicŭ la minte şi la jurămintele sale. Impĕratul însuşĭ avea témă de slăbiciunea luĭ Sigismundŭ şi âncŏ de la 7 martie îĭ scrisese să se ferĭască de ispita Turcilor, cari «se silescŭ din mânĭ «şi din picióre, prin ámeninţărĭ şi făgăduĭelĭ» ca să 'lŭ tragă pe elŭ şi pe voevoţiĭ românĭ din allianţa creştină. In acéstă cumpĕnă grea în care se afla, Michaĭu găsi în inima sa curagĭul rarŭ şi fórte de lăudatŭ de a jerfi mărimea şi neatêrnarea sa, dragostea de sine, drepturile sale şi chiar ale patrieĭ, pentru unŭ mare interesŭ alŭ omenireĭ şi alŭ civilisaţieĭ creştine. Adunând ţérra spre a se chibzui, îşĭ alleseră cu toţi svatŭ de folosŭ acesteĭ nevoĭ ca domnul să se închine luĭ Sigismundŭ, păstrându'şĭ ânsĕ fŏră scădere drepturile suveranităţeĭ şi veniturile ţĕrreĭ. Cu asemené instrucţiĭ porni în Ardélŭ o deputăţiă compusă de Eftimie mitropolitul Târgovişteĭ, Teofilŭ episcopul Rômniculuĭ, Luca episcopul Buzĕuluĭ, Mitrea vornicŭ mare, vornicul Christea, logofeţiĭ Dimitrie, Preda şi Borcea, vistieriĭ Danŭ şi Teodosie, postelniciĭ Radu Buzescu şi Stamate, clucerĭĭ Radu şi Vintilă. In $^{2}{}_{12}$ maĭu, sosi acéstă deputaţiă la Alba-Iulia şi îndată fu priimită în audienţă de Bathori. Elŭ orŏndui din parte'ĭ spre a tracta cu deputaţia pe Stefanŭ Iojica, svetnicul şi cancellariul sĕŭ celŭ mare şi pe George Ravazdi svetnicŭ alŭ sĕŭ şi căpitanŭ alŭ cetăţeĭ Szamoş-Ujvar. Dar «dintr'aceştĭ boierĭ ce 'ĭ «trămisese Michaĭu-vodă pentru tocmélă, ḑice chronica,

www.dacoromanica.ro

«învrăjbitorul diavolŭ âmblă în mijlocul lor, de se apu-«cară uniĭ cu alţiĭ maĭ multŭ să facă vrajbe decât pace, «cum să scóţă pe Michaĭu-Vodă din ţérră; iar ceĭ-l-alţĭ «boieriĭ ce se nevoiaŭ să slujĭască domnuluĭ lor în dreptate, «de neprietenĭ fură biruiţĭ.» Intr'acestŭ chipŭ prin vrăjmă-şia unor boieriĭ, se făcu ca tractatul ce se închiăiè între plenipotenţiĭ românĭ şi ungurĭ la Alba-Iulia, în 20 maĭu 1595, nu fu de pe cum voise Michaĭu, numaĭ unŭ simplu tractatŭ de închinare, ci din potrivă legĭui o suppunere desăvêrşită şi o întrupare a ţĕrreĭ Românescĭ cu Ardélul. Cuprinderea acestuĭ tractatŭ era : că episcopiĭ, boierĭĭ, împreună cu Michaĭu-Vodă şi cu tótă ţérra, îşĭ allegŭ de domnŭ stĕpânitorŭ pe Sigismundŭ Bathori şi pe următoriĭ sĕĭ, căruia depunŭ jurământul de credinţă. Acestŭ prinçŭ, neputându sta necurmatŭ în ţérra Românéscă, o va cârmui printr'unŭ vice-voevodŭ allesŭ de ţérră, care se scie limba şi obicĭurile eĭ şi căruia prinçul să'ĭ trămită stégŭ, buzduganŭ şi sabiă, semnele dregĕtorieĭ. Vice-voevodul va allege unŭ svatŭ de duoĭ-spre-ḑece boieriĭ maĭ bĕtrânĭ între cari să nu intre nicĭ unŭ greccŭ şi cu cari să cârmuĭască ţérra. Veniturile luĭ vor fi hotărîte de prinçul şi elŭ nu se va maĭ întitula ca înainte «Din mila luĭ Dumneḑeŭ,» nicĭ va numi oraşele ţĕrreĭ ale sale; într'unŭ cuvêntŭ elŭ va fi numai unŭ slujbaşŭ alŭ prinçuluĭ. Acesta singurŭ va avé dreptul de viéţă şi de mórte asupra boierilor, dreptul de a face dăniĭ la pământenĭ, dreptul de a tracta cu puterile străine pentru ţérră. La dietele Ardéluluĭ să se trămită deputaţĭ şi din ţérra Românéscă, cari să aĭbă dreptŭ de a vorbi şi a vota ca şi ceĭ-l-alţĭ deputaţĭ. Libertatea şi veniturile cleruluĭ şi ale căllughĕrilor se asigura şi juridicţia

www.dacoromanica.ro

mitropolituluĭ Tîrgoviştеĭ se întindea peste tóte bisericile românescĭ din ţĕrrile ce se aflaŭ sub stĕpânirea prinçuluĭ. Pentru tóte acestea, Bathori se lega că elŭ şi următoriĭ sĕĭ vor apăra cu tóte mijlócele lor, ţérra de vrăjmaşĭ. Acestŭ tractatŭ fu unŭ actŭ de rĕsbunare alŭ aristocraţieĭ împotriva luĭ Michaĭu, pe care în zadar ea se ispitise a'lŭ rĕsturna.

Boĭeriĭ şi căllughĕriĭ, spre a'şĭ asigura şi a'şĭ întinde privilegiele lor, spre a umili pe Michaĭu, scăţêndu'lŭ din trépta de domnŭ suveranŭ, la aceĭa de unŭ slujbaşŭ unguréscŭ, trădară drepturile naţieĭ şi o aruncară sub supremaţia şi stĕpânirea naţieĭ ungurescĭ, duşmana eĭ ceă de de multŭ. Acestŭ tractatŭ înjositorŭ pentru elŭ şi naţia sa, esşitŭ din trădarea din lă-întru şi din afóră, fatalitatea împrejurărilor puse pe Michaĭuîn nevoiă de a'lŭ priimi; dar de atuncĭ trufaşa luĭ inimă îşĭ făgădui o rĕsbunare puternică şi ura ce hrăni familieĭ Bathorescilor şi pe care sciu a o împărtăşi poporuluĭ românŭ, fu atât de înfocată încât arse cu totul acéstă familiă şi stinse cu sunetŭ pomenirea eĭ.

Cu întórcerea deputaţilor din Ardélŭ, Sigismundŭ trămise pe George Palaticĭ ca să ducă luĭ Michaĭu-Vodă buzduganul şi stégul ostăşescŭ, semnele «voevodatuluĭ» şi să priimĭască jurămêntul luĭ şi alŭ boierilor. Michaĭu făcu acestŭ jurămêntŭ, dar în inima luĭ hotărî a scăpa de dînsul la cea maĭ d'ântêĭu occasiă. Intr'aceĭaşĭ vreme, la 1 iunie, sosiră la Alba-Iulia deputaţiĭ Moldovieĭ, cari închiăiară unŭ tractatŭ cu aceleaşĭ condiţiĭ ca celŭ cu ţérra Românéscă. De atuncĭ Sigismundŭ Bathori începu a purta titlul de «Principe alŭ crăiilor Ardéluluĭ, Moldavieĭ şi ţĕrreĭ Românescĭ şi alŭ sânteĭ Impĕrăţiĭ romane (regnorum Transilvaniæ, Moldaviæ, Valachiæ transalpinæ et Sacri Ro-

www.dacoromanica.ro

mani Imperii Princeps,) şi în Europa începu a fi privitŭ şi numitŭ *Rege alŭ Dacieĭ*, cŏcĭ locuitorilor acestor treĭ principate, Românĭ, Ungurĭ şi Saşĭ, li se da numirea comunĕ de *Dăcĭ*. Dar acéstă nesocotită ambiţiă a luĭ Bathori nu sluji la alt-ceva decât de a deschide ochiĭ Românilor şi a le adduce mereŭ aminte de vechĭa crăiă a Dacieĭ, moştenirea lor părintéscă. Astfelŭ Unguriĭ însuşĭ lucrară şi făcură pe lume a crede într'unŭ viitorŭ regatŭ alŭ Dacieĭ, fantomă îngrozitóre ce astăḑĭ înghĭaţă inimile lor de spaĭmă.*

VIII

In vremea acestor tractaţiĭ, vizirul Ferhat se apropia încet de hotarele nóstre şi Tătariĭ, ce primiseră poruncă de a ajuta operaţiile armateĭ turcescĭ, năvăliră cŏtre începutul luĭ iunie, cu o puternică oştire asupra Moldavieĭ şi ţĕrreĭ Românescĭ. Michaĭu-Vodă cu unŭ trupŭ de óste alcătuitŭ de Românĭ, Ardelenĭ şi Cazacĭ, pripesce de le ese înainte la hotarul ţĕrreĭ Românescĭ, le dă o sabiă, îĭ împraştiă şi îĭ silesce a se întórce înapoĭ, cum inima lor n'a voitŭ. Îndată dupĕ aceĭa, Michaĭu-Vodă ĭea cu sine o cétă de călăreţĭ şi pedestraşĭ românĭ, împreună cu şése-ḑecĭ călăreţĭ ardelenĭ din trupul luĭ Albertŭ Kiraly, sub commanda luĭ Gaspar Fĕdössi, şi, pornind din Bucurescĭ, strînge pe lîngă dînsul pe toţĭ ostaşiĭ românĭ şi bulgarĭ ce întêmpină în calle şi pe o sémă

* Dupĕ Sigismundŭ Bathori, prinçiĭ următorĭ păstrară idea luĭ de regatŭ alŭ Dacieĭ : astfelŭ cardinalul Andreĭu Bathori, Gabriel Bathori şi Bethlen Gabor, care la 1628 cere de la sultanul a'ĭ recunnósce titlul de *Rege alŭ Dacieĭ*.

www.dacoromanica.ro

de paznicii din volentiri şi în ḑioa mare, lûngă Nicopole, trece Dunărea pe vase, în vederea şi în faça oştirilor turcescĭ, adunate acolo spre ocrotirea construcţieĭ vaselor pentru podul ce se pregătĭa a se face pe Dunăre. Cum trecură aĭ noştri rîul, deteră îndată năvală asupra Turcilor, îĭ battŭ, îĭ spargŭ, îĭ punŭ în góngă şi îĭ silescŭ a căuta scăpare dupĕ şanţurĭ, închiḑêndu-se în taberă. Acéstă taberă era aşeḑată pe lûngă rîul Osma ce curge din Balcanĭ şi o vérsă în Dunăre aprópe de Nicopole şi lûngă dînsa eraŭ grămădite la unŭ locŭ, ca la o miiă de luntri, cu tóte cele trebuincĭóse pentru facerea poduluĭ. Numĕrul Românilor, spunŭ că se urca la cincĭ miĭ ómenĭ, în vreme ce Turcii treceaŭ peste douĕ-spre-ḑece miĭ. Bătt&llia acésta urmă în 10 iunie; Românii cuprinseră taberа cu asaltŭ, robiră şi trecură sub ascuţişul sabieĭ, pe mulţĭ Turcĭ, ca la 500; iar, dupĕ alţiĭ, 1600 Turcĭ căḑură morţĭ. Despre paşa nu se sciă de a scăpatŭ séŭ de a rĕmasŭ mortŭ. Tóte luntrile fură mistuite prin focŭ, afóră de vre o ḑece ce eraŭ aşeḑate maĭ departe şi de care nu se putură apropia. Ele slujiră în urmă la aĭ noştri spre a trece dincolo de rîŭ bucatele găsite acolo. Unŭ turcŭ allesŭ ce purta grija acestor lucrărĭ ale poduluĭ, vĕḑênd arderea luntrilor, ḑise către Fŏdössi: «Déca óstea vóstră arŭ fi «luatŭ astăḑĭ pré puterniculuĭ padişah patru cetăţĭ, n'arŭ «fi fostŭ nenorocire maĭ mare la elŭ decât paguba ce'ĭ «face arderea acestor luntri.» Românii luară în astă isbêndă şése stéguri şi douĕ tunurĭ-falconete ce Turcii câştigaseră în annul trecutŭ sub cetatea Raab, de la oştile împĕrătescĭ; Michaĭu-Vodă le trămise luĭ Bathori împreună cu 16 tunurĭ şi multe pale, hangeruri şi alte arme bogatŭ împodobite ce dobêndiră acolo ostaşiĭ sĕĭ. Eĭ găsiră

www.dacoromanica.ro

âncŏ multŭ prafŭ, muniţiĭ şi multe instrumente de ferŭ; dar pe acestea, neputându-le duce cu dînşiĭ, le aruncară în apă. Învingĕtoriĭ românĭ petrecură nóptea în acelŭ locŭ şi în ţioa următóre, 11 iunie, apropiindu-se de Nicopole, scóseră pe duşmanŭ dintr'însul; eĭ coprindŭ oraşul, îlŭ strică şi îlŭ daŭ pradă flacărilor. Nemulţumindu-se cu atâta isbêndă şi înflăcăraţĭ de noroculŭ ce îĭ favoriza, eĭ se aruncă chiar asupra cetăţiĭ şi isbutescŭ a face lûngă pórta cea mică, o spărtură cât să pótă trece duoĭ ómenĭ. Dar ceĭ din lă-întru începură a vĕrsa din tunurile şi puş-cile lor descărcăturĭ omorîtóre şi aĭ noştri, vĕţênd că perduseră vre o 50 séŭ 60 ómenĭ, lăsară cetatea şi, trecênd Dunărea, se întórseră în ţérră, veselĭ de norocita lor expediţiă.

IX.

Acéstă expediţiă a Românilor la Nicopole se mări fórte multŭ de unĭĭ din annaliştiĭ contimporanĭ, carĭ o transformară într'o bătţălliă generalĕ cu tótă óstea luĭ Ferhat-Paşa, în care acesta rĕmase învinsŭ cu o perdere fórte mare. Chiar Turciĭ, duşmaniĭ luĭ Ferhat-Paşa, rĕspândiră acéstă veste neadevĕrată ca să'lŭ pótă perde maĭ cu înlesnire. Noĭ ânsĕ deterăm maĭ multŭ creţĕmêntŭ rapportuluĭ luĭ Albertŭ Kiraly cŏtre stĕpânul sĕŭ, ce se potrivesce cu arătarea unor annaliştĭ aĭ timpuluĭ. Perderile Turcilor âncŏ nu fură aşa de nenorocite precum credeaŭ creştiniĭ şi Turciĭ chiar, cŏcĭ în puţine ţile luntrile se făcură şi se adunară la locŭ. Se vede că Michaĭu voi âncŏ a face cu acestea, ceĭa ce făcuse cu cele-l-alte; elŭ trecu vre o miiă de ómenĭ lûngă Nicopole ca să pună mâna pe acele vase

www.dacoromanica.ro

ce se coboraŭ pe Dunăre spre schela Raveh, unde Hasan-Paşa beiler-beĭul Rumelieĭ, însărcinatŭ cu construcţia poduluĭ, le aduna. Româniĭ se daserĕ ascunsŭ şi le pândeaŭ trecerea; dar a doua-ḑi diminéţa oştile Rumelieĭ şi Segban-Başi, generalul ianicerilor, care păzïa acele luntri, plecară spre dînşiĭ şi aflând în calle de la unŭ prinsŭ, starea şi aşeḑarea lor, se ascunseră tótă ḑioa aceïa într'unŭ locŭ priinciosŭ şi a doua-ḑi, când se crăpa de ḑioă, isbiră fŏră de veste Turciĭ pe aĭ noştri cu atâta norocŭ încât îĭ învinseră şi îĭ puseră pe fugă.

În sfêrşitŭ, după şépte sĕptĕmânĭ de la plecarea sa din Constantinopole, Ferhat-Paşa sosise acum pe la jumĕtatea luĭ iunie în Ruşcĭuk, uude găsi gata lemnele pentru facerea poduluĭ. Pricina zăbovireĭ luĭ în calle fu, după cum scim, întârḑierea adunăriĭ soldaţilor şi greutatea ce întêmpină întru strîngerea muniţiilor şi a bucatelor din partea duşmanilor sĕĭ, rĕmaşĭ în Constantinopole. Îndată ce sosiră vasele de la Nicopole, în 6 iulie, se apucară de lucrul poduluĭ. Unŭ românŭ ce pică atuncĭ în mânele Turcilor şi care se vedea a fi fostŭ trămisŭ într'adinsŭ de Michaĭu-Vodă, le spuse că acesta primise ajutóre din Ardélŭ şi Ungaria şi că se afla în Bucurescĭ în capul a şépte-ḑecĭ miĭ ostaşĭ. Segban-Başi fu însărcinatŭ a trage linia poduluĭ cu vre o câţĭ-va beĭ din Rumelia cari trebuiaŭ să mérgă înainte. Marele vizirŭ sta la capul poduluĭ sub unŭ kioskŭ susţinutŭ de opt stêlpĭ, de unde putea să véḑă şi silinţa ce se punea la lucrarea poduluĭ şi totŭ ce se petrecea în taberĕ. În locul unde se făcea podul era, în mijlocul rîuluĭ, unŭ ostrovŭ latŭ, săditŭ totŭ cu sălciĭ, unde podul ajunsese în cincĭ séŭ şése ḑile. Ostrovul fu occupatŭ maĭ întêĭu şi se aşeḑară acolo corturĭ. Cel-l-altŭ

www.dacoromanica.ro

canalŭ alŭ rîuluĭ ce se întindea pênĕ la cetăţuĭa St. George, era fórte largŭ încât trebuĭa celŭ puçinŭ 500 vase spre a face podul. Era lûngă cetăţuiă locul cam ridicatŭ şi nisce sangiacĭ-beĭ fură orônduiţĭ spre a'lŭ tăia ca să pótă prinde capul poduluĭ. În 8 iulie beiler-beĭul Rumelieĭ Hasan-Paşa intră cu pompă în taběră ducênd ca la 500 robĭ şi aprópe patru miĭ capete de creştinĭ din Transilvania şi Ungaria. Satîrgi-Mehemet-Paşa, ce fusese numitŭ beiler-beĭul ţĕrreĭ Românescĭ, fiind chiămatŭ, sosi şi elŭ peste puçine ḑile în taběră.

X

Într'aceĭa, pe câud Ferhat-Paşa se occupa cu construcţia poduluĭ măgulindu-se cu sperare că va suppune îndată ţérra Românéscă şi apoĭ prin Ardélŭ îşĭ va deschide callea spre Belgrad, ca sĕ încépă operaţiile răsboĭuluĭ in Ungaria, vrăjmaşiĭ sĕĭ din Constantinopole nu sta în nelucrare; Sinan-Paşa câştigase pe taĭniciĭ haremuluĭ, cari începură a băga multe hule asupra luĭ Ferhat îu capul despotuluĭ. Îlŭ învinovăţiră că în fundul ânimeĭ sale e *ghĭaurŭ* şi că are relaţiĭ secrete cu Michaĭu-Vodă, silind împreună a prăpădi cu totul armia mahometană; că perduse o mare bătăllia la Nicopole; că ostaşiĭ nu vor a se maĭ batte sub dînsul; că opresce pe sémă'ĭ baniĭ cu care trebuĭe să plătĭască oştile şi că, de i se va lăsa âncŏ commanda armieĭ, e de temutŭ ca ambiţia şi scumpetea luĭ să nu pricinuĭască nenorociriĭ şi maĭ marĭ. Prin aceste pîrĭ neadevĕrate, Ibraim-Paşa şi ceĭ-l alţĭ prieteni aĭ luĭ Sinan isbutiră a rĕsturna pe Ferhat, şi îu 6 iulie, Sinau-Paşa fu numitŭ în locu'ĭ mare vizirŭ pentru a patra óră.

www.dacoromanica.ro

A doua ḑi (7 iulie) noul vizirŭ porni pe kehaiaoa capigiilor, Ahmet-Aga, cu unŭ fermanŭ ca să ĭea pecetea împĕrătéscă din mâna luĭ Ferhat şi să'lŭ şi omóre de va avé occasiă priinciósă. Dar cu douĕ ḑile înainte de a sosi kehaiaoa în taběră la Ruşcĭuk, Ferhat-Paşa, însciinţatŭ fiind de nisce credincioşĭ aĭ sĕĭ din Constantinopole despre ceia ce i se pregătĭa, chiămă la sine pe Mehemet-Satîrgi Paşa, ĭĭ dete pecetea împĕrătéscă în mânĭ, spuindu'ĭ că elŭ e mazilŭ şi cu totŭ bagagĭul sĕŭ, însoţitŭ de treĭ miĭ voinicĭ călläreţĭ, luă drumul Constantinopoleĭ. În calle întêlni trupele Sirieĭ, pe care Sinan le pornise dupĕ dînsul, ḑicêndu-le : «Mie capul, voĕ avuţiile!» Ferhat scăpă din mâna acestora, lăsându-le în jafŭ avuţia sa, ce era încărcată tótă pe cămile legate câte şése unele de altele. Dintr'unŭ délŭ vecinŭ, elŭ privi acéstă pradă a vistieriilor sale şi apoĭ se depărtă în munţĭ şi d'acolo se duse la Constantinopole, unde în zadar căută a'şĭ mântui viéţa. Mórtea luĭ e povestită cu întristare de toţĭ istoriciĭ turcĭ, cari laudă slujbele ce elŭ a făcutŭ împĕrăţieĭ şi hulescŭ pe ambiţiosul şi barbarul sĕŭ duşmanŭ. Sinan-Paşa care se numise totŭ de-o-dată seraskierŭ şi mare vizirŭ, fŏră a perde vreme, începu a se găti spre a se porni la óste. Pênĕ a nu esşi ânsĕ din Constantinopole, voind să dea Turcilor şi sultanuluĭ o priveliște plăcută, trămise de scóse din închisorĭ o sută duoĭ-spre-ḑece creştinĭ robiţĭ în Ungaria, afóră de femeĭ şi copiĭ, pe cari, dupĕ ce ĭĭ sili a face o sută leghe ḑi şi nópte pe drumŭ, legaţi şi chinuiţi de fŏme şi de sete încât mulţĭ, nu numaĭ copiĭ dar şi bărbaţĭ, muriră în calle, ĭĭ aduse în oraşŭ, unde elŭ însuşĭ ĭĭ priimi la porţile cetăţiĭ şi ĭĭ preâmblă prin têrgŭ în vederea sultanuluĭ şi a locuitorilor. Între aceştĭ robĭ eraŭ mulţĭ ómenĭ însemnaţĭ

www.dacoromanica.ro

şi de cinste, din cari uniĭ furĕ osûndiţĭ la galere, alţiĭ traşĭ în ţépă. Între dînşiĭ se descoperi o femeiă în haĭne bărbătescĭ. Era o junĕ fată numită Maria Putoiana. Istoriciĭ nu spunŭ nimicŭ despre naţionalitatea eĭ; numele ânsĕ o dovedesce a fi fostŭ română. Împinsă, de pe spusa unora, de dorinţa d'a'şĭ rĕsbuna familia măcellărită de Turcĭ, iar de pe alţiĭ, de mărimea curagĭuluĭ sĕŭ şi de sânta dorinţă d'a se lupta cu duşmanul legiĭ, ea se băttuse multă vreme ca soldatŭ. Turciĭ o întrebară décă n'a luatŭ haĭna bărbătéscă ca să ascundă vre o dragoste cu vre unul din ostaşĭ. La acésta ea rĕspunse cu o minunată neînspăimêntare că ea îşĭ schimbase portul ca să pótă a'ĭ vătăma în răsboĭu, iar că pênĕ atunciĭ nicĭ unŭ omŭ nu'ĭ bănuise sexul. Acésta o mărturisiră şi toţĭ soţiĭ eĭ, adăogind că în tóte întêlnirile cu Turciĭ, ea dedese fórte frumóse probe de curagĭu. Aflând sultanul de acéstă eroină, trămise să o adducă dinainte'ĭ şi o întrebă de a uccisŭ vre unŭ turcŭ; la care întrebare ea rĕspunse cu semeţiă că s'a purtatŭ cât a pututŭ maĭ cu curagĭu, necruţând nicĭ unŭ vrăjmaşŭ şi uccigênd vr'o ḑece cu mâna eĭ. Sultanul mirându-se multŭ de virtutea acesteĭ fete generóse, puse de o preâmblă în triumfŭ pe ulițele Constantinopoleĭ arătându-o poporuluĭ ca o minune, apoĭ o dete sultaneĭ spre slujba eĭ în haremŭ.

XI

Sinan-Paşa era atunciĭ în vêrstă de opt-ḑeciĭ şi treĭ de annĭ. Elŭ era de némul luĭ arnăutŭ, născutŭ în satul Tapoiane în sangiacatul Preveḑeĭ. Fiind numaĭ în vêrstă de 16 annĭ, elŭ esşise din saraĭu în ḑilele sultanuluĭ Suleĭ-

www.dacoromanica.ro

man şi intrase în rôndurile ianicerilor, luând parte în multe bătăllii însemnate de pe atunci, iar mai cu sémă la asedierea Vienneĭ de la 1528 şi deosebindu-se totŭ d'a-una printr'o ură ferósă asupra creştinilor. În puçină vreme elŭ ajunse beiler-beĭu de Alep şi de Egyptŭ; pe urmă fu trămisŭ de linişti turburările Arabieĭ şi luă parte, sub Mustafa-Paşa, la răsboĭul Ciprului, unde îşĭ arătă cruçimea sa asupra creştinilor, povăţuind călcarea capitulaţieĭ şi jupuirea de viŭ a vitézuluĭ şi nenorocituluĭ Bragadini, commandantul cetăţiĭ Guletta. Dupĕ aceia, ajunse de treĭ orĭ mare vizirŭ, vestindu-se mai presusŭ de toţĭ căpitaniĭ turcĭ în tóte răsbóĭele ce purtă cu norocŭ în câte-şi trele părţile lumiĭ şi care îĭ dobêndise numele de *nebiruitŭ* şi de *Mariu alŭ Osmanlîilor*. Turciĭ îlŭ numĭaŭ Cogia-Sinan-Paşa séŭ Sinan-Paşa-celŭ-bĕtrânŭ spre a'lŭ deosebi de Cecale-Zade-Sinan-Paşa, cunnoscutŭ de creştinĭ sub numirea de Cicală-Paşa, care era născutŭ la Messina dintr'unŭ tată geuovezŭ şi dintr'o mumă turcă. Îndată ce îşĭ vĕçu împlinită înfocata sa dorinţă de a se mai oşti împrotiva creştinilor, bĕtrânul vizirŭ, îngânfatŭ de reputaţia sa ostăşéscă şi de atâté răsbóĭe cu norocŭ săvêrşite la Tunis, Arabia, Persia, Georgia şi Ungaria, se duse dinainté sultanuluĭ de jură şi chiăzăşui pe capul séŭ că va suppune pe revoltanţiĭ românĭ, va robi şi va pustii ţérra lor, iar pe Michaĭu-Vodă îlŭ va prinde şi îlŭ va adduce viŭ. Dupĕ aceĭa, îşĭ adună în grabă oştile şi tótă gătirea trebuincĭósă la răsboĭu, luă cu sine stégul celŭ sântŭ cu care musulmaniĭ se credeaŭ nebiruiţĭ când îlŭ aveaŭ în taběra lor şi, eşşind cu ceremoniă mare din Constantinopole, merse de tăbĕrî la Daut-Paşa. D'aci, în 17 iulie, porni spre Ruşcĭuk. Într'aceiaşĭ vreme poruncise tutulor

www.dacoromanica.ro

paşilor vecinĭ să'ĭ éssă în calle cu oştile lor şi hanuluĭ să dea năvală cu Tătarĭĭ sĕĭ prin Moldavia în ţérra Românéscă. Amiralul Cicală asemené fu poruncitŭ ca să strîngă din oştirile Asieĭ o armiă maĭ pe atât de numerósă cât a luĭ Sinan şi să stea gata ca la orĭ-ce cerere să se unĭască în grabă cu dînsul. La Andrianopole ajunseră pe vizirŭ oştile Sirieĭ şi de acolo porni la Carinabad, unde fu întêmpinatŭ, la 28 iulie, de kehaiaoa capigiilor, care'ĭ dete pecetea împĕrătéscă, spuindu'ĭ de fuga luĭ Ferhat-Paşa spre Constantinopole. Elŭ scrise d'acolo sultanuluĭ, cerêndu'ĭ ca să omóre îndată pe Ferhat-Paşa şi apoĭ îşĭ urmă callea trecênd Balcaniĭ prin strîmptórea de la Cialicavain, ajunse la Şumla şi de acolo la Hozargrad séŭ Rasgrad, făcênd cincĭ-spre-ḑece tabere din Constantinopole pênĕ în câmpiile Dobrogiĭ. Îndată purceḑênd, sosi în 5 augustŭ (s. n.) în taběra de la Ruşcĭuk. Aci oştile îlŭ priimiră stând înarmate şi'lŭ însoţiră pênĕ la cortul luĭ unde'ĭ presintară câţĭ va robĭ şi câte-va capete de Românĭ, cari veniseră să isbĭască pe Hasan-Paşa şi fusese prinşĭ şi omorîţĭ de acesta. De la 1462, de când cuceritorul Constantinopoleĭ Mahometŭ II, în capul uneĭ armate de douĕ sute cincĭ-ḑecĭ miĭ ómenĭ, năvăli în ţérra nóstră, nicĭ o altă oştire maĭ mare, nicĭ cumpĕna de peire maĭ grea decât cea de acum nu o amenințase. Într'adevĕrŭ, armata ce Sinan-Paşa adunase la Ruşcĭuk spre a trece în ţérra Românéscă, era de o sută opt-ḑecĭ miĭ de ostaşĭ şi o miiă lucrătorĭ.* Ceĭ maĭ vestiţĭ paşĭ aĭ împĕrăţieĭ, veteranĭ aĭ

* Numĕrul acesteĭ armate e cam nehotărîtŭ. Annalistiĭ turcĭ, după cari se luară şi unĭĭ italianĭ annaliştĭ, o scadŭ la 70 miĭ ómenĭ, numaĭ după obiceĭul lor d'a nu fi exacţĭ. Istvanfi spune că trecea peste 100 miĭ, iar Filstich o face de 200 miĭ. Nóĭ amŭ

www.dacoromanica.ro

maĭ multor răsbóĭe commandaŭ dupĕ Sinan acéstă armată. Era Hasan-Paşa beiler-beĭul Rumelieĭ născutŭ în Herţegovina, fiĭul vestituluĭ Mahomet-Socoliul ce stătuse vizirŭ sub treĭ sultanĭ; elŭ dobêndise o mare gloriă în răsbóĭele din Persia şi din Ungaria, se privĭa de toţĭ ca celŭ maĭ bunŭ căpitanŭ alŭ Turcieĭ şi era fórte iubitŭ ostaşilor pentru natura luĭ cea veselă. Era Mahomet-Satîrgi, arnăutŭ ce fusese paşă de Caramania şi cĭadîr-mectèr-paşa (şătrarŭ mare); elŭ era fórte vitézŭ şi se povestĭa despre dînsul că fiind de pază lîngă sultanul, îlŭ apără într'o bătaiă, tăind maĭ mulţĭ duşmanĭ numaĭ.cu unŭ satîrŭ, de unde căpătă numele de Satîrgi; alţiĭ ţiceaŭ că acestŭ nume îĭ vine fiind-că a fostŭ măcellarŭ. Era Gĭafer-Paşa eunuchŭ ungurŭ de némŭ, ce fusese paşă de Taurida şi se deosebise în răsbóĭele Persieĭ. Era Haidar-Paşa, beilerbeĭul Cappadocieĭ, vestitŭ prin isprăvile sale din Moldavia la 1589, când îndatoră pe Polonĭ a plăti tributŭ Turcilor. Apoĭ veniaŭ Mustafa-Paşa, fecĭorul luĭ Aias-Paşa, Husein-Paşa beĭul Nicopoleĭ, Caraiman-Paşa şi alţĭ maĭ mulţĭ paşĭ şi beĭ, totŭ ostaşĭ învechiţĭ şi meşterĭ în răsbóĭe. Între eĭ toţĭ se deosebĭa unŭ românŭ, unŭ trădătorŭ de ţérră şi lepădatŭ de lege. Fecĭorŭ alŭ luĭ Alexandru-Vodă II[16], Mihnea II[16] séŭ Michaĭu, urmă tatăluĭ sĕŭ în domniă şi cîrmui ţérra Românéscă de la 1577 pênĕ la 1583; domnia luĭ nu fu decât unŭ şirŭ de tirannĭ şi stórceră de banĭ, pênĕ când strigările poporuluĭ făcură pe sul-

priimitŭ numĕrul de 180 miĭ datŭ de Walther carele, fiind pe atuncĭ în ţérră şi curênd dupĕ aceia la Constantinopole, ni se pare a fi maĭ exactŭ. Iacobŭ Francu pretinde că Ferhat adunase 150 miĭ ómenĭ în taběra sa; apoĭ Sinan scim că a maĭ adăogitŭ multe oştĭ pe lîngă cele adunate de Ferhat.

www.dacoromanica.ro

tanul a'lŭ măzili şi a'lŭ surghĭuni la Tripolis; peste unŭ annŭ ânsĕ Mihnea II[16], pentru a doua óră se întórse domnŭ în ţérra Românéscă chinuind'o şi maĭ cumplitŭ aprópe de cincĭ annĭ (1585-1591), când fu ĭarăşĭ depărtatŭ cu urgiă şi addusŭ în Constantinopole. Aci, în minutul d'a porni în exilŭ, temêndu-se ca Turcĭĭ să nu'lŭ omóre spre a'ĭ lua avuţia, ceru să se turcĭască, ţicênd că de maĭ multe orĭ i s'a arătatŭ în somnŭ proorocul Mahometŭ îndemnându'lŭ la acésta. Turcĭĭ se îngânfară de acésta, privind'o ca o minune a religieĭ lor. Sultanul adduse pe noul musulmanŭ dînainte'ĭ, se desbrăcă de haina sa spre a'lŭ acoperi cu veşminte turcescĭ, îlŭ încinse cu cingĕtórea sa împodobită cu petre scumpe, îlŭ numi paşă alŭ Nicopoleĭ, ĭar curênd dupe'aceĭa alŭ Vaduluĭ. Acum, lepădatul Mihnea povĕţuia armia otomană care venise să înjunghiă patria sa.

XII

În vremea pe când Sinan sosise la Ruşciuk şi se pregătĭa a trece Dunărea, Sigismundŭ Bathori sĕrbătorĭa nunta sa cu archiducesa Maria-Christina, care în sfêrşitŭ, dupĕ atâta aşteptare şi amênărĭ, venise în Ardélŭ pe la căpĕtul luĭ iulie. Bathori pofti şi pe Michaĭu-Vodă să vină la nunta sa ce hotărîse a se săvêrşi la 7 augustŭ. Dar Michaĭu, care de o lună de ţile se străduia a stînjeni clădirea poduluĭ de pe Dunăre de Turcĭ, amenințatŭ acum şi maĭ multŭ de Sinan-Paşa, nu'ĭ putu împlini cererea. Elŭ trămise în locul sĕŭ pe boierĭĭ Stroe Buzescu şi Radu Calomfirescu, cu daruri scumpe de nuntă, însărcinându'ĭ să róge pe Bathori ca să grăbĭască a'ĭ veni în a-

www.dacoromanica.ro

jutorŭ, cŏcĭ dușmanul communŭ s'a apropiatŭ și a pusŭ gêndŭ, dupĕ ce va robi și va pustiĭ ţérra Românéscă, să trécă prin Ardélŭ în Ungaria.* Vestea acésta turbură veselia nunţeĭ. Bathori trămise pe mirésa sa la Samoș-Ujvar și grăbi a porni în ţérra românéscă o sémă de oștĭ ce avea gata. Dintr'altă parte, pe când elŭ chiăma în taběră pe toţĭ ostașiĭ, soliĭ sĕĭ alerga cu grabă la împĕratul ca să'ĭ vestĭască primejdia în care se afla și să'lŭ róge a tră-

* De la acéstă soliă în Ardélŭ documentele istorice perdŭ din vedere pe vitézul Radu din Calomfirescĭ, pe care'lŭ vĕḑurăm înapoĭ strălucindu-se în răsboĭul cu Tătarĭĭ; dar unŭ cântecŭ vechĭu populară ni'lŭ arătă rivalisând necurmatŭ în vitejíĭ «cu Buzes-«cĭĭ amênduoĭ și cu Căplescĭĭ câte-și treĭ, fruntea boierilor și dom-«nĭĭ răsboĭuluĭ» pênĕ în ḑilele luĭ Radu-Vodă, feciorul luĭ Mihnea Turcitul (1611). Atunci întêmplându-se ca Tătarĭĭ să viă să robĭască moșiile, casa și pe mama bĕtrână a luĭ Radu din Calomfirescĭ, elŭ alergă la domnŭ cerênd ajutorŭ pe Buzescĭ și pe Căplescĭ. Domnul refusându'ĭ ajutorŭ, atunci elŭ însoţitŭ de drépta luĭ slugă Nedea și de vre o câţĭ-va ómenĭ, se aruncă asupra Tătarilor. În bătaiă, Nedea striga stăpânuluĭ sĕŭ: «Taie, că nu «e aci pe boieriă, ci este pe vitejiă; taie mărginile și eŭ voĭu tăia «mijlócele.»—Tătarĭĭ fură învinșĭ și Calomfirescul îșĭ mântui pe muma sa. La întorsul sĕŭ întêmpină în calle pe Buzesci și pe Căplesci cari îlŭ omóră și ducŭ trupul la Radu-Mihnea ḑicêndu'ĭ că de tăia, îlŭ scotea din domniă. Muma Calomfiresculuĭ, auḑind de uciderea fiiuluĭ sĕŭ, alérgă la domnŭ cu multe zapise prin care se dovedĭa că Calomfirescu îĭ era frate. Atunci domnul făcênd divanŭ, judecă pe Buzescĭ și pe Căplescĭ și porunci de li se tăie capul. Dintr'acestŭ cântecŭ se vede dar că Calomfirescul a fostŭ fecĭorul luĭ Mihnea-Turcitul, care însoți pe Sinan în ţérra Românéscă. Póte fiĭul și tata 'șĭ aŭ încrucișatŭ paloșele la Căllughĕrenĭ, fără a se cunnósce. Póte glonţul și paloșul Calomfiresculuĭ trânti la pământŭ pe lepĕdatul Mihnea, în luarea Tĕrgovișteĭ.—(Cântecul de care vorbesce aci Bălcescu l'amŭ auḑitŭ și l'amŭ cullesŭ și eŭ din gura sătenilor de pe vechĭa vatră a familieĭ Buzescilor, în Romanaţĭ. *Nota editoruluĭ).*

www.dacoromanica.ro

mite cât maĭ ĭute ajutorŭ; dupĕ vechĭul obiceĭu alŭ Ardéluluĭ, o sabiă şi o lance, încruntate în sânge, eraŭ purtate din locŭ în locŭ de unŭ călărețŭ ce le ținea în susŭ, în vreme ce unŭ altŭ omŭ mergea alăturĭ pe josŭ strigând : «Iată vine duşmanul ţĕrreĭ; fiă-ce casă să'şĭ dea «omul spre a ne scăpa din acéstă primejdiă obştéscă.»

Michaĭu-Vodă asemené se 'ngrijise pe cât putuse de óste şi de apărare. Pornindu'şĭ familia cu totŭ ce avea maĭ scumpŭ la Sibiĭu în Ardélŭ, elŭ esşi din Bucurescĭ cu opt miĭ ostaşĭ şi merse de înfipse taběra în drumul Gĭurgĭuluĭ la satul Măgurelle, duoĕ mile departe de Bucurescĭ. Acolo adună lângă sine pe capetele armateĭ şi împreună cercară svatŭ cum să apere maĭ bine ţérra. Lucrul era cu greŭ, fiind peste putinţă a opri întrarea Turcilor în ţérră, din anevoința d'a strejui tóte hotarele eĭ cele deschise atât despre Dunăre cât şi despre Moldavia. Într'adevĕrŭ, pe când Sinan âmbla să trécă Dunărea pe la Ruşciuk, alte cete turcescĭ se ispitĭaŭ a o trece prin alte vaduri, iar maĭ cu sémă pe la Nicopole, unde se afla unŭ trupŭ însemnatŭ de Turcĭ, cari din porunca viziruluĭ rezidiseră cetatea cam sfărêmată de Românĭ, cheltuind pentru acésta maĭ multŭ de 70 miĭ ioachimĭ. Dintr'altă parte se ḑicea de sigurŭ că hanul Tătarilor are să năvălĭască prin Moldavia în ţérra Românéscă. În acéstă nevoiă, svatul ostăşescŭ chibzui că, spre a închide duşmanuluĭ callea d'a intra în ţérră, séŭ spre a'lŭ puté stăvili îndată ce va apuca să intre, să se împarţă armata în câte-va trupurĭ care să se aşeḑe în locurile cele maĭ importante d'a lungul hotarelor, dar să fiă apropiate şi să stea gata a se uni cu domnul, care cu ceĭ opt miĭ ostaşĭ ce avea pe lângă elŭ, să se aşeḑe în centrul operaţiilor, într'unŭ locŭ

www.dacoromanica.ro

comodŭ, de unde să pótă da ajutorŭ orĭ şi în ce parte va cere trebuinţa şi să nu pótă fi cu înlesnire isbitŭ şi rĕspinsŭ de duşmanŭ. În dată dupĕ ce sosi la Ruşcĭuk, Sinan-Paşa se puse cu multă silinţă şi înfocare să sfîrşiască podul, a căruĭ clădire costă 60 de miĭ talere. Cu tóte că într'acestŭ locŭ Dunărea este lată de o jumĕtate de leghe, dar insula cea mică din partea stîngă a rîuluĭ, unde turcii ajunseră lesne prin mijlocul flotilleĭ lor şi unde reîntăriseră cetăţuia cam sdrobită de Românĭ, îĭ ajută fórte multŭ. Sinan însuşĭ merse de vizită şi cercetă acea cetăţuiă. Cu o activitate rară la vêrsta sa, bĕtrânul vizirŭ presida la facerea poduluĭ, alŭ căruĭ capŭ era ocrotitŭ ca de o palancă, de cetăţuia din insulă, ĭar laturile prin galere. Michaĭu, de pe malul stîngŭ alŭ rîuluĭ, se silĭa cât putea să împedice clădirea poduluĭ, dar la sfîrşitŭ se vĕdu ameninţatŭ pe la spate de o cétă de Turcĭ ce isbutise a trece rîul douĕ mile maĭ departe, în vreme ce alţiĭ îlŭ trecură pe corăbiĭ chiar în faţa Gĭurgĭuluĭ, de-şi cu multă greutate. Împresuratŭ astfelŭ de vrăjmaşĭ şi în neputinţă d'a maĭ stânjeni trecerea lor, elŭ lăsă malul Dunăreĭ cu gêndŭ ca têrîndu'ĭ dupĕ sine, să se folosĭască de cea maĭ bună occasiă spre a se lupta cu dînşiĭ. Atuncĭ Sinan, ne maĭ fiind supĕratŭ de nimenĭ, se grăbi a sfîrşi podul şi în $^{9}/_{19}$ augustŭ, trecênd Dunărea cu tótă armata sa, călcă şi coprinse ţĕrmul românescŭ.

XIII

Drumul care merge de la Gĭurgĭu spre Bucurescĭ trece printr'o câmpiă şésă şi deschisă, afóră numaĭ dintr'unŭ locŭ, douĕ poştiĭ departe de acéstă capitală, unde elŭ se

www.dacoromanica.ro

află strînsŭ şi închisŭ între nisce déluri păduróse. Între aceste déluri este o valle, largă numaĭ de unŭ pătratŭ de milă, acoperită de crângŭ, pe care gîrla Néjlovul o înnécă şi peraiele ce se scurgŭ din déluri o prefacŭ într'o baltă plină de nomolŭ şi mocirlă. Drumul acolo trece în lungul aceleĭ văĭ, parte pe o şosea de pămêntŭ, parte pe unŭ podŭ de lemnŭ, care amêndouĕ sûnt aşa de strimte încôt d'abié póte coprinde unŭ carrŭ lărgimea lor. Acéstă strimtóre, pe care locuitoriĭ o numescŭ *Vadul Căllughĕrenilor*, fu allésă de Michaĭu-Vodă spre a sluji de Thermopile Românilor. Astădĭ acéstă valle se află întocmaĭ după cum ne o descriŭ annalistiĭ acelor timpurĭ. Nicĭ unŭ monumentŭ nu ne arătă că acolo fu lupta cea crâncenă pentru libertate! * Atât suntem de nesimţitorĭ la gloria naţională! Românul trece acum cu nepăsare printr'aceste locurĭ sânte, fără ca nimicŭ să'ĭ adducă aminte că pământul ce calcă e frămêntatŭ cu sângele părinţilor sĕĭ şi acopere ósele vitejilor!!

Vaĭ! scriam aceste rônduri în annul 1846. Cine îmĭ arŭ fi ţisŭ atuncĭ că abié unŭ annŭ va trece şi inima 'mĭ va fi şi maĭ crudŭ de durere ispitită. Era în vremea uneĭ frumóse deşteptărĭ naţionale, atuncĭ când unŭ poporŭ întregŭ jurase că va muri pentru Patriă şi Libertate. Turcul, vecînicul duşmanŭ, se pornise totŭ de la Gĭurgĭu spre a ne răpi aceste bunurĭ scumpe. Mĕ aflam într'o adunare populară, când sosi vestea că păgânul a tăbĕrîtŭ

* Crucea de pétră ce se află la Căllughĕrenĭ este făcută de Şerbanŭ-Vodă Cantacuzino, spre vecînicirea unuĭ podŭ ce elŭ făcu pe apa Néjlovuluĭ, dar nu privesce băttaia.

(La capĕtul acesteĭ cărţĭ vom da amĕnunte despre acea cruce. *Nota editorului.*)

www.dacoromanica.ro

la Căllughĕrenĭ, călcând cu picĭorŭ de batjocoră sânta ţĕrână a părinţilor noştri, glorioşĭ martirĭ aĭ libertăţiĭ naţionale. O amarŭ mare! atâta fu uĭtată religia suvenirilor, atâta fu încrederea tutulor în vorbele necredincĭoşilor séŭ atâta fu mişelia lor încât acéstă veste ĭĭ lăsă recĭ şi în nepăsare. În zadarŭ glasu'mĭ, unitŭ cu alŭ unuĭ micŭ numĕrŭ, strigă «*Răsboĭu şi Rĕsbunare*!» Nicĭ unŭ echo puternicŭ nu'ĭ rĕspunse în mulţime. Îmĭ ascunseĭu atuncĭ ochiĭ cu mânele mele ca să nu maĭ védă acéstă umilitóre privelişte şi din inima'mĭ sdrobită scăpară aceste cuvinte: «Ḑeul pă«rinţilor nostri ne-a părăsitŭ! părinţiĭ noştri ne-aŭ ble«stematŭ!» *

Michaĭu-Vodă voi a se folos. de posiţia şi de strîmtórea vaduluĭ Căllughĕrenilor, în care nu se putea destinde în frontŭ maĭ multŭ de duoĭ-spre-ḑece ómenĭ, ca să facă mulţimea Turcilor nefolositóre şi ca să se pótă astfelŭ lupta cu puterĭ de o potrivă. Pentru aceĭa, elŭ tăbĕrî acolo cu oştile sale, puind stréjă în deosebite părţĭ ca să véḑă de nu vor âmbla Turciĭ a trece printr'altŭ locŭ. Dar Sinan, voind a înainta spre Bucurescĭ, era nevoitŭ a trece pe la Căllughĕrenĭ, fiind acesta drumul celŭ maĭ scurtŭ şi temêndu-se ca, dând prin altă parte, să nu lase în urma sa unŭ vrăjmaşŭ aşa de întreprinḑĕtorŭ şi îndrăzneţŭ ca Mi-

* Acésta s'a petrecutŭ la 1848, într'unŭ clubŭ la Mitropoliă, cea d'ântêĭu şi din urmă óră când amŭ stătutŭ de faţă la şedinţele aceluĭ clubŭ. Trebuie a se sci că puţinĭ ómenĭ din poporŭ se aflaŭ la acéstă adunare şi părerea mea e că poporul celŭ de josŭ, maĭ cu sémă celŭ din Bucurescĭ, 'şĭ a împlinitŭ datoria revoluţionară şi naţională declarându'şĭ, de-şi cam târḑiŭ, dorinţa de a apăra revoluţia cu paloşul; iar clasele de susŭ, guvernŭ, boierĭ, neguţătorĭ, junime, s'aŭ aflatŭ multŭ maĭ prejosŭ şi nevrednice de misia lor şi de poporul ce conduceaŭ.

www.dacoromanica.ro

chaĭu. Îngânfarea sa şi mulţimea oştilor sale îlŭ făceaŭ a crede că va birui lesne. Într'adevĕrŭ armata luĭ era, cum scim, de 180 miĭ ostaşi, maĭ multŭ decât de ḑece orĭ maĭ mare ca a luĭ Michaĭu-Vodă care, cu tóte ajutórele ce priimi din Moldavia şi Ardélŭ, d'abié se urca la 16 miĭ ómenĭ şi 12 tunurĭ.* Sinan póte nu bănuia că numĕrul creştinilor era aşa de micŭ, dar scia că armata luĭ e multŭ maĭ mare decât a lor.

De-şi puçinĭ, ostaşiĭ creştinĭ eraŭ ânsĕ plinĭ de focŭ şi de dorinţa de a se mĕsura cu duşmanul. Exaltaţia şi înfuriarea soldaţilor crescu atât încât, înţellegênd că uniĭ din căpitaniĭ lor, cătând la mulţimea, puterea şi rônduiala păgânilor, eraŭ de părere a se trage înapoĭ spre a nu primejdui în norocul uneĭ ḑile, gloria şi reputaţia cu greŭ dobêndite, începură a face multă larmă în tabĕră, strigând că în orĭ-ce chipŭ eĭ vorŭ să încerce o bătaiă ca să scape o dată, cum ḑiceaŭ eĭ, prin prăpădirea oştireĭ duşmane ce se afla acum adunată tótă la unŭ locŭ, de acestŭ răsboĭu şi să sdrobĭască de totŭ jugul nesufferiteĭ tirannĭĭ turcescĭ. Vrênd nevrênd trebuiră şi capiĭ oştirilor cu toţiĭ a se învoi de a aştepta acolo sosirea duşmanuluĭ.

XIV.

Dupĕ ce trecu Dunărea, marele vizirŭ dete commanda avanguardieĭ armateĭ luĭ Satîrgi-Mehemet-Paşa şi la arierguardiă orôndui pe Hasan-Paşa, beĭler-beĭul Rumelieĭ, iar pe beiĭ Saloniculuĭ şi Nicopoleĭ îĭ însărcină cu paza şi

* Alţĭ annaliştĭ pretindŭ că óstea luĭ Michaĭu se urca la 20 miĭ, dar eĭ n'aŭ pututŭ sci maĭ bine decât Walther şi Iacobini ce se aflaŭ atuncĭ la faça loculuĭ.

www.dacoromanica.ro

apărarea poduluĭ. Cele ḑece galere ce se urcaseră pe Dunăre pênĕ la Ruşcĭuk fură descărcate de totŭ felul de arme şi muniţiĭ şi priimiră poruncă d'a rĕmâné pe locŭ spre a păzi podul. Apoĭ în $^{11}|_{21}$ augustŭ, Sinan porni cu tótă armata sa spre Bucurescĭ. În cea d'âncêĭu nópte, Turcii conăciră într'unŭ satŭ ruinatŭ în dreptul Camuri, şi a doua ḑi ($^{12}|_{22}$ augustŭ) sosiră în capul vaduluĭ Căllughĕrenilor, trecênd rîul Salcia pe treĭ poduri. Călărimea uşóră, care manevra la avantposturĭ, înaintă pênĕ la intrarea strimtoreĭ şi sta acolo odihnindu'şĭ şi păscêndu'şĭ caiĭ, când unŭ norŭ mare de pulbere îĭ vĕdi apropierea Românlor. Ea fu îndată isbită cu putere şi fugi înspăimêntată pênĕ în tabĕră. Spahii înaintară spre a sprijini năvălirea călărimeĭ rômane, pênĕ când să apuce vizirul să'şĭ pună armata în orônduială. Sinan se uĭta plinŭ dė mirare la puţinul numĕrŭ alŭ creştinilor cari cutezaŭ să aştepte şi âncŏ să isbĭască o armată aşa de numerósă. Cu tóte acestea, nedespreçuind pe vrăjmaşiĭ sĕĭ şi temêndu-se de vre-o cursă, elŭ îngriji de totŭ ce'ĭ arŭ puté fi spre folosŭ. Pentru aceĭa, porunci beĭler-beĭuluĭ Rumelieĭ a înainta spre stînga cu oştile sale şi cu şépte tunurĭ şi a merge dreptŭ cŏtre aĭ noştri, în vreme ce elŭ însuşĭ, în capul spahiilor urmând dupĕ artilleriă, puse în lipsă de podŭ, de aruncă scânduri pe mocirla de lîngă pădure, ce avea dinainté sa, spre a o puté trece. Din altă parte Segban-Başi cu douĕspre-ḑece miĭ ianiceri se aşeḑă în pădure coprinḑênd posturile cele maĭ importante şi urcând douĕ-spre-ḑece tunurĭ marĭ într'unŭ délŭ înaltŭ, le îndreptă spre armia nóstră şi începu a tuna asupră'ĭ.

Într'acéstă întocmire puternică şi îngrozitóre înaintând Turciĭ, aĭ noştri începură a se trage înapoĭ maĭ la strîm-

www.dacoromanica.ro

tóre, dar cu multă rônduială şi luptându-se neîncetatŭ, Pedestrimea ânsĕ, strînsă în urmă pré de aprópe de Turcĭ, fu respinsă în pădure şi dete înapoĭ în lungul strîmtoreĭ maĭ ĭute şi cu óre care neorônduială, dar fŏră a încerca vre o perdere simţitóre. Era atuncĭ pe la 3 séŭ 4 césurĭ dupe amĕdă şi Turcĭĭ, mulţumiţĭ că aŭ împinsŭ înapoĭ năvălirea creştinilor, nu îndrăznră a înainta maĭ multŭ în acea strimtóre necunnoscută, unde'ĭ putea aştepta vre o cursă. Vizirul îşĭ aşedă corturile într'o posiţiă fórte bună şi pe o înălţime la intrarea strîmtoreĭ, ţiind oştile armate şi avênd tótă nóptea masalalele aprinse la côte patru colţurĭ ale tabereĭ. Michaĭu-Vodă luase posiţiă dincolo de rîŭ pe o înălţime, douĕ mile de taběra turcéscă, occupând strimtórea despre Bucurescĭ. Astfelŭ armatele protivnice se aflaŭ aşedate pe duoĕ înălţimĭ faţă în faţă, fiind despărţite numaĭ de pădurea din valle ce nu le oprĭa a se vedé. Româniĭ aveaŭ dinainté lor o turmă de bivolĭ cu stéguri * şi tótă taběra lor era plină de focurĭ marĭ, în mijlocul cărora petrecură tótă nóptea aceĭa, vermuind şi mişcându-se necurmatŭ, cântând, chiuind şi hăulind, dupe natura lor veselă în mijlocul nevoilor şi supărând şi hărţuind pe Turcĭ cu numeróse avanposturĭ. Ambele armate aşteptară astfelŭ ḑioa cu nerăbdare şi cu acea neodihnă ce simtŭ oştile în ajunul uneĭ marĭ băttălliĭ. Turciĭ, îngânfaţĭ de mica isbêndă ce dobêndiseră, aveaŭ de sigurŭ că adoua-ḑi se va vedé triumful islamismuluĭ prin sdrobirea luĭ Michaĭu şi a armateĭ luĭ. Aĭ noştri se pregătiaŭ a apăra cu bărbăţiă acea strîmtóre, care era chiĭa ţĕrreĭ lor

* In secolul alŭ XVI, Românĭ în băttăliile lor se servĭaŭ de bivolĭ, precum ceĭ vechĭ de elefanţĭ.

www.dacoromanica.ro

şi a Europeĭ creştine. Eĭ sciaŭ cât sûnt de puçinĭ pe lûngă duşmanĭ; dar, credincioşĭ înfocaţĭ, inima lor ardea de dorinţa de a'şĭ da viaţa pentru patriă şi lege şi d'a merita cununna martirilor. *

XV

Însfêrşitŭ sórele veni să lumineze acéstă ḑi de mercurĭ, $^{13}/_{23}$ augustŭ, menită a fi briliantul celŭ maĭ strălucitŭ alŭ corónneĭ glorieĭ românescĭ. Înainté ḑorilor âncŏ, Michaĭu-Vodă trămise o sémă de pedestrime cu puscĭ de se aşeḑă la intrarea pădureĭ şi îşĭ puse tunurile într'o bună posiţiă pe o înălţime. În vremea aceĭa, Turcii îşĭ lua posiţiă în préjma poduluĭ de ceĭa parte. Sfêrşindu'şĭ pregătirile, Michaĭu îşĭ înalţă, împreună cu ostaşiĭ sĕĭ, rugăcĭunile cŏtre Dumneḑeŭ. Apoĭ îndreptându-se cŏtre dînşiĭ, le ḑise să'şĭ adducă aminte de vechĭa lor vitejiă, cŏcĭ occasia de acum e frumósă şi de o vor perde, anevoiă o vor maĭ căpăta. «Turciĭ, le ḑicea elŭ, sûnt uĭmiţĭ «de atâté perderĭ; cetăţile lor din tóte părţile sunt cuprin«se; din câte capete aŭ avutŭ armatele lor, numaĭ unul a «rĕmasŭ care maĭ îndrăznesce a ţine frunte creştinilor; că

* « Tout le reste de ce jour se passa aux occupations de se « considérer les uns les autres. Les Turcs se mocquaient des Va« laques et n'avaient que ce déplaisir de ce que ceux-ci n'avaient « un plus grand nombre pour rendre leur victoire plus glorieuse. « Mais les Valaques sérieusement attentifs à ce qu'ils devaient « faire le lendemain, portaient leurs yeux et leurs coeurs au ciel « pour impétrer du secours, sans lequel ils sentaient bien leurs « forces trop débiles pour soutenir une si nombreuse multitude « d'ennemis. Michel leur Palatin les exortait généreusement au « combat. » *Baudier.*

www.dacoromanica.ro

«cu dînsul aŭ a se lupta şi gloria d'a 'lŭ birui va fi fórte «mare. Mulţimea vrăjmaşilor nu trebuie să'ĭ speriă, de «vreme ce Sînan a lăsatŭ cele maĭ bune oştĭ ale sale în «garnizóne prin cetăţĭ şi a addusŭ cu dînsul numaĭ ómenĭ «cari vor face maĭ multŭ sgomotŭ decât vătămare. Pe «lîngă acésta, locul de băttaiă nu putea fi maĭ bine allesŭ, «de ore-ce mulţimea lor aci le este nefolositóre. Elŭ le «ḑise încŏ să'şĭ adducă aminte de cruḑimea vrăjmaşuluĭ, «care nu ĭértă nicĭ odată pe ceĭ biruiţĭ, cu atât maĭ multŭ «pe ceĭ ce s'aŭ revoltatŭ; că nu este destul că aŭ scuturatŭ «jugul robieĭ, că aŭ înnouitŭ vechile legăturĭ cu împĕ- «ratul şi că s'aŭ pusŭ sub o putere ardeléncă, déca printr'o «faptă strălucítă eĭ nu vor căuta a întemeia acéstă vred- «nică hotărîre; că a venitŭ vremea a se lupta puternicŭ «pentru libertate, ĭară maĭ cu sémă pentru cinstea legiĭ, «ca să dovedĭască Turcilor că de le aŭ călcatŭ eĭ maĭ «nainte patria, a fostŭ numaĭ din pricina neunireĭ lor; «dar că acum când tóte puterile vecine staŭ în bună «înţellegere împreună, trebuie a dobêndi prin unire ceĭa «ce aŭ perdutŭ prin zavistiă şi împărecherĭ şi a goni pe «aceştĭ cruḑĭ tirannĭ dincolo de strîmtórea lor, de Darda- «nele; că toţĭ vecinii 'şĭ aŭ făcutŭ datoria lor, când băt- «tându'ĭ, când gonindu'ĭ din cele maĭ bune cetăţĭ ale lor, «astfelŭ încât eĭ prăpădiră cea maĭ bună parte din acea «armiă ce Sinan dusese în Ungaria. În sfîrşitŭ închiăiè «ḑicêndu-le că acum potŭ şi Românii dobêndi o assemené «gloriă, cocĭ tóte dovedescŭ că vor avé aceĭaşĭ no- «rocire.»

Apoĭ domnul se îndreptă cŏtre óstea ungurésca ad- ducêndu'ĭ aminte că ea e depositară a vecheĭ vitejiĭ un- gurescĭ.

www.dacoromanica.ro

XVI

Astfelŭ vorbi Michaĭu, neînspăimêntatul voevodŭ şi ostaşiĭ inimaţiĭ fórte împrotiva Turcilor, învăpăiaţi şi de aceste cuvinte, dar geloşi âncŏ maĭ multŭ d'a eclipsa printr'o biruinţă strălucită tóte glorióse-le biruinţe ale vecinilor, rĕspundŭ învêrtind în mânĭ paloşele şi lăncile şi prin strigărĭ marĭ de o răsboĭnică veseliă, cerŭ de la domnul lor ca să'ĭ ducă îndată cŏtre duşmanĭ.

Atuncĭ Michaĭu, plinŭ de încredere în energia armateĭ sale, trece podul în capul a 8000 ostaşĭ şi se lăsă cu furiă asupra osmanlîilor, în vreme ce focul ĭute şi bine ţinutŭ alŭ puşcaşilor din pădure şi alŭ tunurilor pustiiesce armata turcéscă, doborînd la pământŭ lume multă. Câteva cete de Turcĭ se încercŭ a stânjini năvălirea Românilor; dar în zadar, cŏcĭ aceştia inimându-se, îmbiindu-se unĭĭ pe alţiĭ, ĭĭ isbescŭ cu atâta furiă încât cu tótă minunata posiţiă a Turcilor, prăvălindu'ĭ, eĭ ajunseră pênĕ la cele d'întêĭu corturĭ ale tabereĭ lor. Vrăjmaşiĭ ajutaţĭ de posiţiă, de numĕrul lor şi de machinele de răsboĭu, îşĭ vinŭ curênd în sine şi începŭ a se lupta cu tăriă. Patru paşĭ, Satîrgi-Mahomed, Haider, Husein şi Mustafa, cu o armată însemnată compusă de oştile Sirieĭ şi de ianiceră, alérgă în ajutorul cetelor ce se luptaŭ, sprijină cu putere năvălirea Românilor, trecŭ podul şi lupta cea maĭ învĭerşunată începe atuncĭ din tóte punctele. Astfelŭ, împinsă peste tótă fruntea armatelor, ţinu bătaia maĭ multe césurĭ, pênĕ când Sinan, desperatŭ de puçinul sporŭ ce a dobênditŭ pênĕ atuncĭ, îşĭ îngloti oştile pe lîngă sine, strînge pe toţĭ paşiĭ şi căpeteniile, ĭĭ inimézĕ şi,

www.dacoromanica.ro

în capul unei colónne îngrozitóre, ei facŭ o năvală mare şi isbutescŭ a împinge pe aĭ noştri cu unŭ pătrarŭ de milă înapoĭ şi chiar pênĕ în tabĕra lor, luându-le şi tótă artilleria. Michaĭu, fŏră a perde inima din acéstă neisbêndă, îşĭ cullese puterile şi din noŭ, dete năvală asupra Turcilor, tăind şi oborînd într'înşiĭ. Înděrĕtnicul voĭnicŭ Albertŭ Kiraly isbutesce a lua înapoĭ douĕ tunurĭ. Dar vrăjmaşul s° batte cu inimă, îşĭ împrospătézĕ adesé oştile sale, ceĭa ce nu potŭ face aĭ noştri şi îĭ respinge; de treĭ orĭ Românii împinseră şi prăvălirĕ pe Turcĭ, şi de treĭ orĭ furĕ respinşi înapoĭ. Astfelŭ urmă lupta cu norocŭ schimbăcĭosŭ de la rĕsăritul sóreluĭ pênĕ cŏtre duoĕ césurĭ înaité appusuluĭ, biruitoriĭ rĕmânênd adesé biruiţĭ şi biruiţiĭ biruitorĭ. «Turciĭ, spunŭ annaliştiĭ contimporanĭ, «se luptaŭ ajutoraţĭ de mulţime şi de numĕrŭ, Românii «de tăriă şi îndrăznélă.» În sfêrşitŭ, furia îmbărbătênd de o potrivă pe uniĭ ca şi pe altiĭ, biruinţa stă să rĕmână numĕruluĭ şi mica óste românéscă, împovărată de mulţimea vrăjmaşilor, trăsnită de numerósa lor artilleriă, este nevoită a da înděrĕtŭ. Retragerea lor ânsĕ e frumósă şi strategică; spre a nu se lăsa a fi ocolită de Turcĭ, spartă şi răsipită, ea se întocmesce în figura unuĭ colţŭ (cuneum), şi aruncând astfelŭ de tóte laturile focurĭ asupra vrăjmaşuluĭ, se retrage înapoĭ cu încetul, luptându-se neîncetatŭ; acéstă retragere e o minune de vitejiă, de sânge-rece şi de eroismŭ. Stolurile nenumĕrate ale călărеţilor turcĭ în zadar se aruncă asupra laturilor acestuĭ triunghĭu, căt̆ând a'lŭ sparge; silinţele lor, fŏră a'lŭ vătăma întru nimicŭ, se sdrobescŭ de dînsul ca de o stâncă de pétră. Strîmtórea loculuĭ de băttaiă, pădurile şi délurile favorisaŭ înapoierea Românilor şi zăticnĭaŭ mişcările şi silin-

www.dacoromanica.ro

ţele lor d'a 'ĭ înconjura de tóte părţile. Dar era de temutŭ ca vrăjmaşiĭ să nu izbutĭască a scóte pe aĭ noştri din strîmtóre şi să'ĭ împingă în câmpiă, unde 'ĭ arŭ fi sdrobitŭ cu numĕrul lor.

Sórele acum căta spre sfinţitŭ; Românii se luptaseră cu eroismŭ, dar osteniţi de o luptă lungă şi nepotrivită, eĭ se plecară numĕruluĭ celuĭ pré covêrşitorŭ alŭ duşmanuluĭ; bătăllia se putea privi acum ca perdută de dînşiĭ, décă vre o împrejurare nu 'ĭ va ajuta şi o sórtĕ maĭ blândă nu le va străluci. Michaĭu ânsĕ, ca totŭ d'auna liniştitŭ şi trufaşŭ în primejdiă, maĭ avea âncŏ o sperare; elŭ trămisese de diminéţă să chiăme lûngă dînsul o cétă de pedestrîme ce se afla departe de taberă..... Sosi-va ea óre la vreme?.... De la dînsa spêndura sórta bătăllieĭ.

XVII.

Sta să appună sórele după orizonŭ când vestea că ajutorul aşteptatŭ a sositŭ vĕrsă sperarea isbêndeĭ şi unŭ curagĭu noŭ în inima aceleĭ mânĭ de voĭnicĭ românĭ, cari ca nisce zmeĭ se luptaŭ, trăgêndu-se în faça nenumĕratelor glóte ale unuĭ duşmanŭ învingĕtorŭ. Acestŭ ajutorŭ ânsĕ ce aĭ noştri 'şi'lŭ închipuĭaŭ tare, nu era decât o cétă de 300 pedestraşĭ din Ardélŭ cu puscĭ. Michaĭu, fără a perde vreme, căută a se folosi de acestŭ neînsemnatŭ ajutorŭ şi de reîmbărbătarea oştilor sale, ca să smulgă biruinţa de la vrăjmaşĭ. Elŭ îşĭ preâmblă privirea pe câmpul bătăllieĭ, vede mişcările Turcilor şi după dînsele, îşĭ pregătesce pe ale sale. Sinan-Paşa, vĕdêndu retragerea Românilor, luase inimă şi vrea a'ĭ desface şi a'ĭ reschira de totŭ. Spre acestŭ sfêrşitŭ, în capul reserveĭ sale elŭ âmbla să

www.dacoromanica.ro

tréc̆ă podul spre a isbi pe aĭ noştri în frunte, în vreme ce Hasan-Paşa cu Mihnea-Vodă, din porunca luĭ, alergaŭ prin pădure să 'ĭ lovĭască pe la spate. Michaĭu atuncĭ se aşéd̨ă cu céta de curênd sosită la capul poduluĭ spre a întêmpina pe Sinan, trămite pe căpitanul Cocea cu 200 Ungurĭ şi alţĭ atâţé Cazacĭ pedestri ca să iea pe vrăjmaşĭ pe la spate şi Albertŭ Kiraly aşéd̨ă cele douĕ tunurĭ ce le redobêndise de la Turcĭ, într'o bună poziţiă şi stă gata a trăsni pe vrăjmaşĭ de vor îndrăzni a trece podul. Sfêrşind aceste pregătirĭ, Michaĭu cugetă în inima sa că împrejurarea cere neapăratŭ vre o faptă eroică spre a descuragĭa pe Turcĭ şi a îmbărbăta pe aĭ sĕĭ. Elŭ hotărasce atuncĭ a se jertfi ca altă dată şi a cumpĕra biruinţa cu primejdia vieţiĭ sale. Ridicând ochiĭ către cerŭ, mărinimosul domnŭ chiamă în ajutoru'ĭ protecţia mântuitóre a d̨euluĭ armatelor, smulge o secure ostăşéscă d̨e la unŭ soldatŭ, se aruncă în colónna vrăjmaşă ce 'lŭ ameninţă maĭ de aprópe, dobóră pe toţĭ ceĭ ce se încércă a'ĭ sta împotrivă, ajunge pe Caraiman-Paşa, ĭĭ sbóră capul, isbesce şi pe alte capete din vrăjmaşĭ şi, făcênd minunĭ de vitejiă, se întórce la aĭ sĕĭ plinŭ de trofee şi fără de a fi rănitŭ. Acéstă faptă eroică înfióră pe Turcĭ de spaĭmă, ĭar pe creştinĭ ĭĭ însufleţésce şi 'ĭ aprinde de acelŭ eroicŭ entusiasmŭ, isvorŭ bogatŭ de fapte minunate. Şi cum n'arŭ fi creḍutŭ eĭ că potŭ face minunĭ cu unŭ astfelŭ de generalŭ şi cu asemené exemple ce le da! Sinan, vĕḍênd acésta, spre a da curagĭu la aĭ sĕĭ, ĭea offensiva şi trece podul. Dar de o dată se vede opritŭ în faţă de Michaĭu, ca de unŭ zidŭ de pétră tare, în dosŭ isbitŭ cu o furiă înfocată de căpiţanul Cocea şi în cóstă trăsnitŭ de tunurile aşeḍate pe délŭ de Albertŭ Kiraly, care bătt̆ênd

www.dacoromanica.ro

în mulţiunea îndesată a Turcilor, le găurésce rôndurile şi le pustiiesce tótă aripa dréptă. Indĕrĕtnicul vizirŭ, fŏră de a 'şĭ perde cumpĕtul, isbutésce a 'şĭ întocmi oştile în rônduială ; dar o isbire nouă a luĭ Michaĭu în fruntea armieĭ, pustiirile furióse ale luĭ Cocea de dinapoĭ, ferbintele şi uccigĕtorul focŭ alŭ tunurilor luĭ Kiraly sdrobescŭ ĭară acéstă rônduială şi Turcii, minunaţĭ de îndrăznéla cu care Românii, ce 'ĭ privĭaŭ ca biruiţĭ, ĭĭ isbescŭ acum, începŭ a fugi rĕslătaţĭ. Satîrgi-Mohamet-Paşa, trăgêndu-se înapoĭ fu rănitŭ şi îndată, schimbând retragerea în fugă, dete celŭ d'ântêĭu semnalul neorônduieliĭ şi tótă armia musulmană întórse în răsipă spre baltă, lăsându'şĭ cóstele şi spatele expuse loviturilor nóstre. In zadar ianicerii se ţinŭ semeţĭ împotriva alor nostri şi caută a le rĕspunde cu focurile lor, cŏcĭ cele-l-alte cete, spăimênt ate de aceste isbirĭ împreunate la care nn se aşteptaŭ, reschirându-se, ĭĭ întorcŭ şi pe dînşiĭ înapoĭ. În zadar Sinan mustră pe ostaşiĭ ce fugĭaŭ, acum cu cuvinte ocărîtóre, acum bătêndu'ĭ cu măcĭuca sa înferată (massa ferrata), silind în totŭ chipul a 'ĭ pune în rônduială şi a 'ĭ întórce la băttaiă. Glasul şi autoritatea luĭ sûnt nesocotite şi nicĭ o putere omenéscă nu maĭ póte opri în locŭ vallurile sgomotóse ale fugarilor, cari se prăvălĭaŭ cu furiă şi răpede spre podŭ, cătându-'şĭ mântuirea în trecerea luĭ. La capul acestuĭ podŭ sta îmbulḑite în neorônduĭală artilleria, cavalleria, pedestrimea, împingêndu-se de a trece care de care maĭ nainte ; dar, vĕḑênd că toţĭ nu potŭ încăpea pe dînsul, mulţĭ din Turcĭ fură siliţĭ a se arunca în baltă, unde îşĭ aflară mórtea. Între aceştia eraŭ şi paşiĭ Haider beiler-beĭul de Sivas (Cappadocia), Husein beĭul Nicopoleĭ şi Mustafa fecĭorul luĭ Aias-Paşa. Eĭ se cufundară

www.dacoromanica.ro

în mocirlă unde fură uccişĭ şi priimiră, ḑice unŭ annalistŭ turcŭ, cununna martirilor de la ghĭaurĭ. Bĕtrânul Sinan însuşĭ tĕrrîtŭ de aĭ sĕĭ şi în graba fugeĭ sale, fu călcatŭ în picĭórele cailor şi apoĭ, împunsŭ de sulița unuĭ ostaşŭ românŭ, căḑu călare de pe podŭ în baltă cu atâta răpeḑicĭune încât isbindu-se de podŭ, îşĭ perdu chĭulaful şi feregeaoa şi duoĭ dinţĭ ce singurĭ maĭ avea în gura luĭ. Elŭ era p'aci să péră séŭ să caḑă în mânele Românilor, décă din norocirea luĭ unŭ voĭnicŭ soldatŭ din oştile Rumelieĭ, a-nume Hasan, nu s'arŭ fi aruncatŭ dupe dînsul ca să'lŭ scape şi, lăsându'ĭ callul înomolitŭ în lutŭ, pe umerĭ ĭlŭ scóse de acolo şi'lŭ duse în tabĕră. De atuncĭ, acestŭ soldatŭ se numi *Deli-Hasan-Batakgi* şi ajunse căpitanŭ alŭ deliilor luĭ Cogĭa-Murat-Paşa. Vestea morţiĭ vizirului se împrăştiă între Turcĭ şi ceĭ ce se maĭ împotrivĭaŭ deteră şi eĭ dosul. Româniĭ cu furia lor obicĭnuită şi electrisaţĭ âncŏ prin izbêndă, ĭĭ gonĭaŭ dinainté lor ca pe nisce turme de vite pênĕ ĭĭ vîra în tabĕra lor. Hasan-Paşa şi Mihnea-Vodă ce venĭaŭ să înconjure pe aĭ nostri, aflând că Sinan a peritŭ şi óstea luĭ e biruită, se tragŭ îndĕrĕtŭ spre tabĕră. Într'acelŭ minutŭ Michaĭu, precum odinióră semiḑeiĭ cântaţĭ de nemuritorul Omerŭ, alérgă într'o parte şi în alta prin tabĕra turcéscă, căutând pe Sinan, când vĕḑênd de departe pe Hasan-Paşa, se luă dupe dînsul strigându'ĭ să stea de e vitézŭ să se lupte cu dînsul peptŭ la peptŭ şi când de când era să'lŭ şi ajungă cu paloşul; dar Hasan fugĭa înspăimêntatŭ şi nu se putea ţine pe picĭóre de gróză. Elŭ merse de 'şĭ ascunse ruşinea într'unŭ crângŭ spinosŭ, de unde d'abié adcua-ḑi cuteză a essi la aĭ sĕĭ. Nóptea opri măcellărirea armateĭ musulmane şi o păzi d'a fi cu totul sdrobită şi

www.dacoromanica.ro

răsipită. Românii se întórseră triumfătorĭ în taběra lor, încărcaţĭ cu prăzĭ bogate. Pe lângă tunurile lor ce 'şi le redobêndise, alte tunurĭ marĭ d'ale duşmanilor, caĭ mulţĭ şi maĭ multe stéguri, între care şi stégul celŭ verde şi sântŭ alŭ prooroculuĭ, fură trofeele acesteĭ strălucite ḑile. Treĭ miĭ turcĭ zăceaŭ în câmpul băttăiĭ. Perderea Românilor era âncŏ simţitóre, cŏcĭ Turciĭ se apĕraseră cu curagĭu. Apele Néjlovuluĭ se roşiseră de sângele vĕrsatŭ în acea ḑi.

Spre a odihni sufletul cititoruluĭ de aceste scene sângeróse, istoriograful contimporanŭ Walther ne povestesce aci o anecdotă interesantĕ. Elŭ ḑice că în tótă astă expediţiă a Românilor împotriva Turcilor, duoĭ cerbĭ domesnicĭ însoţiră pe Michaĭu-Vodă, şi chiar în vremea băttălliеĭ de la Căllughĕrenĭ, sub focul şi vuetul tunurilor şi ale bombelor, eĭ şedeaŭ neclintitŭ lângă cortul luĭ, ânsĕ omorîndu-se unul dintr'înşiĭ, cel-l-altŭ de durere merse de se ascunse în pădure.

Astfelŭ fu acea vrednică de o neştérsă adducere aminte ḑi de băttaiă de la Căllughĕrenĭ, în care Românii scriseră cu sabiă şi cu sânge paginea cea maĭ strălucită din annalele lor. De ḑece orĭ maĭ puçinĭ numeroşĭ decât duşmanĭĭ, eĭ câştigară asupră-le o biruinţă strălucită şi avură gloria d'a învinge unŭ generalŭ pênĕ atuncĭ âncŏ neînvinsŭ. Muntenĭ, Moldovenĭ şi Ardelenĭ, soldaţĭ şi căpitanĭ se luptară toţĭ ca nisce eroĭ. Dar cinstea cea maĭ mare a biruinţeĭ se cuvine cu totŭ dreptul vitézuluĭ domnŭ. Prin întocmirile sale cele ingenióse, prin sângele-rece şi neînspăimêntarea sa şi prin primejdia în care îşĭ puse viéţa, elŭ asigură biruinţa. Într'acéstă băttălliă, ca în multe altele, nu scim de ce a ne minuna maĭ multŭ în acestŭ mare

www.dacoromanica.ro

bărbatŭ, de geniul sĕŭ de generalŭ orĭ de vitejia luĭ de soldatŭ. Intr'adevĕrŭ, tóte operaţiile acesteĭ băttăllĭĭ dovedescŭ din partea luĭ Michaĭu şi a Românilor o artĕ militară înaintată, care cu totŭ dreptul póte minuna pe toţĭ câţĭ cunnoscŭ starea de pruncĭă în care se afla, în acelŭ timpŭ, acéstă artĕ în tótă Europa.

Décă cu acéstă biruinţă nu se sfêrşi atuncĭ campania, ea contribui ânsĕ multŭ în urmă la săvêrşirea eĭ, cŏcĭ demoralisă într'atôta pe Turcĭ încât, când creştiniĭ luară maĭ târdiŭ ĭarăşĭ offensiva, Turcĭĭ nu maĭ îndrăzniră a semaĭ mĕsura cu dînşiĭ şi nu se credură în siguranţă decât puind cât maĭ în grabă Dunărea între dînşiĭ şi îngrozitoriĭ lor vrăjmaşĭ.

XVIII.

Nóptea ajută Turcilor a se desmetici din gróză ce'ĭ coprinsese şi a se întocmi în rônduială. Eĭ îşĭ luaseră din noŭ posiţia cea d'ântêĭŭ şi Sinan porunci ca să se adnne lângă dînsul o sémă de oştĭ ce rĕmăseseră în urmă peste Dunăre, sperând ca dupe sosirea lor să'şĭ rĕsbune învingerea. Elŭ maĭ spera âncŏ în isprava intrigilor ce Mihnea-Vodă, din taběra turcéscă prin înţellegere cu unĭĭ din boieriĭ luĭ Michaĭu, urdĭa între ostaşiĭ creştinĭ. O împrejurare ânsĕ turbură în acea nópte rĕpaosul Turcilor. Unŭ ianiciarŭ avênd fitilul aprinsŭ la puşca sa, focul prinse în tigaie şi cum se afla lângă erbăriile ianicerilor, o scînteiă căḑu d'asupra şi de o dată acele erbărĭĭ săltară în aerŭ. La huetul celŭ mare alŭ acesteĭ isbucnirĭ neaşteptate şi la gróznicul norŭ de fumŭ ce ascunse cerul, toţĭ Turcĭĭ rĕspunseră împreună printr'unŭ çipĕtŭ îngrozitorŭ

www.dacoromanica.ro

de spaimă şi creḑênd că aĭ noştri îĭ isbescŭ, o luară din noŭ la fugă, reslăţindu-se în tóte părţile. Târḑiŭ şi cu greŭ putură eĭ să'şĭ vină în sine şi a se întocmi în taběre .

O scenă cu totul alta se petrecea atuncĭ în taběra românéscă. Michaĭu-Vodă se trăsese îndĕrĕtŭ o a patra parte de milă şi tăbĕrîse în direcţia loculuĭ băttăllieĭ. Elŭ puse de salută sosirea nopţiĭ cu maĭ multe salve de artilleriă şi, dupe ce orôndui strejĭ în tóte părţile cu multă îngrijire, chiămă capetele armateĭ la uuŭ svatŭ de răsboĭŭ. Pe când elŭ se afla în svatŭ, strejile îĭ adduseră înainte unŭ turcŭ ce prinseseră atuncĭ şi care nu'ĭ era necunnoscutŭ. Domnul îlŭ întrebă despre numĕrul vrăjmaşuluĭ şi planurile luĭ. Prinsul, dupĕ ce rĕspunse la aceste întrebărĭ, aflând şi elŭ adevĕratul numĕrŭ alŭ creştinilor, ḑise către svatŭ. «Ah! d'arŭ fi sciutŭ Turciĭ astăḑĭ acésta, v'arŭ «fi robitŭ numaĭ cu caiĭ lor!» Michaĭu, dupe ce porni pe turcŭ sub bună pază în Ardélŭ, începu a se chibzui cu căpitaniĭ sĕĭ, despre ceĭa ce trebuia să facă în împrejurările de faţă. Elŭ era de părere ca să încépă a doua ḑi din noŭ lupta; dar o sémă de boieriĭ şi capetele ósteĭ unguresci îĭ stătură împotrivă. Acésta dete prepusŭ unora a bănui şi a ḑice cum că Albertŭ Kiraly, ca şi uniĭ din boĭerĭ, arŭ fi fostŭ câştigaţi de trădătorul Danŭ vistierul, care priimise 50 miĭ galbenĭ de la Sinau prin Mihnea-Vodă ca să'ĭ împarţă între dinşiĭ. Purtarea luĭ Kiraly dupe aceĭa dă de neadevĕrată acéstă bănuĭală. Afóră de acésta, oştirea moldovană era nevoită a se întórce în ţérra eĭ, unde se aştepta năvălirea Polonilor şi a Tătarilor. Vĕḑêndu-se astfel trădatŭ de uniĭ din boierii sĕĭ, părăsitŭ de oştile ajutătóre, neputênd a se rezima decât în ostaşiĭ sĕĭ românĭ, Michaĭu cătând la numĕrul şi la obosirea oştilor sale, se temu d'a

www.dacoromanica.ro

nu perde folosul moralŭ dobênditŭ prin bătăllia câştigată d'a nu cădea în vr'o cursă a vrăjmaşuluĭ séŭ a fi sdrobitŭ de puterile luĭ cele numeróse de va remâné la câmpiă şi gêndi că înţellepcĭunea îĭ poruncesce a se trage spre munţĭ, ca sub ocrotirea lor să aştepte sosirea prinçuluĭ Ardéluluĭ. Dreptŭ aceĭa, elŭ porni îndată unŭ olăcarĭu la Bathori, însciinţându'lŭ de cele întêmplate, arătêndu'ĭ primejdia în care se află Ardélul ca şi ţérra Românéscă şi rugându'lŭ să grăbĭască a'ĭ veni în ajutorŭ ca să nu lase ţérra a fi înnecată de numerósele ordiĭ vrăjmăşescĭ. Intr'acea nópte armata nóstră, cu tótă ostenéla bătăllieĭ nu se odihni de locŭ; la meḑul nopţiĭ ea invocă de treĭ orĭ cu glasŭ tare sântul nume alŭ luĭ Iisus şi într'acelaşĭ minutŭ două sute miĭ de glasurĭ din taběra turcéscă răspunseră cu o trufaşă cutezare prin strigarea: «Allah! Al-«lah! hu!» Aerul vibră d'aceste strigărĭ, pădurile clocotiră pênĕ în fundul lor şi văile răsunară şi repetară numele luĭ *Iisus!* şi *Allah!* Dumneḑeĭ neîmblânḑiţĭ în duşmănia lor, pe cari miĭ de miĭ de ecatombe omenescĭ, ce în ḑilele atâtor vécurĭ li se jertfiră, nu 'ĭ aŭ pututŭ âncŏ împăca.

XIX

Când începu a se face ḑioă, Michaĭu-Vodă ridică taběra şi se trase spre rîul Argeşul, în depărtare de două mile, unde puind strejĭ în tóte părţile, căută a da puçină odihnă atât luĭ cât şi ostaşilor sĕĭ. A doua ḑi, vinerĭ în $^{15}/_{25}$ augustŭ, ḑioa de Sântă Măria, Michaĭu plecând de la Argeşŭ se opri la Văcărescĭ, ne voind să intre în Bucurescĭ şi întârḑiè aci câte-va césurĭ. În acéstă vreme, fŏră scirea luĭ, Ungurĭĭ împreună cu alţĭ ostaşĭ străinĭ,

www.dacoromanica.ro

năvăliră în Buçurescĭ şi îlŭ jăfuiră sub pretextŭ că maĭ bine să ĭea eĭ acea pradă decât să cadă în mânile Turcilor. În $^{16}/_{26}$ augustŭ, Michaĭu aflând că vrăjmaşul s'a luatŭ dupĕ dînsul, pornesce de la Văcărescĭ dupĕ amédĭ, merge pênĕ la mijlocul noptiĭ, calle de cincĭ mile, se odihnesce puçinŭ pênĕ la revĕrsatul ţiorilor într' unŭ locŭ priincĭosŭ, înaintéză d'acolo âncŏ vre-o cincĭ mile şi duminecă, în $^{17}/_{27}$, ajunge la oraşul Târgovişte pe rîul Ialomiţa. Acolo, sub ocrotirea munţilor, îşĭ întocmi taběra, aşedênd strejĭ ca să priveghieze în tóte părţile şi şedu pe locŭ câte-va ţile. În urmă plecă şi d'acolé şi întindênd totŭ maĭ la munte, urmând ţêrmurile Dîmboviţeĭ, se adeposti într'unŭ locŭ anevoiă de apropiatŭ, la cetatea luĭ Negru-Vodă, ale cărĭĭ întăririĭ, sdrobite de puçină vreme de Turcĭ, se vedeaŭ âncŏ. Astădĭ chĭar totŭ se maĭ vĕdŭ dĕrămăturĭ de cetăţuiă într'acelŭ locŭ minunatŭ de frumosŭ şi plinŭ de legende şi suvenire despre Negru-Vodă, domnul celŭ maĭ popularŭ între ţĕrraniĭ noştiĭ. Acestŭ locŭ e âncŏ vestitŭ printr'o bătălliă strălucită ce câştigă, la 1342, Dragomirŭ, commandantul puterilor luĭ Ladislaŭ-Vodă, domnul ţĕrreĭ Românescĭ, asupra armieĭ luĭ Ludovicŭ I, craĭul Ungarieĭ, care sub commanda luĭ Nicolae Garan şi Simeon Megheşel, năvălise în ţĕrra nóstră. Ungurĭĭ fură traşĭ de Românĭ în aceste locurĭ grele şi înfrânţĭ cu totul, căděnd în bătaiă şi ceĭ duoĭ generalĭ aĭ lor.

Locuitorĭĭ Bucurescilor şi aĭ Târgovişteĭ părăsindu'şĭ casele, se ridicaseră cu totŭ bunul lor şi însoçiseră armata în retragerea eĭ spre munţĭ. Însfârşitŭ Michaĭu lăsă şi cetatea luĭ Negru-Vodă şi se trase totŭ maĭ adùncŭ în munţĭ, pe apa Dîmboviţeĭ în susŭ, la satŭ la Stoienescĭ.

www.dacoromanica.ro

În acéstă retragere maĭ mulţĭ ostaşĭ românĭ desertară şi oştile moldovene se întórseră în ţérra lor, unde eraŭ chiămate, rĕmânênd astfelŭ cu Michaĭu numaĭ ca la opt miĭ ostaşĭ, dar toţĭ alleşĭ şi vitejĭ. Elŭ îşĭ aşedă la Stoienescĭ taběra, se şănţui bine şi făcu oştireĭ tăbiĭ, avênd statornica hotărîre d'a aştepta într'acestŭ locŭ sosirea luĭ Bathori, d'a închide pênĕ atuncĭ callea Ardéluluĭ luĭ Sinan-Paşa şi d'a urma apărând prin lupte mĕrunte patria sa nenorocită, pe care acum n'o maĭ puté apăra prin bătăllиĭ marĭ.

XX

A doua ḑi dupĕ bătăllia de la Căllughĕrenĭ, Turciĭ vĕḑênd că chreştiniĭ nu facŭ nicĭ o mişcare, îndrăznіră vre o câţĭ-va din eĭ a înainta pênĕ în locul unde fusese taběra românéscă şi unde găsіră puçinŭ bagagĭu greŭ şi câte-va tunurĭ părăsite. La acéstă veste se porniră gonacĭ în tóte părţile, de prinseră câţĭ-va ţĕrranĭ, de la cari aflară drumul ce luase oştirea românéscă. Hasan-Paşa trecu atuncĭ strîmtórea cu o despărţire din armiă şi tăbĕrî dincolo în câmpiă. Într'aceiaşĭ vreme, elŭ porni o patrulă spre Bucurescĭ, de adduse din préjma acestuĭ oraşŭ, robĭ, bucate şĭ vite. Sinan-Paşa ânsĕ cu armata sa, nu îndrăzni a se lua îndată dupĕ Michaĭu-Vodă, ci şeḑu duoĕ ḑile pe locŭ pênĕ să 'şĭ întremeze oştirea din spaĭma şi ametéla în care căḑuse dupĕ înfrângerea sa, şi pênĕ să 'ĭ sosiască, dupĕ spusa unora, puçinele oştĭ rĕmase în urmă.* Spre a fi

* Annaliştiĭ turcĭ nu pomenescŭ nimicŭ d'aceste oştĭ ce unĭĭ din annaliştiĭ chreştinĭ spunŭ că rĕmăsese peste Dunăre. Ceĭa-ce ne face a priimi acésta cu îndoială, cŏcĭ credem că de arŭ fi fostŭ cu temeĭu, Turciĭ n'arŭ fi uitat'o spre a îndrepta perderea bătăllieĭ.

www.dacoromanica.ro

sigurŭ că nu va fi isbitŭ în spate de Românĭ, elŭ trămise unŭ trupŭ de óste să coprindă cetatea Brăileĭ şi elŭ însuşĭ, la $^{15}/_{25}$ augustŭ, cu tótă armata cea mare, trecu strimtórea Căllughĕrenilor şi merse de tăbĕrĭ în câmpiă la satul Copăceniĭ din cóce de rîul Argeşuluĭ, şi la $^{17}/_{27}$, înaintă pênĕ la Bucurescĭ, unde tăbĕrĭ sub oraşŭ. Îndată ce sosi, Sinan porunci de luară de pe turnurile bisericilor crucile şi globurile aurite, pe care le sfĕrâmară în bucăţĭ precum şi icónele şi puseră pe turnurĭ, în locul crucilor, semiluna. În mitropoliă puseră în locul altaruluĭ, unŭ *mihrab* (altarŭ mahometanŭ) şi unŭ *mimber* (estradă spre a pune unŭ tronŭ) şi astfelŭ prefăcêndu-o în gĭamiă, la $^{20}/_{30}$ ale aceleĭ lunĭ, făcură acolo slujba şi rugăcĭunea turcéscă. * Acéstă rugăcĭune se săvêrşi de Hasan-Efendi, şeĭkul din skitul Mustafa-Paşa, care însoţise pe Sinan într'acéstă campaniă. Acela care luă crucea de pe turnurĭ era unŭ *topciŭ* (tunarŭ) numitŭ Ibraim-Paşa, pe care marele vizirŭ spre rĕsplătire îlŭ făcu atuncĭ căpitanŭ în guardia sa.

După săvêrşirea rugăcĭuneĭ, vizirul adună sub cortul sĕŭ pe ceĭ maĭ însemnaţĭ offiţerĭ aĭ sĕĭ şi le dise că lăsarea Moldoveĭ şi a ţĕrreĭ Românescĭ în stĕpânirea ghĭaurilor e o pricină necurmată de turburărĭ şi împărechierĭ pentru răscólele ce eĭ facŭ; că spre a curma tóte acestea în viitorŭ, elŭ propune ca aceste douĕ ţĕrrĭ să se prefacă

* Autorul a commisŭ aci o erróre. Biserica despre care vorbesce nu póte fi Mitropolia, care s'a ziditŭ cu vre-o şése-ţecĭ de annĭ în urmă, de către Constantinŭ-Vodă Basarabŭ cârnul. Credem maĭ multŭ că acea biserică era mŏnăstiria Raduluĭ-Vodă în care scim că s'a închisŭ apoĭ Turcĭ, séŭ chiar şi biserica domnéscă de la Curtea Vechiă. *Nota editoruluĭ.*

www.dacoromanica.ro

în provinciĭ ale statuluĭ *(ialeti)* şi spre a ţine într'însele rônduĭala şi pe poporŭ în suppunere, să se zidĭască duoĕ cetăţĭ, una la Bucurescĭ şi alta la Tîrgovişte. Toţĭ offiçerĭĭ găsiră bună acéstă părere. Vizirul înscinţă îndată Porţeĭ hotărîrea svatuluĭ şi numi pe Satîrgi-Mahomet-Paşa la acestŭ noŭ paşalîkŭ din ţérra Românéscă. Aşa, pentru a duoa óră, Turcĭĭ isbutiră în statornica lor dorinţă de a preface ţérra în paşalîkŭ. Dar acum, ca şi ântêĭaşĭ dată, la 1522, eĭ îutêmpinară în Michaĭu, unŭ altŭ Radu de la Affumaţĭ şi nu putură apăra cu armele fapta lor nelegĭuită. Astfelŭ totŭ-d'a-una, în timpurĭ grele şi nenorocite, roditorul pămêntŭ alŭ patrieĭ nóstro 'şĭ a născutŭ isbăvitorĭ!

Esşind din adunare, vizirul cu toţĭ offiçerĭĭ sĕĭ se preâmblă prin mahalalile oraşuluĭ şi alleseră mŏnăstirea luĭ Alexaudru-Vodă, spre a face dintr'însa cetate. Acéstă mŏnăstire mare, chramul Sânteĭ Treimĭ, fu zidită din josŭ de Bucurescĭ, de către Alexandru-Vodă II[lé], feciorul Mirceĭ-Vodă III[lé], la 1573; stricându-se apoĭ de Turcĭ, cum vom vedé maĭ la valle, ea se rezidi din noŭ, întocmaĭ cum se află astădĭ, de Radul-Vodă, feciorul Mihneĭ-Vodă-Turcitul şi nepotŭ luĭ Alexandru-Vodă II[lé] şi de atuncĭ ea se chĭamă mŏnăstirea luĭ Radu-Vodă. Voind Sinan să facă acéstă cetăţuiă maĭ mare, puse de lărgi locul împrejmuireĭ de duoĕ orĭ pe cât era, coprinçênd în lă-întrul cetăţuieĭ, biserica şi zidirile din prejurŭ şi ocolindu-le cu bastióne şi fortificaţiĭ. În vreme ce meşteriĭ măsuraŭ şi trăgeaŭ liniile, beilerbeiĭ, spahiiĭ şi ianiceriĭ fură trămişĭ după lemnele trebuncióse pentru construcţia bulevardelor şi cĭauşiĭ alergaŭ în ţóte părţile spre a aduna lucrătorĭ şi, fiind că lumea din ţérră era fugită la munţĭ

www.dacoromanica.ro

şi nu se putea aduna unŭ mare numĕrŭ de ómenĭ, Turcĭĭ fură siliţĭ a trămite să maĭ adducă lucrătorĭ din Bulgaria. Clădirea cetăţiĭ începu la $^{21}/_{31}$ augustŭ şi cu atâta silinţă lucrară la dînsa încât în duoĕ-spre-ḑece ḑile fu terminată. Cum se săvêrşi întărirea palisadelor cetăţuieĭ, Sinan-Paşa puse într'însa duoĕ tunurĭ marĭ cu ghĭulele de patru-spre-ḑece oca şi érbă, muniţiĭ şi bucate îndestule. Apoĭ lăsă în Bucurescĭ pe Satîrgi-Mehemet-Paşa cu o miiă ianiceră şi o miiă culogli dreptŭ garnizónă, poruncindu'ĭ să săvêrşĭască întărirea de lemnŭ ce pusese să se facă împrejurul oraşuluĭ şi care se şi sfêrşi într'o lună de ḑile; ĭar elŭ, ridicându'şĭ tabĕra la $^{3}/_{13}$ septemvrie, porni spre Têrgovişte.

XXI

De duoĕ sute de annĭ, din ḑilele luĭ Mircea-Vodă celŭ bĕtrânŭ, Têrgovişte a era mereŭ scaunul ţĕrreĭ. De puţină vreme numaĭ crescerea Bucurescilor şi importanţa luĭ commercialĕ făcuse pe domnĭ a lua obiceĭul de a petrece o parte din ĭérnă în acestŭ oraşŭ. Era atuncĭ Têrgovişte oraşŭ fórte mare, împodobitŭ şi populatŭ şi se întindea frumosŭ pe malul dreptŭ alŭ Ialomiţeĭ, ocolitŭ de multţime de grădinĭ, viĭ şi liveḑĭ de pomĭ roditorĭ. Scriitoriĭ contimporanĭ de felurite naţiĭ se minunéză de frumuseţea acestuĭ oraşŭ, declarându'lŭ că e vrednicŭ de a fi capitala uneĭ ţĕrrĭ şi locuinţa unuĭ domnŭ mare. Acelŭ oraşŭ populatŭ, astăḑĭ d'abié e unŭ orăşelŭ. Zidurile luĭ măreţe, vremea le a ruinatŭ şi le a aseménatŭ cu pământul. Unŭ singurŭ turnŭ, rĕmăşiţă din vestita *Curte Domnéscă*, se înalţă tristŭ şi singuraticŭ pe d'asupra a-

www.dacoromanica.ro

celor grămedĭ de ruine, întocmaĭ ca acele marĭ crucĭ de pétră înfipte în vêrful unor pleşuve movilĭ, morminte ale vitejilor căduţĭ în bătaiă. Acestŭ turnŭ, ce muşchĭul numaĭ cu verdéţa sa împodobesce, e scumpŭ Românilor ca unŭ monumentŭ care le vorbesce de timpiĭ lor de gloriă şi de mărire. Elŭ a fostŭ marturŭ la atâté triumfurĭ! Elŭ a vĕdutŭ, unul dupĕ altul, pe Mircea-celŭ-bĕtrânŭ, Dracul-Vodă, Vladŭ-Ţepeşŭ, Radul-celŭ-mare, Radul de la Affumaţĭ, Michaĭu-Vitézul şi Mattheĭu-Bassarabŭ, toţĭ voevoziĭ noştri ceĭ marĭ şi vestiţĭ în pace şi în răsboĭu. Umbrele acestor eroicĭ luptătorĭ pare că le veḑĭ înălţându-se singuratice şi tăcute împrejurul acesteĭ ruine; adierea vêntuluĭ ce suflă din Carpaţĭ, şuerând în turnul pustiŭ, ne pomenesce numele lor şi undele măreţe ale Ialomiţeĭ parŭ a cânta necontenitŭ unŭ cânticŭ de mărire întru gloria lor. Astfelŭ i se nălucesce orĭ căruĭ românŭ cu inima simţitóre, când cată la acéstă multŭ elocuentĕ ruină şi elŭ nu se póte opri d'a simţi durere amară şi d'a suspina dupĕ vremea trecută. Dar nimenĭ n'a simţitŭ acésta maĭ puternicŭ şi n'a exprimatŭ în cuvinte maĭ frumóse simţirea sa, ca tine, Cârlovo! flórea poesieĭ, june cu inimă de focŭ. Ca o cometă trecĕtóre, tu strălucişĭ unŭ minutŭ peste România uĭmită şi încântată de lucirea ta. O mórte crudă te răpi fĕră vreme; dar apucaşĭ a ne lăsa o lacrimă ferbinte pentru gloria trecută şi o scînteiă dătătóre de viéţă pentru viitorŭ.* Cântarea ta sublimĕ asupra ruinelor Târgovişteĭ puse pecetia vecĭnicieĭ asupră-le şi ni le va pă-

* *Oda la Ruinele Târgovişteĭ* şi *Marşul, odă la oştirea Românéscă*, pe care le retypărimŭ, la capĕtul acesteĭ cărţĭ, chiar dupĕ originalele luĭ Cârlova, pe care le poseda nemuritorul N. Bălcescu. *Nota editoruluĭ.*

www.dacoromanica.ro

stra chiar când pustiirile annilor le vorŭ şterge cu totul de pre pământŭ.

XXII

Turcĭ găsiră Târgovişțea părăsită de locuitorĭ şi pustiă. Sinan porunci îndată să se apuce de întărirea oraşuluĭ, ca la Bucurescĭ. Elŭ prefăcu o mŏnăstire ce era aprópe de curtea domnéscă, în cetățuiă; curtea domnéscă era atuncĭ zidită în formă de unŭ mare castelŭ, de putea âncŏ încăpé într'însa de la patru la cincĭ miĭ ostaşĭ şi era încinsă cu unŭ zidŭ grosŭ şi cu tunurĭ. Sinan maĭ întări şi acestŭ zidŭ din prejurul palatuluĭ, de amênduoĕ părțile cu pământŭ şi cu unŭ valŭ de palisade de copacĭ, amestecațĭ cu pământŭ. Apoĭ încungĭură oraşul cu unŭ zidŭ de petre şi de grind̦ĭ lipite cu humă şi cu pământŭ cleĭosŭ, pe care îlŭ rezimă cu unŭ altŭ valŭ de pământŭ, latŭ de douĕ-spre-d̦ece picĭóre şi îlŭ ocoli cu unŭ şanțŭ fórte adûncŭ, de douĕ-spre-d̦ece picĭóre de largŭ, lăsând cetățiĭ numaĭ o pórtă în faţă şi alta maĭ mică în dosŭ, âmbe legate cu ferŭ, şi făcênd în lă-întru din apa rîuluĭ, treĭ fôntânĭ. Aceste lucrărĭ urmară d̦i şi nópte sub priveghierea de aprópe a luĭ Sinau şi se sfârşiră în treĭ-d̦ecĭ de d̦ile.

Dar Sinan, când vĕd̦u lucrul aprópe de sfârşitŭ, hotărî să nu 'şĭ maĭ pérd̦ă vremea în nelucrare. Elŭ lăsă în Târgovişțe douĕ tunurĭ marĭ, patru culevrine şi alte tunurĭ de câmpiă cu munițiile şi provisiile trebuincĭóse pentru hrană, dând commanda cetățiĭ luĭ Ali-Beĭ, fiĭul luĭ Haydar-Paşa beĭul de Cĭurin, pe care îlŭ declară beĭler-beĭ de Trapezunt, alăturându'ĭ pe Koci, beĭŭ din Amasia, şi lăsându-le 1500 ómenĭ cu însărcinare de a săvârşi lucrul

www.dacoromanica.ro

întăririlor cetăţiĭ; iar elŭ porni cu tótă óstea cŏtre munţĭ în urma luĭ Michaĭu-Vodă. Planul luĭ era ca, ajungênd oştirea românéscă, s'o înfrângă şi călcându-o în picióre, să pĕtrundă în Ardélŭ, ca să combineze operaţiile sale cu ale armieĭ ce fiĭul sĕŭ Muhamed-Paşa commanda în Ungaria. Dar Michaĭu-Vodă, aflându-se în tabĕra de la Stoienescĭ, întărită atât prin natură cât şi prin artĕ, nu era lesne de înfrântŭ. Aşa dar, totul din potrivă se întêmplă. Sinan venise să tabere nu departe de strîmtórea în care sta Michaĭu şi în faţa taberiĭ luĭ pe unŭ locŭ înaltŭ de unde putea vedé âmbele taberĭ. Elŭ sta şi se mira de îndrăznéla alor noştriĭ cari, în aşa micŭ numĕrŭ, se încumătaŭ âncŏ a'lŭ aştepta fŏră fricĕ. Michaĭu ânsĕ se feríа d'a se apuca în bătt'ălliă generalĕ cu duşmanul, dar elŭ fu neobositŭ a'ĭ hărţui armata şi a'ĭ coprinde liniile de communicaţiĭ şi provisiile. Une orĭ întărîta o cétă de Turcĭ, o trăgea după sine în locurĭ grele şi eĭ necunoscute, unde o sfărîma cu înlesnire; alte orĭ cuteza a isbi pe Turcĭ chiar în tabĕra lor. Maĭ adesé, prin gonaciĭ luĭ cu caĭ uşorĭ, punea mâna pe mulţĭ duşmanĭ şi dobêndíа de la dînşiĭ pradă multă, caĭ nenumĕraţĭ şi peste o sută de cămile. «Astfelŭ «acestŭ eroŭ răsboĭnicŭ, ḑice Walther, nicĭ de dosirea ne«statornicilor ostaşĭ ce îlŭ părăsise, nicĭ de mulţimea «vrăjmaşilor, ne perḑêndu'şĭ inima,» printr'unŭ răsboĭu parţialŭ, oştenesce pe duşmanĭ şi le închide callea Ardéluluĭ, dând într'astfelŭ timpŭ luĭ Bathori de a'şĭ aduna óstea şi d'a'ĭ veni întru ajutorŭ. Dar chiar de nu'ĭ arŭ veni acesta în ajutorŭ, Michaĭu acum putea fi sigurŭ că ţérra luĭ e mântuită de Turcĭ, cŏcĭ aceştia, ne putênd a'lŭ scóte din posiţia de la Stoienescĭ, fiind şi demoralisaţĭ prin învingerile ce încercaseră, nu vor maĭ puté nicĭ

www.dacoromanica.ro

trece în Ardélŭ nicĭ sta multŭ în ţérră, maĭ cu sémă că şi ĭérna se apropia. Cetăţile făcute la Târgovişte şi la Bucurescĭ nu eraŭ o ocrotire temeĭnică, după cum vom vedé şi apoĭ aveaŭ şi experiinţa trecutuluĭ, cŏcĭ în acele treĭ îngrozitóre expediţiĭ ce făcuseră maĭ din ainte Turcii în ţérra Românéscă, povăţuiţĭ chiar de sultaniĭ lor, Baiazit Iᴵᵘ (1397), Mahomet Iᴵᵘ (1419) şi Mahomet IIᴸᵒ (1462), învingĕtorĭ séŭ învinşĭ, eĭ nu puturĕ sta multŭ în ţérră, fiind-că Românii se trăgeaŭ în poziţiile lor din munţĭ, unde duşmanul nu'ĭ putea ajunge şi de unde eĭ îĭ daŭ harţă neîncetatŭ, îĭ răpĭaŭ provisiile şi şi'lŭ osteniaŭ prin lupte mĕrunte, încât îĭ silĭaŭ a lăsa câmpia pustiită şi ţérra deşértă.

XXIII

În mijlocul acestor vremĭ, Sigismundŭ Bathori, după atâta întârdiere, era acum viitorŭ spre hotarele ţĕrreĭ Românescĭ, cu oştĭ grele. Amenințarea uneĭ primejdiĭ obstescĭ sculase în picióre şi unise împreună pe tóte popórele răsboĭnice cari locuĭescŭ Ardélul. Duminecă în ¹⁷/₂₇ augustŭ, elŭ eşise din Alba-Iulia însoţitŭ numaĭ de guardia sa, ce se alcătuĭa de duoĕ miĭ ómenĭ pedestrime şi de alţĭ atâţia călărime, cu multe bagagie de răsboĭu. A doua-di ajunse la Sas-Sebeş (Mercurea) şi chĭar în aceĭaşĭ di, ¹⁸/₂₈ augustŭ, priimi olăcarĭul trămisŭ, cum scim, de Michaĭu-Vodă, din taběra de la Căllughĕrenĭ în ¹³/₂₃ séra, spre a'ĭ vesti strălucita isbêndă şi a'lŭ ruga să grăbĭască a'ĭ veni într'ajutorŭ. Acéstă gloriósă veste, Sigismundŭ o scrise îndată împĕratuluĭ. A doua-di elŭ priimi âncŏ altă veste de bucuriă, adecă luarea cetăţeĭ Lipova. După o robiă de patru-decĭ şi patru de annĭ sub Turcĭ, acéstă ce-

www.dacoromanica.ro

tate căḑuse, la 23 augustŭ, totŭ într'o ḑi cu bătttaia de la Căllughĕrenĭ, în mânele luĭ Borbely care, dupĕ cum scim, de câtă-va vreme o ocolise şi o băttea. Dar aceia ce mulţumi maĭ multŭ pe Bathori fu scirea ce'ĭ veni că Tătariĭ cari eraŭ să vină să năvălĭască prin Moldavia, în Ardélŭ, sosind pênĕ la Nipru, fuseseră siliţĭ a se întórce înapoĭ, cŏcĭ aflară cum că Cazaciĭ şi cu Muscaliĭ aŭ datŭ năvală în ţérra lor şi că avanguardia tătăréscă, ce pĕtrunsese în Moldova, fusese astfelŭ înfrântă de Moldovenĭ şi de Muntenĭ încât făcuse pe ceĭ-l-alţĭ a perde pofta de a le maĭ veni într'ajutorŭ.

Aşa Bathori putea acum fi sigurŭ că nu va fi supĕratŭ printr'alte năvăliri în operaţiile sale împotriva luĭ Sinan. Elŭ fu silitŭ a zăbovi la Sas-Sebeş o lună de ḑile ca să dea timpŭ oştilor chiămate din tóte părţile, a se aduna. Elŭ trămise înainte pe comiţiĭ Baltazarŭ Bogati, Benedictŭ Mincenti şi Lupul Corniş, la cele opt scaune sĕcuiescĭ, ca să chiăme pe vitejiĭ Sĕcuĭ la arme. Dar acestŭ poporŭ rĕspunse că nu se va duce la răsboĭu pênĕ nu i se va da maĭ întêĭu înapoĭ libertatea ce i se răpise pentru o revoltă ce făcuse cât-va timpŭ înainte. Aceştĭ Sĕcuĭ, fiind ceĭ maĭ mulţĭ ţĕrranĭ, libertatea ce voiaŭ, era d'a nu maĭ fi ĭobagĭ la nobiliĭ loculuĭ. Cererea lor puse în mare cumpĕnă şi ameţélă pe Bathori, cŏcĭ elŭ era firesce maĭ plecatŭ cŏtre nobilĭ, care'lŭ slujiseră cu credinţă şi se ridicaseră cu toţiĭ în óste şi nu voia să rĕsplătĭască atâté jertfe ale lor, făcêndu'ĭ să pérḑă veniturile ce eĭ trăgeaŭ de la ĭobagĭ şi ruinându'ĭ. Se temea încŏ de exemplul urîtŭ ce va da în ţérră, accordând Săcuilor libertatea; ceĭa ce vĕḑênd ceĭ-l-alţĭ ĭobagĭ, s'arŭ îndemna şi eĭ a o cere pentru dînşiĭ, revoltându-se împotriva nobililor. Dar in-

www.dacoromanica.ro

teresul patrieĭ şi amenințarea vrăjmaşuluĭ vorbiră maĭ puternicŭ decât interesele aristocratice, le biruiră şi Săcuiĭ dobêndiră libertatea cerută.

De la Sas-Sebeş, Bathori porni către locul hotărîtŭ pentru concentrarea oştilor, în câmpiile Bêrsiĭ, la délul Negru (Feketehalom), în préjma Braşovuluĭ, unde ajunse în 4 octomvrie (st. noŭ), făcênd pênĕ acolo şése tabere, Aci, sosind 14,755 Săcuĭ armaţĭ, li se proclamă în tabĕră libertatea lor, întărind'o cu mare credinţă şi jurămêntŭ. Pentru acéstă libertate ce li se dete, Săcuiĭ se îndatorară ca să dea la trebuinţă de răsboĭu pênĕ la patru-ḑecĭ miĭ ómenĭ cu cheltuiala lor, ca să plătĭască în toţĭ anniĭ prinçuluĭ, de fiă-ce casă, unŭ ioachimŭ, o măsură de grâŭ şi alta de ovĕḑŭ, şi de se va nasce luĭ Sigismundŭ unŭ feciorŭ, fiă-care să'ĭ adducă unŭ boŭ îngrăşatŭ în curte. Îndulcindu-se atuncĭ Săcuiĭ de libertatea dobêndită, trămiseră de maĭ adunară şi alţĭ ostaşĭ şi astfelŭ numĕrul lor în tabĕră se urcă la douĕ-ḑecĭ şi patru miĭ ómenĭ din care 9200 puşcaşĭ, ĭar ceĭ-l-alţĭ lănceriĭ şi săgettariĭ. Şése-spre-ḑece miĭ Săcuĭ, cari rĕmâneaŭ din numĕrul de patru-ḑecĭ miĭ ce se învoiseră a da, trebuiaŭ să stea în Ardélŭ, spre a apăra ţérra de vre o năvălire ce o arŭ puté amenința din partea Polonilor, cari pe atuncĭ se aflaŭ în Moldova.

Apoĭ veniră în tabĕră nobiliĭ Ardéluluĭ cari pusese în picĭóre treĭ-spre-ḑece miĭ de ómenĭ; prusianul Iónŭ Veĭcher, fiĭul luĭ Ernestŭ, veni cu sése-spre-ḑece miĭ cavalleriĭ Teutonĭ, armaţĭ cu câte o puşcă şi unŭ pistolŭ, pe lângă care aveaŭ şi arcŭ şi săgeţi; apoĭ opt-ḑecĭ Cazacĭ din Polonia; treĭ-sute Cazacĭ aĭ luĭ Bathori, armaţĭ asemené cu o puşcă şi unŭ pistolŭ; Stefanŭ Bocskai cu opt

www.dacoromanica.ro

sute lănceri de la Oradia-mare şi o miiă duoĕ sute archebuzieri pedeştrii; patru mii pedestraşi cu puscĭ, ridicaţi cu chieltuiala Saşilor, din cari o miiă investiţi cu negru, şi pentru aceĭa numiţi *Negrii*, cu chieltuiala Sibienilor, o miiă învestiţi în albastru cu chieltuiala Braşovenilor, o miiă în verde cu chieltuiala Medieşenilor şi o miiă în roşu cu chieltuiala Bistriţenilor. Adunându-se tóte aceste oştiri, Bathori porni cu dînsele de veni lîngă vama Branuluĭ, la Törzburger-Pass, castelŭ ziditŭ de Ludovicŭ craĭul Ungarieĭ şi apoĭ maĭ adăogitŭ cu întăriturĭ de Hunyadŭ şi care în acea vreme se afla sub paza Braşovenilor. Aci sosi Stefanŭ Răzvanŭ, domnul Moldoveĭ cu duoĕ-miĭ treĭ sute pedestraşi, opt sute călăreţi şi duoĕ-decĭ şi duoĕ tunurĭ marĭ puse pe carre. Elŭ nu putuse veni d'a dreptul pe la Sĕcuĭ, de temerea Tătarilor şi fu silitŭ a face înconjurŭ. În drumu'ĭ, elŭ se întêlnise cu o cétă de Polonĭ ce năvălise în ţérră şi ţinea a 'lŭ zăbovi în calle; dar elŭ, tăind'o şi spărgênd'o fórte rĕŭ, luându'ĭ şi multă pradă, îşĭ urmă drumul, trecu munţiĭ şi pĕtrunse în Ardélŭ. Îndată sosi veste în taběră că hatmanul Polonieĭ Zamoisky, aflând că Răzvanŭ-Vodă a plecatŭ în Ardélŭ, intrase în Moldova fără scirea craĭuluĭ sĕŭ şi pusese domnŭ pe unŭ Ieremia Movilă. Acéstă veste turbură fórte pe Bathori şi pe Stefanŭ-Vodă, dar se vĕdură siliţi a sufferi de o cam dată şi a'şĭ urma callea apucată, cŏcĭ Sinan-Paşa amenința şi Sĕcuiĭ eraŭ neodihniţi şi cârtitorĭ, pentru că nu li se dedese încŏ diploma întăritóre a drepturilor de curênd dobêndite.

Acéstă diplomă, scrisă pe pergamentŭ, li se dete în sfêrşitŭ în mână şi îndată o sémă dintr'înşiĭ porni înainte spre ţérra Românéscă. Cum sosi acestŭ ajutorŭ la Stoie-

www.dacoromanica.ro

nescĭ, Michaĭu, de-şi multŭ maĭ slabŭ decât duşmanul, dar plinŭ de sperare în Dumneţeŭ şi de încredere în voĭniciĭ sĕĭ, puse gêndŭ să 'şĭ cerce norocul şi să dea o bătăllĭă generalĕ cu Turciĭ. Ânsĕ Bathori poruncise Sĕcuilor sĕĭ ca să nu se încumăteze fără înţellepcĭune în norocŭ şi să nu întreprindă nimicŭ pênĕ nu va veni elŭ însuşi. Dreptŭ aceĭa, silitŭ fu Michaĭu să aştepte sosirea luĭ Sigismundŭ Bathori.

XXIV

În 7 octomvrie (st. noŭ) Sigismundŭ Bathori, împărţindu'şĭ oştile în nouĕ trupurĭ, îşĭ clăti taběra cu multă greutate din pricina drumurilor noroĭóse şi, trecênd înălţimile Carpaţilor, ajunse în povêrnişul acelor munţĭ, la satul Rucărŭ, în coprinsul hotarelor ţĕrreĭ Românescĭ, unde, în strîmtóre de munte, îşĭ puse taběra. Pe când ostaşiĭ luĭ îşĭ întocmĭaŭ acolo taběra şi îşĭ întindeaŭ corturile şi paviliónele, unŭ vulturŭ negru şi fórte mare, luându'şĭ sborul de pe muntele vecinŭ numĭtŭ *Pétra Crăuluĭ*, pluti cât-va timpŭ în aerŭ pe d'asupra taberiĭ şi apoĭ se aruncă cu multă ĭuţélă d'asupra cortuluĭ întinsŭ alŭ prinçuluĭ ardelénŭ. Greutatea trupuluĭ sĕŭ, ne ĭertându'lŭ a se scula lesne ca să sbóre, ostaşiĭ ce se aflaŭ aprópe, vĕţêndu'lŭ, alergară ĭute, îlŭ prinseră şi'lŭ duseră la pretoriul prinçuluĭ. Înlesnirea cu care se prinse acéstă pasĕre, domesnicia şi neînspăimêntarea eĭ de sunetul armelor şi de strigările taberiĭ, făcură ca ostaşiĭ să privĭască acéstă întêmplare ca o minune şi ca unŭ augurŭ. Uniĭ diceaŭ că vulturul arată pe Sinan care are să cadă în mânele creştinilor; alţiĭ, maĭ fricoşĭ, bănuĭaŭ că acestŭ au-

www.dacoromanica.ro

gurŭ vestesce învingerea creştinilor, de vreme ce vulturul este pajerea împĕrăţiei nemţescĭ. Iesuiţiĭ ce însoţiaŭ pe Bathori, se încercară a exploata acéstă întêmplare în folosul propagandeĭ lor. Alfonsŭ Carilio scria atuncĭ de la Rucărŭ în Ardélŭ, că mulţi, vĕdênd acéstă minune dumneḑeéscă, aŭ venitŭ la credinţa papistăşéscă.

Bathori fu silitŭ a zăbovi la Rucărŭ o sĕptĕmână, pênĕ trecură căile cele grele şi ânguste ale acelor munţi, numerósele carre cu praful, muniţiile şi bagagiele armateĭ; cŏcĭ acéstă trecere de la Branŭ este una din cele maĭ grele ale ţĕrreĭ Românescĭ; muntele este rîposŭ şi răpede, căile ânguste, astfelŭ încât furĕ siliţi a lăsa carrele cu funiĭ, la valle. Aci sosiră şi ajutórele împĕrătescĭ ce se aşteptaŭ de atâta vreme : silezianul Albertŭ Raybitsch, unul din ceĭ maĭ vestiţi căpitanĭ de căllărime, trămisŭ de archiducele Maximilianŭ, de la Casovia, cu o miiă şése sute cuirassieri germanĭ, ce se chĭămaŭ *Reiteri* în acelŭ timpŭ şi cu o sută cinci-ḑecĭ Cazacĭ din ţinuturile Polonieĭ, frumosŭ echipaţi şi âncŏ Silvio Piccolomini cu şépte-ḑecĭ şi cincĭ cavalleri florentinĭ, trămişi de marele duce de Toscana cu poruncă ca să ĭerneze în Ardélŭ. Bathori trămisese întru întêmpinarea lor pe Franciscŭ Theke ca să le îngrijască de conace şi să'ĭ călăuzĭască pênĕ în tabĕră.

Pênĕ a nu pleca din Rucărŭ prinçul Ardéluluĭ făcu căutare armateĭ sale, care se urca la treĭ-ḑecĭ şi douĕ miĭ pedestraşi, douĕ-ḑecĭ şi duoĕ miĭ căllăreţi şi cinci-ḑecĭ şi patru tunurĭ; apoĭ clătindu'şĭ tabĕra, merse şése mile maĭ nainte şi, trecênd Dîmboviţa, ajunse la satŭ la Stoienescĭ, unde cu mare dorinţă fu întêmpinatŭ de Michaĭu-Vodă, care îlŭ aştepta, cum scim, acolo avênd cu sine óstea sa de opt miĭ de ómenĭ şi duoĕ-ḑecĭ şi duoĕ tunurĭ. Numĕ-

www.dacoromanica.ro

rul oştirilor împreunate se urcă atunci la şése-ḑeci şi duoĕ mii ostaşi şi şépte-ḑeci şi şése tunuri. Bathori tăbĕrî la Stoienescï spre a lăsa oştile sale a se odihni şi a se întrema puçinŭ.

XXV.

Armiile protivnice se aflaŭ acum aprópe una de alta. Ostaşii luĭ Bathori cari eraŭ maĭ multŭ adunătură neobicĭnuită cu răsboĭul, speriaţi maĭ întĕiu de numĕrul şi de vitejia Turcilor, avusese acum vreme a se deprinde cu încetul, a'ĭ vedé maĭ fără frică şi a lua curagĭu. De la sosirea Sĕcuilor în tabĕra de la Stoienescï, după cari urmară curênd şi alte cete, unele după altele, eĭ începuseră a întêlni pe Turcï, când mergeaŭ după furagĭu. Lupte mĕrunte se înhăţaŭ între unii şi alţiĭ şi în aceste lupte, maĭ adesé creştiniĭ biruĭaŭ. Emulaţia intră atunci între aceştia; cetele ce mergeaŭ după furagĭu se maĭ măriră şi din ḑi în ḑi luptele se făcură maĭ dese. Aceste băttăĭ mĕrunte îmbărbătară pênĕ în urmă într'atât pe creştinĭ, încât eĭ aşteptaŭ acum cu nerăbdare occasia uneĭ băttălliĭ generale cu Turciĭ. Din potrivă, aceştia, demoralisaţi de învingerea de la Căllughĕreni, de puçina isbêndă ce dobêndise pênĕ atunci în tótă acéstă campaniă, acum, când vĕḑură pe creştinĭ cu puterĭ aşa de însemnate, eĭ perdură de totŭ inima şi dorinţa de a se maĭ batte. Acésta fu pricina care făcu pe Sinan, în dată ce vĕḑu înglotirea oştilor la Stoienescï, de plecă de acolo şi 'şĭ mută tabĕra lângă Târgovişte. Scopul sĕŭ era să caute a prelungi cât va puté maĭ multŭ răsboĭul, fiind sigurŭ că, în vreme ce armia luĭ era întru tóte îndestulată din ţérră, armia cre-

www.dacoromanica.ro

ştină, avênd lipsă de bucate şi de banĭ, nu va puté multŭ să stea adunată şi va fi nevoită a se răsipi. [Generaliĭ creştinĭ, înţellegênd acestŭ planŭ alŭ luĭ Sinan, hotărîră a grăbi cât maĭ multŭ operaţiile răsboĭuluĭ şi, spre acésta, a porni îndată dupĕ Turcĭ şi a 'ĭ sili să primĭască fără întârdiere o bătăllie.

În 15 octomvrie de diminéţă, unŭ semnŭ cerescŭ veni a maĭ îmbărbăta pe creştinĭ şi le mări speranile de biruinţă. Pe unŭ cerŭ seninŭ şi cu tóte că sórele rĕsărise, eĭ vĕdură în vreme de unŭ césŭ, d'asupra taberiĭ lor, o cometă strălucitóre. Acéstă stea fu privită de dînşiĭ ca unŭ ângerŭ vestitorŭ de biruinţă. Armia creştină ce sosise calle de şése césurĭ numaĭ de Târgovişte, se clăti de acolo şi în aceiaşĭ ḑi de 15 octomvrie, merse de tăbĕrî într'o câmpiă mare, o milă departe de Târgovişte şi unŭ sfertŭ de leghe de tabĕra luĭ Sinan, cu hotărîre d'a 'ĭ da bătăllie în ḑioa următóre, de va voi s'o priimĭască.

Abié armata creştină sosi într'acelŭ locŭ, abié călăreţiĭ începuseră a descăllica şi pedestraşiĭ a pune armele josŭ, când o mare turburare ameţi tótă tabĕra. Nisce strejarĭ ce se aflase puşĭ la pază într'o pădure în nóptea trecută, auḑind de departe unŭ sgomotŭ făcutŭ de alţĭ ostaşi creştinĭ cari tăiaŭ lemne, îşĭ închipuiră că acolo trebuie să fiă tótă armia turcéscă, care vine dreptŭ cŏtrĕ dînşiĭ; frica făcêndu'ĭ să védă ceĭa ce nu era, eĭ o luară la fugă spre tabĕră. Ostaşiĭ ce'ĭ vĕḑură sosind speriaţi, întrebându'ĭ pricina aflară de la dînşiĭ cum că aŭ vĕḑutŭ armia vrăjmaşă viind să'ĭ lovĭască. Vestea acésta se respândi ĭute în tótă tabĕra; semnalul de bătaiă se dete îndată şi toţĭ ostaşiĭ, alergând la arme, âmblaŭ învălmăşaţĭ, făcênd larmă mare, fără a se puté întocmi la rôndul lor şi

www.dacoromanica.ro

fără a 'şĭ puté găsi stégul şi căpităniile lor. În acea neor ônduială, spaĭma făcêndu'ĭ să audă bubuiturĭ de tunurĭ vrăjmăşescĭ, fiă-care începu a se gêndi numaĭ la mijlóce de scăpare. În sfêrşitŭ avanguardia, alcătuită de Românĭ şi ostaşiĭ nemţĭ isbutiră a se aşeda maĭântêĭu în rônduială şi staŭ gata a priimi pe Turcĭ, când în cele din urmă se desluşi luĭ Bathori pricina aceleĭ turburărĭ. Elŭ trămise atuncĭ de spuse în tóte părţile ca să se înseneze şi să se liniştĭască spiritele turburate şi înspăimêntate, dar neputêndu-se nicĭ aşa astêmpĕra larma, elu fu silitŭ a pune să strige prin trûmbiţe, ca fiă-care să tacă sub pedépsă de mórte. Numaĭ printr'acéstă strașnică poruncă, ostaşiĭ se liniştiră.

Era, între âmbele taberĭ vrăjmaşe şi la o depărtare numaĭ de o alergătură de callŭ atât de la una cât şi de la alta, unŭ délŭ mare tăiatŭ prin mijlocŭ, în pólele căruĭa curgea Dîmboviţa. P'acestŭ délŭ spunŭ că să se fi urcatŭ Sinan, ca să privĭască bine armata creştină. Vĕdêndu-o multŭ maĭ numerósă de cum socotĭa şi bine rônduită, audind şi vestea respândită că se aştéptă şi archiducele Maximilianŭ cu o mulţime de soldaţĭ italienĭ, cătând apoĭ şi la demoralisarea armieĭ sale, temerea îĭ coprinse inima şi nu se maĭ gêndi la altŭ ceva, decât la fugă. Adunând unŭ svatŭ de răsboĭu, elŭ âmblă a'şĭ ascunde cugetul de a fugi sub idea unuĭ planŭ ce arŭ fi făcutŭ; elŭ dise că socotesce să nu priimĭască bătăllia şi s'o amâne pe altă dată; că acum se va trage puçinŭ înděrĕt, lăsând pe Ali-Paşa spre a apĕra Târgovişteа; că apoĭ, când va vedé pe creştiniĭ occupaţĭ cu asedierea cetăţiĭ, elŭ va năvăli într'o nópte asupră-le şi lesne îĭ va birui. În urma acestora, elŭ înzestră cetatea Târgovişteĭ cu patru-decĭ de tunurĭ şi cu muniţie

www.dacoromanica.ro

îndestulă, puse o garnizónă de 3500 pênĕ la 4000 ostaşĭ, parte pedestrime, parte călărime, sub commanda luĭ Ali-Paşa de Trapezunt, pe lîngă care lăsă pe Mihnea-Vodă şi vre o câţi-va beĭ, ĭar dînsul în ḑiorĭ de ḑioă, la 16 octomvrie, cu tótă cea-l-altă óste, părăsindu'şĭ taběra, fŏră de a'şĭ maĭ da timpul de a'ĭ strica întăririle, o întinse cu grabă spre Bucurescĭ.

XXVI.

În aceĭaşĭ ḑi, 16 octomvrie, la rĕsăritul sóreluĭ, Bathori, nesciind că Sinan se trage acum spre Bucurescĭ şi aşteptându-se la o bătăllĭă generalĕ, puse să ḑică din trômbiţe ca fiă-care ostaşŭ să se rônduĭască sub stégul sĕŭ. Apoĭ, împărţindu'şĭ armata în şépte trupurĭ, care tóte se urcaŭ la numĕrul de duoĕ-ḑecĭ şi şése miĭ călăreţĭ şi de la treĭ-ḑecĭ şi cincĭ pênĕ la patru-ḑecĭ miĭ pedestraşĭ, numi dupĕ dînsul generalŭ maĭ mare peste tótă óstea, pe Stefanŭ Bocskai, nu atât pentru virtuţile luĭ militare, cât pentru că'ĭ era unchĭu depre mumă şi unul din ceĭ maĭ însemnaţĭ şi maĭ avuţĭ nobilĭ aĭ Ardéluluĭ. Cercând apoĭ svaturile domnilor românĭ şi ale luĭ Bocskai, elŭ întocmi rôndul băttăllieĭ astfel: la avanguardiă puse pe Michaĭu-Vodă, avênd cu sine patru miĭ de călăreţĭ cu lăncĭ aĭ luĭ, bine învĕţaţĭ, la cari se adăogiră cohortele luĭ Albertŭ Kiraly şi scadrónele luĭ Stefanŭ Csaki. La aripa drépta se aşeḑară duoĕ turme de cincĭ miĭ din ceĭ maĭ bunĭ călăreţĭ, cu lăncĭ. La stînga totŭ acelaşĭ numĕrŭ de lănceriĭ şi în acelaşĭ rôndŭ. La centru era pedestrimea atât cea pretoriană cât şi a Sĕcuilor cu cóse şi cu suliţe, avênd lîngă sine tótă artilleria. În urma acestora veniă tótă călărimea germană, în a

www.dacoromanica.ro

doua liniă. Pe a treia liniă venïa unŭ corpŭ de douĕ-spre-dece miĭ călărețĭ lăncerĭ, cari duceaŭ stégurile aurite, și apoĭ altă cétă care apăra persónna luĭ Bathori. În urma tutulor venïa rĕmășița armateĭ cu carrele și bagagïele, fiind astfelŭ întru totŭ, șépte pênze de oștĭ.

Dupĕ aceïa, Bathori puse de sluji dinainté tululor, o liturgiă solemnĕ, se cumminecă cu sânta grijaniă și o trecu d.n mână în mână cu multă evlaviă la mulțĭ din capiĭ oștireĭ și din soldațĭ, de făcurĕ asemenĭ. Tóte aceste pregătirĭ luară câtă-va vreme, pênĕ dupĕ amiadĭ, când duoĭ creștinĭ, cari se ḑiceaŭ scăpațĭ din mânele Turcilor, din cetatea Târgoviștеĭ, sosiră în tabĕră, adducênd scire cum că Sinan-Pașa se trăsese cu grabă și lăsase pe Ali-Pașa cu Mihnea-Vodă în Târgoviște; că de duoĕ ḑile garnizóna cetățiĭ e fórte spăimêntată și că ianicerïĭ înșișĭ chibzuïaŭ a se trage, déca unŭ pașă nu 'ĭ arŭ fi ținutŭ cu sila, dar că cu tóte acestea, duoĕ sute din eĭ totŭ scăpaseră și se împrăștiaseră. Capiĭ armieĭ nu se încredură în acéstă arătare și temêndu-se de vre-unŭ vicleșugŭ din partea luĭ Sinan, spre a'ĭ trage în vre o cursă, porunciră ostașilor să se țină tótă nóptea aceïa în întocmire de bătaiă, fără a'și strica rôndurile și a pune armele josŭ și trămiseră gonacĭ și iscóde în tóte părțile ca să afle adevĕrul ce s'a făcutŭ Sinan. Armia creștină petrecu veghiênd înarmată tótă nóptea aceïa și a duoa ḑi, la 17 octomvrie, pênĕ spre amiadĭ. Atuncĭ sosiră câțĭ-va alergătorĭ, adducênd veste că Turciĭ eraŭ puçinŭ departe, arătându-se că vor a se batte. Aĭ noștriĭ se pregătïaŭ cu inimă a le sta fiunte, când sosiră alțiĭ cu veste maĭ sigură că Sinan se trage spre Bucurescĭ, ĭar că acele oștĭ turcești ce se vĕdŭ, eraŭ arierguardia de patru miĭ

www.dacoromanica.ro

călăreţi sub Hasan-Paşa, care mergea trăgêndu-se încetŭ şi cu bună rônduială, îngrijind d'a nu priimi în códă vre o smintélă din partea nóstră. Acéstă spăimêntare şi fugă a luĭ Sinan mirá fórte pe aĭ noştri, socotind cu cât armia luĭ era maĭ numerósă decât a lor şi cum acéstă grabnică retragere va demoralisa de totŭ pe Turcĭ. Alte iscóde veniră atuncĭ de arătară luĭ Bathori că vre o patru miĭ românĭ, bărbaţi şi femeĭ, de deosebită vêrstă, robiţi, îĭ duce o cétă de Turcĭ spre Dunăre. Prinçul porunci îndată la cincĭ sute Ardelenĭ pedestri să alerge să taie callea acelor Turcĭ şi să mântuiă pe aceĭ sĕrmanĭ robiţi. În dată armia creştină merse, chiar în acea di, 17 octomvrie, de occupă fără nicĭ o împotrivire taběra părăsită a luĭ Sinan, unde găsi vre o cincĭ séŭ şése turcĭ cari, esşiţi fiind de maĭ nainte din taběră, d'abié se întorseseră acum când ficară în mânile creştinilor şi fură îndată înjunghiaţi. Creştiniĭ găsiră tabăra turcéscă ticsită cu multe mobile, corturĭ, prafŭ, ghĭulele, tunurĭ, bucate, dobitóce, cămile, catîrĭ şi alte luoruri şi fură fórte mîhniţi că acéstă pradă bogată nu fu preçul vitejieĭ lor. Acestea dovedĭaŭ graba cu care Turciĭ fugiseră şi greşala ce făcuseră creştiniĭ d'a nu înainta maĭ iute, spre a'ĭ lovi pênĕ nu se depărtaseră.

XXVII

Bathori chiămă atuncĭ la svatŭ pe ceĭ maĭ de frunte căpitanĭ aĭ armateĭ şi pe nunciul Monsignor Alfonso Visconti, pe care îlŭ trămisese Papa cu o sumă însemnată de banĭ pentru trebuinţele răsboĭuluĭ. Aci se propuse că: de vreme ce armia turcéscă plină de fricĭ, s'a trasŭ spre Bucurescĭ, ce svatŭ óre arŭ fi maĭ bunŭ? a urma fără

www.dacoromanica.ro

întârdiere pe dușmanŭ silind în acea spaĭmă a luĭ a'lŭ ajunge și a'lŭ birui unde-va? séŭ a lua maĭ întêĭu cetatea Têrgovișteĭ, unde lăsase elŭ garnizónă și gătire, din care se înțellegea că voiesce a se apăra acolo multă vreme. Unĭĭ din generalĭĭ ardelenĭ, plinĭ de încredere în curagiul lor și în norocŭ, credênd că singura nefericire ce li se póte întêmpla este d'a lăsa timpŭ luĭ Sinan să scape, eraŭ de părere d'a nu se maĭ opri nicĭ o di la acéstă cetate, a căreĭ dobêndire nu o prețuĭaŭ întru nimicŭ și a se lua îndată dupĕ Sinan, siguri fiind că îndată ce'lŭ vor birui, cetatea va cădé negreșitŭ fără de nicĭ o ostenélă din parte-le, când din potrivă, déca îșĭ vor consumma puterile lor împrejurul acesteĭ șandramale (bicoque), armata luĭ Sinan îșĭ va lua puterĭ, va tăbĕrî în locŭ tare și, avênd vreme de ajunsŭ, îșĭ va îndrepta trebile séŭ celŭ puținŭ se va trage în siguranță și crescêndu'șĭ apoĭ puterile cu nouĭ ajutóre séŭ găsind mijlocŭ d'a se uni cu Tătarĭĭ, va da creștinilor multŭ maĭ multŭ de lucru și va aprinde din noŭ flacările cele acum aprópe stinse ale răsboĭuluĭ.

Michaĭu și Albertŭ Kiraly stătură împotrivă la acéstă părere. Eĭ diseră că arŭ fi cu primejdiă d'a înainta, cŏcĭ s'arŭ pune între garnizóna cetățiĭ care arŭ puté să le taie liniile de communicație și provisiile, și armata luĭ Sinan. Silvio Piccolomini rezimă și elŭ acéstă părere, prin cuvintele următóre: «Dușmanul, dise elŭ, séŭ s'a trasŭ de te«merea taberiĭ nóstre, séŭ spre a găsi locŭ maĭ bunŭ de «bătaiă; dar și 'ntr'unul și 'n cel-l-altŭ casŭ, elŭ a a«pucatŭ înainte cu o di și o nópte și a pututŭ să'șĭ pregă«tiască lucrurile sale, încât nu'lŭ vom găsi nepregătitŭ, «nicĭ în locŭ d'a nu se puté multŭ folosi de graba nóstră.

www.dacoromanica.ro

«Din altă parte, ne vom afla în mijlocul a duoĭ vrăjmaşĭ,
«déca vom lăsa înapoĭ cetatea, de unde yom fi necurmatŭ
«supĕraţĭ, maĭ cu sémă despre muniţiile ce se aştéptă din
«Ardélŭ. Apoĭ, a se pune într'o asemené primejdiă este
«împotriva a orĭ căruĭ temeĭu de răsboĭu şi a orĭ căruĭ
«obiceĭu alŭ unuĭ înţelleptŭ căpitanŭ. Se adaoge âncŏ şi
«acéstă privire importantĕ, că noĭ suntem cât se póte os-
«teniţĭ şi slăbiţĭ de drumŭ şi, urmând cu grabă pe duş-
«manŭ, îlŭ vom găsi acum odihnitŭ şi în rônduĭală şi
«ne vom afla în primejdiă d'a fi cu toţiĭ înfrânţĭ. Dar
«déca elŭ, din întêmplare, s'a trasŭ cu gêndŭ d'a fi maĭ
«departe de hotarele Ardéluluĭ şi prin urmare într'unŭ
«locŭ unde noĭ vom avé maĭ puçină înlesnire de hrană şi
«alte trebuincĭóse, în vreme ce elŭ, învecinându-se cu Du-
«nărea, va puté, prin mijlocul acestuĭ rîŭ, a se îngriji
«maĭ bine, apucându-ne noĭ acum a batte cetatea, îlŭ vom
«sili, spre a nu'şĭ perde cu totul reputaţia, să vină într'a-
«jutorul alor sĕĭ, şi atuncĭ vom găsi folósele nóstre a ne
«înhăţa la luptă. De se va hotărî ânsĕ elŭ a aştepta în
«Bucurescĭ, ce folosŭ mare avé-vom óre décă vom merge
«să'lŭ lovim mâne şi nu dupĕ duoĕ séŭ treĭ ḑile? Încât
«spre a se uni Sinan cu Tătarĭĭ, e lucru cu neputinţă,
«aflându-ne noĭ între dînşiĭ; osebitŭ de aceĭa că Tătarĭĭ
«nu sunt într'unŭ locŭ, de unde să pótă trece cu atâta
«ĭuţélă în acéstă parte.» Piccolomini închiăiè ḑicênd că,
«de-şi nu este de părere a se lua cu atâta neorônduĭală
«dupĕ duşmanŭ şi a sta, duṛĕ cum vor unĭĭ, în arme,
«chĭar tótă nóptea aceĭa, dar crede că arŭ fi bine ca o
«bandă din cavalleria nóstră să mérgă să supere arier-
«guardia duşmanuluĭ, fiind-că, afóră de neodihna ce'ĭ va
«pricinui, vom puté să avem şi limbă de mişcările luĭ şi

www.dacoromanica.ro

«să scim maĭ bine ce este de făcutŭ.» Sigismundŭ Bathorĭ şi toţĭ ceĭ-l-alţĭ capĭ se unirĕ bucuroşĭ la una ca acésta şi totŭ svatul hotărî bătaĭa Târgovişteĭ. Fără înduoĭală,—acésta urma o va dovedi,—acésta n'a fostŭ cea maĭ bună chibzuire, căcĭ întârdierea creştinilor prileji mântuirea luĭ Sinan.

Se luase hotărîre a tăbĕrî în óre-care postŭ, aprópe de Târgovişteа, vĕdutŭ de Piccolomini maĭ dinainte şi, spre acésta, trămiseră unŭ numĕrŭ de-călăreţĭ ca să ţină rôndùiala, spre a merge oştile fără amestecŭ, să'şĭ ĭea locurile de aşedare. Îndată dupĕ aceĭa, pre obiceĭul răsboĭuluĭ, cerură ca cetatea să se predé. Paşa, commandantul cetăţiĭ cătând la fuga luĭ Sinan, la numĕrul armateĭ ce'lŭ ocolise, la lipsa de speranţă d'a fi ajutatŭ, sta în chibzuire să închine cetatea spre a se mântui elŭ şi toţĭ a sĕĭ. Dar ianiceriĭ, ce eraŭ în cetate în numĕrŭ de douĕ miĭ, se împotriviră, fiind maĭ bucuroşĭ a se apăra dupĕ cum cereaŭ onórea lor şi făgăduĭala dată luĭ Sinan. Într'acestea, creştiniĭ, tăbĕrînd commodŭ chiar în acea séră, [7 17] octomvrie, se duse Piccolomini să védă cetatea şi apoĭ puntară tunurile spre dînsa.

XXVIII

În nóptea aceĭa soldaţiĭ făcură băştiĭ, pre obiceĭul lor. În diminéţa următóre, [8 18] octomvrie, dupĕ ce, prin metereze, şanţurĭ acoperite şi tăbiĭ de lemne amestecate cu pământŭ, se apropiară aĭ noştriĭ de ziduri şi aşedară batteriĭ de tunurĭ, de o dată cu multă învĭerşunare de treĭ părţĭ începură a batte cetatea. Strălucitul Răzvanŭ-Vodă, avênd cu sine Moldoveniĭ sĕĭ, împreună şi cu legiunile

www.dacoromanica.ro

Sĕcuilor, se aşedase despre rĕsăritŭ, pe drumul Bucurescilor şi bătteaŭ partea de susŭ a cetăţiĭ cu ḑece tunurĭ. Dintr'altă parte, neînvinsul Michaĭu-Vodă, cu inimosul Bathori, care acum pentru întêĭaşĭ dată vedea răsboĭul şi cu eroicul Kiraly, se aşedară despre munţĭ şi despre rîul Ialomiţa, la o monăstire, care fu atuncĭ stricată şi maĭ apoĭ drésă, departe de cetate de o băttaiă de săgétă. Eĭ ridicară acolo duoĕ movilĭ în formă de turnŭ şi cu duoĕ batteriĭ de câte ḑece tunurĭ fiă-care, începură din aceste duoĕ părţĭ prin detunărĭ neîntrerupte, a împroşca puternicŭ zidurile. Mergênd apoĭ într'altŭ templu multŭ maĭ aprópe de cetate, fĕră întrerupere, grăbescŭ lucrările asedieriĭ. Era cu greŭ ânsĕ d'a se apropia de cetate cŏcĭ, afóră de întăririle şi şanţurile ce o înconjuraŭ, avea âncŏ şi nisce bălţi împrejurŭ. Apoĭ Turciĭ din lă-întru se apăraŭ cu cele maĭ depre urmă puterĭ ale inimeĭ lor. De maĭ multe orĭ, prin tunurĭ, eĭ împinseră înapoĭ pe asediatoriĭ ce âmblaŭ să trécă şanţurile cu luntri, rĕsturnară cu puscile pre ceĭ cari, isbutind a trece şanţul, cercaŭ acum a pune scărĭ pe zidurĭ séŭ adduceaŭ focŭ la tălpile întăririeĭ de lemnŭ spre a o aprinde; într'unŭ cuvêntŭ eĭ nu uĭtaŭ nimicŭ din ceĭa ce trebuĭa spre apărarea cetăţiĭ.

Vĕḑênd aĭ noştri că nu isbutescŭ astfelŭ, se mărginiră a urma cu tunărirea înfricoşătóre de bombe şi ghĭulele, cătând a sparge laturile zidurilor. Fumul acestor dese descărcărĭ de arme ale asediatorilor şi asediaţilor ajunse de întunecă aerul şi ascunse şi unora şi altora vederea duşmanilor. Sĕcuiĭ căutară a se folosi de acéstă negură; eĭ adduseră lemne uscate, catranŭ, reşină, buştene aprinse, torţe şi alte materiĭ aprinḑĕtóre şi, aţiţînd bine focul, începură a'lŭ arunca pe streşinele caselor din cetate şi cău-

www.dacoromanica.ro

tară a aprinde întăririle eĭ. Dar fiind-că bêrnele de care eraŭ făcute acele întărituri eraŭ âncŏ verdĭ şi prin urmare umede şi huma dupĕ dînsele nu se uscase, ele nu se puteaŭ lesne aprinde de focul ce li se punea pe de desubt. Pe lûngă acésta, prin desele puşcăriri ale artillerieĭ creştine, sfĕrămăturile caselor cetăţiĭ începură a cădé pe capul celor ce se aflaŭ sub zidŭ cătând a'lŭ aprinde şi astfelŭ îĭ sili a se trage îndĕrĕtŭ. Apoĭ duşmaniĭ luptându-se vitejesce nu maĭ lăsară a se apropia de ziduri, încât isbênda rĕmase cu totul înduoĭósă.

XXIX

Vĕdênd Bathori şi ceĭ-l-alţĭ descuragĭarea oştilor de atâté silinţe zadarnice ce făcuseră, se duseră de'ndemnară pe Sĕcuĭ a da dovadă că'şĭ adducŭ aminte de libertatea cea de curênd dobêndită, a nu se descuragĭa de anevoinţe şi de primejdiĭ şi a se arăta că sûnt bărbaţĭ cu inimă şi vrednicĭ de libertate. Sĕcuiĭ se formară atuncĭ în cohortĕ şi începurĕ a adduce o maĭ mare mulţime de lemne uscate, spre a da focŭ ziduluĭ. Mulţĭ din eĭ cădură sub loviturile duşmanilor, dar despreţuind orĭ ce primejdiă, vitejiĭ Sĕcuĭ isbutiră în sfêrşitŭ a aprinde întăririle. La vederea flacărilĭ ce se întindea în tóte părţile, eĭ strigară toţĭ într'una : «Iisus ! Maria !» şi, care cu scărĭ, ceĭ maĭ mulţĭ fără scărĭ, deteră năvală spre a sări zidurile, în vreme ce o parte dintr'înşiĭ purta focul într'alte laturĭ ale cetăţiĭ. Artilleria, din locul eĭ, aruncând ghĭulele arse de cele inventate de craĭul Stefanŭ Bathori, aprindea acoperişurile caselor şi dĕrămăturilor lor, prin mijlocul flacărilor, cădeaŭ pre capul asediaţilor. Acum, zidul peste totŭ luase

www.dacoromanica.ro

focŭ şi Turcii, încinşi de flacările cele gróznice de marĭ ce mereŭ cresceaŭ, sûnt nevoiţi, celŭ puçinŭ o mare parte din eĭ, a lăsa apărarea zidurilor, spre a încerca să stingă focul. Aĭ noştri se folosescŭ de acestŭ minutŭ, daŭ voinicesce asaltŭ şi în vecinătatea serii, din tóte părţile isbucnescŭ în cetate. Turcii, lipsiţi de svatŭ, ameţiţi de flacărĭ şi de vrăjmaşii ce'ĭ împresurase, ne maĭ avênd vreme a capitula, spre a se mântui de primejdiă şi de o prăpădire desăvêrşită, essŭ cu toţii pe portiţa despre délŭ, necunoscută la aĭ noştriĭ, cătând pe acolo scăpare. Dar călărimea creştină, care pre obiceĭul războiuluĭ, sta gata pentru orĭ ce întêmplare a lupteĭ şi aştepta călare essitul isbireĭ, îĭ vede, îĭ iea cu caiĭ în góná, le taie callea, pe uniĭ 'ĭ uccide, pe alţiĭ 'ĭ prinde; puçinĭ numaĭ, favorisaţi de nópte, putură scăpa prin păduri, şi aceştia âncŏ, pênĕ maĭ apoĭ, fură găsiţi şi uccişi şi din tótă garnizóna, numaĭ treĭ turcĭ, fiind bine călăriţi şi ajutaţi de întunecimea nopţiĭ, avură norocul să scape şi se îndreptară spre Bucurescĭ ca să ducă luĭ Sinan vestea acesteĭ nenorociriĭ.

Sĕcuiĭ intrând în oraşŭ făcură mare vĕrsare de sânge; dĕrămând şi scotocind în cele maĭ ascunse locurĭ ale cetăţiĭ dupĕ pradă — lucru la care sûnt fórte deprinşi, spunŭ annaliştiĭ timpuluĭ,—eĭ găsiră într'unŭ locŭ taĭnicŭ, ascunşi pe Ali-Paşa, commandantul cetăţiĭ şi pe Mehemet-Beĭ. Ḑicŭ uniĭ că aceştĭ turcĭ nu essiserĕ din cetate, maĭ bucurosŭ voind o mórte gloriósă decât a fugi; alţiĭ spunŭ că eraŭ răniţi şi de aceĭa rĕmăsese pe locŭ. Sĕcuiĭ îĭ duseră la Bathori. Între prinşi, se maĭ aflaŭ alţi duoĭ beĭ : Turan, beĭul de Bucurescĭ şi Susin, beĭu de Târgovişteа; la toţi li se ĭertă viéţa. Lepădatul Mihné-Vodă întêmpină în cetate o mórte norocită, ce i s'ar fi căḑutŭ

www.dacoromanica.ro

a'ĭ veni prin gâde, de cădea în mânile creştinilor ; trupul luĭ se găsi între ceĭ morţĭ ; asemené şi alŭ cadiuluĭ de Avlona. Prada ce Sĕcuiĭ maĭ cu sémă, făcură în oraşŭ şi care tótă li se lăsă, fu cu deosebire mare. Se găsiră în cetate duoĕ tunurĭ marĭ care aruncaŭ ghĭulele de cinci-ḑecĭ şi şése livre şi alte patru-ḑecĭ şi duoĕ maĭ micĭ ; se găsiră âncŏ banĭ mulţĭ, scule de aurŭ şi de argintŭ, muniţiĭ şi provisiĭ de hrană pentru treĭ annĭ, cŏcĭ Sinan acolo îşĭ aşeḑase magaziile. În acéstă asediere, din Turcĭ, ca la o miiă fură trecuţĭ sub sabiă. Din aĭ noştri periră numaĭ şése-ḑecĭ ostaşĭ, dar maĭ mulţĭ se răniră.

XXX

Bucuria ce simţiră creştiniĭ pentru luarea Têrgovişteĭ se maĭ adăogi cu vestirea uneĭ alte isbênḑĭ asupra vrăjmaşilor. Céta ce cu duoĕ ḑile înainte Bathori pornise ca să taie callea Turcilor, cari duceaŭ patru miĭ robĭ şi turme marĭ de vite spre podul de la Giurgĭu, călăuzită fiind de ómenĭ de ţérră cari cunnosceaŭ bine căile munţilor şi ale pădurilor, trecuse înainté Turcilor şi, coprinḑênd strimtorile pênĕ a nu sosi eĭ, îĭ isbi cu putere, îĭ sparse rĕŭ, uccise pe maĭ toţĭ, dobêndi înapoĭ tótă prada lor şi mântui pe robĭ.

A duoa-ḑi dupĕ luarea Têrgoviştеĭ, $^{9}/_{19}$ octomvrie, generaliĭ creştinĭ se adunară la svatŭ de răsboĭu şi porunciră a le adduce înainte pe Ali-Paşa pe care îlŭ siliră prin făgăduielĭ şi ameninţărĭ a arăta ceĭa ce scie despre planurile şi numĕrul ostaşilor luĭ Sinan, întrebându'lŭ âncŏ cum a îndrăznitŭ elŭ a se împotrivi în cetate, cu aşa puçină oştire, la o armată atât de numerósă. La aceste în-

www.dacoromanica.ro

trebări Ali rĕspunse cu respectul cuviincĭosŭ, dar cu multă netemere şi fără a'şĭ schimba faţa că «Sinan n'a-«veа cu dînsul fără numaĭ de la duoĕ-ḑecĭ şi opt pênĕ la «treĭ-ḑecĭ miĭ ostaşĭ, fiind că 'şĭ a răsipitŭ óstea prin o-«raşele şi cetăţile ţĕrreĭ şi îĭ este peste putinţă ca s'o pótă «aduna în puçină vreme; * că déca hanul cu Tătariĭ ce «se aştéptă din ḑi în ḑi, nu'ĭ va veni în ajutorŭ, elŭ «crede că Sinan, aflând luarea Tîrgoviştеĭ, va părăsi Bu-«curescіĭ şi se va trage spre Gĭiurgĭu, ca să trécă Dună-«rea îndĕrĕtŭ; însfîrşitŭ că, déca vor creştiniĭ a pune «mâna pe dînsul trebuie să se grăbĭască a coprinde şi a «sfĕrâma acelŭ podŭ de pre Dunăre; Sinan, urmă Ali, «plecând, îmĭ lăsă numaĭ puçine oştĭ pentru apărarea «Tîrgoviştеĭ, dar mĕ făcu să sperŭ că Ieremia, domnul «Moldoveĭ, va băga în cetate unŭ ajutorŭ de cincĭ miĭ «ostaşĭ, afără de ḑece miĭ ce îmĭ făgăduia elŭ însuşĭ, ḑi-«cênd că are să vină maĭ apoĭ să goniască pe creştinĭ de «lîngă cetate. Elŭ mĕ asigură încŏ că armata creştină «nu este numerósă; cocĭ ceĭ maĭ mulţĭ ostaşĭ sunt Sĕcuĭ, «pe cari aḑĭ mâne e sigurŭ să'ĭ întórcă în partea sa. «Blestematul! m'a înşelatŭ şi m'a expusŭ la o mórte «maĭ cŭ totul sigură. O vrăjmăşiă vechiă e pricina care «l'a făcutŭ a se purta astfelŭ cu mine. Sinan a fostŭ duş-«manŭ de mórte tatăluĭ meŭ, care s'a arătatŭ cu slujbe «marĭ către împĕrăţiă; dar fiind-că tatăl meŭ n'avea nicĭ «o temere de dînsul şi elŭ nu'ĭ putea face nimicŭ, trădă-«torul s'a folositŭ de acéstă occasiă ca să verse asupra «nenorocitului fiĭu ura ce purta tatăluĭ.»

* Acésta este o fabulă pe care crĕdŭ că capiĭ creştinĭ o acre-ditase, cŏcĭ Michaĭu-Vodă la Căllughĕrenĭ încŏ o repetă ostaşilor sĕĭ, cum amŭ vĕḑutŭ.

www.dacoromanica.ro

Nu se scie déca Ali era sincerŭ séŭ vorbĭa astfelŭ numaĭ ca să'şĭ tragă compătimirea luĭ Bathori. Era ânsĕ de necredutŭ ca Sinan să aĭbă cu dînsul numaĭ atâta oştire câtă arăta elŭ, de vreme ce, când elŭ plecă de la Târgovişte, armia luĭ întrecea cu multŭ în numĕrŭ pe a creştinilor, după cum mărturisescŭ toţĭ annaliştiĭ contimporanĭ. Vĕdênd Ali puçinul effectŭ ce făcuse plângerile sale, propuse să se rĕscumpere cu o sută de miĭ talere de aurŭ; dar Piccolomini se împotrivi a i se da libertatea. Elŭ avea interesŭ a ţine prinsŭ pe unŭ omŭ aşa de însemnatŭ ca, întêmplându-se nenorocirea să cadă în mânele turcilor, să'lŭ pótă schimba cu dînsul şi fiind-că acestŭ şiretŭ italianŭ se făcuse stĕpânŭ pe spiritul luĭ Bathori, îlŭ hotărî lesne a nu priimi propunerea turculuĭ. Prinçul, după ce rĕspunse cu puçine vorbe luĭ Ali-Paşa îlŭ trămise sub pază pênĕ la gazda sa şi după aceĭa, împreună cu alţĭ offiçerĭ turcĭ, îlŭ porni pe la Braşovŭ la Cluşŭ în Ardélŭ.

În urma acestora, capiĭ armieĭ ascultară şi rapportul iscódelor ce trămiseseră ca să ĭea limbă despre Turcĭ şi, vĕdênd óre-care potrivire cu arătarea celor prinşĭ, hotărîră a porni îndată după armata turcéscă. Din nenorocire trebuiră a maĭ şedé pe locŭ âncŏ o ḑi, parte spre a împurternici óstea muncită de drumŭ şi de băttaiă, parte spre a aştepta munițiile şi bucatele ce se adduceaŭ din Ardélŭ în tabĕră.

Aceste întârdierĭ fatale mântuiră pe Sinan-Paşa, cu tóte greşelile luĭ. În ḑioa aceĭa, $^{9}/_{19}$ octomvrie, cŏtre sĕră, vre-o patru miĭ Turcĭ, cari, după încredinţarea dată de Sinan că va zăbovi lângă Târgovişte âncŏ duoĕ săptĕmânĭ, lăsaseră de vr'o câte-va ḑille tabĕra şi se duseseră departe de acolo după hrană, furagĭu şi pradă, se întórseră

www.dacoromanica.ro

adducênd cu dînşiĭ şése-ḑecĭ miĭ bouĭ ce 'ĭ răpiseră din munţiĭ şi mănósele câmpiĭ ale ţĕrriĭ Românescĭ. Intraŭ Turciĭ în tabĕră, mănând dinainté lor convoĭul de vite, fŏră a bănui de fuga ruşinósă'a luĭ Sinan; eĭ nu fură desamăgiţĭ decât când, din acele corturĭ ce eĭ credeaŭ pline de ianicerĭ, vĕḑură asvêrlindu-se Româniĭ şi Sĕcuiĭ, cari năvăliră asupră-le şi îĭ tăiară rĕŭ şi fŏră milă. Acéstă întêmplare neprevĕḑută rĕspândi îmbilşugarea în tabĕra creştină, încât unŭ boŭ ajunse a se vinde pe unŭ preţŭ de nimicŭ.

XXXI

Sinan-Paşa, dupĕ cum scim, îşĭ părăsise tabĕra de lângă Tîrgovişte în diminéţa de $^{6}/_{16}$ octomvrie şi luase cu grabă callea Bucurescilor. Hasan-Paşa, care rĕmăsese în urmă cu patru miĭ călläreţĭ dreptŭ arierguardiă, îndată ce vĕḑu, din înălţimea munţilor pogorându-se stégurile creştine spre Tîrgovişte, grăbi cât putu la drumŭ spre a ajunge tabĕra. Dupĕ o calle de o ḑi, vizirul tăbĕrîse, când începu a se auḑi urletele tunurilor creştinescĭ dinainté Tîrgovişteĭ. «Tunul luĭ Mikal-ogli!» strigară Turciĭ prin tabĕră, înghiăţaţĭ de spaimă. Sosiră atuncĭ nisce trămişĭ din partea garnizónеĭ din Tîrgovişte, chiămând pe vizirul într'ajutorul cetăţiĭ; dar acesta, cătând la spăimêntarea oştilor, sta la înduoială şi nu scia ce să facă. Într'aceĭa, o cétă de vre-o treĭ sute creştinĭ ce se arĕtară la intrarea uneĭ păḑurĭ vecine de tabĕra luĭ, îlŭ sili a lua o hotărîre. Oştile Rumelieĭ, din porunca luĭ, merseră asupra ceteĭ, dar creştiniĭ le băttură, le răriră fórte multŭ rôndurile şi le luară în gónă. Din aceĭ ce se întórseră nu era unul care

www.dacoromanica.ro

să nu fie rănitŭ. Unŭ delirŭ de spaĭmă coprinse atuncĭ tótă taběra. Mulțĭ din soldațĭ începură a deserta și a se respândi cete, cete; capiĭ âmblaŭ învălmășițĭ fŏră să scie ce se facă; uniĭ svătuiaŭ a se întórce la Târgoviște: lucru ce era cu neputință din pricina demoralisărĭĭ armieĭ. Sinan scrise îndată luĭ Ali-Paşa la Târgoviștea să apere cât va puté cetatea, ĭar vĕdêndu-se în cea maĭ de apoĭ primejdiă, să se tragă cu óstea sa, spre podul de la Dunăre. Aceste scrisorĭ n'ajunseră pênĕ la Ali, fiind prinse de către aĭ noștriĭ. Vizirul apoĭ își urmă retragerea spre Bucurescĭ, unde ajunse în duoĕ dile. În acea demoralisare a ósteĭ sale, Sinan, în locŭ să se grăbĭască a o trece cât maĭ curênd peste Dunăre, spre a o mântui, așteptându-se la o apărare maĭ îndelungată din partea Târgoviștеĭ, se încumătă a maĭ zăbovi la Bucurescĭ. Elŭ obști dar că armia va ședé acolo cincĭ-spre-dece dile și porunci ca nicĭ o oștire, nicĭ unŭ negutătorŭ să nu trécă podul Gĭurgĭuluĭ pênĕ la acelŭ sorocŭ și, pentru acésta, orôndui o guardiă la podŭ cu strașnică poruncă să nu lase pe nimenĭ a trece. Pe lângă acestea, se silĭa în totŭ chipul a liniști spiritele și a le da curagĭu. În vremea acésta, ceĭ treĭ călărețĭ scăpațĭ cu mare greŭ de la luarea Târgoviștеĭ, sosiră în Bucurescĭ, vinerĭ diminéța la $^{10}/_{20}$ octomvrie, adducênd veste despre căderea cetățiĭ în mânile creștinilor. Peste mĕsură mări acéstă scire spaĭma și amețéla în tabĕră. Sinan atuncĭ, vĕdênd că descuragĭarea oștirilor cresce mereŭ în locŭ d'a scădé, cum află și de luarea Târgoviștеĭ, se speriè și elŭ atât de multŭ încât, cu tóte că întărise orașul Bucurescilor și mŏnăstirea luĭ Alexandru-Vodă maĭ bine decât Târgoviștea, nu se maĭ încredu nicĭ în acea apărare și nu maĭ îndrăzni a aștepta

www.dacoromanica.ro

acolo pe biruitorul duşmanŭ. Elŭ porunci să pună în pivniţele aceleĭ mŏnăstirĭ o mare cătăţime de prafŭ de puşcă pe care 'lŭ acoperi cu paĭe, aşeḑênd unŭ fitilŭ lungŭ care se ardă cu încetul, lăsând şi ómenĭ, spre a'ĭ da focŭ, ca astfelŭ, când vor intra creştiniĭ în acelŭ locŭ, mŏnăstirea de o dată să fie svêrlită în aerŭ cu o mare putere şi dînşiĭ să péră ca vaĭ de eĭ, sub acele ruine. În tótă ḑioa aceĭa, 20 octomvrie, cu grabă mare, Sinan strînse tunurile şi muniţiile de răsboĭu şi le încărcă în carre; apoĭ dete focŭ fortificaţiilor şi oraşuluĭ Bucurescilor şi, la meḑul nopţiĭ, 20 spre 21, luminatŭ de flacările acestuĭ pêrjolŭ ce prefăcu în cenuşă totŭ oraşul cu duoĕ-ḑecĭ şi ḑuoĕ de biserică ce avea atuncĭ, împinsŭ de desperare, ca cum arŭ fi avutŭ pe duşmanŭ în spatele sĕŭ, se puse ruşinosŭ pe fugă şi, cât maĭ ĭute putu, întinse spre Gĭurgĭu. Astfelŭ maĭ multŭ fugind decât făcênd o retragere, merse Sinan patru-spre-ḑece césurĭ mereŭ şi nu tăbĕrî decât dupĕ ce trecu strimtórea Căllughĕrenilor; dar tunurile şi muniţiile de răsboĭu nu putură ajunge în acelŭ locŭ decât în duoĕ-ḑecĭ şi patru de césurĭ. Când sosiră tóte şi se strînse armia întrégă, plecară toţiĭ cu aceĭaşĭ grabă spre Gĭurgĭu, unde, cu tótă silinţa ce puseră la drumŭ, din pricina neorônduieleĭ în care se aflaŭ oştile, nu putură sosi decât tocmaĭ lunĭ $^{13}/_{23}$ octomvrie, făcênd astfelŭ treĭ tabere de la Bucurescĭ pênĕ la Gĭurgĭu. În acea fugă prăpăstiósă, Turciĭ semĕnară drumul cu armele lor şi cu unŭ numĕrŭ însemnatŭ de tunurĭ, cămile şi bagagĭe, deosebitŭ de ce năpustiseră în Bucurescĭ. Spaĭma lor era aşa de mare încôt, prin strimtorĭ şi pe poḑurĭ, ajunseră a se omorî unĭĭ pe alţiĭ ca să trécă care de care maĭ nainte. În acéstă stare de gróză se

www.dacoromanica.ro

aflară eĭ maĭ cu sémă când trecură strimtórea de la Călugherenĭ. În orĭ-ce copacĭu li se părea a vedé unŭ duşmanŭ, în orĭ ce minutŭ se aşteptaŭ să véḑă strălucind dinainté ochilor lor, sabia fulgerătóre a luĭ Michaĭu.

Este de luatŭ în sémă că în tótă acéstă campaniă, a cărĭĭ gloriă annaliştiĭ creştinĭ în mare parte o daŭ luĭ Bathori ca unuĭa ce commanda tótă armia creştină, annaliştiĭ turcĭ din contra nicĭ că pomenescŭ de-dînsul; spaĭma Turcilor, acela ce 'ĭ îngroziă, îĭ goniă şi 'ĭ amenińţa mereŭ cu mórtea, era «afurisitul Mikal-ogli». Adducerea aminte a grózeĭ ce Michaĭu însuffla pe atuncĭ Turcilor, pênĕ aḑĭ âncŏ se păstréză în poporul românŭ şi musulmanŭ, printr'o mulţime de legende, tradiţiĭ şi cântice populare. Unul din ceĭ maĭ buni poeţĭ aĭ noştri, încadră una din aceste tradiţiĭ în următórea frumósă strofă :

Spunŭ că'n urma lupteĭ. în Asia bogată,
Déca Musulmaniĭ vedeaŭ câte-o-dată,
Unŭ armăsarŭ ce 'n préjma'ĭ cată sforăind,
Coprinşĭ d'adûncă spaĭmă, ḑiceaŭ cu'nfiorare
Că elŭ a vĕḑutŭ umbra cea îngrozitóre
A luĭ Michaĭu-Vitézul, asupră-le viind.

XXXII

Bathori dupĕ ce puse să drégă cetatea Târgovişteĭ şi o înzestră cu o garnizónă tare, în $^{11}{}_{21}$ octomvrie, dîndĭ de diminéţă se îndreptă cu tótă armia în urma luĭ Sinan, spre Bucurescĭ. În calle, creştiniĭ întêlniră maĭ multe cete de câte treĭ, patru şi cincĭ sute Turcĭ, carĭ se reslăţiseră şi toţĭ fură uccişĭ, astfelŭ în cât câmpiile şi liveḑile din

* *Gr. Alexandrescu.* Odă la oştirea Română.

www.dacoromanica.ro

drumŭ eraŭ seměnate cu trupurĭ mórte de Turcĭ. Dupĕ ce luară o bucată bună de drumŭ, eĭ întêlnirĕ treĭ fugarĭ unguri cari le spuseră că Sinan, temêndu-se de sosirea lor, fugise în grabă, lăsând în Bucurescĭ multe bagagĭe, bucate, muniţiĭ, robĭ, cămile şi câte-va tunurĭ pe care nu le putuse lua, fiind osiile şi rótele sfĕrâmate; că în calle elŭ maĭ lăsase multe alte bagagĭe; că gróza armieĭ întregĭ era atât de mare încât fără înduoĭală, când va sosi în locurĭ grele, în strîmtorile ânguste şi băltóse de la Căllughĕrenĭ, se vorŭ răni între sine ca să pótă trece unul altuĭa înainte. Bathori neîncreḑêndu-se pe arătarea acestor fugarĭ, trămise pe căpitaniĭ Nicolae Sennyei şi George Farkaş cu o sută de călläreţĭ ca să facă o recunnóscere spre Bucurescĭ şi să ĭea limbă.

Aceştia întorcêndu-se spre séră, întărirĕ rapor'ul fugarilor. Acésta hotărî pe generaliĭ creştinĭ a merge d'aci înainte cu marşŭ forçatŭ ca să mărĭască temerea şi gróza duşmanuluĭ în fuga sa. Eĭ aflară atuncĭ că Sinan, în callea sa de la Bucurescĭ la Gĭurgĭu, tăia tóte podurile de prerîurĭ, punea pedice la trecerĭ, strîmtorĭ şi vaduri, ardea şi pustià tóte satele, ca astfelŭ, lipsa bucatelor şi anevoinţele drumuluĭ să întârḑieze góna ce'ĭ da armia creştină. Generaliĭ se svătuirĕ atuncĭ şi hotărîrĕ a schimba drumul, a lua altul multŭ maĭ spre drépta de Bucurescĭ. Acestŭ drumŭ, pe lîngă accĭa că avea folosul de a nu fi călcatŭ şi smintitŭ de duşmanŭ, scăpă âncŏ pe creştinĭ de cursa ce le întinsese Sinan în mŏnăstirea luĭ Alexandru Vodă la Bucurescĭ, care saltă atuncĭ şi se spulberă în aerŭ fără a vătăma pe nimenĭ; dar elŭ făcea unŭ înconjurŭ cu deosebire de lungŭ, era plinŭ de mocirle şi de crângŭ şi prin urmare era aşa de greŭ de âmblatŭ, încôt se întârḑiè fórte

www.dacoromanica.ro

multŭ mersul armieĭ, ĭar maĭ cu sémă alŭ artillerieĭ care maĭ tótă rĕmase înapoĭ. În calle, armia maĭ întêmpină nisce oştĭ turcescĭ rĕmase în urmă, pe care fórte le snopi şi le sdrobi, încôt multe miĭ de trupurĭ de omŭ, de caĭ şi de cămile zăceaŭ d'a lungul drumuluĭ şi aerul se împuţi de o mare putóre. Dar Turciĭ, în ameţéla fugeĭ lor, uĭtaseră câte-va podurĭ netăiate; astfelŭ creştiniĭ avură norocŭ a găsi nesfĕrămatŭ podul de la Argeşŭ, pe care trecuse Turciĭ şi putură şi eĭ înainta fŏră zăbavă. Când ajunseră la o depărtare de duoĕ mile de Gĭurgĭu, priimiră veste că Sinan, aflând prin ómenĭ din locŭ de sosirea lor, trecuse cu o ḑi înainte Dunărea cu cea maĭ mare parte din oştile sale; că rĕmăsese âncŏ din-cócĭ de rîŭ o mulţime de carre, bagagĭe, o pradă insemnată de totŭ felul, cu unŭ mare numĕrŭ de robĭ, spre paza cărora lăsase opt miĭ Turcĭ, cari nu trecuseră âncŏ, nicĭ nu îndrăzniaŭ a încerca podul, ce era fórte slabŭ, cu o greutate aşa de mare ca a carrelor şi a tunurilor, pênĕ a nu trece maĭ întêĭu pedestrimea şi călărimea.

Bathori atuncĭ svătuindu-se cu toţĭ generaliĭ, îşĭ întocmesce armia de bătaiă. Michaĭu ce se aflase mereŭ la avanguardiă, porni iute înainte cu Româniĭ sĕĭ ca să dea harţă vrăjmaşuluĭ şi să'lŭ împedece a trece podul pênĕ să sosiască Bathori cu tótă armia. Înaintând Româniĭ cŏtre Gĭurgĭu, eĭ întêmpină în calle o sémă de Turcĭ furagĭorĭ ce duceaŭ nisce turme de dobitóce, îĭ împraştie îndată, uccidŭ pe ceĭ maĭ mulţĭ, pe ceĭ-l-alţĭ îĭ prindŭ şi'ĭ trămitŭ înderĕtŭ luĭ Bathori, căruĭa 'ĭ deteră aceleaşĭ sciriĭ despre Sinan. Atuncĭ Sigismund grăbi şi maĭ multŭ la drumŭ, părêndu'ĭ tare rĕŭ că unŭ concursŭ de împrejurărĭ fatale îlŭ făcuse să pérdă multŭ timpŭ şi prilejise

www.dacoromanica.ro

scăparea luĭ Sinan. Într'acéstă vreme Michaĭu-Vodă sosise la Gĭurgĭu şi ajunsese pe Turcĭ, la $^{15}/_{25}$ octomvrie.

XXXIII.

Oraşul Gĭurgĭuluĭ, afóră de unŭ zidŭ slabŭ ce îlŭ încunjura, era ocrotitŭ de castellul San-Giorgĭu. Acestŭ castellŭ avea o posiţiă fórte tare. Arta şi natura contribuiseră a'lŭ întări. Elŭ era aşedatŭ pe o insulă fórte frumósă, numită *Sloboḑia* şi formată de unŭ micŭ braţŭ alŭ Dunărĭĭ, care se desparte pnçinŭ maĭ d'asupra şi încunjurând unŭ spaţiŭ de duoĕ jugere, cade ĭarăşĭ în matca rĭuluĭ. Astfelŭ castellul, acoĭ erind cu totul mica insulă pênĕ în mărginile eĭ, părea a pluti d'asupra undelor. Dupĕ temeliile luĭ ce astă-ḑĭ âncŏ se vĕḑŭ, acestŭ castellŭ nu e îndoială că a fostŭ ziditŭ de Romanĭ. Dĕrămatŭ în vremea năvălirilor barbarilor, elŭ fu reziditŭ pe la annul una miă dupĕ Christos de Genovesĭ, de la cari luă şi numele de San-Giorgio, patronul aceleĭ neguçătóre republicĭ. Pe la sfĕrşitul véculuĭ alŭ XIII^{lé}, Negru-Vodă duce alŭ Făgăraşuluĭ, întinḑêndu'şĭ stĕpânirea peste tótă ţérra Românéscă, pênĕ la Dunăre, maĭ întâĭ castellul San-Giorgiu. La 1418, când Mahomet I^{ıu} năvăli în ţérra nóstră de pustiĭ o parte dintr'însa, între alte cetăţĭ de pre Dunăre ce coprinse, fu şi acestŭ castellŭ, pe care îlŭ întâĭ. Puçinŭ dupĕ aceĭa, Româniĭ îlŭ luară înapoĭ sub vestitul domnŭ Danŭ alŭ III^{lé} Dracula. La 1431, împĕratul Sigismundŭ, rege alŭ Ungarieĭ, maĭ întâĭ acestŭ castellŭ cu fortificaţiĭ şi alte zidirĭ, când elŭ trămise pe unŭ vitézŭ generalŭ, Iónŭ Marotius, în ajutorul luĭ Dracula-Vodă, împotriva luĭ Radu poreclitŭ *Prasna-glava*, care intrase în ţérră cu ajutorŭ de

www.dacoromanica.ro

la Turcĭ. Căḑênd dupĕ aceĭa iarăşĭ în mânile Turcilor, castellul San-Giorgiu le fu răpitŭ împreună cu cele-l-alte cetăţĭ de către Vladŭ-Vodă-Ţepeşŭ. Dar dupĕ mórtea acestuĭ domnŭ de crudă şi vitéză adducere aminte, Turcii îlŭ luară înapoĭ la 1479, fiindu-le dăruitŭ de Vladŭ VII[16], pe care eĭ îlŭ numiseră domnŭ fără de allegerea ţĕrriĭ; dar îlŭ perdură curênd duḑ ĕ aceĭa şi Românii îlŭ stĕpâniră pênĕ la annul 1544, când Turcii îlŭ luară iarăşĭ, împreună cu Brăila şi Turnul. De atuncĭ elŭ fusese mereŭ în stĕpânirea lor, pênĕ în acestŭ annŭ 1595, şi apoĭ, dupĕ mórtea luĭ Michaĭu, căḑu iar în mânile lor şi fu stĕpânitŭ de dînşiĭ pênĕ la tractatul de la Andrianopole (1830), în urma căruia se dĕrâmă cu totul şi oraşul intră în stĕpânirea nóstră.

Pe vremea de care povestim, era acestŭ castellŭ fórte tare prin posiţia sa, prin întăririle ce avea şi prin ocrotirea ce priimĭa de la cetatea Ruşcĭukuluĭ, încât dobêndise reputaţia d'a nu puté fi luatŭ. Elŭ era atuncĭ clădităŭ dupĕ vechĭul obiceĭu, cu ziduri tarĭ, dar fără valluri de pământŭ şi fără flancurĭ la zidŭ, avênd numaĭ turnuleţe împrejurŭ şi în lă-întru unŭ turnŭ mare (donjon) Mergea atuncĭ podul făcutŭ de Sinan de la capul celŭ de lângă oraşul Gĭurgĭuluĭ, locŭ unde se vĕrsa duoĕ rîurĭ în Dunăre, pênĕ la pólele castelluluĭ, unde trecênd o întindere de pământŭ de ḑece paşĭ, se unĭa cu cel-l-altŭ braçŭ alŭ poduluĭ celŭ maĭ lungŭ, care ducea la insula cea mare şi de acolo în malul Ruşcĭukuluĭ.

XXXIV

Sinan-Paşa, ajungênd la Gĭurgĭu (23 octomvrie) cu armata în cea maĭ mare neorônduĭală, obşti că va şedé acolo

www.dacoromanica.ro

treĭ ḑile şi astfelŭ maĭ adăogi ăncŏ o greşală la câte făcuse pênĕ atuncĭ în acéstă retragere. Pricina acesteĭ nouĭ zăbăvĭ ce puse la trecerea armateĭ sale peste Dunăre fu o mĕsură finançiarĕ a administraţieĭ turcescĭ. Fiind-că Turcii pustiiseră şi predaseră tótă ţĕrra pênĕ în hotarele Ardéluluĭ, luând maĭ multe miĭ de robĭ, o cătăţime nenumĕrată de vite ce se vênduseră la mezatŭ în taberă şi atâta pradă încât încărcaseră cu dînsa ca la ḑece miĭ carre, vizirul puse la intrarea poduluĭ unŭ inspectorŭ şi unŭ scriitorŭ, însărcinându'ĭ a cere de la neguçătoriĭ cari duceaŭ dobitócele şi cele-l-alte mărfurĭ şi lucrurĭ cumpărate, legĭuitul dreptŭ de la 1 la 5 (pencik) pe séma sultanuluĭ. În vreme ce se urmà acéstă nenorocită lucrare, iată ajunge veste (24 oct.) că Michaĭu se apropie în capul armieĭ sale şi că acum nu e departe. Mĕsura fiscalĕ fu îndată părăsită şi maĭ ântêĭu Sinan-Paşa trecu singurŭ în nóptea aceĭa (24 spre 25 oct.) podul. Dupĕ dînsul, tótă nóptea pênĕ la crăpatul ḑileĭ, trecură mereŭ pe podŭ la Ruşcĭuk, pavillionul vizirului cu corturile, ianicerimea şi o parte din tunurile şi muniţiile de răsboĭu; dar colóunele cele maĭ marĭ rĕmăseseră ăncŏ pe malul românescŭ; asemenĭ rĕmăsese năpustite multe tunurĭ şi bagagiele cele grele, cŏcĭ în acelŭ grozavŭ amestecŭ şi în spaĭma ce stĕpânĭa pe toţĭ, nimenĭ nu voià să ajute pe soçul sĕŭ. Se dedese voiă atuncĭ soldaţilor şi neguçătorilor a trece care cum va putea ca să scape şi soldaţiĭ, stricându'şĭ rôndurile, neguţătoriĭ părăsindu'şĭ avuţiile încărcate în carre, se repeḑiră toţĭ cu totul şi în amestecŭ spre podŭ. O mulţime fără sémă de ómenĭ şi de vite se înghesuise pe podŭ în cea maĭ mare neorônduĭală; o spaĭmă panică stĕpânise tóte minţile şi pretutindenĭ era cea maĭ mare desorganisaţiă,

www.dacoromanica.ro

când fără veste, pe la patru césurĭ după amiaḑĭ (25 oct.), óstea luĭ Michaĭu se arată şi intră în şesul dinainté Gĭurgĭuluĭ unde tăbĕrî. Dar fără a perde vreme, Româniĭ împingênd înainté lor şi deschiḑêndu'şĭ drumŭ printre mulţimea turmelor de vite marĭ şi micĭ şi printr'unŭ mare numĕrŭ de robĭ, cadŭ peste taběra şi bagagiele Turcilor, îĭ isbescŭ în spate cu atâta ĭuţélă încât pe toţĭ îĭ rĕschiră, pe uniĭ îĭ taĭe fără milă, pe alţiĭ 'ĭ prindŭ, pe alţiĭ 'ĭ punŭ pe góná spre podŭ şi mântuĭe vre o cincĭ miĭ Românĭ, afóră de femeĭ şi de copiĭ, ce fuseseră robiţĭ în ţérra Românéscă şi Moldova. Aceştĭ Românĭ scăpând astfelŭ din robiă, se armară cum putură şi deteră mână de ajutorŭ fraţilor lor împotriva duşmanilor. O despărţire din óstea luĭ Michaĭu înaintă pênĕ la malul Dunăriĭ şi alte patru scadróne cu pedestrime, armată cu puscĭ, începură a lovi cu focurĭ asupra poduluĭ; apoĭ Michaĭu aşeḑă tunurile pe unŭ deluşorŭ vecinŭ şi astfelŭ de o parte cu tunurile, de alta cu muschetăria, făcu să plóie unŭ pêrîŭ de focŭ asupra Turcilor. În tótă lungimea poduluĭ se vedea atuncĭ o glótă adâncă, îndesată, amestecată, de ostaşĭ, neguţătorĭ, femeĭ, copiĭ, caĭ, cămile şi alte dobitóce, tunurĭ şi carre, împingêndu-se, îmboldindu-se, strivindu-se uniĭ într'alţiĭ; fiăcare omŭ, îngrijatŭ de mântuirea sa, căutând a lua pasŭ înainté vecinuluĭ sĕŭ, uniĭ călcaţĭ în picĭórele cailor, alţiĭ rănindu-se în armele celor-l-alţĭ; apoĭ primejdia şi temerea crescênd din ce în ce, începură a se batte şi a se uccide între sine. Din acéstă grozavă îmbulḑélă de ómenĭ şi de vite se auḑĭa une orĭ o murmurare ce sbêrnĭià înnecatŭ, alte orĭ o larmă mare amestecată de gemete şi de gróznice blesteme. Aceĭaşĭ îmbulḑélă şi aceleaşĭ nevoĭ se petreceaŭ la capul poduluĭ între ceĭ ce, simţind în spate

www.dacoromanica.ro

paloşul românescŭ, se muncĭaŭ să apuce a intra pe podŭ. Sinan, din malul Ruşcĭukuluĭ, privĭa acéstă chinuire a armateĭ sale fĕră a'ĭ da nicĭ unŭ ajutorŭ. Garnizóna castelluluĭ numaĭ, prin tunurĭ şi puscĭ, începu a vĕrsa o plóiă de glónţe şi ghĭulele asupra Românilor. Dar aceştia, fĕră a se spăimênta de acéstă furtună, iuţiră şi maĭ multŭ focurile lor, încât neorônduĭala şi spaĭma Turcilor ajunseră la culme şi o gróznică desperare îĭ coprinse. Ceĭ de pe podŭ neputênd răsbi înainte şi ne maĭ vĕdênd altŭ mijlocŭ de scăpare, se puseră să arunce artilleria şi carrele în Dunăre, ca să'şĭ facă locŭ şi ca să nu cadă şi ele în mânile creştinilor; apoĭ mulţĭ din eĭ se asvêrliră în apă, chiămând numele luĭ *Allah* şi cercând a scăpa în notŭ. Dar uniĭ din nesciinţă de a înnota, alţiĭ din vêrtejurile rîuluĭ ce aveaŭ a trece în tótă lungimea luĭ, periră înghiţiţĭ de unde; ceĭ-alţĭ fură uccişĭ, cĕcĭ îngrozitorul Michaĭu îmbărbăta pe aĭ sĕĭ şi îĭ îndemna la băttaiă, cu graĭul, cu mâna şi cu fapta. Prin artilleria sa, elŭ isbuti în sfêrşitŭ a rupe podul în douĕ, de la mijlocŭ. Unŭ gemetŭ de gróză împlu atuncĭ aerul şi prăpăstiosul adûncŭ alŭ rîuluĭ, cu gura căscată, sorbi şi înghiţi într'o dată, glóte de vrăjmaşĭ.

XXXV

În vreme ce o parte din armata musulmană se sbucĭuma şi se lupta astfelŭ împotriva vallurilor rîuluĭ şi perĭa séŭ de unde séŭ de glónţele ce trămitteaŭ creştiniĭ, fĕră a căpăta de nicăieră ajutorŭ, sosi pe locŭ şi Bathori cu oştile sale. Turcilor, cari rĕmăseseră pe malul românescŭ, închişĭ între jumĕtatea poduluĭ sfĕrâmatŭ şi aĭ noştri, li se tăiase totŭ mijlocul de scăpare şi nu maĭ aveaŭ altŭ ce face decât

www.dacoromanica.ro

a se lupta, a se înneca séŭ a se preda. Eĭ încercară unŭ minutŭ a se apăra sub ocrotirea uneĭ barricade de carre legate în mare numĕrŭ unul lângă altul, pe care o făcuse Sinan la capul podului spre a stăvili năvălirea călărimiĭ creştine. Dar Bathori îndată ce sosi, orândui o cétă de pedestrime allésă ca să sfărâme acéstă barricadă. Apoĭ trămise pe ceĭ maĭ bunĭ din puşcaşiĭ sĕĭ, cari cădură cu furiă asupra duşmanilor ostenițĭ de luptă, răniţĭ şi slăbiţĭ, măcellărindu'ĭ grózniceŭ. Aceĭ ce putură scăpa cu fuga dinainté cruduluĭ şi neîmblânditului paloşŭ creştinescŭ, în desperarea lor, se aruncară în rîŭ, încercându-se în zadar a'lŭ trece în notŭ; astfelŭ maĭ mulţĭ îşĭ aflară mórtea în vallurile Dunăriĭ. Atuncĭ se prăpădi cu totul acolo vestita cétă a ekingiilor, care duoĕ vécurĭ stătuse gróza Ungarieĭ şi a Germanieĭ; eĭ se aflaseră puşĭ de pază la capul podului pe malul românescŭ şi nicĭ unul dintr'înşiĭ nu putu scăpa; asemené nicĭ unŭ omŭ nu maĭ rĕmăsese pe lângă Hasan-Paşa, la arierguardiă.

În isbênda acésta se deosebi maĭ cu sémă pedestrimea allésă a Sĕcuilor ce purta numirea de *Pixidari*, (sulițari) vestită de vitéză. Dunărea se împluse de trupurĭ mórte ale Turcilor şi undele eĭ se roşiseră de sângele vĕrsatŭ. Afóră de leşurile turcescĭ ce staŭ aşternute şi grămădite ca nisce movilĭ pe uscatŭ, o mulţime de alte leşurĭ de ómenĭ, de caĭ şi de cămile se aflaŭ în braçul Dunăriĭ ce desparte insula Sân-Georgiu de malul românescŭ, grămădite şi încleştate astfelŭ unele de altele, încât în acelŭ locŭ, Dunărea abié putea a'şĭ urma cursul sĕŭ şi când, dupĕ bătăllie, voiră creştiniĭ să adape dobitócele, nu puteaŭ scóte apă de acolo fără de a scóte de odată vre unŭ trupŭ de omŭ séŭ de callŭ. Multŭ maĭ mulţĭ Turcĭ se ve-

www.dacoromanica.ro

deaŭ plutind pe unde, în cursul apeĭ, plinĭ de rănĭ, jumătate morțĭ, gemênd și văietându-se cu jale. Uricĭósă și îngrozitóre priveliște de omorŭ!

Turciĭ cari trecuseră în insula cea mare, căutară să ajute pe ticăițiĭ lor frațĭ. Satîrgi-Mehemet-Pașa puse d'acolo de îndreptă tunurile spre taběra creștinéscă, dar loviturile n'ajungeaŭ, séŭ din nesciința tunarilor séŭ din réoa posițiă și nu putură vătăma pe aĭ noștri, în vreme ce aceștia, avênd bunĭ tunarĭ și favorisațĭ și de posițiă, nu aruncaŭ nicĭ o împlutură în secŭ. Printr'acestŭ mijlocŭ eĭ putură coprinde duoĕ din cincĭ corăbiĭ ce aveaŭ Turciĭ atuncĭ acolo pe Dunăre; cele-l-alte treĭ scăpară cu fuga.

Marturiĭ ce aŭ vĕdutŭ cu ochiĭ spunŭ că periră într'acéstă bătta'ă de la trecerea Dunăriĭ, ca la opt-spre-ḑece miĭ Turcĭ.* Deosebitŭ de robiĭ ce mântuiră, creștiniĭ dobêndiră o mare parte din artilleria vrăjmașilor, stégurile și bagagĭele lor, o mulțime de dobitóce și șése miĭ carre încărcate cu pradă. Annalistul turcŭ contimporanŭ Sead-Uddin închĭáie descrierea ce face de acéstă bătt'ălliă așa de nenorocită pentru aĭ sĕĭ, prin aceste cuvinte: «Co«vêrșirea amesteculuĭ și spaĭma fu așa de mare, încât «putem ḑice că nicĭ odată nu se vĕḑu o asemené desăvêr«șită învingere!»

* Numĕrul Turcilor morțĭ la acéstă bătt'ălliă este ĭarăși nesigurŭ. În vreme ce *Istvanfi* și *Fracheta* îlŭ face numaĭ de 6000, *Montreux* îlŭ urcă la 30,000. Noĭ am priimitŭ de maĭ dréptă ciffra de 18,000, dată de *Walther*, care se apropiă de aceĭa de 16,000 dată de *Sieur d'Ambry* și alțĭ annaliștĭ și de aceĭa de 17,000 ce ne dă istoricul *Sacy*.

www.dacoromanica.ro

XXXVI.

Dupĕ ce creştiniĭ împedicară pe barbarĭ în trecerea lor, sfĕrămând podul ce ducea la insula Sân-Georgiu şi făcênd atâta peire într'înşiĭ, unĭĭ din eĭ vrură să coprinḑă îndată şi alŭ duoilé podŭ, care ducea de la pólele castelluluĭ la insula cea mare şi să ştĕpânéscă acéstă insulă, uccigênd şi aruncând în rîŭ pe Turcii ce se aflaŭ acolo. Duoĕ stéguri din pedestrimea domnuluĭ Moldavieĭ, cu o înfocată îndrăznélă se răpeḑiră pe acestu podŭ. Turcii din insula cea mare, vĕḑênd acésta, fórte se îngroziră şi temêndu-se ca tótă armata să n'aibă acelaşĭ gêndŭ, începură a tăia cu securĭ capul podului din partea lor. Dar ceĭ-l-alţĭ ostaşĭ creştinĭ nu îndrăzniră a însoçi pe inimoşii Moldoveni ca să nu se expună între armata luĭ Sinan d'o parte şi focul castelluluĭ de alta. Eĭ nu sciaŭ că castellul nu'ĭ putea supĕra, lipsindu'ĭ praful de puşcă. 'Sinan încărcase patru carre cu lăḑĭ de prafŭ şi le pornise a se duce în castellŭ; dar din învălmăşéla în care picară Turcii la sosirea creştinilor, aceste carre nu apucaseră să trécă podul în castellŭ. Ele luară apoĭ focŭ, către séră, din întêmplare, prin creştiniĭ ce rătăcĭaŭ printre rôndurile carrelor spre a jăfui şi săltară de odată în aerŭ cu mare sgomotŭ, în colónne de fumŭ; lucru minunatŭ âmsĕ că nimenĭ nu fu rănitŭ. Decĭ aceĭ vitejĭ Moldoveni nevĕḑêndu-se ajutaţĭ de nimenĭ, fură nevoiţĭ a lăsa îndrăznéţa lor întreprindere, care arŭ fi fostŭ atât de frumósă şi folositóre armieĭ şi arŭ fi înlesnitŭ multŭ coprinderea castelluluĭ.

Acestea petrecêndu-se astfelŭ pênĕ în nópte, armata

www.dacoromanica.ro

creştină, ne maĭ avênd vreme a tăbĕrî, se hotărî a bivoaca pe locŭ. Călărimea de sineşĭ arătă voinţa de a sta înarmată tótă nóptea aceĭa, temêndu-se ca nu cum-va duşmaniĭ, folosindu-se de întunecimea nopţiĭ, să trécă din insulă cu corăbiĭ ca să vină să'ĭ isbĭască. Pilda călărimeĭ fu urmată de tóte cele-l-alte oştĭ şi astfelŭ armia întrégă veghiè înarmată tótă nóptea, puind în tóte părţile strejĭ spre a priveghĭa mişcările Turcilor. Aceştia se aflaŭ atunceĭ, cea maĭ mare parte, trecuţĭ pe malul Ruşcĭukuluĭ; vre o cinceĭ miĭ dintr'înşiĭ tăbĕrîseră din porunca luĭ Sinan în insula cea mare; alţiĭ, din spaĭma ce le dedese creştiniĭ, scăpaseră şi se trăseseră sub castellŭ, la intrarea poduluĭ ce ducea la acéstă insulă, de unde fu trămisă o altă mână de soldaţĭ spre paza aceluĭ podŭ şi spre a da putere garnizóneĭ castelluluĭ, care se urca atunceĭ la numĕrul de 800 ostaşĭ.

A duoa ḑi (26 oct.) Bathori încredinţându-se că nu maĭ are nimicŭ de temutŭ, purcegênd toţĭ din locul unde petrecuseră nóptea, ce-va maĭ 'nainte îşĭ aşeḑară taběra, apoĭ îndreptară asupra castelluluĭ Sân-Giorgiu tunurile luate de la Turcĭ la Tîrgovişte. Loviturile cele dese şi nentrerupte ale artillerieĭ, în puçine césurĭ făcură o spărtură în ziduri, care socotită fiind destul de largă, îndată se allese de totŭ cortul câte duoĭ soldaţĭ şi, formându-se astfelŭ o cétă bună, i se porunci a da asaltŭ, trecênd braçul Dunărĭĭ pe vase, căcĭ podul era sfĕrâmatŭ. Acéstă cétă era alcătuită nu numaĭ de pedestraşĭ, dar şi de călăreţĭ cari lăsându'şĭ caiĭ, cerură a merge la asaltŭ şi, cu sabia în mână, se ŗăpeḑiră cu inimă, prin ruine d'asupra zidurilor. Dar nenorocita pedestrime ungurésca, atât de vitéză în multe rônduri, nerăbdătóre d'a intra în

www.dacoromanica.ro

castellŭ se răpedi cu multă nebăgare de sémă şi cu curagĭu înaintă pênĕ în vêrful spărtureĭ, unde fu isbită c'o neprevĕdută furtună de glónţe, ce trînti morţĭ pe acele dĕrămăturĭ, ca la duoĕ sute ómenĭ; mulţĭ alţiĭ fură răniţĭ; ceĭ-l-alţĭ învinşĭ şi respinşĭ înapoĭ. Garnizóna castelluluĭ într'adevĕrŭ, ocrotită de tăria zidurilor se apără cu o îndĕrĕtnică bărbăţiă, aruncând asupra creştinilor, nu numaĭ cu puscile din care trăgeaŭ rarŭ, avênd lipsă de prafŭ dar din care trăgeaŭ de aprópe fórte şi dreptŭ la ţintă, ci âncŏ cu săgeţĭ, lăncĭ, sulițe, gereturĭ pe care le aruncaŭ cu mâna şi în sfêrşitŭ cu marĭ bolovanĭ de pétră. Ea priimi maĭ apoĭ prafŭ şi alte ajutóre din insula cea mare prin mijlocul poduluĭ ce lega acea insulă cu castellul. În acea insulă scim că era o taběră de cincĭ miĭ Turcĭ, care începură acum a supĕra rĕŭ prin tunurile lor pe aĭ noştri şi atât prin acésta cât şi prin ajutorul necurmatŭ ce da castelluluĭ, zădărnicĭa tóte silințele ce făceaŭ creştiniĭ de a'lŭ coprinde. Afóră de acésta, Sinan pe lûngă malŭ, luându-se cu corăbiile, veni pênĕ în dreptul castelluluĭ şi d'acolo cu balimezurĭ de celc marĭ, numite *doubles faulconneaux*, *duplices falcones*, trăgea neîncetat asupra creştinilor cu mare vătămare a tutulor, maĭ cu sémă a acelor ce băttеaŭ cetatea séŭ se urcaŭ la asaltŭ. Se judică atuncĭ a fi de mare trebuinţă să se pună o stavilă între castellŭ şi insula de unde venea ajutóre; pentru aceĭa se hotărî să se taie partea de lûngă castellŭ a poduluĭ ce ducea la insulă. Cu tóte că acestŭ lucru era cu primejdiă dar Silvio Piccolomini care primise commanda a tótă artillerieĭ, să încumătă a'lŭ îndeplini cu bine. Elŭ se puse însuşĭ în capul uneĭ cete şi merse spre podŭ, dar fiind nevoitŭ a trece sub castellŭ, a'şĭ expune óstea des-

www.dacoromanica.ro

coperită la focurile luĭ şi âncŏ a se apuca şi la harţă cu Turcii ce sta de pază în acelŭ locŭ, elŭ perdu mulţĭ ostaşĭ şi nóptea apucându'lĭ când d'abié puçinŭ din podŭ se tăiase, fu silitŭ a se trage. Astfelŭ acéstă întreprindere făcută cu maĭ multă vitejă decât înţellepcĭune, nu isbuti. Se chibzuiră atunci a arde podul prin tunurĭ şi prin focurĭ fabricate şi acestŭ mijlocŭ fu norocitŭ cu isbêndă. Unŭ bunŭ numĕrŭ de Turcĭ carĭ veniaŭ atuncĭ pe acelŭ podŭ în ajutorul asediaţilor, se înnecară. Dupĕ aceĭa creştiniĭ îndreptară tótă artileria asupra zidurilor castelluluĭ. Acéstă artilleriă era puçinŭ numerósă, cŏcĭ din greutatea drumuluĭ, cele maĭ multe şi maĭ marĭ tunurĭ rĕmăseseră în urmă şi cu tóte că se aşteptaŭ în totŭ césul, âncŏ nu sosiseră. Cele maĭ marĭ tunurĭ ce aveaŭ eĭ atuncĭ în tabĕră d'abié purtaŭ ghĭulele de treĭ-ḑecĭ livre. Curênd ânsĕ înaintarea nopţiĭ sili şi tunurile să tacă.

XXXVII.

La meḑul nopţiĭ începură din noŭ tunurile a bubui şi puşcăriră cetatea pênĕ puçinŭ dupĕ meḑul ḑileĭ (27 oct.), când se făcu o bună spărtură în ziduri, crăpată de patru braçurĭ. Piccolomini judecă cum că acea spărtură e destulŭ spre a puté intra în castellŭ, cu atât maĭ multŭ că descoperĭa între apărătorĭ temerea şi confusia; dar Ungurĭĭ speriaţĭ de cea d'ântêĭu a lor neisbu ire, nu voiră a se cerca cu asaltŭ sub pricinuire că spărtura nu e destul de largă, cu tóte că Italienĭĭ trebuiaŭ să mérgă înainté lor. Piccolomini atuncĭ se întórse cŏtre aĭ sĕĭ şi'ĭ îndemnă «a'ĭ face «cinste şi a păstra reputaţia naţiei şi a lor însişĭ, câştigată «în multe alte întreprinderĭ multŭ maĭ primejdióse, dar

www.dacoromanica.ro

«nu într'o causă nicĭ maĭ drépтă, nicĭ despre care maĭ «multŭ potŭ spera ajutorul cerescŭ, de vreme ce se luptă «împrotiva vrăşmaşilor făţişĭ aĭ legeĭ creştinescĭ.»

Ḍicĕnd acestea, împreúnă cavalleriĭ sĕĭ îmbărbătaţĭ de cuvintele luĭ, năvălesce cu vitejiă, purtând sabia în mână şi se urcă peste ruinele aceleĭ spărturĭ. Ĭónu Weicher, lăsând caiĭ, alérgă şi elŭ cu aĭ sĕĭ, inim sŭ la asaltŭ. Alţĭ ostaşĭ se 'maĭ luară dupĕ dînşiĭ şi năvălind cu toţiĭ, cu furiă mare, se urcară pe o parte de zidurĭ şi înfipseră unŭ stégŭ. Dar Turciĭ se apăraŭ cu energia desperăriĭ, aruncând în creştinĭ granate şi petre. De o jumătate de césŭ ţinea acum lupta cu o deopotrivă înverşunare între asediatorĭ şi asediaţĭ, când Piccolomini vĕḍĕnd că puçiniĭ ostaşĭ ce se urcaseră la asaltŭ nu vorŭ puté isbuti de nu vor fi îndată sprijiniţĭ de oştirĭ próspete, se întórse cu ĭuţélă către Uj gurĭ şi le strigă : «Nu sunt óre acolo Ita- «lienĭi puşĭ în primejdiă pentru mântuirea patriceĭ vóstre «şi spre a încerca totŭ o sórtĕ cu voĭ, spre nimicnicirea «duşmanilor universalĭ, ĭar aĭ voştrĭ particularĭ împilătorĭ? «Puteţĭ óre sufferi a'ĭ vedé acum, séŭ trăgêndu-se înapoĭ «părăsiţĭ fiind de voĭ, séŭ însemnând cu sânge, locul şi «întemeindu'lŭ cu mórte, întru vecĭnica adducere a-minte «a viitorimeĭ de nobila lor înfocare şi de puçinŭ recunno- «scĕtórea vóstră molliciune?» Ungurii făcură atuncĭ, de ruşine aceĭa ce temerea îĭ opriă d'a întreprinde şi cu multă feroşiă alergară a renoui asaltul. Commandantul castelluluĭ vĕḍĕnd acéstă nouă năvălire ce'lŭ amerinţa şi spăimêntarea ómenilor sĕĭ, desperă de a se maĭ puté apăra şi dete tristul semnŭ că voiesce a parlamenta şi a se preda. Piccolomini porunci îndată oştilor sale a sta în locŭ şi elŭ se gătĭa să asculte pfopunerile Turcilor, când de odată Un-

www.dacoromanica.ro

gurii şi Sĕcuiĭ nerăbdătorĭ acum d'a rĕsbuna perderea soţilor lor, se rĕpedŭ furioşĭ în castellŭ făcênd multă larmă şi împingênd înainte pe Italienĭ, cari aflându-se astfelŭ striviţĭ între soţiĭ lor şi vrăşmaşĭ, sufferirĕ fórte rănindu-se mulţĭ dintr'înşiĭ. După óre-care împotrivire a vrăşmaşilor, creştiniĭ coprindŭ castellul către sĕră şi Turciĭ cari scăpară de cea d'ântêiu furiă a soldatuluĭ biruitorŭ, se închiserĕ în turnul din lă-întru. Dar nicĭ în acestŭ postŭ nu se putură eĭ multŭ apăra şi coprinḑênd creştiniĭ şi acelŭ turnŭ cu asaltŭ, maĭ pe toţĭ Turcii câţĭ se aflaŭ acolo, îĭ trecură prin ascuţişul sabieĭ. În acestŭ locŭ se rănirĕ câţĭ-va din aĭ noştri, ceĭ maĭ mulţĭ de petre, ĭar tunurile şi puscile din insula cea mare vătĕmară pe Ungurii ce se aflaŭ despre acea parte şi le omorîră ca la patruḑecĭ ómenĭ. Sĕcuiĭ trecură sub sabiă totŭ ce întêmpinară, fără milă, ne cruţând nicĭ sexŭ nicĭ vêrsta. Aceĭ din Turcĭ ce fugiseră afóră din castellŭ, fură măcellăriţĭ séŭ se înnecară în Dunăre. Vre o sută dintr'înşiĭ, pogorîndu-se de pe ziduri voiră să fugă într'o galeră ce era acolo la ţĕrmŭ, dar urmaţĭ fiind de aprópe de aĭ noştri, sariră cu toţiĭ împreună pe galeră şi uccigênd aĭ noştriĭ pe Turcĭ, rĕmase acea corabiă în stĕpânirea învingĕtorilor. Ea fu cunnoscută a fi una din acelea ce în annul trecutŭ luaseră Turciĭ cu dînşiĭ, când aŭ plecatŭ de la Comorn. Altă galeră ce se afla între insulă şi podŭ şi pe care eraŭ 2500 Turcĭ şi Tătarĭ, sdrobită fiind de loviturile artillerieĭ, se afundă mergênd în cursul rîuluĭ; numaĭ vêslaşiĭ putură scăpa. Din opt sute Turcĭ ce alcătuĭaŭ garnizóna, numaĭ unul se mântui. Elŭ se aruncă în Dunăre spre a o trece în notŭ şi, cu tóte că fu ochitŭ de aĭ noştri cari asvêrliră o mulţime de glónţe după dînsul, avu minunatul norocŭ de

www.dacoromanica.ro

a ajunge neattinsŭ totŭ în notŭ, pênĕ în taběra luĭ Sinan de la Ruşcĭuk. Din creştinĭ căḑură la acéstă luare a castelluluĭ duoĕ sute cinci-ḑeci ómenĭ şi mulţi se rănirĕ. În castellŭ se găsirĕ treĭ-ḑeci şi nouĕ tunurĭ, din care duoĕ fórte marĭ, duoĕ culevrine de 39 şi cele-l-alte mĕrunte.

Prada ce pică atuncĭ în mânile ostaşilor fu nepreţuită : o mulţime de banĭ, arme, scule şi alte lucrurĭ scumpe, o cătăţime nemĕsurată de grâŭ şi unŭ mare numĕrŭ de capete de vite, cămile, catârĭ, caĭ frumoşĭ ce Sinan luase din ţérra Românéscă şi n'apucase a trămitte, cum voià, la Constantinopole, şi cari eraŭ atât de numeroşĭ încât, dupĕ ce luară pre ceĭ maĭ bunĭ, nefiind destuĭ ómenĭ spre a 'ncălleca pe ceĭ-l-alţĭ, îĭ mânaŭ cu cârdul amestecaţĭ cu vitele. În tóte părţile se vedeaŭ fluturând stéguri musulmane ; stofele de aurŭ, brăçările scumpe, pavilliónele de mătase contrastaŭ cu hainele próste ale Românilor şi Sĕcuilor. În acea bucuriă generalĕ, Italienĭĭ numaĭ se arătară fórte mâhniţĭ, cĕcĭ Ungurĭĭ năvălind în castellŭ tocmaĭ când Turcĭĭ eraŭ gata a capitula, le răpise gloria aceleĭ coprinderĭ ; dar prinçul Bathori cu nunciul Papeĭ şi internunciul împĕrătescŭ îĭ mângâiară cu cuvinte dulcĭ, cu laude şi cu dararĭ. Trofeele acesteĭ campaniĭ, deosebitŭ de maĭ multe miĭ de robĭ mântuiţĭ, fură duoĕ-ḑeci şi şépte stéguri, ca la o sută douĕ-ḑecĭ tunurĭ, din care unele de o mărime însemnată şi, de la 18 octomvrie, luarea Târgovişteĭ, pênĕ la 27 ale aceliaşĭ lunĭ, atât la Târgovişte cât şi în góna ce creştiniĭ deteră Turcilor pênĕ la Gĭurgĭu, într'acéstă din urmă bătaiă şi la luarea castelluluĭ, Turcĭĭ perdură peste totŭ ca la duoĕḑecĭ şi şése miĭ ómenĭ. Acestŭ sfârşitŭ nenorocitŭ avu acea îngrozitóre expediţiă a luĭ Sinan în ţérra Românéscă,

www.dacoromanica.ro

care amerinţase că va înghiţi pentru totŭ-d'auna naţia românĕ şi cu dînsa şi creştinătatea, pe care ea maĭ puternicŭ atuncĭ o ocrotĭa. Eroilor de la Căllughĕrenĭ se cuvine maĭ allesŭ onórea isbênḑeĭ în acéstă gloriósă campaniă. Venirea luĭ Bathori nu făcu altŭ decât reschiră şi goni unŭ duşmanŭ învinsŭ şi demoralisatŭ, carele şi fŏră acésta arŭ fi fostŭ curênd nevoitŭ a deşerta ţérra. Datoria şĭ gloria luĭ Bathori era a nu lăsa nicĭ unŭ picĭorŭ de Turcŭ să éssă din ţérră şi arŭ fi pututŭ s'o facă, de nu âmbla aşa mólle şi cu sfiélă. Chiar şi sdrobirea Turcilor la podul de pe Dunăre, o fură creştiniĭ datorĭ maĭ multŭ ĭuţimeĭ luĭ Michaĭu şi a Românilor sĕĭ. Pentru aceĭa, puteaŭ acum aceştia, cu o drépptă fală să strige luĭ Sinan, împreună cu unŭ poetŭ alŭ lor popularŭ : «Ce te-aĭ făcutŭ, «mare vizirŭ ? Unde'ţĭ sunt voiniciĭ, paş o cu treĭ tuĭurĭ ? «Vêntul împotrivireĭ sfĕramă zăbalile armăsarilor tĕĭ ; «năvala se trase înapoĭ spăimêntată de pepturile góle ale «vitejilor !»

XXXVIII

Sinan, de pe malul dreptŭ alŭ Dunăriĭ privi cu jale trista sórtă a armieĭ luĭ şi coprinderea castelluluĭ Sân-Giorgiu, blestemând în desperarea sa cerul şi pe Mahomet. Elŭ, Mariu alŭ Osmanilor, elŭ, triumfătorul Asieĭ, Africeĭ şi Europeĭ, elŭ, Sinan celŭ nebiruitu carele în trufia şi'n zădărnicia sa despreţuĭa tótă lumea şi credea că ea trebuie să robescă capriţiilor şi ambiţieĭ luĭ, * să se véḑă

* *Istvanfi* se exprimă cu aceste cuvinte asupra luĭ Sinan : «Ast-«felŭ Sinan care în lă-întru şi dinafóră nicĭ o dată nu'şĭ plecase «capul, a cărĭĭ trufiă şi zădărniciă despreţuĭa pe toţĭ, care, mên-

www.dacoromanica.ro

elŭ acum, la o vêrstă trecută de opt-ₔecĭ annĭ, dupĕ o carrieră atât de strălucită, rĕsturnatŭ din culmea glorieĭ sale, biruitŭ de nisce domnĭ tinerĭ şi fŏră barbă, dupĕ cum arăta elŭ, maĭ allesŭ pe Bathori! Şi armia luĭ, acea frumósă şi numerósă oştire, gróza lumeĭ, atât de puternică, atât de bine îngrijită şi înzestrată cu banĭ, cu arme, tunurĭ şi muniţiĭ îndestule, să o vĕₔă acum fŏră stéguri, fŏră tunurĭ, fŏră bagagie, fŏră corturĭ, demoralisată şi addusă într'o asemené stare, de nisce oştĭ adunate în pripă, slabe şi rĕŭ armate!

«Sinan, ₔice Sagredo, ostaşŭ deprinsŭ în răsbóie şi'n-«vechitŭ în arme, nu avu atâta putere de sufletŭ spre a «sufferi nenorocirea sa şi, obicĭnuitŭ a birui, elŭ se plânse «amarŭ că norocul, la bĕtrâneţe, îşĭ lua înapoĭ favorile «sale.» Nenorocitul vizirŭ fu silitŭ îndată a'şĭ trage taběra de pe malul Dunărĭĭ, de la Ruşcĭuk, cŏcĭ creştinĭĭ, cum dobêndiră castellul, îndreptară gurile tunurilor de pe ziduri, spre taběra turcéscă şi începură a tuna asupră'ĭ. La Ruşcĭuk, elŭ făcu căutare armateĭ sale ca să vĕₔă ce'ĭ a maĭ rĕmasŭ, allese pe Satîrgi-Mehemet-Paşa şi pe Segbanbaşi-Iatin-Aga, pentru paza şi apărarea Vidinuluĭ şi îĭ trămise cu o miiă de ómenĭ călărime sub commanda

«dru de puterile sale, nesocotĭa pe ale celor-l-alţĭ şi gêndĭa că «trebuie a sluji capriţiilor şi ambiţieĭ sale, isgonitŭ din ţĕrra Ro-«mânéscă peste Dunăre, fu cu dreptate pedepsitŭ de cutezarea «şi de nesocotinţa sa şi Gĭurgĭu, acéstă cetate atât de tare, care «de maĭ multe vécurĭ ţinea de Turcĭ, fu luatŭ dinainté ochilor «sĕĭ, de unŭ capŭ noŭ şi de nişce oştirĭ adunate în pripă. Armata «luĭ, sdrobită în cea maĭ mare parte, lipsită de tóte bagagĭele «sale, se îndreptă spre Constantinopole, printr'o retragere ce se-«mĕna multŭ cu fuga, în trupurĭ deosebite şi puçinŭ numeróse.»

www.dacoromanica.ro

agăi lor, Gucĭuk-Osman. Apoĭ puse garnizóne prin tóte cetăţile din lungul Dunării şi, împărţindu'şĭ oştile în cete puçinŭ numeróse, îşĭ ridică tabĕra şi luă cu grabă callea Rasgraduluĭ cu toţĭ neguçătoriĭ armateĭ. Acolo lăsă pe Hasan-Paşa, dându'ĭ titlul de seraskierŭ, cu vre o câţĭ-va sangĭacĭ din oştile Rumelieĭ, pe Zarargi-başi cu muniţiile de răsboĭu şi tunurile, dând poruncă offiçerilor să ĭerneze la Şumla. Într'acestŭ locŭ află prin scrisorĭ din Ungaria, de la fiĭul sĕŭ, Mohamet-Paşa, isbêndile creştinilor într'acea ţérră şi luarea vestiteĭ cetăţĭ Graanul, de către armata împĕrătéscă.

În véra aceĭa, acéstă armată fiind bine povăţuită de vestitul prinçŭ Mansfeld, luase cu isbêndă offensiva şi biruinţa rĕmase sub stégurile sale. De o lună de ḑile ea băttea cetatea Graanuluĭ, când Mohamet-Paşa, fecĭorul luĭ Sinan, eşşi din Buda şi veni de isbi pe asediatorĭ. Elŭ fu ânsĕ biruitŭ şi fugi lăsându'şĭ stégurĭ, bagagie şi artilleriă în puterea învingĕtorilor. Dar mórtea luĭ Mansfeld ce se întêmplă câte-va ḑile după aceia (14 augustŭ 1595), îmbărbătă iarăşĭ pe Turcĭ şi Kara-Ali-beĭ, guvernorul cetăţiĭ Graanuluĭ, ceru o întêlnire cu generaliĭ unguri, Nadesdy şi Palfi, încercând a'ĭ face să ridice asedierea. Spre răspunsŭ la acéstă propunere, Palfi făcu scire Turculuĭ de învingerea ce Sinan păţise la Căllughĕrenĭ, a căriĭ veste gloriósă ajunsese tocmaĭ atuncĭ şi cum Turcul nu voia a crede, Palfi ĭĭ ḑise «că numaĭ Turcĭĭ aŭ obiceĭu să mintă». Învingerea luĭ Sinan de la Căllughĕrenĭ făcu mare impresiă asupra Turcilor din Ungaria, descuragiă pe apărătorĭĭ cetăţiĭ Graanuluĭ şi înrîuri multŭ în hotărîrea lor d'a capitula. Astfelŭ se ţinŭ, strînsŭ legate unele de altele, operaţiile răsboĭuluĭ şi sabia Românilor

www.dacoromanica.ro

de la Căllughĕrenĭ resturnă puternicele zidurĭ ale cetăţiĭ Graanuluĭ din Ungaria de susŭ.

Vestea coprindereĭ acesteĭ cetăţĭ adăogi fórte mîhnirea luĭ Sinan. Elŭ se grăbi a scrie sultanŭluĭ spre a se desvinovăţi şi spre a micşora perderile sale, dicêndu'ĭ că creştiniĭ n'aŭ stricatŭ decât bagagĭele şi puçinĭ ómenĭ de ceĭ nedeprinşĭ din arierguardiă, dar că nervul oştilor e cu dînsul; că déca ĭérna ce se apropie şi asprimea timpuluĭ nu maĭ dă calle isbêndireĭ, elŭ 'şĭ o păstrézĕ pentru primăvéra viitóre, când, séŭ va muri, séŭ îşĭ va îndrepta învingerea ce din întêmplare 'ĭ a venitŭ, şi îşĭ va isbêndi de la inimă prin prăpădirea luĭ Bathori şi a luĭ Michaïu. În acéstă scrisóre, elŭ îşĭ vĕrsa maĭ cu sémă focul asupra luĭ Michaïu-Vodă. Dar Sultanul nu se mulţumi cu acésta şi, chiămând pe Mustafa, află de la dînsul mărimea perderiĭ şi purtarea cea neînţellépтă a luĭ Sinan. Gróza domni în Constantinopole când se auḑi de păţirea luĭ Sinan; îndată ce elŭ sosi în capitală, sultanul îlŭ scóse din viziratŭ şi îlŭ trămise în locul sĕŭ obicĭnuitŭ de exilŭ, la Malgara; asemené depărtă din slujbă şi pe caimacamul Ibraim-Paşa, învinovăţindu'lŭ că n'a trămisŭ la vreme oştirĭ, banĭ şi bucate, şi numi vizirŭ pe Sala-Mohamet-Paşa. Muftiul spăimêntatŭ atuncĭ de nenorocirea Musulmanilor, presintă sultanuluĭ o poemă jalnică compusă de Ali-Celebi, asupra tristeĭ stărĭ a marginilor împĕrăţieĭ. Sultanul porunci a se face rugăcĭunĭ publice în piata cailor (Atmeidan) şi predicatorul Sânteĭ-Sofiĭ, şeĭkul Mohijedin căută a întări curagĭul poporuluĭ şi simţimintele luĭ religióse prin versetурĭ din Coran şi prin tradiţiile Profe'tuluĭ.

www.dacoromanica.ro

XXXIX

Dupĕ gloriósa coprindere a castelluluĭ Sân-Giorgiu, se ţinu svatŭ între capiĭ armateĭ creştine pentru a hotărî de trebuie a trece Dunărea spre a lua în gónă peste totŭ locul pe îngrozitul duşmanŭ, séŭ a trece cu armia în Moldova spre a isgoni pe Poloní şi pe domnul pusŭ de dînşiĭ acolo şi a trage acéstă ţérră ĭarăşĭ în allianţa creştină. Cea d'întêĭu părere era fĕră îndoială minunată, cĕcĭ cătând la demoralisaţia Turcilor, biruitoriĭ creştinĭ arŭ fi pututŭ acum înainta, fĕră d'a întêmpina grele staviliĭ, pênĕ la Constantinopole. Dar i se adduse împotrivă, lipsa mijlócelor de a trece Dunărea, cĕcĭ podul nu putea sluji îndată, fiind parte stricatŭ de aĭ noştri, parte de Turcĭ şi alte vase pentru trecere n'aveaŭ decât duoĕ galere din cele luate de la Turcĭ. Apoĭ apropierea ĭerneĭ şi lipsa de banĭ spre a plăti maĭ multă vreme ostaşiĭ cari silĭaŭ a pune capĕtŭ aceleĭ espediţiĭ, ĭar maĭ allesŭ se temeaŭ ca nu cum-va Poloniĭ din Moldova, ce eraŭ în înţellegere cu Turciĭ şi cu Tătariĭ, să supere Ardélul şi ţérra Românéscă, pe când armia arŭ înainta în Turcia. Aceste temerĭ înrîuriră multŭ asupra spirituluĭ luĭ Bathori, şi'lŭ hotărîră a se întórce în Ardélŭ, de unde să trécă în Moldova spre a goni pe Poloní şi a restatornici pe Răzvanŭ-Vodă în scaunul sĕŭ. Multŭ maĭ bine arŭ fi făcutŭ elŭ de allegea din óstea sa ceĭ maĭ bunĭ ostaşĭ, făcêndu-o astfelŭ să câştige în cualitate ceĭa ce perdea în numĕrŭ şi, încredinţându-o luĭ Michaĭu-Vodă, l'arŭ fi trecutŭ în Bulgaria, ceĭa ce nu era cu neputinţă. Michaĭu, care cunoscea bine acéstă ţérră şi era iubitŭ de locuitorĭ, arŭ fi

www.dacoromanica.ro

pututŭ curăţi de totŭ Bulgaria, în acea ĭérnă, de Turcĭ, trecêndu'ĭ Balcaniĭ şi lăsând pe de primă-véra spre a porni cŏtre Constantinopole. Ce resultate minunate n'arŭ fi pututŭ atuncĭ avé acéstă expediţiă, pe care nepriceperea luĭ Bathori o stêrpi cu totul! Unĭĭ din capetele armateĭ, între cari şi Piccolomini povăţui atuncĭ a drege castellul Sân-Giorgiu şi a pune garnizónă într'însul, spre a închide în viitorŭ Turcilor, trecerea Dunărĭĭ printr'acestŭ locŭ. Dar Bathori, pricinuind că castellul e pré departe de Ardélŭ şi că dregerea şi ţinerea luĭ va costa pré multŭ, porunci să'lŭ dĕrâme şi să dea focŭ caselor şi în cea diu urmă ḑi a aceleĭ lunĭ puse de arse şi partea poḑuluĭ ce maĭ rĕmăsese, împreună cu luntrile pe care era făcutŭ. Apoĭ, lăsându'şĭ armia sub commanda luĭ Stefanŭ Bocskai, locotenentul sĕŭ generalŭ, însoţitŭ de o cétă de călărime, avênd cu sine şi pe Piccolomini cu cavalleriĭ sĕĭ, luă callea Braşovuluĭ. Cu dînsul plecă şi nunciul Papeĭ şi internuncĭuluĭ împĕrătescŭ generalul Carolŭ Magnus, istoriograful împĕratuluĭ, care făcu o descriere despre tótă acéstă campaniă şi o trămise stĕpânuluĭ sĕŭ la Praga, după care descriere spune annalistul francesŭ Guerrin că a copiatŭ pe a sa.

Mercurĭ la ḑi întêĭu de noemvrie, Bathori şi soţiĭ sĕĭ se dusĕră la Bucurescĭ şi aflară oraşul deşertŭ de locuitorĭ. Aci găsiră douĕ tunurĭ marĭ părăsite de duşmanŭ în fuga luĭ cea grabnică. După ce îşĭ întremară puterile în vreme de treĭ ḑile, îşĭ urmară callea înainte pênĕ la oraşul Gherghiţa, care şi elŭ se află deşertŭ de locuitorĭ. Michaĭu însoţise pe Bathori pênĕ într'acestŭ oraşŭ. Înainte de a se despărţi aci unul de altul, prinţul Ardéluluĭ, voind să'şĭ arate recunnoscinţa sa pentru atâta vitejiă şi înţellepcĭune-

www.dacoromanica.ro

cu care se deosebise Michaĭu în acéstă campaniă, se învoi a preface tractatul de la 20 maĭu ce era atât de nesuferitŭ acestuia şi a'ĭ da înapoĭ tóte drepturile stĕpânireĭ de sineşĭ, oprind pe sémă'ĭ titlul onorificŭ de suzeranŭ. Fĕră înduoială că Bathori n'avea altŭ în cotro face, temêndu-se ca, de nu va jertfi acelŭ tractatŭ, să nu fie silitŭ la acésta de Michaĭu ce acum era liberŭ de grija Turcilor. Dupĕ acéstă învoire prietenéscă, Bathori opri, cu voĭa luĭ Michaĭu cinci-ₔecĭ tunurĭ din cele dobêndite de la Turcĭ şi apoĭ, luându'şĭ ₔioa bună de la dînsul, porni spre Braşovŭ. În acestŭ oraşŭ elŭ aşteptă câte-va ₔile pênĕ îlŭ ajunse şi Stefanŭ Bocskai şi Răzvanŭ-Vodă împreună cu tótă armata. Apoĭ dete luĭ Răzvanŭ duoĕ miĭ Sĕcuĭ ajutorŭ ca să intre în Moldova să goniască pe Ieremia Vodă şi pe Leşĭ. Aşa Bathori, în relele sale chibzuirĭ, nu numaĭ că nu trecu în Bulgaria spre a da gónă Turcilor, ₔar âncŏ nicĭ în Moldova nu făcu o expediţiă seriósă, dupĕ cum se făgăduise. Adevĕrŭ e că elŭ înscliinţă pe Răzvanŭ a nu întreprinde nimicŭ cu o îndrăznélă nesocotită şi, de va vedé că Polonii sûnt maĭ mulţĭ la numĕrŭ şi puterĭ, să nu dea bătaiă, ci să aştepte pênĕ să'ĭ trămiţă unŭ maĭ mare ajutorŭ. Dar era lesne de înţellesŭ că Răzvanŭ, odată în apropriere de duşmanŭ, nu va fi póte stĕpânŭ a se feri de bătăllia, chiar lăsând de o parte natura luĭ cea multŭ cutezătóre. Arŭ fi fostŭ multŭ maĭ bine déca Bathori întreprindea însuşĭ acéstă expediţiă séŭ déca da de atuncĭ luĭ Răzvanŭ unŭ ajutorŭ maĭ însemnatŭ. Astfelŭ arŭ fi feritŭ pe credincĭosul sĕŭ Răzvanŭ şi óstea luĭ, de trista sórtĕ ce întêmpinară în Moldova.

În urma acestor orônduielĭ, Bathori ridicându-se dela Braşovŭ, merse în scaunul sĕŭ din Alba-Iulia veselŭ de-

www.dacoromanica.ro

triumfurile sale. Elŭ scrise de aci, în 16 noemvrie, Papeĭ, vestindu'lŭ de biruinţa dobêndită asupra luĭ Sinan şi trămiţêndu'ĭ vre o câte-va stéguri maĭ însemnate, luate de la Turcĭ, între care şi stégul celŭ verde alŭ Prooroculuĭ dobênditŭ la bătăllia de la Căllughĕrenĭ. Pontificele rĕmase fórte îndatoratŭ de acestŭ darŭ, mulţumi luĭ Bathori făgăduindu'ĭ ajutóre de banĭ şi de ómenĭ şi porunci a se face rugăcĭuni şi *Te-Deum* în tóte bisericele Romeĭ pentru aceste isbênzĭ, iar cu stégurile împodobi templurile sale. Elŭ trămise apoĭ prinçuluĭ ardelénŭ, prin Luigi dell'Anguisciola, camerierul sĕŭ de cinste, o sabiă şi o pălăriă bine-cuvêntate.

Bathori pornise şi la Praga unŭ curierŭ spre a duce vestea biruinţeĭ, carele sosi în acea capitală în 4 decemvrie. Archiducele Mattheĭu, aflând la Vienna acéstă veselitóre scire, puse de cântă unŭ *Te-Deum* în biserica Sântuluĭ Stefanŭ şi în tóte cele-l-alte bisericĭ ale oraşuluĭ. Europa întrégă se 'nveseli vĕzêndu-se mântuită de primejdia ce o amenințase şi aflând smerirea luĭ Sinan, acelŭ duşmanŭ cumplitŭ şi neîmpăcatŭ ce multŭ o îngrijise. Numele luĭ Bathori, care sciu a trage asupră'şĭ gloria principalĕ a acesteĭ isbênzĭ, fu trômbiţatŭ în tóte părţile de scriitoriĭ şi oratoriĭ contimporanĭ şi în frenesia enthusiasmuluĭ şi a linguşireĭ, elŭ fu aseměnatŭ cu Alexandru-celŭmare şi cu Iulie Cesar, ceĭ maĭ vestiţĭ căpitanĭ din vremea vechiă.

XL

Dupĕ plecarea prinçuluĭ Bathori, neobositul Michaĭu-Vodă, fără perdere de vreme, hotărî a sfêrşi campania cu-

www.dacoromanica.ro

cerind cetăţile de pe âmbele ţêrmurĭ ale Dunărĭĭ, pe unde se maĭ aflaŭ Turcĭ, cari arŭ puté fi vătămĕtorĭ ţĕrrĭĭ. Dreptŭ aceĭa, elŭ porní spre Brăila care se coprinsese, cum scim de Turcĭ, în vreme ce din porunca luĭ, spătarul Udré lua cetatea Nicopoleĭ şi aga Fărcaş se îndrepta spre Vidinŭ. Turcĭĭ din Brăila cum aflară că Michaĭu s'apropie de dînşiĭ, năpustiră cetatea şi fugiră peste Dunăre. În acea fugă grabnică, treĭ sute din eĭ se înnecară în acestŭ rîŭ. Michaĭu priimi glasŭ de la îndrăzneţul Udré că, după ce a trecutŭ Dunărea, s'a lovitŭ de faţă cu Afis-Paşa care îĭ essise întru întêmpinare şi fórte 'ĭ a tăiatŭ şi 'ĭ a spartŭ óstea, încât acestŭ paşă d'abié a pututŭ scăpa cu duoĕ slugĭ. Michaĭu pripi atuncĭ despre Nicopole şi apoĭ, trecênd Dunărea, se împreună cu Udré, isbesce Nicopolul şi arde, sfarmă, robesce şi pustiesce tóte serhaturile turcescĭ din Bulgaria pênĕ la Vidinŭ. Ajungênd aci, elŭ găsi cetatea în puterea îndĕrĕtniculuĭ vitézŭ Fărcaş, care îşĭ isbêndise gloriosŭ acum perderea ce prin înşelăcĭune încercase într'acestŭ locŭ câte-va lunĭ maĭ 'nainte. Acestŭ generalŭ, maĭ multŭ voĭnicŭ decât norocosŭ, fusese maĭ 'nainte preotŭ în satul Fărcăşanĭĭ din judeţul Romanaţĭ şi se numĭa Popa-Stoica. Aflându-se într'acestŭ locŭ de margine, care era adesé bântuitŭ de Turcĭ, Popa-Stoica luase obiceĭu după săvêrşirea liturgieĭ, de'şĭ lăsa patrahilul şi, armându-se cu securea, pleca în capul sătenilor de vêna la Turcĭ. Vestea voĭnicieĭ luĭ ajunse pênĕ la Michaĭu, care puse pe mitropolitŭ de'lŭ despopi şi în locŭ de rasă, îlŭ învesti cu cepchenŭ, şi în locŭ de cruce, îlŭ armă cu sabiă, creḑêndu'lŭ maĭ vrednicŭ de a sluji patria cu armele decât cu liturgiile. Fărcaş adeveri aşteptările domnuluĭ şi vitejia cu care se deosebi în maĭ multe rônduri îĭ dobên-

www.dacoromanica.ro

di de la dînsul slujba de agă séŭ generalŭ de pedestrime. Astfelŭ acum, ca în maĭ multe rônduriĭ, vom vedé pe acestŭ domnŭ rĕsplătind de o potrivă meritul şi slujbele către patriă, fără a căuta privilegiele nascerii séŭ ale stării.

Locuitoriĭ din Bulgaria aflând de sosirea luĭ Michaĭu la Vidinŭ, se adunară toţi din tóte părţile de i se închinară. Vitejiile acestuĭ domnŭ aprinseră tóte spiritele popórelor chinuite de Turcĭ; locuitoriĭ din Serbia, Bulgaria, Bosnia, Macedonia, Albania şi maĭ multe părţi ale Greciei alergaŭ de pretutindeni sub stégurile luĭ şi tóte popórele acestor provinciĭ îşĭ întorseseră privirea spre dînsul ca către unŭ ângerŭ de mântuire. De atuncĭ ele începură a'lŭ numi «*Stéoa lor de la Rĕsăritŭ.*»

Aceste din urmă biruinţe de la Nicopole şi Vidinŭ încununnară frumosŭ minunata şi nemuritórea campaniă din véra annuluĭ 1595, întru tóte vrednică de cea de ĭérnă. Ridicarea Românilor, ca unŭ viscolŭ de mâniă, purtase ferul şi pêrjolul peste tótă întinderea de la Dunăre a împĕrăţieĭ turcescĭ.

www.dacoromanica.ro

NOTE.

1° DESPRE PLANURILE BĂTTÁLLIILOR LUĬ MICHAĬŬ-VITÉZUL.

În următórea notă reproducem maĭ întêĭu câte-va rônduri pe care Bălcescu, bolnavŭ şi aprópe de mórtea sa, le scria din exilŭ, adresându-le, după cum se vede, către unŭ amicŭ din ţérră, căruĭa îĭ recommanda a face unŭ pelerinagĭu pe tĕrrâmul luptelor luĭ Michaĭu, spre a complecta indicaţiunile topografice şi legendare care, în lipsă de o bună chartă a ţĕrreĭ şi proscrisŭ din patria sa, nu le puté însuşĭ dobêndi:

«Maĭ întêĭu veĭ căpăta o chartă bună a ţĕrreĭ Românescĭ şi a «Ardéluluĭ séŭ şi maĭ multe spre a le confrunta, a le corrige una «după alta şi a însemna pe una dintr'însele locurile istorice ce nu «se vor afla însemnate. Acéstă chartă astfelŭ îndreptată cu nu- «mirea locurilor istorice, după cum le veĭ cerceta, îmĭ va sluji «spre a face o chartă generalĕ a campaniilor din tótă vremea luĭ «Michaĭu-Vodă.

«Şi maĭ întêĭu în judeţul Vlaşca, a însemna pe chartă posiţia «satelor *Petriĭ* şi *Hulubescii*, unde s'aŭ aflatŭ cu taberă sa Mi- «chaĭu-Vodă în ĭérna annuluĭ 1595. Apoĭ satul *Scărpătescii* séŭ «*Şerbătescii*, unde a tăbĕrîtŭ hanul cu Tătarĭĭ. Apoĭ satele *Putineĭ* «şi *Stănescii*, unde Buzescĭĭ aŭ bătttutŭ pe Tătarĭ. În tóte aceste «locurĭ veĭ merge în persónnă şi veĭ căuta, precum în tóte locu-

www.dacoromanica.ro

«rile ce se vorŭ însemna la valle că s'a petrecutŭ vre o bătta-ĭă, «a aduna de la lŏcuitorĭ, orĭ-ce poveştĭ, legende, cântice poporale «arŭ privi acele locurĭ. Acesté trebuie a le scri astfelŭ cum le spunŭ «ţĕrranĭĭ.

«DESPRE EVENIMENTELE DIN VÉRA ANNULUĬ 1595.

«A afla care póte să fiă lărgimea Dunărĭĭ între Ruşcĭuk şi «Gĭurgĭu. Despre podul pe luntri care făcu Sinan pe Dunăre, spunŭ «istoricĭĭ turcĭ că, fiind în mijlocul rîuluĭ unŭ ostrovŭ lătăreţŭ «(*plat*) săditŭ cu sălcĭĭ, duseră podul de la Ruşcĭuk acolo în 5 séŭ «6 ḑile. — A afla numele acestuĭ ostrovŭ. — De la acestŭ ostrovŭ «a venitŭ podul la cetăţuia *Singiorgiu* din insula cea mică, care «acum e dĕrâmată. — A cerceta déca insula unde sunt ruinele ce- «tăţuieĭ se numesce şi ea *Singiorgiu*, cŏcĭ uniĭ o numescŭ *Slobo- «ḑia*. — De la acéstă insulă, a căriĭ întindere să 'mĭ o însemnezĭ «(spunŭ că are numaĭ duoĕ jugere, *deux arpents*), mergea po- «dul la malul nostru căḑênd intr'unŭ locŭ unde douĕ rîurĭ se «vérsă în Dunăre. — A căuta p'acolo aprópe, acestŭ locŭ şi nu- «mele celor duoĕ rîurĭ (séŭ unuĭa, de e unul).

«Sinan, plecând cu óstea de la Gĭurgĭu, tăbĕrĭ în cea d'ântêĭu «nópte într'unŭ satŭ ruinatŭ în drépta *Camuri*. — Ce locŭ póte «fi acéstă *Camură?* Şi a duoa ḑi ajunse în *Vadul Căllughĕreni- «lor*, trecênd, ḑice unŭ autorŭ, rîul Néjlovul pe treĭ podurĭ.—Ore «*Néjlovul* se chiamă rîul celŭ maĭ de aprópe de Căllughĕrenĭ, viind «de la Gĭurgĭu? Pe charta mea vĕḑŭ că acestŭ rîŭ se chĭamă «*Salcia*. — A se asigura bine de acésta.—Trebuĭe a sci că multe «din numirile adduse de istoricĭĭ străinĭ, turcĭ, ungurĭ, poloni, etc. «sunt cam greşite séŭ stricate puçinŭ; de aceĭa a căuta une-orĭ «pe acelea ce se apropie óre-ce de dînsele.

«CĂLLUGHĔRENĬ.

«La acestŭ locŭ importantŭ trebuĭe a se opri maĭ multŭ. A face «unŭ *croquis* de planul acesteĭ strîmtorĭ şi a o descrie cu amĕ- «runtul, coprinḑênd lungimea şi lărgimea strîmtorĭĭ, a şoseleĭ şi «a poduluĭ ce trecŭ printr'însa, apele ce se vérsă într'însa, nu-

www.dacoromanica.ro

«mele délurilor ce o împresóră. Istoria spune că vizirul Sinan își «aședase corturile pe o înălțime, la intrarea strîmtorei despre- «Gĭurgĭu; că Michaĭu luase positiă dincolo de rîŭ, pe o înălțime «duoĕ mile departe de taběra turcéscă, occupând strîmtórea despre «Bucurescĭ. Astfelŭ âmbele armate protivnice se aflaŭ aședate pe «duoĕ înălțimĭ față în față, fiind despărțite numaĭ de pădurea «din valle ce nu le opría de a se vedé. — A afla délul unde eraŭ «Turcii precum și acela unde eraŭ Românii și a însemna numele «lor și orĭ-ce povestĭ și legende se vor afla la Căllughĕrenĭ.

«Satul *Copăceniĭ* vine óre dincolo de rîul Argeșŭ, séŭ dincóce «(plecând de la Gĭurgĭu)?

«TÊRGOVIȘTEA.

«Ce biserică, (óre *Mitropolia?*) era vecină cu curtea Domnéscă «și pe care Sinan o prefăcu în cetățuiă? A căuta déca pe lângă «ruinele curțeĭ se maĭ ține vre o biserică? Têrgoviștea vechiă óre «pe malul dreptŭ alŭ Ialomițeĭ se întindea? De este adevĕratŭ «că împrejurul orașuluĭ a fostŭ și nisce bălțĭ? — La bătaia ce- «tățeĭ Têrgoviștei de creștinĭ (1595), Razvanŭ-Vodă cu óstea sa «se aședase despre rĕsăritŭ pe drumul Bucurescilor, bătând par- «tea de susŭ a cetățeĭ; dintr'altă parte, spunŭ istoriciĭ că Michaĭu «cu Bathori se aședase despre munțĭ și rîul Ialomița, la o mŏ- «năstire (care fu atuncĭ stricată și apoĭ drésă) departe de o băt- «taiă de săgéttă. Care póte să fie acéstă mŏnăstire? Nu cum-va «*Mŏnăstirea Délului?* Dar acésta nu era maĭ departe de cetate? «orĭ că orașul atuncĭ se'ntindea multŭ maĭ multŭ decât astădĭ?— «A deslega aceste întrebărĭ. — Istoria adaoge că Michaĭu merse «apoĭ la unŭ altŭ templu, multŭ maĭ aprópe de cetate, de unde «o băttea cu tunurile. A ghici și pe acestŭ templu.

«Când aŭ venitŭ creștiniĭ de la *Rucărŭ* și *Stoienescĭ* asupra «Têrgoviștei, sub zidurile căruĭ orașŭ era tăbĕrîtŭ Sinan, eĭ tă- «bĕrîră într'o câmpiă mare, o milă departe de Têrgoviște și cu unŭ «sfertŭ de leghe departe de taběra luĭ Sinan. În mijlocul âmbe- «lor taberĭ, într'o distanță de o alergătură de callŭ și de una și de «cea-l-altă parte, era unŭ délŭ mare tăiatŭ prin mijlocŭ în duoĕ, «la pólele căruia curgea *Dîmbovița.* Pe acestŭ délŭ se urcă Sinan

www.dacoromanica.ro

«ca să privĭască armia crestină. — A găsi acestŭ délŭ şi numele «luĭ şi a cerceta de se află vre o vorbă séŭ poveste de acéstă în«têmplare.

«Michaĭu, în retragerea sa dinainté luĭ Sinan, de la Căllughĕ«renĭ, vine la Târgovişte; d'acolo întinḑênd totŭ maĭ departe în «munţĭ, urmând ţĕrmurile Dîmboviţeĭ, se adepostesce la *Cetăţuĭa «luĭ Negru-Vodă*, ale cărĭĭ întăririĭ de puçină vreme sdrobite de «Turcĭ, se vedeaŭ âncŏ. Acestŭ locŭ e vestitŭ printr'o bătăllĭă «ce câştigă la 1342, Dragomirŭ commandantul puterilor luĭ La«dislaŭ Vodă, asupra oştireĭ craĭuluĭ Ungarieĭ Ludovic I care, «sub commanda luĭ Nicolae Garan şi Simeon Megheşel, năvălise «în ţĕrră; aceştĭ ducĭ ungurĭ căḑură morţĭ în acea bătaiă. — A «face o descripţiă aměruntă a acestuĭ locŭ numitŭ *Cetatea luĭ Ne«gru-Vodă*, a ruinelor ce se află, a cullege tóte tradiţiile şi le«gendele ce se povestescŭ acolo de Negru-Vodă şi suvenirile, de «vor fi, ale bătăllieĭ susmenţionate ce a illustratŭ acelŭ locŭ.

«De la *Cetatea luĭ Negru-Vodă*, Michaĭu se trase maĭ în munţĭ, «totŭ pe apa Dîmboviţeĭ în susŭ, pênĕ la satul *Stoienescĭĭ* unde «tăbĕrĭ. — A face aceiaşŭ călĕtoriă descriind drumul şi distanţa «între *Cetatea Negruluĭ* şi *Stoienescĭĭ;* a descoperi celŭ din ur«mă locŭ şi tradiţiile ce se vorŭ fi păstratŭ din acele vremĭ, cŏcĭ «acolo a maĭ avutŭ Michaĭu întêlnire cu Turcĭĭ.

«De la *Stoienescĭ* a merge la *Rucărŭ*, însemnând distanţa; aci «a merge la graniţa Ardéluluĭ şi a descrie trecerea din Ardélŭ în «ţĕrră. — P'aci intră prinçul Ardéluluĭ în ajutorul luĭ Michaĭu. «Trecerea munteluĭ, spunŭ istoricĭĭ contimporanĭ cum că era rĭ«pósă şi răpede şi atâtŭ de ângustă încât trebuiră a sloboḑi car«rele cu funiile la valle. — Totŭ aşa e şi acum ? —

«BĂTTĂLLIA DE LA TELÉJENŬ (1600)

«Acéstă bătăllĭă ce urmă între Polonĭ, sub hatmanul Zamoisky «şi Michaĭu-Vodă, se făcu pe apa *Teléjenuluĭ*, ceva maĭ în susŭ «pe rîŭ urcând din drumul Ploescilor. Óstea românéscă era aşe«ḑată într'unŭ locŭ de treĭ părţĭ încunjuratŭ de munţĭ marĭ şi «acoperiţĭ de păḑurĭ : în a patra parte, pe unde Michaĭu intrase «în acelŭ locŭ şi se afla astfelŭ închisŭ, venĭa rîul *Teléjenul* care

www.dacoromanica.ro

«făcea o cotitură acolo încât trebuia a'lŭ trece de duoĕ orĭ spre «a intra în pădurea cea désă ce se afla în fruntea taberei româ- «nescĭ. — A găsi acelŭ locŭ de bătaiă urmând din drumul Ploe- «scilorpe Teléjenŭ în susŭ şi a cullege orĭ ce suvenire se vor fi pă- «stratŭ acole de acéstă întêmplare . . . . . .

. . . . . .

Aci se întrerupe manuscriptul; dar va fi lesne a complecta cererile autorului, urmând, şi pentru localităţile încŏ neînsemnate aci, sistema întrebuinţată de dînsul. Sub raportul topograficŭ, lucrarea e acum multŭ înlesnită prin publicarea charteĭ celeĭ marĭ a ţĕrreĭ Românescĭ executată de ingineriĭ statului majorŭ austriacŭ şi prin maĭ multe bune charte ale Transylvanieĭ publicate în aceştĭ din urmă annĭ.

In ceĭa ce se attinge de evenimentele din 1594 şi din véra annului 1595, fiăşĭ cine va găssi pe chartă, satele *Petrile*, *Putineiŭ*, *Stănescĭ;* fiăşĭ-cine va vedé că insula cea mică din faça Gĭurgĭului, cea cu ruine de o cetăţuiă, se chiamă într'adevĕrŭ *Singiorgiu;* iar cea lătăréţă din susul eĭ, *Ramadanul;* va găsi asemené *vallea Sălcĭĭ* pe drumul Gĭurgĭului; va găssi satul *Copăceniĭ* d'a stînga Argeşului. Dar ceĭa ce remâne încŏ de găsitŭ e localităţile satelor *Hulubescĭĭ* şi *Scărpătescĭĭ* orĭ *Şerbătescĭĭ*, care póte s'aŭ ruinatŭ de totŭ, orĭ ca multe alte sate din ţérra nóstră, 'şĭ aŭ schimbatŭ numirile. E încŏ de aflatŭ care a fost vallea *Camuri*, déca nu cum-va vom lua-o dreptŭ vallea *Céguri* şi satul învecinatŭ la care a masŭ Sinan-Paşa, dreptŭ satul *Dadilovu.* Rĕmâne încŏ de constatatŭ déca cum-va ceva tradiţiĭ şi legende aŭ rĕmasŭ pe alocuré, din acele fapte de arme strălucite, de şi timpul şi nenorocirile posterióre aŭ stersŭ maĭ tóte amintirile glorióse printre populaţiile adesé secerate şi adesé prenouite ale judeţelor române mărginaşe Dunăreĭ.

Crucea de pétră de la Căllughĕrenĭ, dupĕ cum spune şi Bălcescul, e cu 90 de annĭ posterióre şi nu de locŭ relativă la gloriosul faptŭ de arme alŭ luĭ Michaĭu. Acéstă cruce monolithă, mare şi frumosŭ săpată cu ornamente pe muchĭ, pórtă o inscripţiune care, în maĭ multe locurĭ, s'a stersŭ prin fĕrâmarea petriĭ, de-şi unŭ micŭ pavillionŭ de cărămidă boltitŭ o apără de injuriile timpuluĭ. Intr'o răpede trecere pe la Căllughĕrenĭ, amŭ descifratŭ, săpate

www.dacoromanica.ro

pe acéstă cruce, următórele cuvinte ce le transcrimŭ precât s'a pututŭ maĭ exactŭ păstrată.

pe faça despre Giurgĭu :

«svânta acéstă şi de viaţă aducătóre cruce rădicată este de pré lu-«minatulŭ şi slăvitulŭ domnu Io Şerban Cantacuzino Voevodŭ «adevĕratulŭ nepotŭ alŭ bĕtrânuluĭ Şerban Băsărab..... şi pome-«nire vécĭnică înălţa..... ste la capul acestuĭ frumos şi minunat «podŭ carele însuşĭ înpreună cu ĭubitŭ fiĭusĕŭ..... la lucrarea luĭ «fiind şi câte.....»

pe muchĭa stîngă :

«pentru că şi Mării sale în véckĭ bună poménire şi mulţămită să «i vie şi să i rĕmăe lui şi doamnei lui Marii şi cucónilorŭ lui fă-«cutusaŭ darŭ acestŭ podŭ şi acéstă dumneḑeéscă cruce saŭ ră-«dicatŭ întral patrulé anŭ alu domnii sale la anul de la zidirea «lumii 7112 *(de la Chr. 1682)* msţa *(luna)* octovri dni *(ḑile)* 17.»

pe faça despre Néjlovŭ :

«..... dar..... rădicarea acestii cinstiteĭ şi de viiaţă făcătoare cru-«ce arată ostenéla şi stradania facerii acestuĭ mare şi temeinic «podŭ întru véckĭnică pomenire ĭară luminatului acest....., precum «în ceia façă sau ḑis ĭară în césta..... tă façă scrisusaŭ întru po-«menire şi cinstiţi boiarini Mării sale carii sau întĕmplat la fa-«cerea podului acestuia înpreună cu a lor luminatŭ domnŭ. .. .. «dus toţi cu multă stradanie şi ostenél de la începeré podului «pĕnĕ la svĕrşitŭ carii pre nume sunt acesté Radu Năsturel vel «ban Badé Bălăcénul vel vornicŭ Gligorie Gradişteanul vel log-«fĕt Vlad Cocorĕscul biv vel logfĕt Costandin Brăncovénul vel «spătar Iordakie Catacozino vel stolnic Alexandru biv vel stolnic «Mihulŭ biv vel pitar Tănasie vel armaş Costandin Bălăcénul vel «agă Şĕrban vt logofĕt Fiera vt vistiar Şĕrban vel căpitan za le-«fecii Pĕrvul Creţulescul vt postelnicŭ fiind împreună cu tóte «bréslele slujitori şi ai curţi dereptu acéĭa saŭ scris ca să fie în-«tru véckĭnică pomenire. Lt. ot rodjetva Chr.... .»

Precum vedem, nimicŭ în acéstă inscripţiune nu amintesce faĭmósa bătţălliă a luĭ Michaĭu Vitézul şi singurul punctŭ prin care

www.dacoromanica.ro

acestŭ monumentŭ maĭ noŭ póte presenta óreşĭ care relaţiune cu faptul de arme de la 1595, e modificările ce construcţia aceluĭ *mare şi minunatŭ podŭ* alŭ luĭ Şerbanŭ-Vodă Cantacozino, trebuie să fi addusŭ localităţiĭ în care s'aŭ bătutŭ Româniĭ cu Sinan-Paşa. Într'adevĕrŭ, de-şi posiţiunea topografică n'a pututŭ schimba în treĭ secolĭ, dar balta formată de Néjlovŭ nu maĭ pare a fi acum aşa de ameninţătóre, nicĭ lunca aşa de pădurósă, cum ni le descriŭ istoriciĭ de pe atuncĭ. Cu clădirea poduluĭ trebuie neapĕratŭ să se fi tăiatŭ mulţĭ din copacĭ şi să se fi făcutŭ lucrărĭ spre a înjghiebà apele rĕslăţate ale rîuluĭ; construcţiunea şoseleĭ moderne ce merge la Giurgĭu a preschimbatŭ şi ea înfăţişarea sĕlbatică şi mocirlósă a loculuĭ.

Dar pe lângă lucrările de utilitate introduse de civilisaţiune într'acea valle memorabilĕ, óră unŭ monumentŭ care să dovedĭască recunnoscinţa Românilor cŏtre părinţiĭ lor ce aŭ apăratŭ ţĕrra cu bărbăţiă, n'arŭ fi totŭ aşa de folosŭ, ca şi o calle lesnicĭósă, deschisă pe acolo commercĭuluĭ? Ceĭa ce înalţă o naţiune, ceĭa ce ĭ inspiră demnitatea şi tăria, nu e atâtŭ desvoltarea prosperităţeĭ sale materiale, nicĭ îmbilşugarea productelor industrieĭ sale, nicĭ înmulţirea capitalurilor şi averilor, nicĭ luxul vieţeĭ casnice, ci respectul cŏtre eroiĭ şi gloriile naţionale de orĭ-ce felŭ, ci amorul cŏtre pămêntul natalŭ, pentru păstrarea căruĭa s'aŭ luptatŭ generaţiunile trecute, ci iubirea cŏtre limba şi datinele părintescĭ, moştenirĭ scumpe, rĕmase din vechime! Fŏră de aceste elemente, spiritul naţionalŭ pere. Inima se sleesce în recile speculaţiunĭ şi în întreprinderile egoiste ale industrieĭ şi ale negoţuluĭ. Litterilor şi artelor e datŭ de a întreţine viă veneraţiunea gloriilor trecute, de a deştepta nobilele aspiraţiunĭ, de a însufla sacrificiĭ măreţe.

E o datoriă sântă a popórelor, pe care civilisaţiunea o consacră pe tótă ţioa maĭ tare, de a cerceta şi de a scóte la lumină faptele trecutuluĭ lor, de a eternisa, prin ajutorul artelor, memoria bărbaţilor marĭ şi evenimentelor glorióse. Să nu nesocotĭască dar nimenĭ câtă influenţă salutarie póte avé asupra uneĭ naţiunĭ amintirea virtuţilor eĭ străbune; adesé orĭ ea a produsŭ

www.dacoromanica.ro

faptele marĭ şi acésta ne întemeiază multŭ a crede cuvintelor unuĭ amicŭ când ḑicea : «Să ne addu cemŭ aminte de epocha luĭ «Michaĭu, în care Românul attinse culmea mărireĭ, care ne a «lăsatŭ cele maĭ glorióse pagine în annalele ţĕrreĭ. Cine nu s'a «enthusiasmatŭ, citind bătţălliile luĭ Michaĭu? Cine n'a admi- «ratŭ geniul şi bărbăţia luĭ? Căllughĕrenĭ! Thermopile ale Ro- «mânilor! câte inimĭ nu tresarŭ la suvenirea vóstră! câte suflete «nu aprindeţĭ! câte braţe nu înarmaţĭ! — Când Românul 'şĭ arŭ «perde de totŭ credinţa, când orĭ-ce scînteiă de patriotismŭ s'arŭ «stinge în inima luĭ, numele vostru singurŭ arŭ fi în stare să'lŭ «ridic să'lŭ enthusiasmeze şi să'lŭ facă a muri luptându-se, séŭ «a triumfa!» *Editorul.*

2° DESPRE POETUL V. CARLOVA.

Vasile Carlova, născutŭ în Bucurescĭ la 1809, îmbrăţişă ca tótă tinerimea inimósă de pe atuncĭ, carriera militarĕ la 1831; dar mórtea îlŭ răpi la vêrstă de 23 annĭ. Din poesiile luĭ reproducem pe cele duoĕ următóre, păstrate şi citate de N. Balcescu:

RUINELE TÊRGOVISTEI.

O ziduriĭ întristate, o monnmentŭ slăvitŭ!
În ce mărire naltă şi voĭ aţĭ strălucitŭ,
Pe când unŭ sóre dulce şi multŭ maĭ fericitŭ
Îşĭ revĕrsa lumina p'acestŭ pămêntŭ robitŭ!
Dar în sfêrşitŭ Saturnŭ, cum i s'a datŭ de susŭ,
În negura uĭtăreĭ îndată v'a suppusŭ. . .
Ce jale vĕ coprinde! Cum totul v'aŭ peritŭ!
Sub osûndirea sórteĭ de totŭ aţĭ înnegritŭ;
Din slava strămoşéscă nimicŭ nu v'a rĕmasŭ;
Orĭ unde nu se vede nicĭ urma unnĭ pasŭ,
Şi 'n vreme ce odată orĭ care muritorŭ
Privĭa la voĭ cu rîvnă, cu ochĭu aţintitorŭ,
Acum de spaĭmă multă se trage înapoĭ
Îndată ce privirea îĭ cade dreptŭ pe voĭ. . .
Dar âncŏ, ziduriĭ triste, aveţĭ unŭ ce plăcutŭ
Când ochĭul vĕ privesce în liniştitŭ minutŭ:

www.dacoromanica.ro

De jale îlŭ pĕtrundeţĭ, de milă îlŭ uĭmiţĭ!
Voĭ âncŏ în fiinţă dreptŭ pildă ne slujiţĭ
Cum cele maĭ slăvite şi cu temeĭu de ferŭ
A omenireĭ fapte, din faça lumeĭ perŭ,
Cum totul se repune ca urme îndĕrĕtŭ
Pe aripele vremeĭ, de nu se maĭ arătŭ,
Cum omul, cât să fie în tóte săvêrşitŭ,
Pe negêndite cade séŭ pere însfêrşitŭ. . .
Eŭ unul, în credinţă, maĭ multŭ mĕ mulţumescŭ
A vóstră dĕrâmare pe gênduriĭ să privescŭ,
Decât zidire naltă, decât palatŭ frumosŭ,
Cu strălucire multă, dar fŏră de folosŭ,
Şi 'ntocmaĭ cum păstorul ce âmblă pre câmpiĭ
La adĕpostŭ alérgă când vede vijeliĭ,
Aşa şi eŭ acuma, în viscolŭ de dureriĭ,
La voĭ, spre uşurinţă, cu triste viŭ părerĭ.
Nicĭ Muselor cântare, nicĭ milă voĭu din cerŭ.
O patriă a plânge cu multă jale cerŭ!
La voĭ, la voĭ nădejde eŭ amŭ de ajutorŭ.
Voĭ sûnteţĭ de cuvinte şi de ideĭ isvorŭ.
Când sgomotul de ţioă încétă peste totŭ,
Când nóptea atmosfera întunecă de totŭ,
Când omul de necazuriĭ, de trude ostenitŭ,
În liniştirea nopţeĭ se află adormitŭ,
Eŭ nicĭ atunciĭ de gênduriĭ odihnă neavênd,
La voĭ fŏră sfiélă viŭ singurŭ, lăcrimând,
Şi de vederea vóstră cea tristă 'nsufleţatŭ,
A vóstră négră sórtĕ descoperŭ nencetatŭ.
Mĕ creţŭ lângă mormêntul mărireĭ strămoşescĭ
Şi simţŭ o tânguire de lucruriĭ omenescĭ
Şi mi se pare âncŏ c'auţŭ unŭ jalnicŭ glasŭ
Ţicênd aceste vorbe : «Ce vaĭ! aŭ maĭ rĕmasŭ
«Când cea maĭ tare slavă ca umbra a trecutŭ,
«Când duhul celŭ maĭ slobodŭ cu dînsa a căţutŭ!

. . . . . .
. . . . . .

www.dacoromanica.ro

Acestŭ tristŭ glasŭ, ruine! pre mine m'a pĕtrunsŭ
Şi a huli viĕţa în stare m'a addusŭ.

. . . . . .
. . . . . .

Decĭ primiţĭ, ruine! pên' voĭu vedé pămêntŭ.
Să viŭ spre mângĭere, să plângŭ p'acestŭ morméntŭ,
Unde tiranul âncŏ uuŭ pasŭ n'a cutezatŭ,
Cŏcĭ la vederea vóstră se simte spăimêntatŭ!

MARŞUL

Odă oştireĭ române cu occaşia înălţireĭ stégului naţionalŭ la 1831.

Fraţiĭ meĭ! copiĭ răsboĭnicĭ, ascultare mumeĭ daţĭ!
Iată césul, micŭ şi mare, armele să'mbrăţişaţĭ,
Stringênd toţĭ într'o unire,
Spre a mumeĭ fericire:
S'alergăm de obşte, fraţĭ!

Cerul voĕ vĕ deschide unŭ drumŭ fórte lăudatŭ
Ca să mergeţĭ cu pasŭ mare cŏtre slavă ne'ncetatŭ.
Fie voĕ dar în minte
Că Eŭropa însăşĭ simte
În ce calle aţĭ intratŭ.

Glasul Patrieĭ să sune în auḑul tutulor,
Strigând voĕ: «Lenevirea ruşinată sub picĭorŭ!"
Toţĭ acum cu o strigare,
Spre a vóstră înŭlţare,
Să daţĭ mână d'ajutorŭ.

Acea armă ruginită şi ascunsă în morméntŭ
Braţele să înferbinte; éssă iarăşĭ pre pămêntŭ!
Tinerimea s'o 'ncununne
Cu isbênḑĭ şi fapte bune;
Pe ea facă jurămêntŭ!

www.dacoromanica.ro

Înainté fie-căruĭ îndestul v'aţĭ umilitŭ;
Îndestul şi lenevirea cu greŭ somnŭ v'a stĕpânitŭ;
Acea sórtĕ fŏră milă,
Séŭ de voiă séŭ de silă,
Însfârşitŭ v'a sloboḑitŭ.

Priviţĭ slava de aprópe; voĭ în urmă'ĭ aţĭ călcatŭ
Şi pe fruntea fie-căruĭ raḑa eĭ a luminatŭ;
Decĭ la arme daţĭ năvală
Şi pe róndŭ essiţĭ cu fală,
Cŏcĭ vulturul s'a nălţatŭ!

Elŭ sub aripă'ĭ vĕ chiamă şi vestesce ca să sciţĭ
Că d'acuma înainte *Naţiă* să vĕ numiţĭ;
Decĭ d'acuma înainte
Alergaţĭ câtŭ maĭ ferbinte
Laure să dobêndiţĭ.

Într'acéstă calle sântă înfruntaţĭ orĭ ce nevoĭ;
Biruinţa pretutindenĭ să se ţie dupĕ voĭ,
Şi strigaţĭ c'o glăsuire:
«Slavă, dragoste, unire
«În vecĭ fie între noĭ!»

Înainte-vĕ vrăjmaşiĭ să aplece fruntea lor,
Să'şĭ cunnóscă neputinţa ca să scape de omorŭ;
Dar atuncĭ a vóstră mână
Spre eĭ fie maĭ blajină,
Dându-le şi ajutorŭ.

Bărbăţia şi virtutea aicĭ âncŏ se găsescŭ;
Âncŏ curge printre vine acelŭ sânge strămoşescŭ,
Ce la vreme se arată
Şi nu pere nicĭ o datĕ,
Ca unŭ darŭ dumneḑeescŭ.

Pe câmpia românéscă, totŭ tăcere pênĕ când?
Pênĕ când de arme pline să nu sune când şi când?

www.dacoromanica.ro

Şi po'ntinsa eĭ lăţime
Să nu éssă cu ĭuţime
Cetele mereŭ la rôndŭ.

Aicĭ scóla biruinţeĭ într'o vreme a stătutŭ,
Ale căria ruine se vĕdŭ âncŏ vechĭ de multŭ;
Dar acum fŏră zăbavă
Acea strămoşéscă slavă
A se éssa unŭ minutŭ.

Glasul nostru strigând : «Arme!» pe strămoşĭ a deşteptatŭ,
Ale cărora ţĕrrâne în morminte s'aŭ mişcatŭ
Ş'a lor umbre'n vecĭ tăcute
Staŭ cât colo nevĕdute,
Privind stégul înălţatŭ.

Ce privire dulce mie! stégul fîlfîe în vêntŭ;
Armele lucescŭ şi slava esse ĭarăşĭ din mormêntŭ;
Tinerimea îndrăznéţă,
Mêndră, falnică, măréţă,
Uşorŭ calcă pre pămêntŭ.

Lacrimă de bucuriă! curgĭ, ah, curgĭ neîncetatŭ!
Vécurĭ sûnt de când ascunsă p'alŭ meŭ peptŭ tu n'aĭ picatŭ.
Arma, iată că lucesce!
Slava, iată că zîmbesce!
Stégul, ĭată'lŭ s'a'nălţatŭ!

www.dacoromanica.ro

CARTEA III

ROBIREA TERRANULUI

(DECEMVRIE 1595, — APRILIE 1599.)

I.

Amŭ vĕdutŭ că la propunerea ce împĕratul Germanieĭ făcuse regeluĭ Polonieĭ de a intra în legătura creştină în contra Turcilor, acesta îĭ rĕspunsese într'unŭ chipŭ rece şi nehotărîtŭ, adăogind că trebuie a consulta dieta şi că atuncĭ îĭ va da rĕspunsŭ. În 7 fevruarie 1595 se deschise dieta republiceĭ polone la Cracovia. Papa trămise acolo pe legatul sĕŭ, Annibal de Capua, archiepiscopŭ alŭ Neapoleĭ, carele împingea pe rege şi pe Poloni a se allia cu împĕratul şi cu tóte popórele creştine în contra duşmanuluĭ communŭ alŭ creştinătăţiĭ. Acéstă trébă importantĕ se desbătu cu multă înfocare. Regele era applecatŭ spre acéstă unire şi aceĭ ce ţineaŭ de curte svătuiaŭ allianţa cu împĕratul, în numele religieĭ ce o poruncea. Ceĭ-l-alţĭ declaraŭ că nu e prudentŭ d'a rupe o pace de

www.dacoromanica.ro

şépte-ḑecĭ de annĭ cu Turcii şi a pune în primejdiă mântuirea patrieĭ lor, spre a face slujbă străinilor; că răsboĭul va nasce multe rele care anevoiă se vor puté vindeca; că, în lipsă de arme şi de banĭ, trebuie maĭ întêĭu a adduce ţérra într'o stare înfloritóre şi puternică. Partisaniĭ răsboĭuluĭ propuneaŭ a pune un birŭ de unŭ scudŭ de totŭ capul de evreŭ, precum se făcuse la 1578, în răsboĭul cu Muscaliĭ. Iónŭ Sarius Zamoisky, cancellarul regatuluĭ şi marele hatmanŭ alŭ corónneĭ, care avea mare înrîurire în dietă şi întorcea inima regeluĭ dupĕ cum voià, urà ţe Nemţi şi se luptà în contra lor, sprijinind că arŭ fi cu primejdiă a se amesteca în acelŭ răsboĭu, şi adesé repetând vorbele regeluĭ Stefanŭ Bathori: că republica Polonieĭ, câtă vreme va fi alliată cu Turcii, va păstra mărirea sa. Acestea se petrecură înainte de sosirea luĭ Stanislas Pavlovicĭ, episcopul Olmutzuluĭ şi luĭ Venceslas Berka, solĭ din partea împĕratuluĭ, precum şi a luĭ Dimitrie Napradi, prepositul Araduluĭ, Nicolae Socol şi Michaĭu Kelemeşi, trămişĭ din partea dieteĭ Ungarieĭ, pe lângă cari se unirĕ şi deputaţiĭ luĭ Bathori, prinçuluĭ Transilvanieĭ, aĭ luĭ Michaĭu, domnul ţĕrreĭ Românescĭ şi aĭ domnuluĭ Moldoveĭ. Dieta se prelungise spre a aştepta sosirea acestor solĭ. Ceĭ din partea electoruluĭ de Brandeburg, Iónŭ Costitz şi Iónŭ Benkendorf de Wardin şi din partea electoruluĭ Saxonieĭ, Nicolae Reusner şi Chistoforŭ Brokendorf, sosirĕ asemenĭ în Cracovia pe la sfîrşitul luĭ martie, spre a îndemna pe Poloni a 'şĭ unì puterile lor cu ale împĕratuluĭ, ca să apere o causă aşa drépтă. Legatul Papeĭ, Malespina, îşĭ înduoise obicĭnuita sa activitate. Îlŭ vedeaŭ alergândŭ mereŭ în tóte părţile, când la rege, în audienţă particularĕ cu solii,

www.dacoromanica.ro

când la ceĭ maĭ de căpetănie nobilĭ și senatorĭ, visitându'ĭ în deosebĭ, împingându'ĭ, îndemnându'ĭ, amenințându'ĭ, silindu'ĭ pe toțĭ a nu sta de laturĭ din acéstă cruciată în contra păgânilor. Dar tóte acestea căḑură dinainté ureĭ ce Zamoisky purta Nemților și aplecăriĭ ce elŭ avea pentru pacea cu Turciĭ. Și cu tóte că, spre a nu descuragía pe solĭ și a le lăsa sperarea putințeĭ uneĭ învoielĭ, se numise o commisiă din senatŭ, pentru a cerceta condițiile tractatuluĭ propusŭ de împĕratul, dar nu se închiăiè nimicŭ, trăgĕnând la vreme pênĕ când sosirea unuĭ cĭauşŭ turcŭ cu scrisorĭ din partea sultanuluĭ cŏtre rege și din partea luĭ Ferhat-Paşa cŏtre senatŭ, cerênd de la Polonĭ păstrarea păciĭ,, priimind unŭ rĕspunsŭ favorabilŭ, tóte nădejdile solilor se curmară și eĭ fură siliți a se întórce la locul lor, fŏră de nicĭ o ispravă.

II.

În vreme ce Sinan-Paşa se apropia de Dunăre ca să năvălĭască peste țĕrrile române și când se vestise că și Tătariĭ aveaŭ să năpădĭască în Moldova în ajutorul Turcilor, Răzvanŭ-Vodă, vĕḑêndu'şĭ ţérra slăbită de atâté nevoĭ ale răsbóĭelor, ale domnilor tirannĭ și răsipitorĭ de țĕrră, vĕḑênd tótă partea de josŭ a Moldavieĭ pustiită, locuitoriĭ eĭ în de obşte răsipiți, fugind înspăimêntați de sila ce li se făcea d'a fi răsboĭnicĭ și d'a 'şĭ apăra vetrile, boĭeriĭ, în capul cărora se afla unul numitŭ Nădelcu, omŭ cu mare autoritate, desperând de mântuirea țĕrriĭ lor, trăgêndu-se de dînsul și năzuind în ajutóre străine, fu silitŭ a se adresa la Polonĭ, cerênd alliantă și ajutorŭ împotriva păgânilor. Rĕspunsul ce dobêndi fu că, de vreme

www.dacoromanica.ro

ce nu este în stare a'şĭ apăra ţérra, să se lepede de alliança cu creştiniĭ şi să se suppună maĭ bine Turcilor. Astfelŭ, strimtoratŭ din tóte părţile, Răzvanŭ-Vodă, pe care Sigismundŭ Bathori îlŭ chiăma într'ajutorŭ, vĕdênd că singurŭ nu'şĭ va puté apăra ţérra, atuncĭ, la nevoiă de a veni Tătariĭ, hotărî a se duce în taběra luĭ Bathori, în contra luĭ Sinan. De aceĭa, luându'şĭ soçia şi încărcându'şĭ avuţiile în carre, cu óstea ce avea, luă callea Transilvanieĭ.

Îndată ce se află în Polonia, de plecarea luĭ Răzvanŭ, marele hatmanŭ Zamoisky, care se afla nu departe de graniţă, hotărî a se folosi de răsboĭul dintre Românĭ şi Transilvanĭ cu Turciĭ, spre a coprinde ţérra Moldoveĭ, rĕmasă fŏră stĕpânŭ, a o smulge de sub influença prinçuluĭ Transilvanieĭ şi a împĕratuluĭ Germanieĭ şi a aşeda în acea ţérră vechile pretenţiĭ de supremaţiă ale Polonilor. Aceste pretenţiĭ eraŭ că Moldova arŭ fi fostŭ vre-o dată unŭ feudŭ alŭ Polonieĭ. Pentru aceĭa, luând de pretextŭ că, de vreme ce se aude că Tătariĭ aŭ trecutŭ Boristhenele şi se apropiă de Moldova pe drumul numitŭ *Negru*, apoĭ acéstă apropiere a Tătarilor, putênd adduce vătămare provinciilor polonese mărginaşe, cum Pocuţia, Rutenia şi Podolia, este nevoiă ca elŭ să ĭea posiţiă în Moldova, spre asigurarea Polonieĭ. Avênd puçine oştirĭ pe lângă dînsul, elŭ se adresă la Cazacĭ, chiămându'ĭ în ajutorŭ; dar aceştia, mânioşĭ cŏcĭ Zamoisky le refusase d'a le plăti léfă şi le declarase că, de vor supĕra séŭ jăfui vre unŭ oraşŭ turcescŭ, îĭ va privi ca duşmanĭ aĭ Polonieĭ, în locŭ d'aĭ veni într'ajutorŭ, năvăliră în Polonia şi deteră în jafŭ provinciile Volynia şi Podolia. Trămişiĭ

www.dacoromanica.ro

luĭ Zamoisky cŏtre rege, cerêndu'ĭ ce să facă, ĭĭ adduseră acestŭ rĕspunsŭ : «Pórtă-te dupĕ împrejurărĭ!»

Hatmanul, fŏră a aştepta o hotărîre lămurită din partea regeluĭ, îşĭ urmă planul sĕŭ. Spre a se descărca órecum de rĕspunderea ce putea să cadă asupră'ĭ, elŭ convocă unŭ svatŭ ostăşescŭ, în care pofti pe toţĭ senatoriĭ din tabĕră şi din vecinătate şi ĭĭ făcu se priimĭască hotărîrea luĭ. Spre a nu pica în vrăjmăşiă cu Turciĭ, prin acéstă demonstraţiă, elŭ trămise unŭ solŭ la Sinan-Paşa cu declaraţiă că Polonia, fiind legată de vécurĭ d'o prietenĭă strînsă cu Pórta ottomană, doresce a o păstra nesiluită; că acéstă prietenĭă nu s'a clătitŭ prin năvălirea de curênd a Tătarilor în Polonia; că intrarea ce facŭ Polonesiĭ acum în Moldavia ţintesce numaĭ a pune sub ocrotire hotarele polone în contra Tătarilor ce se apropiă de dînsele; că organisaţia ce are să ĭea Moldova nu va fi împotrivitóre dreptuluĭ Porţiĭ, ci din contra, acéstă ţĕrră va rĕmâné ca şi maĭ nainte, o mijlocitóre între Turcia şi Polonia, puind astfelŭ distanţă între hotarele lor, depărtând orĭ ce pricină de răsboĭu şi chiăzăşuind prieteşugul acestor douĕ naţiĭ.

III.

În 27 augustŭ, la facerea ţileĭ, Zamoisky porunci să ţică trômbiţele şi trecu însuşĭ, cu armia luĭ, Nistrul care era fórte scăţutŭ atuncĭ, prin treĭ locurĭ şi în-notŭ. *

* La 1 octomvrie, Zamoisky trecu cu armia luĭ Nistrul şi sosi a duoa ţi la Hotinŭ care se închină de poporŭ la marele cancellarŭ; elŭ puse acolo commandantŭ pe graful Beltzan cu o garnizónă. Cinci ţile dupĕ aceia, elŭ merse la Iaşĭ, residenţa Moldovieĭ,

www.dacoromanica.ro

Armata polonă era veselă şi plină de încredere în generalul seŭ. Indată vĕdură cu bucuriă că sosi şi Zotkiewsky cu rĕmăşiţa regimentelor Liovuluĭ. In Hotinŭ, cetate a Moldoveĭ, pe marginea Polonieĭ, era numaĭ o garnizónă de două sute Ungurĭ. Îndată ce locuitoriĭ aflară de plecarea luĭ Răzvanŭ şi de intrarea luĭ Zamoisky, temêndu-se d'a trage asupră-le rĕsbunarea Polonilor séŭ a Turcilor, prin silă şi ameninţărĭ isbutiră a scóte din acéstă cetate garnizóna şi a'ĭ deschide callea spre a trece în Transilvania. O deputaţiă numĕróssă de locuitorĭ, viind, atuncĭ să céră protecţia regeluĭ Polonieĭ, numaĭ ca să'ĭ scape să nu cadă în mânele Turcilor, Zamoisky puse în cetate garnizónă polonă şi commandantŭ pe comitele Beltzan. Boieriĭ ce însoţise pe Zamoisky din Polonia, ĭĭ îndemnară a cere unŭ domnŭ. Între candidaţiĭ ce se arătaŭ, era unŭ grecŭ óre-care ce ţinea pe fata unuĭ domnŭ Alexandru-Bogdanŭ şi trăise în Polonia; dar acesta fu depărtatŭ, cĕcĭ Moldoveniĭ uraŭ pe grecĭ şi pe domniĭ străinĭ. Ceĭ-alţiĭ candidaţiĭ fură Luca Stroicĭ, logofĕtŭ mare şi vornicul Ieremia Movilă, ce se aflaŭ în taběra luĭ Zamoisky. Eĭ emigrase din Moldova cu Petru-Vodă-Schiopul, la 1591 când acesta preferi a se lepăda maĭ bine de domniă decât a mări haracĭul ţĕrreĭ, după cum cereaŭ Turcii. În vremea petrecereĭ lor în Polonia, pentru dragostea ce arătară către acea ţĕrră şi slujbele ce'ĭ făcuseră, eĭ dobêndise titluri de nobleţă în Polonia. Ieremia, prin bogăţiile şi moşiile sale şi prin allianţele sale cu cele maĭ însemnate familiĭ polone, fu favorisatŭ şi Zamoisky de sineşĭ ĭlŭ nu-

unde fu priimitŭ cu multă cinste. Craiul Polonieĭ trămise, prin comitele Lyblin, âncŏ 1500 călărеţĭ şi 2000 pedestraşĭ, ómenĭ cu curagĭu.

www.dacoromanica.ro

mi domnŭ, cu aceste condiţiĭ, ca elŭ să trămittă o deputaţiă la regele Polonieĭ ca să'lŭ róge să priiméscă pe Moldova sub ocrotirea şi ca unŭ feudŭ alŭ regatuluĭ polonŭ; ca elŭ să se bucure de ţérra Moldoveĭ, socotindu-se cu titlul şi rangul de Palatinŭ alŭ Polonieĭ; ca, întêmplându-se ca creştiniĭ să biruie pe Turcĭ, atuncĭ Moldova să rĕmână suppusă, singurŭ numaĭ Polonieĭ; iar daca pacea cu Pórta se va păstra, Ieremia va côrmui ţérra, după cum aŭ côrmuit'o şi ceĭ maĭ dinainte domnĭ, păstrându, în orĭ ce casŭ, credinţa regeluĭ Polonieĭ. Movilă priimi aceste condiţiĭ şi, întărindu-le prin jurămêntŭ, trămise soliă regeluĭ.

Familia Movilescilor care acum, pentru peirea Moldoveĭ, se urcă pe scena politică, începu a se face cunnoscută din vremea luĭ Stefanŭ-Vodă celŭ Mare. Când acestŭ vitézŭ domnŭ mersę de întêmpină la Schee pe Siretŭ, pe Hroiotŭ Ungurul ce năvălise în ţérră, îĭ căḑu callul, uccisŭ în bătaiă. Atuncĭ unŭ Purice-Aprodul dete callul luĭ, domnuluĭ sĕŭ; iar Stefanŭ-Vodă nu puté încălleca în grabŭ, fiind omŭ micŭ şi 'ĭ ḑise Purice-Aprodul: «Dómne, eŭ «mĕ voĭu face o moviliţă şi vino de te suie pe mine şi în«callecă.» Şi puindu-se pe dînsul, Stefanŭ-Vodă a încălleca pre callŭ, ḑicêndu'ĭ: «Sărace Purice, de oĭ scăpa «eŭ şi tu, atuncĭ 'ţi'ĭ schimba numele din Purice, Movilă!» Voind Dumneḑeŭ, isbutindŭ în bătaiă Stefanŭ-Vodă şi scăpându şi elŭ şi Aprodul, îlŭ făcu boierŭ armaşŭ-mare şi dintru acestŭ Purice se trase némul Movilescilor.

În vremea aceĭa sosi la Hotinŭ, Ambrosie Casquida, din partea luĭ Sigismundŭ, principele Transilvanieĭ, cu scrisorĭ către Zamoisky, prin care îlŭ poftĭa să lase Moldova, cĕcĭ e a luĭ şi îĭ annunţa că Sinan trecuse Dunărea cu marĭ oştirĭ, adăogind ca să se unĭască împotriva vrăj-

www.dacoromanica.ro

maşilor communĭ şi să oprĭască năvălirea Tătarilor. Zamoisky rĕspunse că Moldovenii sunt fórte întĕrîtaţĭ asupra luĭ Răzvanŭ, pentru care 'şĭ allesese eĭ altŭ domnŭ; că elŭ nu póte singurŭ a vorbi despre allianţă şi că trebuie a se înţellege întru acésta cu regele.

Zamoisky, întrând în grijă de veuirea Tătarilor, începu a căuta o posiţiă bună, în care, la nevoiă, să se pótă apăra cu óstea sa, care se spune că era numaĭ de ḑece miĭ ómenĭ, împotriva nuorilor de Tătarĭ şi, pogorându-se la valle, găsi unŭ locŭ cum doriă şi îşĭ aşeḑă taběra între rîul Prutuluĭ şi rîul Iassa (Jijia?), înconjurâud'o dupĕ obiceĭul polonesŭ, cu o îngrădire de carre; âmbele rîurĭ nu nŭmaĭ că apăraŭ taběra, dar âncŏ slujiaŭ spre a transporta maĭ lesne bucatele. Dupĕ ce sfîrşi de a'şĭ întocmi taběra, Zamoisky îşĭ lepădă veşmintele sale de hatmanŭ, se îmbrăcă ca unŭ simplu soldatŭ şi intră pe ascunsŭ în Iaşşĭ, voind să véḑă cu ochiĭ déca castellul acestuĭ oraşŭ póte a se întări în grabŭ; dar găsi oraşul stricatŭ şi arsŭ de curêndŭ de Cazacĭ, dupĕ cum amŭ vĕḑutŭ, şi înfăţişând o tristă priveliştе de grămeḑĭ înnegrite. Castellul numaĭ sta în picĭóre, ziditŭ fiind de pétră tare, * precum şi treĭ biserici grecescĭ, una armenéscă şi alta catolică, tóte de pétră şi zidirea băilor d'o architectură orientalĕ minuuatŭ de frumósă. Zamoisky se încredinţă îndată că acestŭ oraşŭ fiind cu totul sfĕrâmatŭ, nu se póte întări într'o vreme scurtă şi fŏră marĭ cheltuielĭ. Dar fiind că Iaşşĭ era capitala ţĕrriĭ, Zamoisky vru să ducă acolo pe noul domnŭ şi să'lŭ pună în scaunŭ cu multă solemnitate; clŭ porunci la

* Se vede că autorul voia să facă aci o notă maĭ pre largŭ despre castellul séŭ Curţile Domnescĭ din Iaşşĭ. Dar manuscriptul sĕŭ pórtă numaĭ indicaţiunea acesteĭ intenţiunĭ.

Nota editoruluĭ.

www.dacoromanica.ro

treĭ regimente de guardiă a însoţi pe domnŭ la intrarea luĭ în oraşŭ. Când bicţiĭ locuitorĭ vĕdură pe noul domnŭ în capul uneĭ cavalcade măreţe, intrând în oraşŭ, eşşiră din mijlocul ruinelor şi din găurile unde sta ascunşĭ pênĕ atuncĭ, şi'lŭ întêmpinară ocolindu'lŭ cu strigărĭ de bucuriă şi dupĕ obiceĭul loculuĭ, aruncându'ĭ róde îmbelşugate, cum spicurĭ de grâŭ şi struguri. Când se apropiă domnul de biserica cea mare (Mitropolia) care era sub palatŭ, îlŭ întêmpină vlădica în capul cleruluĭ sĕŭ, purtând crucĭ şi icóne şi îlŭ duse în altarŭ, undo săvêrşindu-se ungerea obicĭnuită, îlŭ urcă pe scaunul domnescŭ din biserică. Dupĕ ce se sfêrşi rugăcĭunea, eşşindŭ de acolo, merse la palatŭ, unde Zamoisky, luându'lŭ de mână, îlŭ duse la tronŭ, pe care şedu ca unŭ prinçŭ suveranŭ, iar Zamoisky ĭĭ adresă aceste cuvinte : «Prinçe! Armele poloneze te-aŭ pusŭ pe «acestŭ tronŭ ; aceléşĭ arme, pe cât Dumneḑeŭ va îngădui «te vor ocroti şi te vor apăra. Te-aĭ făcutŭ vasalŭ, nu «ca odinióră, unor tiranni barbarĭ, dar unuĭ rege alŭ unuĭ «poporŭ liberŭ şi mărinimosŭ. Fiĭ dar credincĭosŭ lor şi «recunnoscĕtorŭ în tóte faptele tale.» .

IV

Când sosi la Varsovia vestea că Zamoisky, de capul luĭ, fóră împuternicirea regeluĭ, intrase în Moldova, acésta turbură fórte multŭ spiritele şi se scorni multă larmă din partea celor ce îlŭ uraŭ. Mitropolitul L. Kankowski, vechĭul primatŭ, fu celŭ d'âncêĭu a căruĭ mâniă isbucni în contra hatmanuluĭ. Elŭ adună îndată nobilimea mareĭ Poloniĭ şi trămise o scrisóre, în numele acestor dietine adunate, arătând mirarea lor cea mare, ca unŭ singurŭ

www.dacoromanica.ro

cetățénŭ să îndrăznĭască a intra în capul uneĭ armiĭ, într'o țérră străină şi acésta, fără învoirea staturilor generale. Într'aceĭaşĭ vreme, se afla la curtea Polonieĭ, archiducesa (Maria?), muma regineĭ, care, după ce visitase pe cea-l-altă fiică, principesă Transilvanieĭ, sosise acum la Varsovia. Acéstă archiducesă, cu totul plecată la interesele împĕratuluĭ şi ale prinçuluĭ Transivanieĭ, se sili, prin fiica sa, ca să facă pe rege să chiăme înapoĭ pe Zamoisky. Regele ânsŭ, de-şi turburatŭ de resultatul uneĭ aşa de îndrăzneţe întreprinderĭ, nu cuteză a displace luĭ Zamoisky şi partideĭ luĭ, cărora elŭ datora tronul şi lăsă acéstă trébă în hotărîrea senatuluĭ ce era să se adune.

Dar hatmanul însuşĭ, în taběra sa, era coprinsŭ de temere şi se gêndĭa cum va eşşi cu cinste din acestŭ pasŭ greŭ ce făcuse şi prin care pusese în primejdiă armia şi rĕspunderea sa. Elŭ scrisese luĭ Sinan precum şi sangiaculuĭ de la Tighina că Polonia nu voiesce a rupe prietenia cu Pórta şi că doresce numaĭ să adĕpostĭască de Tătarĭ hotarele sale din partea Moldoveĭ. Elŭ rugà pe Sinan d'a nu se împotrivi la înălţarea luĭ Movilă, făcută în folosul communŭ alŭ Turcilor şi Polonilor, ci să'lŭ sprijinĭască cu creditul sĕŭ, lîngă sultanul, după făgăduielile nouluĭ voevodŭ d'a plăti unŭ tributŭ înduoitŭ (50 miĭ lire, în locŭ de 25 miĭ). Dar trufaşul Sinan, ce se afla atuncĭ în Valachia, plinŭ âncŏ de sperare că va birui pe creştinĭ, rĕspunse că cugetul stĕpânuluĭ sĕŭ nu se învoĭesce cu intrarea Polonilor în Moldova, fiind destul de puternicŭ spre a apăra ale sale: că sultanul dispusese de Moldova şi că n'are trebuinţă de armia polonă ca să pună în stĕpânirea acestor ţĕrrĭ, pe cela căria a dat'o. Unŭ rĕspunsŭ aşa de mêndru băgă în grijă pe Zamoisky. Elŭ se temu

www.dacoromanica.ro

âncŏ de occasia ce da acum vrăjmăşieĭ duşmanilor sĕĭ din Polonia, spre a'ĭ face rĕŭ. În acestŭ pasŭ greŭ, în care nesocotinţa sa îlŭ aruncase, neavênd cu sine decât 10,000 ómenĭ, elŭ căută a scăpa prin vîrtutea sa şi hotărî a se împrotivi bărbătesce la armia nenumĕrată a Tătarilor ce s'apropià. Într'adevĕrŭ, Ghereĭ hanul Crîmuluĭ, avu acelaşĭ gêndŭ ca Zamoisky. Elŭ nu se pré grăbise a veni în ajutorul luĭ Sinan, după cum fusese poftitŭ, dar socotĭa a se folosi de acele turburărĭ spre a coprinde Moldova şi a o impopula cu Tătarĭ. Pentru aceĭa elŭ se sculă, împreună cu frate-sĕŭ Feti-Ghereĭ şi cu nepotul sĕŭ şi totŭ de odată cumnatŭ alŭ sĕŭ, sangiacul Tighineĭ, şi plecă spre Moldova cu 70 miĭ Tătarĭ, cu copiiĭ şi nevestele lor şi 2000 ianiceriĭ.* Elŭ pretindea că după făgăduĭala şi învoirea Porţeĭ, trebuie să stĕpânească tótă Moldova, afóră de partea despre hotarul Polonieĭ, care se va stĕpâni de nepotul sĕŭ de soră, Adil-Ghireĭ, sangiacul Tighineĭ şi Kilieĭ, sub titlul de paşă. Acésta ânsĕ nu era adevĕratŭ că i s'ar fi îngăduitŭ, cŏcĭ soliĭ ce trămise elŭ pentru acésta la Pórtă, după intrarea sa în Moldova, sosind d'abié în urma desăvêrşiteĭ învingerĭ a luĭ Sinan, se întórseră fără de nicĭ unŭ respunsŭ din partea sultanuluĭ.

V.

În 19 octomvrie, Zamoisky, aşteptând venirea Tătarilor 'şĭ a mutatŭ taběra din acelŭ locŭ şi trecênd cu armia

* Numĕrul oştireĭ tătare e âncŏ nehotărîtŭ. Chronicariĭ polonĭ, ni se pare că cu exageraţiă îlŭ urcă la 70 miĭ. Hanul, în scrisórea sa cŏtre Zamoisky, spune că vine cu 20 miĭ numaĭ. Iar alţĭ autorĭ punŭ numĕrul ósteĭ tătărescĭ la 30 miĭ.

www.dacoromanica.ro

Prutul, din partea de unde se aştepta Tătariĭ, se aşedă la Ţutora în nisce câmpiĭ întinse, udate de duoĕ părţi de cotitura apeĭ şi îşĭ întări taběra cu valluri şi şanţuri adâncĭ din părţile cele duoĕ deschise, făcênd tăbiĭ de pământŭ ca nisce turnuri şi alte întăriri, departe de taběră de o lovitură de tunŭ, unde puse balimezurile, lăsând taberiĭ, patru porţi înzestrate cu tunuri. În $^{10}/_{20}$ octomvrie avanpo:sturile polone întêmpinară avanguardia tătărésca şi încăierându-se puçinŭ la luptă, luară câţi-va prinşi pe cari îĭ adduseră luĭ Zamoisky. Chiar în ḑioa aceĭa, hanul însciinţă pe hatmanul că va sosi a-doua-ḑi la óstea luĭ. Zamoisky chiămă îndată pe polcovniciĭ ceĭ marĭ, deprinşĭ la răsboĭu, în cortul luĭ şi le spuse că în ḑioa d'ântêĭu voiesce a se feri d'a isbi pe duşmanŭ, ţiindu-se în defensivă şi hărţuindu'ĭ numaĭ adesé, cu cete micĭ, pênĕ să apuce oştile a se obicĭnui cu aceĭ nuorĭ de Tătarĭ şi a se îmbărbăta după obiceĭu. A doua ḑi în $^{11}/_{21}$, hanul, după făgăduială se apropiă de tal ĕra polonesă şi Planicki, în capul brigadeĭ sale, sbură întru întêmpinarea luĭ. În acéstă luptă, carabinerii polonĭ trîntiră după callŭ vre-o câţi-va Tătarĭ, ĭar Turocki, unŭ offiçerŭ polonŭ, fu prinsŭ de duşmanŭ; colónnele tătărescĭ începură atunci a urmà una după alta şi după obiceĭul aceluĭ némŭ, călărenii răspândiţi în câmpiă, căutaŭ a se batte în-deosebĭ. Sangiacul începu a pustiì cu vr'o 500 ianiceriĭ, cu carabinele lor cele lungĭ ce ducŭ glónţele departe, încât ucciserà şi callul pe care se afla călare Zamoisky la pórta taberiĭ. Hanul, vĕḑênd că Poloniĭ se ţinŭ bine şi că rănise mulţi din aĭ sĕĭ, poruncesce fratelui sĕŭ Fede-Ghereĭ să trécă Prutul pe de la valle cu douĕ corpurĭ de armiă din cele maĭ viteze. Într'aceĭaşĭ vreme, din partea Polonilor, porniră

www.dacoromanica.ro

câte-va regimente întru întêmpinarea sa. Hanul vĕdênd acésta, maĭ pornesce colónne noue, care să attace pe Poloní în flancŭ și să'ĭ arunce în Prutŭ. Zamoisky, observând și aceste manevre, îșĭ gătesce armata, poruncesce de deschide porțile taberiĭ și scoțênd înainte din tóte părțile pe carabineriĭ, atât poloní cât și ungurĭ, salută pe barbariĭ cu atâté glónțe încât dobóră o mare parte la pămêntŭ și silesce pe ceĭ-l-alțĭ a se retrage. Fede-Ghereĭ se și trase în grabŭ, perdênd mulțĭ din aĭ sĕĭ. Atuncĭ sangiacul trămise o trompetă și ceru a parlamenta; se numiră spre acestŭ sfêrșitŭ, parlamentariĭ din âmbele părțĭ răsboitóre; dar nóptea opri orĭ-ce înțellegere și lucrare. A-doua-ḑi, hanul și sangiacul, séŭ spre a speria pe Poloní, arătând îndrăznéla lor, séŭ că voiră să'șĭ schimbe posiția din lipsa pășuneĭ, puseră de defilară în cóste tóte trupele lor dinainté taberiĭ polone. Nuoriĭ nenumĕrațĭ aĭ acesteĭ orde ascunsese plăcuta vedere a frumóselor liveḑĭ; verdéța nu se maĭ vedea, ci în tóte părțile numaĭ o glótă îndesită de ómenĭ și de caĭ; ceĭ maĭ vechĭ dintre răsboĭniciĭ leșĭ nu'șĭ adduceaŭ aminte să fi vĕḑutŭ vre-o dată o armiă așa numeróșă. Zamoisky se temu ca Tătariĭ să nu voiască a trece Prutul și a merge spre Iașĭ; de aceĭa, poruncind a pușcări cu tunurile defileul dușmanuluĭ, totŭ de odată pornesce o sémă de oștĭ cu artilleriă, ca, în întêmplare când Tătariĭ vor apuca spre Iașĭ, să ardă podul depe Prutŭ cu ghĭulele aprinse. Dar hanul nu voia merge spre Iașĭ, ci numaĭ se silĭa a scóte pe Leșĭ din taběră în câmpŭ, unde credea că lesne îĭ va birui, cŏcĭ Tătariĭ, obicĭnuițĭ a se batte în câmpiă și călare, nu voĭaŭ a se lupta pe josŭ nicĭ a attaca fortificațiile. Astfelŭ și uĭĭ și alțiĭ, neputênd a se vătăma, veniră la ne-

www.dacoromanica.ro

voia a căuta d'a se înțellege. Sangiacul ceru din nou a parlamenta; tunurile tăcură și ce deschise conferințele între capiĭ poloni și capiĭ tătarilor. *

VI.

Posiția luĭ Zamoisky într'adevĕrŭ ajunsese a fi fórte primejdiósă; departe de țérra sa, fără sperare de aju-

* «La 13 oct. cancellarul strînse armia ca să 'ĭ vestĭască cum că Tătariĭ veniaŭ cu glóta. Mulți se speriară și cereaŭ să se întórcă în Polonia; mulți ânsĕ preferiră a muri cu dînsul, decât a fugi dinainte dușmanuluĭ. Îndată cancellarul allese unŭ locŭ pe țĕrmul apeĭ și întări taĭbĕra cu o baricadă de carre. Într'acestea, sosi unŭ cazacŭ din partea șefuluĭ tătarŭ adducênd unŭ billetŭ cu acéstă coprindere: «Tu, câne bĕtrânŭ, déca eștĭ unŭ vitézŭ răs«boĭnicŭ, nu fugi de mine, cĕcĭ în treĭ țile voĭu fi negreșitŭ lângă «tine!» Acelașĭ cazacŭ adduse o scrisóre de la sangiacul de Tighina, care țicea că este pașă în Moldavia și Valachia; că sultanul dedese țerrile întregĭ ale Valachieĭ și Moldoveĭ la Tătarĭ, pentru bunele lor slujbe; că elŭ, Zamoisky, trebuie îndată să încallece și să éssă dinainte hanuluĭ a se umili, a se pleca și a attinge cu fruntea luĭ picĭórele sale, nefiind altŭ mijlocŭ de scăpare pentru dînsul. În 18 oct. Tătariĭ sosiră pênĕ în taĭbĕra Polonilor; dar se traseră îndată. In 20 se întórseră 10,000 Tătarĭ asupra tabereĭ polone, împotriva cărora îndreptară artilleria cea mare și pentru a doua óră furĕ puși pe fugă și răsipiți. A-doua-țli Tătarul ceru spre a se înțellege de pace o armistițiă, care fu priimită. Se făcu o învoire de șése luni și Tătarul consimți a da stégul sĕŭ de domniă luĭ Ieremia, pentru dragostea regeluĭ Polonieĭ. Din partea Tătarilor, rĕmaseră pe locŭ maĭ multŭ de 3000, din cari mulți însemnați. Numĕrul Tătarilor se urca pênĕ la 70,000, cu femeĭ și copiĭ. Sangiacul de Tighina avea 8000 cu dînsul. Mulți din Tătarĭ se întórseră la Torna și cancellarul lăsă o miiă călărețĭ în Moldova, ĭar cu ceĭ-l-alțĭ 18,000, elŭ plecă după Cazacĭ ca să 'ĭ suppună și să prindă pe trădătorul Nalipa-Veĭko.» — *Histor. von Empörung.*

www.dacoromanica.ro

torŭ, fŏră bucate, împresuratŭ de o parte de o glótă de Tătărĭ, de dincolo, din partea ţĕrriĭ Românescĭ, avênd temere ca să nu fie isbitŭ de Turcĭĭ de la Brăila, elŭ se temea âncŏ nu cumva Tătarĭĭ, lăsându'lŭ în taběra sa, să ĭea callea Polonieĭ spre a o pustiĭ în lipsa luĭ şi pe când elŭ, în acele locurĭ deschise, nu arŭ puté goni din urmă, cu artilleria şi călărimea grea, pe nisce cete aşa de uşóre şi sprintene ca ale Tătarilor.

Ieremia Movilă, vĕdênd primejdia în care se aflaŭ Polonĭĭ, nu dormise în vremea acestor ḑile de bătaiă, ci veghià spre a'ĭ mântui pe eĭ şi pe sine. Elŭ trămisese darurĭ hanuluĭ, dându'ĭ acele cincĭ sate ce pênĕ astădĭ se numescŭ *satele Hănescĭ* şi legându-se a'ĭ da pe totŭ annul mĭere sub numirea de *baltzi paşalĭki* şi altele, şi astfelŭ se apropiară Tătarĭĭ de învoire cu Polonĭĭ, cum amŭ vĕḑutŭ, şi dându'şĭ zălóge din âmbe părţile, începură a tracta. Condiţiile păcĭĭ, după chronicarĭĭ Polonieĭ, fură aceste : 1, ca sangiacul să depună demnitatea sa de paşă alŭ Moldoveĭ; 2, Ieremia Movilă, pe care îlŭ vor locuitorĭĭ, să fie păstratŭ de domnŭ; 3, armiile tătărescĭ şi turcescĭ să se întórcă totŭ pe unde aŭ venitŭ şi în treĭ ḑile să éssă din Moldova, fŏră a face nicĭ o nedreptate; 4, prinşĭĭ de răsboĭu să se întórcă de la unĭĭ la alţĭĭ, fŏră nicĭ o rĕscumpărare; 5, hatmanul se attragă graţia regeluĭ spre hanul şi spre sangiacul, pentru cele făcute de dînşĭĭ; 6, aceştia făgăduiescŭ şi se îndatoréză că sultanul va trămitte stégul şi tuĭurile de domniă cu hatişerifŭ luĭ Ieremia; 7, hanul să trămită o ambasadă regeluĭ Polonieĭ. Acestŭ tractatŭ, pe care chronicarĭĭ polonĭ l'aŭ numitŭ gloriosŭ *(chwalebne przymierze)*, observéză tare bine unŭ învetatŭ polonŭ, d. Pekowski, nu arată în ce

www.dacoromanica.ro

stă acéstă pretinsă gloriă. Maĭ întêĭu că condiția d'întêĭu prin care sangiacul depune demnitatea ce îșĭ arogase depașă alŭ Moldoveĭ, este o absurditate și unŭ jocŭ alŭ Tătarilor cu Zamoisky, de vreme ce eĭ, cu acésta nu perdeaŭ nimicŭ, cŏcĭ eĭ n'aveaŭ nicĭ unŭ dreptŭ asupra Moldoveĭ, fiind-că divanul nu voise a priimi cererea lor și lăsă pe trămișiĭ hanuluĭ să plece fŏră nicĭ unŭ resultatŭ.

«Primirea uneĭ asemenea condițiĭ din partea luĭ Za«moisky, ḑice d. Senkowski, dovedesce numaĭ că în ta«bĕra polonă nu se scia nimicŭ lămuritŭ și că tóte se făceaŭ «pipăind prin întunericŭ». Afŏră de acésta, chronicariĭ poloni notézĕ ca spre gloria luĭ Zamoisky, aceste condițiĭ: 1, că Ieremia nu numaĭ că se cunnósce tributarŭ alŭ Turcilor, mărind tributul, dar âncŏ se recunnósce și tributarŭ cŏtrę hanul și împarte pămêntul Moldoveĭ, dându'ĭ satele de care s'a vorbitŭ; 2, ca oștirile polone să éssă și să nu maĭ intre în Moldova; 3, ca regele Polonieĭ să trămită unŭ solŭ la împĕrăție spre întărirea prieteșugului între âmbele puteriĭ; și 4, ca Polonesiĭ să'și uniască puteriile cu Tătariĭ împotriva Cazacilor de la Nistru, cari făceaŭ răsboĭu Turcilor și Tătarilor și nu maĭ trămitteaŭ acestora darurile obicĭnuite.

Afŏră de acestea, chronicariĭ poloni maĭ uĭtă, ḑice d. Senkowski, «că Zamoisky dedese asigurare deosebită Tă«tarilor că donația ce li se făcuse sub Stefanŭ Iĭu, (1578) și «care consta în ḑece miĭ galbenĭ și unŭ numĕrŭ óre-care «de blănĭ de jderŭ și samurĭ, să li se plătĭască d'aci înainte «pe totŭ annul.» Istoricul Naim-Effendi pomenesce lămuritŭ despre acésta și singură o asemené împrejurare e de ajunsŭ spre a tŏlmăci îndată buna voință cu care Tătariĭ închiĭară acestŭ tractatŭ. Acéstă națiă a Tătarilor,

www.dacoromanica.ro

priçina sultanuluĭ era cu totul deosebită de a lor. În tóte răsbóĭele, haniĭ n'aŭ vênatŭ decât folosul lor şi d'acĭlé vine că eĭ eraŭ gata a închiăia unŭ tractatŭ de pace, îndată ce duşmanul lor le da unŭ căştigŭ mare.

Celc-l-alte condiţiĭ ale acestuĭ pretinsŭ gloriossŭ tractatŭ sunt obicĭnuite şi asemené tutulor celor ce s'aŭ făcutŭ în tóte tractatele glorióse séŭ nenorocite cu Tarcii şi cu órdele Crîmuluĭ. Astfelŭ, reducêndŭ acestŭ tractatŭ la drépta luĭ valóre, vedemŭ că strălucirea luĭ şi cualificaţia ce ĭĭ daŭ chronicariĭ de tractatŭ *glorioşŭ*, pere în faça neparınireĭ şi a criticeĭ sănĕtóse.

După iscălirea condiţiilor tractatuluĭ, Zamoisky dărui sangiaculuĭ o haĭnă de mătase cusută cu aurŭ şi luĭ Achmet-Aga o cupă de aurŭ. Hanul dărui asemené pe zălógele Polonieĭ ce eraŭ la dînsul, cu haĭne de mătase aurite şi a doua-ḑi se trase cu oştirea şi se îndreptă către câmpiile Crîmuluĭ.

Zamoisky plecă asemené spre a se întórce în Polonia, lăsând în léfă luĭ Ieremia, după cererea sa, treĭ miĭ ostaşĭ polonĭ, sub commanda luĭ Iónŭ Potocki, starostele Cameniçeĭ şi luĭ Stanislas Chanski. Ieremia însuşĭ se duse de se aşedă în scaunŭ la Sucéva. Hanul, pênĕ a nu se depărta, scrisese regeluĭ Polonieĭ, trămiţêndu'ĭ o ambasadă, prin care ĭĭ cerea să întăriască pacea închiăiată cu hatmanul Zamoisky, adaogind că, de nu vor pedepsi Poloniĭ pe Cazacĭ, apoĭ va rupe negociaţiile şi va reîncepe răsboĭul. Trămisul tătaruluĭ dărui regeluĭ unŭ callŭ şi o săgétă din partea hanuluĭ; regele scrise hanuluĭ şi, dăruind soluluĭ o frumósă blană de cacomŭ, îlŭ porni înapoĭ. «Tóte acestea, spune unŭ annalistŭ contimporanŭ, nu fură «decât o umbră de pace într'unŭ sóre ce roşia de răsbóie.»

www.dacoromanica.ro

VII.

Sigismundŭ Bathori împluse Europa cu plângerile sale în contra Polonilor, pentru faptele lor în Moldova. Elŭ îĭ accusa sub cuvêntŭ că aŭ intratŭ într'acéstă ţérră, fără a fi provocaţi, ca s'o smulgă de sub ascultarea sa şi s'o reducă ĭar sub jugul Turcilor, de care se mântuise cu atâté jertfe. Împĕratul şi Papa, la cari se plânsese, scriindu-le în deosebĭ, trămiseră îndată solĭ şi scriseră în pricina acésta, regeluĭ Polonieĭ.

Împĕratul scrise în 30 octomvrie şi rugă pe rege ca să strice tractatul făcutŭ cu păgâniĭ, în contra prinţuluĭ Transilvanieĭ şi să lase Moldova în stĕpânirea luĭ Răzvanŭ. Papa scrise la 8 noemvrie 1595, regeluĭ Polonieĭ, într'unŭ chipŭ fórte aspru, o scrisóre pe care acesta o priimi în decemvrie: «Cu condeĭŭ de durere, începe elŭ, vĕ scriŭ «că cele făcute în Moldova crudŭ m'aŭ întristatŭ.» Îĭ împută apoĭ că n'a ascultatŭ de locŭ rugăcĭunile ce mereŭ ĭ a făcutŭ de a se unì cu creştiniĭ în contra Turcilor; că spera că, déca consideraţiĭ particulare îlŭ opriaŭ a se declara de faţă împotriva Turcilor şi a le face răsboĭu, celŭ puţinŭ nu va adduce stavile şi opposiţiă scopurilor prinţilor federaţĭ şi nu va turbura cursul fericitŭ alŭ armelor lor, după cum lămuritŭ o făgăduise atât cŏtre dînsul cât şi cŏtre împĕratŭ; că cu faptele luĭ, a întăritŭ pe Turcĭ în puterile şi sperările lor şi a slăbitŭ pe creştinĭ. «Toţĭ te învinovăţescŭ, ḑice Papa, că te-aĭ confe-«deratŭ cu Turcul şi Tătarul împotriva prinţilor federaţĭ «şi maĭ cu sémă împotriva pré iubituluĭ nostru Sigis-«mundŭ, prinţul Transilvanieĭ, cŏcĭ spre a'lŭ vătăma, aĭ

www.dacoromanica.ro

«numitŭ altŭ domnŭ în Moldova, făgăduind a'lŭ apăra «cu ajutorul Turcilor şi Tătarilor.» Acéstă faptă, Papa o cualifică de *nevrednică* şi închiăie propuind arbitragĭul sĕŭ pentru differentele dintre regele Polonieï şi cumnatul sĕŭ, prinçul Transilvanieï, «ca să stîrpéscă dintre «dînşiï tóte rădĕcinele amare de prigonire şi vrajbă, să «le smulgă şi să le arunce în focŭ.» Multŭ maï aspră fu scrisórea ce Papa adresă totŭ într'acea çi, cŏtre Zamoisky: «Fapta ta din Moldova va trage defăĭmarea şi «hula tutulor ómenilor cinstiţĭ cari trăiescŭ astă-çĭ şi «cari vor fi în viitorime. Ce prietenŭ alŭ bineluï publicŭ, «ce omŭ înflăcăratŭ de dragostea luï Dumneçeŭ nu va «tângui că chiar în acelŭ momentŭ când se făcea Tur«cilor, aceştĭ duşmanĭ vecĭnicĭ şi neîmblânçiţĭ aï creştini«lor, unŭ războĭu sântŭ şi trebuincĭosŭ pentru mântuirea «şi libertatea poporuluï creştinŭ şi apărarea credinţeï, a«tuncĭ când, ocrotiţĭ într'unŭ chipŭ minunatŭ de mâna «luï Dumneçeŭ, dobêndiră isbênçĭ astfelŭ încât nicĭ n'am «vĕçutŭ nicĭ n'amŭ auçitŭ altele asemené, nicĭ în annïï «aceştia, nicĭ în vécurile trecute, cine, çicŭ, nu va tângui «că chiar în acelŭ minutŭ când se spera atâta isbêndă, se «făcu în Moldova totŭ ce putea uşură şi întări pe duşmanïï «Cruceï şi aï luï Christosŭ şi din potrivă se opri şi se slăbi «în cursul biruinţelor lor, apărătorïï credinţeï, se turbură «resultatul războĭuluï şi se puse totŭ în primejdiă ş.c.l.» Îlŭ ameninţa apoï pentru relele poveţĭ ce da regeluï şi pentru acéstă crimă şi acestŭ scandalŭ împotriva creştinătăţiï. Papa scrise asemené Cardinaluluï Bathori mustrându'lŭ părintesce pentru că aţiţă pe Polonĭ în contra vĕruluï sĕŭ prinçul Transilvanieï şi poruncindu'ĭ să vină îndată la Roma.

www.dacoromanica.ro

Michaĭu-Voevodŭ trămise şi elŭ atuncĭ o ambasadă la regele Poloniеĭ care sosi la Cracovia şi în 14 noemvrie fu priimită în audienţă de rege. Istoriciĭ tacŭ despre misiile acestiĭ deputaţiĭ, dar eŭ socotescŭ că ea privĭa totŭ în pricina Moldoveĭ.

VIII.

Vitézul Răzvanŭ nu aşteptă să véḑă isprava acestor tractaţiĭ, de la care puçinŭ se nădăjduia şi hotărî cu armele în mână, a'ş redobêndi tronul ce i se răpise. Cu puçinul ajutorŭ ce luase de la Sigismundŭ Bathori, elŭ purcese spre Moldova la 27 noemvrie, trecu munţiĭ Oĭtuzuluĭ ce despartŭ ţérra sĕcuiéscă de Moldova, în 29 noemvrie 1595 şi, aflând veste despre starea duşmanuluĭ, vĕḑĕndu-se maĭ slabŭ cu numĕrul, trămise îndată la Bathori, cerênd unŭ adaosŭ de óste şi maĭ cu sémă unŭ maĭ mare numĕrŭ de călăreţĭ; dar pênĕ a nu sosi aceştia la hotarele Modoveĭ, Ieremia-Vodă cu Poloniĭ se grăbescŭ a isbi pe Răzvanŭ. Oştirea polonă se afla rĕspândită în maĭ multe staţiĭ în ţérră, când deo dată Chanski, care era pusŭ de Potocki cu despărţirea luĭ în garnizónă la Sucéva, înscinţă pe Potocki că Răzvanŭ se apropiă în grabŭ şi dreptŭ spre Sucéva, în capul uneĭ numeróse oştiriĭ. Ieremia îndată adună oştire de ţérră cât putu şi porunci luĭ Potocki de adună în iuţélă regimentele sale şi grăbi de se unì cu céta luĭ Chanski, d'abié cu douĕ césurĭ înainté bătăiĭ. Era într'o dumineçă, 5 decemvrie, când Răzvanŭ sosi aprópe de Sucéva. Ostea sa se alcătuia de patru miĭ pedestraşĭ; cea maĭ mare parte eraŭ din vechiĭ sĕĭ ostaşĭ cu puçinĭ ce înrolase de curênd şi apoĭ sĕcuiĭ ce îlŭ însoçise din porunca prin-

www.dacoromanica.ro

çuluï Bathori şi o miiă călăreţï armaţï cu lance totŭ de aï prinçuluï Transilvanieï. Armia luï Răzvanŭ-Vodă înnaintă pe dĕluriï, prin nisce locurï maï nalte decât acelea unde se afla óstea luï Ieremia, astfelŭ încât ea se vedea maï lesne de către acésta. Elŭ îşï întocmi rônduiala băttăllieï astfelŭ: la stînga sa, care era apărată prin carre şi totŭ aparatul de răsboïu, eraŭ cincï sute călăreţï; la drépta, care era apărată de unŭ zidŭ ce începea de la şanţurile taberiï şi se întindea multŭ departe pênĕ la taběra polonezĕ, era asemené călărime; în centru, douĕ battallióne pedestrime, dupĕ care urmaŭ alte ḑece; pe urmă rămăşiţa de călărime şi pedestrime, ca o reservă. În tóte părţile se vedeaŭ stéguriï fluturând; stégul călărimeï era celŭ maï împodobitŭ; elŭ purta o frumósă inscripţiă care spunea că Moldova s'a datŭ de Transilvania, luï Răzvanŭ.

Ieremia-Vodă esşise înainte la satul Areniï, unde îşï aşeḑase oştile sale, ĭar oştirea polonă elŭ o rôndui la Scheï despre câmpiă şi sta ca la pază pe sub unŭ malŭ care e alăturï, aprópe de drumul Băiï. Rônduiala eï era în colónne treptate astfelŭ: înainte sta cu avanguardia, în lipsă de călărime uşóră, 100 Moldoveniï; dupĕ dînşiï veniaŭ douĕ battallióne ale luï Stanislaŭ Minski şi Nicolae Zabrzydowki; eraŭ aşeḑate puçinŭ maï la drépta din pricină că posiţia era maï bună şi spre a fi ferite de vêntŭ, astfelŭ că battallióneleluï Twerzanski şi Milewski, co se aflaŭ la stînga, eraŭ puçinŭ maï nainte decât dînsele, dar maï nainte âncŏ se afla battallionul luï Zavrowcki ce nu se vedea de cele-lalte, fiind ascunsŭ de fortificaţiï; la centru era Porycki cu regimentul sĕŭ, avênd de réḑimŭ trupele luï Potocki, comandantul Cameniçeï, pe alŭ fratelŭ sĕŭ Ştefanŭ şi la stînga, pe alŭ fratelŭ sĕŭ alŭ treilé Iacobŭ; dupĕ

www.dacoromanica.ro

dînşiĭ, totŭ la mijlocŭ, veniă apoĭ o trupă de puşcaşĭ a luĭ Iónŭ Tomas Drohojewcki, şi lúngă dînsa, pedestrimea sub commanda luĭ Albertŭ Vitoslawski şi Andreĭu Klopocki. La stînga, împrejurul ziduluĭ de care am pomenitŭ maĭ susŭ, se aşeḑase nisce tunurĭ marĭ şi altele de câmpiă, care amenințaŭ drépta luĭ Răzvanŭ şi ocrotĭaŭ pedestri mea moldovenéscă şi pe Cazacĭ. Pênĕ a nu se apropia oştile de bătta'a puşcilor, Polonii descărcară de douĕ orĭ tunurile în oştirea luĭ Răzvanŭ; una din descărcăturĭ resturnă pe Valentinŭ Gheghe, unul din capiĭ pedestrimeĭ acestuĭa.

IX.

Ieremia era la biserică ascultând liturgia, când avanguardia luĭ Răzvanŭ se apropiè de oştile ţĕrreĭ şi când eşşi Ieremia de la biserică, îndată se încăierară Moldovenii luĭ Răzvanŭ, cu aĭ luĭ Ieremia; lupta între âmbele aceste oştĭ nu ţinu multŭ, cŏcĭ urînd, se vede, a'şĭ vĕrsa sângele frate cu frate, şi unele şi altele se traseră din bătta'ă.

Polonii atuncĭ din délul de unde eraŭ despre Scheĭ, se răpeḑiră asupra Sĕcuilor. Zabrzydowski cu trupa sa şi a luĭ Chanski, cŏcĭ acesta se afla atuncĭ lúngă Potocki, şi Christofor Broniewski se asvêrlă peste drépta luĭ Răzvanŭ; ânsĕ Zabrzydowski, cu tótă bărbăţia ce arătă, rănindu-se la obrazŭ şi la braçŭ, nu putŭ sprijini lovirea luĭ Răzvanŭ şi arŭ fi peritŭ cu óstea sa, de nu grăbĭa Potocki a'ĭ veni într'ajutorŭ. Într'aceiaşĭ vreme, Porycki, cu infanteria şi puşcaşiĭ luĭ Viersbowski, isbesce centrul luĭ Răzvanŭ, în vreme ce battalliónele luĭ Twerzanski şi Milewski se asvêrlă asupra dreptelĭ, în ajutorŭ luĭ Zabrzy-

www.dacoromanica.ro

dowski. Tóte isbirile împreunate ale acestor cete sfĕrâmă rôndurile Sĕcuilor, cari se tragŭ înapoĭ puçinŭ şi astfelŭ Poloniĭ pĕtrundŭ în tabĕră. Răzvanŭ-Vodă, care, cu tótecă se vĕduse maĭ slabŭ multŭ cu numĕrul şi cu valórea oştilor decât duşmaniĭ, nu numaĭ că nu se ferise de bătaiă dar o şi căutase cu bărbăţiă, se afla atuncĭ lângă infanteria sa; elŭ se credea apăratŭ de cavalleriă, când acésta de o dată părăsind tunurile, o ĭea de-a-fuga. Îndeşertŭ Răzvanŭ omóră cu mâna luĭ maĭ mulţĭ, ca să întórcă pe fugarĭ înapoĭ; silinţele luĭ fură zadarnice; Poloniĭ cuprinseră tunurile; Sĕcuiĭ, vĕdênd fuga căllărimeĭ, întórseră şi eĭ spatele. Răzvanŭ, părăsitŭ de oştire, rĕmânênd numaĭ cu puçinĭ din aĭ sĕĭ, se luptă multă vreme âncŏ, cu celŭ maĭ mare curagĭu ce putu; duoĭ caĭ fură uccişĭ subdînsul; elŭ sări pe unŭ alŭ treilé cu multă sprinteniă şi isbĭa de mórte pe toţĭ câţĭ îĭ întêmpina paloşul sĕŭ. «Ce «maĭ vitézŭ!» strigaŭ, minunaţĭ de atâta curagĭu, atât aĭ luĭ cât şi duşmaniĭ ce'lŭ vedeaŭ. Dar în sfĕrşitŭ, părăsitŭ de aĭ sĕĭ şi de norocŭ, vĕdêndu'şĭ tótă tabĕra coprinsă, oştirea rĕslăţită fugind în tóte părţile, cu inima sfâşiată de durere, elŭ se lăsă a se trage de puçiniĭ credincioşĭ rĕmaşĭ pe lângă elŭ, cari voĭaŭ a'lŭ mântui; eĭ luară cam spre stînga şi se înfundară în păduriĭ, Poloniĭ lăsară regimentele luĭ Drohojewski în tabĕră şi tóte cele-l-alte se luară a goni pe ostaşiĭ luĭ Răzvanŭ, cari fugeaŭ rĕspândiţĭ şi rătăciţĭ în voĭa întêmplăriĭ, prin munţĭ şi prin păduriĭ; ceĭ maĭ mulţĭ cădură în mânele duşmanilor; fórte puçiniĭ fură aceĭa ce putură ajunge a trece munţiĭ în Transilvania. Biruitoriĭ coprinseră o mare pradă, câte-va tunurĭ de câmpiă, tóte stindardele şi tótă averea ce Răzvanŭ dobêndise de la Aronŭ-Vodă şi prada căpătată de la Turcĭ, la Târgovişte şi la Gĭurgĭu.

www.dacoromanica.ro

X.

Sĕrmanul Răzvanŭ, dupĕ ce rătăci multă vreme cu soţiĭ sĕĭ, ajunse séra într'unŭ sătuleţŭ unde se adăposti puçinŭ, schimbându'şĭ haĭnele şi se depărtă sub oscrotirea nopţiĭ. Îndată sosiră în satŭ nisce trămişi d'aĭ luĭ Ieremia, ce alergaŭ dupĕ Răzvanŭ; gazdele acestuĭa, speriaţi de veciniĭ cariĭ mustraŭ că aŭ priimitŭ unŭ duşmanŭ în casă, fură siliţi a mărturisi callea în cotro aŭ apucatŭ fugariĭ. Ast-felŭ, aceştĭ nenorociţĭ fură îndată ajunşĭ în calle şi prinşĭ nu fŏră o luptă bărbătéscă, în care Răzvanŭ fu rănitŭ şi ungurĭĭ Mattheĭu Sekiel ce commanda peste 400 călăreţi şi Elie Kakoci, vechĭul soçŭ alŭ luĭ Răzvanŭ în óstea luĭ Aronŭ-Vodă, cădură morţi, împreună cu alţiĭ. Între prinşĭ se afla fratele luĭ Răzvanŭ, unŭ boĭerŭ mare anume Calotă, vistierŭ şi logofĕtŭ alŭ domnuluĭ, împreună cu alţi boĭerĭ şi capete de Ungurĭ. Adduşĭ dinainté luĭ Ieremia, Răzvanŭ şi cu soçiĭ luĭ se purtară în cumplita lor nenorocire, cu tótă vrednicia şi bărbăţia cuvenită. La tóte întrebările ce li se făcură, eĭ toţi păstrară o tăcere mêndră şi despreçuitóre. Câte-va ḑile dupĕ aceĭa, pe la jumătatea luĭ decemvrie, crudul Ieremia, nesocotind şi legile răsboĭuluĭ care sânţesce persónna unuĭ prinsŭ şi legile omenirel, osûndi pe toţi prinşiĭ, la mórte. Printr'o cruḑime spăimêntătóre, elŭ porunci a pune pe Răzvanŭ la cazнă; apoĭ îĭ tăiară nasul şi buzele, şi dupĕ aceia, puse de 'lŭ trase în ţépă, expuindu'lŭ astfelŭ, — privelişte de jale! — la armiă şi la locuitoriĭ ţĕrriĭ. În minutul în care mult-nenorocitul Răzvanŭ-Vodă gemea de dureri pe ţépă, cu o crudă barbariă, adduseră pe frate-sĕŭ dinainté luĭ de'ĭ tă-

www.dacoromanica.ro

iară capul. La acéstă vedere durerósă a morțiĭ fratelui sĕŭ adăogită la sufferințele sale, Răzvanŭ de o dată se ridică, țișni pe țépă, întinse brațele către dragul sĕŭ frate și într'acéstă mișcare, îșĭ dete suffletul.

Să întórcemŭ maĭ bine ochiĭ de la acéstă cruntă priveliște care răscólă inima la o asemené crimă uricĭósă, ce va rĕmâné o pată vecĭnică de necinste asupra némuluĭ luĭ Ieremia Movilă care o porúnci și asupra Polonilor care o suferiră fără împotrivire, cu atât maĭ multŭ că Răzvanŭ era prinsul lor. În drumul ce merge de la Sucéva la Baia și pĕnĕ astădĭ se arată și se pomenesce *movila luĭ Răzvanŭ-Vodă*, locŭ unde zacŭ neuĭtate, rămășițele vitézuluĭ domnŭ.

Astfelŭ de cumplită mórte avu acestŭ bărbatŭ, pe care meritul sĕŭ și norocirea îlŭ înălțase din pulbere, pe tronul patrieĭ sale. Născutŭ țiganŭ dintr'unŭ némŭ osânditŭ de vécurĭ la robiă, elŭ fu ânc͡ŏ o dovadă puternică cum că în ochiĭ provedințeĭ, nu sunt popóre allese și popóre osândite, că ea rĕspândesce de o potrivă îndurările sale peste toțĭ ómenĭĭ fără osebire de națiă, dar puind pe fruntea fiăcăruia, pecetea Dumnedeireĭ și declarându'lŭ cu drepturĭ de o potrivă ca tótă omenirea, la libertate, la egalitate, la virtute și la adevĕrŭ.

XI.

Cumplita mórte a luĭ Răzvanŭ întristă fórte multŭ, nu numaĭ pe prinçul Transilvanieĭ dar și pe împĕratul și pe Papa Clementŭ. Bathori hotărî să'șĭ ĭea satisfacțiă cu armele în contra Polonilor și împĕratul, părtașŭ alŭ mânieĭ sale, hotărî a'lŭ ajuta și a lua parte la rĕsbunarea a-

www.dacoromanica.ro

c esteĭ insulte a Polonilor, ce le era commune la amêndnoĭ. Pontificele ânsĕ, temêndu-se cu totŭ dreptul că acestŭ rĕsboĭu între creştinĭ va fi vătămătorŭ rĕsboĭuluĭ celŭ cu norocŭ începutŭ în contra Turcilor şi că va puté arunca creştinătatea încŏ în vr'o primejdiă mare, fŏră nicĭ unŭ lécŭ de mântuire, se puse între părţile prigonitóre, propuind mijlocirea sa părintéscă pentru ca, prin creditul sĕŭ, să împace aceste certe şi să adducă unirea şi o norocită înţellegere. Elŭ trămise spre acestŭ sfêrşitŭ în Polonia, pe episcopul de Caserta, Alfonsŭ Visconti, milanesŭ, la regele Polonieĭ şi la prinçul Transilvanieĭ. Sigismundŭ alŭ III-lé regele Polonieĭ mişcatŭ de aceste mustrărĭ, trămise la Roma pe Florianŭ Gembicki, secretarul corónneĭ, ca să arate pontificeluĭ că armele polone în Moldova făcuseră mare slujbă creştinătăţiĭ, scăpând acea ţérră de Tătarĭ şi totŭ deodată oprind pe aceştia d'a năvăli asupra Ungarieĭ şi a staturilor împĕrătescĭ. Zamoisky scrise şi elŭ Papiĭ, în 10 ianuarie 1596, arătându'ĭ aceleaşĭ şi îndreptăţindu'şĭ faptele sale cu multe sofisme şi neadevĕruriĭ. Spre a îmblândi maĭ lesne pe Papa, carele era fórte întărîtatŭ în contră-le, spre a'lŭ trage în partea lor şi a'ĭ desarma mânia, regele Polonieĭ şi Zamoisky îĭ trimiseră, din partea sinoduluĭ de legea grecéscă, douĭ episcopĭ rutenĭ, ca să i se închine şi să recunnóscă supremaţia Papiĭ. Într'adevĕrŭ acéstă faptă, care nu isbuti pênĕ la urmă, făcu mare plăcere Papiĭ, încât se amână cu totulĭ satisfacţia aşteptată de Bathori de la Polonĭ, ceĭa ce mîhni pe acesta pênĕ într'atât încât căḑu în greşelĭ marĭ, fórte vătămătóre creştinătăţiĭ. Zamoisky fu attacatŭ cu multă învierşunare în dieta de la Cracovia de ḑuşmaniĭ luĭ, cari îlŭ accusaŭ cu multŭ dreptŭ că a imploratŭ şi a cumpăratŭ

www.dacoromanica.ro

pacea de la Tătarĭ. Elŭ se scuză dând faptelor o colóre favorabilĕ, dar fórte neadevărată. Senatoriĭ regatuluĭ scriseră atuncĭ (24 martie 1596) împĕrătuluĭ Rudolfŭ arătându'ĭ că eĭ simtŭ că datoria communĕ este ca să împedice pe Turcĭ a reduce în paşalîkŭ principatele Moldova şi Valachia; că neputênd prinçul Transilvanieĭ a le apăra, e nevoiă ca Poloniĭ să le iea sub protecţia lor; că pentru acéstă slujbă creştinéscă ce eĭ vor să facă, cerŭ ca împĕratul să le dea o sută miĭ florinţĭ şi să depărteze pe Michaĭu din ţérra Românéscă, cŏcĭ nu'lŭ potŭ apăra, fŏră a rupe de façă pacea cu Turciĭ. Acéstă scrisóre sucită şi plină de viclenĭĭ, nu dovedĭa alt-ceva decât dorinţa Polonilor d'a pune eĭ în ţérra Românéscă altŭ domnŭ în locul luĭ Michaĭu. Acesta fu celŭ d'întêĭu semnŭ alŭ ureĭ uccigĕtóre ce Poloniĭ purtară erouluĭ nostru.

XII.

Michaĭu-Vodă, după luarea Vidinuluĭ, unde îlŭ lăsarăm, se întórse înapoi la Têrgovişte. Întórcerea sa în ţérră este unŭ mersŭ triumfalŭ; toţĭ ostaşiĭ sûnt încărcaţĭ de prăzĭ; poporul îlŭ priimesce cu cântece de veseliă şi vrăjmaşiĭ tremură de numele luĭ. Elŭ începu îndată a se occupa să vindice rănile şi ticăloşiile ce pustiirile şi răsboĭul addusese asupra ţĕrriĭ. Într'adevĕrŭ, starea eĭ era vrednică de jale. Populaţia se micşorase fórte multŭ prin mórte, prin pribegirea locuitorilor în ţĕrrĭ străine şi prin robirile Turcilor; numaĭ în acéstă din urmă campaniă, Sinan robise douĕ-çecĭ miĭ locuitorĭ şi apucase a 'ĭ trece Dunărea. Oraşele şi satele eraŭ ruinate şi prefăcute în cenuşă, câmpurile eraŭ părăsite, viile smulse, grânele căl-

www.dacoromanica.ro

cate de oştirile ce şerpuiseră prin tótă ţérra, nu putuse da rodŭ; dobitóc(le murise sĕŭ fusese răpite de vrăjmaşĭ, cari apucaseră să trécă peste Dunăre, maĭ multŭ de 60 miĭ vite. Româniĭ jertfiseră totul pentru desrobirea libertăţiĭ lor; dar acésta e unŭ bine atât de mare încât cu nicĭ o jertfă, fie cât de grea, nu e scumpŭ cumpărată. .

Michaĭu-Vodă trămise în Transilvania cu multă cheltuială, — fiind şi acolo mare lipsă, cŏcĭ negoţul încetase cu totul din pricina răsboĭuluĭ,—de cumpără grâne, făină, vinŭ, sĕmênţă şi tóte cele trebuincĭóse, de împărţi între poporŭ, care, la glasul domnuluĭ sĕŭ, părăsi pădurile şi vizuinele munţilor unde se trăsese, începu a rezidi oraşele şi satele pe ruinele celor vechĭ, se apucă de munca pământuluĭ şi putŭ îndată să preţuiască folósele independenţiĭ ce dobêndise cu atâta jertfă. Iar, pentru ca ostaşiĭ fŏră de exerciţiĭ, să nu se înmóĭe şi să nu se corrumpă în lene şi nelucrare, domnul dete voiă la vre o câte-va miĭ să trécă Dunărea şi să necăjĭască pe vrăjmaşĭ. Aceştia năpădescŭ peste Pelinul, oraşŭ întinsŭ şi, după ce aŭ uccisŭ maĭ mulţĭ locuitorĭ, îlŭ prefăcu în cenuşă şi, robindŭ o femeiă cu o fată şi unŭ băiatŭ aĭ unuĭ din ceĭ maĭ bogaţi şi însemnaţi locuitorĭ, a nume Michaloglu, îĭ aducŭ în darŭ domnuluĭ, care tratându'ĭ cu multă omeniă, întórse pe femeiă cu copiĭ înapoĭ la soţul eĭ, pentru o rĕscumpărare de 50 miĭ galbenĭ de aurŭ.

Nenorocirea expediţieĭ luĭ Sinan desperă pe sultanul d'a puté învinge făţişŭ pe Michaĭu-Vodă. Elŭ se încredinţă că spre a'lŭ vătăma trebuie a alerga la intrigĭ, a lucra maĭ întêĭu spre a'lŭ desface de alliaţiĭ sĕĭ, împĕratul Germanieĭ şi prinţul Transilvanieĭ şi a aţiţa în ţérră partide în contra luĭ. Spre acestŭ sfîrşitŭ, prin beĭ-

www.dacoromanica.ro

lerbeĭul de la Pesta, făcu propuneriĭ fórte bune împĕratuluĭ, numaĭ ca acesta să se tragă de Michaĭu şi să 'lŭ considere ca unŭ rebelŭ către Pórtă; dar împĕratul depărtă cu mâniă aceste necinstite condiţiĭ ce i se propuneaŭ. Sultanul atuncĭ întrebuinţă alte mijlóce spre a ajunge la scopul sĕŭ. Trămise maĭ întêĭu unŭ agă în ţérra Românéscă ca să aţîţe pe boieriĭ nemulţumiţĭ şi să'ĭ scóle în contra luĭ Michaĭu şi în folosul Porţiĭ; totŭ deodată dete poruncă paşilor de pe margine şi hanuluĭ Tătarilor să stea gata a intra în ţérră, spre a ajuta partida ce era să se revolte în favorul Turcilor. Totŭ într'o vreme, sultanul trămise la Sigismundŭ Bathori, unŭ cĭauşŭ cu făgăduială că'ĭ va lăsa Transilvania fără nicĭ unŭ altŭ tributŭ decât vasele de argintŭ ce era obiceĭu de se da, când se plătĭa tributul, îndatorându-se âncŏ a'ĭ da şi ţérra Românéscă, déca elŭ va priimi a goni pe Michaĭu şi a se trage din confederaţia cu împĕratul Rudolfŭ. Bathori, dupĕ ce ţinu cât-va pe cĭauşŭ la sine, îlŭ trămise înapoĭ, ḑicêndu'ĭ să spună stĕpânuluĭ sĕŭ că elŭ, prinçŭ alŭ Transilvanieĭ, nicĭ odată nu va lăsa partea creştinilor spre a se unì cu duşmanul lor. Prin povaţa nunciuluĭ Papeĭ şi a luĭ A. Carilio, elŭ plecă la 4 fevruarie cu un-spre-ḑece trăsurĭ şi duoĕ-ḑecĭ caĭ de călărià la Praga, spre a se întêlni cu împĕratul şi a dobêndi ajutóre de răsboĭu.

XIII.

Sultanul ce nu putu isbuti lîngă împĕratul şi Bathori spre a vătăma pe Michaĭu, fu maĭ norocitŭ pe lîngă Românĭ, de la carĭĭ dobêndi ceĭa ce nu putuse avé de la străinĭ. Aga trămisŭ în ţérră, găsi între boierĭ, ceĭa ce

www.dacoromanica.ro

totŭ-d'auna a fostŭ lesne a găsi, ómenĭ corupţĭ, cari pentru o mêrşavă ambiţiă şi lăcomiă de banĭ, staŭ gata a vinde domnul şi ţérra lor. O conspiraţiă întinsă şi grózнică se formă, în capul căria sta din boieriĭ ceĭ maĭ de frunte, unul anume Dumitru, celŭ maĭ bĕtrânŭ din svetniciĭ domnuluĭ şi logofĕtul Chissarŭ cu unŭ fiĭu alŭ sĕŭ. Şése miĭ Tătarĭ din Dobrogea, cu cari se unise şi treĭ miĭ Turcĭ, trebuia să năvălĭască fără veste în ţérră spre a ajuta pe conspiratoriĭ, ce se unise cu Turciĭ pentru ca să mântuie ţérra, cum ḑiceaŭ eĭ, şi să pérdă pe Michaĭu dându'lŭ în mânele duşmanuluĭ. Dar acesta află din vreme printr'unŭ chipŭ minunatŭ, planurile nemature âncŏ ce se urḑĭaŭ de nelegiuiţiĭ boierĭ în contra luĭ şi a ţĕrriĭ. Elŭ puse strejĭ lângă Dunăre ca să priimĭască pe duşmanul ce era gata a năvăli şi puse de tăiè pe trădătoriĭ Dumitru, Chissarŭ şi cu fiĭul sĕŭ, ca nisce vicleni de domniă şi stricătorĭ de ţérră. Patru ḑile dupĕ pedépsa conjuraţilor, ceĭ 9000 Turcĭ şi Tătarĭ trecŭ Dunărea; domnul maĭ trămitte unŭ ajutorŭ de 3000 pedestraşĭ şi 300 călăreţĭ, oştireĭ expeduită de maĭ nainte la graniţă, cari isbind pe duşmanŭ într'o luptă norocită, îlŭ biruie, coprinde tunurile şi bagagĭele luĭ şi pe ceĭ maĭ mulţĭ îĭ omóră séŭ îĭ prindŭ robĭ. Totŭ în acele ḑile, cu patru mile maĭ josŭ de la locul acesteĭ bătălliĭ, alţĭ treĭ miĭ Turcĭ, în înţelegere cu conspiratoriĭ din ţérră, trecŭ Dunărea; dar sûnt îndată întêmpinaţĭ de cŏtre locuĭtoriĭ ţĕrranĭ adunaţĭ şi de cŏtre păzitoriĭ marginilor şi sûnt învinşĭ, de-şi nu fără puçină pagubă a Românilor.

În vremea acésta, fevruarie 1596, hanul Gheraĭ intrase în Moldova cu 30 miĭ Tătarĭ şi patru miĭ Turcĭ cu tunurĭ împĕrătescĭ. Elŭ avea poruncă a sultanuluĭ a intra

www.dacoromanica.ro

în Valachia, dar neîndrăznind, voĭ să înșele pe Michaĭu-Vodă. Elŭ se adresă la Ieremia-Vodă alŭ Moldoveĭ, care îlŭ priimise cu dragŭ ca pe unŭ prietinŭ și allĭatŭ și ĭĭ făgădui douĕ miĭ galbenĭ de va voi a favorisa planul sĕŭ de a înșela pe Michaiŭ, făcêndŭ'lŭ să priimĭască a se supune Porțeĭ. Domnul Moldoveĭ făcu cunnoscutŭ luĭ Michaĭu-Vodă că hanul are deplină putere de la sultanul d'a închiăia pace între Românĭ și Turcĭ, puind condițiă ca Michaĭu să gonĭască trupele străine luate în léfă de dînsul, care, ḑicea hanul, nu numaĭ că pustiescŭ țĕrra turcéscă, dar âncŏ sûnt o sarcină pentru cea românéscă. Hanul trămise totŭ de-o-dată luĭ Michaĭŭ-Voda, spre maĭ mare încredere, duoĭ din ceĭ maĭ însemnațĭ tătarĭ, ca zălóge, cerênd numaĭ pentru slujba sa, câte-va miĭ galbenĭ. Michaĭu-Vodă avea trebuință de ceva vreme de pace după atâtĕ sdruncinărĭ și sufferințe pricinuite de răsbóĭele trecute, cu atât maĭ multŭ că Bathori se pornise la Praga și nu putea aștepta ajutorŭ de la dînsul, ba âncŏ vestea se respândise că acesta voiă să abdice cârmuirea staturilor sale și drepturile dobêndite asupra țĕrreĭ Românescĭ în favórea împĕratuluĭ Rudolfŭ. Aceste privirĭ înduplecară pe Michaĭu a priimi mijlocul ce i se înfățișa spre a intra în împăcĭuire, măcar vremelnică cu Turciĭ. Elŭ trămise hanuluĭ solĭĭ sĕĭ cu unŭ darŭ cŏtre dînsul, ca să trateze despre condițiile propuseĭ păcĭ; totŭ de-o dată dete drumul trupelor transilvane. Cum află hanul că Michaĭu căduse în cursa ce'ĭ o întinsese, își luă masca de pe obrazŭ, năvăli de-o-dată cu tótă armata sa în șesul dintre Buzĕŭ, Brăila și Bucurescĭ, unde tăbĕrî, pornind cete în tóte părțile, carele maĭ multŭ de opt ḑile cercară țĕrra, ardênd orașele, hrăpind bucatele, robind pe locuitorĭ,

www.dacoromanica.ro

pustiind totŭ şi căutând în totŭ chipul a pune mâna pe Michaïu. Două sute de Cazacĭ cari eraŭ de pază la graniţă, sub commanda luĭ Koseza, Kirecki, Liemanowski şi Bilecki, cum vĕdură apropierea Tătarilor, trecură despre partea lor în Moldova, după ce jefuiră pe ţĕrraniĭ din satele ce eraŭ însărcinaţi a apăra ; numaĭ 40 dintr'înşiĭ îşĭ păstrară datoria şi jurămêntul şi, vĕdênd că nu e chipŭ de împotrivire la o aşa mulţime de Tătarĭ, grăbiră de alergară a vesti domnuluĭ acéstă năvălire neaşteptată. Posiţia acestuĭa era fórte grea. Fără banĭ, fără oştire, căcĭ oştirea ţĕrriĭ ce rĕmăsese era rĕspândită în ţérră şi în cuartierele de ĭérnă, înconjuratŭ de nevoĭ, nesigurŭ déca duşmaniĭ boierĭ nu'lŭ vor trăda în mânele duşmanilor străinĭ, elŭ âmbla rătăcind, căutând mijlóce de a mântui pe elŭ şi ţérra de acéstă primejdiă. «În acele nevoĭ «marĭ, ḑice Walther, eroicul sĕŭ suffletŭ scóte cea maĭ de «apoĭ virtute a luĭ.» Într'unŭ scurtŭ timpŭ elŭ adună 6000 ómenĭ şi, sprijinindu-se în ajutorul luĭ Dumneḑeŭ şi în mângâĭerea că se luptă pentru buna causă, pornesce într'u întêmpinarea înfiorósei mulţimĭ a Tătarilor, isbesce, taie şi pune în gónă nisce cete marĭ de Tătarĭ ce se rĕslăţiseră după pradă şi gonindu'ĭ, merge la oraşul Gherghiţa unde găsi greul ordieĭ tătărescĭ. Hanul rĕmase încremenitŭ la o îndrăznélă aşa de mare din partea luĭ Michaïu şi, cu tóte că oştírea sa era maĭ multŭ de şése orĭ maĭ mare, nu îndrăzni a priimi bătaia, ci se trase ruşinosŭ spre ţérra sa. Spunŭ că atât în luptele parţiale unde îlŭ băttu Michaïu, cum şi în góna ce dete hanuluĭ, îĭ omorî ca la opt miĭ Tătarĭ. Michaïu coprinse apoĭ oraşul Brăila pe care'lŭ cotropise Tătariĭ, făcênd marĭ grozăviĭ. Michaïu omorî pe toţĭ Turciĭ şi Tătariĭ ce găsi viĭ, cruţându-le numaĭ caiĭ; pe mulţĭ

www.dacoromanica.ro

Turcĭ 'ĭ spêndură afóră din oraşŭ. Unĭĭ cari voise să trécă Dunărea, goniţĭ fiind cu multă ĭuţélă, se înnecară; pré puçinĭ putură numaĭ scăpa.

XIV.

Vicléna cursă ce 'ĭ o întinsese tătarul, făcu pe Michaĭu a fi fórte neîncreḑĕtorŭ către Turcĭ şi a nu maĭ voì să trateze cu dînşiĭ; de aceĭa, când în aprilie, sultanul ĭĭ trămise duoĭ cĭauşĭ vorbindu'ĭ de pace şi rugându'lŭ a'lŭ lăsa să trécă cu oştirile în Ungaria, elŭ maĭ că nu voì a'ĭ priimi, ba ancŏ, spre a'şĭ rĕsbuna de ocara făcută de Tătariĭ ce ĭĭ călcase ţérra, dete drumul la vr'o câţĭ va ostaşĭ aĭ sĕĭ ca să trécă Dunărea şi să prinḑă pe Turcĭ.

În luna luĭ maĭu, 2000 Românĭ coprindŭ Cladova, se întăriscŭ într'însa şi răscólă o parte mare din Bulgaria; totŭ atuncĭ 2500 haiducĭ românĭ din ţérra Românéscă, trecênd Dunărea maĭ în susŭ de Nicopole, pustiescŭ maĭ multe sate şi isbescŭ fără de veste cetatea numită Plevna pe Iscŭ, maĭ la valle de Nicopole, prindŭ pe beĭul cetăţiĭ ce venise de curênd de la Adrianopole cu femeia şi cu copiiĭ luĭ, precum şi mulţĭ alţĭ turcĭ şi evreĭ însemnaţĭ, câştigă multă pradă şi pe urmă sfarmă oraşul. La întórcere fură isbiţĭ de ianicerĭĭ şi turcĭĭ din Nicopole; dar se băttură aşa de bine şi cu atâta îndemânare încât puçinĭ vrăjmaşĭ scăpară şi eĭ se întórseră biruitorĭ cu prada lor în ţérra Românéscă, afóră din patru inşĭ numaĭ ce căḑură morţĭ într'acéstă luptă. *

* «1200 haĭducĭ loviră oraşul Nicopole şi prinseră pe Buraş beiul. .. care de curênd sosise de la Adrianopole, numitŭ fiind de împĕratul în acestŭ postŭ. Eĭ pustiiră totŭ locul numitŭ Plenia şi

www.dacoromanica.ro

Dupĕ aceĭa Michaĭu-Vodă trămise la 6 maĭu pe Veliceĭco cu 1300 haĭducĭ la Baba în Bulgaria, oraşŭ neînchisŭ şi bogatŭ, mare ca de duoĕ-ḑecĭ miĭ case, cele maĭ multe de meşterĭ; haĭducĭĭ îlŭ băttură, îlŭ coprinseră şi încărcară o sută cinci-ḑecĭ earre de avuţiĭ dobêndite, luând prinşĭ pre mulţĭ turcĭ însemnaţĭ cu muierile şi copiiĭ lor. Eĭ şeḑură acolo trei ḑile; apoĭ, dând focŭ oraşuluĭ şi sfĕrâmêndu'lŭ, luară callea înapoĭ spre Dunăre cu tótă dobênda, iar Turciĭ se strînseră din tóte părţile în numĕrŭ de 12,000, sub unŭ paşă şi ajunseră pe Veliceĭco cu óstea luĭ, la unŭ locŭ ce se chiamă *Comissul*. Haĭducĭĭ vĕḑênd acésta, începură a se hărţui ḑi şi nópte cu duşmanul pênĕ când, simţind că le va fi anevoiă de a scăpa, tăiară pe toţĭ prinşiĭ, prefăcură în cenuşe tóte bagagiele lor şi prada dobêndită şi, recommandându-se luĭ Dumneḑeŭ, se aruncară cu furiă asupra duşmanuluĭ şi maĭ toţĭ căḑură morţĭ; dar sub dînşiĭ în locŭ zăceaŭ patru miĭ Turcĭ. Michaĭu-Vodă fórte se întristă şi însciinţă pe prinçul Transilvanieĭ, care atuncĭ se întorsese de la Praga.

Elŭ sosise în acestŭ oraşŭ la 4 fevruarie şi fu fórte bine priimitŭ de toţĭ domniĭ curţiĭ; îndată dupĕ aceĭa, căḑu bolnavŭ greŭ de lângóre fiindu'ĭ viéţa în primejdiă. Când începu a se însĕnătoşi, îlŭ duseră la cathedrală ca să asculte liturgia; aci i se făcu unŭ cuvêntŭ fórte plinŭ de laudă pentru dînsul. Bathori rĕspunse fórte frumosŭ în limba latină, asigurând că elŭ va stărui cu statornicià

omorîră totŭ ce se împotrivĭa trecerii lor; rĕmăşiţa fu dată flacărilor. Întorcêndu-se din Nicopole în numĕrŭ de 1800, îĭ isbiră şi, dupĕ o luptă tare, haĭducĭĭ biruiră. Numĕrul Turcilor uccişĭ în aceste deosebite locurĭ se urca la 3000. Haĭducĭĭ se întórseră cu «multă pradă.» *Türkisch. und Siebenbürg. Victorie.*

www.dacoromanica.ro

în partida ce luase și că nicĭ odată nu se va deslipi de casa Austrieĭ și de împĕrăție, dar că sperà că împĕratul și împĕrăția nu'lŭ vor părăsi, că e încredințatŭ că, de i se vor da ajutórele făgăduite, va dobêndi cu sprijinul luĭ Dumneḑeŭ, maĭ marĭ biruințe asupra duşmanuluĭ numeluĭ creştinescŭ decât cele dobêndite pênĕ acum. Împĕratul acordându'ĭ apoĭ o audiență particulerĕ, îĭ dete autorisație a se întórce, după ce îlŭ încărcà de daruri și făgăduĭelĭ. I se promiserà treĭ miĭ pedestraşĭ și două miĭ călărețĭ, pe cari împĕratul să'ĭ țină treĭ luni cu câte 24,000 scuḑĭ pe lună și de cari se dispună Bathori după placŭ. Papa îĭ făgădui 40,000 galbenĭ pe lună și însărcină pe Francisco Murio del Monte să strîngă pentru dînsul ostaşĭ în Italia. După ce îşĭ luà ḑioa bună de la împĕratul, Sigismundŭ se duse la Vienna. În tóte părțile fu priimitŭ cu aceĭaşĭ falà și, spre a'lŭ îndatora și maĭ multŭ la urmarea războĭuluĭ, iesuițiĭ collegĭuluĭ Vienneĭ îĭ făcură unŭ cuvêntŭ în publicŭ și vorbiră de dînsul ca de unŭ alŭ duoîlé Iosue. Cugetà Bathori să trécă de acolo la Gratz spre a visita pe sócră-sa arhiducesa Maria de Bavaria, când aflà că în Transilvania, Sĕcuiĭ, supĕrațĭ cŏcĭ în dieta din urmà li se luase drepturile ce li se dedese când se porniră împotriva luĭ Sinan și întărîtațĭ de cardinalul Andreĭu și de Stefanŭ, Bathorescĭ ce se aflaŭ proscrişĭ și fugarĭ în Polonia, se revoltară. Acéstà împrejurare îlŭ făcu să'şĭ schimbe hotărîrea și să se porniască spre Transilvania. Pênĕ a nu ajunge elŭ în acéstà țĕrră, unchĭul sĕŭ Stefanŭ Bosckai potolise răscóla, înnecându-o în sânge și pedepsind pe şefĭ cu mare cruḑime, căznind pe unĭĭ, la alțiĭ tăindu-le capul, pe alțiĭ spênḑurându'ĭ și la alțiĭ tăindu-le nasul și urechile.

Cum sosi în Transilvania, Sigismundŭ îşĭ adună óstea;

www.dacoromanica.ro

după ce luă două micĭ cetăţĭ Fillack şi Czanad, cu o mare perdere de Turcĭ, isbi Temeşvarul prin treĭ părţĭ. Dinainté acestuĭ oraşŭ sosi şi Michaĭu-Vodă chiămatŭ de Bathori, cu 4000 luptătorĭ şi o mulţime de boierĭ. După o asediere de ḑece ḑile, în 25 maĭu, fu isbitŭ de Turcĭ şi de Tătarĭ în numĕrŭ de vr'o 40,000 cari venise prin Bulgaria în Banatŭ. După o luptă sângerósă de amênduoĕ părţile, Sigismundŭ fu silitŭ a ridica asedierea, cŏcĭ nu numaĭ ajutórele făgăduite de la împĕratul nu sosĭaŭ, ba âncŏ însuşĭ trebuia să mérgă cu două-ḑecĭ miĭ ostaşĭ spre a se unì cu archiducele Maximilianŭ, ca să întêmpine oştirea turcéscă ce însuşĭ sultanul povăţuia în Ungaria; ĭar Michaĭu se întórse spre a'şĭ apăra ţérra.

XV.

Lala-Mahomet ce se numise vizirŭ, surghĭunindu-se Sinan, murise treĭ ḑile după aceĭa şi acéstă întêmplare părù Turcilor unŭ semnŭ cerescŭ ce poruncĭa d'a mumi din noŭ pe Sinan în locul sĕŭ.

Astfelŭ acestŭ neîmpăcatŭ duşmanŭ alŭ creştinilor fu scosŭ din exilŭ şi din noŭ, pentru a cincea óră fu învestitŭ cu slujba viziréscă. Tótă grija luĭ fu să'şĭ rĕsbune de ruşinea ce'ĭ făcuse creştiniĭ. Elŭ avu curagĭul şi energia să însuffle sultanuluĭ hotărîrea d'a merge însuşĭ la răsboĭu, urmând pilda luĭ Suleiman celŭ mare. Armia, poporul, şeĭcĭĭ în predicaţiile lor, şi provinţiile de margine în jălbile lor, cereaŭ acésta ca singurul mijlocŭ de a mântui împĕrăţia. Hotărîrea sultanuluĭ d'a merge la óste în primavéră se obştise şi pregătirile de răsboĭu se făcură cu grabă mare, tótă ĭérna. Sinan întêmpină acum unŭ rivalŭ în

www.dacoromanica.ro

ambiția luĭ, pe vechiŭl sĕŭ prietenŭ, cumnatul sultanuluĭ, Ibrahim fostul caimacamŭ carele, dorind viziratul, spunea de față că bĕtrâneţele facŭ pe Sinan, nevrednicŭ. La aceste vorbe furiosul Sinan strigă față cu sultanul însuşĭ: «Spunŭ «că sûnt bĕtrânŭ şi slăbitŭ; déca ḑice aşa Ibrahim, éssă cu «mine în curte să ne luptăm în suliţĭ şi în sabiă împre- «ună!» şi ḑicênd acestea, apucă pe Ibrahim de brĕŭ de'lu tĕrî afóră din sală.

La începutul primăvereĭ, în minutul când spera de a'şĭ rĕsbuna asupra creştinilor şi d'a se încoronna cu laurĭ nouĭ, crudul arnăutŭ muri într'o mercurĭ (3 aprilie 1596), ḑi rea în ochiĭ moslimilor. Acestŭ ministru de unŭ caracterŭ aspru şi Iacomŭ, lăsă avuţiĭ fórte marĭ, adunate în campaniile sale din Ungaria, Valachia, Georgia şi Iemenul. Ibrahim se numi atuncĭ vizirŭ şi seraskerŭ alŭ armieĭ din Ungaria. Treĭ ḑile dupĕ numirea luĭ, sosirĕ la Constantinopole cărţile luĭ Michaĭu şi ale boierilor ţĕrreĭ Românescĭ, cerênd a face împăcĭuire. Acésta era învoirea ce făcuse cu hanul pe care o trămisese spre întărire la Constantinopole, pênĕ a nu'şĭ da Tătarul pe față viclenia sa. Hogea Sead-Uddin, istoricul ce ne a fostŭ atât de folosŭ în acéstă scriere, citi aceste correspondinţe în divanŭ în locul luĭ reis-effendi şi o dispută înfocată se aprinse între muftiul şi hogea. Acesta era de părere ca să se primĭască pacea, déca Michaĭu va da pe fiĭul sĕŭ dreptŭ zălogŭ şi muftiul Bostansade era împotrivitorŭ, ḑicênd că nu se póte a tracta cu Michaĭu. Fiind-că muftiul se sculă îndată şi essi afóră, Sead-Uddin se supĕră, dar îşĭ luă séma şi, folosindu-se de lipsa protivniculuĭ sĕŭ, elŭ îndupleca pe reis-effendi să facă unŭ rĕspunsŭ luĭ Michaĭu şi boierilor ţĕrreĭ într'unŭ înţellesŭ favoritorŭ, dupĕ cum

www.dacoromanica.ro

voià. Dar acésta nu sluji nimicŭ, căci Michaĭu, cum scim, neîncrĕdĕtorŭ acum dupĕ înşelăcĭunea hanuluĭ, refusă d'a maĭ tracta cu Turciĭ. Aceştia ânsĕ nu îndrăznirĕ a'lŭ maĭ isbi atuncĭ, speriaţĭ de atâtĕ învingerĭ şi hotărîrĕ a purta răsboĭul în Ungaria, unde însuşĭ sultanul avea să mérgă. Depărtarea sultanuluĭ la óste era fórte neplăcută mumeĭ sale, veneţiana Baffo, care era suffletul cîrmuireĭ şi făcea pe fiĭul sĕŭ să urmeze în tóte dupĕ placul eĭ. Hotărînd să facă orĭ-ce, numaĭ ca să oprĭască acéstă depărtare, care putea să slăbĭască influinţa eĭ, ea rupse tóte legăturile cu credinţa părinţilor eĭ şi propuse o măcellărire generalĕ a tutulor creştinilor. Aceste complotŭrĭ din norocire nu isbutiră. Sultanul se mulţumi a goni din Constantinopole, cu firmanŭ pe toţĭ grecii neînsuraţĭ, puindu-le unŭ sorocŭ de treĭ ḑile. Sultana muma (validéoa), vĕḑênd că a perdutŭ stĕpânirea pe inima fiĭuluĭ eĭ, căută a se folosi de farmecul celeĭ maĭ frumóse róbe din saraĭu spre a o redobêndi. Mahomet se părea la începutŭ că căḑŭse în cursă; elŭ rĕspunse la desmĭerdările róbeĭ cu amorul celŭ maĭ înfocatŭ; dar când ea deschise gura ca să'lŭ róge să rĕmână în Constantinopole, Mahomet chiar în patŭ, în centrul plăcerilor sale, puse mâna pe cuţitŭ şi uccise fără milă pe acea jertfă nenorocită a ambiţieĭ mumeĭ sale, faptă care dovedesce o inimă maĭ multŭ ferósă decât energică. Elŭ puse apoĭ de maĭ înnecă câte va femeĭ, sub pretextŭ că n'aŭ ţinutŭ postul; apoĭ, în 21 iunie (1596) se porni în calle spre Ungaria însoţitŭ de unŭ alaĭu măreţŭ şi cu tótă óstea, ducênd cu dînsul dervişĭ, femeĭ, icĭoglanĭ, eunucĭ, cânĭ de vênătóre şi şoĭmĭ. Ambasadoriĭ Francieĭ şi Engliterriĭ priimiră poruncă de a însoţi pe sultanŭ în acéstă expediţiă în contra creştinilor.

www.dacoromanica.ro

XVI.

Îndată după luarea Graanuluĭ în annul trecutŭ, feldmareşalul împĕrătescŭ din Ungaria, Mansfeld muri (14 aug. 1594) şi cu dînsul perì şi disciplina din armia nemţéscă; ţĕrraniĭ din Austria, împovăraţĭ de despuierile şĭ jafurile nobililor de o parte şi ale trupelor de alta, se adunară între Claus şi rîul Ens şi se revoltară. Acéstă revoltă crescu şi se mărì fórte şi fu cumplită nu numaĭ nobililor dar şi împĕrăţieĭ. Oştirile ce se trămiseră în contra lor, nemulţămite cŏcĭ nu li se plătise simbria, se revoltară şi ele şi începură a prăda oraşele şi satele ce scăpase neprădate de ţĕrranĭ. Aceste întêmplărĭ opriră cursul fericitŭ alŭ isbênzilor în contra Turcilor şi câtă-va vreme puseră Austria într'o anarchiă grozavă de care d'abié scăpă, ajutată fiind de neunirile şi de lipsa de disciplină a revoltanţilor.

Îndată ce împĕratul înţellese despre pregătirile ce Turcĭĭ făceaŭ împotriva Ungarieĭ, trămise solĭĭ sĕĭ la Papa şi la principiĭ Europeĭ, rugând să caute a'lŭ ajuta în acéstă primejdiă communĕ a creştinătăţiĭ. Papa se sili din noŭ a reînsufleţi zelul pentru răsboĭu, cu totul slăbitŭ, alŭ prinţilor italianĭ; elŭ căută în zadar a face pe Spanioli şi Francesĭ să înceteze răsboĭul între dînşiĭ şi a'şĭ întórce armele în contra Turcilor, şi, cunnoscênd ca tótă lumea de ce mare folosŭ arŭ fi Polonia când arŭ priimi să intre în legătura creştină, hotărî a maĭ face o încercare şi trămise pe cardinalul Henricŭ Caetan, în cualitate de delegatŭ în Polonia, ca să se silĭască când se va aduna dieta, a îndatora pe rege şi pe ceĭ marĭ aĭ crăieĭ să'şĭ unĭască puterile

www.dacoromanica.ro

cu ale împĕrăţieĭ. Papa scrise în deosebĭ şi regineĭ Polonieĭ şi puse pe archiducesa Maria di Grazzo, muma eĭ şi pe soră-sa principesa Transivanieĭ să'ĭ scrie ca să îndemne pe regele într'acéstă faptă, spre slujba luĭ Dumneḑeŭ şi în obştescul interesŭ alŭ creştinătăţiĭ. Legatul Papeĭ ajunse în Varsovia cu episcopul de Breslaŭ, ambasadorŭ alŭ împĕratuluĭ şi, dobêndind audienţă de la dietă, ĭĭ expuse într'unŭ frumosŭ cuvêntŭ ce s'a tipăritŭ atuncĭ, misia luĭ, arătând jertfele ce Papa a făcutŭ pentru creştinătate şi datoria Polonilor d'a ajuta pe creştinĭ, cŏcĭ fŏră dînşiĭ puterile împĕrăţieĭ germane întregĭ nu sûnt în stare a sta împotriva putereĭ c eleĭ peste mĕsură mare a păgânilor. Episcopul ce presida dieta rĕspunse că acéstă propunere cere o mare şi cóptă desbatere. «Po«lonesiĭ, ḑice unŭ contimpuranŭ, voĭaŭ pace cu duşmanul «păcĭĭ şi nicĭ o price cu pricinuitorul gîlcevilor.» Ura vechiă şi naturalĕ a Polonilor şi maĭ cu sémă a luĭ Zamoisky, cŏtre casa Austrieĭ isbuti şi legatul Papeĭ plecă fŏră a dobêndi nimicŭ.

Intrigile Engliterriĭ nu puçinŭ slujiră spre a împedeca acéstă unire a Polonilor cu împĕratul în contra Turcilor. Ambasadorul englezŭ sosise în ĭérna aceia în Constantinopole şi rĕspândise vestea că misia luĭ este d'a unì pe Turcĭ şi Polonĭ în contra voevoḑilor ţĕrriĭ Românescĭ şi Transilvanieĭ. Simpatiĭ ânsĕ şi ajutóre dintr'altă parte veniră a încuragĭa pe creştinĭ în răsboĭul greŭ ce purtaŭ. Ţarul Muscalilor Fedor I şi şahul Perşilor trămiseră ambasadorĭ la Praga de închiăiară allianţă cu împĕratul în contra Turcilor, şi vre o câte-va cete de Scoţezĭ veniră pe la Dantzig în Transilvania spre a lua parte la răsboĭu. Deputaţiĭ din partea popórelor din Herţegovina şi alte locurĭ

www.dacoromanica.ro

suppuse Turcilor reclamară în zadar ajutóre de la împĕratul spre a se revolta.

XVII

În vremea acésta sultanul, cu douĕ sute miĭ ómenĭ şi treĭ sute de tunurĭ marĭ şi micĭ, sosise la Belgrad şi d'acolo merse la Buda unde ajunse în 2 septemvrie. Înapoĭa luĭ, Michaĭu isbĭa arierguardia şi răpĭa provisiile oştireĭ. Elŭ coprinsese pe Dunăre şése corăbiĭ marĭ încărcate cu muniţiĭ ce se duceaŭ la Belgrad, omorîse 1200 Turcĭ ce le însoţĭaŭ, luase tŏtŭ ce era în corăbiĭ şi pe dînsele le dase afundŭ. Cu puţine ḑile maĭ înainte, la $^{16}/_{26}$ iulie, trămisese Michaĭu-Vodă o sémă de oştĭ allese ca să ĭea Vidinul, puindu-le capŭ pe aga Fărcaşŭ. Româniĭ trecură Dunărea pe la Sdeglea. Turciĭ ânsĕ le prinseră veste şi, adunându-se în mare numĕrŭ, nu esşiră să se lovĭască faţă, ci se ascunseră de făcură meşteşugŭ. Aşa mergênd oştile luĭ Michaĭu-Vodă tŏră témĕtŭ, Turciĭ le loviră de faţă şi fŏră veste şi, dupĕ unŭ răsboĭu tare ce ţinu multă vreme, biruiră Turcĭĭ pe aĭ noştri şi câţĭ fură călărĭ dintre dînşiĭ scăpară câte ceva, ânsĕ puţineĭ, iar pedestraşiĭ periră cu totul. Acéstă perdere scôrbì tare pe Michaĭu-Vodă şi, vĕḑêndu-se în lipsă de soldaţĭ, ţérra fiind fórte despopulată, trămise în ţĕrrĭ străine să strîngă voĭnicĭ viteji şi să adducă o sémă de leşĭ, de cazacĭ şi de alte felurĭ de ómenĭ cariĭ eraŭ de folosŭ.

Iar sultanul, de la Buda, merse de tabĕrî dinainté cetăţiĭ Erlaŭ, (la 21 sept.) a căreĭ isbire se hotărîşe într'unŭ svatŭ de răsboĭu. Dupĕ ce sultanul, potrivitŭ unuĭ preceptŭ alŭ Coranuluĭ, sommă garnizóna d'a îmbrăţişa is-

www.dacoromanica.ro

lamismul şi d'a preda cetatea, începù asediul; după şépte ḑile, Valoniï din cetate se revoltară şi siliră pe căpeteniï a capitula; oraşul se dete maï întêïu şi cetăţuïa nu întârḑiè a urma acestuï exemplu. Maximilianŭ archiducele care era numitŭ generalisimŭ alù împĕrăţieï şi prinçul Sigismundŭ alŭ Transilvanieï sosiră pré târḑiŭ în ajutorul Erlauluï; dar eï vrură să'şï rĕsbune printr'o biruinţă, de perderea acestuï oraşŭ.

Giafer-Paşa, puçină vreme după acea importantĕ cuprindere, întêlni armia creştină commandată de aceï duoï prinçï, în préjma cetăţiï Erlaŭ, pe câmpia numită Keresztes, unde rîul Cincia se vérsă în bălţï, pênĕ a nu se unì cu Tisa; âmbele armate protrivnice se loviră acolo şi ţinură o luptă învĭerşunată de treï ḑile (23, 24 şi 25 oct. 1596) în care oştirile se băttură fără resultatŭ hotărîtorŭ; cu tótă îndĕrĕtnica împotrivire a otomanilor, óstea creştină îï respinse, le uccise vre o miiă de ómenï, le luă 40 de tunurï şi sta să rĕmână învingĕtóre. Turciï eraŭ scoşï din taběra lor şi puşï pe fugă; isbênda era acum a creştinilor. Acéstă împrejurare maï crescù dorinţa ce de maï multă vreme arăta sultanul Mahomet d'a se întórce la Constantinopole; în svatul ce se ţinu ânsĕ pentru acésta, se hotărî, după părerea luï Sead-Uddin-Hogea, că fiinţa de façă a Padişahuluï era trebuinciósă spre a îmbărbăta pe ostaşï. În sfêrşitŭ, la 27 octomvrie, Nemţiï şi Ungurii isbescŭ trupul de armată unde se afla sultanul, care se trase sub cortul luï Ionnis-Beï capul mutefericalelor, aşeḑatŭ în dosul bagagielor. Bătăllia era acum perdută pentru otomanï; artilleria era în puterea duşmanuluï; corturile sultanuluï eraŭ în jafŭ, cŏcï din nenorocire soldaţiï creştinï nu sciură a se cumpĕta şi, călcând poruncile luï Maximilianŭ, se aruncară pe avuţiile ce le

www.dacoromanica.ro

sta înainte și se puseră pe jafŭ, fără orînduială, strigând biruința; ómeniĭ caseĭ sultanuluĭ nu puteaŭ stăvili lăcomia biruitorilor, altfelŭ decât cu o nefolósitóre împotrivire; totul era perdutŭ pentru Turcĭ, când o isbire făcută la timpŭ schimbă fața lucrurilor. Cicala-Pașa, care era pusŭ la pândă cu o arierguardiă de 40 miĭ ómenĭ, vĕdĕnd netocméla creștinilor, se răpeți de o dată cu călărimea sa, în minutul când Nemțiĭ și Unguriĭ înfigeaŭ stĕgul cruceĭ și săltaŭ în triumfŭ împrejurul atâtor bogate prăzĭ și le smulse din mânĭ biruința. În maĭ puținŭ de o jumĕtate de oră, elŭ împinse în baltă călărimea creștină, care trecu peste pedestrime și fu ca nimicită; cinci-decĭ miĭ de ómenĭ, căduțĭ sub paloșul musulmanilor, staŭ în mocirlă. O grózŭ panică coprinsese armata creștină, care se împrăștiè în tóte părțile, fiă-care ostașŭ fugind în cotro dedea cu ochiĭ, fără să scie unde, și ceĭ maĭ mulțĭ perind în baltă sub sabia Tătarilor. Cinci-decĭ miĭ creștinĭ și numaĭ douĕ-decĭ miĭ musulmanĭ periră în aceste lupte ce ținură patru dile. Maximilianŭ se refugiè spre Casovia, Sigismundŭ Bathori spre hotarul ținutuleĭ sale. Spunŭ că osebitŭ de acelŭ grózničŭ măcellŭ care împluse bălțile de stîrvurĭ, Turciĭ biruitorĭ maĭ făcură în acéstă bătăllie, o pradă de dece miĭ galbenĭ în argintŭ și nouĕ-decĭ și șépte tunurĭ. Annaliștiĭ lor aséměnă acéstă luptă cu aceĭa de la Mohacĭ și de la Cialdiran. «Astfelŭ «fu, dice Sacy, acéstă bătăllie de la Keresztes, pe care «creștiniĭ o câștigară prin curagiul lor și o perdură prin «lăcomia lor; exemplu îngrozitorŭ care arată generalilor «că vitejia póte isbêndi a căpăta folóse, dar că numaĭ di«sciplina le póte păstra.»

După acéstă învingere strălucită, Cicala-Pașa căruĭa

www.dacoromanica.ro

sultanul era datorŭ isbênda, fu numitŭ mare vizirŭ în locul luĭ Ibraim-Paşa, ĭar padişahul se întórse la Constantinopole.

XVIII.

Când Turcĭĭ de pe margine vĕdură trecerea sultanuluĭ cu atâta oştire asupra Ungarieĭ, începură a se semeţi, a eşi în ţérra Românéscă pe malurile Dunărĭĭ, a prăda şi a isbi. Michaĭu-Vodă îşĭ strînse atuncĭ oştile şi după sĕrbătórea S^tului Michailŭ, cu 2000 ómenĭ, purcese asupra Turcilor. Mergênd prin ţérră, domnul întêlni o sémă de Turcĭ pe apa Teleormanuluĭ, robind şi stricând ţérra; elŭ îĭ isbi şi 'ĭ prinse pre toţĭ viĭ; apoĭ merse de ocolì cetatea Turnul, o băttu şi o arse. După aceĭa, trecu Dunărea şi isbi cetatea Nicopoli, în 12 noemvrie, uccise pe toţĭ Turcĭĭ ce'ĭ stătură împotrivă, coprinse bulevardul celŭ maĭ însemnatŭ, pe care îlŭ aseménă cu pământul şi pe însăşĭ cetăţuĭa era s'o coprinḑă, când află vestea nenorociteĭ băttălliĭ de la Keresztes, care'lŭ întristă fórte. Sangĭacul Nicopoleĭ, care era închisŭ în cetate, trămise atuncĭ domnuluĭ stoffe ţesute cu aurŭ şi argintŭ, samururĭ frumóse, ḑece caĭ cu harşale de argintŭ, rugându'lŭ să se lase de a maĭ batte cetatea şi a nu maĭ întĕrîta mânia sultanuluĭ, care acum biruitorŭ se întórce din Ungaria şi se aştéptă la Sofia. Paşa âncŏ se făgăduĭa că va mijloci ca Michaĭu să'şĭ aĭbă pacea de la Turcĭ şi ca sultanul să'lŭ recunnóscă pe elŭ şi pe fiĭul sĕŭ de domnĭ moştenitorĭ aĭ ţĕrriĭ Românescĭ. Domnul căta multŭ maĭ puçinŭ la aceste făgăduĭelĭ frumóse decât la puterea zidurilor cetăţiĭ şi la vestea întórcereĭ sultanuluĭ, care putea năvăli asu-

www.dacoromanica.ro

prăĭ; elŭ se prefăcu dar că e înduplecatŭ de svaturile sangĭaculuĭ, priimi cererea sa şi ridicându-se de acolo, unde zăbovise cincĭ ḑile, trecu Dunărea. Domnul trecuse rîul în ţĕrră, într'o diminéţă la rĕsăritul sóreluĭ şi, însoţitŭ numaĭ de şése inşĭ din căpeteniĭ, apucase fără grijă înainte, urmatŭ într'o lungă depărtare de cincĭ-ḑecĭ călăreţĭ şi în sfîrşitŭ maĭ departe âncŏ, venĭa tótă óstea de pre rônduiala eĭ. Astfelŭ mergênd în calle, domnul şi cu soţiĭ luĭ întâlniră duoĭ turcĭ pe carĭ'ĭ prinseră şi aflară de la dînşiĭ că facŭ parte dintr'o bandă de 500 Turcĭ carĭ bântuie satele aceluĭ judeţŭ, arḑênd şi jăfuind şi că acéstă cétă nu e departe. Cum află acésta, vitézul domnŭ se răpede ĭute cu ceĭ şése soţĭ aĭ sĕĭ cŏtre aceĭ 500 Turcĭ, îĭ ajunge şi'ĭ isbesce furiosŭ. Spunŭ că omorî patru-spreḑece inşĭ cu mâna luĭ, pênĕ când apucă de'ĭ venì ajutorŭ din óste, de'ĭ prinse pe toţĭ câţĭ scăpară de mórte. După acéstă faptă de semétă şi nesocotită vitejiă, eroul se duse la Târgovişte spre a se odihni şi a se bucura de triumfurile sale.

XIX.

Dar intrigile şi vicleniile ticăloşilor boĭerĭ nu'lŭ lăsară multe ḑile a îngriji în repaosŭ de treburile ţĕrrĭĭ. În cele d'întêĭ ḑile ale luĭ decemvrie, potrivitŭ făgăduielelor şi învoieleĭ făcută cu sangiacul Nicopoleĭ, sultanul se grăbi a trămitte luĭ Michaĭu o deputaţiă de douĕ-ḑecĭ inşĭ cu stégŭ roşu spre semnŭ de pace. Boierĭĭ, duşmanĭ aĭ domnuluĭ, se folosiră îndată de acésta, spre a învinovăţi pe Michaĭu-Vodă cŏtre prinçul Transilvanieĭ cum că arŭ fi hotărîtŭ a se trage din legătura cu dînsul şi cu creştinĭĭ

www.dacoromanica.ro

spre a se lega cu Turcii. Bathori, slabŭ de minte şi bănuitorŭ, adună îndată svetniciĭ sĕĭ spre a se chibzui despre ceĭa ce trebuie a face în aceste împrejurărĭ, cu atât maĭ grele că elŭ nu era în stare a attaca de faţă pe Michaĭu. Acesta află bănuielile ce boieriĭ băgase în capul luĭ Bathori şi tótă intriga ţesută spre perdarea luĭ şi îndată însciinţă pe prinçul Transilvanieĭ că, întăritŭ prin nevinovăţia sa, elŭ a hotărîtŭ să mérgă în capitala luĭ să'lŭ întêlnĭască, numaĭ cu o mică suită şi speră că va scóte de minciună pe ceĭ ce l'aŭ pîrîtŭ, arătându'ĭ că e credincĭosŭ jurămintelor sale. Acéstă hotărîre îndrăznéţă a luĭ Michaĭu înmărmuri pe duşmaniĭ luĭ şi ridică de pe inima luĭ Bathori tótă bănuiala. Michaĭu lăsă sub îngrijire şi pază pe deputaţiĭ sultanuluĭ pênĕ la întórcerea sa, apoĭ luând cu dînsul pe Mihalcé banul, pe Radul Buzescu şi puçinĭ alţĭ boierĭ, porni în Transilvania şi ajunse la Alba-Iulia în 30 decemvrie. Bathori îĭ trămisese înainte pe secretarul sĕŭ de statŭ Pancratie Sennyei cu patru-decĭ de trăsurĭ de paradă şi o mulţime de nobilĭ; elŭ însuşĭ îĭ eşi înainte cu unŭ sfertŭ de leghe din oraşŭ, linguşindu'lŭ cât putea cu dragostea. Astfelŭ, cu cea maĭ mare pompă fu priimitŭ Michaĭu-Vodă în capitala prinçilor Transilvanieĭ. A-doua-dĭ, în cea din urmă dĭ a luĭ decemvrie, Bathori trămise o sémă de călăreţĭ luĭ Michaĭu-Vodă ca să'lŭ însoţiască la curtea sa. Acolo, de faţă cu ceĭ maĭ de căpeteniă domnĭ aĭ Ardéluluĭ şi cu nunciul Papeĭ, âmbiĭ domnĭ vorbiră ca la două césurĭ; pe urmă Michaĭu-Vodă fu dusŭ cu multă cinste la casa sa, gătindu-se Bathori a'lŭ aştepta a-doua-dĭ cu tótă fala cuvenită unuĭ asemené domnŭ. În dioa cea d'âncĕiu a anuluĭ noŭ, Michaĭu-Vodă se duse cu mare solemnitate la biserică; pe

www.dacoromanica.ro

urmă merse la prinçul Transilvanieĭ care'lŭ ospĕtă mărețŭ și la patru césurĭ se întórse la cuartierul sĕŭ. La 2 ianuarie, voevodul fu ospĕtatŭ la casa cancellaruluĭ Iojika, unde banchetul ținù pênĕ la șépte césurĭ séra.

La 3 ianuarie offiçeriĭ și pagiĭ prinçuluĭ Transilvanieĭ adduseră la Michaĭu-Vodă, din partea luĭ Bathori, șése pahare marĭ de aurŭ smălțuite, unŭ ibricŭ și unŭ lighĭanŭ de argintŭ. Ómeniĭ domnuluĭ fură asemené tratațĭ dupĕ obrazul fiă-căruia. Michaĭu-Vodă trămise și elŭ prinçuluĭ Bathori daruri frumóse ce sta în vr'o câte-va blănĭ de multŭ preçŭ și haĭne bogate, care fură priimite cu aceiașĭ bună voință cu care fură trămise. La 5 ianuarie, Michaĭu-Vodă merse de'șĭ luă ḑioa bună de la Bathori spre a se întórce în țérră.* Atuncĭ Bathori făcu cunnoscutŭ luĭ Michaĭu că inima luĭ e fórte amărîtă, cŏcĭ autoritatea Papeĭ și făgăduielile ce a datŭ împĕratuluĭ îĭ légă mânile și nu'lŭ lasă a'șĭ lua satisfacția și rĕsbunarea ce i se cuvine despre Poloni; că Polonia nu numaĭ că e hotărîtă a ține sub protecția sa pe Moldavia, dar âncŏ voiesce a o întinde și asupra Valachieĭ; că împĕratul nu'ĭ dă ajutórele făgăduite în banĭ și ómenĭ și astfelŭ elŭ se află în nevoiă sĕŭ de a se ruinà cu totul, sĕŭ de a face pace cu Turciĭ; că într'o asemené posițiă și ostenitŭ de atâté grijĭ ale puterĭĭ, a hotărîtŭ a abdica și a'șĭ lăsa țérra în stĕpânirea Austrieĭ,

* *Herrera* âsĕ ḑice : «Michaĭu-Vodă merse în Transilvania să róge pe Sigismundŭ ca să continueze răsboĭul cu Turciĭ, ḑicênd că nicĭ o provinciă nu e maĭ espusă și maĭ trebuinciósă la răsboĭu ca Valachia. Prinçul îĭ respunse că priimesce cu bucuriă voința sa și că o va împărtăși și împĕratuluĭ. Michaĭu îĭ dete unŭ boierŭ alŭ sĕŭ ca să mérgă la împĕrăție să facă aceiașĭ rugăcĭune ce a făcutŭ prinçuluĭ Sigismundŭ.»

www.dacoromanica.ro

dupĕ tractatul închiĕiatŭ cu acéstă putere la ianuarie 1595 ; că spre acestŭ sfêrşitŭ plécă la Praga ca să negoçieze. Michaĭu care vru să iea parte la acele deliberaţiĭ şi negociaţiĭ, arătă luĭ Sigismundŭ că doresce şi elŭ a trămitte unŭ solŭ la Praga; spre acestŭ sfêrşitŭ, lăsă lûngă Bathori pe banul Mihalcé ca să 'lŭ însoçĭască la Praga. Elŭ ḑise luĭ Sigismundŭ şi soluluĭ sĕŭ d'a spune împĕratuluĭ Rudolfŭ II[lea] că elŭ va sta mijlocitorŭ, de va voì să facă pace cu Pórta şi îlŭ va ajuta de va voì răsboĭu; dar că în acestŭ din urmă casŭ, arăta împĕratuluĭ ca nu cumva să'lŭ înceapă, pênĕ nu va unì puterile tutulor prinçilor creştinĭ; că atuncĭ trebuie a isbi de o dată şi cu toţiĭ împreună şi că astfelŭ e sigurŭ de biruinţă. Dupĕ aceĭa, Michaĭu-Vodă se întórse în ţérra Românéscă şi Bathori, însoçitŭ de banul Mihalcé, plecă cu patru-ḑecĭ trăsurĭ spre Praga, unde ajunse la 17 fevruarie (1597). fiind priimitŭ şi tratatŭ cu mare fală şi cinste în tótă căllătoria sa prin staturile Austrieĭ.

XX.

Îndată ce Michaĭu-Vodă se întórse în capitala ţĕrriĭ, aseměnatŭ cu înţellegerea ce avusese cu Bathori, elŭ chiamă pe cĭaušul turcescŭ ce'lŭ aştepta, priimi de façă stégul de pace ce'ĭ adresase din partea sultanuluĭ şi ĭ dete unŭ rĕspunsŭ mulţumitorŭ, aşeḑând astfelŭ pace cu Turcĭĭ. Acéstă pace fu cu atât maĭ multŭ în nevoiă a o primì atuncĭ, cu cât aflase că o armiă puternică se aduna la Sofia, gata a năvăli în ţérra Românéscă şi că acum Transilvania, ca şi împĕrăţia, nu se îndemânaŭ a'ĭ sta în ajutorŭ. Acéstă pace nu era decât o încetare de ostilităţĭ şi

www.dacoromanica.ro

n'avea nicĭ unŭ caracterŭ definitivŭ. Astfelŭ, sub umbra acesteĭ păcĭ, Michaĭu căută a se pregăti pentru răsboĭu. Elŭ se înţellesese cu Bathori ca acesta să dobêndĭască ajutóre de la împĕratŭ şi cu pregătirile ce va face şi elŭ să năvălĭască împreună în Turcia, sigurŭ că multe popóre creştine se vor ridica la vederea stindardelor lor. Într'adevĕrŭ Michaĭu, prin agenţiĭ sĕĭ şi maĭ cu sémă prin vestea vitejieĭ şi a triumfurilor sale, pregătise popórele suppuse Turcilor spre a scutura greul şi ruşinatul jugŭ ce le apăsa. Unŭ complotŭ întinsŭ în tótă Turcia, alŭ căruĭ capŭ era episcopul de la Tĕrnovŭ, se formase. Sêrbiĭ şi Bulgariĭ se făgăduiră luĭ Michaĭu că îndată ce va trece Dunărea, se vor ridica cu toţiĭ din tóte părţile, vor tăià tóte garnizónele turcescĭ, ĭĭ vor da Sofia în mână şi'lŭ vor trece Balcanul. Michaĭu începu cu multă activitate a se găti de óste; elŭ începu a strînge ómenĭ de ţérră la óste şi a chiăma în léfă oştirĭ străine, dupĕ obiceĭul de atuncĭ. Din nenorocire, Ieremia-Vodă din Moldova, duşmanŭ alŭ creştinilor şi partisanŭ alŭ Turcilor, nu numaĭ că deschise calle Tătarilor prin ţérra sa, dar încŏ se oppuse la trecerea a 6000 Cazacĭ ce veniaŭ în slujba luĭ Michaĭu. Dintr'altă parte, Sigismundŭ Bathori câştigă numaĭ făgăduĭelĭ marĭ, dar nicĭ banĭ, nicĭ oştirĭ de la împĕratŭ. Astfelŭ creştiniĭ nu putură fi gata la vreme şi Turciĭ, cari nu se amăgĭaŭ asupra gêndurilor ostile ale luĭ Michaĭu, descoperiră complotul Bulgarilor şi episcopul de la Tĕrnovŭ, împreună cu mulţi alţiĭ, fură prinşi, chinuiţi grózniclŭ şi tăiaţi în bucăţi. Atuncĭ ḑece miĭ sêrbĭ desperaţi vor să se scóle; în iunie trămitŭ solĭ luĭ Michaĭu-Vodă, numindu'lŭ capŭ alŭ lor şi făgăduindu'ĭ că vor coprinde cetatea Vasiţa şi Cladova şi că nu vor cruţa nicĭ sângele nicĭ

www.dacoromanica.ro

viéţa lor pentru dînsul şi pentru a scutura acelŭ tristŭ jugŭ alŭ barbarilor împilătorĭ. Michaĭu-Vodă le rĕspunse să maĭ aştepte cât-va, pênĕ să vină o occasiă maĭ priincĭósă, care să înlesnĭască maĭ multŭ isbutirea uneĭ aşa de primejdióse întreprinderĭ. De-şi acestŭ planŭ de isbire asupra Turcilor se nimicnici de o cam dată, Michaĭu ânsĕ îşĭ urmă pregătirile sale. La începutul luĭ iulie 1597, elŭ făcu căutare armieĭ sale, care era de 15,000 ómenĭ şi dete de fiă-care ostaşŭ câte cincĭ talere. Elŭ maĭ aştepta âncŏ câţĭ-va bunĭ ostaşĭ silesienĭ, trămişĭ în ajutorŭ de împĕratŭ; totŭ în acea lună, Henricŭ Lesota, unŭ offiţerŭ alŭ împĕratuluĭ, sosi în Tîrgovişte ca să plătĭască, în numele stĕpânuluĭ sĕŭ, léfă pe tótă luna, la patru miĭ alleşĭ călăreţĭ d'aĭ luĭ Michaĭu-Vodă.

XXI.

Vĕdênd greutăţile ce întîmpina din partea alliaţilor sĕĭ ca să facă o expediţiă puternică şi seriósă împotriva Turcilor, Michaĭu-Vodă se încredinţă că nu va isbuti nimicŭ în contră-le, câtă vreme nu va fi destul de tare spre a se lupta singurŭ cu dînşiĭ; fŏră a maĭ năzui la ajutóre străine, care, când nu vinŭ, când trebuie a le cumpăra cu jertfe scumpe, dupĕ cum i se întîmplase cu Bathori, elŭ se încredinţă că o naţiă, spre a câştiga şi a'şĭ păstra independinţa, trebuie s'o pună sub ocrotirea puterĭĭ sale, iar nu a străinuluĭ, orĭ cât de blândŭ şi dulce acesta s'ar arăta. Elŭ căută dar care sûnt elementele de putere ale patrieĭ luĭ şi nicĭ nu'ĭ fu cu anevoiă a le găsi.

Potopul de naţiĭ barbare şi furtunele vécurilor ce trecuse peste pămêntul vecheĭ Dacĭĭ de la desbarcarea luĭ de

www.dacoromanica.ro

Romanuĭ, nu'lŭ putură deşerta de aceştĭ locuitorĭ cari priusese răděcină puternică şi adûncŭ ĭufiptă aci. Românĭĭ se păstrară dar, în tótă întinderea Dacieĭ, cu limba, cu obiceĭurile străbune, cu caracterul lor naţionalŭ, fără a se împestriţa cu alte némurĭ străine; în Valachia şi Moldova rĕmaseră locuitoriĭ în cea maĭ mare omogenitate; în Transilvania ânsĕ, pe alocuré se aşedară, în puçinŭ numĕrŭ, Sĕcuĭ, Saşĭ şi Unguri, precum şi Sêrbĭ în Banatŭ, dar în tóte locurile, maioritatea era Românĭ. Timpul viforosŭ alŭ véculuĭ de mijlocŭ împărţise pămêutul românescŭ în treĭ ţĕrrĭ: Transilvania cu Banatul, Moldova şi ţérra Românéscă; dar în inimile tutulor Românilor rĕmase neştérsă tradiţia unuĭ traĭu communŭ şi dorinţa d'a'lŭ ĭnfiinţa din noŭ. În acele timpurĭ grele ale năvălireĭ barbarilor, în douĕ rôuduri, ţérra Românéscă şi Moldova se pustiiră, locuitoriĭ trăgêndu-se la munte şi în Ardélŭ, de unde, când barbariĭ deşertară locurile, eĭ se reîntórseră sub domniĭ lor, la vechele lor vetre. Dar multă vreme âncŏ, pênĕ la 1467, domniĭ ţĕrriĭ Românescĭ păstrară stĕpânire peste ducatele Omlaşuluĭ, Făgăraşuluĭ şi Radna în Transilvania, precum şi domnul Moldoveĭ stĕpânĭ maĭ multă vreme ducatul Maramureşuluĭ. Întêmplările ţinuse aceste ţĕrrĭ, Transilvania, ţérra Românéscă şi Moldova, singure, isolate, libere, între împĕrăţia Turcéscă, Ungaria şi Polonia, care tóte amenin̦ţaŭ cotropirea lor. Era dar firescŭ lucru ca orĭ-care din voevoziĭ acestor treĭ ţĕrrĭ se simţĭa în putere, să caute a le unĭ într'unŭ singurŭ statŭ şi astfelŭ a reîntemeia vechiul regatŭ alŭ Dacieĭ. Déca vedemŭ acéstă ideă intrând adesé în capul domnilor ungurescĭ din Ardélŭ, cu atât maĭ multŭ ea trebuĭa să intre în capul acelor marĭ

www.dacoromanica.ro

voevoḑĭ românĭ cari se inspirară de simţimêntul naţionalŭ alŭ Românilor. Naţionalitatea, de-şi nu avea atuncĭ acelŭ caracterŭ reflectivŭ şi idealŭ ce a dobênditŭ în ḑilele nóstre, dar era multŭ maĭ întinsă şi maĭ puternică, ca simţimêntŭ. Toţĭ istoricĭĭ véculuĭ de mijlocŭ se miră de puterea cu care Românĭĭ îşĭ păstrézĕ obiceĭele romane şi simţimintele lor naţionale, trăind în mijlocul barbarilor, fŏră a se amesteca cu dînşiĭ. Ţinŭ eĭ de ocară, — ḑice Tomasi, autorŭ «contimpuranŭ cu Mihaĭu-Vodă, — numirea de Valachŭ, «nevoind a fi chiămaţĭ altfelŭ decât Românĭ şi glorificân-«du-se că se tragŭ din Romanĭ.»

Mircea celŭ bĕtrânŭ fu celŭ d'ântêĭu domnŭ românŭ care se luptă pentru unitatea naţională. Voĭ să cuprinḑă Transilvania şi aţîţă unŭ răsboĭu cu Sigismund, regele Ungarieĭ, carele dete pasŭ Turcilor a se amesteca şi a sili pe Mircea, la 1393, de a se declara vasalŭ alŭ luĭ Baiazid. Apoĭ Mircea îşĭ întórse armele asupra acestuĭa şi, dupĕ ce coprinse Moldova şi o răpi de la Iuga-Vodă, reclamă moştenirea împĕrăţieĭ româno-bulgare de la Turcĭ şi îşĭ întinse stĕpânirea pênĕ la Balcanĭ.* Dar isprava acestor silinţĭ ale mareluĭ Mircea fură pênĕ în urmă întemeierea suzeranităţiĭ turcescĭ asupra ţĕrriĭ.

Stefanŭ-celŭ-mare alŭ Moldoveĭ călcă pe pasurile luĭ, coprinse ţĕrra Românéscă pe care n'o putu ţine şi trase prin acésta asupră'şĭ furia Turcilor. Apoĭ elŭ dobêndesce în proprietate de la învinsul sĕŭ de la Pétra, vestitul re-

* Ca dovadă vom cita titlul ce pórtă Mircea-Vodă în documentele rĕmase de la dînsul, în care elŭ se ḑice : «*Domnŭ alŭ amênduoor laturilor Dunăriĭ, pênĕ în marea Négră, Voivodŭ alŭ Ungro-Valachieĭ, duce alŭ Amlaşuluĭ şi Făgăraşuluĭ, şi alŭ cet ăţiĭ Drestiorul* (Silistra) *stĕpânitorŭ.*

www.dacoromanica.ro

ge românŭ alŭ Ungarieĭ, Mattheĭu Corvinŭ, cetatea de Baltă și Ciceiul din Transilvania. Acestŭ darŭ, maĭ târdiŭ silesce pe unŭ urmașŭ din osul luĭ, pe Petru Rareșŭ a se amesteca în trebile Transilvanieĭ și a voĭ să cuprindă acéstă țérră; dar cade și elŭ jertfă acestor ambițiĭ naționale. Cu cât ânsĕ acéstă ideă dobêndĭa martirĭ maĭ marĭ, cu cât ea costa maĭ multŭ pe Românĭ, cu atâta, dupĕ caracterul lor stăruitorŭ, țineaŭ eĭ maĭ multŭ la dînsa. În ḑilele luĭ Despotŭ-Vodă (1572) din Moldova, ale acestuĭ svênturaticŭ de geniŭ, se ḑicea în poporŭ că treĭ ângerĭ se arătase domnuluĭ în visŭ, în diminéța Crăcĭunuluĭ, cu corónne de aurŭ, proorocind că elŭ va stĕpâni curêndŭ peste Moldova, țérra Românéscă și Transilvania. Marea ideă a *Unității naționale* era dar pe acele vremĭ, unŭ simțimêntŭ popularŭ; în ochiĭ poporuluĭ, ea era aceĭa ce este și astăḑĭ, adică unŭ dreptŭ și o datoriă, singurul mijlocŭ d'a se mântui de sub stĕpânirea străinilor, d'a intra în întregimea drepturilor sale și d'a le păstra nevătămate de bântuirea dușmanilor. Spre a o realisa, ce trebuĭa óre? O sabiă românéscă puternică. Româniĭ acum găsise acésta. În capul țĕrriĭ Românescĭ sta unŭ domnŭ românŭ, tênĕrŭ, îndrăznețŭ, ambițiosŭ, cu minte înaltă, cu inimă aprinsă spre fapte vitejescĭ, vestitŭ și meșterŭ în răsbóĭe; elŭ se inspiră de simțimêntul națieĭ, se aprinse de acestă ideă a regenerăriĭ naționale și, cu puternica luĭ voință, hotărî a nu pregeta pênĕ la mórte întru îndeplinirea eĭ. Împrejurările politice îĭ fură favoritóre și deschiseră unŭ câmpŭ întinsŭ ambițieĭ luĭ celeĭ marĭ.

www.dacoromanica.ro

XXII.

Machinaţiile şi intrigele de atâta vreme pregătite de curtea Austrieĭ, adduseră isprava lor. Sigismundŭ Bathori, povăţuitŭ de duhovnicul sĕŭ iesuitul Carilio şi de Silvio Piccolomini, amênduoĭ vênduţĭ curţiĭ Austrieĭ, fu têrîtŭ spre Praga, cum scim, unde ajunse în 17 fevruarie. Acolo, dupĕ o priimire strălucită, împĕratul, în numele regeluĭ Spanieĭ, îĭ dete cordonul *Mĭeluluĭ de aurŭ*, ce atâta îlŭ dorise; vanitatea acestuĭ prinçŭ, uşorŭ la minte, fu fórte măgulită şi'lŭ îndupleca a asculta aceĭa ce 'ĭ însuflaŭ partisaniĭ Austrieĭ. În conferinţele ce se deschiseră, Bathori propuse că, de vreme ce neputinţa luĭ fisică nu 'lŭ ĭértă a avé moştenitorĭ, elŭ voiesce a se lepăda de acum de stĕpânirea Transilvanieĭ şi a o da Austrieĭ. Împĕratul, învăţatŭ de aĭ sĕĭ a fi viclénŭ, se prefăcu maĭ întêĭu a se mira de acéstă propunere şi a n'o priimi, dar se îmblânḑi îndată şi se închiăiară cu Bathori aceste condiţiĭ, ca împĕratul să'ĭ dea pe viéţă, în schimbŭ pentru Transilvania, ducatele Oppeln şi Ratibor din Silesia; ca să 'ĭ dea âncŏ pe totŭ annul o pensiă de 50,000 scuḑĭ de aurŭ, plătiţĭ la Veneţia, la Roma séŭ la Genua; ca fiind-că are de gêndŭ a se căllughĕri, să urmeze despărţirea între elŭ şi soçia luĭ, care va păstra titlul de *principesă a Transilvanieĭ;* ca, de va intra în ordinile bisericescĭ, să i se dea unŭ venitŭ în vr'o mŏnăstire şi să mijlocĭască la Papa spre a'lŭ face cardinalŭ; ca în orĭ-ce vreme şi locaşŭ, împĕratul să'ĭ dea titlul de *Pré-strălucitŭ.*

Depărtându-se de Praga, Bathori hotărî cu împĕra'ul

www.dacoromanica.ro

ḑioa în care acesta să trămită ambasadorĭ la dietă ca să priimĭască stĕpânirea Transilvanieĭ, după care faptă apoĭ, archiducele Maximilianŭ, fratele împĕratuluĭ să fie trămisŭ spre a cârmui ţérra. După închiăierea acestor capitulărĭ care se hotărîse a fi ţinute secrete, Sigismundŭ Bathori se întórse în Transilvania şi îndată convocă staturile la Alba-Iulia pentru 17 aprilie, unde cerŭ cheltuíelĭ pentru răsboĭu, care i se şi decretară. Dar vorba se răspândise de óre-care învoielĭ făcute între Sigismundŭ şi împĕratul şi, cu tóte că staturile uu sciaŭ de sigurŭ felul acelor învoielĭ, dar le bănuĭaŭ şi începură a se plânge cu oçĕrime că de douĕ orĭ Sigismundŭ, fără învoirea ţĕrriĭ, se dusese la împĕratul. Toţĭ se adunaŭ şi îşĭ împărtăşaŭ în taĭnă temerile lor, cŏcĭ nu îndrăznĭaŭ a se aduna şi a vorbi de façă, spăimêntaţĭ fiind de păţirea nobililor din annul 1594. Îşĭ adduceaŭ aminte sufferirile ce ţérra păţise de la Nemţĭ în ḑilele luĭ Ferdinand şi nu se îndoĭaŭ că, de vor cădea iar sub jugul Austrieĭ, vor păţi acum şi maĭ rĕŭ. Sigismundŭ ânsĕ, nesocotind şi dieta şi drepturile ţĕrriĭ, se purta în tóte după placul luĭ, séŭ maĭ bine duṗĕ cum îĭ şoptĭaŭ iesuiţiĭ vênduţĭ Austrieĭ ce 'lŭ înconjuraŭ. După svatul luĭ Carilio şi alŭ partisanilor Austrieĭ, elŭ trămise, în 27 septemvre, pe Stefanŭ Iojica să asedieze Timişóra, dar din pricina ploilor acesta fu silitŭ a lăsa cetatea în 27 noemvrie, şi a se întórce în Ardélŭ.

XXIII.

Cătând ânsĕ la caracterul uşurelŭ şi nestatornicŭ alŭ luĭ Sigismundŭ, nimenĭ nu era sigurŭ despre ceĭa ce va face pênĕ la urmă. Aci se arăta că se căiesce de cele în-

www.dacoromanica.ro

chiăiate cu împĕratul şi îĭ declara că de nu se vor împlini făgăduielile de ajutorŭ ce i se făcuse, va strica tóte îndatoririle sale şi va face pace cu Turciĭ, aceia ce speriè atât pe curtea Austrieĭ încât îĭ trămise pe dată o soliă nouă compusă de episcopul de Agria, baronul Adangelo Popel-Brun, împreună cu comitele Sigismundŭ de la Torre, spre a'lŭ linişti şi a 'lŭ păstra în applecarea sa cŏtre Austria. Aci se lăsa cu totul de urmà dupĕ svaturile vătămătóre ale iesuiţilor. Apoĭ, temêndu-se ca unirea celor maĭ însemnaţi aĭ ţĕrriĭ să nu fie o stavilă neînvinsă planuluĭ sĕŭ d'a închina ţérra Austrieĭ, căuta în mintea luĭ în vecĭ turburată mijlócele d'a împedica acea unire. Spre acestŭ sfêrşitŭ, scrise într'o ḑi luĭ Gaspar Corniş: «Iată «voinţa mea când voĭu pleca din Transilvania: tu să nu «laşĭ domnia la nimenĭ altul, ci s'o ĭeĭ pe séma ta; pentru «aceĭa te amŭ făcutŭ capŭ peste armiile ţĕrriĭ.» Într'altă ḑi luă d'o parte pe unchĭul sĕŭ Stefanŭ Bosckai şi 'ĭ ḑise: «Te svătuescŭ, de 'ţĭ trebuie domnia Ardéluluĭ, să «nu laşĭ să 'ţĭ o iea óre-care românŭ (dând a înţellege «pe Iojica)». Apoĭ propuse domnia luĭ Iojica chiar.

Stefanŭ Iojica, cancellarul Transilvanieĭ, era românŭ. Meritul sĕŭ singurŭ îlŭ ridicase din pulbere, la cea maĭ însemnată slujbă a ţĕrriĭ. D'abié intrase în vêrsta bărbătéscă şi era împodobitŭ cu multă învĕţătură, cu o minte cultivată, sănĕtósă, iscusită, voĭósă, ambiţiósă de mărime, de putere şi de fapte marĭ şi lăudate. Elŭ dobêndise atâta influinţă asupra tênĕruluĭ şi fŏră de experienţă prinçŭ, încât se putea ḑice într'adevĕrŭ că elŭ era adevĕratul stĕpânŭ alŭ ţĕrriĭ. Învĕţătura şi limbuţia luĭ îlŭ făceaŭ de unĭa farmecul şi dragostea tutulor. Elŭ ajunse într'o posiţiă aşa de înaltă, încât ceĭ maĭ marĭ domnĭ aĭ Transil-

www.dacoromanica.ro

vanieĭ priviaŭ ca o mare fericire d'a merita, cu multă închinăcĭune şi jertfire, favórea şi creditul sĕŭ. Astfelŭ Sigismundŭ puse în rivalitate pe câte treĭ aceştĭ bărbaţĭ puternicĭ şi aruncă între dînşiĭ seminţele de discordiă şi de vrăjmăşiă. Obicĭnuitŭ de de-multŭ a semĕna vrajbă între curtesaniĭ sĕĭ, în acestŭ minutŭ âncŏ maĭ multŭ elŭ nu se credea în siguranţă, decât vĕdênd pe toţĭ ceĭ-l-alţĭ că nu se încredŭ uniĭ într'alţiĭ. Dar Iojica priveghĭa cu luare aminte la tóte gêndurile prinçuluĭ. Îlŭ încuragĭa în hotărîrea d'a părăsi tronul, dar îĭ ḑicea să nu'lŭ lase pe mâna Nemţilor, ci a i'lŭ da luĭ. Elŭ îndrăzni în publicŭ a se arăta ca unŭ candidatŭ la tronŭ şi a căuta să dobêndĭască voturile poporuluĭ. Elŭ îĭ ḑicea sĕŭ punea pe prieteniĭ sĕĭ să 'ĭ ḑică că curagĭul şi cinstea luĭ îĭ făcuse a merita acestŭ postŭ înaltŭ, la întêmplarea abdicaţieĭ luĭ Sigismundŭ. Îndrăznéla şi influinţa ce avea în ţĕrră nimicnicise speranţele competitorilor sĕĭ. Bathori într'unŭ momentŭ de căinţă, închiăiè cu dînsul o învoială asemené celeĭ ce închiăiase la 1594 cu Baltazar Bathori.

Elŭ pornesce la Pórtă unŭ solŭ secretŭ ca să céră să se trămită, după obiceĭu, luĭ Iojica întărirea de domnŭ alŭ Transilvanieĭ prin stégŭ şi buzduganŭ. Dup'aceĭa, ca să isbêndĭască maĭ sigurŭ, Iojica prin înţellegere cu Sigismundŭ scrise la vice-craĭul din Casovia ca nicĭ elŭ nicĭ cesarul să nu se grăbĭască d'a intra sĕŭ d'a trămite comisarĭ în Transilvania, cŏcĭ nu s'a hotărîtŭ pênĕ acum nimicŭ despre essirea prinçuluĭ Sigismundŭ din principatŭ şi staturile ţĕrreĭ nu vorŭ ca Ardélul să cadă în mânĭ străine. Aceste scrisorĭ trămise de Iojica, vice-craĭul le expediază îndată la împĕratul, care se hotărî atuncĭ a trămitte fŏră perdere de vreme în Transilvania pe archiducele Maximi-

www.dacoromanica.ro

lianŭ şi pênĕ a se găti acesta de drumŭ, numi treĭ comisarĭ aĭ sĕĭ ca să mérgă înainte să îndatoreze pe Sigismundŭ a se ţine de învoiala făcută şi a le preda în mâna lor guvernul ţĕrriĭ. Comisariĭ numiţĭ eraŭ Stefanŭ Zuchaia, episcopŭ de Vacia, Franciscu Nadazdi şi Bartolomeĭu Petz consilliarŭ de răsboĭu; dar fiind-că Nadazdi îşĭ cerŭ ĭertăcĭune a nu priimi fiind bolnavŭ, se numi în locu'ĭ Nicolae Istvanfi vice-palatinŭ alŭ Ungarieĭ, autorŭ maĭ pe urmă alŭ lăudateĭ istoriĭ a acelor timpurĭ, care ne fuse multŭ de folosŭ, şi luĭ, îĭ câştigă măgulitórea numire de Titu-Liviŭ alŭ Ungarieĭ.

XXIV.

În vremea acésta, Michaĭu-Vodă vĕdênd că Sigismundŭ, de temerea Turcilor, âmbla să 'şĭ dea ţĕrra împĕratuluĭ, că împĕratul însuşĭ desperatŭ de o nouă şi maĭ îngrozitóre revoltă a ţĕrranilor, âmbla a se împăcĭuì cu Turciĭ, speriaţĭ şi eĭ de revolta ianicerilor şi puçinŭ dup'aceĭa, deschidea conferinţe de pace la Weizen, gêndi şi elŭ a căuta să închiăie o pace hotărîtóre cu Turciĭ, pace ce'lŭ va lăsa liberŭ a lucra la planul ce îşĭ închipuise în mintea luĭ. Elŭ priimi bine pe Hali-Massar-Ciauşŭ ce veni la dînsul în véra aceluĭ annŭ 1597, din partea sultanuluĭ, care se spăimêntase de pregătirile ce auḑise că face Michaĭu-Vodă. Pricinile care silĭaŭ pe sultanŭ a face pace eraŭ douĕ : revolta ostaşilor, lipsa şi fómetea. Deselerăscóle ale ianicerilor la Constantinopole opriră pe Turcĭ d'a întreprinde ceva însemnatŭ în acestŭ annŭ (1597). Solul adduse domnuluĭ din partea sultanuluĭ, scrisorĭ şi feluri de făgăduielĭ cam jălitóre, unde cu vorbe dulcĭ ▸

www.dacoromanica.ro

i se arăta că sultanul nu a vrutŭ a'ĭ porunci, ci l'a rugatŭ şi îlŭ rógă d'a se face prietenŭ alŭ sĕŭ; că îĭ făgăduĭesce cum-că Tătarĭĭ nu vor maĭ încerca a trece prin ţérra Românéscă, numaĭ Michaĭu să se unĭască cu Turcĭĭ împotriva creştinilor, sigurŭ fiind că de vor fi commandaţĭ de unŭ generalŭ vitézŭ ca dînsul, Turcĭĭ vor fi nebiruiţĭ. Michaĭu-Vodă rĕspunse că priimesce pacea şi prieteşugul cu Turcĭĭ, dar nicĭ odată nu se va luptà cu dînşiĭ împotriva creştinilor; că totŭ ce póte făgădui este d'a sta neutru. Sultanul fu fórte veselŭ şi de acéstă ispravă, la care nu se aştepta şi îndată, dupĕ povaţa luĭ Ibraim-Paşa vizirul, se grăbi a trămitte o ambasadă maĭ strălucită decât cele trecute.

Ţĕrranĭĭ din Austria, împilaţĭ prin trecerea necurmată a oştilor şi aruncaţĭ în desperaţiă de garnizónele, care sub pretextŭ că nu li se plătesce şi că li se mănûncă lefile de capĭ, jăfuĭaŭ în tóte părţile, se ridicaseră âncŏ din cel-l-altŭ annŭ şi se revoltară cu totul în acesta (1597), puind în capul lor pe unul dintr'înşiĭ, numitŭ George Bruner. Eĭ se plângeaŭ între altele că, fiind împovăraţĭ de birurĭ şi reduşĭ în robiă de nobleţă, nu maĭ eraŭ în stare a sufferi aceste jafurĭ şi că eĭ nu puteaŭ nicĭ să muncéscă nicĭ să semene pământurile, de vreme ce îĭ lua mereŭ de la munca lor; că dupĕ ce da stĕpânilor a treia parte din productele lor, apoĭ eraŭ şi expuşĭ la prada soldaţilor. Eĭ adăogeaŭ ânsĕ că nu staŭ împotrivă a plăti dăjdiile pentru răsboĭul cu Turcĭĭ, la care gata sûnt să mérgă înşişĭ însoçind pe stĕpânĭĭ lor.

Aceste plângerĭ nefiind ascultate, revolta se destinse ca furia rĕsbunărĭĭ multă vreme înăbuşită. Oştirea împĕratuluĭ fu silită a lăsa pe Turcĭ d'o parte, spre a înneca

www.dacoromanica.ro

cu greŭ şi dupĕ o luptă fórte lungă, drépta sculare a bĭeţilor ţĕrranĭ.

În 12 augustŭ 1597, sosiră în Bucurescĭ duoĭ cĭauşĭ, solĭĭ sultanuluĭ, adducênd pentru Michaĭu-Vodă şi fĭiul sĕŭ Pĕtraşcu, atuncĭ în vêrstă de 13 annĭ, unŭ firmanŭ de domnĭă pe viéţă, în care cerea numaĭ jumĕtate tributul ce plătĭaŭ domnĭĭ maĭ nainte, o lance şi unŭ buzduganŭ, semnele puterĭĭ, şi alte multe darurĭ de mare preçŭ scóse din haznaoa împĕrătéscă, douĕ-ḑecĭ caftane ţesute cu firŭ de aurŭ, o sabiă cu técă de aurŭ împodobită cu petre scumpe, unŭ surgucĭu lucratŭ cu mare măiestrĭă, împodobitŭ cu brilliante, rubine şi mărgăritare, o corónnă de diamante, caĭ împĕrătescĭ cu harşale şi frêne aurite şi maĭ multe altele.

Michaĭu priimi pe solĭ cu mare cinste, esşind întru întêmpinarea lor cu multă fală şi pompă domnéscă, cĕcĭ «multŭ îlŭ prindea domnia», ḑice unŭ contimporanŭ. Solĭĭ i se închinară şi îlŭ salutară cu vorbe dulcĭ şi «cu «hainele de aurŭ împĕrătescĭ l'aŭ înveşmênta'ŭ, cu sabiă «strălucită l'aŭ încinsŭ şi corónnă âncŏ 'ĭ aŭ datŭ să pór«te.» Domnul făcu asemené mare cinste solilor, fĭĭ puse a şedé lângă dînsul, porunci d'a adduce caftane de'ĭ înveşmêntă, precum şi alte darurĭ multe le făcu; apoĭ ospĕtându'ĭ frumosŭ şi dăruindu'ĭ, fĭĭ trămise înapoĭ.

Cu închiĕierea acesteĭ păcĭ cu Turcul, închiĕie şi Walther interesanta biografiă ce ne a lăsatŭ despre Michaĭu-Vodă şi plecă la Constantinopole. Elŭ petrecuse câtă-va vreme în ţérra Românéscă, chiămatŭ fiind a îngriji de învĕţătura luĭ Pĕtraşcu, fecĭorul celŭ mare alŭ luĭ Michaĭu. În ḑioa de St. Petre, annul 1597, acestŭ învĕţatŭ bărbatŭ dete scolaruluĭ sĕŭ unŭ complimentŭ în versurĭ care păstratŭ.

www.dacoromanica.ro

În prefaça scrierĭĭ sale, ce o typări la Gœrlitz în anul 1599, âncŏ trăind Michaĭu-Vodă, Walther spune că ea fu tradusă de dînsul în latinesce de pe unŭ originalŭ românescŭ, scrisŭ de unŭ logofĕtŭ alŭ domnuluĭ în luna luĭ iulie 1597 şi approbatŭ de dînsul chiar. Acestŭ originalŭ românescŭ âncŏ nu s'a pututŭ găsi.*

XXV.

Sigurŭ acum că nu va fi supĕratŭ de Turcĭ, Michaĭu se dete cu totul întru îufiinţarea planuluĭ sĕŭ, în vreme ce în Transilvania, prin înţellegere cu Iojica, lucrà spre a opri pe Nemţĭ d'a apuca acea ţĕrră, ci a o lua în stĕpânire séŭ elŭ séŭ prietenul luĭ, Iojica, ĭar agenţiĭ sĕĭ în Moldova pregătĭaŭ spiritele în favórea sa. Elŭ vru âncŏ atuncĭ, maĭ nainte de tóte, a coprinde Moldova şi a 'şĭ rĕsbuna asupra luĭ Ieremia Movilă şi asupra Polonilor. Într'adevĕrŭ Poloniĭ de multŭ timpŭ, nu maĭ ascundeaŭ vrăjmăşia lor către Michaĭu-Vodă; eĭ mereŭ lucra a'lŭ strica când cu împĕratul, când cu sultanul. Eĭ propuseră în maĭ multe rônduriĭ Papeĭ şi împĕratuluĭ că se vor învoi a da ajutorŭ împotriva Turcilor, de'ĭ vorŭ lăsa a goni pe Michaĭu şi a lua stĕpânirea acestor douĕ ţĕrrĭ române şi, vĕdĕnd că propunerile lor nu eraŭ priimite, eĭ se adresară cu asemené cereri la Pórtă (sept. 1597), făgăduind că vor da tributul obicĭnuituĭ acestor ţĕrrĭ şi ajutorŭ în contra creştinilor. Ieremia-Vodă, creatură a Polonilor, îşĭ

* Scrierea luĭ *Walther* despre Michaĭu-Vitézul s'a retipărită cu traducere românéscă, în *Tesaurul de monumente istorice pentru România*, adunate şi publicate de *A. Papiu Ilarianu*. Tom. I. p. 1—74. Bucurescĭ, 1862. *Nota editoruluĭ.*

www.dacoromanica.ro

desvĕlise vrăjmăşia cŏtre Michaĭu, cum amŭ vĕdutŭ, în mai multe rônduri şi domnia luĭ era o primejdiă mare pentru ţérra Românéscă. Moldovenii cari învĕţase a cunnósce pe Movilă şi uraŭ domnia luĭ asupritóre şi jugul totŭ d'a-una greŭ pentru Moldovenĭ alŭ influinţeĭ Polonilor, se înveseliră cu inima când le veni veste şi făgăduĭelĭ de la Michaĭu-Vodă, pe care îlŭ slăvĭaŭ ca pe unŭ vitézŭ şi îlŭ cinstĭaŭ ca pe unŭ eroŭ românŭ, de la care aşteptaŭ toţĭ mântuirea naţieĭ întregĭ; sub stégurile luĭ Michaĭu mulţĭ dintr'înşiĭ alergară spre a se lupta. Eĭ priimiră bucurosŭ a 'şĭ unì ţérra cu ţérra Românéscă, sub unŭ aşa mare domnŭ, care le adducea aminte pe Stefanŭ-Vodă, a căruĭ pomenire, neştérsă era din inima lor. Michaĭu-Vodă asigurându-se de aceste bune applecărĭ ale Moldovenilor, începu a se pregăti în acea ĭérnă pentru a intra în Moldova în primăvéră (1598) şi însciinţă pe prinçul Transilvanieĭ că Moldovenii îlŭ dorescŭ de stĕpânitorŭ, ca să 'ĭ stea şi elŭ într'ajutorŭ spre a goni pe Ieremia Movilă şi a 'şĭ isbêndi asupra Polonilor.

XXVI.

Dar Sigismundŭ Bathori acum căduse iarăşĭ sub influinţa nemţéscă şi, uĭtând făgăduielile şi legăturile de curênd făcute cu Iojica, se hotărî a se ţine maĭ bine de cele închiăiate cu împĕratul şi aflând de sosirea commisarilor împĕratuluĭ, convocă, la începutul luĭ aprilie, dieta la Alba-Iulia şi, ascunzênd cu mare îngrijire planurile sale, se prefăcu că cere banĭ pentru urmarea răsboĭuluĭ împotriva Turcilor.

Era atuncĭ în Transilvania lângă prinçul Bathori, unŭ

www.dacoromanica.ro

nunciŭ alŭ Papeĭ, episcopŭ de Cervice. Acesta prinsese cu cancellarul Iojica unŭ mare prieteşugŭ şi astfelŭ aflase tóte planurile sale. Dar ambiţiosŭ şi prietenŭ mincinosŭ, căllughĕrul, care nu'şĭ îndrepta căile decât spre mijlócele cele maĭ sigure d'a dobêndi favórea Papeĭ, socoti că pentru acésta va ajunge maĭ lesne scopul sĕŭ prin împĕratŭ decât prin Iojica. Se hotărî dar a trăda prieteşugul şi încrederea luĭ Iojica şi esşind la Turda înainté commisarilor împĕrătescĭ, le spuse că Iojica âmblă prin tóte mijlócele a dobêndi tronul şi că nu lasă pe Nemţĭ a stĕpâni ţĕrra; că elŭ prin influinţa şi făgăduielile luĭ a trasŭ în parte'şĭ mulţĭ din deputaţiĭ dieteĭ şi că, prin îndemnurile luĭ, dieta nu voiesce a recunnósce de bune, învoielile făcute între Sigismundŭ şi cesarul, fĕră scirea eĭ. Trămişiĭ audind acestea, îşĭ urmară drumul către Alba-Iulia, unde Sigismundŭ îĭ priimi cu cinste şi le dete bună făgăduială că îşĭ va ţine cuvêntul către împĕratŭ. În conferinţa ce avu Sigismundŭ cu commisariĭ, faţă fiind şi Bosckai, se chibzuiră despre mijlócele d'a sili pe deputaţiĭ îndĕrĕtnicĭ a priimi învoirea făcută; hotărîră a dobêndi de la dînşiĭ prin spaĭmă, aceĭa ce nu credeaŭ că potŭ dobêndi cu voiă. Se învoiră dar a isbi o lovitură puternică, jertfind vre unul din ceĭ maĭ puternicĭ magnaţi spre a îngrozi pe ceĭ-l-alţĭ. Inima duşmană de ungurŭ se dete pe faţă prin acéstă allegere. Sigismundŭ luă cuvêntul şi arătă că Iojica este acela care merită pedépsa.

Inima luĭ Iojica se împluse de grijă când vĕdu sosirea fĕră veste a commisarilor împĕratuluĭ, de la care nicĭ unŭ bine nu putea aştepta.

A doua di dinḑĭ de diminéţă, plinŭ de acelŭ neastêmpĕrŭ, presimţire a uneĭ nenorociriĭ ce ne ameninţă, Iojica,

www.dacoromanica.ro

séŭ spre a se liniști și a se gêndi la scăparea sa, séŭ spre a se chibzui despre trebile ce eraŭ să se trateze în dietă, încăllecă pe unŭ callŭ ce îĭ dăruise de curênd Sigismundŭ și vru să éssă din oraşŭ, însoțitŭ numaĭ de vr'o câte-va din slugile sale. Pe când trecea pe pórta St. George, callul sĕŭ, împedicându-se de podul ce era stricatŭ, căḑu astfelŭ încât p'acì era să sfĕrâme capul luĭ Iojica. Dar acesta neînspăimêntându-se, se urcă îndată pe elŭ și înaintă cât-va în câmpiă; apoĭ acelaşĭ neastêmpĕrŭ îlŭ întórse în oraşŭ.

Dar pênĕ a nu sosi elŭ, Sigismundŭ, în vreme ce staturile dupĕ obiceĭu mergeaŭ în biserica cea mare spre a ține ședința lor, le trămitte poruncă d'a se aduna la palatŭ. Deputațiĭ ascultă de porunca prinçuluĭ și, fĕră a bănui nimicŭ, intră în palatŭ. În vremea acésta, Iojica sosind, intră și elŭ cu dînșiĭ. Dar îndată vĕdŭ că essirea li se închide de pretorienĭ. Atuncĭ intrară în sală commisariĭ împĕratuluĭ cari, arătând adunăriĭ cărțile de împuternicire ce aveaŭ de la împĕratŭ, expuseră prin graĭu misia lor, ḑicênd că aŭ venitŭ ca să pună în lucrare tractatul închiăiatŭ de Sigismundŭ cu împĕratul și că acum rĕmâne ca staturile să întăriască prin jurămêntŭ acéstă învoire. Sigismundŭ intră și elŭ atuncĭ în sala adunăriĭ și mărturisi că a făcutŭ cu împĕratul schimbul Transilvanieĭ pentru ducatele Ratibor și Oppeln; pentru aceĭa, poruncesce staturilor ca să asculte, cŏcĭ de nu, are la pórtă lictorĭ ca să pedepsĭască neascultarea lor.

www.dacoromanica.ro

XXVII.

Îndată ce prinçul sfêrşi cuvêntul sĕŭ, commisariĭ împĕrătescĭ scóseră scrisorile trămise de Iojica la vice-craĭul de la Casovia, de care amŭ pomenitŭ înapoĭ şi le arătară adunăriĭ, ḑicênd că e de tânguitŭ ca între magnaţiĭ Transilvanieĭ să se afle unul care să îndrăzneascĕ prin machinaţiile sale turburătóre, a ruinà allianţa şi învoielile închiăiate de atâta vreme între cesarul şi Sigismundŭ.

«Auḑind acestea, Bathori vru se depărteze d'asupră'ĭ «bănuiala de nestatornicià şi, cu o mêrşavă vicleniă, des- «cărcă tótă vina pe Iojica, ḑicênd că aceste scrisorĭ nu «sûnt prin scirea luĭ, că Iojica este autorul acestor ma- «chinaţiĭ şi acesteĭ conspiraţiĭ ascunse, duşmanŭ cesaru- «luĭ şi alŭ republiceĭ; că are communicaţiĭ secrete cu «Michaĭu-Vodă şi că elŭ nu póte sufferi ca o asemené «crimă să rĕmână nepedepsită. Apoĭ poruncì luĭ Stefanŭ «Bosckai de a arestui chiar în adunare pe bĭetul Iojica, «ce rĕmăsese înmărmuritŭ, vĕḑênd şi auḑind o ase- «mené neruşinată trădare. Elŭ fu datŭ în paza luĭ Ste- «fanŭ Lazăr, celŭ d'âintêĭu căpitanŭ alŭ pedestraşilor pa- «latuluĭ, care îlŭ puse în fére şi îlŭ duse în temniţă. Că- «derea unuĭ aşa însemnatŭ omŭ, favoritŭ pênĕ atunci alŭ «prinçuluĭ şi judecata sa fŏră marturĭ produseră effectul «care se aştepta de uneltitorĭ. Spaĭma intră în inima tu- «tulor, încât privirà înmărmuriţĭ şi în tăcere acéstă scenă. «Spre a insufla şi maĭ mare gróză în inimile deputaţilor, «Sigismundŭ puse de arestă unŭ ostaşŭ ce se deosebise «fórte multŭ atât în răsboĭu cât şi în pace, a-nume Thoma, «sub pricinuire că i s'a spusŭ de nisce pîrîtorĭ cum-că elŭ

www.dacoromanica.ro

«ar fi vorbitŭ óre-ce despre împilarea libertăţeĭ; apoĭ spre «nópte, fŏră judecată puse de'lŭ spênḑură în vilégŭ.»

«Tóte acestea fŏră-de-legĭ, ḑice istoricul ungurŭ Beth-«len, însufflară tutulor o mare durere şi se văitaŭ încetŭ, ḑi-«cênd că, dupĕ vechĭul decretŭ alŭ strămoşilor lor şi «dupĕ legile patrieĭ, nu se cădea ca nisce ómenĭ liberĭ să «fie pedepsiţĭ astfelŭ de pe capriçiul unuĭ omŭ, cu spên-«ḑurătóre şi cu tăiare de capŭ, fŏră pricină şi fŏră să li «se lase unŭ minutŭ ca să cunnóscă învinovăţirea ce li se «adduce; că déca e unŭ lucru grozavŭ şi criminalŭ d'a o-«morî pentru orĭ-ce pricină pe unŭ omŭ care n'a fostŭ «cercetatŭ şi învinovăţitŭ nicĭ osûnditŭ, era totŭ asemené «nedreptŭ a'lŭ arunca în temniţă. Dar aceste plângerĭ, «zadarnice eraŭ; nimenĭ nu îndrăzneia a vorbi în publicŭ «pentru legile patrieĭ, sciind fórte bine că îndată ce o «vorbă liberă va essi din gura cuĭva, vor trămitte laçurĭ, «securĭ, lictorĭ şi călâĭ ca să'lŭ omóre.»

XXVIII

Sigismundŭ publică atuncĭ unŭ decretŭ prin care îndatora pe totŭ proprietarul de unŭ domenŭ dăruitŭ de stĕpânire séŭ cumpăratŭ, cum şi pe totŭ proprietarul de unŭ officiŭ municipalŭ, a jura credinţă luĭ Rudolfŭ împĕratul şi craĭul Ungarieĭ, adăogênd că celŭ ce nu va primi acésta, se va privi ca unul ce a băgatŭ sabiă şi focŭ în ţérră şi va fi pedepsitŭ cu mórte şi confiscaţiă. Ḁcestŭ ameninţătorŭ decretŭ fu priimitŭ de toţĭ într'o adûncă şi tristĕ tăcere; nimenĭ nu murmură, nimenĭ nu arătă că se învoiesce.

În sfêrşitŭ deputaţiĭ îndrăzniră a face o încercare sfiéţă.

www.dacoromanica.ro

Eĭ trămiseră la Sigismundŭ pe Franciscu Theke, unul din ceĭ maĭ însemnaţi nobilĭ, spre a'lŭ ruga în numele tutulor, d'a nu părăsi ţérra într'unŭ asemené minutŭ, d'a cumpĕni cu minte cóptă, hotărîrea ce va lua; d'a nu se lăsa în asemené însemnate lucrurĭ, a fi povăţuitŭ de capriciŭ, ci de judecată; că, décă în orĭ ce lucru, semeţia şi graba sûnt rele, ele sûnt maĭ primejdióse decât totŭ-d'auna atuncĭ când se amestecă cu primejdia patrieĭ; că de i s'a urîtŭ atât cu naţiunea şi poporul încât voĭesce, fŏră ca nimenĭ să 'ĭ o céră, să'şĭ lase dregĕtoria sa, celŭ puçinŭ să lase nevătămată şi curată libertatea de care totŭ-d'auna ţérra s'a bucuratŭ, d'a'şĭ allege prinçŭ şi să păstreze neclintite drepturile ţĕrreĭ de la St. Andreĭu, regele Ungarieĭ, pe care aŭ juratŭ elŭ cu toţĭ ceĭ-l-alţĭ prinçĭ şi nobilĭ a le păzi. Bathori rĕspunse necăjitŭ la acéstă soliă «că elŭ nu vrea să âmble de pe placul altora, ci de pe alŭ sĕŭ.» Ducênd Franciscu Theke acestŭ rĕspunsŭ la deputaţĭ, aceştia desperaţi şi îngroziţi de ceĭa ce păţise Iojica, nu maĭ îndrăzniră a sta împotrivă şi, plecându-se împrejurărilor, se hotărîră a asculta nedrépta poruncă a prinçuluĭ şi a consuma astfelŭ prin învoirea lor, mişelésca trădare de ţérră aluĭ Bathori. Senatoriĭ maĭ âuteĭu, apoĭ ceĭ marĭ şi ceĭ-l-alţĭ deputaţĭ aĭ staturilor făcură jurămêntŭ luĭ Rudolfŭ, maĭ multŭ din buză decât din inimă.

După aceia, commisariĭ împĕratuluĭ, în numele luĭ, jurară paza drepturilor Transilvanieĭ. Exemplare ale jurămintelor şi copia învoireĭ între Sigismundŭ şi cesarul s'aŭ pusŭ în păstrare la Sibiĭu şi unŭ exemplarŭ din jurămêntul Transilvanilor se trămise împĕratuluĭ. Într'acestŭ chipŭ Ardélul fu trădatŭ Austrieĭ.

www.dacoromanica.ro

XXIX.

Magnaţiĭ şi nobiliĭ căutară atuncĭ să capete o resplată a laşităţeĭ lor. Eĭ trămiseră la Sigismundŭ pe Franciscu Theke şi pe Albertŭ Lüveg jude din Sibiĭu, ca să'lŭ róge să scóţă din temniţă pe Iojica, unŭ omŭ aşa de însemnatŭ şi care se rudĭa cu cele maĭ d'ântêĭ familiĭ, chiar şi cu a prinçuluĭ; că de a făcutŭ vre o crimă, să fie judecatŭ în callea legiĭ şi că Sigismundŭ nu se cade să nesocotĭască aşa pe faţă, libertatea nobililor, adăogind că eĭ staŭ gata a chiezăşui pentru Iojica. La acestea, Sigismundŭ rĕspunse că acum Iojica e în puterea commisarilor împĕrătescĭ, cărora le a datŭ ţérra şi puterea d'a face dreptate.

Chiar în nóptea aceĭa târdiŭ Christofor Keresztari porunci să scóţă pe Iojica din casa unde era arestatŭ. Acesta urcându-se în trăsură, faţă cu Eustatie Guylasi, ţise: «*Iată «preçul prietenieĭ regilor!*» Atuncĭ Keresztari îlŭ dete în mâna luĭ Bartholomeŭ Petz, care se întorcea la împĕratul. Acesta îlŭ duse la închisóre în Szathmar. Tótă averea luĭ Iojica fu confiscată. Se găsiră la dînsul nisce cupe de argintŭ, pe care Iojica pusese să sape aceste cuvinte, presimţire a sórteĭ ce'lŭ aştepta: «*Tu nu m'aĭ înălţatŭ a-«tât, Dumneţeul meŭ, decât ca să mĕ facĭ să caţdŭ de «maĭ susŭ!*»

XXX.

Predarea Ardéluluĭ de Sigismund în mâna Austrieĭ fu peste voĭa, nu numaĭ a locuitorilor din ţérră, ci âncŏ şi a acelor ce se aflaŭ expatriaţi. Scimŭ că între aceştia era şi

www.dacoromanica.ro

cardinalul Andreïu Bathori care petrecea în Polonia. Elŭ se credea firesce chiămatŭ a moșteni tronul dupĕ Sigismundŭ și află cu părere de rĕŭ că acesta, dupĕ ce l'a prigonitŭ, l'a isgonitŭ din țérră și 'ï a răpitŭ averea, acum ïï răpesce și sperarea ce avea d'a se urca într'o ḑi pe tronul Ardéluluï. Elŭ scrise o scrisóre luï Sigismundŭ, care firesce avu puçinŭ effectŭ; apoï îndrăzni să intre în Ardélŭ ca să facă vre o mișcare; dar, găsind pe Nemți întemeiați, se vĕḑu silitŭ a esși îndată; alergă în grabă la regele Polonieï și, sciind că împĕratul nemțescŭ era să dea Ardélul în stĕpânirea archiduceluï Maximilianŭ, ce păstra âncŏ titlul de rege alŭ Polonieï, se sili cu acésta cât putu spre a întĕrîta pe craïul Polonieï asupra împĕratuluï și a fratelui luï. «Nu e destul, ïï ḑise elŭ, pentru «casa Austrieï, care crede că totŭ ïï este ïertatŭ, d'a călca «tóte tractatele și d'a vrea să usurpeze tóte corónnele; ea «întrebuințéză astăḑï nu puterea ci șiretenia și înșelătoria «cea maï meșteșugită spre a despuïa nisce prinçï vecinï, «alliați aï Polonieï. Ambiția eï e pricina că astăḑï tótă «Ungaria geme sub jugul păgânilor; acolo va ajunge și «Transilvania, de nu se va grăbi a lua armele spre a în«frêna dorințele ambițióse ale uneï familiï a căreï lăcomiă «n'are mărginï.»

Nunciul Papeï ce se afla atuncï la curtea Vienneï, aflând de proiectele cardinaluluï, povățui pe curtea Austrieï ca archiducele Maximilianŭ să lepede titlul ce âncŏ purta de *Rege alŭ Polonieï*, ca prin acéstă satisfacțiă dată Polonilor să 'ï îndatoreze a nu lăsa pe cardinalul Bathori să facă turburărï în Ungaria. Dar craïul Polonieï nu sta atuncï a sprijini pretențiile cardinaluluï Andreïu. Elŭ se gătïa pentru nesocotita și nenorocita expediție ce

www.dacoromanica.ro

făcu în anunl acela în Suedia. E sciută că moştenind după mórtea tatăluĭ sĕŭ, crăia Suedieĭ, elŭ nemulţumise poporul acesteĭ ţerrĭ, voind, de pe svaturile cele rele ale iesuiţilor, să silĭască pe acestŭ poporŭ protestantŭ a priimi legea catholică. Ţérra atuncĭ se răsculă, puind în capul guvernuluĭ pe Carolŭ, ducele de Sudermania, unchĭul craĭuluĭ Sigismundŭ.

XXXI.

Pênĕ a nu se depărta din Transilvania, Sigismundŭ Bathori trămise cu o ambasadă solemnĕ pe Sarmasagi la Michaĭu-Vodă în ţérra Românéscă, despre care aflase că s'a turburatŭ fórte priimind vestea abdicărilĭ sale în favórea împĕratuluĭ. Elŭ lĭ trămise scrisorĭ în care lĭ scria că arŭ fi vrutŭ să'ĭ trămită pe Bosckai; dar fiind-că commisarilĭ cesaruluĭ sûnt acolé, elŭ are trebuinţă de dînsul şi pentru aceĭa, lĭ trămitte în locŭ, pe Sarmasagi, ca pe celŭ maĭ credincĭosŭ alŭ caseĭ sale pe care l'arŭ fi pututŭ trămitte şi că doresce ca Michaĭu să aĭbă tótă încrederea într'însul. Afóră din aceste scrisorĭ, prin ţisul deputatŭ făcu cunnoscutŭ luĭ Michaĭu-Vodă că elŭ nu voiesce a lăsa Transilvania fóră sperare de a se maĭ întórce, dar că crede că presenţa sa póte să aţîţe pe prinţiĭ creştinĭ a lua armele în contra Turcilor, toţĭ împrennă şi de odată; că crede iar că, fiind de faţă, multŭ maĭ bine va puté înlesni tóte pregătirile de banĭ şi armiĭ şi câte trebuie la răsboĭu, decât lucrând prin deputaţĭ; ĭar déca nu va isbuti a aţîţa, a împinge, a armà pe creştinĭ în contra Turcilor, precum doresce, va lucrà atuncĭ a aşeda o pace generalĕ între toţĭ creştinĭĭ şi barbarĭĭ, pace care, după asigurarea luĭ,

www.dacoromanica.ro

va coprinde și țérra Românéscă. Totŭ atuncï elŭ rĕspunse la cererea ce Michaĭu-Vodă ïï făcuse maï nainte d'a'lŭ ajuta spre a coprinde Moldova și'ï spuse prin Sarmasagi că îlŭ povățuïesce să stea liniștitŭ, cŏcï atât Papa cât și împĕratul sûnt hotărîțï a opri orï ce răsboĭu între Muntenï, Moldovenï și Poloni, intrând la nevoiă în mijlocŭ spre a'ï împăcĭui.

Illusiile cu care se hrăniă séŭ pe care numaï le arăta Bathori eraŭ cu totul copillărescï. Depărtatŭ de tronŭ, putea elŭ óre să aïbă maï multă influință în Europa decât când era pe tronŭ, strălucind de gloria biruințelor sale? Stavila care opriă legătura creștină d'a isbuti era temerea tutulor stĕpânirilor Europeï, despre ambiția și mărirea caseï austriace. Popórele Europeï nu voïaŭ să'șï verse sângele, baniï și sudórea lor pentru unŭ răsboïŭ alŭ căruï câștigŭ era să fie pentru Austria. De atuncï existența Turcieï se privïa ca necesară ecuilibruluï europeanŭ, ca o stavilă naturalĕ ambițieï Austrieï, precum acésta era o stavilă ambițieï Turcieï. Iată pricina pentru care Polonia, Francia și Engliterra nu numaï că nu voiră a intra în legătură în contra Turcilor, ba âncŏ ajutară pe aceștia, căutând a le dobêndi pacea, când ïï vĕḑu căḑuțï în grea nevoiă. Chipul cu care Austria luă în mână Transilvania și abdicarea prin înșelare a luï Bathori, măriră în Europa și maï multŭ dreptele temerï despre nesățiósa ambițiă a curțiï austriace.

XXXII.

Intr'aceïa, Sigismundŭ se gătïa a pleca spre Silesia. Elŭ nu luă pe soția luï cu dînsul, de care hotărîse a se des-

www.dacoromanica.ro

părți, ci o lăsă ca să cârmuiască tronul împreună cu commisariĭ împăratuluĭ. În 17 maĭu, elŭ ajunse la Zaurin, care din neîngrijirea Turcilor, de curênd căduse prin apucare fără de veste, în mâna ósteĭ împăratuluĭ. Archiducele Mattheĭu veni acolo a-doua-zi să întâlnĭască pe Bathori cu unŭ cortegiu pomposŭ. Dupĕ o şedere de treĭ dile, în care Nemțiĭ se silirĕ cât putură să facă pe Bathori a'şĭ petrece vremea prin turnire şi alte plăceri, se duserĕ amênduoĭ la Vienna şi apoĭ la Breslau şi în tóte locurile fură priimiți cu cea maĭ mare cinste, dupĕ poruncile într'adinsŭ ale împăratuluĭ. Pe la sfârşitul luĭ iunie, Sigismundŭ se duse la Oppeln şi Ratibor, unde ambasadoriĭ împăratuluĭ îlŭ instalară în noul sĕŭ stătuleț. Petrecerea luĭ Bathori în Austria produse unŭ entusiasmŭ pregătitŭ de curte, care țintĭa a'şĭ acoperi machinațiile cu care îlŭ despuiase de tronŭ. Austriacii urcaŭ pênĕ în slava ceruluĭ acéstă lepădare mărinimósă a luĭ Sigismundŭ de unŭ tronŭ întăritŭ prin atâté isbênd strălucite. Triumful luĭ Bathori asupra luĭ însuşĭ, ziceaŭ că este maĭ presusŭ de biruințele ce pênĕ atuncĭ străluciserĕ viéța sa. Tóte artele se întrecură spre a consânți memoria acestuĭ evenimentŭ. Vestitul Sadeler, zugravŭ împĕrătescŭ, din porunca luĭ Rudolfŭ, făcu portretul prinçuluĭ şi îlŭ împodobi cu figurĭ allegorice privitóre la abdicarea luĭ. Se vedea o ancoră de care se țineaŭ treĭ corónne cu acéstă devisă: *Scio cui credidi*. Aceste corónne arătaŭ Transilvania, Moldavia şi Valachia, pe care Bathori le dase împăratuluĭ, pe aceste douĕ ânsĕ numaĭ cu numele; de desubtul portretuluĭ, se săpase felurite versurĭ.

În țĕrrile străine, maĭ ântêĭu nimenĭ nu voĭ a crede lepădarea luĭ Sigismundŭ de tronŭ. Ómenii ambițioşi se

www.dacoromanica.ro

miraŭ cum să 'şĭ părăsĭască elŭ astfelŭ ţérra şi tronul. Toţĭ ceĭ cu minte nu se puteaŭ domiri cum elŭ, domnŭ stĕpânitorŭ, să rîvnéscă dupĕ o pălăriă de cardinalŭ. Abdicarea, lor li se părea unŭ amestecŭ de mărinimiă şi de slăbiciune, maĭ multŭ unŭ capriciŭ decât o faptă cumpĕnită şi seriósă. Din acésta, se putea lesne bănui că mâne póte acestŭ omŭ uşure, ascultătorŭ la altŭ capriciŭ séŭ la alte inspiraţiĭ constrarie, se va căi şi va lucra cu totul în contra fapteĭ de acum.

XXXIII.

Vestea prefacerilor din Transilvania şi ambasada luĭ Sarmasagi turbură fórte pe Michaĭu-Vodă. Singurŭ, isolatŭ, ţintă a vrăjmăşieĭ Turcilor, Polonilor, cari tocmaĭ atuncĭ înnouiră pacea cu Turcii, a Tătarilor şi a luĭ Ieremia Movilă, lipsitŭ de banĭ şi mijlóce pentru a ţine o oştire mare în picióre ca să se apere dinainté atâtor duşmanĭ puternicĭ, pênĕ aci elŭ îşĭ rezimase spatele şi armele de Transilvania.. Prin aceĭa numaĭ că acéstă ţérră pică sub stĕpânirea Austrieĭ, Michaĭu-Vodă, cu ţérra, trebuì să cadă sub influinţa acesteĭ împĕrăţiĭ, chiar şi déca Sigismundŭ nu arŭ fi tratatŭ pentru Valachia, lăsând Austrieĭ, drepturile de protecţiă dobêndite de dînsul. Michaĭu putea tare lesne să nesocotĭască acéstă dare, care n'avea nimicŭ seriosŭ în sine, de vreme ce vitejiile sale rupsese tractatul de la maĭu 1595; dar putea elŭ óre, aflându-se încunjuratŭ de atâţĭ duşmanĭ, sigurŭ că Turcii căuta prilejŭ a reîncepe răsboĭul, să se strice acum cu Austria? Elŭ vĕdu că proiectul sĕŭ asupra Transil-

www.dacoromanica.ro

vani eĭ se nimicesce, că sperarea sa cea ĭubită de a coprinde Moldova trebuie amânată de o-cam-dată; elŭ începu să crédă că alăturându-se pe lângă împĕrăţia Austrieĭ, va puté isbuti a face pe acésta să înţellégă importanţa d'a organisa şi d'a întemeĭa unŭ statŭ Românescŭ mare şi puternicŭ sub protectoratul eĭ şi care să fie sabia şi bulevardul eĭ şi ale creştinătăţiĭ despre Orientŭ. Credea ânsĕ şi maĭ multŭ, în sine însuşĭ. Elŭ nu părăsi proiectele sale, ci amână numaĭ îndeplinirea lor.

Spre a arăta bună-voinţa sa către împĕratul, se grăbi a trămite către commisariĭ împĕrătescĭ în Ardélŭ duoĭ solĭ, pe Ilie Cacacĭ sĕcuĭul şi pe Petre Arménul ca să le spună că, dupĕ plecarea luĭ Sigismundŭ, elŭ nu scie ce să facă şi în cine să se rezime, neavênd banĭ de ajunsŭ spre a plăti oştirea trebuincĭósă la răsboĭu; că nesciind ce aŭ de gêndŭ să facă cesarul şi commisariĭ, a trămisŭ ca să 'ĭ întrebe de 'ĭ potŭ înaintà banĭ acum, séŭ déca se îndatoréză a plăti maĭ pe urmă banĭĭ ce elŭ va lua împrumutŭ, zălojind averea luĭ; că spre a se înţellege de tóte aceste, s'ar fi dusŭ însuşĭ la dînşiĭ, dar că n'a pututŭ, fiind-că îşĭ scrântise unŭ umĕrŭ la vênătóre, căd̨ênd de pe callŭ. Commisariĭ gêndiră că cu orĭ-ce preçŭ trebuie a ţine în partea Austrieĭ pe acestŭ îndrăzneţŭ şi întreprind̨ĕtorŭ răsboĭnicŭ şi, spre a nu 'lŭ supĕra şi a nu 'lŭ sili să trécă la duşmanŭ, îĭ rĕspunseră să aĭbă puçină răbdare şi să fie sigurŭ că tóte se vor închiăià de pe dorinţele sale; că despre tóte acestea, eĭ se vor înţellege prin ómenĭ alleşĭ séŭ înşişĭ vor veni la dînsul; că îndată ce prinçul Maximilianŭ, ce se aştéptă să vină, va sosi, elŭ nu va uĭta nimicŭ din cele de trebuinţă spre a 'lŭ apăra şi a 'lŭ întări în puterĭ, ci âncŏ ĭĭ va trămitte şi cinstirĭ marĭ, care vor

www.dacoromanica.ro

cresce şi înălţa mărirea luĭ. Michaĭu-Vodă aşteptă câtă-va vreme, dar vĕdênd că archiducele Maximilianŭ nu maĭ sosesce, trămise cu o nouă soliă pe spătarul Radu şi pe logofĕtul Mirişte, ca să arate commisarilor că elŭ nu maĭ póte aştepta şi le cere unŭ rĕspunsŭ hotărîtŭ. Ambiĭ commisarĭ împĕrătescĭ, episcopul de Veitzen şi Istvanfi, ţinênd svatŭ cu uniĭ din ceĭ maĭ însemnaţĭ aĭ Transilvanieĭ şi lăsând ómenĭ alleşĭ spre a purta trebile Ardéluluĭ în lipsa lor, plecară înşişĭ spre a veni la Michaĭu-Vodă în ţĕrra Românéscă, luând cu sine pe Gaspar Corniş şi pe Pangratie Sennyei, cunnoscuţĭ bine luĭ Michaĭu din deosebite ambasade ce avură la dînsul. Luând pe la Sibiĭu şi Braşovŭ, eĭ trecură munţiĭ pe la Rucărŭ şi ajunseră la Tîrgovişte peste şépte ḑile, după plecarea lor din Alba-Iulia. Aflându-se totŭ bolnavŭ, Michaĭu trămise înainté lor, pe fiĭul sĕŭ Pĕtraşcu cu maĭ multŭ de treĭ miĭ soldaţĭ şi ĭ adduse cu mare cinste în Tîrgovişte. Conferinţele se prelungiră treĭ ḑile şi se închiĭară cu unŭ tractatŭ în coprinderea următóre :

XXXIV.

«Michaĭu, Voevodul ţĕrreĭ Românescĭ şi svetnicul Ma-«iestăţiĭ Sale Împĕrăteseĭ şi Crăiescĭ etc., din preună cu «Eftimie mitropolitul Tîrgovişteĭ, vornicul Dumitru, ba-«nul Mihalcea, clucerul Radu, logofĕtul Theodorŭ, vistie-«rul Andronake, spătarul Negru, logofĕtul Mirişte, banul «Calotă, svetniciĭ luĭ şi represintanţĭ aĭ ţĕrriĭ Românescĭ, «sûnt hotărîţĭ să'şĭ unĭască ţĕrra lor cu corónna Ungarieĭ. «Spre acestŭ sfîrşitŭ, înţellegêndu-se cu vrednicul de cin-«ste Stefanŭ Szuhay, episcopŭ de Veitzen şi prefectŭ alŭ

www.dacoromanica.ro

«camereĭ ungurescĭ de la Presburg şi cu pré strălucitul «Nicolae Istvanfi de Kissasz-aszon-falva, propalatinul re- «gatuluĭ Ungarieĭ şi căpitanŭ alŭ cetăţiĭ Œdenburg, legaţĭ «plenipotenţiarĭ şi commisarĭ împĕrătescĭ în Transilvania «şi în ţĕrra Românéscă, aŭ închiăiatŭ cele următóre:

«1°. Împĕratul se îndatoréză a da léfă la 5000 soldaţĭ «d'aĭ luĭ Michaĭu, cât pentru alţĭ 5000 călărime şi pe- «destrime ce cere Michaĭu, commisariĭ să se silĭască a face «ca împĕratul séŭ să'ĭ trămită óste, séŭ să dea léfă pen- «tru ţinerea şi armarea lor; ânsĕ véra, léfă întrégă, şi «ĭérna pe jumĕtate. Afóră de acésta, avênd Michaĭu ne- «voiă absolută de unŭ maĭ mare ajutorŭ, împĕratul «séŭ, în numele luĭ, archiducele Maximilianŭ se îndatoréză «a'ĭ veni în ajutorŭ cu oştile Ardéluluĭ şi din alte părţĭ. «Asemené şi Michaĭu se îndatoréză d'a se sili să respingă «mereŭ pe Turcĭ din partea loculuĭ şi de a merge în aju- «torul Transilvanieĭ şi a părţilor vecine ale Ungarieĭ, când «nevoĭa va porunci.

«2°. Michaĭu şi fiĭul sĕŭ Pĕtraşcu şi toţĭ următoriĭ lor «în liniă dréptă bărbătéscă, să stĕpânĭască ţĕrra Românéscă «cu tóte veniturile, drepturile şi hotarele eĭ, ca vasalĭ aĭ «imperiuluĭ, fără a plăti vre unŭ altŭ tributŭ decât să dea «în totŭ annul la împĕrăţiă unŭ darŭ de cinste, dupĕ voĭa «şi allegerea sa.

«Moşiile cumpărate de Michaĭu şi fiĭul sĕŭ cu banĭi lor «să fiă ale lor şi să aĭbă voiă d'a face cu dînsele orĭ ce le «va plăcea.

«3°. Întêmplându-se ca Michaĭu şi Pĕtraşcu să móră «fără moştenitorĭ, Măria Sa Împĕratul să aĭbă a întări pe «domnul ce se va allege prin învoirea obştéscă a boierilor, «staturilor şi rôndurilor ţĕrriĭ.

www.dacoromanica.ro

«Măria Sa va da domnuluĭ, orĭ-care va fi, în Ungaria séŭ «în Transilvania, o cetate cu venitурĭ îndestule spre ți-«nerea luĭ.

«4°. Făcĕtoriĭ de rele și desertoriĭ cari din țérra Româ-«néscă trecŭ în Transilvania și Ungaria, să se pótă prinde «și adduce înapoĭ.

«5°. Neguçătoriĭ din țérra Românéscă vor avé liberŭ «commerciu cu Transilvania, fĕră ânsĕ a vătăma privile-«giele cetăților slobode din acéstă țérră. În țérra Româ-«néscă, negoçul va fi liberŭ, plătind taxa hotărîtă.

«6°. Religia și biserica română să fie libere, ocrotite «și neattinse de nimenĭ.

«7°. Nuncĭĭ și ambasadoriĭ ce domnul țĕrriĭ va tră-«mitte la împĕratul séŭ la ducele Maximilianŭ să aĭbă în-«dată audiență și să fie tratați dupĕ cum cere cuviința.

«Acestŭ tractatŭ s'a închiĭatŭ în 9 iunie 1598, în bis-«serica St. Nicolae din Târgoviște.»

XXXV.

În aceĭașĭ ḑi (la 9 iunie), înainte de închiĭerea tractatuluĭ, Michaĭu-Vodă, în aceiașĭ biserică a Sântuluĭ Nicolae, depuse jurămêntul de credința luĭ Rudolfŭ II[16] și urmașilor luĭ și dupĕ dinsul, jură mitropolitul Eftimie și toțĭ boieriĭ.

Pênĕ a nu pleca din țérra Românéscă, commisariĭ deteră domnuluĭ preçul de 17,500 florinți de Ungaria, pentru pregătirile de răsboĭu; ḑece miĭ fiorinți fĭ plătiră în monetă și pentru ceĭ-l-alți șépte miĭ, Michaĭu-Vodă priimi unŭ inelŭ cu unŭ mare diamantŭ și alte treĭ-ḑecĭ și șépte diamante maĭ micĭ.

www.dacoromanica.ro

Acestŭ tractatŭ a fostŭ multŭ lăudatŭ de unii din istorici. Ţérra Românéscă singură, dis'aŭ ei, nu putea să'şĭ păstreze neatêrnarea sa; cum putea dar face maĭ bine decât a se închinà Austrieĭ cu aşa favoritóre condiţiĭ? Alăturându-se de Austria, românii din ţérra Românéscă se alăturaŭ de o dată şi de atâţĭa români fraţi aĭ lor din Transilvania, Banatŭ şi din părţile orientale ale Ungarieĭ. Moldovenii ânsĕ n'arŭ fi întârdiatŭ a se lipi de Austria cu aceleaşĭ condiţiĭ ca Muntenii. Prin lipirea cu Austria, românii încetaŭ d'a face parte din orientul barbarŭ şi se uniaŭ cu apusul luminatŭ şi astfelŭ sporiaŭ şi eĭ iute în callea civilisaţieĭ. Încetŭ cu încetŭ, împrejurările ajutând, românii sub ocrotirea Austrieĭ se întăriaŭ şi dobêndind unitatea naţională, dobêndiaŭ putinţa d'a câştiga cu vreme neatêrnarea lor şi intraŭ în tóte drepturile naturale ale naţiilor. Tóte aceste consideraţiĭ sunt frumóse şi arŭ fi fostŭ şi adevĕrate, déca din norocire, sinceritatea s'arŭ puté afla vr'odată în învoirile făcute între o parte slabă şi alta maĭ puternică, care este totŭ d'a-una plecată a abusà de puterea şi de protecţia eĭ, déca firea împĕrăţiilor care sunt nisce adunăturĭ de staturĭ şi naţiĭ fără nicĭ o asemănare şi legătură între ele, strînse şi ţinute la o laltă într'unŭ statŭ numaĭ prin silă, s'arŭ puté învoì cu idea naţionalităţeĭ şi a independenţiĭ naţiilor. Austria dar arŭ fi abusatŭ de protecţia eĭ, aceĭa ce arŭ fi silitŭ pe Românĭ a se aruncà din noŭ în braţele Turcilor, spre a scăpa de Nemţĭ, după cum făcuseră în vremea luĭ Mircea, spre a scăpa de Ungurĭ. Apoĭ chinuiţĭ de Turcĭ, arŭ fi ajunsŭ firesce acolo unde aŭ ajunsŭ, a se arunca în braţele Ruşilor, spre a scăpa de Turcĭ, pentru ca unŭ vécŭ după aceĭa, să se arunce ĭar în braţele Turcilor, spre a scăpa

www.dacoromanica.ro

de protectoratul împilătorŭ alŭ Muscalilor. Oscillaţiĭ nenorocite dar neapărate, când unŭ statŭ micŭ se află între altele maĭ marĭ şi smûncitŭ de dînsele. Acésta este sórtea nenorocită a naţiilor care se bizuĭescŭ în străinĭ, iar nu în ele înşile; astfel a fost şi va fi sórtea ţĕrrilor Române, câtă vreme nu se vor împuternici prin unitatea naţională. Străinul într'o ţérră e totŭ-d'a-una vătămătorŭ uneĭ naţiĭ şi facerile luĭ de bine chiar sunt rele marĭ.

Intr'acestŭ tractatŭ maĭ vedem cum că Michaĭu-Vodă ţîntì âncŏ a face tronul ereditarŭ şi a întemeĭa o dinastiă. Mulţĭ din voevoziĭ noştri ceĭ marĭ, înainté şi în urma luĭ Michaĭu-Vodă, visară ereditatea şi, printr'o fatalitate minunată, acestŭ visŭ făcu să se stingă cu sunetŭ moştenirea lor. Mircea celŭ bĕtrânŭ visă ereditate şi pênĕ nu muri, avu durerea să véḑă pe numeroşiĭ sĕĭ fiĭ legĭuiţĭ şi bastarḑĭ, sfâşiind ţérra prin pretenţiile lor la tronul de la care tatăl lor îĭ gonĭa. Négoe Basarabŭ visă ereditate şi pretenţia fiĭuluĭ sĕŭ d'a domni răsculă ţérra şi o aruncă în nisce răsbóĭe civile şi într'o anarchiă grozavă care dete prilejŭ Turcilor a face ţérra paşalîcŭ; ea arŭ fi şi peritŭ, décă din norocire nu 'şĭ allegea domnŭ pe Radul de la Afumaţĭ, care o mântui, iar fiĭul luĭ Négoe-Vodă muri pribégŭ şi în ticăloşiă la Constantinopole. Michaĭu-Vodă visă ereditate şi fiĭul sĕŭ muri expatriatŭ în pământŭ străinŭ, fără a 'şĭ maĭ vedé ţérra, după mórtea tătâne-sĕŭ. Şerbanŭ Cantacuzino visă ereditate şi bĕu otrava vĕrsată de chiar rudele sale de aprópe, iar fiĭul sĕŭ rătăci isgonitŭ în ţérră străină. Brâncovénu-Vodă visă ereditate şi pênĕ a nu muri, vĕḑu capetele a câte patru fiĭ aĭ sĕĭ rostogolindu-se la picĭórele sale, tăiate de sabiă turcéscă; pretenţiă nebună într'adevĕrŭ d'a întemeĭa stabilitatea uneĭ di-

www.dacoromanica.ro

nastiĭ într'unŭ pămêntŭ ce se mişcă şi se cufundă, în mijlocul furtunelor dese ce de din afóră îlŭ cutrieră, în mijlocul unor ómenĭ ce lesne se prefacŭ şi se schimbă! Moldovenii începură statul lor prin ereditatea domnieĭ, dar îndată caracterul nestatornicŭ alŭ poporuluĭ, îĭ adduse a face domniĭ dupĕ allegere. La unŭ poporŭ cu unŭ caracterŭ schimbătorŭ şi nestatornicŭ, trebuie instituţiĭ în analogiă cu firea sa, care să reguleze acéstă nestatornicia, fŏră a pretinde d'a o înăbuşi. Unŭ asemené poporŭ are trebuinţă de instituţiĭ libere, allegĕtóre, republicane.

XXXVI.

Coprinderea Transilvanieĭ de Austriacĭ şi tractatul luĭ Michaĭu cu dînşiĭ supĕrară fórte pe Turcĭ şi îĭ hotărîră a nu sufferi acésta şi a se oştì din noŭ asupra Transilvanieĭ şi a ţĕrriĭ Românescĭ, pênĕ ele se aflaŭ âncŏ în ameţéla acelor prefacerĭ de stĕpânire. Satîrgi-Mehemet-Paşa, alŭ duoîlé vizirŭ, ce se afla în Ungaria, priimi porunca a intra în Transilvania şi paşiĭ de pe marginea Dunărieĭ trebuiră a'şĭ împreuna puterile spre a năvăli în ţérra Românéscă. Michaĭu, împuternicitŭ prin ajutorul ce luase de la împĕratŭ, se pregătĭa acum a face o nouă campaniă cu Turciĭ, când o întêmplare neprevĕdută de nimenĭ, curmă proïectele sale, aruncă Ungaria, Transilvania şi Valachia în valluri nnoĭ şi în sfêrşitŭ deschise callea aşa multŭ dorită de inima luĭ.

În palatul din Ratibor în Silesia, Bathori, în locŭ de acea linişte filosofică de care 'şĭ făcuse o icóná aşa de încântătóre, găsi neplăcuta uniformitate a uneĭ vieţe fŏră lucru şi urîtul stĕpânì inima sa.

www.dacoromanica.ro

Ca toţĭ domnitorĭĭ cari de bună voiă se pogorîse de pe scaunŭ, elŭ se hotărîse a o face stĕpânitŭ fiind de ambiţia de a minună lumea prin despreţul măririlor omenescĭ şi printr'o faptă neobicĭnuită. Dar de îndată ce acestŭ minutŭ trecu, elŭ începu a dori de pe tronul perdutŭ. În mijlocul plăcerilor din Ratibor trăind o viéţă mollatică, fără trebĭ din lă-întru, fără grijĭ din afóră, i se făcu dorŭ de larma taberilor şi de acelŭ cortŭ deschisŭ, în care aerul băttea în tóte părţile. Fiind-că din putere şi din gloria militarĕ nu preţuise decât vanitatea lor, trufia luĭ suferĭa acum, cŏcĭ n'avea cuĭ da destule porunci; inima luĭ ofta dupĕ răsbóĭele, care hrănĭaŭ dragostea d'a auḑi pe toţĭ slăvind numele luĭ. Elŭ începu a blestema acum în zadar şi târḑiŭ pe aceĭ ce îlŭ svătuiseră la acéstă lepădare a tronuluĭ, ruşinósă şi pricinuitóre de atâté nenorocirĭ şi, cu aceĭaşĭ uşurinţă cu care venise în Ratibor, gêndi să se întórcă în Ardélŭ. Însĕ maĭ întêĭu ispiti déca spiritele din Transilvania îĭ sunt spre favóre şi adresă o scrisóre unchĭuluĭ sĕŭ Stefanŭ Bosckai, printr'unŭ trămisŭ înadinsŭ, expuindu'ĭ ca unŭ copillŭ urîtul ce'lŭ coprinsese şi rugându'lŭ prin juramінte ca să lucreze pentru dînsul, să pótă scăpa din acelŭ grozavŭ exiliŭ. În Transilvania, cârmuirea commisarilor împĕratuluĭ şi óre-care prefaceriĭ ce eĭ încercară a introduce nemulţumise pe aceĭ aspri magnaţĭ ungurĭ cari de atâ!a vreme învăţaseră a urî pe Nemţĭ. Eĭ eraŭ atuncĭ fórte îngrijaţĭ de amenінţările Turcilor din Banatŭ ca să nu năvălĭască fără veste asupră-le, fără ca eĭ să fie gata de împotrivire. De vreme ce Maximilianŭ archiducele era hotărîtŭ a lua stĕpânirea Transilvanieĭ, magnaţiĭ trămiseră la dînsul să 'lŭ róge a veni cât maĭ în grabŭ cu óste ca să ĭea guvernul ţĕrriĭ şi s'o apere de

www.dacoromanica.ro

duşmanŭ. Dar Maximilianŭ, încurcatŭ în rĕsboĭul din Ungaria, da ḑi peste ḑi şi nicĭ elŭ nu venĭa, nicĭ óste nu trămittea. Locuitorĭĭ Transilvanieĭ, îngrijaţĭ fiind-că nu'şĭ îndeplinesce făgăduĭelile făcute când i s'a închinatŭ Ardélulŭ, începurĕ a cârti asupra împĕratuluĭ. Bosckai cârtĭa maĭ multŭ decât toţĭ, părêndu'ĭ rĕŭ că prin abdicarea nepotuluĭ sĕŭ Bathori, perduse tótă importanţa şi puterea ce avea în ţérră. Când priimi scrisórea luĭ Sigismundŭ, elŭ o communică episcopuluĭ de Transilvania, Naprasdi, oposantŭ alŭ guvernuluĭ împĕrătescŭ şi care avea de prietenŭ pe Lupul Corniş unul din ceĭ maĭ însemnaţĭ sĕcuĭ şi, în înţellegere cu dînsul, rĕspunse luĭ Sigismundŭ ca să fie plinŭ de speranţă, fiind-că eĭ lucrézĕ pentru dînsul şi să se grăbĭască a veni în Transilvania.

XXXVII.

Cum priimi Bathori acéstă scrisóre, fŏră a maĭ întârḑia începu a se găti de plecare. Temêndu-se ca duhovnicul sĕŭ părintele Carilio, alŭ căruĭ zelŭ pentru Austria îĭ era acum cunnoscutŭ, adducêndu'şĭ aminte cu câtă înfocare îlŭ povăţuise a se lepăda de tronŭ, să nu'ĭ adducă vre-o împĭedecare, se gêndi a 'lŭ trămitte la împĕratul ca să 'ĭ arate că sorocul când treḅuĭa a i se plăti pensia hotărîtă a trecutŭ şi încŏ n'a priimitŭ nimicŭ şi totŭ deo-dată să 'lŭ róge ca să i se adaoge în stĕpânirea sa Lactemişul, moşiă a dómneĭ Maria Marica, fosta soţiă a luĭ Vratislaŭ Prenestein, vicarŭ de Boemia, care avea unŭ frumosŭ şi mare palatŭ ce se ḑice că seména cu vestitul palatŭ Pitti din Florenţa, séŭ vre unŭ altŭ locŭ frumosŭ de locuitŭ, plângêndu-se că în statul luĭ nu are casă de

www.dacoromanica.ro

locuință care să ĭ placă. Părintile Carilio plecă și în puține dile se întórse dobêndind ambele cereri de la împĕrătŭ. Dar Sigismundŭ nu așteptase întórcerea luĭ și puține dile dupĕ plecare'ĭ, însoțitŭ numaĭ de duoĭ inșĭ și îmbrăcatŭ, dupĕ cum ₤icŭ uniĭ, căllughĕresce, se pornì pe ascunsŭ din Ratibor și, lăsând drumul mare spre a nu cădea în cursele luĭ Maximilianŭ, se îndreptă pe altă calle maĭ lungă pe lîngă hotarul Polonieĭ și, în timpŭ de nópte, ajunse fŏră veste la Cluș în Transilvania, în 20 ale luniĭ luĭ augustŭ. Îndată ce sosi, se îndreptă cŏtre Michaĭu Katonai ce era prefectŭ alŭ orașuluĭ, carele ĭ spuse că și soția luĭ se afla sosită cu o ₤i înainte în orașŭ, spre a aștepta venirea archiduceluĭ ce acum era în Casovia și trămisese o miiă de călărețĭ spre a o însoți în Germania. Elŭ porunci să mérgă la dînsa să'ĭ spună că a sositŭ și s'o salute în numele luĭ. Principesa se afla la biserică făcêndu'și rugăcĭunea când i se adduse acéstă veste neașteptată ce o miră și o turbură fórte. Ea respunse că îndată ce se va săvêrși slujba bisericeĭ, nu lépădă o convorbire față cu marturĭ. Sigismundŭ pe dată ce se întêlni cu soția luĭ, simțind cât de multŭ ea ĭ va fi de trebŭință, în acelc împrejurărĭ, trase spre sine cu mângâĭerĭ prefăcute și cu făgăduĭelĭ pe acea sĕrmană femeiă, lipsită de svatŭ și de ajutorŭ, pe care atât o nesocotise și o urgisise maĭ nainte. Dup'aceĭa, fŏră întârdiere, porni pe Benedictŭ Macedi și pe Stefanŭ Lazar, capŭ alŭ soldaților palatuluĭ, care avea chiăile cetățiĭ, la Alba-Iulia, unde intrară fŏră de a afla commisariĭ împĕratuluĭ și duseră la Bosckai scrisórea luĭ Bathori. Acesta, chiar în nóptea aceĭa, luând cu sine o trupă de soldați, se duce la cortul luĭ Gaspar Corniș ce se afla tăbĕrîtŭ lîngă Sebeșŭ cu ó-

www.dacoromanica.ro

stea ţĕrriĭ adunată pentru apărarea despre Turcĭ şi 'ĭ vestesce sosirea luĭ Sigismundŭ la Cluşŭ cu soţia luĭ şi îlŭ îndémnă prin cuvinte scurte şi aspre a 'lŭ recunnósce de prinţŭ. Corniş, dupĕ óre-care îndúoire şi amenińţărĭ ale luĭ Bosckai, se învoi. Moise Sĕcuĭul (Szekeli) trase îndată pe sĕcuiĭ ce alcătuia cea maĭ mare parte din oştire, în conspiraţiă, făgăduindu-le libertatea. Exemplul acestora trase şi pe cele-l-alte oştĭ care recunnoscură de capŭ pe Bosckai. Commisariĭ împĕrătescĭ, părăsiţĭ de oştĭ şi de Corniş, trămiseră cărţĭ cetăţilor săsescĭ şi la Cluşanĭ spre a le adduce aminte jurământul făcutŭ împĕratulŭĭ. Eĭ trămiseră şi luĭ Maximilianŭ treĭ plicurĭ de scrisorĭ totŭ într'unŭ felŭ, ca să 'ĭ ḑică să grăbĭască a veni pênĕ nu va apuca duşmanul a se întări. Dar aceste scrisorĭ n'avură norocŭ a merge la adresa lor. Unŭ plicŭ ce se încredinţase unuĭ Gherghe Palaticĭ fu datŭ de acesta luĭ Bosckai ca să 'ĭ attragă favórea. Altul se luă de la Nicolae Hanol pe când acestŭ curierŭ îşĭ schimba callul la Turda, cu mare primejdiă a vieţiĭ sale. Iar alŭ treĭlé, Iónŭ Marin raguzanul ce îlŭ ducea, trădatŭ fiind de soţiĭ sĕĭ italienĭ, fu silitŭ a 'lŭ înghiţi, când în vremea nopţiĭ aproḑiĭ, bănuind ce avea elŭ cu sine, îĭ înconjurară casa şi âmblaŭ a sparge uşile spre a intra.

A-doua-ḑi dinḑĭ de diminéţă Bosckai eşi din tabĕră cu Corniş şi se duse la deputaţiĭ împĕratulŭĭ de le arătară scrisorile luĭ Sigismundŭ ce îĭ chiăma la dînsul. Aceştia rĕspunseră că vremea îĭ va svătui. Bosckai atuncĭ puse pază la palatul unde se aflaŭ commisariĭ şi întorcêndu-se în tabĕră, chiămă o adunare, unde se plânse de Nemţĭ că sunt greĭ şi scumpĭ, că nu trămiseseră pênĕ atuncĭ nicĭ oştirĭ, nicĭ banĭ, nicĭ ajutóre; că Maximilianŭ nu îndrăz-

www.dacoromanica.ro

nesce să vină în provinciă; că pênĕ în acea ḑi eĭ fuseseră purtaţĭ de deputaţĭ cu nădejdĭ zadarnice; că nu trebuie a maĭ aştepta nimicŭ de la dînşiĭ; că duşmaniĭ sûnt în arme, primejdia de façă. Nevoia e neapărată de a 'şĭ întórce dorinţele asupra aceluĭ prinçŭ pe care mila dumneḑeéscă îlŭ adusese înderĕtŭ şi că trebuie a 'ĭ da înapoĭ sceptrul. Toţĭ acclamară aceste cuvinte, urară annĭ mulţĭ şi fericiţi prinçuluĭ şi trămiseră deputaţĭ la Clujŭ spre a 'lŭ felicíta. Deputaţiĭ cesaruluĭ fură aspru păziţĭ.

XXXVIII.

Sigismundŭ, dupĕ ce priimi jurămêntul locuitorilor Cluşuluĭ, trămise în tóte părţile în Transilvania spre a înşciinţa pe poporŭ de sosirea luĭ. Toţĭ se suppuseră, Saşiĭ numaĭ stătură în cumpĕnă cât-va. Eĭ ḑiceaŭ că nu potŭ a 'ĭ face jurămêntŭ din pricină că tot elŭ le poruncise d'a jura împĕratuluĭ şi că maĭ nainte trebuĭa să 'ĭ deslege de acelŭ jurămêntŭ. Cetatea Oradia mare, ce era commandată de George Kiral, rĕmase singură de nu voì a se suppune luĭ Sigismundŭ şi a călca jurămêntul făcutŭ împĕratuluĭ.

În 22 augustŭ, Sigismundŭ scrise archiduceluĭ Maximilianŭ, carele era în calle ca să vină în Transilvania, cum că vĕḑênd însuşĭ cu ochiĭ că principatele Oppeln şi Ratibor ce i se dedese spre compensaţiă pentru Transilvania şi Valachia, eraŭ de o valóre multŭ maĭ neînsemnată decât ceĭa ce i se arătase, aflase de cuviinţă, pentru aceste drepte şi puternice cuvinte, a se întórce în ţérra sa; că acum e stĕpânŭ peste Cluşŭ, capitala Transilvanieĭ; că e hotărîtŭ a se sili cât va puté ca să păstreze ce e alŭ sĕŭ, împotriva

www.dacoromanica.ro

orĭ căruĭa arŭ năvăli asupră'ĭ. De aceĭa rógă pe Maximilianŭ d'a nu 'şĭ maĭ urma înainte călătoria, ca să nu 'lŭ pună în réoa nevoiă d'a se apăra şi d'a supĕra pe ceĭ ce caută a 'ĭ îndatora; că în orĭ-ce chipŭ elŭ este hotărîtŭ a cruța totŭ d'a-una şi a căuta dupĕ cum se cade cinstea şi protecția împĕratuluĭ şi a caseĭ Austrieĭ, d'a respecta sânta împĕrăție, dupĕ cum totŭ d'a-una a urmatŭ şi d'a sprijini interesele eĭ pe cât îĭ va sta în putință.

Dupĕ aceĭa, Sigismundŭ se duse la Turda cu soția luĭ, unde convocă dieta şi trămise cărțĭ poruncitóre, iscălite de dînsul şi de soția luĭ, la commisariĭ cesaruluĭ, amenințându'ĭ că 'ĭ va adduce cu sila de nu vor voì să vină de voiă. Pentru aceĭa, commisariĭ însoțiți de o trupă de călărețĭ, fură aduşĭ la Turda şi dupĕ cincĭ ḑile de la sosirea or, Sigismundŭ îĭ chiămă dinainte'ĭ şi, depărtând orĭ-ce martorŭ afóră de soția luĭ, le ḑise cu vorbe prefăcute că este tare mîhnitŭ că a supĕratŭ pe cesarul prin întórcerea sa din Silesia, dar că a fostŭ silitŭ fóră voiă a o face, căcĭ locul acolo nu 'ĭ era plăcutŭ ca locuință; că păstréză încŏ cesaruluĭ vechĭa sa credință, numaĭ acesta să nu 'ĭ facă răsboĭu şi Maximilianŭ să nu caute a 'lŭ goni din țérră; că elŭ crede că n'are a se teme de una ca acésta de la nisce prinçĭ aşa de bunĭ şi de înțelepțĭ; dar că, déca din întêmplare va vedé că pregătescŭ improtivă'ĭ vre o vrăjmăşiă, atuncĭ va aduna şi dînsul puterile sale şi ale altor prinçĭ şi se va pregăti de apărare. Apoĭ făgădui commisarilor că 'ĭ va libera îndată ce suppuşiĭ sĕĭ îĭ vor fi ĭertatŭ. Într'aceĭa, Maximilianŭ ce sosise la Casovia, prinse câte-va carre ale prinçuluĭ Transilvanieĭ ce veniaŭ din Silesia încărcate cu multŭ aurŭ în banĭ şi bucățĭ, precum şi cu alte lucrurĭ prețióse şi în care eraŭ şi mulțĭ ómenĭ

www.dacoromanica.ro

din suita prinçuluĭ. Maximilianŭ duse aceste carre în oraşul celŭ maĭ apropiatŭ. Cum află acésta, Sigismundŭ declară că nu va da drumul commisarilor pênĕ ce nu i se vor întórce carrele. Din acésta începură vorbe maĭ aspre între dînsul şi curtea Austrieĭ. Elŭ striga tare împrotivă'ĭ accusându-o că a întrebuinţatŭ rĕŭ credinţa sa cea lesne şi încrederea sa. La aceste cuvinte casa Austrieĭ rĕspunse tare că Sigismundŭ adaoge obrăznicia pe lângă viclenia sa.

XXXIX.

Reurcarea pe tronŭ a luĭ Bathori, ca şi abdicarea luĭ, trebui să fie fatalĕ unuĭ omŭ ce îlŭ slujise cu atâta credinţă şi fu jertfitŭ de dînsul cu o cruḑime atât de viclénă. Iojica, cum scim, zăcea în închisóre la Szathmar, când împĕratul, turbatŭ de mâniă că Sigismundŭ îĭ răpise Transilvania, voì să 'şĭ rĕsbune asupra cuĭ-va şi să înfrêneze cu acésta pe împrotivniciĭ Transilvanĭ. Elŭ trămise îndată la Szathmar pe Ionŭ Marin, dalmatŭ din Raguza, ca să omóre pe Stefanŭ Iojica. Acesta, ce fusese ruditŭ cu Iojica, temêndu-se a nu fi accusatŭ că s'a purtatŭ nelegĭuitŭ cu unŭ aşa mare omŭ, vru să 'lŭ judece, chiămă vre o câţĭ-va inşĭ spre a 'lŭ judeca, pîrîndu'lŭ că a pretinsŭ la domnia Transilvanieĭ şi că e vinovatŭ în contra suveranuluĭ, cŏcĭ a aţîţatŭ pe ceĭ marĭ şi pe poporŭ şi a voitŭ să dobândĭască o ţĕrră ce împĕratul o hotărîse luĭ Maximilianŭ. Iojica sufferi cu multă mărinimiă nedreptatea sórteĭ luĭ; elŭ despreţui orĭ-ce apărare, nu priimi nicĭ advocatŭ, nicĭ voì a resturna multe cuvinte mincinóse şi nedrepte ale pîreĭ; elŭ nu voì a cere nicĭ de la judecătorĭ,

www.dacoromanica.ro

nicĭ de la împĕratŭ revisia procesuluĭ. Fu dar osânditŭ la mórte. Singură femeia luĭ ce era şi ea româncă, fostă dómnă în ţérra Românéscă, făcu óre-care rugăcĭunĭ şi ispitirĭ zadarnice pentru a mântui pe soţul eĭ. Osânditul fu maĭ târdiŭ pusŭ la cazmă; apoĭ îlŭ duseră la pórta cetăţiĭ unde, după ce rosti câte-va cuvinte spre apărarea sa şi ceru după obiceĭu, ĭertăcĭune de la mulţimea adunată, fu isbitŭ cu securea de unŭ turcŭ robitŭ; capul i se rostogolĭ la pământŭ. S'a băgatŭ de sémă că Iojica fu omorîtŭ în aceĭaşĭ lună şi ţi când, cu patru annĭ maĭ înainte, prin inspiraţia luĭ, a luĭ Gesti şi Bosckai se sugrumară Baltazar Bathori şi Wolfgang Kowatzius. Elŭ fu îmmormêntatŭ fără nicĭ o cinste într'o biserică din cetăţuiă şi d'abié acoperitŭ cu pământŭ, ceĭa ce vĕţêndŭ unŭ prietenŭ alŭ luĭ Iojica, ceru voiă căpitanuluĭ din Szathmar ca să 'lŭ îngrópe după cuviinţă. Ástfelŭ fu sfârşitul acestuĭ bărbatŭ, unul din ceĭ maĭ marĭ aĭ Românilor din Ardélŭ. Déca norocirea arŭ fi ajutatŭ meritul şi ambiţia luĭ, elŭ arŭ fi ajunsŭ să domnĭască în patria luĭ şi sórta fraţilor sĕĭ românĭĭ arŭ fi fostŭ cu totul alta. Vina luĭ fu că dorì independenţa patrieĭ sale. Elŭ peri nevinovatŭ şi uccisŭ fără de lege de Austria, căcĭ ea n'avea dreptŭ asupră'ĭ, nefiind suppusul eĭ, vina ce i se împuta fiind săvârşită înainte ca Austria să fi occupatŭ Ardélul. Averea sa fu confiscată de împĕrăţiă. Lăsară numaĭ soţieĭ sale şi juneluĭ sĕŭ fiŭ câmpul Grindu, spre a puté sufferi amărăcĭunea stărĭĭ de faţă şi a îndulci dorul stărĭĭ trecute. Vremea însă întórse o parte mare din moşiile luĭ Iojica la fiĭul sĕŭ. Urmaşiĭ drepţĭ aĭ luĭ Iojica şi pênĕ aţĭ se ţinŭ în bună stare şi tréptă, dar; cu totul deosebiţĭ de străbunul lor, eĭ trădară naţionalitatea română pentru a îmbrăţişa pe cea ma-

www.dacoromanica.ro

ghiară şi trădară şi pe acésta, dându-se cu totul în partida caseĭ Austrieĭ, duşmana Ungarieĭ şi uccigaşa străbunuluĭ lor.

XL.

Se auḑi atuncĭ că alŭ duoĭlé vizirŭ Mehemet-Satîrgi-Paşa se apropiă de hotarele Transilvanieĭ, că împresurase Cĭanadul şi îlŭ luase după ce bătt*u*se pe commandantul cetăţiĭ Franciscŭ Lugaci şi oştile sale; că într'o alergătură coprinsese Aradul şi Naglacĭul care fuseseră părăsite de oştile împĕrătescĭ şi că acum se îndréptă spre Oradia. Sigismundŭ expedui la Satîrgi pe Mattheĭu Borbeli, cerênd să 'ĭ trămită patru deputaţi la Lipova ca să trateze de o allianţă. Elŭ făgădui ăncŏ cum că de vor voi Turciĭ, le va da în mână pe deputaţiĭ împĕratuluĭ, numaĭ să facă pace. Dar Satîrgi ĭĭ rĕspunse a se adresa la Constantinopole de voiesce a contracta allianţă. Acestŭ rĕspunsŭ spăimêntă pe Sigismundŭ şi, vĕḑênd că altŭ chipŭ decât a căuta să se împace cu împĕratul nu este, începu a trata maĭ cu omenire pe deputaţĭ şi porni la Casovia către Maximilianŭ pe Gavriil Heller şi pe Luca Transmerici cetăţenĭ din Cluşŭ, spre a pipăi gêndurile archiduceluĭ. Deputaţiĭ ĭĭ adduseră cuvinte blânde de la Maximilianŭ şi făgăduĭala de a'ĭ întórce carrele şi ómeniĭ prinşiĭ, de va da drumul deputaţilor pênĕ în nouĕ ḑile. Sigismundŭ, veselŭ de acestŭ rĕspunsŭ neaşteptatŭ, se grăbi de trămise pe deputaţĭ la Casovia, lîngă Maximilianŭ, pe care îlŭ găsiră greŭ bolnavŭ.

E învederatŭ că Austria în acelŭ momentŭ când Turcĭĭ cu o nouă furiă se pornise spre bătt*a*iă nu îndrăzn*ĭ*a

www.dacoromanica.ro

a deschide răsboĭu şi că preferĭa mijlóce pacĭnice de învoire. Acéstă încredinţare încuragĭè pe Sigismundŭ d'a porni la Praga pe episcopul Albeĭ, Napradi şi pe Stefanŭ Bocskai, împreună şi cu comitele Sigismundŭ de la Torre, care fu însărcinatŭ a trece de la Praga, în Roma la Papa Clementŭ. Deputaţiĭ eraŭ însărcinaţĭ d'a cere reînnoirea allianţeĭ de la 1594.

Sigismundŭ trămise într'aceĭaşĭ vreme pe Stefanŭ Bodoni la Michaĭu-Vodă de care simţĭa cât are trebuinţă Transilvania, ca să 'lŭ róge a închiăia unŭ tractatŭ de allianţă şi totŭ de-o-dată să 'ĭ céră şi unŭ ajutorŭ de óste împotriva glóteĭ turcescĭ ce înainta spre a pustiĭ Transilvania. Michaĭu-Vodă se temu că de nu va priimi allianţa luĭ Sigismundŭ şi de nu 'ĭ arŭ sta în ajutorŭ, l'arŭ puté sili pe acesta a se arunca în braţele Turcilor; aceĭa ce arŭ fi fostŭ o mare primejdiă pentru ţérra Românéscă, cŏcĭ Turcĭĭ o arŭ fi pututŭ isbi şi din partea Dunărĭĭ şi din partea munţilor. Pentru ţérra Românéscă, lupta cu o armiă ce vine despre Dunăre e peste putinţă de nu va puté a se rezima pe munţĭ. Allianţa Transilvanieĭ în astŭ casŭ ĭĭ este dar neapărată. Michaĭu scia apoĭ că împĕratul căuta împăcĭuire cu Sigismundŭ; de aceĭa nu se înduoì a priimi allianţa, puind condiţiă cu jurămêntŭ că pe câtă vreme Sigismundŭ va sta pe tronŭ, nu va lăsa pe Turcĭ să intre în acea ţérră. Acéstă condiţie priimindu-se, Michaĭu-Vodă spuse luĭ Sigismundŭ că nu va puté priimi rugăcĭunea ce 'ĭ face ca să vină însuşĭ într'ajutorŭ din pricină că însuşĭ e amenințatŭ de Turcĭ din partea Dunărĭĭ, dar la trebuinţă ĭĭ va trămitte orĭ cât ajutorŭ va puté. Fŏră multă întârdiere Michaĭu-Vodă trămise luĭ Sigismundŭ treĭ miĭ voĭnicĭ archebusierĭ pedestri, învestiţĭ unguresce, toţĭ în-

www.dacoromanica.ro

tr'o formă şi 500 călăreţĭ cazacĭ cu paloşŭ, arcŭ şi archebusă, puindu-le capŭ pe aga Lecca. Eĭ sosiră în Cluşŭ, unde era adunată armata luĭ Sigismundŭ ce priveghĭa mişcările Turcilor cari băttеaŭ Oradia.

XLI.

Hafiz-Ahmet-Paşa fostul beĭler-beĭu în Bosna, ce se afla de curênd numitŭ paşă la Vidinŭ, însărcinatŭ d'a apăra şi a strejui ţĕrmurile Dunărieĭ, priimise poruncă să se uniască cu Mehemet-Paşa de la Silistra ca să năvălĭască în ţĕrra Românéscă. Michaĭu-Vodă aflând aceste gătirĭ ale Turcilor, îşĭ strînse oştile şi le porni spre Nicopole, unde se puseră a pândi pe Hafiz-Paşa, care împreună cu Ramazan-Zadeh, beĭu de Adana, şi cu alţĭ reizĭ ce i se dedese în ajutorŭ, essì din Vidinŭ şi luă callea Ruşcĭukuluĭ şi Silistreĭ spre a se unì cu Mehemet-Paşa. Când ajunse Hafiz-Paşa în câmpia Senaudin lîngă Nicopole, la satul Chiselescĭ, vornicul Dimu séŭ Dumitru, capul oştireĭ române, se prefăcu că e însărcinatŭ de Michaĭu spre a trata de pace şi, sub pretextŭ că adduce carrele cu tributul, elŭ apropiè de taběra turcéscă tunurile sale acoperite cu postavŭ roşu; 20,000 Românĭ deteră de o dată şi fŏră veste năvală asupra Turcilor ce eraŭ d'abié 3000; fórte puçinĭ din aceştia stând împotrivă, toţĭ deteră dosul şi scăpară în Tĕrnoviţa. Vornicul Dimu se întórse la Michaĭu cu douĕ tunurĭ luate din acea isbêndă. Michaĭu trecu atuncĭ cu tótă óstea sa Dunărea maĭ presusŭ de Nicopole şi întêmpină pe Hafiz-Paşa, care cu oştĭ ce căpătase din Dobrogea şi Zagre, în numĕrŭ de 13,000, veniа să 'şĭ rĕsbune învingerea. Michaĭu-Vodă isbesce de façă pe Turcĭ,

www.dacoromanica.ro

ĭĭ biruĭe, ĭĭ împraştie, le coprinde tunurile şi tótă taběra. Spunŭ că în acéstă învingere, Hafiz-Ahmet-Paşa perdu totŭ, âucŏ şi haĭnele sale şi turbanul şi că Michaĭu, vrênd să 'şĭ rîdă de dînsul, îmbrăcă o babă bătrână cu haĭnele şi cu turbanul paşiĭ şi o arătă armieĭ sale, ḑicênd : «Iată «serdarul; l'am prinsŭ ; celŭ puçinŭ nu e deosebire de la «unul pêne la altul »; şi rîdea ḑicênd acestea. Michaĭu-Vodă se apucă apoĭ a batte cu tunurile cetatea Nicopoleĭ şi sâmbătă 10 septemvrie dete unŭ asaltŭ mare, dar nu putu intra în cetate, cŏcĭ Turciĭ zidĭaŭ nóptea aceĭa ce spărgeaŭ Româniĭ ḑioa. Dupĕ ce maĭ şeḑu Michaĭu-Vodă acolo treĭ ḑile, arseră oraşul şi plenuiră ţérra împrejurŭ, apoĭ purcese cu tótă óstea în susŭ spre Vidinŭ. Sangiacul ce rĕmăsese acolo, trămise de grabŭ de strînse toţĭ Turciĭ din ţinutul Vidinuluĭ şi dete de scire şi beĭuluĭ din Baia de 'ĭ veniră oştĭ într'ajutorŭ şi essì întru întêmpinarea luĭ Michaĭu-Vodă în şesul Vidinuluĭ. Răsboĭul ţinu tare şi multă vreme ; în cea de apoĭ, fură biruiţĭ Turciĭ cu multă peire a lor; puçinĭ scăpară în cetate, ceĭ-l-alţĭ fură tăiaţĭ, goniţĭ, răsipiţĭ. În góna ce dete Turcilor Michaĭu, carele depe obiceĭu se afla în fruntea oştilor, căutând a se batte singurŭ ca unŭ soldatŭ, precum făceaŭ eroiĭ vechimeĭ, învăpăiatŭ de bărbăţia sa fără să simţă, se vĕḑu singurŭ, rĕslăţitŭ de ómeniĭ sĕĭ. O cétă de Turcĭ vĕḑêndu'lŭ, se întórseră cu mare furiă asupră'ĭ ; Michaĭu se apără vitejesce, uccide vr'o câţĭ-va din duşmanĭ, când unŭ turcŭ cu suliţă o împonţişă asupra luĭ şi'ĭ o înfipse puçinŭ în pântece. Dar domnul, vĕḑênd primejdia, se grăbi a apuca suliţa cu amêndouĕ mânele sale de ferŭ şi caută în tóte părţile ca să 'ĭ vină cine-va din boĭerĭ în ajutorŭ să 'lŭ scape de peire. Alţĭ boĭerĭ maĭ aprópe nu se aflară,

www.dacoromanica.ro

fŏră numaĭ Preda Buzescu și frate-sĕŭ Stroe stolnicul, cari grăbiră de tăiară capul turculuĭ și pe cele-l-alte soțiĭ ale luĭ și mântuiră pe domnul lor, care le fu totŭ d'a-una recunnoscĕtorŭ pentru bărbăția ce eĭ arătară atuncĭ.

După acéstă bătt'ăllia șeḑu Michaĭu-Vodă sub cetate ḑece ḑile deplinŭ, arḑênd împrejurŭ tótă marginea țĕrriĭ turcescĭ; apoĭ, cu tóte oștile și cu tótă dobênda, plecă spre a trece Dunărea pe la Rușava în țérră. Ânsĕ când fură oștile jumĕtate trecute, se lăsă unŭ vêntŭ cu viforŭ pe Dunăre încât fu silită cea-l-altă jumĕtate din urmă a aștepta ḑece ḑile pênĕ se potoli vêntul, în care vreme oștirea a totŭ plenuitŭ și arsŭ țérra turcéscă împrejurŭ. După aceĭa, trecu și ea și se adunară în 5 noemvrĭe; iar domnul cu toți boĭerĭĭ se întórse la scaunŭ în Târgoviste. Elŭ adduse în țérră 16 miĭ creștinĭ de ambe sexe din Bulgaria cu averea lor, pe cari 'ĭ așeḑă în țérră, dându-le pămênturĭ spre a împlé locurile pustiite de Turcĭ. Apoĭ cum ajunse în capitală, trămise în darŭ luĭ Bathori din dobênda luĭ, pe fratele pașiĭ de Anatolia ce 'lŭ prinsese în bătaiă, unŭ stégŭ mare auritŭ cu o corónnă de argintŭ poleitŭ și unŭ hangerŭ turcescŭ într'o técă de aurŭ.

XLII

Aceste strălucite isbêndĭ ale luĭ Michaĭu-Vodă spăimêntară pe Turcii, ce se luptaŭ în Ungaria și deteră curagĭu creștinilor. Satîrgi-Mehemet-Pașa care, după cum scim cu o puternică óste prin săpăturĭ de mine și dese asalturĭ băttea Oradia mare, ce era vitejesce apărată de locuitorĭ, îndată ce află veste că treĭ castelle micĭ din Ungaria picase în mâna Nemților, că Buda e asediată și în sfêrșitŭ

www.dacoromanica.ro

că Michaĭu-Vodă a bătutu pe Hafiz-Paşa, se ridică cu oştirea sa şi se trase spre Solnocŭ. Sigismundŭ Bathori se întórse la Cluşŭ, unde licenţiè oştirea şi plecă cu principesa în preâmblare prin ţérră, rĕsufflând atuncĭ de temerea ce avusese despre Turcĭ; începu ânsĕ a 'ĭ fi frică ca nu cumva împĕratul, folosindu-se de învingerea Turcilor, maĭ sigurŭ şi maĭ liberŭ în mişcările sale, să voïască a 'ĭ impune acum aspre condiţiĭ; din noŭ începu a se căĭ că s'a urcatŭ pe tronŭ şi scrise deputaţilor sĕĭ la Praga ca să caute celŭ puçinŭ a „dobêndi să i se adaoge pe lûngă principatele Oppeln şi Ratibor, ţinutul Kremner în Moravia, cu o pensiă de 50,000 scuḑĭ de aurŭ şi amnistia despre revoluţia acésta a Transilvanieĭ. În vreme ce ambasadoriĭ sĕĭ lucraŭ cu inimă la Praga şi isbutiră pênĕ în sfêrşitŭ a dobêndi condiţiĭ fórte favorabile de la împĕratul şi astfelŭ cum nu se aşteptaŭ a dobêndi, partida contrariă Austricĭ, care acum era fórte mare în Transilvania, lucra maĭ cu grabă, folosindu-se de orĭ-ce sgomotŭ care făcea pe Sigismundŭ a 'şĭ schimba părerea, arătându'ĭ neîncetatŭ că tractatul luĭ cu împĕratul este o mare ocară pentru dînsul şi va fi o pată vecînică pentru familia luĭ; că din prinçŭ suveranŭ a ajunsŭ robŭ alŭ Austrieĭ; că de va pune în îndeplinire unŭ asemené tractatŭ nedreptŭ, trebuie să se témă de viéţa luĭ, şi că în sfêrşitŭ Transilvania are să se afle în primejdiă d'a fi năpădită de Turcĭ, cari nu vor îngădui nicĭ o dată pe casa Austrieĭ să stĕpânïască acéstă ţérră. Eĭ ḑiceaŭ că ţérra e ostenită de rĕsboĭu şi că singura mântuire pentru dînsa e allianţa cu Turciĭ. Dar fiind-că Sigismundŭ are legăturĭ prin jurămêntŭ cu Michaĭu-Vodă d'a nu se deslipi de împĕratul şi d'a nu face allianţă cu Turcul, e bine ca Sigismundŭ să

www.dacoromanica.ro

abdice în favórea vĕruluĭ sĕŭ, cardinalul Bathori pe care să 'lŭ chiăme din exilĭu; eĭ închiăiaŭ făcêndu'ĭ unŭ tabloŭ îngrozitorŭ de primejdia la care se expunea însuşĭ şi de nenorocirile care vor împovăra patria sa, jurându'lŭ să priimĭască maĭ bine dragostea rudelor sale decât jugul nesufferitŭ alŭ caseĭ austriace.

Aceste poveţĭ le auḑĭa adesé Sigismundŭ de la ceĭ ce îlŭ înconjuraŭ; acestea i le scria din Polonia şi cumnatul sĕŭ hatmanul Zamoisky. Unŭ iesuitŭ, a-nume Kaboşi isbuti în sfîrşitŭ a îndupleca pe Sigismundŭ ca să chiăme din Polonia pe vĕrul sĕŭ cardinalul Andreĭu Bathori. Acesta, cum i se vesti că póte a se întórce în Transilvania, unde îlŭ aştéptă unŭ tronŭ, merse la Cracovia de luă svatul regeluĭ Polonieĭ şi alŭ luĭ Zamoisky şi apoĭ, sub haĭne de neguçătorŭ, ajunse în Transilvania, în luna luĭ fĕvruarie 1599 şi merse la Sibiĭu, unde se afla Sigismundŭ cu soçia, sositĭ din preâmblarea lor princiarĕ şi unde, fiind la hotarul ţĕrriĭ Romănescĭ, Michaĭu-Vodă trămisese boĭerĭ ca să 'lŭ complimenteze.

XLIII.

Sigismundŭ priimi fórte bine pe cardinalul şi îĭ arătă multă dragoste; elŭ vĕrsă multe lacrimĭ îmbrăçişându'lŭ, creḑêndu cu acésta să ştérgă adducerea aminte a trecutuluĭ; se umilì fără demnitate dinainté duşmanuluĭ sĕŭ; îlŭ rugă să 'ĭ ĭerte nebunia ce făcuse, împinsŭ de svaturĭ rele şi órba patimă ce îlŭ pornise a face atâta rĕŭ familieĭ sale; îlŭ jură în numele luĭ Dumneḑeŭ ca să priimĭască, ca o stergere a aceleĭ ocărĭ, acéstă deschisă destăĭnuire ce face şi a nu păstra despre aceĭa nicĭ o mâ-

www.dacoromanica.ro

niă. Cardinalul, stĕpânitŭ de dorinţa de a se urca pe tronŭ, închise în inima sa pentru unŭ minutŭ tótă duşmănia sa împrotiva făçarniculuĭ sĕŭ vĕrŭ şi rĕspunse la făçărnicia luĭ cu asemené făçărniciă şi cu semne de dragoste. Eĭ plecară împreună la Alba-Iulia, unde Sigismundŭ, spre a attrage maĭ multŭ prieteşugul şi încrederea vĕruluĭ sĕŭ, îlŭ opri să şéţă în casa luĭ. Vĕţêndu'ĭ în tóte ţilele preâmblându-se împreună într'aceĭaşĭ trăsură şi arătându'şĭ atâta dragoste, se minunaŭ toţĭ ómenĭĭ cum aceştĭ duşmanĭ de atâţé annĭ începuse de o dată a se iubi atât de multŭ. Sigismundŭ se învoì cu cardinalul ca acesta să 'ĭ plătĭască în totŭ annul 24,000 scuţĭ de aurŭ, să 'ĭ dea în stĕpânire cetatea Bistriţa cu pământul sĕŭ şi a ţecea parte din venitŭ, precum şi alte cetăţĭ maĭ micĭ şi venitурĭ. Apoĭ ambiĭ plecară la adunarea dieteĭ ce se convocase la Mediaşĭ, în luna luĭ martie. Acilé maĭ întêĭu se revocă osôndа împrotiva isgoniţilor din ţérră. Cardinalul şi cu partisanĭĭ sĕĭ căpătară iarăşĭ cu cinste rangul şi avuţia lor, făcêndu-se întru acésta unŭ edictŭ prin care se poruncĭa ca toţĭ cari aŭ vr'unŭ exemplarŭ din actul de osôndă făcutŭ înainte, să 'lŭ adducă guvernuluĭ spre a fi arse, sub pedépsă de o glóbă de 200 scuţĭ de aurŭ pentru acela ce va călca acéstă poruncă. Se propuse apoĭ dieteĭ să se allégă cardinalul de prinţŭ alŭ Transilvanieĭ şi tótă nobilimea unguréscă grăbĭa cât putea acéstă allegere. Sigismundŭ ţinu, în tréba acésta, unŭ lungŭ cuvêntŭ în limba unguréscă. Elŭ vorbi multŭ despre slujbele ce cardinalul a făcutŭ creştinătăţiĭ şi despre faptele cele marĭ ce tatăl sĕŭ Stefanŭ făcuse în vremĭ de pace şi de răsboĭu.

Vorbì âncŏ şi maĭ multŭ de totŭ ce elŭ însuşĭ făcuse pentru binele statuluĭ şi dupĕ ce a arătatŭ primejdiile în

www.dacoromanica.ro

care era Trânsilvania, ḑise că, vrênd a o feri de tóte acele calamităţĭ, nu vede altŭ mijlocŭ maĭ bunŭ şi maĭ lesne decât să pună pe cardinalul în locul sĕŭ, dându'ĭ sarcina cârmuireĭ, ce elŭ nu se maĭ simte acum în stare de a o purta.

«Cunnósceţĭ, adăogi elŭ, şi primejdiile în care m'amŭ «aflatŭ m'aŭ învĕţatŭ că noĭ avem de o potrivă a ne teme «de puterea âmbilor împĕraţĭ, vecinii nostriĭ, în contra «cărora am avutŭ a ţine atâté răsbóie. Este peste putinţă «să ne bucurăm de pace de nu vom găsi mijlócele d'a «cruţa într'aceĭaşĭ vreme pe amênduoĭ aceştĭ stĕpânitorĭ. «Unchĭul meŭ, politicŭ iscusitŭ precât şi căpitanŭ vitézŭ, «de maĭ multe orĭ 'mĭ-a ḑis'o, când eram copillŭ; dar déca «n'am urmatŭ acele svaturĭ înţellepte, voĭu celŭ puçinŭ să «dregŭ tóte relele ce nesocotinţa mea a făcutŭ şi să lăsŭ «locul vĕruluĭ meŭ, care singurŭ numaĭ póte priveghĭa «la păstrarea acesteĭ provinciĭ şi a'ĭ adduce pacea. Elŭ are «curagĭu şĭ statornicià şi se bucură de o sănĕtate desăvêr- «şită. Slujbele cele marĭ ce a addusŭ la ambele împĕrăţĭĭ «ĭlŭ facŭ a fi cinstitŭ de dînsele şi elŭ are âncŏ de prie- «tinŭ de aprópe pe regele Polonieĭ, acestŭ puternicŭ «vecinŭ, încât orĭ-cum s'ar întórce trebile, domnia acestuĭ «prinçŭ va fi fericită. Transilvania, sleită şi ostenită de «atâté perderĭ, are trebuinţă de pace şi numaĭ cardina- «lul o póte economisi cu âmbele împĕrăţĭĭ vecine. Polo- «nia şi Moldavia care aŭ mare creditŭ la Pórtă, fiind în «interesele nóstre, va fi lesne a ţine pacea cu Turcul şi «nicĭ despre partea împĕratuluĭ nu e maĭ greŭ; acestŭ «prinçŭ n'are nimicŭ a se plânge de cardinalul, care apoĭ «are protecţia Papeĭ şi, când curtea Romeĭ va priimi al- «legerea sa, împĕratul nu va maĭ îndrăzni nicĭ a mişca.

www.dacoromanica.ro

«Cât pentru mine, adaose elŭ, sunt bolnăvicĭosŭ. Pĕ-«rul meŭ celŭ albŭ, cu tóte că sunt într'o vêrstă puçinŭ «înaintată şi bólele ce simţŭ în trupul meŭ, mĕ silescŭ «a lăsa cêrmuirea statuluĭ. Însufleţitŭ d'unŭ adevĕratŭ «zelŭ pentru patria mea, lasŭ de bună-voiă sceptrul la «unŭ omŭ care are puterile trebuincĭóse ale spirituluĭ şi «ale trupuluĭ spre a purta acéstă sarcină. Abdicarea mea «nu e fără exemplu. Carolŭ alŭ vlé şi vre-o câţi-va alţi regĭ «a cărora adducere aminte va fi tot d'a-una vrednică de cin-«ste, dupĕ ce multă vreme şi de pre legĭ aŭ cêrmuitŭ po-«pórele lor, aŭ preferitŭ mântuirea patrieĭ lor, la intere-«sele lor particulare şi s'aŭ depărtatŭ de bună voiă de gri-«jele cêrmuireĭ.»

Dupĕ aceĭa, elŭ accordă o amnistiă generalĕ despre trecutŭ şi puse pe toţi deputaţiĭ, ómenĭ obicĭnuiţi din cele trecute a priimi tóte poruncile cu suppunere şi răbdare, de jurară credinţă cardinaluluĭ. Acesta, dupĕ ce făcu şi elŭ jurămêntŭ deputaţilor, mulţumind luĭ Bathori şi la toţi deputaţiĭ ţĕrriĭ, trămise îndată pe unul din offiçerii luĭ la Pórtă ca să capete o trecere liberă pentru ambasadoriĭ sĕĭ, cari să trateze cu sultanul.

Acestŭ trămisŭ căpătă de la Turcĭ haĭnă de mĕtase ţesută cu aurŭ, dupĕ *cum* se obicĭnuesce şi fu însărcinatŭ a spune stĕpânuluĭ sĕŭ că póte pênĕ în cele patru următóre luni să trămiţă pe ministriĭ şi darurile luĭ.

Acéstă revoluţiă din Transilvania fu privită de Românĭ ca unŭ complotŭ pentru peirea lor şi a domnuluĭ lor. Chronicele românescĭ accusă cu acrime viclenia făcută de Sigismundŭ, abdicând în favórea cardinaluluĭ numaĭ ca să pótă face pace cu Turcĭĭ, de la cari elŭ era opritŭ prin jurămêntul făcutŭ luĭ Michaĭu şi prin acésta să'lŭ înşele.

www.dacoromanica.ro

Cea d'ântêĭu abdicare a luĭ Sigismundŭ silise pe Michaĭu-Vodă a se închina Nemţilor şi întĕrîtă pe Turcĭ asupră'ĭ şi, când primejduindu-se a supĕra pe Nemţĭ, Michaĭu-Vodă priimise alianţă cu Sigismundŭ, acesta, prin a doua abdicare, da ţérra în mâna Turcilor, Polonilor şi luĭ Ieremia-Vodă, coaliţiă duşmană de mórte luĭ Michaĭu-Vodă, care acum punea în primejdiă mare şi ţérra şi tronul sĕŭ.

Dreptŭ aceĭa cum află Michaĭu-Vodă de noua revoluţiă a Transilvanieĭ, elŭ puse mâna pe sabiă.

XLIV.

Este unŭ faptŭ învederatŭ că Bălcescu, dând acesteĭ a treia cărţĭ din «Istoria Românilor sub Michaĭu-Vodă-Vitézul», titlul de «*Robirea Ţĕrranuluĭ*», a avutŭ de gêndŭ să tracteze într'însa maĭ pre largŭ despre actul de organisaţiune socială, care pórtă numele de *Aşeḑământul luĭ Michaĭu-Vitézul* şi despre care elŭ a vorbitŭ cam în trécĕtŭ, în disertaţiunea sa «*Despre starea socială a muncitorilor plugarĭ în principatele române, în deosebite timpurĭ*», tipărită în *Magasinul isoricŭ pentru Dacia*, din annul 1846.

Se vede că timpul sĕŭ lipsa de documente în străinĕtate, unde se afla, nu 'ĭ aŭ permisŭ a îndeplini acéstă a sa dorinţă. Noĭ ânsĕ am socotitŭ că cititorul frumóseĭ şi instructiveĭ sale scrierĭ va afla plăcere şi folosŭ, regăsind aci, alăturĭ cu partea din scriere ce'ĭ era consacrată în mintea autoruluĭ, noţiunile de istoriă socială a ţĕrranuluĭ românŭ, pe care Bălcescu le adunase cu vreo optŭ annĭ maĭ nainte. De aceĭa reproducem porţiunea din numita disertaţiune în care se coprinde *Aşeḑământul memorabilŭ alŭ luĭ Michaĭu-Vitézul*. Ea va forma ca şi unŭ ultimŭ capitolŭ, adaosŭ la acéstă a treia carte a istorieĭ luĭ Michaĭu-Vodă.

Nota editoruluĭ.

Deosebirea ce se vede în starea muncitorilor plugarĭ între maĭ multe popóre îşĭ are pricina în instituţiile ce

www.dacoromanica.ro

cêrmuĭescŭ proprietatea. Unele popóre aŭ primitŭ împărţirea pământuluĭ în proprietăţĭ private, în vreme ce altele aŭ păstratŭ principiŭ că totŭ pământul este alŭ Statuluĭ. Este cunnoscutŭ că Romanĭĭ ca şi Grecĭĭ, Fenicienĭĭ şi Cartaginesiĭ adoptaseră pe celŭ d'ântêĭu şi ĭlŭ întrebuinţară la tóte colonniele lor. Elŭ este astădĭ communŭ la tóte popórele europene. Celŭ d'alŭ duoĭlé s'a adoptatŭ maĭ de obşte în Asia. S'a găsitŭ asemenĭ la Peruvienĭ, Mexicanĭ, în maĭ multe din insulele Suduluĭ şi la popórele din lă-întrul Africeĭ. Maĭ mulţĭ se învoiescŭ a ḑice că pricina acestuĭ deosebitŭ obiceĭu este că cele d'ântêĭu societăţĭ s'aŭ aşeḑatŭ prin colonnisaţiă, în vreme ce cele d'alŭ duoĭlé s'aŭ formatŭ prin concuistă. Împrejurările care deosebescŭ aceste duoĕ moduri de organisaţiă socialĕ sunt că colonnişiĭ ce se espatriază ca să dobêndĭască pacea, libertatea séŭ buna stare materialĕ ce le lipsescŭ în locul lor de nascere, sunt agricultorĭ şi alcătuĭescŭ o adunare de familiĭ séŭ associaţiĭ egale, care firesce că împartŭ pământul coprinsŭ în părţĭ, şi la tótă familia, póte şi la totŭ insul se dă o parte. De simtŭ óre-care împotrivire de la locuitoriĭ aceluĭ pământŭ, eĭ nu'ĭ robescŭ ci se mulţumescŭ numaĭ a coprinde locul ce le trebuĭe, trăind sub legile sale şi gata a priimi de cetăţenĭ pe ceĭ vechĭ locuitorĭ. Popórele concuerante ânsĕ, suppuse fiind neapăratŭ unuĭ capŭ răsboĭnicŭ, îndrăzneţŭ şi învestitŭ cu o putere nemărginită, sunt maĭ adesé străine agriculturei. Ele se mulţumescŭ maĭ bine a cere de la suppuşiĭ lor productele pământuluĭ, decât a le dobêndi prin înţellegerea şi silinţele lor. Despotismul dar este suffletul concuisteĭ, după cum egalitatea este suffletul colonnisaţieĭ.

După aceste consideraţiĭ generale nu ne maĭ înduoimŭ

www.dacoromanica.ro

că Romanĭĭ colonnisând Dacia, aŭ împărțitŭ,-dupĕ obiceĭul lor, pămêntul între colonnĭștĭ. Năvălirile barbarilor în acéstă provinciă nu putură vătăma acestŭ obiceĭu, cŏcĭ barbarĭĭ, dupĕ cum scimŭ, aŭ fostŭ maĭ multŭ trecĕtorĭ prin acestŭ locŭ. Pe lângă acestea, eĭ eraŭ cu totul străinĭ agriculturei. Eĭ nicĭ nu attingeaŭ plugul, ḑice Ammianŭ Marcellinŭ. Colonnĭștiĭ dar, rĕmânênd singurĭ a se îndeletnici cŭ agricultura, putură a'șĭ păstra obiceĭurile strĕbune, cŏcĭ deși înconjurațĭ și coprinșĭ de barbarĭ, eĭ nu avură nicĭ unŭ amestecŭ cu dînșiĭ, dupĕ cum o mărturisesce Gibbon. Mulțĭ âncŏ dintre aceștĭ colonnĭștĭ nu avură a sufferi nimicŭ de barbarĭ, cŏcĭ, retrăgêndu-se în Carpațĭ, eĭ îșĭ păstrară libertatea lor; de unde, câud barbariĭ maĭ slăbiră, eĭ se pogorîră ca nisce alțĭ Pelasgĭ, se întinseră cu încetul în câmpiă și îșĭ redobêndiră locurile strămoșescĭ. Astfelŭ în vécul alŭ XIII[16], familia Negru suverană în Făgărașŭ, îșĭ mută capitala în Câmpulungŭ și, dupĕ o jumĕtate de vécŭ în urmă, familia Dragoșŭ suverană în Maramureșŭ, se coborî în Moldova.

Unĭĭ din istoriografiĭ noștri, necăutând printr'o critică sănĕtósă a se orienta prin întunericul, ce din mulțimea fabulelor, acopere începutul istorieĭ nóstre, precum alŭ tutulor popórelor vechĭ și nouĭ, s'aŭ plecatŭ a crede că Radu-Negru în țĕrra Românéscă și Bogdanŭ-Dragoșŭ în Moldova aŭ fostŭ nisce concueranțĭ ce aŭ coprinsŭ acestе țĕrrĭ și le aŭ împopulatŭ, găsindu-le pustiĭ. D'aci s'aŭ întemeĭatŭ a ḑice că totŭ pămêntul a fostŭ proprietate a Statuluĭ și că împărțirea luĭ în proprietățĭ private a urmatŭ prin voința și dăruirea stĕpânitoruluĭ. Noĕ acéstă părere ni se pare rătăcită. Maĭ întêĭu, că âncŏ înainte de 1290, epocă când chronicele și chrisóvele punŭ venirea

www.dacoromanica.ro

Raduluĭ-Negru-Voevodŭ, se aflaŭ prinçĭ romînĭ, între cari, la 1247, unul numitŭ Limoĭu şi altul Peneslaŭ, a căror stĕpânire Bela IV[16], regele Ungarieĭ o întăresce în diploma prin care dă banatul Severinuluĭ cavallerilor Ierusalimuluĭ. Alŭ duoĭlé că, de arŭ fi fostŭ ţérra Românéscă pustiă în acea epochă, cum se putea ea împopula în câţĭ-va annĭ aţât de multŭ, încât chĭar de la 1330 Româniĭ să pótă sprijini lupte aşa crâncene, maĭ întĕĭu cu Unguriĭ şi apoĭ cu Turciĭ? Asemené şi Moldavia, cum arŭ fi pututŭ fi pustiă, când scimŭ că în vécul alŭ XII[16] şi alŭ XIII[16], în acea ţĕrră înfloriaŭ maĭ multe republice vestite, precum Bêrladul, Cetatea-Albă, Galaţiĭ, Chilia, Hotinul şi Tighina? Noĭ dar găsimŭ adevĕrată părerea obştesceĭ adunărĭ a Moldavieĭ de la 1817, care chiămată fiind a deslega acéstă întrebare, a dovedităŭ, prin citaţiĭ de istoricĭ şi acte ale domnilor, că Moldova era locuită la venirea luĭ Dragoşŭ, că pămêntul era împărţităŭ în proprietăţĭ private şi că locurile domnescĭ eraŭ numaĭ *locurile de pustiŭ*, adică cele ce nu se stĕpâniaŭ de nimenĭ din nepomenităŭ vécŭ, *braniştile domnescĭ* şi *locurile târgurilor*.

Décă Radu-Negru şi Bogdanŭ-Dragoşŭ aŭ găsităŭ ţĕrrile populate, eĭ n'aŭ pututŭ fi concueranţĭ, cŏcĭ nisce stĕpânitorĭ de staturĭ aşa micĭ ca Făgăraşul şi Maramureşul, nu puteaŭ să aĭbă destulă putere spre a coprinde asemené provinciĭ. De n'aŭ venităŭ ca concueranţĭ, eĭ n'aŭ pututŭ robĭ, n'aŭ pututŭ desposede unŭ poporŭ întregŭ, ci dinpotrivă aŭ trebuităŭ să respecte obiceĭurile luĭ, dupĕ cum istoria lămurităŭ ne spune că aŭ respectatŭ pe ale banatuluĭ Craĭoveĭ. Feudalitatea dar nu se putu întroduce în ţĕrrĭ cu aceştĭ domnĭ. Munţiĭ eraŭ maĭ populaţĭ şi totŭ

www.dacoromanica.ro

locuitorul a trebuitŭ să 'şĭ aĭbă moşia sa. Acum âncŏ ceĭ maĭ mulţĭ moşneni se află la munţĭ. Câmpia, care din apăsarea năvălireĭ barbarilor pe a-locuré rĕmăsese pustiă, trebuĭe să fi rĕmasŭ pe séma statuluĭ, formând aceĭa ce la Romanĭ se numĭa *ager publicus*. Din aceste locurĭ domniĭ făceaŭ daniĭ. Ele ânsĕ aŭ trebuitŭ să fie puçine la numĕrŭ, cŏcĭ curênd dupĕ aceĭa, vedemŭ pe domnĭ a fi siliţĭ să cumpere moşiĭ de la moşneni spre a le face daniă vre unuĭ boĭerŭ séŭ a înzestra vre o mŏnăstire. Câmpia trebui în urmă să se împopuleze şi maĭ cu sémă la 1320 sub Michaĭu I^lu^ Basarabŭ, când năvălirile Turcilor în Thracia siliră pe mulţĭ din româniĭ Misiilor a trece în ţérra Românéscă. Asemené şi în Moldova proprietariĭ câmpieĭ séŭ aĭ ţĕrriĭ-de-josŭ 'şĭ aŭ addusŭ coloniĭ din ţérra-de-susŭ cum şi din alte ţĕrrĭ vecine de 'ĭ aŭ aşeḑatŭ pe moşiile lor. Atuncĭ stĕpânul pămêntuluĭ făcu treĭ părţĭ din domenul sĕŭ, din care douĕ le împărţi în părţĭ micĭ pe la colonniştiĭ sĕĭ şi cea-l-altă fu cultivată de aceştia în folosul luĭ, prin mijlocul *clăcit*, adică a unuĭ numĕrŭ de ḑile de lucru.

Dar în starea de atêrnare şi de suppunere desăvêrşită în care se aflaŭ cultivatoriĭ săracĭ şi desarmaţĭ, dinainté stĕpânuluĭ lor răsboĭnicŭ, care avea puterea în mână şi care era proprietarŭ absolutŭ nu numaĭ peste pămêntŭ dar şi peste totŭ ce slujĭa a 'lŭ esploata, dinainté stĕpânuluĭ de la care eĭ aveaŭ hrana din tóte ḑilele, eĭ eraŭ fórte slabĭ şi peste puçinŭ se vĕḑură siliţĭ a subscrie la legile cele maĭ aspre. Maĭ curêndŭ séŭ maĭ târḑiŭ le luă şi libertatea şi îĭ făcu *robĭ aĭ pămêntuluĭ*. Astfelŭ a urmatŭ în tótă Europa, astfelŭ a trebuitŭ să urmeze şi la noĭ, cŏcĭ robia este o consecuenţă neapărată a sistemeĭ de

www.dacoromanica.ro

«clacă; ea în totŭ d'a-una a însoçit'o séŭ a venitŭ îndată după dînsa. La începutŭ ânsĕ eraŭ puçinĭ la numĕrŭ aceştĭ nenorociţĭ, cea maĭ mare parte a populaţieĭ fiind moşnenĭ séŭ răḑeşĭ. Curênd ânsĕ desposederea acestora începu a se face, numĕrul lor a se împuçina din ḑi în ḑi şi moşiórele lor a se concentra în proprietăţĭ marĭ. Interesul, nevoia şi sila conlucrară la acésta.

Interesul, cŏcĭ proprietarĭĭ ceĭ marĭ, dobêndind dĕ la stĕpânitorĭ dreptul de scutire de dăjdiĭ pentru satele lor şi tótă greutatea statuluĭ rĕmânênd numaĭ pe moşnenĭ, mulţĭ dintr'aceştia, spre a scăpa de tirannia guvernuluĭ şi spre a se bucura de folosurile ce le da scutirea dăjdiilor şi protecţia unuĭ stĕpânŭ puternicŭ, preferiră a se vinde eĭ cu moşiile lor, pe unŭ preţŭ fórte uşorŭ.

Nevoia, cŏcĭ îndată ce libertatea ţĕrrilor fu amenin-ţată de naţiile vecine, moşnenĭĭ trebuiră să alerge s'o apere. Eĭ aŭ apărat'o vitejesce şi aŭ mântuit'o. Dar în vreme ce patria îşĭ păstra libertatea sa, eĭ 'şĭ o perdeaŭ pe a lor. Unŭ istoricŭ modernŭ a observat'o pré bine: «Aceste răsbóïe, ḑice Vaillant, aŭ făcutŭ să péră egalitatea «din ţérră. Bĕtrânul soldatŭ întorcêndu-se la casa sa, îşĭ «găsesce femeïa plângênd; fata séŭ feciorul ce a lăsatŭ în «légănŭ a peritŭ. Săracŭ, cŏcĭ s'a luptatŭ numaĭ pentru «patriă, este silitŭ a 'şĭ vinde ţérrina sa, coliba sa şi peste «puçinŭ, neputênd altfelŭ a'şĭ plăti îndatoririle sale cŏtre «statŭ, a se vinde şi pe sineşĭ; şi în vreme ce pênĕ a-«tuncĭ, boïerĭ şi moşnenĭ, eraŭ numaĭ răsboïnicĭ, se fă-«cură răsboïnicĭ şi suppuşĭ, cari se prefăcură curênd în «boïerĭ şi clăcaşĭ, adică stepânĭ şi robĭ. Acesta este pen-«tru ţérra Românéscă, chiar şi pentru Moldova, resulta-«tul a treĭ-ḑecĭ şi treĭ de annĭ de răsboïu aĭ luĭ Mir-

www.dacoromanica.ro

«cea 1ᵛᵘ.» Studiul chrisóvelor ne aŭ făcutŭ să cunnóscemŭ că acéstă observaţiă e dréptă. Într'adevĕrŭ din ḑilele principilor răsboĭnicĭ séŭ curênd dupĕ dînşiĭ se găsescŭ cele maĭ multe acte prin care moşneniĭ îşĭ vêndŭ moşiile séŭ le sunt răpite de către stĕpânitorĭ şi boĭerĭ. Avemŭ fórte multe exemple de asemené acte. *

Cum-că *Sila* asemené a contribuitŭ multŭ spre desposederea moşnenilor şi robirea lor, chrisóvele şi chronicele care împreună o mărturisescŭ, nu ne maĭ lasă să ne înduoimŭ. În lauda ce unŭ chronicarŭ face domnuluĭ Constantinŭ Duca-Voevodŭ, ḑice : «că acestŭ domnŭ făcea «dreptate tutulor şi maĭ cu sémă celor ce pîraŭ pentru «vecinătate nu'lŭ da fiă-cum la vecinătate şi fără jurămêntŭ «ci maĭ cu dinadinsul rĕspundea celuĭa ce avea nevoiă «de vecinătate, ḑicêndu'ĭ : pasŭ de'ţĭ caută treĭ séŭ pa«tru ómenĭ jurătorĭ, cum n'aŭ fostŭ nicĭ tată-sĕŭ, nicĭ «moşul séŭ vecinĭ de moşiă aceluia cine'lŭ trăgea; şi aşa

* Între alte acte însemnămŭ şi unul de la Constantinŭ Basarabŭ-Voevodŭ din 10 iunie 1654, prin care întăresce familieĭ *Buzescilor* stĕpânirea a 128 de moşiĭ, ce le avea parte rĕmase de la moşĭ şi strămoşĭ, parte cumpărate. Între aceste din urmă figuréză vre-o duoĕ-ḑecĭ cumpărate de postelnicul Radu Buzescu de la moşneni în ḑilele luĭ Michaĭu-Voevodŭ-Vitézul. «Aceste sate, «ḑice chrisovul, aŭ fostŭ *knezĭ* (adică *domnescĭ slobozĭ*) şi cu mo«şiile lor de maĭ nainte vreme; apoĭ când a fostŭ în ḑilele rĕpo«satuluĭ Michaĭu-Voevodŭ, létŭ 7102, eĭ vĕḑêndu atâta nevoiă şi «greutate pentru birurile şi n'aŭ avutŭ cu ce să se plătĭască de «greutăţile lor, ci aŭ venitŭ la jupanŭ Radu-Clucerul Buzescul, «fiind atuncĭ vel-spătarŭ, eĭ de a lor bună voiă şi s'aŭ vêndutŭ «*vecinĭ*, eĭ cu toţĭ fiiĭ lor şi tóte părţile lor de moşiă, pe banĭ «gata : ânsĕ Cărstea cu stânjenĭ 50, aspri 1875, Danŭ cu stân«jenĭ 10, aspri 375 s.c.l.» Totŭ în acelŭ actŭ maĭ la valle se ḑice că unŭ aspru âmblă atuncĭ duoĭ banĭ.

www.dacoromanica.ro

«jurând îĭ da volniciă să fie slobodŭ în vecĭ de vecinătate, «că acum făcuse boĭeriĭ obiceĭu noŭ de ḑicea : cu pĕcatŭ «este să'lŭ robescĭ pe frate-tĕŭ, cŏcĭ păgânii îşĭ cumpără «robĭ pe banĭ şi în alŭ şéptelé annŭ îĭ ĭértă, ĭară alţiĭ şi «maĭ curênd le daŭ sloboḑeniă; ĭară tu eştĭ creştinŭ şi ne- «luându'lŭ pe banĭ şi fiind creştinŭ ca şi tine, şi tu în vecĭ «să'lŭ vecinescĭ!» Cantemirŭ asemené mărturisesce : «că «o parte din clăcaşĭ sûnt din răḑeşiĭ cari pentru sărăciă «'şĭ-aŭ vêndutŭ moşiile lor cele părintescĭ şi 'ĭ-aŭ *silitŭ* «*cu strâmbătate* să priimĭască jugul suppunerĭĭ.» Chrisovul Clococenilor asemené arată «că adesele turburărĭ «ale locurilor şi marea îmbilşugare a unora aŭ făcutŭ pe «ceĭ maĭ mulţĭ ḑin românii Transilvanieĭ *hobagĭ* séŭ robĭ, «precum în Valachia sunt *rumânĭ* şi în Moldavia «*vecinĭ*.»

Acestea fură, ḑupĕ socotinţa nóstră, pricinile care stinseră egalitatea străbună de drepturĭ şi de stare în ţĕrrile nóstre şi formară acea monstruositate socială ca o ţérră întrégă să robĭască la câţĭ va particularĭ. O aristocraţiă de banĭ séŭ de stare, singurul felŭ de aristocraţiă ce a fostŭ vre o dată în ţérra nóstră, se întocmi atuncĭ. Puternică prin avuţiile sale, ea se organiză maĭ bine ḑin ḑi în ḑi şi se întemeiè pe robia glótelor. Acéstă robiă nu putu ânsĕ fi completă decât pré târḑiŭ, ḑin pricina turburărilor ţĕrreĭ care favorizaŭ óreşĭ cât pre ţĕrranĭ, dându-le prilejŭ a rătăci dintr'o parte a ţĕrriĭ într'alta şi operând astfelŭ o adesé strămutare în stărĭ.

Michaĭu-Vitézul fu celŭ d'ântêĭu ḑomnŭ care legĭuì printr'unŭ *aşeḑământŭ* alŭ sĕŭ că fie-care ţĕrranŭ p'a cuĭ moşiă se va afla atuncĭ, acolo să rĕmână *rumânŭ vecĭ-*

www.dacoromanica.ro

nică. * Acestŭ actŭ barbarŭ, făcutŭ de unŭ prinçŭ ce a lucratŭ atâta pentru libertate, anevoiă s'arŭ *puté* pricepe de n'amŭ sci că aristocraţia, puternică atuncĭ, a trebuitŭ să'lŭ silĭască la acésta. De atuncĭ se desăvêrşi regimul feodalŭ în ţérra nóstră. De atuncĭ clăcaşiĭ, transformaţĭ în robĭ, nu numaĭ că urmară a se vinde împreună cu pământul, dar şi numele lor începură a se trece în actul vênçăreĭ, de-şi nu se puteaŭ vinde deosebitŭ de pământŭ, ca robiĭ ţiganĭ; de atuncĭ proprietarul, murindu'ĭ robul fără moştenitorĭ, putea să'lŭ moştenĭască; de atuncĭ elŭ putea să'lŭ îndatoreze a munci cât va voi. Singurul dreptŭ ce se da ţĕrranuluĭ robŭ era ca stĕpânul luĭ să nu'ĭ pótă răpi de pre voinţă banii, vitele şi instrumentele de arătură şi de a nu'lŭ puté pedepsi decât corecţionalŭ, ĭar nu a'lŭ omorî, cĕcĭ făcênd-o, se osûndĭa ca unŭ uccigaşŭ, ĭar nevasta şi copii uccisuluĭ rĕmâneaŭ *liberĭ*. Fără a sci când s'a desăvêrşitŭ sistema feodalĕ în Moldova, scimŭ că pe acea vreme, aceleaşĭ obiceĭurĭ *eraŭ* şi pe acolo. Legĭuirile luĭ Vasilie-Voevodŭ din Moldova şi ale luĭ Mattheĭu Basarabŭ-Voevodŭ din ţérra Românéscă maĭ întăriră în urmă aceste obiceĭurĭ, adăogînd pentru proprietarul care arŭ priimi unŭ robŭ străinŭ pe moşia sa, o pedépsă de

* Despre acestŭ *aşeçĕmêntŭ* se pomenesce în maĭ multe vechĭ chrisóve domnescĭ, dintre care vomŭ cita unul de la Radu-Mihnea-Voevodŭ, din annul 1613, unde se çice: «.... aceştĭ *rumânĭ* maĭ «susŭ çişĭ n'aŭ fostŭ apucatŭ aşeçămêntul luĭ Michaĭu-Voevodŭ, «la aceştĭ boĭerĭ maĭ susŭ çişĭ. Decĭ Michaĭu-Voevodŭ, domnia-«sa aşa aŭ fostŭ făcutŭ aşeçămêntŭ atuncĭ, cum care pe unde va «fi, acela să fie *rumânŭ vecĭnicŭ* unde se va afla; apoĭ domnia-«mea amŭ căutatŭ şi amŭ judecatŭ cu toţĭ cinstiţĭ dregătorĭ aĭ «domnieĭ-mele şi n'amŭ vrutŭ domnia-mea a strica aşeçămêntul «luĭ Michaĭu-Voevodŭ.....»

www.dacoromanica.ro

duoĕ-spre-ḑece litre argintŭ cŏtre stĕpânire şi duoĕ-ḑecĭ şi patru cŏtre stĕpânul aceluĭ robŭ.

Aşa *robia* fu rĕsplata claselor de susŭ ale societăţeĭ cŏtre clasele de josŭ, care le aŭ hrănitŭ, le aŭ respectatŭ totŭ-d'a-una, le aŭ păstratŭ în posiţia lor şi aŭ jertfitŭ şi muncă şi banĭ şi viéţă pentru patriă şi libertate. De atuncĭ, de la Michaĭu-Vitézul, ţérra se împărţi cu totul în douĕ tabere vrăjmaşe, avênd interese împotrivite; de atuncĭ încŏce poporul se făcu nesimţitorŭ la glasul domnuluĭ şi alŭ boĭerilor, nu maĭ vru a se jerfi pentru o patriă, unde nu i s'aŭ lăsatŭ drepturĭ şi pentru o libertate de care elŭ nu se putea bucura şi ţérra, în locŭ de a se realţa, merse cu grăbire spre scădeniă. Timpurĭ nenorocite aveaŭ să o copleşiască în urmă.

. . . . . .

Să ne oprimŭ ânsĕ aci, maĭ nainte ca fatalul *aşeḑămêntŭ*, storsŭ de nevoĭ luĭ Michaĭu-Vodă Vitézul şi care, statornicind pe deplinŭ în ţérră *robirea ţĕrranuluĭ*, avea să stêrpĭască isvórele viĭ ale vitejieĭ românescĭ, maĭ nainte ca elŭ să fi datŭ prăpăstiósele sale roduri.

În faptele ce urméză vomŭ vedé dar cea maĭ de pe urmă strălucire a poporuluĭ românŭ, bucurându-se âncŏ de consciinţa celŭ puçinŭ a libertăţiĭ sale.

www.dacoromanica.ro

CARTEA IV

UNITATEA NATIONALE

(Aprilie 1599—Iulie 1600.)

I.

Pe çulmea cea maĭ naltă a munţilor Carpaţi se întinde o ţérră mêndră şi bine-cuvêntată între tóte ţĕrrile semĕnate de Domnul pre pământŭ. Ea séměnă a fi unŭ măreţŭ şi întinsŭ palatŭ, capŭ d'operă de architectură, unde sûnt adunate şi aşeḑate cu mêndriă tóte frumuseţile naturale ce împodobescŭ cele-l-alte ţinuturĭ ale Europeĭ, pe care ea cu plăcere ni le adduce aminte. Unŭ brĕŭ de munţĭ ocolesce, precum zidul o cetate, tótă acéstă ţĕrră şi dintr'însul, icĭ colé, se desfacŭ, întinḑêndu-se pênĕ în centrul eĭ ca nisce valluri proptitóre, maĭ multe şiruri de déluri nalte şi frumóse, măreţe pedestaluri înverḑite, care vérsă urnele lor de zăpadă peste văĭ şi peste luncĭ. Maĭ presusŭ de acelŭ brĕŭ muntosŭ se înalţă douĕ piramide mariĭ de munţĭ, cu creştetele încununnate de o vecĭnică

www.dacoromanica.ro

diademă de ninsóre, care ca douĭ uriaşĭ staŭ la ambele capete ale ţĕrreĭ, cătând unul în faça altuĭa. Păduri stufóse, în care ursul se prâmblă în voiă ca unŭ domnŭ stĕpânitorŭ, umbrescŭ culmea acelor munţĭ. Şi nu departe de aceste locurĭ, cari îţĭ adducŭ aminte natura ţĕrrilor de méḑă-nópte, daĭ, ca la porţile Romeĭ, peste câmpiĭ arse şi văruite, unde bivolul dormitézŭ a-lene. Astfelŭ méḑa-nópte şi méḑa-ḑi trăiescŭ într'acestŭ ţinutŭ alăturĭ una de alta şi armonisând împreună. Aci stejariĭ, braḑiĭ şi fagiĭ trufaşĭ înalţă capul lor spre cerŭ; alăturĭ, te afunḑĭ într'o mare de grâŭ şi porumbŭ, din care nu se maĭ vede callul şi călăreţul. Orĭ în-cotro te 'ĭ uĭtà, veḑĭ coloriĭ felurite ca unŭ întinsŭ curcubeŭ şi tabloul celŭ maĭ încântătorŭ farmecă vederea: stâncĭ prăpăstióse, munţĭ uriaşĭ ale căror vêrfurĭ mângâĭe nuoriĭ, păduri întunecóse, luncĭ înverḑite, liveḑĭ mirositóre, văĭ rĕcoróse, gârle a cărora limpede apă curge printre câmpiele înflorite, pêraĭe răpeḑĭ, care mugind gróznicŭ se prăvălescŭ în cataracte printre acele ameninţătóre stâncĭ de pétră ce placŭ vederiĭ şi o spăimêntă tot de-o-dată. Apoĭ în totŭ locŭl daĭ de rîurĭ marĭ cu nume armonióse, ale căror unde portŭ aurul. În pântecele acestor munţĭ zacŭ comorile minerale cele maĭ bogate şi maĭ felurite din Europa: sarea, ferul, argintul, arama, plumbul, mercuriul, zincul, antimoniul, arsenicul, cobaltul, tutéoa, teluriul şi în sfêrşitŭ metallul celŭ maĭ îmbilşugatŭ decât tóte, aurul, pe care îlŭ veḑĭ strălucind pênĕ şi prin noroĭul drumurilor.

Astfelŭ este ţérra Ardéluluĭ.

Dar nu numaĭ artistul şi naturalistul, ci âncŏ strategicul, politicul şi archeologul aŭ de multe a se minunà într'acestŭ împodobitŭ ţinutŭ. Celŭ d'ântêĭu va privi şi va

www.dacoromanica.ro

cerceta cu mirare acéstă puternică și întinsă cetate naturală, scăparea némurilor în epocile grele ale istorieĭ lumeĭ. De orĭ unde veĭ venì, aĭ să urcĭ multŭ spre a ajunge la dînsa și nu poțĭ pĕtrunde în ea fŏră de a fi străbătutŭ celŭ puçinŭ una din acele șépte porțĭ, întărite de natură, lesne de apăratŭ, fórte anevoiă de coprinsŭ. Politicul va admira felurimea națiilor și a religiilor adunate din tóte colțurile lumeĭ pe acestŭ pămêntŭ, unde Dumneḑeŭ însuși pare a le fi chiămatŭ, întinḑênd dinainté lor o mésă așa de îmbilșugată, cum și minunatele instituțiĭ democratice ce aŭ ocrotitŭ aceștĭ munțĭ pe când despotismul le mătura din tótă Europa. În sfêrșitŭ istoricul-archeologŭ va cerceta cu interesŭ suvenirile și rĕmășițele Dacilor, ale aceluĭ vitézŭ și nenorocitŭ poporŭ, cea din urmă odraslă din acelŭ némŭ minunatŭ alŭ Pelasgilor, care se arată la légănul civilisațieĭ tutulor popórelor și formă vêrsta eroică a omenireĭ. Elŭ va întêlni âncŏ la totŭ pasul urmele de uriașĭ ale poporuluĭ romanŭ, domniĭ lumeĭ, cŏcĭ Ardélul e cea maĭ frumósă parte a Dacieĭ fericite (*Dacia felix*), draga țérră a Cesarilor.

Aci eraŭ Apulum, Salinæ, Napoca, Patavium, Prætoria Augusta, Aquæ, Auraria, frumóse și însemnate colonniĭ romane din care patru cu dreptŭ italicŭ și cea maĭ vestită decât tóte, Sarmizegetusa Regia, capitala luĭ Decebalŭ, numită apoĭ Ulpia Traiana, de ale cărĭĭ ruine plină e și astă-ḑĭ vallea Hațeguluĭ.

Rĕmășițele templelor, basilicelor, apeductelor, băilor daŭ și astă-ḑĭ puternică dovadă de cultura cea mare în care ajunsese Dacia sub Romanĭ.

www.dacoromanica.ro

II.

Dar nu ţinu nicĭ două vécurĭ înflorirea Dacieĭ şi împĕratul Aurelianŭ, la 274, îşĭ retrage legiunile dintr'însa şi o lasă în mânile Goţilor. D'aci înainte cumplite nevoĭ, în vreme de maĭ multe vécurĭ, copleşiră Dacia. Aflându-se în callea barbarilor, peste dînsa maĭ ântêĭu se vérsă acelŭ îngrozitorŭ potopŭ de némurĭ, care înnécă tótă Europa. Dupĕ Goţĭ, Hunĭĭ ceĭ gróznicĭ, Gepiḑiĭ, Avariĭ, Bulgariĭ, Pacinaţiĭ, Comaniĭ şi alţiĭ trecură asupră-'ĭ pênĕ către sfêrşitul véculuĭ alŭ IX[16], dar fără a o puté ânsĕ pustiĭ, fără a puté sili pe locuitoriĭ eĭ să 'şĭ părăsĭască patria. In acele vremĭ grele, Ardélul maĭ cu sémă fu scutitorul naţieĭ române. In munţiĭ luĭ scăpară locuitoriĭ ţĕrreĭ Românescĭ şi aĭ Moldoveĭ, când se vĕḑură năpădiţĭ de barbarĭ, de unde, când se maĭ limpeḑĭa locul de duşmanĭ, eĭ se scoboraŭ la şesurĭ către căminele lor cele vechĭ. Era atuncĭ (în véculŭ alŭ IX[16]), după căderea Avarilor, Dacia liberă şi, în vreme ce în Dacia inferiórĕ se întemeĭa Banatul Craĭoveĭ, în Dacia superiórĕ se formaŭ maĭ multe staturĭ române libere.

Pe la începutul véculuĭ alŭ X[16], domnĭaŭ peste Ardélŭ, Banatŭ şi Biharŭ, româniĭ Gelu, Menomorutŭ şi Gladiŭ, când unŭ noŭ némŭ barbarŭ din Asia, Ungurii năvăli asupră-le. Româniĭ stătură puternicŭ împotriva acestuĭ noŭ potopŭ. Dupĕ două lungĭ răsbóie, ducele Ungurilor Arpadŭ âncŏ nu putŭ cuprinde Biharul, ţérra luĭ Menomorutŭ şi tocmaĭ după mórtea acestuĭa, intră în stĕpânirea eĭ cu dreptŭ de moştenire, fiind-că fiul sĕŭ Zoltă luase în căsătoriă pe fiĭca duceluĭ Menomorutŭ. Gelu,

www.dacoromanica.ro

domnul Românilor din Ardélŭ încŏ se împotrivi eroicesce unguruluĭ Tuhutum şi murì în bătaiă de o mórte gloriósă pentru patria sea (904). «Atuncĭ, ḑice chronica, «Româniĭ, vĕḑênd mórtea domnuluĭ lor, deteră mâna cu «Unguriĭ de bună-voĭa lor şi îşĭ alleseră domnŭ pre Tu«hutum, tatăl luĭ Horea.»

Ast-felŭ Româniĭ, nu învinşĭ şi coprinşĭ fiind, dar printr'o unire politică, priimiră pe Unguri în ţérra lor. Intr'acestŭ chipŭ, dupĕ unŭ răsboĭu sângerosŭ, intrară Ungurii şi în Banatŭ, unde domnĭa Gladiŭ.

La începutul domnireĭ Ungurilor sórtea Românilor fu maĭ blândă. Eĭ îşĭ păstraseră constituţiile lor provinciale cu ducii lor proprii; Românii eraŭ atuncĭ soçĭ aĭ Ungurilor, ĭar nu suppuşiĭ lor. Totŭ Ardélul nu încăpuse încŏ în stĕpânirea Ungurilor şi pe lângă hotarele de méḑă-ḑi se aflaŭ ducate cu totul libere, precum era cele ale Făgăraşuluĭ, Omlaşuluĭ şi Mureşuluĭ. In cele-l'alte părţi ale Ardélulnĭ suppuse Ungurilor, aceştia eraŭ fórte puçinĭ: maĭ multŭ o armată decât o populaţiă. Afóră de dînşiĭ, se maĭ aflaŭ atuncĭ în Ardélŭ nisce órde ce ĭocuĭaŭ munţiĭ de către resăritŭ. Aceştia eraŭ din acelaşŭ némŭ, Sĕcuiĭ, ce se credŭ a fi rĕmăşiţe din oştile luĭ Attila. Eĭ eraŭ împărţiţĭ în scaune şi aveaŭ o organisaţiă cu totul democratică.

Maĭ târḑiŭ, pe la 1143, o colonniă germană venì în Ardélŭ, chiămată fiind de craĭul Gheĭza II[le] şi aşeḑată de dînsul în pământul numitŭ crăiescŭ. Cu toţĭ Ungurii, Sĕcuiĭ şi Saşiĭ, totŭ Românii, de-şi mulţĭ din eĭ trecuseră în vecinele principate, rĕmaseră ânsĕ în maĭ mare numĕrŭ în Ardélŭ şi îşĭ păstrară pênĕ în alŭ XIII[le] vécŭ, împreună cu simţimêntul drepturilor de moşteni aĭ ţĕr-

www.dacoromanica.ro

reï, âncŏ şi multe drepturï, precum şi pămênturile lor. Dar din gelosiă, naţiile ce vecuïaŭ cu dînşiï într'aceïaşï ţérră, ïar maï cu sémă de când ducïï Ungurilor se urcară la vrednicia de regï şi introduseră ïobăgia, începură a trata pe Românï ca unŭ poporŭ cuprinsŭ şi, de pre dreptul cuprinderilor de pe atuncï, ïï despuïară de pămênturile lor, spre a şi le împărţi între sine şi a reduce pe moşteniï ţĕrreï la sórtea de ïobagï.

Românïï nu sufferiră în tăcere tirannia şi reducerea lor din stare de naţiă liberă la aceïa a ïobăgieï; dar norocul nu 'ï ajută şi fiă-care a lor răscólă nefericită îngreuïa maï multŭ jugul ce 'ï apĕsa. Ast-felŭ âncŏ din vremea luï Stefanŭ, craïul Ungarieï, în Banatŭ, Optiu nepotul duceluï Gladiŭ, vĕdênd tendenţele tirannice ale Ungurilor, chiămă poporul la arme şi, dupĕ unŭ înfricoşatŭ răsboïu, numaï prin trădarea ginereluï sĕŭ Cinad fu învinsŭ. Apoï maï târdiŭ, când jugul ajunse şi maï greŭ, Românïï reduşï acum toţï în stare ţĕrrănéscă, se sculară în maï multe rônduï în vécul alŭ XII[lé], alŭ XIII[lé] şi alŭ XIV[lé]. Istoria Ardéluluï şi a Ungarieï de pre acele timpurï e plină de aşa numitele *răscóle ţĕrrănescï* (tumultus rusticorum). Aceste răscóle nu eraŭ numaï ridicarea ïobagului în contra stĕpânuluï sĕŭ, dar maï multŭ răscóla simţimêntuluï naţionalŭ alŭ unuï poporŭ chinuitŭ de altŭ poporŭ. De atuncï ura némurilor luă proporţiï marï şi, în vreme ce acéstă deosebire a sângeluï slujïa împilătorilor de pretextŭ la tirannia lor, în inima împilaţilor ea hrănïa vecïnicŭ dorinţa de neatêrnare.

www.dacoromanica.ro

III.

Jugul Românilor în Ardélŭ se îngreuĭa nu numaĭ din partea nobililor Ungurĭ, ci âncŏ şi din partea popilor catolicĭ. Era o intreită tirannĭă: religiósă, politică şi socială. La 1366 Ludovicŭ I[lu], regele Ungarieĭ dedese voĭă nobililor să stêrpĭască de totŭ naţia română. Acéstă cruntă prigonire ajunse atât de nesufferită, încât la 1437 Româniĭ apucară cu toţiĭ armele împotriva tirannilor. Eĭ îşĭ alleseră povăţuitorŭ pe Antonie Magnu. Unguriĭ chiămară într'ajutorŭ pe Sĕcuĭ şi pe Saşĭ, se conjurară împreună şi făcură legăturĭ, spre apărarea communĕ şi stîrpirea Românilor, întărind cu jurămêntŭ a lor legătură, în 17 septemvrie 1437. Acéstă legătură o maĭ întăriră âncŏ în 2 fevruarie 1438 şi fu temelia constituţieĭ ce a domnitŭ în Ardélŭ pênĕ la annul 1848. Dar ţĕrraniĭ românĭ, ajutaţĭ şi de puçiniĭ nobilĭ din némul lor ce se maĭ păstrase, ţinură răsboĭul maĭ bine de duoĭ annĭ şi tocmaĭ la 1439, căd̨ênd asupră-le tótă puterea Ungarieĭ, eĭ se liniştiră, dupĕ ce ânsĕ craĭul Albertŭ le dete libertatea de a se strămuta în orĭ ce locŭ şi verĭ când le va place. Înălţarea românuluĭ Iónŭ Huniadŭ la guvernul Ungarieĭ şi aceĭa a fiĭuluĭ sĕŭ Mattheĭu la demnitatea de rege, opri furia Ungurilor de asupra Românilor. Mattheĭu pedepsi âncŏ cu crânceniă pe cerbicoşiĭ nobilĭ Ungurĭ din Ardélŭ, rebelaţĭ în contră'ĭ, sub pricinuire că nu vor a se suppune la unŭ craĭu românŭ. Voind să dea satisfacţiune cererilor poporuluĭ românŭ, de la 1467 elŭ îlŭ scăpă de dijmele ce plătĭa la popiĭ catolicĭ şi îlŭ apĕră de asupririle nobililor. Craĭul Mattheĭu, ca şi tatăl sĕŭ Iónŭ Huniadŭ, spre a ridica na-

www.dacoromanica.ro

ţia lor apăsată, nu sciu face altŭ-ceva decât a înmulţi numĕrul nobililor românĭ. Acéstă mĕsură fu slabă în adevĕrŭ, cŏcĭ aceştĭ nobilĭ, séŭ eraŭ săracĭ şi neputincĭoşi a ţine frunte numeroşilor nobilĭ, séŭ de eraŭ bogaţĭ dobêndĭaŭ interese protivnice mulţimeĭ şi se înnecaŭ în aristocraţia maghĭară, perdêndu'şĭ naţionalitatea. Adevĕrŭ e că Corviniĭ, înălţaţĭ în mărimea lor prin Ungurĭ carĭ ĭĭ priveghĭaŭ de aprópe, sciindu'ĭ de sânge românescŭ, nu puteaŭ face maĭ multŭ. Eĭ nu puteaŭ, şi de arŭ fi avutŭ acele ideĭ şi arŭ fi voitŭ să desfiinţeze regimul feodalŭ séŭ să goniască pe Ungurĭ din pământul Românilor şi să desparţă acestora din crăiă, ţérra deosebită. Cu totul dimpotrivă, ţintirile lor eraŭ să îngloteze pe toţĭ Românĭĭ în acelaşĭ statŭ cu Ungurĭĭ; de acolo venirĕ şi ispitirile lor nenorocite de a cuprinde ţérra Românéscă şi Moldova.

Dar cu craĭul Mattheĭu murĭ şi dreptatea, de pe spusa şi de astădĭ a poporuluĭ în Ungaria şi Ardélŭ şi asuprirea ţĕrranilor românĭ crescù din ḑi în ḑi. La anul 1514 isbucnì acea revoluţiă a ţĕrranilor din Ungaria sub Doja, îngrozitóre prin crâncenia faptelor eĭ şi a pedepsilor ce trase asupră'ĭ. Românĭĭ din Banatŭ, precum şi chiar nobilĭĭ Românĭ din Maramureşŭ, luară parte la acéstă revoluţiă. Ţĕrranĭĭ românĭ din Ardélŭ, ce nu se mişcasĕră, împărtăşiră pedépsa celor-l'alţĭ şi perdură dreptul a se muta de pe o moşiă pe alta. Apoĭ se introduse şi cartea de legĭ a luĭ Verbŏczy, care legiuĭa : că ţĕrranul n'are nimicŭ, afóră de simbria pentru munca sa (rusticus præter mercedem laboris sui nihil habet).

Pedépsa dumneḑeĭască nu întârḑiè a isbi pe aristocraţiĭ Ungurĭ.

Când puternicul sultanŭ Soliman năvăli asupra Unga-

www.dacoromanica.ro

rieĭ, țĕrraniĭ nu voiră a se scula spre a apăra o patriă, unde nu li se lăsase nicĭ unŭ dreptŭ și Ungaria fu lovită de mórte, împreună cu craĭul eĭ, în bătăllia memorabilĕ de la Mohacĭu (29 augustŭ 1526). Banatul de atuncĭ căḑù cu totul în stĕpânirea Turcilor și Ardélul rĕmase sub prinçĭ ungurĭ alleși și vasalĭ aĭ Porțiĭ. Acéstă nouă epocă în care intră Ardélul fu și maĭ fatalĕ Românilor. Atuncĭ se iviră acele legĭ bătjocoritóre pentru Românĭ, prin care veneticiĭ ungurĭ și soçiĭ lor ocărescŭ numele și némul românescŭ; religia Romanilor numaĭ vremelnicesce o suferĭaŭ și pe dînșiĭ îĭ declară de hoțĭ, tîlharĭ și vagabonḑĭ în țérra lor moștenită de la părinți, legĭ care cu totul îĭ depărtéză de slujbe civile, nu le ĭértă a âmbla cu sabiă, paloșŭ și altă armă, pedepsind cu tăiere de mâna dréptă pe acela la care se va găsi o pușcă; legĭ prin care nu le este ĭertatŭ a purta haĭne de postavŭ, nicĭ pantaloniĭ, nicĭ cisme, nicĭ pălăriă de unŭ fiorinŭ, nicĭ cămeșă subțire, apoĭ alte nenumĕrate prescripțiĭ de rușinósă și vecínică ĭobăgiă.

Ura națională a Românilor în contra tirannilor ungurĭ se întrupă atuncĭ în óre-care individualităț puternice, care, fără a simți póte, se făcură organuluĭ eĭ. Astfelŭ Stefanŭ Mailatŭ, românŭ din ținutul Făgărașuluĭ (1537—1541), maĭ apoĭ Gaspar Bekeș de la Caransebeșŭ (1573—1575) și Pavelŭ Macĭkașĭ (1586) clătiră torța discordieĭ peste capetele Ungurilor și îĭ vătămară greŭ prin răscólele și răsbóiele ce aținără. Astfelŭ vitézul domnŭ alŭ Moldoveĭ Pĕtru Rareșŭ de ḑece orĭ năvăli în Ardélŭ (1528—1544), pustiind când pe Sașĭ, când pe Sĕcuĭ, când pe Ungurĭ, reclamând moșiă părintéscă, în acea țérră. Și îndată dupĕ aceĭa, Alexandru-Vodă alŭ Moldoveĭ și Petru-Vodă

www.dacoromanica.ro

alŭ ţĕrriĭ Românescĭ intrară (1550,1552,1553,1556 şi 1557), mijlocind între deosebitele partide şi totŭ d'a-una pedepsind pe uniĭ din asupritoriĭ Românilor. Aceste întêmplărĭ făcură că în acestŭ vécŭ, Româniĭ dintr'o parte şi dintr'alta a Carpaţilor se frecară uniĭ cu alţiĭ, îşĭ împărtăşiră durerile, îşĭ adduseră aminte tradiţiile unuĭ traĭu communŭ şi doriră înfiinţarea luĭ. De atuncĭ, de câte orĭ unŭ stégŭ românescŭ se ivesce fălfâind în vêrful Carpaţilor, Ardélul întregŭ se înfióră, Româniĭ de sperare, tiranniĭ de spaĭmă.

IV.

Am vĕdutŭ în cartea din urmă cum schimbându-se lucrurile şi vremile, ajunse Ardélul în stĕpânirea cardinaluluĭ Andreĭu Bathori, prietenul Polonilor, alŭ Turcilor şi alŭ luĭ Ieremia-Vodă Movilă din Moldova, toţĭ duşmanĭ învĭerşunaţĭ aĭ luĭ Michaĭu-Vodă. Cea d'ântêĭu grijă a nouluĭ stĕpânitorŭ fu d'a trămite unŭ solŭ la Pórtă spre a închiăia pacea şi Pórta, dupĕ ce întórse pe solŭ cu rĕspunsŭ favoritorŭ, nu întârdiè a trămite în Ardélŭ uuŭ cĭauşŭ spre a trata de pace. Cardinalul se arăta dintru'ntêĭu că voiesce a sta neutru şi a fi totŭ de-odată prietenŭ şi cu Turciĭ şi cu Nemţiĭ, cumpĕnindu-se astfelŭ între ambele aceste părţĭ răsboitóre, pênĕ să védă care îĭ va da maĭ marĭ folóse. Pentru acésta, hotărî a trămitte soliă la împĕratul. Acesta priimise bine pe soliĭ trămişĭ de Sigismundŭ şi îĭ pornise înapoĭ cu condiţiĭ moderate. Abĭé esşiseră eĭ din Praga când împĕratul află revoluţia din Transilvania. Mâniatŭ fórte de a se vedé înşelatŭ într'astfelŭ de uşurinţa séŭ viclenia Ungurilor, elŭ pornì

www.dacoromanica.ro

îndată pe doctorul Petz cu poruncă să aresteze pe solĭ orĭ unde îĭ va găsi. Aceştia, ajungênd la Thorn, aflară că Sigismundŭ, cu obicĭnuita sa uşurinţă de minte, lăsase Ardélul cardinaluluĭ şi hotărîră să nu mérgă maĭ departe pênĕ să afle voinţa cesaruluĭ. Acolo îĭ ajunse Bartolomeŭ Petz şi îĭ puse să facă jurămêntŭ de credinţă împĕratuluĭ, ĭar eĭ nu se întórseră în Ardélŭ decât maĭ târdiŭ, dupĕ mórtea cardinaluluĭ. Dar în Ardélŭ acesta revocase pe solĭ din însărcinarea lor şi trămise în locul lor la împĕratul pe Kamuth, carele fu arestatŭ de Petz la Vienna ; iar cărţile luĭ i se luară şi se trămiseră împĕratuluĭ. Petz sosind în Ardélŭ, găsi interesele stĕpânuluĭ sĕŭ multŭ maĭ rĕŭ decât bănuĭa. Nobiliĭ şi popórele eraŭ fórte întĕrîtaţĭ împotriva Austrieĭ şi eraŭ cu toţiĭ încredinţaţĭ că arŭ fi multŭ maĭ bine pentru dînşiĭ a se bucura de dulceţile păcĭĭ sub unŭ prinçŭ pământénŭ, care are învoirea şi ocrotirea Turculuĭ, decât a avé de stĕpânŭ unŭ străinŭ care să 'ĭ arunce fóră înduoire într'unŭ răsboĭu sângerosŭ. Cu tóte acesté cardinalul, căutând a câştiga vreme, scrise luĭ George Basta, generalul împĕrătescŭ ce se afla cu óstea sa la Lanovicŭ şi îlŭ rugă d'a nu 'lŭ supĕra şi lovi nicĭ într'unŭ chipŭ, cŏcĭ elŭ voĭesce a întări tóte cele închiăiate cu solĭĭ luĭ Sigismundŭ de împĕratul; că elŭ n'are alte ţintirĭ decât păstrarea păcĭĭ şi a buneĭ rônduĭelĭ în Ardélŭ; că astfelŭ âmbletele luĭ nu vor fi neplăcute şi nu va fi nevoiă a întrebuinţa sila cŏtre unŭ prinçŭ alliatŭ alŭ împĕrăţieĭ. Basta ascultă bucurosŭ acéstă rugăcĭune şi dete poruncă la aĭ sĕĭ d'a nu supĕra nimenĭ hotarele Ardéluluĭ. Petz se întórse la Praga pe la sfêrşitul luĭ aprilie. Cardinalul îĭ dedese o scrisóre cŏtre împĕratul, prin care rugà pe-

www.dacoromanica.ro

M. S. a crede că elŭ e gata la orĭ-ce slujbă, maĭ cu sémă în ce privesce interesul communŭ alŭ creştinătăţiĭ; că spre a sfêrşi în pace pricea ce s'a ivitŭ, elŭ va trămitte îndată solĭ cu deplină împuternicire. Elŭ âncŏ propunĭa ca, spre a strînge şi maĭ multŭ legătura sa cu împĕratul, să i se dea în căsătoriă pe principesa Maria-Christina, care acum se învoise a se despărţi de Sigismundŭ Bathori. Acéstă junĕ şi frumósă principesă, jertfită prin o politică perfidă ca să fie soţia luĭ Bathori, dupĕ patru annĭ de sufferinţe, acum prin învoire cu soţul eĭ, subscrisese actele prin care cerea Papeĭ să strice unirea lor. Pricinuirea fu neîmplinirea căsătorieĭ. Aceste acte se atestară de cardinalul Andreĭu şi de alţiĭ treĭ martorĭ din partea prinţuluĭ şi patru din a principeseĭ, între care era duhovnicul amênduoror şi douĕ dame din casa sa de cele maĭ aprópe de persónna eĭ. Atuncĭ se ivise în publicŭ multe fabule spre a tŏlmăci neputinţa fisică a luĭ Bathori. Unĭĭ, precum am maĭ spusŭ, ţiceaŭ că elŭ fusese legatŭ prin farmecile uneĭ babe fermecătóre numită Ióna care era a luĭ Ión Koacock. Alţiĭ spunĭaŭ că muma luĭ Stefanŭ Bosckai, dorind ca Sigismundŭ să ĭea în căsătoriă pe o fiică a eĭ şi neisbutind, cŏcĭ vanitatea luĭ îlŭ făcu să prefere pe o nemţóĭcă, prin farmecĭ îlŭ legase. Cardinalul porni atuncĭ la Roma pe secretarul sĕŭ Tomasi, maĭ pe urmă autorŭ a douĕ scrierĭ despre acele timpurĭ, ca să vestĭască Papeĭ înălţarea sa pe tronul Ardéluluĭ şi să 'lŭ róge a'ĭ da ĭertare spre a se puté cununnà cu Maria-Christina. Papa, primind actele de despărţeniă, strică căsătoria în 14 iulie (1589) într'unŭ consistoriŭ, dar Maria-Christina era desgustată de lume şi sătulă de sufferinţe şi, nepriimind propunerile cardinaluluĭ, părăsi Ardélul şi se 'ntórse la Gratz lîngă

www.dacoromanica.ro

părinții sĕĭ. De acolo se trase fŏră întârdiere în mŏnăstirea Santa-Maria d'Halla la Inspruck, unde se călłughĕri. Ea era d'abĭé de 25 de annĭ. Era o femeiă frumósă, cu minte, împodobită cu învĕțătură, ĭubéță, dar avu nenorocirea a fi născută archiducesă și osûndită din nascere a sluji de instrumentŭ orbŭ politiceĭ familieĭ sale. Ea fusese maĭ ântêĭu hotărîtă a se căsători cu posomorîtul bĕtrânŭ, tirannul Filippŭ II[16], regele Spanieĭ; apoĭ i se schimbă nenorocirea, dând'o în căsătoriă dupĕ Bathori. Ast-felŭ în acea monăstire periră îngropate sub vĕlŭ atâté daruri strălucite ce împodobĭaŭ pe acea nenorocită femeĭă, lăudată și căită de toțĭ câțĭ aŭ cunnoscut'o.

V.

Impĕratul nu rĕspunse la scrisórea ce 'ĭ trămĭsese cardinalul Bathori prin Petz și porunci generaluluĭ Basta să se grijĭască de óste spre a intra în Ardélŭ. Asemené, priimind scrisorĭ de la Michaĭu-Vodă cum că elŭ se teme de o trădare din partea luĭ Andreĭu și că arŭ dori să se oștĭască în contra luĭ, ĭĭ trămise printr'unŭ raguzanŭ o bună sumă de banĭ. Cardinalul, vĕdêndu-se amenințatŭ din tóte părțile, cu maĭ multă grabă decât prevĕduse elŭ, și îngrijatŭ de primejdia în care se afla, ceru unŭ pasportŭ și trămise pe Gaspar Corniș la Basta spre a câștiga vreme. Acestŭ trămisŭ arătă că: «décă împĕratul nu «priimesce o învoire pe care stĕpânul sĕŭ tot d'auna a «dorit'o, acestŭ prinçŭ va fi nevoitŭ pentru apărarea sa «a'șĭ căuta unŭ puternicŭ protectorŭ; că elŭ rógă pe M. «S. I. să declare curatŭ de voĭesce a trata pe cardinalul ca «unŭ alliatŭ séŭ ca unŭ dușmanŭ; că unŭ cĭaușŭ alŭ Porțiĭ

www.dacoromanica.ro

«ce era lûngă dînsul, îĭ făgăduĭa ajutorul şi prietenia «sultanuluĭ, fără a cere maĭ multŭ de 10 miĭ galbenĭ tri- «butŭ annualŭ, în locŭ de 15 miĭ ce era maĭ 'nainte, şi că, «neputênd sta fără protecţiă, se va declara pentru Pórtă; «dar că cardinalul, gêndind maĭ multŭ la ceĭa ce cereaŭ «de la dînsul rangul şi calitatea sa, doriă maĭ bine să se «uniască cu împĕratul împotriva duşmanuluĭ communŭ «alŭ numeluĭ de creştinŭ, decât a se arăta că jertfesce in- «tereselor sale particulare causa religieĭ precum şi mân- «tuirea şi libertatea patrieĭ sale; că multe eraŭ mijlócele de «împăcĭuire şi că trebuĭe a maĭ strînge nodurile printr'o «nouă căsătoriă cu casa Bathorescilor, asupra căria casa «Austrieĭ a vĕrsatŭ atâté faceri de bine; că cardinalul, «vĕrŭ primarŭ cu Sigismundŭ, se va sili d'a merita acéstă «allianţă, prin jertfirea şi credinţa sa şi că elŭ doresce ca «împĕratul să binevoĭască a 'ĭ da în căsătoriă pe prince- «pesa Maria Christina; ca atuncĭ acestŭ prinçŭ, rezimân- «du-se pe acéstă augustă căsătoriă, va privi de aci înainte «ca duşmanŭ, nu numaĭ pe Turcŭ, acestŭ crudŭ bicĭŭ alŭ «creştinilor, dar âncŏ şi pe toţĭ câţĭ vor isbi séŭ vor neso- «coti casa Austrieĭ.»

Basta fu puçinŭ attinsŭ la inimă de aceste cuvinte şi încredinţatŭ fiind că cardinalulŭ nu lucra cu bună-cre- dinţă, rĕspunse trămisuluĭ cu aceĭaşĭ prefacere: «că stĕ- «pânul sĕŭ trebuĭe să spere multŭ de la bună-voinţa împĕ- «ratuluĭ; că elŭ va face îndată cunnoscutŭ M. S. applecă- «rile în care se află cardinalul şi crede că vor fi ascultate «bucuros propunerile acestuĭ prinçŭ; că, afără de acesté, «clŭ le va rezima cu totŭ creditulŭ sĕŭ.»

Cardinalul într'adevĕrŭ nu era de bună credinţă. Prie- tenŭ alŭ Polonieĭ, căria era multŭ îndatoratŭ, elŭ nu

www.dacoromanica.ro

putea să voïască seriosŭ alianța cu împĕratul. Elŭ scia acum că căsătoria ce cerea era peste putință. Elŭ cred-a maï multŭ în Turcï, cari îï mulțumïaŭ dorințele și îï făgăduïaŭ și țĕrra Românéscă. Luï îï trebuïa ânsĕ câtă-va vreme spre a se înțellege bine cu Turcïï, Poloniï și cu Movilă și a se întemeïa în țĕrră, a se îngriji de óste și a dobêndi ajutóre de la alliațiï sĕï. Elŭ trămise spre acestŭ sfîrșitŭ în Polonia pe Gavriil Banfi, unul din senatorï și pe Stefanŭ Cacasi de la Cluşŭ, iar în Moldova pre Ionŭ cu numele Nagy (Mare) din oraşul Baia de Crişŭ. Acesta era însărcinatŭ d'a negoția o căsătoriă nîntre unica fată a luï Ieremia-Vodă cu Ionŭ Iffiŭ, fratele sĕŭ din mumă.

VI.

Acum cardinalul, creḑêndu că a înșelatŭ și a adormitŭ pe împĕratul, voì să adórmă și să înșele și pe Michaïu-Vodă, de care simțise că nu e ïubitŭ, precum nicï elŭ nu'lŭ ïubïa. Michaïu-Vodă într'adevĕrŭ, înțellese bine cât de primejdiósă e pentru dînsul urcarea cardinaluluï la domnia Ardéluluï. Elŭ desperase cu totul de a se maï puté acuun împăcĭui cu Turcul și a se batte cu dînsul, avênd Ardélul duşmanŭ, îï era fórte greŭ. Elŭ începu a priveghïa cu luare-aminte tóte mișcările cardinaluluï și află curatŭ că acesta făcuse alianță cu Polonia, cu Turcïï și cu Ieremia și că, înainte de tóte, alliațiï asupra țĕrriï Românescï și asupra capuluï luï vor năpădi, că Turcïï se învoiseră a lăsa luï Andreïu Transilvania și țĕrra Românéscă, scăḑênd și tributul cu cincï mïï galbenï și că, de pe povața și svaturile cardinaluluï, Pórta urdïa acum curse private spre a 'lŭ perde. Michaïu însciință de tóte

www.dacoromanica.ro

acesté pe împĕratul, făgăduind că va goni pe cardinalŭ din Ardélŭ. Afóră de primejdia cu care îlŭ amenința cardinalul, luĭ Michaĭu îĭ era cĭudă mare cum unŭ popă (cum îĭ ḑicea elŭ) să domnĭascĕ peste o ţérră aşa de frumósă, de care elŭ se credea multŭ maĭ vrednicŭ şĭ care îlŭ iubĭa pe dînsul fórte multŭ.

Cardinalul trămise luĭ Michaĭu-Vodă pe Gaspar Corniş, pe care îlŭ numise generalŭ maĭ mare peste tótă óstea sa. Acesta fusese unul din svetnicĭĭ luĭ Sigismundŭ la annul 1594, când se ucciserĕ nobilĭĭ. Elŭ urà pe cardinalul Bathori şi partida turcéscă şi se temea de rĕsbunarea eĭ. Cu puçine ḑile înainte, elŭ priimise o înfruntare grea de la junele Iffiŭ, frate vitregŭ alŭ cardinaluluĭ, alŭ căruĭ tată perise în acea uccidere de la 1594. Corniş avea dreptŭ a se teme că amnistia şi uĭtarea făgăduită de cardinalul nu va fi ţinută în sémă. Astfelŭ inspiratŭ, spunŭ că Corniş întêlnindu-se cu Michaĭu-Vodă, îlŭ maĭ întĕrîtă ancŏ asupra cardinaluluĭ, încredinţându'lŭ de gêndurile vrăjmăşescĭ ale acestuĭa şi îlŭ întemeiè maĭ multŭ în proĭectul sĕŭ de a intra în Ardélŭ. Întorcêndu-se lângă cardinalŭ, Corniş îlŭ asigură că Michaĭu-Vodă nu hrănesce nicĭ unŭ cugetŭ de duşmăniă asupră'ĭ şi nu bănuĭesce nimicŭ. Nu multŭ dupĕ aceia, cardinalul trămise la Michaĭu-Vodă alţĭ duoĭ solĭ, pe bĕtrânul George Ravazdi, unul din senatorĭ şi pe Nicolae Vitézu, bărbatŭ însemnatŭ şi care cunnoscea limba românéscă, «spre a 'ĭ făgădui prietenià «şi raporturĭ de bună vecinătate, cerênd şi de la dînsul «asemené». Michaĭu necunnoscênd ancŏ deplinŭ cugetile împĕratuluĭ şi creḑênd în sinceritatea cardinaluluĭ se înduplecă a închiĭa cu acesta unŭ tractatŭ, puind în condiţiă ca cardinalul să nu se desbine de împĕratul, nicĭ să

www.dacoromanica.ro

se allieze cu Turcii, ci, unindu'și armele împreună, să pórte răsboiu împotriva lor. Acestŭ tractatŭ închiăiatŭ la 14 aprilie 1599, se subscrise de Michaĭu și de ḑece boĭerĭ aĭ sĕĭ și prin jurămêntŭ pe evangeliă se întări. Apoĭ soliĭ ardeleni, dupĕ o zăbovire de douĕ lunĭ în ţérra Românéscă, se întórseră acasă.

Dar nu trecu vreme multă și Michaĭu-Vodă se încredinţă de viclenia cardinaluluĭ cŏtre dînsul. Elŭ prinse unŭ trămisŭ alŭ cardinaluluĭ ce mergea la Turcĭ și, din cărţile ce se găsise la dînsul, se dovedi cum că cardinalul închiăiase pace și allianţă cu Turcii și cu Ieremia-Vodă și voĭa să 'ĭŭ rĕstórne din tronŭ și să 'ĭŭ prinḑă, pentru care sfîrșitŭ chibzuĭaŭ fiă care a'și aduna oștile în tabĕră. Michaĭu, vĕḑênd că este astfelŭ înșelatŭ, se hotărî d'a apuca înainté vrăjmașilor sĕĭ, de a'ĭ isbi pênĕ a nu fi eĭ în stare să 'ĭŭ isbĭască; decĭ începu a aduna și a înscrie soldaţĭ numeroșĭ, parte mare din polonĭ, cazacĭ, sêrbĭ. Elŭ scrise împĕratuluĭ tóte faptele cardinaluluĭ, arătând că va să 'ĭŭ rĕsbune despre dînsul și să cuprinḑă Ardélul, cerênd pentru acésta de la Maiestatea Sa să contribuĭască cu 30 miĭ talere pentru plata oștilor și cu ḑece miĭ puscĭ. În vremea acésta, spre a nu însufla bănuĭelĭ cardinaluluĭ, rĕspândi vorbă că aceste gătirĭ de óste le face împotriva Turcilor.

VII.

Cu tóte acestea, faĭma, adesé prevestitóre adevĕrată a nenorocirilor ce amenință, începu a se lăţi, aţîţând tóte vorbirile, spăimêntând tóte feţele, vestind că acele pregătirĭ de răsboiu ale luĭ Michaĭu-Vodă nu se facŭ împo-

www.dacoromanica.ro

triva Turcilor, ci împotriva Ardéluluĭ. Atuncĭ prinçul Andreĭu porni unŭ solŭ la Casovia, spre a întreba pe generalul Basta décă e adevĕrŭ că Michaĭu-Vodă pregătesce o revoluţiă şi ferbe în mintea sa proïectul d'a 'lŭ goni şi d'a stĕpâni Ardélul. Basta, ascultând vorbele acestuĭ trămisŭ, rĕspunse fórte simplu că gêndurile luĭ Michaĭu îĭ sûnt necunnoscute şi că cardinalul îl ĭ póte întreba pe elŭ însuşĭ de ceĭa ce pregătesce. Cardinalul se hotărî atuncĭ a trămite la Michaĭu-Vodă pe senatorul Pancratie Sennyei spre a iscodi gêndurile luĭ. Michaĭu priimi pe solŭ cu multă bună-voinţă şi cinstirĭ, în palatul sĕŭ de la Târgovişte, încunjuratŭ fiind de soldaţiĭ sĕĭ. Sennyei ceru de la dînsul d'a nu lăsa pe prinçul Andreĭu în cumpĕnă, între temere şi sperare; d'a împrăştia printr'o declaraţiă cu inimă curată, sgomotul rĕŭ ce alérgă nu numaĭ în Ardélŭ, dar âncŏ şi în tóte părţile din afóră. Michaĭu, vĕdênd proiectele sale descoperite, se simţi în nevoiă d'a înşela pe duşmanul sĕŭ, spre a nu fi însuşĭ înşelatŭ şi perdutŭ de dînsul. Elŭ protestă cu multă înfocare dinainte luĭ Sennyei împotriva nedreptelor bănuĭelĭ ce cardinalul are asupra'ĭ; elŭ adduse aminte de jurămêntul ce a făcutŭ că va păzi pace şi prieteşugŭ cu Ardélul şi că acésta 'ĭ o povăţuĭesce şi interesul sĕŭ. Elŭ adaose protestaţiĭ şi jurăminte că astfelŭ va urma şi în viitorŭ, declarând în sfêrşitŭ că elŭ stă gata a trămite în Ardélŭ pe soçia sa şi pe fiĭul sĕŭ Pĕtraşcu, ca zălóge ale credinţeĭ sale, numaĭ cardinalul să trămită pe frate-sĕŭ Stefanŭ Bathori la Turnu-Roşu, lûngă hotarul ţĕrriĭ Românescĭ, spre a 'ĭ priimi şi să se îndatoreze că va pune pe fiĭul sĕŭ să înveţe limba lătinéscă şi că va purta grijă pentru siguranţa şi buna petrecere a familieĭ sale, dupĕ cum o cere datoria

www.dacoromanica.ro

și prieteșugul. Istoricul Bethlen, în cuvêntul ce pune în gura luĭ Michaĭu, în acéstă împrejurare, pretinde că elŭ arŭ fi ḑisŭ că, de va intra în Ardélŭ, să 'lŭ ducă Dumneḑeŭ a mânca trupul femeiĭ sale și a bea sângele fiĭuluĭ sĕŭ. Noĕ ne vine cu greŭ a crede la acestŭ jurămêntŭ, când scimŭ cât de mare era credința sa și cât de puternică inima sa. Ca tóte inimile de leŭ, elŭ îșĭ ĭubĭa familia. Credemŭ maĭ multŭ, séŭ că aceste cuvinte sunt nisce exagerațiĭ ale annaliștilor unguri contimporanĭ, séŭ că Sennyei chĭar, care și elŭ era taĭnicŭ dușmanŭ alŭ cardinaluluĭ, a adaosŭ de la sine aceste cuvinte spre a însuffla căllughĕruluĭ o încredere órbă în Michaĭu-Vodă. Gaspar Corniș âncŏ declara că elŭ îșĭ pune capul că Michaĭu-Vodă n'are nicĭ unŭ gêndŭ de vrăjmășiă. Astfelŭ creḑuțiĭ prinçuluĭ Andreĭu slujiră maĭ multŭ a'lŭ înșela decât chĭar dușmanul sĕŭ Michaĭu-Vodă.

Intr'acestŭ chipŭ Andreĭu Bathori se înșelă și, încredințatŭ acum că Michaĭu-Vodă nu cugetă rĕŭ asupră'ĭ, îĭ dete voĭa cerută de acesta d'a cumpĕra în orașele săsescĭ arme, prafŭ, trômbițe, stéguri și totŭ ce 'ĭ trebuĭa pentru răsboĭu și de a le trece în țérra Românéscă. Asemené elŭ îngădui la vr'o câțĭ-va unguri, precum George Mako și frate-sĕŭ Grigorie, Franciscu Lugacĭ, răsboĭnicĭ viteji și cercați și la mulțĭ alțiĭ, a intra în slujba luĭ Michaĭu-Vodă, dorind eĭ a se batte sub dînsul. Dar acéstă încredere ce avea în Michaĭu nu opri pe cardinalŭ d'a lucra și cu maĭ multă înfocare cu alliațiĭ sĕĭ, întru înființarea planurilor commune. Elŭ se învoi pentru închiĭerea păciĭ și allianțeĭ cu Turciĭ prin Mustafa, solul turéscŭ și cĭaușul Ușaim, care de câtă-va vreme se afla petrecênd în bună cinste la curtea luĭ; dintr'altă parte se înțellese cu Ieremia-Vodă și

www.dacoromanica.ro

cu Poloniĭ ca fiă-care, strîngêndu'şĭ oştile în taberĭ, să stea gata a 'ĭ veni întru ajutorŭ. Elŭ însuşĭ îşĭ adună oştile, punênd taběra la Sas-sebeş şi aşteptà numaĭ sosirea alliaţilor sĕĭ spre a se porni împotriva luĭ Michaĭu. In vreme ce cardinalul, fără grijă, pêně să 'ĭ vină alliaţiĭ, îşĭ petrecea timpul preâmblându-se prin munţĭ, věnând la păstrăvĭ şi desfătându-se prin mâncărĭ şi ĭ ĕuturĭ, armia luĭ ce sta în nelucrare la Sas-sebeş, începu a cârti şi a se plânge, maĭ cu sémă nobilimea. Fiă-care de pe caracterul sĕŭ, striga şi ḑicea că 'şĭ perdeaŭ vremea într'o nelucrare nefolositóre şi ruşinósă, că se ruinaŭ acolo nefăcênd nimicŭ, că îĭ slăbĭaŭ şi eĭ nu puteaŭ merge să îngrijĭască de trebile casnice ale lor, că e necuviincĭosŭ lucru, în vreme ce eraŭ în siguranţă, fără duşmanŭ de nicăirĭ, de a'şĭ petrece véra închişĭ în taběră, topindu-se în molliciune. Ceĭ maĭ limbuţĭ nu respectaŭ nicĭ pe prinçul nicĭ pe svetniciĭ sĕĭ; eĭ strigaŭ că cardinalul era fricosŭ, nesocotitŭ, nehotărîtŭ şi leneşŭ şi că, obicĭnuitŭ fiind la trândăvia căllughĕrésce şi la o viéţă delicată şi singuratică, elŭ nu scia ce trebuie uneĭ armiĭ şi ceĭa ce cere interesul statuluĭ; că elŭ a luatŭ domnia fără să scie prin ce arŭ puté mântui republica şi cum şi cu ce se face răsboĭul. Cardinalul, cum auḑi aceste cârtirĭ ale ostaşilor, se îngriji fórte şi îndată, lăsând în taběră numaĭ pe pretorienĭ şi trupele mercenare, dete la tóte cele-l-alte oştĭ voiă de a se întórce pe la casele lor. Astfelŭ, nu órba încredere în Michaĭu-Vodă, ci temerea sa de cârtirile oştenilor, făcu pe cardinalŭ a strica lagĕrul şi a se desarma de o cam dată.

www.dacoromanica.ro

VIII.

In vremea aceĭa, sosi in Ardélŭ la Alba-Iulia (20 augustŭ 1599) Germanŭ Malaspĭna, episcopul de Caserta, ca nunciŭ apostolicŭ pe lângă cardinalŭ. Acesta fusese, cum scimŭ, în aceĭaşĭ cualitate în Polonia, unde din réoa credinţă cu care se purtase, îşĭ trase hula tutulor şi Polonesiĭ făcură unŭ jocŭ pe numele luĭ ce însemna *spínă réŭ*, ḑicênd: «nicĭ o dată nu potŭ fi spiniĭ buni, măcar şi «de arŭ fi trămişĭ de la Roma». Elŭ era într'adevĕrŭ unŭ ambiţiosŭ şĭ intrigantŭ mare, căutând prin tóte chipurile a dobêndi pălăria de cardinalŭ, ce fórte multŭ o doría. După o şedere de câţĭ-va annĭ în Polonia, desperând de a'şĭ vedé dorinţa împlinită, trecu în Ardélŭ, teatru pe atuncĭ de multe intrigĭ. Elŭ doría în totŭ chipul să câştige favórea împĕratuluĭ, ca printr'însul să dobêndiască cardinalatul. Elŭ se sili a face pe Andreĭu Bathori să înţellégă cât este de urîtŭ şi ocărîtorŭ pentru dînsul, fiind creştinŭ şi cardinalŭ âncŏ, să se allieze cu Turcii împotriva creştinilor şi a Papeĭ; că elŭ trebuie să se témă de mânia Papeĭ şi a sântuluĭ collegiŭ şi de rĕsbunarea împĕratuluĭ şi a tutulor creştinilor. Elŭ îĭ făgăduĭa âncŏ cum-că va mijloci la Papa ca să 'ĭ dea voiă a se căsători, ca să nu se stingă ast-felŭ familia Bathorescilor. Unŭ annalistŭ ungurŭ de pe atuncĭ, anume Szamoscozi, pretinde că prinçul Andreĭu se înduplecă la aceste cuvinte ale luĭ Malaspĭna şi se făgădui că va strica allianţa cu Turcii, cu atât maĭ multŭ că aceştia pretindeaŭ ca să le dea înapoĭ cetăţile de margine Lipova, Ieneu şi alte trecerĭ vecine; ḑicea numaĭ că, temêndu-se de împotrivirea locui-

www.dacoromanica.ro

torilor, voĭa ca să ţină acéstă hotărîre secretă pênĕ la epoca când se va aduna dieta, ĭar pentru închiĭerea acesteĭ allianţe, porni îndată pe Stefanŭ Cacasi la împĕratul şi apoĭ, chiămând la sine pe soliĭ turcĭ, le declară că voĭesce răsboĭu cu Pórta. Istoricul Bethlen face bine de a se înduoi, observând că ceĭ-l-alţĭ annaliştĭ tacŭ despre acésta şi că soliĭ sĕĭ lûngă sultanul, Nicolae Gavay şi Franciscu Budai, nu se întórseră de la Pórtă, decât dupĕ intrarea luĭ Michaĭu-Vodă în Ardélŭ. Urma ânsĕ ne va arăta că Andreĭu Bathori nu era de locŭ sincerŭ în făgăduĭelile sale. O dovadă despre acésta âncŏ este că, în vreme ce elŭ protesta despre hotărîrea luĭ d'a se allia cu împĕratul, elŭ scria luĭ Ioanŭ Zamoisky cerênd poveţĭ şi protestând de voinţa luĭ de a ţine cu Poloniĭ. Zamoisky ĭĭ rĕspunse, în 23 septemvre 1599, ca să se grăbĭască a trămite o ambasadă la staturile Polonieĭ, cerênd protecţia lor pentru dînsul şi pentru provincia sa. Este adevĕrŭ că toţĭ actorĭĭ acesteĭ scene âmblaŭ căutând a se înşela între sine, unĭĭ pe alţĭĭ: Andreĭu Bathori înşela pe împĕratul, pe Michaĭu, pe Basta şi pe Malaspina; împĕratul înşela pe cardinalul, pe alŭ căruĭ trămisŭ Cacasi îlŭ priimi fórte bine la Pilsna unde se dusese şi 'ĭ dete sperărĭ că va închiăia în curêndŭ tractatul cerutŭ şi într'aceĭaşĭ vreme trămitea instrucţiĭ taĭnice la Michaĭu-Vodă şi la generalul Basta ca să se înţellégă împreună spre a intra cât maĭ cu grabŭ în Ardélŭ şi a goni d'acolo pe cardinalŭ. Elŭ âncŏ înşela şi pe Michaĭu-Vodă, lăsându'ĭ a spera multŭ, dar fiind bine hotărîtŭ a se sluji cu dînsul ca cu unŭ instrumentŭ şi a nu'lŭ lăsa să se întemeĭeze în stĕpânirea Ardéluluĭ. Michaĭu-Vodă căuta a înşela pe cardinalul şi într'aceĭaşĭ vreme voĭà să înşele

www.dacoromanica.ro

pe Basta, intrând în Ardélŭ înainté luĭ, cum și pe împĕratŭ, fiind hotărîtŭ a păstra acéstă ţérră sub cârmuirea sa. Basta asemené voĭà să silĭască în tóte chipurile spre a dobêndi elŭ, ĭar nu Michaĭu, cârmuirea Ardéluluĭ; în sfêrșitŭ Malaspina âmbla să înșele pe tótă lumea, vênând în tóte părţile multŭ dorita pălăriă de cardidalŭ. Acestŭ chipŭ viclénŭ de a lucra, de-și în ḑiua de astă-ḑĭ când ideile morale sunt multŭ maĭ desvoltate, este óre-cum ĭertatŭ decorându-se cu numirea de diplomaţiă și înșelăcĭune de răsboĭu, datoria istorieĭ, acéstă consciinţă a némuluĭ omenescŭ, este de a'lŭ osûndi. Michaĭu-Vodă din toţĭ este maĭ lesne de ĭertatŭ; elŭ era amenințatŭ cu vicleniă în cârmuirea și patria sa și era nevoitŭ să se apere cu aceleașĭ arme cu care era isbitŭ; ambiţia luĭ âncŏ avea unŭ scopŭ multŭ maĭ nobilŭ și maĭ înaltŭ decât a celor-l-alţĭ; elŭ ţintĭa a regenera naţia sa.

IX.

Míchaĭu-Voda, aflând de tabĕra cardinaluluĭ de la Sassebeș, trămise în Ardélŭ pe banul Mihalcea, svetnicul sĕŭ de aprópe și pe George Raţŭ, sêrbŭ cu némul și cu numele, spre a cerceta puterile și gêndurile luĭ Andreĭu. Sosind lûngă acestŭ prinçŭ, eĭ îĭ declarară că Michaĭu-Vodă voĭesce să năvălĭască în Bulgaria, în vreme ce Ibraim-Paşa răsboĭa în Ungaria, dupĕ cum făcuse cu isbêndă în annul trecutŭ și că ar dori pentru acésta să nu i se întêmple în lipsă vre o primejdiă din partea Ardéluluĭ. Cardinalul încredinţă pe trămișĭ că Michaĭu-Vodă póte fi siguri că nu i se va adduce nicĭ o stînjinire la întreprinderile sale; pe lûngă acestŭ rĕspunsŭ, trămișiĭ raportară

www.dacoromanica.ro

luĭ Michaĭu, că în taběra de lûngă oraşul Sas-sebeş, Andreĭu avea numaĭ nisce pretorienĭ şi óre-care oştĭ mercenare; ĭar óstea ţĕrriĭ se licenţiase din pricina serbătorilor şi fiind fără grijă de vrăjmaşĭ.

În acele ḑile Michaĭu-Vodă trămise la Rudolfŭ cesarul pe unul din boĭerĭĭ sĕĭ anume Stoĭca, boĭerŭ allesŭ, înţelleptŭ şi de cinste alŭ ţĕrriĭ, ca să dea poruncă luĭ George Basta să 'şĭ unĭască la Casovia oştile sale cu garnizónele germane şi cu Stefanŭ Bosckai, şi împreună cu oştile Varadinuluĭ să cadă cu toţiĭ asupra Ardéluluĭ, în care elŭ, Michaĭu, va năvăli într'acea vreme, şi astfelŭ Andreĭu, silitŭ fiind a'şĭ împărţi oştile, să nu pótă respinge nicĭ pe unul nicĭ pe cel-l-altŭ duşmanŭ. Cesarul trămiţênd pe Stoĭca la Szathmar, ĭĭ rĕspunse că va afla voinţa sa de la vice-regele din Casovia. Cu tóte aceste trămise cărţĭ luĭ Moise Sĕcuĭul, căpitanul Szatmaruluĭ, poruncindu'ĭ ca să dea la vreme totŭ ce va fi trebuincĭosŭ. Generalul George Raţŭ adduse ânc luĭ Michaĭu o sumă de banĭ din partea împĕratuluĭ şi elŭ se puse atuncĭ a 'şĭ aduna óstea şi a pregăti expediţia ce avea în gêndŭ, rĕspândind mereŭ vorba că se gătesce împotriva Turcilor. Autorĭĭ contimporanĭ vorbescŭ astfelŭ de armata luĭ, în acéstă epocă: «Slujescŭ de soldaţĭ acestuĭ voevodŭ, afóră de românĭĭ, «a căror vitejiă o cunnoscŭ bine Turcĭĭ din vremea vité«zuluĭ lor căpitanŭ Dracula, mulţĭ ungurĭ, ardelenĭ, câţĭ«va arnăuţĭ, grecĭ şi sêrbĭ. Are puçinĭ puscaşĭ, de cari se «află în lipsă şi ardelenĭĭ, cĕcĭ aceste popóre şi maĭ cu «sémă ungurĭĭ, se battŭ maĭ voĭosŭ cu săbiile şi călărĭ «cu sulițele şi cu mare îndrăznélă arată faça la vrăjmaşĭ.»

Michaĭu îşĭ ĭubĭa ostaşĭĭ şi cea d'âncĭu a luĭ îngrijire era pentru dînşiĭ. Totŭ-d'a-una în mijlocul lor, făcêndu-le

www.dacoromanica.ro

necurmatŭ căutare, cercetând trebuințele lor, când arătându-le familiaritatea unuĭ camaradŭ, când vorbindu-le cu puterea și mărirea unuĭ domnŭ, când cu dragostea unuĭ părinte, elŭ fermecà și răpĭa mintea și inimile ostașilor. Vitejiĭ din tóte părțile și din tóte națiile alergaŭ cu entusiasmŭ sub stégul unuĭ eroŭ, care le făgăduĭa biruințĭ glorióse, cŏcĭ eĭ sciaŭ bine că elŭ ĭșĭ ține făgăduĭala și înfocarea lor era așa de mare cât și încrederea lor. Cu unŭ asemené căpitanŭ eĭ eraŭ gata a întreprinde totŭ, siguriĭ că vor isbuti. Eĭ eraŭ mêndriĭ de dînsul și mêndriĭ de sineșĭ, gêndind că facŭ parte dintr'o armiă nebiruită. Româniĭ, precum și Moldoveniĭ ĭlŭ urmaŭ îmboldițĭ maĭ multŭ din datoriă și dragoste cŏtre patriă, pe care elŭ o făcuse atât de gloriósă și făgăduĭa a o face pe atât de mare; Sêrbiĭ, Bulgariĭ, Greciĭ, Arnăuțiĭ alergaŭ la dînsul ca cŏtre unŭ ângerŭ de libertate și de mântuire pentru némurile lor. Casaciĭ, Polonesiĭ, Ungurĭ se întocmĭaŭ sub stégul luĭ, uniĭ povățuițĭ prin admirarea lor pentru unŭ mare eroŭ, alțiĭ împinșĭ prin dragostea răsboĭuluĭ și a folóselor ce adducea ostașilor, alțiĭ, ca maĭ toțĭ vitejiĭ, cŏcĭ inima lor era aprinsă de acea nobilĕ dragoste a glorieĭ, care împinge pe omŭ la mórte, ca să dobêndĭască nemurire.

Într'aceĭa, în cursul luĭ septemvrie, Michaĭu-Vodă trămise alțĭ duoĭ boĭerĭ, anume, unul vistierul Damianŭ și cel-altŭ Preda, ca să céră în numele luĭ o trecere sigură prin mijlocul Ardéluluĭ în Ungaria, unde'lŭ chĭamă împĕratul în ajutorŭ împotriva puterniculuĭ Ibraim-Pașa, făgăduind a trece prin Ardélŭ fŏră a vătăma pe nimenĭ. Dar cardinalul rĕspunse că nu crede că vr'o primejdiă așa mare amenință creștinătatea, încât să aĭbă trebuință de ajutorul luĭ Michaĭu, îndemnându'lŭ în orĭ-ce casŭ a trece maĭ bine

www.dacoromanica.ro

Dunărea în Bulgaria, dupĕ cum îĭ era gêndul şi va face prin acésta o diversiă multŭ maĭ folositóre creştinilor. D'abĭé se întórseră aceştĭ boĭerĭ lûngă Michaĭu-Vodă şi elŭ trămise din noŭ cardinaluluĭ pe Mihalcea, banul Craĭoveĭ şi pe George Raţŭ, căpitanul guardiilor sale, spre a'ĭ vestì că, de pe povaţa ce 'ĭ a datŭ elŭ, este gata să trécă Dunărea spre a pustii Bulgaria. Dar cu tóte acesté, Andreĭu nu se încreḑu şi porni la Michaĭu pe George Palatici, omŭ fórte dibacĭu, ca să'lŭ încredinţeze că pacea închiĭată cu Turciĭ şi cu Tătariĭ este numaĭ o prefacere pênĕ să'ĭ vină bine a se declara duşmanul lor, aceĭa ce speră a o puté face curêndŭ şi că elŭ voĭesce a cultiva cu dînsul sântele drepturĭ ale uneĭ bune vecinătăţĭ şi ale unuĭ prieteşugŭ nesiluitŭ. Michaĭu, care scia acum ce temeĭu aŭ cuvintele luĭ Andreĭu, rĕspunse că şi elŭ voĭesce să trăĭască în bună unire cu prinçul Ardéluluĭ. Michaĭu lucra cu atâta taĭnă încât, împărţindu'şĭ armia în deosebite locurĭ, nu lăsă luĭ Palatici să véḑă, fŏră numaĭ treĭ sute pedestraşĭ din guardia sa. Intorcêndu-se lûngă cardinalul, Palatici îĭ raportă rĕspunsul luĭ Michaĭu, adăogind că n'a vĕḑutŭ la dînsul nicĭ o pregătire de răsboĭu.

Cardinalul, sigurŭ acum că Michaĭu va sta în linişte şi că a câştigatŭ astfelŭ timpul trebuincĭosŭ pentru înfiinţarea proiectelor sale, creḑu că va puté acum să 'sĭ caute a se desface de protivniciĭ sĕĭ din lă-întru şi să resbune uciderea fratelui sĕŭ Baltazar. Cu tóte că la allegerea sa de prinçŭ, elŭ jurase pentru dînsul şi pentru fratele sĕŭ Stefanŭ, uĭtare desăvêrşită şi că nu va căuta nicĭ o rĕsbunare, acum âmblà să prigonĭască sub alte pricinuirĭ, pe aceĭ ce 'ĭ credea ca svătuitorĭ aĭ aceleĭ uciderĭ; astfelŭ era Stefanŭ Bosckai, Gaspar Cornişa, George Rasvadi şi alţiĭ.

www.dacoromanica.ro

Puind pricină că Bosckai nu a intratŭ în Ardélŭ când a fostŭ chiămatŭ, cardinalul occupase cetățile Deva și Gorghĭu, ce erau în stĕpânirea luĭ Bosckai. Asemené Stefanŭ Bathori trăgea la judecată pe susŭ însemnațiĭ svătuitorĭ aĭ osûndeĭ luĭ Baltazar, cerênd ca să 'ĭ întórcă starea acestuĭa, ce Sigismundŭ Bathori o împărțise între dînșiĭ. Dreptŭ aceĭa, cardinalul convocă dieta pentru 18 octomvrie (s. n.), ḑioa St. Luca, la Alba-Iulia, spre a hotărî despre aceste pretențiĭ ale luĭ și ale fratelŭ sĕŭ. În vremea acésta, Sigismundŭ Bathori, după o petrecere d'abĭé de câte-va lunĭ în Polonia, scrise cardinaluluĭ, că i s'a urîtŭ cu traĭul în țérră străină și doresce a intra în Ardélŭ, spre a trăi o viéță liniștită. Cardinalul, temêndu-se cu totŭ dreptul de unŭ omŭ atât de neastêmpăratŭ, ĭĭ rĕspunse printr'o poesióră, în patru versurĭ (quatrain), povățuindu'lŭ să stea liniștitŭ și ĭĭ refusă cererea.

X.

Într'aceĭa, Ieremia-Vodă din Moldova făcu scire cardinaluluĭ că Michaĭu-Vodă voĭesce a intra în Ardélŭ cu oștĭ grele și totŭ într'o vreme Iónŭ Maro, sêrbŭ de némŭ, dar născutŭ și crescutŭ în Ardélŭ, care sciind bine limba românéscă și latinéscă, se aflà în slujba luĭ Michaĭu-Vodă ca secretarŭ și cunnoscea proĭectele luĭ, scrise cardinaluluĭ ca să nu crédă încredințările luĭ Michaĭu, cŏcĭ elŭ are de gêndŭ a năvăli în Ardélŭ și a coprinde acéstă țérră, pentru care sfêrșitŭ îșĭ adună tóte oștile. Andreĭu Bathori porni îndată la Michaĭu-Vodă în solià pe Tomas Czomortany, omŭ agerŭ la minte, ca să caute prin tóte chipurile a descoperi proiectele luĭ Michaĭu. Czomortany

www.dacoromanica.ro

sosi la Bucurescĭ sâmbătă spre séră 11 octomvrie, şi îndată avu audienţă de la Michaĭu-Vodă, ĭar dupĕ câtă-va vreme de vorbă, luând cuvêntul domnuluĭ se întórse a doua-ḑi duminecă către cardinalŭ, cu unŭ rĕspunsŭ pacĭnicŭ. Despre acéstă soliă annaliştiĭ contimporanĭ se deosibescŭ între sine. Chronica română şi uniĭ din annaliştiĭ ungurĭ pretindŭ că cardinalul însărcină pe Czomortany a spune luĭ Michaĭu să 'şĭ lase ţérra şi scaunul, cĕcĭ apoĭ de nu, va fi isgonitŭ de dînsul şi de Turcĭ şi va încăpea în mâna acestora. Se vede că cardinaluluĭ i se dete astfelŭ pe faţă gêndirea sa, séŭ pentru că credea că peste puçinŭ va fi în stare a o pune în lucrare, fiind-că ĭĭ şi sosise acum nisce cete de polonezĭ şi moldovenĭ într'ajutorŭ, séŭ că a voitŭ să sperie pe Michaĭu şi să maĭ câştige unŭ repaosŭ pe cât-va timpŭ. Aceĭaşĭ annaliştĭ unguri spunŭ că Michaĭu-Vodă, audind vorbele luĭ Czomortany, se înfuriè şi era cât p'aci să dea morţiĭ pe adducĕtorul acestiĭ obraznice soliĭ, dar că, stĕpânindu'şĭ mănia, elŭ gêndi că e maĭ bine a respecta dreptul gintelor şi a căuta să rĕsbune acestŭ afrontŭ asupra luĭ Andreĭu, de la care 'ĭ a venitŭ, decât asupra soluluĭ. Pentru aceĭa, rĕspunse acestuĭa cu vorbe dulcĭ şi bune, făgădui a fi îngăduitorŭ întru tóte şi nu 'lŭ lăsă a descoperi pe fisionomia luĭ nicĭ unŭ semnŭ care să 'ĭ destăinuĭască cugetul. Astfelŭ acestŭ minunatŭ bărbatŭ scia când voià a se stĕpâni pe sineşĭ şi a'şĭ învĕli proiectele, aşa încât nimenĭ să nu le pótă pĕtrunde.

Dar unŭ altŭ annalistŭ, Ambrosie Simigiani, pretinde că Andreĭu propuse luĭ Michaĭu a 'ĭ da asilŭ în Ardélŭ, décă Turciĭ vor voì să 'lŭ goniască din ţérra Românéscă, şi pênĕ să 'şĭ facă pace cu dînşiĭ; că Gaspar Corniş, duşmanŭ alŭ cardinaluluĭ, în înţellegere fiind cu Czomortany,

www.dacoromanica.ro

care și elŭ era taĭnicŭ partisanŭ alŭ luĭ Michaĭu, în slujba căruia commandase nisce oștirĭ, puse pe acesta a spune luĭ Michaĭu că i se poruncesce d'a essi îndată din țérra Românéscă; altmintrelé va fi prinsŭ de Turcĭ, fiind elŭ o stavilă la allianța cardinaluluĭ cu Turcii.

Simigiani ca și Szamoscozi bănuĭescŭ că Gaspar Corniș cu Pancratie Sennyei, unul din senatorĭ și cu mulțĭ alțiĭ din ceĭ marĭ aĭ Ardéluluĭ, maĭ cu sémă din ceĭ compromișĭ cu Sigismundŭ Bathori în uciderea nobililor la 1594, temêndu-se d'a cădé jertfă luĭ Andreĭu și Stefanŭ Bathorescii, chiămară pe Michaĭu-Vodă a intra în Ardélŭ. Cestŭ din urmă annalistŭ pretinde că adesé mulțĭ aŭ auditŭ pe Gaspar Corniș, țicênd: «Când taĭ unŭ capŭ «din Bathorescĭ, îndată se ivesce altul în locŭ; dar voĭu «face astfelŭ de bine că mĕ voĭu mântui pentru totŭ d'a-«una de acéstă peire.» Aceste învinovățirĭ, precum și altele ce vom vedé maĭ la valle, noĕ, dupĕ cum și altor istoricĭ ungurĭ și străinĭ, nu ni se parŭ destul de temeĭnice ca să putem închiĭa din ele o accusațiă de trădare pentru Corniș și pentru soțiĭ luĭ cŏtre némul lor. Fŏră înduoĭală că aceștia nu ĭubĭaŭ pe cardinalŭ, de care aveaŭ a se teme; dar maĭ toțĭ Ungurii simțĭaŭ ca dînșiĭ și de la simțimêntul de ură pênĕ la trădare este âncŏ multŭ.

XI.

Michaĭu-Vodă ĭarăși nu avea trebuință de ajutorul unor trădătorĭ dintre nobilĭ, când avea în parte'ĭ tóte popórele Ardéluluĭ. Românii, poporul celŭ maĭ numerosŭ dintr'acéstă țérră, de multŭ țintise ochiĭ spre dînsul cu credința sperăreĭ și îlŭ aștepta ca pre unŭ mântuitorŭ

www.dacoromanica.ro

spre a'ĭ scăpa de tirannia aristocrațieĭ ungurescĭ. Într'adevĕrŭ, printr'o fatalitate a lucrurilor, asuprirea Ungurilor ardelenĭ asupra ĭobagilor lor Românĭ, se adaogĭa într'o progresiă crescĕtóre de ce se maĭ apropia césul ursitŭ spre pedépsa eĭ. Într'o chronică săséscă de pe acele timpurĭ citimŭ la annul 1592, acesté : «Fórte adevĕratŭ este ceĭa «ce dice Liviu (în cartea IV, decada 4), îmbuĭbarea şi sgâr«cenia sûnt cĭumele care rĕstórnă tóte împĕrățiile cele «marĭ. În âmbele acestea se deprindeaŭ nobiliĭ fórte tare, «maĭ allesŭ Kendiesciĭ ; atâțĭa banĭ storceaŭ de la ĭobagĭ «încât niměnuĭ nu 'ĭ era ĭertatŭ a lua banĭ împrumutŭ «séŭ alte soĭurĭ de hrană, decât numaĭ de la eĭ. Apoĭ vi«nurile ce le da ĭobagilor eraŭ fórte acre, fără gustŭ şi «nicĭ de o trébă, asemené şi grâul era mucedŭ şi tĕrî«ţosŭ şi totuşĭ cu preţŭ mare ; carnea de boŭ, de óuĭe séŭ «era de vită bolnavă séŭ de mortăcĭune, pe care ĭobagiĭ, «măcar că nu le puteaŭ nicĭ gustà, eraŭ siliţĭ a o plăti cu «preţŭ destul de mare ; nu căutà nimenĭ la milă, nicĭ la «sărăcia plebeĭ celeĭ maĭ ticălóse, nicĭ la Dumneḑeŭ, ci «făcea fiă-cine ce voĭà. Fiă-care era craĭu séŭ principe.

«Kendiesciĭ, spre a 'şĭ asigura lucrurile sale, trămitteaŭ «scrisorĭ în tóte părţile ca principiĭ ; pe aceştia îĭ urmaŭ «alţiĭ, astfelŭ încât şi ceĭ maĭ trenţuroşĭ nobilĭ deprindeaŭ «tirannia şi rĕutatea asupra sĕrmanilor ţĕrranĭ. Te uĭţĭ, «Dómne, şi rabḑĭ! Faĭmosŭ a fostŭ şi Franciscŭ Alardi, «ce locuĭa la Mureşŭ lângă Sân-Paul, şi bĕtrânul Boga«ti, cămătarĭ şi sfêrnarĭ fórte avuţĭ, cari aŭ întreprinsŭ «cea maĭ mare tiranniă cu nenorocita plebe.»

Aceste se urmaŭ la 1592, înainté răsboĭuluĭ. De şépte annĭ de când urma neîncetatŭ răsboĭul, chinurile şi nevoile Românilor crescuseră peste mĕsură, încât inima lor acum

www.dacoromanica.ro

ferbea de dorința d'a'ș vĕrsa focul rĕsbunării peste capetele tirannilor lor, domnii Ardéluluĭ.

Deosebitŭ de Românii, pe cari în lipsă de alte pricinĭ, legătura sângeluĭ 'ĭ arŭ fi silitŭ a sta maĭ bine cu fraţiĭ lor din ţérră decât cu némŭ străinŭ, apoĭ chĭar şi Saşiĭ şi Sĕcuiĭ eraŭ cu totul în favórea luĭ Michaĭu-Vodă. Oraşele săsescĭ, ostenite şi nemulţămite de domnia unguréscă, applecate din natură cŏtre mpĕratul Germanieĭ, spăimêntate âncŏ de câtă-va vreme de ura cea mare ce le hrăniа cardinalul şi de ţintirile luĭ d'a le reduce cu sila la legea papistăşéscă, depre făgăduĭala ce dedese Papiĭ, pentru a intra astfelŭ în favórea acestuĭa şi a le stîrpi cu totul, se plecaŭ bucuroşĭ cŏtre Michaĭu-Vodă, care ḑicea că cuprinde ţérra pentru împĕratul. Eĭ aflaseră că la Alba-Iulia se şi ridicase în pĭaţă şépte ţepĭ în care Andreĭu voĭà să tragă pe ceĭ şépte judicătorĭ saxonĭ înainte de 18 octomvrie, ḑioa hotărîtă pentru deschiderea dieteĭ, la care aceştia trebuĭa să se afle. Albertŭ Hull, comitele Saşilor şi unul din ceĭ maĭ marĭ din bărbaţiĭ lor, descoperind acestŭ gróznicŭ proĭectŭ, hotărî a'ş mântui compatrioţiĭ de tirannia unuĭ poporŭ crudŭ şi fanaticŭ. Elŭ se grăbi a scrie luĭ Michaĭu, rugându'lŭ ca să vină cât maĭ curênd în ajutorŭ, făgăduind a răscula tótă naţia în favórea luĭ.

Michaĭu, spre a le da dovadă de încrederea sa într'înşiĭ, allesese pe Christoforŭ Herschel, cetăténŭ de la Braşovŭ frate cu judele aceluĭ oraşŭ, spre a'lŭ trămitte în Praga la împĕratul cu cărţĭ, în care se trata de gonirea cardinaluluĭ din Ardélŭ. Se ḑice că Herzely făcu acéstă călătoriă sub pretextŭ de commerciŭ şi că Michaĭu dete luĭ Herzely pentru drumŭ o sută de galbenĭ de aurŭ şi îm-

www.dacoromanica.ro

pĕratul, dupĕ ce l'a resplătitŭ cum se cade, îlŭ trămise înapoĭ la Michaĭu.

Sĕcuiĭ asemené, dupĕ cum scimŭ, aveaŭ o ură fiorósă împotriva nobililor şi maĭ allesŭ asupra familieĭ Bathorescilor. Purtarea cea înşelătóre a acestora, dându-le libertatea când aveaŭ nevoiă de dînşiĭ şi răpindu-le-o îndată ce trecea primejdia, chipul cumplitŭ prin care cea din urmă răscólă a lor (1596) fusese pedepsită, îĭ făcuseră nerăbdătorĭ de a scutura jugul, ţinênd a da mână de ajutorŭ orĭ-căruĭ duşmanŭ alŭ caseĭ Bathorescilor.

Aşa, tóte popórele Ardéluluĭ uraŭ pe cardinalul, aşteptaŭ cu nerăbdare şi staŭ gata să ajute pe Michaĭu, spre a răpi din mâna luĭ ţérra Ardéluluĭ. Michaĭu dar, în Ardélŭ era sperarea şi sprijinul intereselor populare, împotriva aristocraţieĭ şi domnireĭ ungurescĭ. Vaĭ! pentru ce necunnoscù elŭ acéstă frumósă misiă şi trase asupră'şĭ pedépsa meritată acelor ce călcă menirea cu care provedinţa 'ĭ a însărcinatŭ!

Dar afóră de popóre, scimŭ că o mare parte din ceĭ maĭ marĭ nobilĭ aĭ Ardéluluĭ, nemulţămiţĭ de Bathorescĭ, chiămaŭ în dorinţa inimeĭ lor pe Michaĭu, de-şi în lipsă de dovedĭ temeĭnice, nu credemŭ că acéstă dorinţă să fi mersŭ pênĕ la trădare şi că eĭ să fi înlesnitŭ cu ceva triumful luĭ Michaĭu.

Ast-felŭ, cursórea ce tîra pe Michaĭu şi îlu împingea în Ardélŭ era puternică, nebiruită, providenţialĕ.

XII.

A doua-di dupĕ pornirea luĭ Czomortany spre Ardélŭ, lunĭ în 13 octomvre 1599, Micnaĭu-Vodă adună la

www.dacoromanica.ro

Ploescĭ o parte mare din oștile sale. Tótă glóta ostașilor români și sêrbĭ era aședată în pĭață și pe uliți; ĭar călăreții guardieĭ sale numiți Curteni și o cétă de Cazacĭ și de Polonesĭ îĭ respândi împrejurul orașuluĭ. Generaluluĭ Baba-Novacŭ, care avea sub commanda sa 5000 ómenĭ pedestrime, precum și haĭducilor din Ungaria, le dete poruncă de a'și întocmi oștimea lor armată în cincĭ rônduri din pĭață pênĕ la curtea palatuluĭ domnescŭ. Ast-felŭ fiind posturile aședate, adduseră dinainte luĭ Michaĭu maĭ întêĭu pe vitézul George Mako cu ceĭ-l-alți căpitanĭ de óste, Stefanŭ Tascuni, Ionŭ Tamasfalvi, Grigore Kiș și pe toți officeriĭ unguri, ce slujĭaŭ în armata sa. Domnul le luă mânile lor în ale sale și 'ĭ puse să jure că 'lŭ vor urmà orĭ-unde îĭ va povățui, maĭ allesŭ în expediția ce elŭ pregătesce; că vor ascultà și vor îndeplini tóte poruncile sale și că nu vor trăda stégul sĕŭ nicĭ de față, nicĭ într'ascunsŭ. Dupĕ ce dete astfelŭ drumul luĭ Mako și oștilor sale, adduse asemenĭ de la satul Florescĭĭ, 500 călărețĭ unguri commandați de Dimitrie ce 'ĭ ḑicea celŭ Mare și pe locotenenții seĭ Georgie Horvath, Ionŭ Kiș, Petru Kidel, Ionŭ Sinoli și câți-va alțiĭ. Elŭ adduse încŏ și pe beșliĭ, de cari avea douĕ sute în óstea luĭ. Acéstă cétă de călărețĭ, sub o numire turcéscă, era întocmită de Michaĭu-Vodă. Eĭ aveaŭ o plată deosebită și ajunseră a fi fruntașiĭ vitejilor. Capul lor era Stefanŭ Petnahazi. Michaĭu-Vodă îĭ adduse pe unul dupĕ altul spre a face jurămêntŭ. Fură uniĭ cari se îndoiră puținŭ a face unŭ jurămêntŭ orbŭ și cam nehotărîtŭ; cŏtre cari întorcêndu-se Michaĭu, le ḑise cu óre-care asprime: «Fa-«ceți, cŏcĭ datoria soldaților este a urmà pe generalŭ, ĭar

www.dacoromanica.ro

«nu a generaluluĭ pe soldaţĭ; mie mi se cade a porunci, «voĕ a asculta!»

Michaĭu, căutând mereŭ a ţine cât maĭ ascunsŭ proĭectul sĕŭ, rĕspândise vorbe, ca maĭ nainte, că acéstă gătire de rĕsboĭu se face asupra Turcilor; dar o sémă de boĭerĭ pĕtrunseseră proĭectele sale. Eraŭ mulţĭ din boĭerĭĭ sĕĭ ceĭ maĭ ĭubiţĭ, cărora nu le pré plăceaŭ ţintirile *ambilor Michaĭ*, cum se ḑicea atuncĭ, adecă ale domnuluĭ şi ale banuluĭ Mihalcea, carele mereŭ aţîţa ambiţia şi pofta de domnire şi de coprinderĭ a domnuluĭ sĕŭ. Aceĭ boĭerĭ ĭubĭaŭ ţérra şi pe domnŭ, dar voĭaŭ să véḑă pacea şi se împotrivĭaŭ expediţieĭ din Ardélŭ, ca una care póte avea pênĕ în urmă, sfîrşitŭ rĕŭ, aţîţând mulţĭ duşmanĭ asupra ţĕrrĭĭ şi zădărnicind sperarea de a o vedé împăcĭuită şi cullegênd rodul de atâta sânge vĕrsatŭ. Intre aceştĭ boĭerĭ era şi Theodosie-Logofĕtul, boĭerŭ bĕtrânŭ, allesŭ, de cinste şi priceputŭ la svatŭ. Folosindu-se de lipsa banuluĭ Mihalcea, ce se afla âncŏ în Ardélŭ lûngă cardinalul, acestŭ boĭerŭ voĭà să facă o silinţă spre a întórce pe Michaĭu-Vodă din hotărîrea sa de a intra în Ardélŭ; elŭ trase în gêndul sĕŭ pe soçia luĭ Michaĭu, dómna Stanca.* Era o femeĭă allésă acéstă dómnă, ale cărĭĭ calităţĭ chĭar duşmanĭĭ soçuluĭ eĭ nu se putură opri a le încunnuna cu laude entusiaste. Bună, blândă, suppusă, ângerŭ de mumă şi de soçiă, ea adesé domolĭa iuţéla şi asprimea caracteruluĭ soçuluĭ eĭ şi într'aceĭaşĭ vreme, inimă eroică, ea împărtăşĭa de multe orĭ primejdĭele bărbatuluĭ sĕŭ, insoçindu'lŭ în răsbóĭe şi pênĕ pe câmpul bătăllilor, stând la cósta luĭ. Ca logofĕtul Theodosie, ea nu ĭubĭa pe banul Mihal-

* In manuscriptul autoruluĭ numele dómneĭ e Florica; dar este o evidentĕ erróre pe care amŭ îndreptat'o. Florica a fostŭ fĭicaluĭ Michaĭu. *Nota editoruluĭ.*

www.dacoromanica.ro

cea, pe care îlŭ învinovățîa că svătuesce rĕŭ pe domnŭ. Fie unŭ presimțimêntŭ de nenorocirile ce coprinderea Ardéluluĭ va trage asupra familieĭ sale, fie numaĭ nisce scrupule nobile și impuse orĭ-cuĭ este în posițiă d'a asculta numaĭ glasul inimeĭ sale, fĕră d'a avé alte datorințe maĭ înalte a împlini, eĭ i se părea că e nedreptŭ lucru a purta răsboĭul în Ardélŭ. Cu inima stĕpânită de aceste simțirĭ, ea se duse lângă soțul sĕŭ, silind prin rugăcĭunĭ și lacrimĭ a'lŭ întórce din hotărîrea luĭ. Ea îĭ adduse aminte azilul ce le dedese Ardélul atuncĭ când eraŭ amêndouĭ pribegĭ, prigonițĭ de tirannul Alexandru, ajutorul ce 'ĭ dedese prinçul Sigismundŭ spre a se face domnŭ și maĭ pre urmă spre a mântui țérra de năvălirea luĭ Sinan Paşa, și îlŭ jură pre Dumnedeŭ, pre sântul Michaĭu și pre sântul Nicolae, patroniĭ caseĭ lor, d'a nu purta răsboĭu într'o țérră de la care priimise numaĭ bine, spre a nu trage asupră'şĭ osânda nemulțămitorilor. Înfocatele și elocuentele cuvinte, precum și lacrimile eĭ fură zădarnice; ele nu putură clăti hotărîrea soçuluĭ sĕŭ. Și óre s'arŭ fi căḑutŭ ca elŭ, tocmaĭ acum, în minutul d'a o îndeplini, să se lase de o ideă care de multă vreme frământă inima sa? În ce óre se arătă elŭ nemulțămitorŭ? Décă Sigismundŭ Bathori l'a ajutatŭ întru ceva prin creditul sĕŭ spre a căpĕta domnia, elŭ nu 'ĭ a rĕsplătitŭ însutitŭ acéstă mică facere de bine prin câte folóse biruințele sale addusese Ardéluluĭ și sporise gloria luĭ Sigismundŭ? Trebuia óre să uĭte la câte umilințe suppusese Sigismundŭ pe Michaĭu și patria luĭ? Trebuĭa să uĭte că pata ruşinosuluĭ tractatŭ de la 1595 nu era încŏ ștersă? Décă Sigismundŭ a venitŭ să'lŭ ajute împotriva luĭ Sinan, nu era óre spre a se ajuta pe sineşĭ și

www.dacoromanica.ro

Ardélul care era de o potrivă amenințatŭ? Atâta numaĭ că, în locŭ să aştepte pe Turcĭ în Ardélŭ, veni să'ĭ întêmpine în ţérra Românéscă şi ferise prin acésta Ardélul de pustiirile răsboĭuluĭ? Apoĭ, chĭarŭ de ar fi avutŭ Michaĭu şi Româniĭ datoria de a fi recunnoscĕtorĭ luĭ Sigismundŭ, acesta maĭ cârmuĭa elŭ óre acum Ardélul? Nu 'lŭ lăsasepentru peĭrca luĭ Michaĭu în mânile cardinaluluĭ? Acesta apoĭ nu era vĕditŭ de duşmanŭ alŭ nostru? Trebuĭa óre să 'ĭ lase timpŭ a ne isbi şi a ne pune în stare d'a nu'ĭ puté sta împotrivă? Şi chĭar de arŭ fi fostŭ altfelŭ purtarea cardinaluluĭ, chĭar de arŭ fi avutŭ Michaĭu datoria să se arăte recunnoscĕtorŭ către dînsul, apoĭ recunnoscinţa personalĕ a unuĭ domnŭ póte óre să stingă dreptul şi datoria uneĭ naţiĭ? Putea elŭ să se lepede de causa naţiuneĭ pe care se făgăduise a o ajuta? Ardélul, a cărĭi glótă de populaţiă sunt Românĭ, nu este elŭ o ţérră românéscă? Trebuĭa óre a maĭ lăsa în stĕpânirea Ungurilor tótă acéstă ţérră, care, depe dreptul natureĭ şi dreptul ómenilor, este a Românilor? Maĭ allesŭ când chĭar şi populaţiile de altŭ sânge îlŭ chiămaŭ?

Ce! fiind-că ne tragemŭ din acelŭ poporŭ, stĕpânŭ alŭ lumeĭ, care întemeiă cea maĭ minunată şi maĭ colosalĕ unitate cunnoscută în istoria omenireĭ, fi-vom noĭ osûnditĭ a trăi alăturĭ frate cu frate, în vecĭ străinŭ unul de altul? Suntem noĭ osûnditĭ a ispăşi mărirea strămoşilor noştriĭ şi jugul sub care eĭ plecară lumea, trăind vecĭnicŭ isolaţĭ unul de altul, sub unŭ deosebitŭ jugŭ barbarŭ? Dumneḑeŭ nu ne-a datŭ şi noĕ óre acelaşŭ dreptŭ ca celor-l-alte naţiĭ şi aceĭaşĭ datoria, o anume misiă a împlini în omenire? Dar întreprinderea e grea, de a crea unitatea naţionalĕ; ea va aţîţa mulţĭ duşmanĭ asupră-ne şi curênd

www.dacoromanica.ro

séŭ maĭ târdiŭ va veni o ḑi fatalĕ, precum venise luĭ Mircea, luĭ Stefanŭ celŭ Mare şi luĭ Petru Rareşŭ. Ce! pentru că o datoriă, o datoriă naţionalĕ, o datoriă de viéţă şi de mórte e anevoiósă, suntem óre în dreptŭ a ne apăra de dînsa? Se póte óre nasce ceva în lume fără jertfe şi durerĭ? Eroul va cădé într'adevĕrŭ sub acéstă grea sarcină. Elŭ va adaoge unŭ nume gloriosŭ maĭ multŭ în şirul martirilor unităţiĭ naţionale; dar silinţele luĭ, sângele sĕŭ vĕrsatŭ, pênĕ şi greşelile luĭ vor luminà callea generaţiilor viitóre şi o ḑi va veni cât de târdiŭ, când ursitele glorióse ce elŭ a visatŭ pentru naţiă, pênĕ în sfêrşitŭ se vor îndeplini.

XIII.

Pên' a nu intra în Ardélŭ, Michaĭu se chibzuì a feri în lipsă'ĭ ţérra Românéscă de năvălirile Turcilor; spre acestŭ sfêrşitŭ, de pe spusa luĭ Bethlen, le trămise solĭ vestindu-le că povăţuesce o armiă împotriva cardinaluluĭ, care a închiăiatŭ pace cu împĕratul şi că se va sili în totŭ chipul a'lŭ adduce la ascultare şi a'lŭ face credincĭosŭ sultanuluĭ. Spre a da maĭ multŭ creditŭ acestiĭ fabule în ochiĭ Turcilor, elŭ lăsă în Têrgovişte unŭ cĭauşŭ însărcinatŭ a priimi în lipsa luĭ unŭ tributŭ pentru sultanul. Adesé turcul ca şi Michaĭu aŭ căutatŭ a se înşela unul pe altul prin asemené fabule gróse, la care nimenĭ nu putea crede şi fără înduoĭală că şi acum, décă Turciĭ nu năvăliră în ţérră, pricina fu maĭ multŭ din neputinţă decât de încrederea în vorbele luĭ Michaĭu. Slujindu-se cu asemené vorbe, acesta nu vătămă decât caracteruluĭ sĕŭ şi cu óre-ce temeĭu îşĭ trăgea asupră'şĭ din partea duşma-

www.dacoromanica.ro

nilor sĕĭ, învinovăţirea de a fi omŭ viclénŭ, prefăcutŭ şi fĕră credinţă. Inainte de a esşi din ţérră, Michaĭu aşedă pe bĕtrâna sa mumă Theodora, pentru care era plinŭ de dragoste şi de îngrijire, ca într'unŭ locŭ de siguranţă, la mŏnăstirea Cozia, clădită în sînul Carpaţilor, ca să şédă acolo câtă vreme va ţine răsboĭul. Acéstă bĕtrână dómnă, care vĕdu şi presimţi cu inima, nestatornica norocire a fiĭuluĭ sĕŭ, fericirea şi restriştea luĭ, pênĕ şi tristul sĕŭ sfîrşitŭ, murì în aceiaşĭ mŏnăstire cincĭ annĭ dupĕ acéstă expediţiă (1603).

Dómna Stanca, neisbutind a întórce pe soçul eĭ de a întreprinde expediţia hotărîtă, voì să 'lŭ însoçíască în Ardélŭ şi, împreună cu fiĭul sĕŭ Pĕtraşcu ce era atuncĭ de duoĕçecĭ şi cincĭ de annĭ, să împărtăşíască primejdiele soçuluĭ eĭ.

XIV.

Michaĭu-Vodă nu se mulţămi ca unŭ generalŭ harnicŭ a învĕlui expediţia sa în celŭ maĭ mare secretŭ, dar ancŏ adoptă unŭ planŭ de operaţiĭ a căruĭ ideă strategică cu dreptŭ póte minună. În înţellegere fiind cu Saşiĭ, sigurŭ d'a trage pe Sĕcuĭ în partea sa, elŭ hotărî să intre cu óstea principalĕ pe la Vălenĭ şi pe la pasul Buzĕuluĭ în Ardélŭ, să se aşedе între Saşĭ şi Sĕcuĭ, să ţină pe aceĭa în suppunere, să tragă pe aceştia în partea luĭ şi să închidă callea prin care ajutórele de Polonĭ şi de Moldovenĭ puteaŭ sosi cardinaluluĭ. Totŭ într'o vreme, elŭ trămise peste Oltŭ la Radu Buzescu şi la banul Udrea ca să sară şi eĭ cu tóte oştile Craĭoveĭ, ale Jiĭuluĭ şi cu ale Mehedinţilor, să'ĭ éssă înainte către luncile Sibiĭuluĭ şi, occupând acestŭ oraşŭ alliatŭ, să ţină callea deschisă către

www.dacoromanica.ro

Alba-Iulia, capitala Ardéluluĭ și punctul obĭectivŭ alŭ operațiilor răsboĭuluĭ.

Astfelŭ tóte întocmind și prevĕdênd, treĭ ḑile dupĕ depunerea jurămêntuluĭ oștilor, la 16 octomvrie, Michaĭu-Vodă porunci ungurilor sĕĭ să mérgă a tăbĕrî în pólele Carpaților ce despartŭ ṭérra Românéscă de Ardélŭ. Acolo chiămă în grabă tótă mulțimea ostașilor, ce eraŭ împrăștiațĭ prin prejurŭ în battallióne, puse prin glasul craĭnicilor de proclamă că tóte trăsurile să rĕmână în urmă; fiă-care să'și pórte bagagĭul; lucrurile cele maĭ grele să se încarce pe caĭ de cărăușĭ și în puține trăsurĭ rĕmase pentru femeile și avuturile boĭerilor; să încarce lucrurile taberiĭ pe caĭ ușorĭ de munte, lăsând totŭ ce e greŭ de purtatŭ; că prinḉul Andreĭu a făcutŭ pace și alianță cu Turcul; că óstea va trece prin Ardélŭ, cĕcĭ cesarul 'ĭ a datŭ locŭ de întêlnire în Ungaria; că eḽŭ voĭesce ca în acéstă calle căpeteniile și soldațiĭ să fie unul lângă altul soḉĭ de drumŭ. Astfelŭ poruncind, elŭ se pune cu tótă óstea a trece munțiĭ, îndreptându-se către pasul Buzĕuluĭ. Înainte trămise o cétă allésă spre a occupa trecĕtorile și a stĕpâni strîmtorile, ca să nu lase pe duşmanŭ să rĕstórne pe drumŭ copaciĭ, lucru ce lesne se face într'acele locurĭ și astfelŭ să'ĭ taĭe drumul séŭ să'ĭ întindă curse în strîmtorile de din cóce, poruncind ca, de se vor găsi, să le strice ca să înlesnĭască trecerea armieĭ. Elŭ se luă pe urma acesteĭ cete cu atâta ĭuṭélă încât într'o ḑi și o nópte trecuse munțiĭ maĭ cu tóte oștile sale, pênĕ a nu merge âncŏ vestea în Ardélŭ că elŭ a pornitŭ din ṭérra Românéscă. Acéstă extraordinară ĭuṭélă dovedesce lămuritŭ că acestŭ mare răsboĭnicŭ fu póte celŭ d'âintêĭu în Europa, care simți ḑisa, communĕ acum «că secretul tacticeĭ stă

www.dacoromanica.ro

în picĭóre.» Timpul uscatŭ şi arţĕtorŭ alŭ veriĭ trecuse şi acela alŭ tómneĭ din acestŭ annŭ favorisà întreprinderea luĭ Michaĭu, cŏcĭ nicĭ cerul nu fu ploĭosŭ, de pre cum adesé se întêmplă în acéstă lună, de face pământul noroĭosŭ, nicĭ zăpada, nicĭ frigul şi nicĭ o altă turburare a aeruluĭ nu întârţiè acéstă expediţiă. «Unŭ geniŭ favori-«toriŭ luĭ Michaĭu, împotrivitorŭ Ungurilorŭ, ţice Be-«thlen, ĭĭ făcuse totŭ lesne de împlinitŭ. Drumurile nu «eraŭ închise prin copacĭ rĕsturnaţĭ, nicĭ apărate de oştire; «elŭ nu întêlni nicĭ o óste care să'lŭ oprĭască în calle şi «trecu Alpiĭ cu maĭ mare ĭuţélă decâtŭ odinióră Ani-«balŭ.»

XV.

Dupĕ ce a trecutŭ munţiĭ, găsind unŭ locŭ priincĭosŭ pentru hrana şi odihna oştilor, la trecerea din ţérra Românéscă în Ardélŭ, numită a Buzĕuluĭ, Michaĭu-Vodă tăbĕrî acolo în acea ţi, care era sâmbătă (18 octomvrie). Indată porni pe George Mako, Ionu Tamasfalvi, Stefanŭ Harali şi unŭ altŭ Stefanŭ Dömöş, toţĭ sĕcuĭ de némŭ, ca să indemne pe Sĕcuĭ la revoltă. Ajungênd lângă concetăţeniĭ lor, aceştia se silirĕ cât putură ca să'ĭ adducă cu glóta în taběra luĭ Michaĭu. Eĭ le făgăduirĕ marĭ rĕsplătirĭ şi maĭ allesŭ o libertate temeĭnică, pentru care d'atâté orĭ eĭ se sculaseră şi trăseseră asupră-le cumplite pedepse de la prinţiĭ Bathoresci şi ceĭ de maĭ naintĕ lor; eĭ ĭĭ povăţuirĕ d'a scutura acum acestŭ jugŭ nu numaĭ ruşinosŭ, dar şi nesuferitŭ; să nu gêndĭască că vor fi în siguranţă de nu vor îmbrăţişa nicĭ o parte nicĭ alta; să se socotĭască că lângă Michaĭu vor fi îndată rĕsplătiţĭ prin redobêndirea

www.dacoromanica.ro

libertățiĭ și că n'aŭ nimicŭ a spera de la prinçul Andreĭu, unŭ Bathori și unŭ popă; că maĭ bine este a scutura odată o nevrednică robire decât a se lăsa trăind vecĭnicŭ sub împilare, eĭ și némul lor! Auçind aceste vorbe și altete, Sĕcuiĭ cari locuĭaŭ Cikudul și Ghergĭul rĕspunseră că eĭ nu vor lua armele și nu se vor duce la Michaĭu pênĕ când cetățuĭa Orheĭul, zidită d'asupra capetilor lor de Ionŭ Sigismundŭ ce fusese allesŭ craĭu alŭ Ungarieĭ, nu va fi dĕrămată; că décă Michaĭu essind biruitorŭ voĭesce a priimi acéstă condițiĭă și să le dea libertatea, făgăduĭescŭ d'a alerga îndată lûngă dînsul și d'a urmà stégul sĕŭ. Insciințându-se Michaĭu despre acestea, elŭ priimi cererile lor și Sĕcuiĭ, cum aflară rĕspunsu domnuluĭ, se adunară în mare numĕrŭ lûngă cetățuia Orheĭul și o deteră pradă flacărilor; apoĭ vr'o miiă dintr'înșiĭ alergară la arme. In vreme ce aceștia sĕ gătescŭ a se duce lûngă Michaĭu-Vodă, sfĕrămând și arçênd palaturile nobililor, ceĭ-l-alțĭ Sĕcuĭ, dupĕ exemplul lor, năvăliră cu atâta furia asupra palaturilor celor marĭ încât maĭ nicĭ unul nu scăpă de omorŭ. Intre aceste palaturĭ fură arse și acele din posesiile luĭ Ionŭ Beldi din sĕcuime, care cu greșală spunŭ unĭĭ că se arseră de Michaĭu-Vodă.

Intr'aceĭa, ridicându'șĭ taberа de la Buzĕŭ, Michaĭu o așeçă dumineca (19 octomvrie) lûngă Preșmĕrŭ, orașŭ din țérra Bêrseĭ séŭ din ținutul Brașovuluĭ. Michaĭu-Vodă nevoind să lase în urmă'ĭ unŭ orașŭ așa de importantŭ ca Brașovul, care arŭ fi pututŭ a'lŭ isbi în spate, séŭ a'ĭ tăia linia de communicațiă și provisiile, chiămă îndată în cortul sĕŭ pre ceĭ maĭ de căpeteniă aĭ orașuluĭ, între cari judele Valentinŭ Herschel, omŭ allesŭ prin calitățile și prin avuțiele sale și le çise ca să'ĭ dea oraşul și să'ĭ

www.dacoromanica.ro

jure credinţă, fiind maĭ bine pentru dînşiĭ a'lŭ sprijini decât a'lŭ mânia. Judele se consultă cu magistratul oraşuluĭ şi nu atât pentru orăşenĭ cât pentru ţérra Bêrseĭ ce le era suppusă, hotărîră şi se învoiră cu toţiĭ ca să facă pre voĭa luĭ Mihaĭu, sub condiţiă déca va coprinde ţérra. Aşa dar în 20 octomvrie eşşiră deputaţĭ din partea oraşuluĭ, Cirilă Greissing senatorŭ şi bĕtrânŭ de respectatŭ prin pĕrul sĕŭ celŭ albŭ şi prin înţellepcĭunea sa, împreună cu Luca Hirscher, oratorul communităţiĭ şi cu alţĭ douĭ cetăţenĭ juraţĭ, însoţiţĭ şi de câţĭ-va soldaţĭ. Apropiindu-se eĭ de tabĕră, le eşşiră întru întêmpinare câţĭ-va Cazacĭ cari îĭ duseră la cortul domnuluĭ. Eĭ îĭ presentară unŭ carrŭ cu cojóce trebuincĭóse soldaţilor spre a se feri de frigŭ şi bucate multe şi îlŭ rugară să tracteze oraşul Braşovuluĭ cu milostivire, cŏcĭ populaţia fiind puçinŭ răsboĭnică şi cu totul dedată la industriă, nu'lŭ póte întru nimicŭ vătăma. Michaĭu le rĕspunse că eĭ prin înscrisŭ întăritŭ cu pecetea cetăţiĭ, să se îndatoreze cu credinţă împĕratuluĭ nemţescŭ, cŏcĭ de nu, elŭ va da în pradă cetatea cu totŭ ţinutul eĭ. La aceste cuvinte deputaţiĭ, vĕdênd primejdia, îşĭ cerură treĭ ḑile spre a se chibzui.

XVI.

In nóptea aceleĭ ḑile, lunĭ spre marţĭ (20 spre 21 octomvrie) după meḑul nopţiĭ, pe o plóĭe şi o grindină grozavă, Michaĭu dete semnalul d'a ridica taberа de la Preşmerŭ şi merse de tăbĕrî la Codlea.

In ḑioa următóre (21 octomvrie) sosiră în tabĕră, Pavel Kertz doctorul cetăţiĭ, Mattheĭu Fronius şi Ionŭ Hirscher juraţĭ cu câţĭ-va din sutaşĭ, solĭ aĭ Braşovenilor, spuind

www.dacoromanica.ro

că communitatea n'a mai voitŭ să aştepte pênĕ în sorocul de trei ḑile, ca să adducă rĕspunsŭ şi că 'i a însărcinatŭ să róge pe Michaĭu-Vodă a se mulţămi cu făgăduĭală că'i vor fi credincioşi, de 'lŭ va ajuta Dumneḑeŭ a isbuti asupra luĭ Andreĭŭ; că de vreme ce le voĭesce binele, dupĕ cum ḑice, să se îndure asupră-le şi să nu'i pună în primejdiă de a peri prin rĕsbunarea luĭ Andreĭu; cu tóte acestĕ, eĭ făgăduĭaŭ de acum a nu unelti nimicŭ împotriva luĭ, nicĭ de faţă, nicĭ pe ascunsŭ şi că vor sta în liniştе desăvêrşită, numaĭ şi domnul să fie binc-voitorŭ locuitorilor têrgulуĭ şi loculuĭ dimprejurŭ. Michaĭu îĭ ascultă cu luare aminte şi le rĕspunse ast-felŭ: «Vĕdŭ că voĭ vĕ ţineţi şi «de mine şi de principele vostru şi nu fără cuvêntŭ. Decĭ «eŭ sunt mulţămitŭ cu făgăduinţele vóstre, numaĭ să «rĕmâneţi statornicĭ.»

In 22 octomvrie Michaĭu trece cu tótă óstea sa peste măgura Codlei şi âncŏ în aceĭaşĭ ḑi ajunge la Şĕrcaĭa, o moşiă de ale Braşovuluĭ. Trecênd armia prin pădurea numită Dracon, care se întinde la 16 miĭ de paşĭ, nisce veliţi poloni din avanguardiă, întêlnind câţi-va neguţătorĭ ce veniaŭ cu marfă, îĭ prădară şi 'i ucciseră. Alţi soldaţi în calle aprinseră câte-va sate, între care Feldióra şi Măghĭuruşul, prădară câţi-va preoţi şi ridicară maĭ allesŭ toţi caiĭ şi bucatele ce găsiră prin sate. Asemenĕ rele, care făcură pe annaliştiĭ şi istoriciĭ unguri a urla şi a se văita de fără-de-legile oştireĭ luĭ Michaĭu, chĭar şi astă-ḑĭ când armiele se află disciplinate şi administraţia provisiilor organisată, sunt fórte commune la o oştire cenăvălesce în pământŭ străinŭ şi este nevoită a se hrăni cum şi unde va putĕ. Apoĭ înderĕtnicia locuitorilor de a'şĭ ascunde bucatele mânià pe ostaşĭ. Michaĭu se silĭa cât

www.dacoromanica.ro

putea a ţine în frêul disciplineĭ pe ostaşĭ; dar străşnicia luĭ nu putea să véḑă şi să pedepsïască totul. Aşa, când plecă óstea din Prĕşmĕrŭ, nisce ostaşĭ puseră focŭ târguluĭ. Michaĭu cum află, sări şi puse ómeniĭ sĕĭ să stingă focul «jurându-se, spune o chronică vrăjmaşă luĭ, cum că «cu voïa luĭ nu se facŭ acestea; ânsĕ elŭ nu e în stare «a ţine în frêne o ast-felŭ de mulţime de ostaşĭ furioşĭ.» Elŭ află maĭ apoĭ că nisce ostaşĭ isbiseră castelul de la Heltia şi eraŭ p'aci să 'lŭ coprindă şi îndată trămise poruncă straşnică de le opri de la acésta întreprindere. Acestea sunt destule spre a nimicì neruşinatele hule ale istoricilor unguriĭ, cari învinovăţescŭ pe Michaĭu, nu numaĭ că n'a făcutŭ nimicŭ spre a înfrêna ostăşimea, ci âncŏ a îndemnat'o «la hoţiă, tâlhăriă, pustiire, aprinderĭ şi omorŭ». Era cu greŭ într'adevĕrŭ a nu se întêmpla órecare escesurĭ şi a păstra o straşnică disciplină într'o armiă numerósă, compusă în mare parte de ostaşĭ mercenarĭ de felurite naţiĭ. Spre a'şĭ închipui cine-va ce felŭ eraŭ armiele atuncĭ, trebuie să'şĭ adducă aminte cum eraŭ ele maĭ câţĭ-va annĭ în urmă, în răsboĭul de treĭ-ḑecĭ de annĭ. Armia luĭ Michaĭu trebuïa să semene cu aceïa împĕrătéscă a vestituluĭ Wallenstein.

La 23 octomvrie Michaĭu scóse afóră o proclamaţiă vestind că elŭ a venitŭ ca să ţină pe locuitoriĭ Ardéluluĭ în credinţa şi suppunerea ce eĭ juraseră maĭ nainte împĕratuluĭ şi a scóte din scaunŭ pe Andreĭu Bathori carele, lăsând partida creştinéscă, va să predea Ardélul Turcilor. Dupĕ aceïa, elŭ porni de la Şĕrcaïa spre Făgăraşŭ «nevătĕmând pre nime, ḑice aceïaşĭ chronică citată maĭ «susŭ, nicĭ prădând satele, pentru că de bună-voiă îĭ de«teră cele trebuincĭóse spre hrană»; şi chïar într'aceïaşĭ

www.dacoromanica.ro

ḑi ajunse la Cârțișóra. În calle, în tóte părțile Michaĭu revoluționà popórele și le silĭa, maĭ allesŭ pe Saș, (pe carĭ nu voĭà să'ĭ lase în urma sa în stare de a se armà) a se unì cu armia sa.

Michaĭu făcea tóte cu o grabă mare, încredințatŭ fiind că Andreĭu se află cu totul fără de putere, încât elŭ credea că sĭlind la drumŭ, îlŭ va puté ajunge pên' a nu apuca elŭ să'șĭ strîngă armia și că lesne îlŭ va puté nimici.

XVII.

La Alba-Iulia dieta se aduuase chĭar în aceĭașĭ ḑi în care Michaĭu-Vodă tăbĕrîse în strîmtorile Carpaților. Ea se appucase îndată depe cererea prinçuluĭ de a face procesŭ luĭ Bosckai, care nu voise a se înfățișa în persónă dinainte'ĭ depe cum fusese citatŭ. Dupĕ douĕ ḑile, ĭată sosesce unŭ curierŭ trămisŭ de Valentinŭ Herschel de la Brașovŭ cu cărțĭ cŏtre cardinalul, pe care deschiḑêndu-le svetniculŭ sĕŭ Gaspar Corniș, vĕḑu că se vestesce că de o cam dată totŭ e liniscitŭ și sigurŭ, afóră numaĭ că s'aŭ vĕḑutŭ rătăcindŭ într'o trecere în vecinĕtatea Buzĕuluĭ nisce companiĭ de velițĭ polonezĭ, dar că eĭ nu făcuseră nicĭ unŭ rĕŭ nicĭ ómenilor, nicĭ vitelor, și că de se va întêmpla ceva maĭ însemnatŭ, vor face îndată cunnoscutŭ. Dar curierul care adusese scrisorile, când esșise din Brașovŭ, vĕḑuse avanguardia luĭ Michaĭu întinsă de băttaiă în préjma orașuluĭ. Ajungênd la Alba-Iulia, âncŏ galbenŭ de fricĭ și socotind că în cărțile sale se pomenesce de năvălirea luĭ Michaĭu, nu spuse nimicŭ luĭ Gaspar Corniș, dar rĕspândĭa acéstă veste printre orășanĭ, încât totŭ orașul se împlu și ferbea pe ulițe

www.dacoromanica.ro

vorbind de acésta, când ceĭ marĭ nu sciaŭ âncŏ nimicŭ. Unŭ căpitanŭ de călăreţĭ pretorianĭ anume Caspar Libek ducêndu-se la Corniş, ĭĭ făcu cunnoscutŭ sgomotul răspânditŭ de curierŭ în oraşŭ. «Ajută-ne, Dómne!», strigă Corniş tremurând la acéstă gróznică scire şi îndată adducênd înainte'ĭ pe curierŭ, se asigură de adevĕrŭ şi dupĕ ce îlŭ mustră rĕŭ, alergă la prinçul Andreĭu spre a'ĭ spune primejdia ce'lŭ ameninţă. Cine arŭ fi vĕdutŭ turburarea şi spaĭma luĭ Corniş atuncĭ s'arŭ fi încredinţatŭ că acestŭ omŭ nu putea fi trădătorŭ, de pre cum l'aŭ bănuitŭ uniĭ din annaliştĭ.

Spunŭ că Andreĭu Bathori dintru'ntĕĭu nu voi să crédă, tratând acéstă veste de fabulă şi glumă, maĭ allesŭ că soliĭ luĭ Michaĭu, banul Mihalcea şi George Raţŭ, se aflaŭ la Alba, lângă dînsul şi îlŭ încredinţaŭ a nu se îngriji, cŏcĭ tóte vor essi cu bine. Cu tóte acestea, ţiind dupĕ obiceiĭu, îndată svatŭ cu ceĭ maĭ marĭ, porunci să trămită fĕră întârdiere în tóte părţile spre a chĭăma pe locuitorĭ la arme. Intr'aceĭa, nobilimea Sĕcuilor, maĭ aprópe fiind de rĕŭ şi credincĭósă prinçuluĭ Andreĭu, trămittea curierŭ peste curierŭ spre a'ĭ vesti că Michaĭu-Vodă a trecutŭ Alpiĭ şi a sositŭ cu o armiă însemnată la Preşmĕrŭ; că a aprinsŭ nu numaĭ castellulŭ luĭ Ionŭ Beldi, ce se afla atuncĭ la dietă, dar âncŏ a purtatŭ flacăra şi sabia prin tóte satele şi oraşele ce a întêmpinatŭ pênĕ la Feldióra. Spune Ambrosius Simigiani că mulţĭ din nobilĭ, voitorĭ de rĕŭ aĭ prinçuluĭ Andreĭu, prindeaŭ scrisorile ce'ĭ eraŭ adresate şi oprĭaŭ pe curierĭ d'a se înfăţişa dinainte luĭ; pe lângă acésta, vorbile despre sosirea duşmanuluĭ se împotrivĭaŭ una altia şi eĭ se silĭaŭ prin multe cuvêntărĭ, a'lŭ încredinţa că n'are a se teme de nimicŭ. Cu tóte acestea, dice

www.dacoromanica.ro

Bethlen, precum vallul gonesce vallul, d'asemené o vorbă despre sosirea luĭ Michaĭu mărĭa şi întemeĭa celel-alte vorbe şi împlea urechile tutulor. A duoa nópte dupĕ sosirea curieruluĭ de la Braşovŭ se duseră Stefanŭ Bathori, Gaspar Corniş, Pancratie Sennyei şi Stefanŭ Bodoni lûngă prinçul Andreĭu, pe care îlŭ găsiră meditând şi cântând dintr'unŭ instrumentŭ de musică, pe când ţérra era în focŭ. Eĭ îlŭ deşteptară din meditaţia sa, descoperindu'ĭ adevĕrata stare a lucrurilor. Andreĭu, fĕră a se pré grăbi şi fĕră a'şĭ perde cumpĕtul, dete drumŭ dieteĭ şi, numind pe Gaspar Corniş locotenentŭ alŭ sĕŭ peste tótă armia, trămise îndată porunci straşnice în tóte părţile crăieĭ, spre a se purta, de pe obiceĭu, în totŭ locul o sabiă încruntată îu sânge şi a vestì ca fĕră zăbavă şi cu cea maĭ mare ĭuţélă tótă nobilimea, tótă brasla ostăşéscă să se adune înarmată la Sas-Sebeş, cĕcĭ o primejdiă obştéscă ameninţă şi nu suffere nicĭ o întârdiere; că toţĭ aceĭ ce nu se vor grăbi a veni vor fi priviţĭ ca nisce trădătorĭ şi desertorĭ şi se vor pedepsi cu mórtea cea maĭ cruntă. Elŭ scrise asemené şi la Sĕcuĭ, cari eraŭ scutiţĭ de slujba ostăşéscă de când fuseseră despuĭaţĭ de libertatea lor, «dicêndu-le că într'o primejdiă atât de grea să 'şĭ unĭască «şi eĭ puterile spre a goni din patriă pe dușmanul com-«munŭ, făgăduind a da libertate la toţĭ aceĭa ce 'ĭ vor «sta într'ajutorŭ; că era multŭ maĭ bine şi maĭ sigurŭ «pentru Sĕcuĭ a'şĭ dobêndi libertatea de la unŭ prinçŭ al-«lesŭ de dînşiĭ, care are aceĭaşĭ naţiă, limbă şi obiceĭurĭ «ca şi eĭ, decôt a lua armele în favórea unuĭ străinŭ îm-«potriva aceluĭa ce este osŭ din osul lor şi sânge din sân-«gele lor»; şi pentru ca să 'ĭ facă să se lupte cu dînsul şi fĕră voĭa lor, Andreĭu luă mĕsurĭ aspre în ţérra Sĕcuilor

www.dacoromanica.ro

dintre rîurile Mureşul şi Crişul, odinióră rîul auritŭ. Una din aceste mĕsurĭ era punerea în lucrare a unuĭ obiceĭu vechĭu întrebuinţatŭ de Scyţĭ şi apoĭ şi în Ungaria pe la începutul acesteĭ crăiĭ. Acestŭ obiceĭu era ca la o primejdiă mare cu care amenința vr'unŭ duşmanŭ străinŭ ţérra, acelŭ locuitorŭ ce nu se sculà îndată dupĕ poruncă spre a lua armele împotriva duşmanuluĭ, era legatŭ cu funiĭ prin mijlocul trupuluĭ şi cu multă ruşine pedepsitŭ. Dar ura Sĕcuilor asupra luĭ Andreĭu era atât de mare încât nicĭ amenințările, nicĭ făgăduĭelile luĭ nu 'ĭ putură îndupleca a lua armele în favórea luĭ.

În urma acestora, cardinalul merse de întêlni pe Malaspina ce era bolnavŭ, îĭ expuse primejdia în care se află şi dobêndi de la acesta făgăduĭala că va sta mijlocitorŭ spre a 'lŭ împăcĭui cu Michaĭu-Vodă. Eĭ se chibzuiră de a trămite maĭ nainte pe unŭ nobilŭ Isacŭ Csejtie la Michaĭu spre a afla cererile luĭ şi a căuta să 'lŭ adducă la simțiminte pacĭnice. Dar Michaĭu, fĕră a da nicĭ unŭ rĕspunsŭ, opri la sine pe Isacŭ Csejtie pênĕ dupĕ bătaiă. Fĕră a maĭ perde vreme cardinalul, urcându-se într'o trăsură, eşi din capitala sa, ce nu maĭ era s'o védă, ursitŭ a fi o privelişte ticălósă a lunecóselor lucĭurĭ omenescĭ. Elŭ lăsă în locul sĕŭ în Alba-Iulia pe fratele sĕŭ Stefanŭ Bathori şi pe Ladislas Gyulasi şi se duse la Sas-Sebeş, unde se făcea adunarea oştilor. Aci, aflând Andreĭu că Michaĭu înaintéză răpede spre Alba, fĕră a aştepta tóte oştile ce sosĭaŭ încetŭ, îşĭ ridică taběra de acolo. Elŭ porunci ca ceĭ ce vor sosi să 'lŭ urmeze şi, lăsând d'o parte Făgăraşul unde avea garnizónă, se îndreptă cu mare grabă spre Sibiĭu, unde ajunse a treĭa-ḑi, în 24 octomvrie. Locuitorĭĭ Sibiĭuluĭ, cari împreună cu căpete-

www.dacoromanica.ro

nia lor Albertŭ Süveg eraŭ alliați cu Michaĭu, îlŭ priimiră rece, fŏră a 'ĭ da datoriile de credință cuvenite.

XVIII.

Într'aceĭa, Michaĭu înainta cu grabă spre Sibiĭu, socotind să ajungă acolo înainté luĭ Andreĭu. În 25 octomvrie elŭ ajunse lângă têrgul Tŏlmaciuluĭ cu óstea, cu soția și cu familia sa. Ținta luĭ era a înlesni unirea cu armia sa a șése miĭ ostași Olteni ce 'ĭ adducea pe la Turnul-Roșu, Radu Buzescu și banul Udrea, pe cari îĭ aștepta în totŭ minutul și cari sosiră tocmaĭ a doua-zi în 26.* Armia luĭ Michaĭu se maĭ adăogise în calle cu o sumă de Sĕcuĭ, Sașĭ și alți partisani aĭ sĕĭ din Ardélŭ, maĭ allesŭ Romăni, ce 'ĭ venise într'ajutorŭ. Astfelŭ, împreunându'șĭ óstea, Michaĭu-Vodă maĭ naintând spre Sibiĭu, îșĭ așeză tabĕra la satŭ la Vestinŭ, țindu'șĭ mereŭ armia între cotiturile munților, pênĕ va socoti c'a venitŭ vremea ca s'o scóță la câmpiă.

Între strîmtorile munților era unŭ spațiŭ șesŭ îndestul de mare, unde Michaĭu putea tăbĕrî și a'șĭ întocmi oștile. Acolo elŭ ascunse céta femeilor, totŭ ce de pe vêrstă și de pe sexŭ nu era în stare d'a se lupta, împreună cu bagagiele și cu o mare mulțime de carre. Mercurĭ în 17 (27) octomvrie, strejile ambelor armate protivnice se arătară și se vĕdură unele cu altele. Dar, atât pentru că tunurile nóstre rĕmăseseră în urmă, calle d'o zi, cât și pentru că în acea zi era sĕrbătórea evangelistuluĭ Luca, pe

* Bethlen greșesce puind aci numele luĭ Baba-Novacŭ în locul luĭ Radu Buzescu și banul Udrea. Novacŭ cu haĭducĭ sĕĭ intrase în Ardélŭ împreună cu Michaĭu-Vodă.

www.dacoromanica.ro

care Românii îlŭ cinstĭaŭ fórte multŭ, Michaĭu hotărî a 'şĭ ţine oştile în strîmtorile munţilor şi d'a nu da bătaĭa în acea ḑi.

Cardinalul, vĕḑênd apropierea armieĭ luĭ Michaĭu, intră în grijă mare, cŏcĭ nu sosindu'ĭ âncŏ ajutórele de la Lipova, Ieneŭ, Caransebeşŭ şi ale Sĕcuilor din scaunele Arieşuluĭ şi Mureşuluĭ, elŭ se socotĭa maĭ slabŭ în puterĭ, nu numaĭ cu numĕrul, dar şi cu calitatea oştilor. «Într'adevĕrŭ, ḑice «Bethlen, Româniĭ, cari de maĭ mulţĭ anni se aflaŭ în «răsboĭu necontenitŭ cu Turciĭ, obicĭnuiţĭ cu munca şi cu «primejdiile, eraŭ priviţĭ de toţĭ ca multŭ maĭ buni o- «staşi decât Ungurii.» Între aceste oştĭ românescĭ, maĭ deprinse la isbêndă şi maĭ vestite eraŭ cetele ce se chĭămaŭ *Buzescĭ* şi *Răţescĭ*, pre numele căpitanilor sĕĭ, fraţiĭ Buzescĭ şi George Raţŭ. Cu tóte că în adevĕrŭ oştile luĭ Michaĭu eraŭ maĭ bune decât ale luĭ Andreĭu, în care se aflaŭ mulţĭ ţĕrrani rĕŭ armaţĭ şi nedeprinşĭ cu răsboĭul, dar cu numĕrul nu se deosebĭa multŭ între dînsele. Fiăcare armiă numĕra ca la 25 miĭ luptătorĭ;* artilleria luĭ

* Unŭ annalistŭ ungurŭ anume Szamoscozi, martorŭ de faţă citatŭ de Bethlen, vorbesce astfelŭ despre numĕrul oştilor luĭ Michaĭu-Vodă : «Este anevoĭă d'a spune curatŭ câte oştĭ eraŭ, «cŏcĭ căpeteniele înşişĭ n'o sciaŭ; fiă-care, dupĕ patima sa, ridica «séŭ scădea numĕrul cum voĭà. Românii înşişĭ cari vor să se a- «rate maĭ curagĭoşĭ, mărturisescŭ unŭ numĕrŭ necreḑutŭ de micŭ. «Iar noĭ fără patimă vom arăta aceĭa ce amŭ vĕḑutŭ cu ochiĭ no- «stri. Aceĭ ce vorbescŭ maĭ multŭ urcă la 30 miĭ pedestraşĭ şi «călăreţĭ, numĕrul ostaşilor luĭ Michaĭu; aceĭ ce spunŭ maĭ pu- «çinŭ, 20 miĭ. Românii spunŭ numaĭ 8 miĭ. Aceĭ ce ţinŭ mijlocul «spunŭ 25 miĭ. Atâta séŭ maĭ atâta mi se pare a fi maĭ de cre- «ḑutŭ. Aceĭ ce punŭ maĭ multŭ séŭ maĭ puçinŭ facŭ abusŭ de «calculŭ şi fără cuvêntŭ se arată darnicĭ în cifre. Nimenĭ nu póte «tăgădui că acésta fu unŭ potopŭ mare de ómenĭ, ca cum tótă

www.dacoromanica.ro

Andreiu era mai bună și mai numerósă decât a lui Michaiu; ea numĕra mai multŭ de patru-ₒeci tunuri, în vreme ce Michaiu avea numai opt-spre-ₒece bucăți, mari și mici. Cardinalul în taberа sa adună pe lîngă sine senatul și alți ómeni încercați spre a se svătui cum să pórte mai bine răsboiul. Părerile fură împotrivite; unii svătuiaŭ d'a prelungi răsboiul și a nu lăsa să hotărască sórta și norocul uneĭ singure bătăllii. Eĭ ₒiceaŭ că acéstă prelungire va desorganisa armata luĭ Michaiu prin fómete, ostenelile răsboiuluĭ, lipsa banilor și nedisciplina ostașilor; că, cu cât s'arŭ întârₒia mai multŭ, cu atâta armia lor va cresce în numĕrŭ, în vreme ce a luĭ Michaiu va slăbi. Alții, ₒiceaŭ că trebuie a rezima tótă taberа de zidurile Sibiiuluĭ și s'o întărĭască prin metereze făcute cu carre legate împreună; că astfelŭ, unind taberа cu oraș, vor puté să aibă îndestulare despre hrană și să respingă pe dușmanŭ prin lovituri de tunŭ, de cum-va 's'ar ispiti elŭ să'ĭ lovĭască; că trebuie a potoli focul dușmanilor prelungind răsboiul prin amânări, făgăduieli, înșelăcĭuni și so-

«țérra românéscă smulsă de la vetrile sale căduse peste noĭ. O «parte mare era voluntarĭ ce alergaseră la Michaiu, trași prin «speranța de a puté prăda, și nu atât puterea lor realĕ cât «mulțimea lor insufla grózā.

«Este încŏ de sigurŭ că Michaiu-Vodă își adăogi numĕrul o- «știlor sale, după ce intră în Ardélŭ, atât pentru că mulți de la «sine alergaŭ în taberа luĭ, împinși de speranța pradeĭ, cât și «pentru-că Michaiu, în tóte părțile pe unde trecea, poruncĭa să «proclame într'o parte și într'alta, că elŭ va privi ca dușmanŭ și «își va răsbuna ca de unŭ asemine pe orĭ-cine, care fiind în stare «a purta armele, nu va urma înarmatŭ óstea sa. Elŭ lucră într'a- «cestŭ chipŭ atât ca să sperie spiritile cu mulțimea, cât și spre a «nu lăsa în spate'ĭ nimicŭ din care să se pótă organisa battallióne; «aceĭa ce la vedere mărĭa óstea Voevoduluĭ, era unŭ numĕrŭ fórte

www.dacoromanica.ro

lĭĭ; că astfelŭ puterile duşmanuluĭ se vor înmuĭa şi se vor slăbi prin aşteptare şi prin isbirĭ parţiale, maĭ allesŭ cu unŭ omŭ ca Michaĭu, ĭute, îndrăzneţŭ şi nerăbdătorŭ; astfelŭ, închiăiaŭ eĭ, Fabiu biruì pe Anibale şi craĭul Mattheĭu triumfă lângă Vratislau de silinţele a duoĭ puternicĭ craĭ, alŭ Polonieĭ şi alŭ Boemieĭ. Emericŭ Szicszai, unul din credincĭoşiĭ prinçuluĭ Andreĭu, îlŭ rugă în deosebĭ d'a'şĭ căuta unŭ asilŭ înainté lupteĭ spre a se feri de primejdiele răsboĭuluĭ, adducêndu'ĭ aminte despre nenorocirile de la Varna şi Mohacĭ. La acestea, Andreĭu rĕspunse: «D'aşĭ «fi în locul tĕŭ, şi eŭ aşŭ face-o, dar sciindu-mĕ capŭ alŭ «acestiĭ armiĭ, nu voĭu să fiŭ fugarŭ şi să desertezŭ de la «aĭ meĭ.»

Dar alţiĭ, pe cari bănuitoriĭ chronicarĭ ĭĭ numĕră printre duşmaniĭ luĭ Andreĭu, îlŭ povăţuĭaŭ a nu se trage înapoĭ şi a nu lăsa să trécă occasia d'a stăvili năvălirea duşmanuluĭ şi a opri rĕul d'a se întinde maĭ multŭ; cu cât maĭ multŭ vor întârdia, cu atât armia luĭ Michaĭu va

«mare de carre, pe care, împotriva uneĭ straşnice porunci a dom-«nuluĭ, fiă-care tîrà cu sine, precum făcuse voevodul şi toţĭ boĭe-«riĭ, purtând nevestele, copiiĭ, tótă starea şi avuţia, ca cum arŭ «fi avutŭ de gêndŭ de a schimba pentru totŭ d'a-una pămêntul «de locuinţă; pricina era cŏcĭ se temeaŭ ca, în lipsa domnuluĭ şi «a armieĭ din ţérră, Turciĭ séŭ Tătariĭ să nu cum-va să năvă-«lĭască spre a o prăda.»

Despre armia luĭ Andreĭu, annalistiĭ unguri o scadŭ peste mĕsură, făcênd'o de 9 miĭ; alţiĭ încŏ în numĕrŭ de 5 miĭ. Dar maĭ mulţĭ istoricĭ şi annaliştĭ străinĭ, precum De Thou, (XIII p. 352) Guérin (p. 497), Orteliu (p. 453) Biseliu şi alţiĭ o facŭ de 25 miĭ. Istvanfi asemené ţice că numĕrul oştilor era maĭ de o potrivă de ambe părţile. Din acesté se lămuresce că de-şi póte a fostŭ óstea românéscă maĭ mare decât cea unguréscă, deosebirea ânsĕ era neînsemnată.

www.dacoromanica.ro

cresce prin venirea Sĕculilor, ce 'ĭ maĭ aştéptă să vină şi a altor partisanĭ aĭ sĕĭ; că duşmanul va fi multŭ maĭ de îngrozitŭ atuncĭ când îşĭ va unì tóte puterile. Pentru aceĭa, nu este vreme de perdutŭ; trebuie a lua armele pentru patriă şi pentru libertatea copiilor sĕĭ şi a cerca norocul răsboĭuluĭ. Acestŭ svatŭ era şi celŭ maĭ bunŭ, cŏcĭ în adevĕrŭ orĭ-ce prelungire a răsboĭuluĭ arŭ fi fostŭ în paguba luĭ Andreĭu şi în folosul luĭ Michaĭu, de vreme ce popórele Ardéluluĭ ţineaŭ cu acesta din urmă. La unŭ asemenea svatŭ se unì şi Andreĭu şi hotărî a 'şĭ cerca norocul. Maĭ 'nainte ânsĕ elŭ voì să sleĭască tóte mijlócele de împăcĭuire. «O! ne-«pricepută minte omenéscă! ḑice unul din chronicarĭĭ no-«ştri; câtă vreme fu de a tocmi ţérra şi a face pace şi nu «vru; ci vru să tocmĭască când nu fu de nicĭ un folosŭ».

XIX.

Michaĭu-Vodă, precum amŭ vĕḑutŭ în urmă şi din pricinele arătate ne voind a da bătaiă în acea ḑi de mercurĭ $^{17}/_{27}$ octomvrie, spre a îndatora pe duşmanŭ a nu 'lŭ isbi, se socoti a 'lŭ occupa în acea ḑi cu negociaţiĭ. Trămise dar solĭ la Andreĭu, cerêndu'ĭ ca să'ĭ deschiḑă callea pentru elŭ şi armia sa, spre a merge să se unĭască cu Nemţiĭ împotriva Turcilor, cŏcĭ de nu, apoĭ 'şĭ o va deschide elŭ cu sabia; că elŭ n'a intratŭ cu gênduri vrăjmăşescĭ în Ardélŭ; că de s'a făcutŭ vr'o pustiire prin sate şi oraşe, a fostŭ fŏră porunca luĭ. Andreĭu, doritorŭ de pace ascultând soliĭ, îĭ trămise înapoĭ la Michaĭu, împrennă cu duoĭ aĭ sĕĭ, purtând acestŭ răspuns: «că Michaĭu-Vodă «trebuie să se tragă în ţérra Românéscă totŭ pe drumul pe «unde a venitŭ şi să despăgubĭască tóte relele ce aŭ făcutŭ

www.dacoromanica.ro

«ostaşiĭ seĭ şi apoĭ să facă o nouă legătură de pace şi al-«lianţă temeĭnică împreună». Michaĭu, ascultând propunerile deputaţilor, se arătă a le priimi în de bine şi, spre a însufla maĭ multe sperărĭ de pace luĭ Andreĭu, elŭ încheĭè cu aceĭaşĭ deputaţĭ o încetare de arme pentru acea ḑi, pentru care ceru zălóge, făgăduind de a trămite şi din parte'ĭ. Andreĭu se grăbi a trămite pe Moise Sĕcuiul şi pe Melchior Bogathi, celŭ d'ântêĭu căpitanŭ vestitŭ, cu cinste cunnoscutŭ de Michaĭu pentru campaniele sale în Ardélŭ, cel-l-altŭ june allesŭ prin nascerea şi calităţile sale. Michaĭu îĭ trămise douĭ boĭerĭ strălucitĭ, postelniciĭ Preda şi George, cu cari Andreĭu vorbi şi se plânse cu vioicĭune de purtarea luĭ Michaĭu cŏtre dînsul.

Intr'acéstă vreme sosi în taběra luĭ Andreĭu, Malaspina, legatul Papiĭ, pe care îndată prinçul îlŭ porni lîngă Michaĭu-Vodă ca să se silĭască în totŭ chipul spre a 'lŭ adduce să facă pace. Nunciul înfăţişindu-se dinainté luĭ Michaĭu, nu se temu d'a necinsti caracterul sĕŭ de episcopŭ şi de solŭ, pogorîndu-se pênĕ a minţi într'unŭ chipŭ neruşinatŭ. Prefăcêndu-se că vine de la curtea împĕratuluĭ şi slujindu-se cu numele M. S. Imperiale, de la care spunea că are carte la mână, elŭ porunci luĭ Michaĭu să éssă îndată din Ardélŭ, fŏră a face nicĭ o vrăjmăşiă. Cerênd Michaĭu să i se arate porunca împĕratuluĭ, nunciul rĕspunse că ea se află în mânile prinçuluĭ Andreĭu, căruĭa a lăsat'o, dar că peste puçinŭ póte să 'ĭ o adducă. Malaspina fu nenorocitŭ în înşelăcĭunea sa, cŏcĭ Michaĭu îlŭ dete de mincĭună scoţênd carte a împĕratuluĭ cu totul dimpotrivă „ prin care i se poruncĭa să isbĭască pe cardinalŭ fŏră întârḑiere şi declară că la acéstă poruncă voĭà să asculte. Nunciul îlŭ conjură atuncĭ în numele luĭ Dum-

www.dacoromanica.ro

neḑeŭ ca să nu facă nicĭ o mișcare în ḑioa aceĭa, pênĕ ce va vorbi cardinaluluĭ ca să 'lŭ adducă la alte simțiminte. Michaĭu nu maĭ rĕspunse nimicŭ uunciuluĭ și acesta se întórse chĭar în acea ḑi la Andreĭu. Din partea lor, Moise Sĕcuĭul și Melchior Bogathi se silirĕ prin multe cuvinte a adduce pe Michaĭu la simțiminte pacĭnice și bine-voitóre către Andreĭu, ḑicênd cu înșelăcĭune, că unŭ tractatŭ de pace s'a și închiĕiatŭ între acesta și împĕratul; că, privind nestatornicia lucrurilor omenescĭ, să se mulțumiască pe poziția sa de acum și să n'o jertfiască ambițieĭ sale și unuĭ viitorŭ nesigurŭ.

La acestea, ĭată care fu rĕspunsul luĭ Michaĭu: «Amŭ «juratŭ luĭ Christos, pe Turcĭ să nu slujescŭ și voĭ pe «dînșiĭ fĭ ĭubițĭ; cum óre să mĕ încredŭ voĕ? D'aceĭa ho«tărît'amŭ a vĕ cuprinde țérra și a muri ca unŭ creștinŭ «séŭ peste voĭ a domni». Elŭ adăogi că allianța ce spunŭ eĭ c'aŭ închiĕiatŭ cu împĕratul este o pricinuire deșértă spre a ocoli greutățile de față și maĭ multŭ spre a rupe pacea decât a o face; că e maĭ bine a hotărî prin arme decât a maĭ face tractatŭ de pace. «Incât pentru nesta«tornicia noroculuĭ, sciŭ, ḑise elŭ, că sunt omŭ, dar sciŭ și «aceĭa că Dumneḑeŭ ajută răsbóiele drepte, și eŭ amŭ luatŭ «armele pentru lege; elŭ va întări pe ceĭ ce se luptă «pentru dînsul și va prigoni pe ceĭ ce 'lŭ vêndŭ».

Jouĭ în $^{18}/_{28}$ octomvrie, ḑi consânțită depe călindarul noŭ, apostolilor Simon și Iuda, dinḑĭ-de diminéță, Michaĭu-Vodă trămise înapoĭ luĭ Andreĭu pe Moise Sĕcuĭul și pe Melchior Bogathi, cu următorul ultimatum: «Andreĭu «Bathori, ca unŭ partisanŭ alŭ Turcilor și vênḑĕtorŭ alŭ «pricineĭ creștinătățiĭ să se lepede de stĕpânirea Tran«silvanieĭ, să îmbrace haĭna popéscă, să se ducă în Polo-

www.dacoromanica.ro

«nia şi să lase principatul pe séma luĭ Sigismundŭ Bathori, «séŭ de altmintrelé, va hotări puterea armelor; ĭar a-«tuncĭ elŭ, domnŭ alŭ ţĕrriĭ Romȃnescĭ se légă că îlŭ va «face a dobêndi milostivirea împĕratuluĭ». Cardinalul în-ţellese atuncĭ că trebuia a se găti de răsboĭu şi trămise înapoĭ zălógele luĭ Michaĭu. Elŭ se gêndi ânsĕ să maĭ trămită o dată pe Malaspina lûngă Michaĭu, spre a maĭ face o cercare de pace. Urcându-se într'o trăsură însoţitŭ de o mică escortă, Malaspina intră în taběra voevoduluĭ; dar acesta nu vru să'lŭ priimĭască şi, fiind-că Malaspina se apucă în taběră a vorbi offiçerilor şi ostaşilor, îndemnându'ĭ să lase armele ca să nu verse sânge creştinŭ, «Michaĭu vĕḑêndu'lŭ «călcând astfelŭ de a doua óră datoriile sale de solŭ şi «pricepênd că nu 'ĭ addusese nicĭ acum porunca împĕra-«tuluĭ făgăduită, îlŭ chiămă dinainte'ĭ, îlŭ mustră puçinŭ «pentru înşelăcĭunea luĭ şi, fără a vătăma întru nimicŭ «respectul cuvenitŭ persónelĭ sale, îlŭ trămise, pênĕ la «a doŭa poruncă, la arestŭ în códa taberiĭ, puindu-lŭ sub «paza fiĭuluĭ sĕŭ Pĕtraşcu, ca să nu i se întêmple nicĭ «unŭ rĕŭ.»

Fără cuvêntŭ aŭ bănuitŭ uniĭ Unguri că şi Malaspina, voind să căştige favórea împĕratuluĭ şi să dobêndĭască prin mijlocirea luĭ demnitatea de cardinalŭ, lucra în secretŭ în favórea luĭ Michaĭu şi că de bună voiă elŭ rĕmase în taběra luĭ. Polonezii maĭ allesŭ, urînd pe Malaspina, împlură Europa de învinovăţirile lor, ḑicênd că elŭ a fostŭ unŭ spionŭ alŭ împĕratuluĭ şi că a înşelatŭ şi a perdutŭ pe cardinalul.

Acéstă bănuĭală a venitŭ din aceĭa că, în urma bătăllieĭ, Malaspina se arătă plinŭ de zelŭ pentru Michaĭu şi pentru împĕratul. Dar este de creḑutŭ că elŭ se arătă

www.dacoromanica.ro

astfelŭ, cŏcĭ se compromisese fórte multŭ în ochiĭ lor, prin focul cu care apărase pe Andreĭu înainte bătăllieĭ. Aceĭa ce silise pe Malaspina a sta în favórea cardinaluluĭ era că acesta cât-va maĭ naiute făgăduise în secretŭ Papeĭ a 'ĭ închina Ardélul, sperând ca astfelŭ îlŭ va avé la nevoiă sprijinŭ împotriva împĕratuluĭ şi va puté păstra acéstă ţérră ca unŭ feudŭ atêrnătorŭ de sântul Scaunŭ.

În vreme ce Andreĭu şi Unguriĭ sta în cumpănă între temere şi nădejde şi aşteptaŭ întórcerea luĭ Malaspina, ca să vaḑă de le adduce pace séŭ răsboĭu, Michaĭu îşĭ ĭea tóte mĕsurile pentru bătaiă. Elŭ îşĭ întocmesce armia, îşĭ aşéḑă tunurile, pune totŭ lucrul la locul sĕŭ, şi, înaintând spre Sibiĭu, trămite unŭ craĭnicŭ cardinaluluĭ ca să'ĭ spună că elŭ voĭesce să cruţe sângile creştinilor, că elŭ nu vine ca să 'lŭ verse, dar că, în numele împĕratuluĭ să 'ĭ asigureze învoirile ce i se dedese şi i se jurase de Sigismundŭ, cum şi să 'lŭ facă a intra în stĕpânirea acesteĭ ţĕrrĭ; că cardinalul ţinea unŭ principatŭ ce nu era alŭ luĭ, însfêrşitŭ îĭ declară că, de nu va lăsa maĭ curêndŭ armele spre a se supune la M. S., elŭ îlŭ va goni de pre urmă cu focŭ şi cu sânge pênĕ îlŭ va scóte afóră din acéstă ţérră.

XX.

La acéstă vestire trufaşă prinçul Andreĭu, perḑênd sperarea de împăcĭuire cu care în zadar se măgulise, mâniatŭ peste mĕsură, trămise înapoĭ pe craĭnicŭ, încăllecă callul şi porunci luĭ Gaspar Corniş, generalul-şefŭ d'a formà rôndurile şi d'a întocmi armia de bătaiă. Locul

www.dacoromanica.ro

unde armia fu întocmită, era o câmpiă, nu pré bine allésă, aşedată între oraşul Sibiĭu şi târgul Şelimberg; acéstă câmpiă este din natură aşa de nepotrivită încât pământul se plécă din partea Şelimberguluĭ şi dimpotrivă se ridică din partea oraşuluĭ Sibiĭuluĭ; întinderea eĭ este d'aprópe patru miĭ paşĭ. Michaĭu era spre résăritŭ, urmând rîul Sibiĭuluĭ. Andreĭu era de cea-l-altă parte a rîuluĭ, spre apusŭ. Armia luĭ Andreĭu fu întocmită astfelŭ că ea occupa partea cea maĭ de josŭ a câmpieĭ, închisă de ambele părţĭ între oraşŭ şi rîul Sibiĭu. Michaĭu din contra réspândise ostaşiĭ séĭ parte pe şesŭ şi cea maĭ mare parte pe înălţimele care din susŭ de Sibiĭu şi de Şelimberg se ţinŭ de munţĭ, astfelŭ încât de pe împrejurărĭ, voevodul putea allege séŭ de pe natură séŭ de pe voinţă, unŭ locŭ maĭ priincĭosŭ, în vreme ce prinçul Andreĭu n'arŭ fi pututŭ lua decât unul maĭ réŭ.

Întocmirea armieĭ luĭ Andreĭu era acésta: la centru o miiă călăreţĭ, alŭ căror capŭ era vitézul Moise sécuĭul, avênd de locotenenţĭ pe Franciscŭ Sevri şi pe ceĭ duoĭ Toma, unul Czomortany, cel-l-altŭ Becz, âmbiĭ sécuĭ şi vestiţĭ în răsboĭu; pe lângă dînşiĭ eraŭ treĭ sute polonesĭ armaţĭ cu arcurĭ, puscĭ şi săbiĭ, commandaţĭ de unŭ nobilŭ şi voĭnicŭ polonŭ. La drépta eraŭ aşedaţĭ pedestraşiĭ, luaţĭ din garnizóne şi o miiă Saşĭ; acéstă aripă o commanda Stefanŭ Lazar, răsboĭnicŭ harnicŭ, care se illustrase în răsbóĭele cu Muscaliĭ din vremile luĭ Stefanŭ eraĭul Polonieĭ; acestuĭa se dete ca ajutorŭ George Aradi, ungurŭ căpitanŭ alŭ pedestraşilor Braşovuluĭ, carele se afla pe lângă Andreĭu âncŏ din naintĕ năvălireĭ luĭ Michaĭu. La stînga veniaŭ âintêĭu 600 pedestraşĭ pretorienĭ, ţişĭ *albastriĭ*, de pre uniforma lor; capul acesteĭ

www.dacoromanica.ro

cete allese era Mattheĭu Pereseth, voĭnicŭ îndĕrĕtnicŭ, avênd de locotenentŭ pe Franciscŭ Turi. Dupĕ dînșiĭ venĭa o armiă ajutătóre, povățuită de Petre Huszar și Stefanŭ Tahi, ambiĭ ungurĭ din Ungaria cari fuseseră pentru vestea vitejieĭ lor chiămațĭ de prinçulŭ Sigismundŭ în Ardélŭ. Huszar priimise da la Audreĭu commanda întregeĭ aripe stînge. Alăturĭ cu óstea luĭ Huszar, totŭ la stînga, venĭaŭ ceĭ maĭ de căpeteniă magnațĭ și nobilĭ, Melchior Bogathi, Niculae Zalasdi și mulțĭ alțiĭ, ĭar la stînga lor era Andreĭu Barcsai, banul Lugoșuluĭ cu o călărime voĭnică, Gaspar Sibrik căpitanŭ alŭ călărimeĭ pretoriene și juniĭ nobilĭ ce slujĭaŭ la palatŭ, alŭ căror regimentŭ se urca la 400 ómenĭ, adăogitŭ încŏ cu maĭ atâțĭ pedestrașĭ alleșĭ, venițĭ, cum se ḑicea, de la porțile Comitatelor. În a doua liniă venĭa falangea séŭ corpul armieĭ de reservă, formată de ómeniĭ Comitatelor și de nobilime. Capiĭ eraŭ Ionŭ Iffiŭ numitŭ *junele*, de pre vêrsta luĭ, carele era frate vitregŭ cu prinçul Andreĭu, Stefanŭ Toldi, George Ravazdi, Stefanŭ Bodoni dintre senatorĭ, Baltazar Corniș asemené senatorŭ și fiĭu alŭ luĭ Gaspar Corniș, precum și mulțĭ alțiĭ. Capul tutulor era Gaspar Corniș, dar fiind-că în calitate de generalŭ-șefŭ, elŭ commanda tótă armia, Pancratie Sennyei luă în locu'ĭ commanda acesteĭ trupe. La spatele eĭ venĭaŭ 600 călărețĭ aĭ căror capĭ eraŭ Benedictŭ Mendzenti, Michaĭu Szeinere, Wolfgang Petki și Stefanŭ Beseni.

Astfelŭ întocmindu-se armia, Andreĭu se apropiè de capĭ și le ținŭ unŭ cuvêntŭ lungŭ plinŭ de patimă, fără demnitate și cuviință, în care se vĕdesce semeția și obrăznicia ce maĭ totŭ d'a-una a întrebuințatŭ Ungurul cŏtre Românŭ. Elŭ nu se mulțămì numaĭ a imputa luĭ Mi-

www.dacoromanica.ro

chaĭu mustrările obicĭnuite atuncĭ de Unguri, că s'a arătatŭ ingratŭ cŏtre dînşiĭ, cari l'aŭ ajutatŭ d'a se face domnŭ şi l'aŭ mântuitŭ de Sinan; dar încŏ aruncă înjurăturĭ gróse şi nevrednice asupra luĭ şi a naţieĭ române: «Michaĭu, ḑicea Andreĭu, e unŭ şérpe pe care l'a «hrănitŭ în sînul sĕŭ, şi alŭ căruĭ veninŭ âmblă să 'lŭ otră«vĭască. Fraţiĭ luĭ pascŭ şi astăḑĭ porciĭ şi caprele în pă«durile ţĕrriĭ Românescĭ. Elŭ séméně maĭ multŭ unuĭ do«bitocŭ fiorosŭ decât unuĭ omŭ. Elŭ s'a unitŭ cu tâlhariĭ «şi cu ţĕrraniĭ, semeniĭ luĭ din tóte ţinuturile, spre peirea «nóstră. Nu vĕ temeţĭ, adăogi elŭ, de acéstă naţiă próstă «şi defăimată, de vécurĭ dajnică Ungarieĭ, naţiă de robĭ, «pe care se cuvine a'ĭ batte maĭ bine cu nuĭele şi beţe de«cât cu ferul.» Apoĭ, spre a aprinde şi maĭ multŭ mânia ostaşilor sĕĭ în contra luĭ Michaĭu şi să le dovedĭască réoa luĭ credinţă, elŭ puse de citi tractatul de allianţă ce acesta închiăiase cu Ravazdi şi cu Vitézul şi îlŭ întărise prin jurămêntul luĭ şi alŭ boĭerilor. Andreĭu uĭta numaĭ a spune că elŭ a fostŭ celŭ d'âmtêĭu care călcase şi ruspsese acestŭ tractatŭ prin comploturile sale împotriva luĭ Michaĭu şi prin pacea ce închiăiase cu Turciĭ. Dupĕ aceĭa, cardinalul se aşeḑă la drépta falangeĭ sale, într'unŭ locŭ înălţatŭ, spre a priveghĭa tóte întêmplările răsboĭuluĭ şi, pentru ca locul sĕŭ să pótă fi vĕḑutŭ de cŏtre aĭ sĕĭ, elŭ puse înainte-ĭ unŭ stégŭ micŭ pe care era ţesutŭ cu aurŭ litera A. Elŭ purta platoşa ostăşéscă şi încălleca unŭ callŭ negru şi generosŭ, ce îlŭ avea în darŭ de la Sigismundŭ Bathori; lângă dînsul sta Stefanŭ Csaki din Mediaşŭ, George Palatici şi vr'o câţi-va alţĭ nobilĭ dintre Sĕcuĭ.

www.dacoromanica.ro

XXI.

Michaĭu cătă la întocmirea ósteĭ luĭ Andreĭu și depre dînsa îșĭ întocmi pe a sa. Elŭ vĕdu că Andreĭu întărise maĭ bine cu oștĭ aripa stîngă, apoĭ centrul; iar aripa dréptă era cea maĭ slabă; decĭ elŭ hotărî a 'șĭ concentra silințele și isbirea asupra acestiĭ din urmă aripe a dușmanuluĭ și a centruluĭ, refusând a înhăța bătaĭa între drépta luĭ și stînga dușmanuluĭ. Pentru aceĭa, elŭ întări bine stînga sa, față cu drépta luĭ Andreĭu, puind acolo pe Baba-Novacŭ, vestitŭ generalŭ pe acele vremĭ, cu catanele și haĭducĭĭ sĕĭ; la drépta era călărimea sêrbéscă, o cétă de Cazacĭ și alta de Moldovenĭ. La centru eraŭ Ungurĭĭ, avênd capŭ maĭ mare pe George Mako; ĭar capiĭ cohortelor eraŭ Franciscŭ Lugași, Dimitrie numitŭ celŭ Mare, George Horvath, Michaĭu Gyulai, Lupul Noak și alțiĭ cari commandaŭ battallióne séŭ companiĭ. În dosul lor eraŭ Polonesiĭ cu o sémă numerósă de Cazacĭ și călărimea românéscă. În sfêrșitŭ veniă Michaĭu cu falangea sa, o trupă de o miiă Sĕcuĭ, împreună și boĭeriĭ cu milițiele lor. Treĭ crucĭ marĭ întregĭ de aurŭ eraŭ dinainté luĭ Michaĭu și îndată dupĕ crucĭ veniă eroica luĭ soție dómna Stanca. Pên' a nu se înhăța oștile la luptă, Michaĭu protestă prin unŭ craĭnicŭ ce trămise în taběra luĭ Andreĭu pentru sângele ce are să se verse, că împotriva voințeĭ sale, cardinalul îlŭ silesce a se batte. Apoĭ declară că elŭ dă ĭertare tutulor celor ce vor voì a recunnósce pe împĕratul de stĕpânŭ. Elŭ propuse âncŏ de a se cruța viéța celor ce vor voì să fugă dintr'o tabĕră într'alta, séŭ cŏcĭ spera că unŭ mare numĕrŭ din soldațiĭ luĭ Andreĭu vor trece la dîn-

www.dacoromanica.ro

sul, precum se şi întêmplă, séŭ că voĭà a da Ardelenilor unŭ semnŭ de buna luĭ voinţă către dînşiĭ.

Michaĭu, trecênd în fruntea oştilor, le vorbi puçinŭ cu cuvinte scurte şi energice, ast-felŭ cum trebuĭa unor ostaşĭ doritorĭ de a se batte. Purtându'şĭ în drépta şi în stînga trupul, ochiĭ şi braçele sale, domnul maĭ multŭ prin gesturĭ expresive decât prin cuvinte, îndemna pe aĭ seĭ, ḑicêndu-le ; «Aicé (şi arăta tabera sa), aicé este «dreptatea, aicé pricina cea bună, tocmelele, legăturile şi «jurămintele de pace, împĕratul şi Dumneḑeŭ. Grăbiţĭ «dar, căcĭ cu biruinţa vĕ aştéptă o gloriă mare şi o bogată «pradă. Iar duşmanul (întorcêndu'şĭ mâna către dînsul) «ce are óre pe sémă-ĭ, fĕră numaĭ credinţa călcată în pi- «cĭóre şi jurămêntul batjocoritŭ, lipsa de orĭ-ce bărbăţiă, «vicleniile, cursele, svaturile oçeritóre cu Turcĭĭ şi nele- «gĭuirea unor legăturĭ vinovate. Sub unŭ capŭ chiămatŭ «la cele sânte, soldatul e pângăritŭ; sub o purpură sântă «e unŭ peptŭ nevrednicŭ şi rĕsvrătitŭ cotre cerŭ. De la u- «niĭ ca aceştia ce maĭ e de aşteptatŭ ? fĕră numaĭ aceĭa «ce eĭ ne arată : inimĭ înduoite, tremurul trupuluĭ lor, ble- «steme femeiescĭ şi prin urmare fuga maĭ nainte de a se «batte».

Astfelŭ scurtŭ cuvêntă Michaĭu şi grăind, chipu 'ĭ fulgeréză, ochiĭ scînteĭază şi focul inimeĭ sale aprinde în inimele ostaşilor sĕĭ unŭ eroicŭ entusiasmŭ. Eĭ sunt siguri acum că vor birui. Domnul porunci îndată a se invoca în tótă taběra de treĭ orĭ sântul nume alŭ luĭ Iisus. O strigare mare se înălţă de odată la ceruri; semnul de bătaiă se dete şi trômbiţele începură a sunna din ambele tabere.

www.dacoromanica.ro

XXII.

Era ḑece césurĭ de diminéță (18/28 octomvrie) când începu bătăllia prin o furiósă năvălire de ambele părți. Sunetele trômbițelor, urletele tunurilor, înfiorătórea șuerare a ghĭulelelor ce se încrucișaŭ în aerŭ, clănc̆aitul paloșelor, strigările luptătorilor, fumul prafuluĭ, care în mijlocul sgomotuluĭ întuneca cerul, tóte acestea rĕspândïaŭ în tóte părțile spaïma morțiĭ și curmaŭ viețĭ fără numĕrŭ. Tunurile luĭ Michaĭu-Vodă eraŭ așeḑate pe unŭ locŭ maĭ bunŭ decât ale Ungurilor și arŭ fi făcutŭ multŭ rĕŭ acestora de arŭ fi avutŭ tunarĭ maĭ meșterĭ, c̆ĕc̆ĭ ghĭulelele, aruncate pré susŭ, treceaŭ preste capetele ungurilor, lovind numaĭ vêrful lăncilor și le făcea maĭ multă spaïmă decât vătămare.

D'abié se începuse bătt̆aïa, când unŭ nobilŭ românŭ din óstea luĭ Andreĭu, anume Daniil Zalasdi, își lăsă postul ce i se încredințase și, dând pintenĭ callului, trecu în taběra nóstră. Talentele sale și favórea prinților Bathorescĭ ridicase pe Zalasdi dintr'o tréptă de josŭ la aceïa de nobilŭ. Elŭ făcuse Bathorescilor multe slujbe, care strălucise numele luĭ. Cinstea și slujbele făcute și priimite l'arŭ fi îndatoritŭ a rĕmâné credinc̆iosŭ luĭ Andreĭu, dar glasul sângeluĭ ĭlŭ împinse, cu marea mirare și întristare a Unĝurilor, în taběra luĭ Michaĭu. Spunŭ c̆ă elŭ făc̆u cunnoscutŭ luĭ Michaĭu posiția armieĭ vrăjmașe. Curêndŭ dupĕ aceïa, vom vedé cum Ungurii rĕsplătiră luĭ Zalasdi cu mórte cumplită pentru acéstă faptă.

Cea d'âncêĭu isbire o făcu Baba-Novac̆ŭ cu recea 'ĭ vitejiă, în capul călăreților sĕĭ, asupra luĭ Stefanŭ Lazar,

www.dacoromanica.ro

pe care îlŭ avea în façă; dar cu tóte silinţele ce puse, elŭ fu respinsŭ înapoĭ de voĭniciĭ pedestraşĭ aĭ acestuĭa. Îndată Michaĭu îĭ trămise în ajutorŭ o trupă voĭnică de călăreţĭ armaţĭ cu lance. Eraŭ călăreţiĭ Ungurĭ şi Sĕcuĭ commandaţĭ de George Mako. Aceştia, ajungênd în mijlocul ostaşilor luĭ Baba-Novacŭ, uĭmiţĭ de neisbênda lor, îĭ îmbărbătézĕ din noŭ şi împreună împingênd înainte caiĭ lor, cadŭ peste oştile luĭ Lazar şi ale luĭ Andreĭu; apoĭ despărţindu-se în duoĕ trupurĭ, unul se lasă asupra pedestraşilor, cari siliseră pe Baba a da înapoĭ, îĭ măcellăresce grózniceŭ, călcând pe uniĭ în picĭórele cailor lor, lovind pe alţiĭ cu lăncile. Acolo peri Stefanŭ Lazar, ce commanda acéstă aripă. Elŭ se jertfi din bună voiă morţiĭ, asvêrlindu-se în mijlocul măcelluluĭ soldaţilor sĕĭ şi strigând: «Voĭu să morŭ ca să nu maĭ slujescŭ unŭ popă «nemulţumitorŭ care 'mĭ a răpitŭ cinstea şi vredniciile «mele.» Celŭ-l-altŭ trupŭ căḑu peste óstea luĭ Moise ce 'ĭ era în façă. Aci se făcu o mare uccidere, cŏcĭ fiind puntul principalŭ alŭ bătăiĭ, şi o parte şi alta se purta cu bărbăţiă şi se vătămară greŭ. «Ungurul, ḑice Bethlen, «era în luptă cu ungurul; unul se băttea spre a apăra «Patria, cel-l-altŭ spre a o robì.» In sfêrşitŭ dupĕ ce se luptară cât-va cu puterĭ d'o potrivă, trămiţênd Michaĭu încŏ unŭ ajutorŭ la aĭ sĕĭ, Moise Sĕcuĭul fu împinsŭ înapoĭ de Mako şi perdu multă lume în retragerea sa. Unŭ stégŭ învestitŭ cu semnele Bathorescilor fu răpitŭ de la óstea sa; stegariĭ Toma numitŭ Grecul, Stefanŭ Szeplaki, şi Tudor Colbaz fură omorîţĭ.

Petre Huszar din aripa stînga, vĕḑênd óstea luĭ Moise c'a datŭ înapoĭ şi că băttăllia este maĭ perdută, grăbi a alerga într'ajutorul luĭ Moise cu voĭnica trupă de lănceriĭ

www.dacoromanica.ro

ce commanda și, dând asupra sêrbilor și ungurilor luĭ Michaĭu, osteniți de o lungă luptă, îĭ respinse înapoĭ. Vĕdênd acésta, Michaĭu cu rĕmășița călărimeĭ sale ungurescĭ și românescĭ, cu cea maĭ mare parte din reserva sa, a lérgă însuși asupra luĭ Petre Huszar, dă ajutorŭ ungurilor și sêrbilor sĕĭ și, dupĕ multă vĕrsare de sânge, respinge înapoĭ tóte trupele luĭ Huszar, încremenite de atâta voĭnicia. Michaĭu însuși alerga ca unŭ leŭ prin mijlocul vrăjmașilor, ținând în mână sabia sa gróznică și amenințătóre, cu care dobori în drépta și în stînga pe câți întêmpina. Elŭ nu se mulțumi ânsĕ a inimà pe aĭ sĕĭ prin exemplul ce le da, ci âncŏ prin cuvinte îĭ îndemnà, îĭ împingea, îĭ îmbărbăta spre a se folosi de acestŭ minutŭ priincĭosŭ ca să spargă de totŭ armia dușmană.

XXIII.

Ungurii acum perduseră bătta'a; armia lor în răsipă fugea în tóte părțile; reserva numaĭ singură maĭ ținea. Acéstă trupă numerósă și curagĭósă, care âncŏ nu dedese în bătta'ă, stătù în ajutorŭ la cele-l-alte oștĭ, le opri din fuga lor și le sili a se întórce spre armia împrotivnică. Andreĭu Barcsai, Moise Sĕcuĭul, Stefanŭ Tahi, Petre Huszar și ceĭ-l-alți capĭ, temêndu-se ca isbênda luĭ Michaĭu să nu se prelungĭască și, spre a pune stavilă furiósclor sale isbirĭ, se îndémnă și se îmbărbătézĕ unii pe alții, îșĭ punŭ în orônduĭală battalliónele ale căror rônduri eraŭ stricate și, cu energĭa desperării, cu o numerósă călărime de lănceri și cu tótă pedestrimea guardieĭ, furiosŭ se aruncă asupra luĭ Michaĭu, mêndru și sigurŭ acum de isbênda sa. Lupta reîncepe atuncĭ cu mare învĭerșunare din

www.dacoromanica.ro

amêndouĕ părţile şi ajunge îngrozitóre, desperată. Românīĭ şi Ungurīĭ se sfâşiă unīĭ pe alţīĭ ca nisce tigrīĭ flămênd̦ĭ, sciind bine că preţul biruinţeĭ e frumósa şi mănósa ţérră a Ardéluluĭ. Unīĭ se luptă ca s'o ţină; ceĭ-l-alţī ca să ĭea înapoĭ moştenirea părintéscă. Biruinţa multă vreme stătù nehotărîtă, pênĕ când silinţele desperate ale Ungurilor şi împrospătarea ostilor lor, sparseră óstea ostenită a luĭ Michaĭu şi o siliră a da dosŭ. Cca maĭ spăimêntătóre neorônduĭală intră atuncī în rôndurile acelor ostaşī, cari cât-va timpŭ înainte eraŭ biruitorī. Fuga lor fu atât de răpede încât cu mare greŭ Michaĭu isbutì a 'ĭ opri în locŭ. Călare pe unŭ callŭ spumegătorŭ, plinŭ de focŭ, accoperitŭ de sudóre şi de prafŭ, elŭ alerga într'o parte şi într'alta, întrebuinţând când îndemnările, când amenin̦tările, când înseşĭ loviturile spre a întórce pe ostaşiĭ sĕĭ la bătaiă. Elŭ isbuti maĭ întêĭu prin autoritatea persóneĭ sale a opri stégurile; apoĭ pe lîngă dînsele, se nevoi a opri pe fugarī strigându-le: «Ce va să ḑică acéstă mişeliă? Ce va să «ḑică acéstă spăimêntare neobicĭnuită, care vĕ face să lă«saţī a vĕ scăpa din mânĭ o biruinţă câştigată? Voĭ vĕ «trageţī dintr'o luptă cu norocŭ începută; voĭ daţī pasŭ «unuĭ duşmanŭ îngrozitŭ şi în răsipă a 'şĭ aduna pute«rile. Unde sunteţī voĭ, vitejiĭ meĭ soldaţī, cari odinióră «aţī pustiitŭ Bulgaria, cari aţī sdrobitŭ armiele luĭ Ca«raĭmanŭ şi ale luĭ Ahmet, carī aţī îmbogăţitŭ ţérra «Românéscă cu jafurile barbarilor? Pentru ce puterile vó«stre sunt acum topite, mânele vóstre slăbite şi inimile «vóstre fŏră bărbăţiă? Şi,—aceĭa ce este ruşinosŭ de spusŭ, «nevrednicŭ de făcutŭ,—pentru-ce mânele vóstre armate «chĭamă în ajutorul lor picĭórele vóstre nearmate? Astfelŭ «óre o să biruiţī şi să luaţī Ardéluluĭ? astfelŭ o să împleţī

www.dacoromanica.ro

«casele vóstre de dobêndă? Pentru ce dar nu vĕ opriți? «Nu vreți óre mai bine a dobêndi astă-ḑi gloria decât o «vecînică necinste?» Prin asemené cuvinte îĭ apostrofa Michaĭu; dar spaĭma era mai puternică decât ruşinea. Ea biruĭa nu numaĭ cuvintele, ci încŏ rănile şi loviturile. În dosul taberiĭ Românilor era unŭ délŭ năltişorŭ înconjuratŭ cu şanțurĭ lûngă satul Heltau. D'abĭé în acelŭ locŭ, numitŭ tufişul Cisnădieĭ, Michaĭu isbuti a oprì fuga ostaşilor, a 'ĭ întocmi în orônduĭală şi a 'ĭ întórce cu faça cŏtre duşmanŭ.

XXIV.

Unguriĭ făcuseră unŭ pasŭ mare spre biruință şi arŭ fi pututŭ isbuti a sparge cu totul şi a rĕslăți óstea nóstră spăimêntată şi pusă pe gónă şi a împedeca pe Michaĭu-Vodă a o întocmi din noŭ, décă aceĭ ce commandaŭ reserva arŭ fi dus'o în ajutorul luĭ Barcsai şi a luĭ Moise, cari isbutiseră a înfrânge armia română; dar Corniş şi Pancratie Sennyei ținură în nemişcare reserva ce era sub commanda lor. În vremea aceĭa, Michaĭu îşĭ clăti oştile din noŭ asupra vrăjmaşuluĭ. Elŭ porni înainte douĕ cete de polonesĭ ce nu dedeseră încŏ în acea ḑi, cari năvălirĕ cu furiă asupra oştilor luĭ Barcsai şi Moise, uccigênd şi rĕsturnând totul dinainté lor. Moise şi Barcsai sprijinirĕ cât-va acéstă furtunósă isbire; dar, vĕḑênd că nimenĭ nu le vine într'ajutorŭ, că flancul lor descoperitŭ e amenințatŭ de Michaĭu, se tragŭ cu grabă spre reservă. Atuncĭ o cétă de polonĭ ce slujiaŭ în armia luĭ Andreĭu, vĕḑênd fuga Ungurilor şi creḑênd că bătaia e perdută de dînşiĭ, trecŭ lûngă compatrioțiĭ lor în armia nóstră. În vreme ce

www.dacoromanica.ro

se petreceaŭ acestea, Gaspar Corniş, generalul-şefŭ alŭ duşmanuluĭ, voind să facă o recunnóscere spre drépta ca să védă ce e de făcutŭ în starea de atuncĭ a lupteĭ, fu fŏră veste ocolitŭ de scadrónele moldovene ce slujĭaŭ în armia nóstră; îlŭ prinseră şi îlŭ adduseră dinainté luĭ Michaĭu, care, cunnoscêndu'lŭ de multŭ din soliile luĭ şi respectând virtutea şi vrednicia ce împodobĭaŭ pe acestŭ lăudatŭ răsboĭnicŭ, îlŭ trată bine şi îlŭ puse în locŭ sigurŭ ca să nu ĭ se întêmple nimicŭ. «Aŭ fostŭ uniĭ, ḑice «Bethlen, vrăjmaşĭ aĭ cinsteĭ şi aĭ reputaţieĭ luĭ, cari aŭ «ḑisŭ că Corniş de bună-voĭă şi într'adinsŭ s'a lăsatŭ a «fi prinsŭ şi dusŭ la Michaĭu, fiind din partida împĕra«tuluĭ». Annaliştiĭ străinĭ staŭ ânsĕ la îndoĭală despre acésta. Prinsórea fŏră veste a generaluluĭ-şefŭ, desertarea Polonilor, spargerea oştilor luĭ Moise şi ale luĭ Barcsai, încremeniră de spaĭmă pe Andreĭu şi pe ostaşiĭ sĕĭ, încât eĭ nu maĭ îndrăzniră a ţine luptă cu Michaĭu, în vreme ce acesta, reîmbărbătând pe aĭ sĕĭ, se arúncă puternicŭ înainte, taĭe, turbură şi pune în neorônduĭală tóte cetele ungurescĭ.

Era acum treĭ césurĭ dupĕ amĭaḑĭ. Andreĭn, care de la şépte césurĭ diminéţa stătuse în acelŭ locŭ, vĕḑênd acuma dupĕ o bătt ălliă de cincĭ césurĭ, armia sa în răsipă, fŏră speranţă de a maĭ îndrepta bătt aĭa, gêndi la sine spre a se mântui prin fugă, depre povaţa unora şi, înainte descăpătatul sóreluĭ, elŭ îşĭ părăsi postul şi armata luând fuga, însoţitŭ fiind de o sută de călăreţĭ, între cari eraŭ frate-sĕŭ Ionŭ Jffiŭ, Ionŭ Gerendi, George Falatici, Ionŭ Beldi cu fiiĭ sĕĭ Pavelŭ şi Clementŭ, Toma Czomortany, Nicolae Mico şi mulţĭ alţiĭ. Óstea luĭ Andreĭu, părăsită astfelŭ de prinçul sĕŭ şi lipsită de generalul sĕŭ robitŭ,

www.dacoromanica.ro

căută a mai ține pênĕ la sosirea nopții, ce nu era departe ca să se pótă trage în siguranță. Obosirea armieĭ nóstre o ajută întru acésta. Nóptea acum sosise și bătta'a totŭ mai ținea. Pancratie Sennyei, Moise Sĕcuiul, Stefanŭ Toldi, Petre Huszar mai sprijiniră âncŏ mai multe isbirĭ ale luĭ Grigorie Mako, când pe la opt césurĭ Michaĭu, înțellegênd de fuga luĭ Andreĭu și pricepênd că bătăllia nu mai este nehotărîtă și că rĕmâne numaĭ a o sfêrși, împinge înainte câte-va cete din óstea sa, ḑicêndu-le: «Feții meĭ, mai opintiți âncŏ o dată; biruința e a vóstră; «vitejia vóstră mĭ-o chiezășuiesce.» Năvala acestor cete sparge cu totul rĕmășița oștilor luĭ Andreĭu și le pune pe fugă. «Eĭ se tragŭ în tăcere, ḑice Bethlen, cu pașĭ grab-«nicĭ și fŏră rônduĭală, părăsind Românilor taběra, bi-«ruința și patria.» Aĭ noștriĭ se aruncară îndată în taběra unguréscă, unde găsiră și prădară multŭ aurŭ, argintŭ, haĭne, caĭ, corturĭ, multe stéguri și patru-ḑecĭ și cincĭ tunurĭ. Ostașiĭ noștriĭ petrecură nóptea aceĭa prădând taběra unguréscă și sĕrbătorind biruința lor prin mese, cântece și chiote de veseliă. Armia luĭ Andreĭu lăsase pe câmpul bătăllieĭ 2027 morți și aprópe la 1000 răniți și prinșĭ. Între aceștĭ din urmă, afŏră de generalul Corniș, căḑuse și George Ravazdi, pe cari Sĕcuiĭ, urându'lŭ de mórte pentru tirannia cu care pedepsise revolta lor, îlŭ omorîră a doua-ḑi dupĕ bătăllia. Asemené păți de cŏtre Românĭ și sĕcuĭanul Wolfgang Corniș. Toți ceĭ-l'alțĭ prinșĭ, cu mărinimiă de Michaĭu fură liberați. Perderea nóstră a trebuitŭ âncŏ să fie însemnată, de-și mai mică decât a Ungurilor.* Dintre aĭ noștri âncŏ rĕmaseră morți mai mulți

(*) Dupĕ istoricul Ortelĭu, morțiĭ luĭ Michaĭu nu treceaŭ peste 200 ómenĭ, aceĭa ce e anevoiă de creḑutŭ într'o luptă așa de lungă

www.dacoromanica.ro

ostaşĭ de rôndŭ, în vreme ce din Ungurĭ picără mulţĭ nobilĭ, între carĭ, afóră de ceĭ maĭ susŭ însemnaţĭ, fură Franciscŭ Tholdalesi, Ionu Sassaovi, Michaĭu Culpenius ce purta stégul guardieĭ, Ionŭ Berende, Daniil Rako şi alţiĭ.

«Multe muĭerĭ ungurôĭce, ḑice Stavrinos, rĕmaseră «vĕduve în ḑioa aceĭa; turburatu-s'a sórele şi ḑioa s'a în«tunecatŭ; praful în aerŭ se înălţa şi pămêntul totŭ s'a «roşitŭ de sângele vĕrsatŭ.... Să fi vĕḑutŭ acolo trupurĭ «mórte şi tinerĭ vitejĭ cum zăceaŭ în ţĕrrână goĭ fără suf«flare». Leşurile ce staŭ mormane în câmpiă fură adunate de locuitoriĭ Sibiĭuluĭ şi îngropate tóte la o laltă. Astfelŭ aceĭ ce cu puçinŭ înainte eraŭ ḑuşmanĭ învĭerşunaţĭ, mijlocind natura, se lăsară fără împotrivire a fi împreunaţĭ într'acelaşŭ mormêntŭ. Fiind-că grópa făcută nu putea cuprinde atâţĭa morţĭ, grămădiră trupurile unul peste altul, puind între fiă care din ele o mână de érbă, ast-felŭ încât se făcu o movilă mare, ce se întindea la unŭ milŭ de oraşŭ, şi «care va fi, ḑice durerosŭ Bethlen, «pentru vécurile viitóre unŭ monumentŭ vecĭnicŭ de pei«rea Ardéluluĭ».

Astfelŭ fu băttăllia de la Sibiĭu, una dintre cele maĭ vestite în annalele glorieĭ române. Ea fu multŭ maĭ mare prin resultatele eĭ, cŏcĭ ne făcu îndată stĕpânĭ aĭ Ardéluluĭ.

şi învĭerşunată. Bethlen pretinde că din âmbele părţĭ împreună periră 2000 ostaşĭ. Istvanfi spune că din óstea cardinaluluĭ periră numaĭ 1118 ostaşĭ. De Thou şi Bisseliu numeră 3000 ómenĭ perduţĭ de Andreĭu. Apoĭ Montreux exagerézăă acestŭ numĕrŭ, urcându'lŭ la 12 miĭ.

www.dacoromanica.ro

XXV.

A doua-di vineri 29 octomvrie la rĕsăritul sóreluĭ, Michaĭu porni în deosebite direcțiĭ, numeróse cete spre a lua în gónă pe duşmanŭ. Elŭ le porunci ca să fie cu mare îngrijire, ca nu cum-va duşmanul să âmble a se aduua unde-va şi a întinde vre o cursă. Spre a ispiti bine starea lucrurilor, elŭ trămise spioni în tóte părțile, maĭ allesŭ spre Alba-Iulia, poruncindu-le d'a'ĭ raporta îndată. Intr'adevĕrŭ essise vorbă că spre Alba şi Cluşŭ, prinçul Andreĭu făcea pregătirĭ de răsboĭu şi că ridicase unŭ mare numĕrŭ de soldați. Michaĭu ânsĕ cunnoscu îndată că nicăirĭ nu se află oştĭ ca să îndrăznĭască a sta séŭ de façă, séŭ pe ascunsŭ împotriva luĭ biruitorŭ şi hotărî a'şĭ duce armia dreptŭ la Alba-Iulia, spre a stĕpâni acéstă capitală a Ardéluluĭ şi, împreună cu dînsa, țérra tótă.

Intr'aceĭaşĭ vreme făcu de obşte cunnoscutŭ prin proclamațiĭ şi prin craĭnicĭ: că în orĭ-ce parte se va arăta Andreĭu Bathori să 'lŭ prindă şi să i'lŭ adducă la Alba, viŭ séŭ mortŭ, făgăduind o bună rĕsplătire pentru o asemené slujbă şi declarând că va pedepsi straşnicŭ pe aceĭa ce ĭĭ vor da lŏcaşŭ séŭ ĭlŭ vor scăpa. Elŭ porunci âncŏ a se închide tóte trecerile şi porni 1200 ómenĭ din óste de împĕnară tóte drumurile, căutând pe Andreĭu. La Alba-Iulia Stefanŭ Bathori şi Ladislaŭ Gyulasi, pe cari Andreĭu ĭĭ însărcinase cu administrația țĕrrĭĭ, cum aflară de bătăllia nefericită pentru dînşiĭ de la Sibiĭu, luară ce aveaŭ maĭ scumpŭ şi, cu o mică suită fugiră, Gyulasi la Cehŭ, ĭar Stefanŭ Bathori maĭ întêĭu la Cluşŭ, apoĭ la cetatea Husta, pe hotarul Polonieĭ. Acolo aşteptă cât-va,

www.dacoromanica.ro

dar perdênd sperarea d'a căpĕta ajutóre de la Poloni, elŭ se duse la Şimlĕu, locŭ de unde se trage casa Bathorescilor.

Cum se vĕdură liberĭ prin fuga luĭ Stefanŭ Bathori, Albeniĭ se grăbiră a porni dinainte luĭ Michaĭu treĭ deputaţĭ, ómenĭ înţelleptĭ şi elocuenţĭ, anume Martin Turi, Stefanŭ, ce-ĭ ḑicea Sartorius şi George Nagilabu. Aceştia găsiră pe Michaĭu tăbĕrîtŭ nu departe de Sibiĭu şi, înfăçişându'ĭ nisce cupe de aurŭ şi alte darurĭ scumpe, îlŭ rugară ca să fie maĭ multŭ cu îndurare decât cu asprime, să nu pustiĭască unŭ oraşŭ biruitŭ care se predă fĕră împotrivire şi să nu dea jafŭ o capitală unde elŭ are să locuĭască; că eĭ staŭ gata, pentru protecţia ce le va da, a se jertfi, eĭ şi totŭ ce aŭ, pentru dînsul. La acestea respunse Michaĭu «că elŭ n'a întreprinsŭ acestŭ răsboĭu spre «a strica acea ţérră şi că ĭubesce multŭ maĭ bine a o ve«dé semĕnată şi plină de avuturĭ şi bucate decât de a «o pustiĭ şi a o ruinà cu cruḑime; că elŭ a vrutŭ numaĭ «să aducă pe locuitorĭ la credinţa către împĕratul, ce eĭ «ĭĭ jurase şi apoĭ 'şĭ-aŭ călcatŭ jurămêntul, nesocotind «legile dumneḑeĭescĭ şi omenescĭ; că gêndul luĭ, coprin«ḑênd ţérra, n'a fostŭ altul fĕră numaĭ d'a înfrânge pe «rebelĭ, a da pacea şi liniştea popórelor; pentru aceĭa, elŭ «nu va face nicĭ o smintélă nicĭ locuitorilor Albeĭ, nicĭ «tutulor celor ce vor recunnósce autoritatea sa, ba âncŏ «elŭ ĭĭ va însoçi cu tótă bunătatea sa câtă vreme îĭ vor «fi credincĭoşĭ».

XXVI.

Intr'aceĭa, Michaĭu-Vodă ridicându'şĭ taběra de la Sibiĭu, înaintă cu încetul spre Alba-Iulia. Prin tóte oraşele

www.dacoromanica.ro

pe unde trecu prin calle, locuitoriĭ alergaŭ înainte'ĭ cu daruri, trăgênd puscĭ în semnŭ de veseliă şi priimindu'lŭ cu mare dragoste şi entusiasmŭ. Apropiindu-se de Alba, locuitoriĭ oraşuluĭ şi aĭ judeţuluĭ îlŭ întêmpinară calle de o leghe înainte cu multă cinste şi daruri. In capul lor era episcopul catolicŭ Dimitrie Naprazdi, înconjuratŭ de totŭ clerul sĕŭ. Elŭ felicită în numele poporuluĭ pe domnŭ de sosirea sa, urându'ĭ totŭ felul de fericiri, o domnire vecinică asupra ţĕrriĭ Ardéluluĭ ce elŭ dobêndise cu sabia, o viéţă îndelungată şi isbênd̨ĭ multe care să se adaoge unele peste altele. In aceĭaşĭ d̨i, lunĭ 1 noemvrie (s. n.) Michaĭu-Vodă intră cu mare pompă în capitala Ardéluluĭ. Dorinţa ce adesé avea d'a face întipărire asupra popórelor printr'o strălucită privelişte adăogindu-se la vesela îmbătare a uneĭ isbênd̨ĭ de atâta vreme dorită, făcu pe Michaĭu de puse în acéstă intrare triumfalĕ o podóbă, neaud̨ită în părţile nóstre. Intrarea s'a făcutŭ prin pórta Sântuluĭ George. De la acéstă pórtă pênĕ la palatul domnescŭ sta înşiraţĭ ostaşiĭ de ambe părţile căieĭ, în maĭ multe rônduri, în dosul cărora se grămădise miĭ de miĭ de poporŭ. Inainte veniă episcopul şi clerul sĕŭ, corporaţiile oraşuluĭ, apoĭ o bandă de musică, care se compunea de opt trômbiţe ce cu multă armoniă modulaŭ sunetele lor, de atâté tobe de oţelŭ de pre obiceĭul turcescŭ, de unŭ bunŭ numĕrŭ de flaute şi fluiere. In urma acestiĭ orchestre veniă Michaĭu, călare pe unŭ măreţŭ callŭ albŭ. Opt copiĭ de casă, învestiţĭ cu mare eleganţă, încungĭuraŭ callul domnuluĭ.

Michaĭu purta pe capŭ unŭ calpacŭ ungurescŭ împodobitŭ cu o fuliă négră de penne de cocorŭ, legată cu o copcă de aurŭ; o mantiă lungă albă de mătase ţesută cu

www.dacoromanica.ro

firŭ, avênd pe de laturĭ ţesuţĭ vulturĭ de aurŭ; o tunică albă de aceĭaşĭ materie; lungĭ cĭorapĭ de mătase albĭ, cusuţĭ cu petre scumpe şi cisme de saftianŭ galbenŭ; de brêŭ atêrna o pală de Tabanŭ împodobită cu aurŭ şi rubine.

O cétă de ḑece lăutarĭ urma îndată dupĕ domnŭ, cântând cântece naţionale. Opt seiḑĭ duceaŭ de frêŭ opt caĭ acoperiţĭ cu şele precióse, lucrate în aurŭ şi argintŭ şi împodobiţĭ la capŭ cu penne marĭ. Apoĭ venĭa o mulţime de boĭerĭ şi offiçerĭ strălucitĭ, toţĭ călărĭ şi o numerósă trupă de soldaţĭ. Lûngă domnŭ se purtaŭ stégurile luĭ Andreĭu Bathori, luate în bătăllia de la Sibiĭu. Ele eraŭ desfăcute şi plecate spre pămêntŭ în semnŭ că Ardélul este suppusŭ. Astfelŭ, în mijlocul concertuluĭ trômbiţelor, tobelor şi altor instrumente, în sunetul clopotelor şi în vuetul tunurilor, cu care se unĭaŭ strigările de bucuriă ale poporuluĭ, intră Michaĭu în capitala Ardéluluĭ şi trase la palatul domnescŭ. In calle pên'a nu ajunge la acestŭ palatŭ, Michaĭu spunŭ că se îndreptă către unŭ nobilŭ ungurŭ Stefanŭ Bodoni, ce căḑuse prinsŭ în bătaĭa de la Sibiĭu şi îlŭ întrebă unde arŭ fi maĭ bine să tragă. «Fĕră înduoĭală, ḑise Bodoni, în palatul prinçuluĭ Andreĭu.» La care vorbe Michaĭu rĕspunse: «Ce nu sunt eŭ âncŏ biruitorŭ?» mirându-se că âncŏ se da numele luĭ Andreĭu unuĭ palatŭ, care acum era cu dreptŭ cuvêntŭ alŭ sĕŭ. Tótă ostăşimea se împărţi în linişte şi cu orônduĭală prin ospĕtariĭ şi case publice, fĕră a face nicĭ o pagubă séŭ vătămare locuitorilor. Nimenĭ n'arŭ fi îndrăznitŭ a face vre unŭ rĕŭ, sciind pe strașnicul domnŭ acolé.

Exemplul Albanilor fu urmatŭ de locuitoriĭ tutulor oraşelor ţĕrriĭ cari se grăbiră a trămite deputaţiĭ la Mi-

www.dacoromanica.ro

chaĭu spre a'ĭ adduce închinăcĭunile și credința lor și a cere mila și ocrotirea luĭ. Cetatea Clușuluĭ la cea d'âncĕĭu somație ce i se făcu, se închină în 4 noemvrie și priimi în garnizonă 1000 soldați sub commanda banuluĭ Mihalcea. Michaĭu porni 3000 soldați spre a adduce la supunere tótă țérra de josŭ, și într'aceĭașĭ vreme scóse unŭ decretŭ deosebitŭ, prin care făgăduĭa mila și ĭertarea sa la toți de o potrivă, de orĭ-ce tréptă arŭ fi, cari vor depune armele și vor asculta de dînsul și de slujbașiĭ sĕĭ. Elŭ obștì acestŭ decretŭ în tóte părțile prin obicĭnuiții curierĭ. Astfelŭ tótă țérra Ardéluluĭ pĕnĕ la Solnocul din acestŭ ținutŭ, era acum suppusă luĭ Michaĭu, deosebitŭ numaĭ de cetățile Husta și Uióra. Michaĭu începu a purta titlul următorŭ: «Michaĭu voevodul țĕrriĭ Românescĭ, alŭ «sânțiteĭ maiestăți cesaro-crăĭescĭ consiliarŭ și locuțiitorŭ «asupra Ardéluluĭ și alŭ ósteĭ Maĭestății sale dincóce de «Ardélŭ și de părțile, luĭ suppuse, căpitanŭ».*

Scirea biruinței luĭ asupra cardinaluluĭ, fiind îndată dusă prin scrisorĭ la împĕratul Rudolfŭ, acesta se bucură fórte multŭ și o vestì întregeĭ împĕrății, dând luĭ Michaĭu cele maĭ mărețe laude. Tótă lumea era acum plină de numele luĭ Michaĭu-Vodă și minunată de răpedile luĭ isbêndĭ. Prin vitejia luĭ, pustiirile Turcilor și Tătarilor fusese stăvilite și creștiniĭ trăiaŭ liniștiți sub apărarea sabieĭ sale pururé învingĕtóre. Acum totŭ elŭ, pedepsind pe rebelĭ și împăcând turburările popórelor, da în mânile cesaruluĭ *chiĭle Daciilor*. Nimicŭ nu maĭ lipsĭa gloriеĭ luĭ și, de pe spusa istoriculuĭ Bisseliu, luĭ i se

* Noĭ nu cunóscem bine care aŭ fostŭ natura legămintelor din nainte între împĕratul și Michaĭu despre Ardélŭ. Este ânsĕ pré de credutŭ că acestŭ titlu Michaĭu nu 'și l'a luatŭ de la sine și că Austria celŭ puçinŭ i'lŭ făgăduise.

www.dacoromanica.ro

applică, în mintea naţiilor creştine, vechĭa cântare de biruinţă a bisericeĭ, în care se proslăvesce, ca biruitorŭ alŭ tutulor celor rĕĭ, sântul patronŭ alŭ vitejilor şi maĭ cu osebire alŭ luĭ Michaĭu, cerescul voevodŭ şi archangelŭ Michailŭ.

XXVII.

Óre ce se va fi făcutŭ nenorocitul Andreĭu Bathori? Din ḑioa în care, cu desperarea în inimă, fugi din câmpul bătăiĭ de la Sibiĭu i s'a perdutŭ urma. Nimenĭ nu putea spune unde se află. Rĕmas'a âncŏ în ţérră, opritŭ de vr'o sperare, séŭ că, perḑênd tronul, îşĭ părăsi şi patria, silind numaĭ a 'şĭ mântui viéţa? Isbutit'a âncŏ într'acésta? Început'a în ţérră străină descoloratul şi tristul traĭu alŭ pribegieĭ, acea crudă sufferinţă, care usucă pe omŭ fŏră de a 'lŭ omorî? Astfelŭ se întrebaŭ toţi în Ardélŭ, biruitorĭ şi biruiţĭ. Vaĭ! In vreme ce trufaşul sĕŭ biruitorŭ intră cu o pompă măréţă în capitala sa, sĕrmanul Andreĭu în colţul împotrivitorŭ alŭ ţĕrriĭ plătĭa printr'o mórte cruntă nenorocirea de a fi domnitŭ.

Elŭ se trăsese, cum am vĕḑutŭ, din câmpul bătăiĭ, însoţitŭ de o sută inşĭ călărĭ, trecu pe lângă Sibiĭu şi luă direcţia Sigişóreĭ, voind să se îndrepteze prin Moldova în Polonia, unde să aştepte vre o occasiă priincĭósă pentru a 'şĭ redobêndi tronul perdutŭ. Elŭ ajunse într'o fugă pênĕ la Olţĕmirŭ. Acolo callul sĕŭ căḑu în noroĭu şi elŭ trebui să 'lŭ lase, împreună cu multă avuţiă ce era pe dînsul, ca să scape cât maĭ ĭute în cetatea Odorheĭu din sĕcuime, unde soţiĭ sĕĭ îlŭ povăţuiră a merge. Aci elŭ cercetă pe unde e maĭ bine a trece în Moldova. Elŭ ḑete aci poruncĭ spre a ţine în datoria suppunerĭĭ pe Sĕcuĭ, de nu s'aŭ re-

www.dacoromanica.ro

voltatŭ âncŏ, făgăduindu-le uĭtarea revolteĭ lor şi că le va da vechĭa libertate; dar tóte eraŭ zadarnice. Poporul sĕcuĭu îlŭ urà de mórte; nobiliĭ sĕcuĭ numaĭ, cari fuseseră la bătaiă şi aceĭa pe cari îĭ găsi pe la casele lor, priimiră bucurosŭ a 'lŭ însoçi şi a ocroti fuga sa. Eĭ se temeaŭ de Michaĭu a rĕmâné în ţérră, ĭar maĭ cu sémă de ura-înviĕrşunată ce aveaŭ asupră-le compatrioţiĭ lor ruinaţĭ prin libertatea ce Michaĭu-Vodă dedese ţĕrranilor sĕcuĭ, eĭ doriaŭ celŭ puçinŭ să 'şĭ pótă scăpa viéţa, fugind în ţérră străină. Pregătirile ce nobilimea trebui să facă pentru fuga luĭ, siliră pe prinçul Andreĭu a aştepta pe locŭ treĭ ḑile şi acéstă zăbavă fu peirea capuluĭ sĕŭ. Vĕḑênd elŭ acéstă întârḑiere şi temêndu-se ca mulţimea soçilor sĕĭ să nu vedĭască maĭ multŭ duşmanuluĭ fuga sa, elŭ hotărî a se despărţi de dînşiĭ. Lăsă în cetăţuĭa Ordoheĭu pe George Palatici; apoĭ, allegênd unŭ numĕrŭ óre-care din nobilĭ spre a 'lŭ însoçi, dete drumul celor-l-alţĭ, mulţămindu-le de credinţa ce 'ĭ aŭ arătatŭ şi povăţuindu'ĭ să mérgă să se închine biruitoruluĭ Michaĭu, de la care crede că vor priimi ĭertare şi să aştepte în linişte vremea care Dumneḑeŭ, ce ţine în mâna sa ursitele împĕraţilor, o va însemnà pentru mântuirea Ardéluluĭ, de sub puterea acestor biruitorĭ străinĭ. De acolo Andreĭu, lăsându'şĭ bogatele sale veşminte de purpură, spre a pune haĭne ţĕrrănescĭ, se îndreptă spre Moldova, depărtându-se multŭ de drumul celŭ mare, luând potecile şi făcênd ocoluri spre a 'şĭ ascunde şi maĭ bine fuga. Dupĕ câtă-va calle ajunse într'o valle unde găsi unŭ isvorŭ cu apă dulce şi îmbilşugată; vederea loculuĭ plăcêndu'ĭ cu deosebire, elŭ se opri acolo, apoĭ deschiḑênd sacul unuĭa din soldaţiĭ sĕĭ, luă puçinŭ vinŭ şi pâne spre a 'şĭ potoli óre-cum fómea şi se-

www.dacoromanica.ro

tea şi a stêmpăra amarul inimeĭ sale. Făcênd acestŭ micŭ ospĕţŭ, elŭ se adresă către aceĭ ce 'lŭ încunjuraŭ şi le ḑise: «Precum Mântuitorul Christos, înainte d'a se da «jertfă morţiĭ, făcu cina cea din urmă cu uceniciĭ sĕĭ şi «fu vêndutŭ de Iuda, unul dintr'înşiĭ, care îĭ întinsese «cursă, asemené şi eŭ, căḑutŭ în nenorocire prin trădătorĭ, «póte facŭ astă-ḑĭ cea din urmă cină cu voĭ, pe care o «consânţescŭ morţiĭ mele.» Acéstă presimţire a morţiĭ ce îlŭ aştepta şi pe care o şi întêmpină în ḑioa următóre, mişcă fórte inima sa, ca şi a tutulor celor ce îlŭ ascultaŭ. Plecând din acestŭ locŭ, eĭ ajunseră a-doua-ḑi în vederea munţilor celor marĭ ce ţinŭ pênĕ la hotarele Moldavieĭ în capĕtul ţinutuluĭ sĕcuĭescŭ numitŭ Csik şi sosiră la unŭ locŭ pe care locuitoriĭ îlŭ numescŭ Sân-Thomas, de pre o biserică ce îĭ este consânţită. Acolo, în a şése ḑi după nenorocita bătt'ălliă, se opri Andreĭu, gêndind că în aceste locurĭ va fi maĭ în siguranţă de cursele Sĕcuilor. Aceste locurĭ, ca tóte cele ce înconjură Ardélul, sunt aspre, muntóse, păduróse.

XXVIII.

Era între sĕcuĭ unŭ nobilŭ, din némul lor anume Blasie Ordög, care, prin facerile de bine ale cardinaluluĭ, ajunsese din stare săracă la o avuţiă însemnată. Elŭ nu voise să mérgă la bătt'aiă, luând de pricinuire starea cea rea a sănĕtăţiĭ sale; dar îndată ce auḑi despre învingerea şi fuga luĭ Andreĭu, elŭ puse să tragă clopotele spre a aduna, de pe cum este obiceĭu la ţérră, rudele sale, clăcaşiĭ şi compatrioţiĭ sĕĭ şi începu a 'ĭ aţîţa spre a se lua vrăjmăşesce în gónă pe Andreĭu. Elŭ ḑicea cu o mare furiă cŏ-

www.dacoromanica.ro

tre unŭ poporŭ acum destul de înfuriatŭ «că eĭ trebuie «să aresteze pe Andreĭu, uneltitorul atâtor rele, ca să «merite bună-voința luĭ Michaĭu; că numele Bathori vecĭ- «nicŭ a hrănitŭ nenorocirile publice și private și că este «bine a 'lŭ stîrpi din țérră; că trebuie a uccide pe acestŭ «popă, nevrednicŭ în pace și în răsboĭu, ca să nu maĭ rĕ- «mână nimenĭ din acéstă afurisită familiă, spre a chinui «țérra prin tirannia sa.» Nicĭ că făcea trebuință de multe îndemnărĭ, Sĕcuiĭ fiind însuflațĭ de o ură omorîtóre asupra numeluĭ Bathorescilor, cŏcĭ maĭ întêĭu Stefanŭ Bathori și Sigismundŭ Bathori, în annĭi trecuțĭ, le răpise nu numaĭ orĭ-ce libertate, ci încŏ îĭ pedepsise fórte aspru pentru revolta lor și apoĭ îĭ supusese nobilimeĭ ca nisce robĭ vênduțĭ. Eĭ căutaŭ tóte mijlócele spre a scăpa de acéstă robire; pentru aceĭa eĭ mutase asupra luĭ Andreĭu tótă ura ce hrănise cŏtre ceĭ maĭ dinainte Bathorescĭ și îșĭ făgăduĭaŭ prin mórtea sa d'a'șĭ redobêndi libertatea și a se mântui de o robire ocărîtóre. Pentru aceĭa, eĭ voiră maĭ bine să pérdă pe prinçul Andreĭu și nobilimea sĕcuiă, decât să péră eĭ înșișĭ și să fie vecĭnicĭ robĭ. Eĭ alergară toțĭ din tóte părțile, bĕtrânĭ și junĭ, care cu arme, care fără arme, unĭĭ împinșĭ de furiă și de îndrăznélă, alțiĭ de sperarea jafuluĭ, închipuindu'șĭ că Andreĭu cu nobiliĭ ce 'lŭ însoțĭaŭ trebuĭa să aĭbă multe avuțiĭ cu dînșiĭ. Întru acésta, sperarea lor nu era cu totul înșelată. Prinçul Andreĭu și suita sa aflaseră că sunt goniți de o cétă de sĕcuĭ, dar nu o credeaŭ îndestul de mare spre a 'ĭ putea vătăma. Cu tóte acestea Andreĭu, nevoind a fi întârdiată suita sa de bagagĭele cele multe, vrea să le părăsĭască; dintr'altă parte strîmtorile mocirlóse nu 'ĭ îngăduĭa a se pré grăbi.

www.dacoromanica.ro

Numerósa cétă a Sĕcuilor isbì pe fugarĭ în pólele munteluĭ Sân-Toma. Când se apropiă prinçul Andreĭu cu soçiĭ sĕĭ de acestŭ locŭ, cam pe la scăpătatul sŏreluĭ, dete peste niştе strîmtorĭ cu şanţurĭ şi găsiră drumul acoperitŭ de copacĭ, ĭar vre o sută de Sĕcuĭ stând în locŭ şi aşteptându'ĭ. Eĭ întăriseră aşa de bine acea strîmtóre încât eraŭ siguri că nimenĭ nu va puté rĕsbi printr'însa. La stînga aceluĭ locŭ era unŭ munte fórte naltŭ, ale cărui povêrnişurĭ eraŭ accoperite cu păduri şi cu mărăcinĭ. Când suita luĭ Andreĭu apucă de intră în acele strîmtorĭ, cătând maĭ multŭ la fugă decât la bătaĭe Sĕcuiĭ o isbiră cu strigărĭ marĭ, de o dată în façă şi în dosŭ. Fugariĭ se oprescŭ atuncĭ bărbătesce şi se întocmescŭ spre bătaiă. Sĕcuiĭ, vĕdênd micul numĕrŭ alŭ protivnicilor, năvălescŭ cu maĭ mare focŭ asupră-le, descarcă în eĭ puscile ce aveaŭ, apoĭ începŭ a asvêrli într'înşiĭ cu săgeţi, suliţĭ. darde şi lăncĭ; alţiĭ, ca duşmanul să nu'ĭ pótă lovi, fiind ĕlŭ călare şi eĭ pe josŭ, rĕstórnă caiĭ têrînd plopĭ pe pămêntŭ desrădĕcinând alţĭ copacĭ şi silindu-se în totŭ chipul a face lupta de o potrivă. Nu cu maĭ puçină înfocare nobilimea îşĭ apără viaţa şi pe prinçul sĕŭ şi respinge cât póte isbirile ţĕrranilor; mulţĭ cădură din ambele părţĭ, dar multŭ maĭ mulţĭ din partea luĭ Andreĭu. Într'adevĕrŭ căd̆ênd fără veste în cursă, încurcaţĭ de bagagiele lor, eĭ nu puteaŭ a se sluji cu folosŭ de caiĭ lor şi nu le veniа lesne a'şĭ întrebuinţa armele împotriva duşmanuluĭ. Deosebitŭ de acésta, eĭ eraŭ fórte puçinĭ şi Sĕcuiĭ maĭ multŭ de opt sute. Pentru aceĭa Andreĭu şi nobiliĭ, rĕsbiţĭ de mulţime, începŭ a se trage înapoĭ rĕslăţiţĭ; uniĭ perd̆êndu-şĭ caiĭ, se aruncă pe josŭ printre stejarĭ şi crânguri şi fugŭ încotro potŭ. Ţĕrraniĭ sĕcuĭ maĭ ageri la picĭorŭ şi

www.dacoromanica.ro

cunnoscênd locurile, se urcă mai cu înlesnire prin strîmtorile și asprimele munților, caută, găsescŭ și uccidŭ pe nobilii ce nu cunnosceaŭ căile și săngeréză pênĕ în departe tóte acele prăpăstii cu ucciderile lor.

XXIX.

Prinçul Andreĭu, rugatŭ fiind de aĭ sĕĭ ca să fugă să scape pênĕ când eĭ mai țineaŭ frunte dușmanuluĭ, se și trăsese cu unŭ micŭ numĕrŭ, lăsând drumul mare și luând'o prin cotiturile munteluĭ. Dupĕ ce a făcutŭ ca vre o douĕ miĭ de pașĭ, elŭ fu silitŭ din pricina prăpăstiilor și a greutăților drumuluĭ, să 'șĭ lase călăria, cu atâtŭ mai multŭ că callul sĕŭ nu mai putea âmbla fiind cu totul obositŭ. Decĭ elŭ începu pe josŭ a urca pe munte, ajunse cum putu în locurĭ anevoiă de apropiatŭ și îșĭ îndreptă fuga spre părțĭ nelŏcuite. Lepădând totŭ ce arŭ fi pututŭ întârdia fuga sa, cu patru soçĭ, ce din întêmplare găsise, elŭ pĕtrunse pênĕ în adûncul munților. Prin aceștĭ munțĭ, Stefanŭ numitŭ Negrul era fórte trebuincĭosŭ prinçuluĭ, cŏcĭ cunnoscea bine căile, dar fiind-că sângele ce curgea din rana ce elŭ priimise îĭ luă puterea și simțurile, Andreĭu și soçiĭ sĕĭ temêndu-se ca dușmaniĭ ce îĭ goniaŭ să nu'lŭ găsiască și să 'ĭ răpĭască puçina viéță ce 'ĭ mai rĕmăsese, îlŭ culcară mai mortŭ într'unŭ locŭ umbritŭ și îlŭ acoperiră cu frunde uscate. Vindecêndu-se dup'aceĭa și întorcêndu-se la casa sa, elŭ povesti acéstă barbară măcellărire.

Dupĕ acestŭ felŭ de îngropare a luĭ Negru, Andreĭu mai înaintă cât-va doborîtŭ de sete, de căldură și de drumŭ; în sfêrșitŭ, făcêndu-se din ce în ce mai multŭ nópte, elŭ

www.dacoromanica.ro

şi singurul soţŭ ce 'ĭ maĭ rĕmăsese, unŭ nobilŭ credincĭosŭ anume Nicolae Mico, zărirĕ lucind în depărtare unŭ focŭ. Eĭ se îndreptarĕ spre acestŭ locŭ numitŭ Nascalat, care se străluci de atuncĭ prin crunta dramă ce se petrecŭ într'însul. Sosind lîngă acestŭ focŭ, care ardea în coliba unuĭ păstorŭ, Andreĭu, obositŭ de ostenéla drumuluĭ, nu maĭ putea face unŭ pasŭ şi, murind de sete, ceru de la ţĕrranul ce găsi într'acelŭ bordeĭu să 'ĭ dea de bĕutŭ. Ţĕrranul ne avênd alt-ceva, ĭĭ dete puçinŭ zerŭ. Prinçul Andreĭu luă cupa şi maĭ întêĭu o întinse luĭ Nicolae Mico ca să guste ḑicênd: «Să bemŭ aceste amărăcĭunĭ cu care «vicleniĭ şi trădătorĭĭ ne aŭ adăpatŭ îndestul». Elŭ înghiţi puçinŭ, apoĭ trămise îndată pe ţĕrranŭ să 'ĭ caute puçină apă, dându'ĭ unŭ galbenŭ de aurŭ ungurescŭ, numaĭ să vie maĭ curêndŭ. Esşindŭ atuncĭ din colibă, Andreĭu se duse de se întinse pe érbă sub unŭ copaçiu vecinŭ, îşĭ rezimă capul de unŭ trunchĭu pe jumĕtate putredŭ şi însărcină pe Mico să stea la pază, în vreme ce elŭ se va odihni puçinŭ, ca să pótă apoĭ a'şĭ urmà drumul, făgăduind că va sta şi elŭ la rôndul sĕŭ de stréjă pênĕ când Mico va odihni. Zăcênd astfelŭ pe pămêntul golŭ, Andreĭu luă breviarul în mână, se puse a citi la lumina lunĭĭ, césurile canonice şi îndată ostenéla biruindu'lŭ, somnul pe nesimţite îlŭ coprinse. In vremea acésta, trupa Sĕcuilor urmând deosebitele cotiturĭ şi locurĭ grele, pe unde Mico şi Andreĭu fugiseră, sosescŭ cu o ţuţime minunatĭ şi cadŭ asupra ţĕrranuluĭ strigând: «Ce procleţĭ «de nobilĭ aĭ priimitŭ în gazdă? De nu ni'ĭ veĭ da îndată «te vomŭ uccide, după ce te vomŭ face maĭ întêĭu a suferi «miĭ de chinurĭ, calăule». Spăimêntatŭ fórte şi nesciind ce voĭaŭ eĭ să facă, ţĕrranul le spuse: «că duoĭ inşĭ intrase-

www.dacoromanica.ro

«la dînsul, șeḍuse puçinŭ și apoĭ esșise ; că elŭ nu scia de «locŭ cine eraŭ eĭ și că gêndesce că sunt ascunșĭ p'acolo «p'aprópe». Mico, auḍind sgomotul acelor ce sosĭaŭ și întrebările ce făceaŭ ţĕrranuluĭ, se duse spăimêntatŭ de sculă pe prinçul Andreĭu și ĭĭ vesti că duşmaniĭ 'ĭ-aŭ călcatŭ, rugându'lŭ să caute a scăpa cum va puté. Dar luna, ca cum s'arŭ fi temutŭ a lumina fŏră-de-legea, se ascunsese sub negriĭ nuorĭ și, în acelŭ întunerecŭ, Andreĭu care nu cunnoscea locurile n'avea chipŭ de scăpare. Elŭ trămise pe Mico înainté vrăjmașilor spre a căuta să'ĭ îmblânḍiască prin vorbe și făgăduĭelĭ. Dar glóta Sĕcuilor furiósă, în locŭ d'a asculta rugăcĭunile luĭ Mico, întórse cŏtre dînsul armele eĭ. După ce se ocroti unŭ minutŭ cu sabia sa, Mico, plinŭ de rănĭ fu prinsŭ viŭ. Se povestesce că, doritorŭ d'a scăpa maĭ curênd de viaţă și simţind pe gûtu'ĭ tăișul rugiinitŭ alŭ paloșuluĭ unŭ ţĕrranŭ, elŭ ĭĭ întinse sabia sa, care era maĭ ascuţită, ḍicêndu'ĭ : «Slujesce-te cu acésta, prietene, și nu «mĕ maĭ sfâșia, rănindu-mĕ cu arma ta fŏră tăișŭ.» Și ḍicênd aceste, elŭ ĭĭ întinse gûtlejul, ca să nu se ḍică că unŭ vitézŭ a avutŭ, ca unŭ omŭ fŏră inimă, capul tăiatŭ pe dinapoĭ. In vreme ce Mico este astfelŭ prinsŭ și uccisŭ, Blasie Ördög, de care amŭ pomenitŭ maĭ susŭ, împreună cu alţĭ treĭ soçĭ isbesce pe Andreĭu. Împinsŭ maĭ multŭ de nevoiă decât de vitejiă, Andreĭu trase sabia cea latĕ ce purta la cóstă și începu a sĕ apăra cu o mână slabă, silind să nu móră fŏră de rĕsbunare. Elŭ isbutise a răni pe unĭĭ din vrăjmașĭ, când Blasie, maĭ îndemânaticŭ în luptă, ĭĭ dete o lovitură de secure în frunte, făcêndu'ĭ o rană mare d'asupra ochĭuluĭ stîngŭ, de unde începu sângele a curge pĕrĭŭ de'ĭ acoperĭa vederea. In acéstă stare menorocitul Andreĭu încercă să fugă, dar urmatŭ de aprópe

www.dacoromanica.ro

de uccigaşĭ, elŭ priimi cu o asemené armă o altă rană în partea din dosŭ a capuluĭ, d'asupra grumazuluĭ şi, perdênd simţirile, căḑu la pământŭ, bătt ênḑu-se în sângelesĕŭ. N'apucase âncŏ să'şĭ dea sufletul când uccigaşiĭ, urîndu-li-se de vremea ce perdeaŭ ca să'ĭ smulgă unŭ inelŭ frumosŭ de diamantŭ ce purta în degetul celŭ micŭ, îĭ tăiară degetul ca să pótă lua inelul; apoĭ apropiându-se de dînsul Blasie Ördög, îĭ tăiè capul, pe care punêndu'lŭ într'o suliţă, îlŭ luă cu dînsul, ĭar trupul îlŭ lăsară în acelŭ locŭ despuĭatŭ de orĭ-ce veşmêntŭ şi în prada férelor sĕlbatice. Acéstă tragediă se petrecu lûngă satul Szent Domocos (St. Dominicŭ.) Astă-ḑĭ âncŏ, într'acele părţi, ţĕrraniĭ îţĭ arată locul unde fu omorîtŭ sĕrmanul Andreĭu şi credincĭosul sĕŭ Mico.*

XXX.

Astfelŭ fu sfêrşitul luĭ Andreĭu Bathori, prinçŭ, cardinalŭ şi episcopŭ de Varmia în Prusia. Elŭ era în vêrstă de doue-ḑecĭ şi opt de annĭ numaĭ, naltŭ la statŭ, barba şi pĕrul capuluĭ galbene, pe care, de pre ritul religieĭ, elŭ avea obiceĭu a le purta rase. Era d'unŭ caracterŭ dulce şi blândŭ şi maĭ bunŭ pentru biserică decât pentru răsboĭu. Din copillăria luĭ avusese plecare cŏtre căllughĕriă. Din

* Annaliştiĭ contimporanĭ se deosebescŭ asupra ḑileĭ în care Andreĭu fu uccisŭ. Timon şi Alexandru Dubokay pomenescŭ deḑioa de 31 octomvrie. Orteliu o pune la 9 noemvrie; ĭar Bisseliu tocmaĭ la 20 noemvrie. Noĭ amŭ urmatŭ pe Bethlen, care o punesése ḑile după băttaĭa de la Sibiĭu, adică în nóptea de 3 spre 4 noemvrie, socotind acéstă dată, după potrivirea ce amŭ făcutŭ cu altele, ca cea maĭ adevĕrată.

www.dacoromanica.ro

nenorocire chiar calitățile luĭ private făcură dintr'însul unŭ rĕŭ stĕpânitorŭ; ambiția de a domni îlŭ perdu; elŭ cumpără printr'o crudă mórte o domnire de opt lunĭ asupra Ardéluluĭ și fu numaĭ unŭ jalnicŭ exemplu alŭ ticălosieĭ ursitelor omenescĭ. De pe arătarea unor annaliștĭ, nenorocirea în care pică Andreĭu și Unguriĭ din Ardélŭ fusesĕ prevestită prin nisce semne cerescĭ. In luna luĭ iunie se ridică de o dată despre apusŭ o furtună grozavă care înfricoșă pe toțĭ și pricinui multă stricăcĭune într'o parte mare a Ardéluluĭ. De diminéță nuoriĭ se rostogolĭaŭ uniĭ d'asupra altora. Ceruł întregŭ se întunecase; tunetul urla neîncetatŭ; trăsnetul ce cădea, fulgerile ce strălucĭaŭ prin întunericŭ, o ploĭe désă și răpede și maĭ allesŭ o vijĕliă grozavă spăimêntase pe toțĭ. Parte din acoperișurile caselor din Alba-Iulia fură ridicate, nălțimile zidurilor doborîte precum și grajdurile din curtea prinçuluĭ care eraŭ fórte puternicŭ zidite; păstoriĭ pe drumurĭ fură rĕsturnațĭ séŭ tîrîțĭ cu iuțélă încotro nu voĭaŭ; mulțĭ caĭ ce păsceaŭ pe la câmpŭ fură asvêrlițĭ în Mureșŭ, unde se înnecară; o mulțime de stejarĭ marĭ și pomĭ roditorĭ fură smulșĭ din rădĕcină. Acéstă furtună ținu ceva maĭ puçinŭ de unŭ césŭ și fu privită de toțĭ ca prevestirea nenorocirilor ce sosiră cu câte-va lunĭ în urmă. Intr'aceĭașĭ vreme globurĭ de focŭ se arătară în deosebite locurĭ, rĕspândind gróza. O mulțime de lupĭ se pogorîră cete cete din munțiĭ nunuițĭ Meszeș și se rĕspândiră în șesurile Ardéluluĭ și prin sate, asemené și multe alte fére sĕlbatice. Cincĭ çile înainté bătăllieĭ de la Sibiĭu, tótă nóptea se vĕdură flacărĭ pe cerŭ, astfelŭ încât armata luĭ Andreĭu merse la drumŭ luminată d'aceste minunate flacărĭ. Când Andreĭu tăbĕrî la oraşul Mercurea din pămêntul săsescŭ, elŭ

www.dacoromanica.ro

yĕḑu de o dată trecênd pe dinainte'ĭ unŭ arapŭ negru purtând în mână o cósă grozavă. Elŭ întrebă cine are o slugă cu unŭ chipŭ aşa de neplăcutŭ şi toţĭ magnaţiĭ, dupĕ ce cercetară şi căutară, ĭĭ respunseră că unŭ asemené omŭ nu se află în armiă. Cu puçine ḑile pênĕ a nu se întêlni Andreĭu cu Michaĭu-Vodă, elŭ visă că picase în nisce turme de ţapĭ furioşĭ şi că d'abĭé scăpase, când nisce porcĭ ĭĭ sfâşiară mantela şi coĭful. Incredinţatŭ că acestŭ visŭ este unŭ semnŭ de rĕŭ, elŭ îlŭ povesti îndată la Alba-Iulia luĭ Stefanŭ Bathori şi altora. In vreme ce Andreĭu se scobora pe scara palatuluĭ sĕŭ din Alba-Iulia că să mérgă la taběra de la Sas-Sebeş, unul din pinteniĭ sĕĭ de aurŭ se sfĕrîmă şi când esşĭa pe pórtă, îşĭ sfĕrîmă asemené şi chiăutórea manteleĭ sale. In sfêrşitŭ spiritul de superstiţiă şi de misticismŭ alŭ Ungurilor merse pênĕ a crede că şi schimbarea portuluĭ ce eĭ făcuseră de vre'o câţĭ-va annĭ, fusese unŭ semnŭ rĕŭ, care arătă că eĭ trebuie să suffere într'o ḑi jugul uneĭ naţiĭ străine.

XXXI.

Dupĕ ucciderea luĭ Andreĭu, Sĕcuiĭ se apucară a căuta prin pădurĭ şi prin strîmtorĭ pe nobiliĭ cari âmblaŭ rătăcind prin întunericŭ şi, dupĕ ce ĭĭ ucciseră maĭ pe toţĭ, se întórseră la locul lupteĭ spre a cullege jaful. Dar cu cât pusese maĭ multă grabă spre a câştiga acéstă pradă, cu atâta perdură din vreme spre a o împărţi, certându-se şi înjurându-se între dînşiĭ încât p'aci eraŭ să se înhaţe la băttaiă cu armele. Fură omorîţĭ atuncĭ, parte cu Andreĭu, parte în fuga lor, Ionŭ Beldi cu junele sĕŭ fiĭu Pavel, Nicolae Mico, fraţu Tomas şi Emericŭ Besz, Franciscu

www.dacoromanica.ro

Romany comisŭ alŭ luĭ Andreĭŭ, cărŭia îĭ scăpă viéța în luptă, omorînd unŭ sĕcuĭ ce 'lŭ amenința cu mórtea, Emericŭ Lazar, Franciscŭ numitŭ celŭ Mare, Michaĭu Caraczoni, meșterŭ căpitanŭ de artilleriă și mulțiĭ alțiĭ vestițiĭ prin meritul și avuțiele lor. «Sĕcuiĭ îĭ uccideaŭ fŏră «milă, încredințațiĭ că nimicŭ nu putea fi maĭ folositorŭ «republiceĭ sĕcuĭescĭ decât mórtea tutulor acestor ómenĭ «cari îĭ ținuse într'o robiă aspră, ca pe nisce robĭ cum«părațiĭ cu banĭ. Eĭ credeaŭ că numaĭ acestŭ mijlocŭ aŭ «spre a'șĭ redobêndi starea lor cea d'ântêĭu și a'șĭ asigura «libertatea pe care o dorĭaŭ cu înfocare.» Numaĭ unŭ singurŭ nobilŭ, Csomortany, bărbatŭ vestitŭ în răsbóĭe, scăpă în Moldova. Acesta este acelașŭ care, după cum s'aŭ vĕ-ḑutŭ înapoĭ, fusese trămisŭ solŭ de Andreĭu la Michaĭu-Vodă și carele, cu tóte că credința luĭ era bănuită luĭ Andreĭu, îlŭ însoți în fuga sa, dovadă puternică despre ușurința ce punŭ une-orĭ ómeniĭ în bănuĭelile lor!

Fu atuncĭ o dispută între Sĕcuĭ, din cari uniĭ voĭaŭ să păstreze în viéță vre-o câți-va din nobiliĭ prinșĭ, ĭar alțiĭ cereaŭ ca să se omóre îndată pe «aceștĭ ómenĭ nesufferiți și «vrednicĭ de ură»; se învoiră apoĭ a amâna pentru câtăva vreme mórtea unora dintr'înșiĭ. Aceștia eraŭ Ionŭ Iffiŭ, fratele luĭ Andreĭu, Stefanŭ Kabosi, Gaspar Palosi, Nicolae Bartakuti, Franciscŭ Gereb și Wolfgang Lazar. Sĕcuiĭ le legară mânile la spate și totŭ înjurându'ĭ mereŭ îĭ porniră ca să 'ĭ ducă spre Alba-Iulia la Michaĭu-Vodă. Inainté lor, Blasie Ördög ducea, înfiptŭ într'o suliță, sângeratul capŭ alŭ luĭ Andreĭu Bathori învĕlitŭ într'o pênză. Pênĕ a nu ajunge âusĕ la Alba-Iulia, Sĕcuiĭ în calle uciserĕ pe prinșiĭ lor; trupurile lor le aruncară într'unŭ șanțŭ lîngă Alba, ĭar capetele sângerate și vinete

www.dacoromanica.ro

le asvêrlirĕ neîngropate în oraşŭ. Blasie Ördög păstră numaĭ pe Ionŭ Iffiŭ, pe unŭ fiŭ alŭ luĭ Nicolae Mico anume Michaĭu în vêrstă numaĭ de 12 annĭ şi capul luĭ Andreĭu, pe care îlŭ înfăţişă luĭ Michaĭu-Vodă, în 11 ale luĭ noembrie. Puseseră capul pe o mésă şi Michaĭu cătă puţinŭ la dînsul în tăcere, pênĕ când, vĕdênd pe dómna Stanca ce era lûngă dînsul înnecându-se în lacrimĭ, o întrebă pentru ce plânge?—«Pentru că, respunse acéstă milósă şi sim-«ţitóre femeĭă, aceĭa ce i s'a întêmplatŭ luĭ se póte 'ntêm-«pla şi ţie séŭ acestuĭa,» arătând pe fiĭul eĭ Pĕtraşcu. Acéstă vorbă pĕtrunse inima oţelită a aspruluĭ domnŭ şi 'ĭ adduse aminte nestatornicia lucrurilor omenescĭ. Cuprinsŭ de milă, elŭ plecă capul cu întristare, lacrimile de odată îmbrobodiră fulgerarea ochilor luĭ şi din inimă strigă : «O săracul popă! săracul popă!» Astfelŭ plânse marele Cesarŭ când vĕdu dinainte 'ĭ capul duşmanuluĭ sĕŭ Pompeĭu.

Dupĕ acésta, Michaĭu trămise acestŭ capŭ, pusŭ sub unŭ discŭ luĭ Malaspina. Acesta puse unŭ zugravŭ de scóse unŭ portretŭ de pe dînsul, pe care îlŭ trămise împĕratuluĭ. Michaĭu trămise pe Ionŭ Iffiŭ în închisóre la cetatea Deva şi, de pe povaţa ce 'ĭ dete logofétul Teodosie, porni ómenĭ să caute trupul luĭ Andreĭu pe care îlŭ găsiră golŭ, dar nevĕtămatŭ de pasĕrĭ şi dobitóce, nelipsind de la dînsul decât degitul celŭ micŭ care fusese tăiatŭ de uccigaşĭ, după cum amŭ spusŭ. Trupul mortuluĭ fu pusŭ într'unŭ carrŭ şi, ca să nu fie într'o asemené stare expusŭ privirilor, când băgară carrul în oraşŭ, îlŭ acoperiră cu foĭ de copacĭ verdĭ. Astfelŭ îlŭ adduseră în Alba-Iulia nouĕ ţile după mórtea sa. Indată, cu mare îngrijire din porunca luĭ Michaĭu, fu trupul învestitŭ cu haĭne mărete

www.dacoromanica.ro

întinsŭ pe o pétră de marmură și acoperitŭ cu o manta de purpură. Apoĭ îlŭ duseră în templul celŭ micŭ ca să stea pênĕ la ḑioa înmormêntăriĭ. Câte-va ḑile dupĕ aceĭa, adunându-se acolo și deputaţiĭ ţĕrriĭ convocaţi pentru deschiderea dietiĭ, Michaĭu trămise de adduse și trupul luĭ Baltazar Bathori pe care prinçul Sigismundŭ pusese de 'lŭ îngropase fŏră nicĭ o cinste în cetăţuĭa de la Gherla și apoĭ se făcu înmormêntarea luĭ Andreĭu cu o pompă de totŭ crăiască. Sicriul era purtatŭ de junĭ nobilĭ și înconjuratŭ de toţĭ boĭeriĭ românĭ. Armăsarul luĭ, frumosŭ împodobitŭ cu tóte armele sale, urmà dupĕ sicriŭ. Apoĭ veniĭa Michaĭu însuși cu faça întristată, cu o mulţime de nobilĭ, offiçerĭ și poporŭ. Înainte și înapoĭ păşĭaŭ cu tótă cuviinţa oştile înarmate și în bună rônduĭală. Apoĭ preoţiĭ, cântăreţiĭ și faclele nu maĭ aveaŭ numĕrŭ. Astfelŭ duseră trupul luĭ Andreĭu în biserica cea mare și îlŭ puseră în acelŭ monumentŭ ce elŭ, în viéţă fiind, zidise pentru fratesĕŭ Baltazar. Acolo trupurile ambilor fraţĭ fură împreunate. În acelaşĭ templu zăcea de maĭ multă vreme îngropaţĭ douĭ alţĭ căllughĕrĭ, bărbaţĭ marĭ și puternicĭ, cari periră cu aceĭaşĭ mórte ca Andreĭu. Cardinalul George Martinuţiu, uccisŭ din porunca împĕratuluĭ Ferdinand, moşul luĭ Rudolfŭ II, și episcopul Oradieĭ uccisŭ de Griti. Blasie Ördög, uccigaşul luĭ Andreĭu, în locŭ de rĕsplata ce aştepta de la Michaĭu, fu osânditŭ a i se tăia capul pentru fŏră-de-legea ce făcuse. Tótă prada ce Sĕcuiĭ luaseră de la Andreĭu și de la soçiĭ luĭ, în aurŭ și argintŭ, din porunca luĭ Michaĭu fu vĕrsată în visteria ţĕrriĭ.

www.dacoromanica.ro

XXXII.

Mila, îndurarea şi generositatea ce arătă Michaĭu-Vodă către caĭnicul său duşmanŭ, mărí favórea popórelor pentru dînsul, îĭ atrase inimele nobilimeĭ Ardéluluĭ şi lauda tutulor naţiilor străine. Nobiliĭ transilvanĭ simţiră maĭ allesŭ atunci că, urîţĭ fiind de mórte de către poporŭ, singura lor scăpare e acum Michaĭu. Eĭ gêndiră că de aŭ perdutŭ cîrmuirea ţĕrriĭ şi aŭ căḑutŭ sub unŭ stĕpânitorŭ de altŭ sânge, încaĭ să caute a'şĭ păstra starea şi viéţa lor. Acestea într'adevĕr eraŭ atunci fórte amenin-ţate. Amŭ vĕḑutŭ înapoĭ ce felŭ uraŭ şi trataŭ Sĕcuiĭ pe nobilĭ. Ostaşiĭ mercenaĭ unguri, poloni, sêrbi, cazaci şi alţiĭ, rĕspândindu-se prin ţérră, nefiind sub ochĭul straşnicŭ alŭ domnuluĭ, necăjĭaŭ âncŏ pe locuitorĭ, iar maĭ allesŭ pe nobilĭ, făcêndu'ĭ să simţă tóte relele răsboĭuluĭ. Apoĭ chinuita naţiă a Românilor din Ardélŭ, cum află de învingerea de la Sibiĭu, se ridică în picĭóre grózнică, înviĕrşunată, amenin-ţătóre. Cu cât fuseseră eĭ maĭ cumplitŭ împilaţĭ de nobiliĭ unguri, cu cât maĭ multŭ înnecaseră în inima lor sufferinţele şi ura ce aveaŭ către dînşiĭ, cu atât isbucnirea acesteĭ ure fu puternică şi pustietóre. Românĭĭ ardelenĭ cuvêntaŭ astfelŭ şi într'unŭ chipŭ simpln către Unguri: «Sunteţĭ nisce veneticĭ, cari aţĭ venitŭ «prin silă de ne-aţĭ călcatŭ ţérra, ne-aţĭ răpitŭ pămên-«turile, drepturile, viéţa, ne-aţĭ chinuitŭ şi ne-aţĭ arun-«catŭ în cea maĭ cumplită robire. Intre noĭ şi între voĭ «n'a domnitŭ dreptatea séŭ simţirile omenireĭ, ci nu-«maĭ sila; acum, când ne amŭ deşteptatŭ şi ne simţimŭ pu-«ternicĭ, vremŭ să intrămŭ şi noĭ în drepturile şi în pă-

www.dacoromanica.ro

«mênturile nóstre, ce ni le-aț rĕpitŭ odiniórĕ; vomŭ lua «dar pe sémĕ-ne moșiile și casele vóstre, ĭar pe voĭ vĕ «vomŭ uccide séŭ vĕ vomŭ goni, ca să curățămŭ țérra de «voĭ.» Aceste ideĭ și simțiminte povățuiră tóte revoluțiile făcute séŭ încercate de Românĭ, de la năvălirea Ungurilor pênĕ astă-dĭ. Astfelŭ revoluțiile véculuĭ de mijlocŭ, aceĭa de la 1437, răscóla de la 1599, insurecția luĭ Horia de la 1784 și revoluția de la 1848, fură maĭ multŭ inspirate de setea rĕsbunărieĭ decât de dragostea libertățiĭ și pentru aceĭa, Româniĭ nu'șĭ puturĕ asigura libertatea; cŏcĭ libertatea triumfă fŏră a'șĭ rĕsbuna; altmintrelé ea nu maĭ este libertate ci numaĭ rĕsbunare. Nicĭ o dată și nicĭ într'unŭ locŭ libertatea nu s'a pututŭ întemeĭà prin călcarea dreptățiĭ și prin cŏrmuirea grózeĭ. Libertatea nu se ține și nu se întemeiază prin tiranniă, ci numaĭ prin libertate.

Româniĭ, credênd a'șĭ asigura libertatea și a stinge aristocrația, se puneaŭ de uccideaŭ la aristocrațĭ și pustiĭaŭ bunurile lor și, fiind că maĭ adesé nobiliĭ apucaŭ de fugeaŭ, eĭ îșĭ vĕrsaŭ furia maĭ multŭ asupra bĭeților burgesĭ ungurĭ de prin orașe; apoĭ, cum trecea furtuna, aristocrația era ĭarășĭ în pĕrŭ și Românul ĭar cădea în ghĭara eĭ. De asemené maĭ mulțĭ domnĭ românĭ din principate, dușmaniĭ aĭ aristocrațieĭ, printr'unŭ guvernŭ de terróre, credeaŭ că facŭ ceva uccidênd la boĭerĭ, în locŭ de a uccide boĭeria. Tótă schimbarea era de persóne, dar spiritul de castă și instituția se păstra, ba âncŏ se maĭ înărĭa prin interesul ce înșufflaŭ ómenilor, ceĭ prigoniți și împilați. Revoluția de la 1848 din țérra Românéscă singură pricepu că, spre a asigura libertatea, trebuie a lăsa pe boĭerĭ să putredéscă în pace și a uccide boĭeria prin

www.dacoromanica.ro

proclamarea dreptuluĭ communŭ. Româniĭ ardelenĭ n'aŭ priceputŭ acésta nicĭ la 1848; cu atât maĭ puçinŭ eĭ o pricepură la 1599. Eĭ nu se gêndïaŭ că nu este nicĭ dreptŭ, nicĭ folositorŭ, nicĭ cu putinţă de a curăţi ţérra Ardéluluĭ de tóte populaţiile străine, care facŭ maĭ a treĭa parte din totalul locuitorilor eĭ; uĭtară că o posesiă îndelungată adduce drepturĭ positive şi netăgăduite, că o naţionalitate, orĭ-cât de mică va fi, trebuie respectată, cŏcĭ sântŭ e dreptul ce are ea de a trăi în pământul ce occupă; că acestŭ dreptŭ naturalŭ e pe d'asupra orĭ-căruĭ dreptŭ istoricŭ, de vreme ce pământul este alŭ ómenilor, ĭar nu ómeniĭ aĭ pământuluĭ. Problema de deslegatŭ în Ardélŭ era şi este, nu cum vor face fia-cari din Românĭ, Ungurĭ, Saşĭ şi Sĕcuĭ, ca să rĕmână numaĭ eĭ singurĭ într'acea ţérră şi să goniască pe cele-l-alte popóre, ci proclamând dreptul communŭ saŭ egalitatea pentru individe şi naţionalităţĭ, să caute mijlocul de a armonisa împreună, alcătuind unŭ statŭ federativŭ. Fŏră îndoĭală că numĕrul Românilor în Ardélŭ le asigură în orĭ-ce casŭ o preponderanţă naturalĕ şi dréptă în trebile ţĕrriĭ şi va preface óre-cum Ardélul într'o ţérră românéscă.

Astfelŭ Româniĭ şi Unguriĭ la 1848, luptându-se uniĭ împotriva celor-l-alţĭ, plecară de la aceleaşĭ principiĭ greşite şi căḑură sub acelaşŭ jugŭ.

XXXIII.

Aşa şi la 1599, Româniĭ ardelenĭ ridicându-se, nu se purtară ca unŭ poporŭ matorŭ, însufflatŭ de dragostea libertăţiĭ, prin care purtare eĭ arŭ fi impusŭ şi luĭ Michaĭu şi asupritorilor lor şi arŭ fi silitŭ şi pe unul şi pe ceĭ-l-

www.dacoromanica.ro

alți a'ĭ întregì în drepturile lor naturale și sociale, ci, setoșĭ de rĕsbunare, se apucară să preâmble torțe și paloșŭ prin palaturile nobililor. Mulți nobilĭ periră atuncĭ. Dar și maĭ mulți âncŏ scăpară, uniĭ afóră din țérră, alțiĭ sub protecția luĭ Michaĭu. Acesta nu putea să suffere asemené neorônduĭelĭ care se descărcaŭ asupră'ĭ. Bănuitŭ âncŏ pênĕ a nu intra în Ardélŭ, de Ungurĭ că lucréză prin preoțiĭ românĭ a scula pe țĕrranĭ împotriva nobilimeĭ ungurescĭ, elŭ doría să dovedĭască neadevĕrul acelor bănuĭelĭ, de-și după intrarea sa în Ardélŭ fusese îndemnatŭ spre ucciderea nobilimeĭ ungurescĭ, nu numaĭ de către Româniĭ ardelenĭ și de către o sémă de boĭerĭ, dar âncŏ și de unŭ numĕrŭ însemnatŭ din ceĭ marĭ aĭ Ardéluluĭ, în capul cărora era episcopul catolicŭ Dimitrie Naprazdi. O politică fără inimă arŭ fi îndemnatŭ póte pe Michaĭu a'și asigura stĕpânirea Ardéluluĭ prin nimicnicirea acestiĭ aristocrațiĭ puternice, care totŭ d'a-una era să'ĭ stea împotrivă; dar inima sa, dorința d'a'și da unŭ nume mare și bunŭ în Europa, care 'și ațintise ochiĭ acum asupră'ĭ, îlŭ depărtaŭ de la o asemené faptă, preferind a încerca cu binele să'și tragă inimile nobililor ungurĭ. Din nenorocire elŭ nu se mulțumi numaĭ a'ĭ tolera și protegĭa, ci se încunjură de dînșiĭ, le încredință posturile cele maĭ însemuate în arme și administrațiă și împărți ĭarăși între dînșiĭ averea confiscată de la ceĭ uccișĭ în bătaiă séŭ cari pribegiseră. Umilința ce arătaŭ către dînsul aceștĭ aspri și trufașĭ nobilĭ și setea cu care yênaŭ favórea luĭ, înșelă pe Michaĭu. Elŭ credu că eĭ nu vor maĭ ridica nicĭ o dată capul lor, după ce l'aŭ plecatŭ așa de josŭ. Elŭ socoti că va găsi unŭ rézimŭ și o putere într'înșiĭ și că prin eĭ va trage inima întregeĭ națiĭ ungurescĭ și va deschide unŭ

www.dacoromanica.ro

câmpŭ mare la întinsele şi ambiţiósele sale proiecte. Acésta îlŭ orbì şi îlŭ făcu de împinse pênĕ la ṇesocotinţă generositatea sa cŏtre dînşiï; şi cu cât eï stăruïaŭ în învinovăţirile şi bănuïelile lor, cu cât eï complotaŭ şi âmblaŭ maï rĕŭ să'lŭ surpe, cu atâta elŭ se arăta maï îndurătorŭ cŏtre dînşiï, încât generositatea luï ajunse a fi o slăbiciune care îlŭ perdu. Acésta făcu că elŭ, dupĕ ce domoli setea de rĕsbunare a ţĕrranilor românì, nu le dete libertatea, spre a nu vătăma interesele nobililor. Adevĕrŭ că elŭ nu puţea lucra în Ardélŭ împo'rivă de ce făcuse în ţĕrra Românéscă. Nenorocitul *aşeḍământŭ de rumânia*, ca unŭ butucŭ, îlŭ ţinea în lanţŭ şi'lŭ tîra spre perḍare. Elŭ dedese libertatea Sĕcuilor, nevoitŭ fiind şi fiind că aceştia numaï de puţină vreme o perduseră şi o doriaŭ cu înfocare. Dar Românìï de maï multe vécurï îşï perduseră libertatea şi fiind şi maï numeroşï, paguba ce arŭ fi simţitŭ nobiliï Ungurï arŭ fi fostu multŭ maï simţitóre. Apoï Sĕcuiï era o populaţiă fórte răsboïnică, în vreme ce Românìï sub împilare uïtaseră pênĕ şi întrebuinţarea armelor, de la a căror mânuire stĕpânìï lor îï opriseră. Michaïu ânsĕ, ca toţï răsboïniciï, credea maï multŭ în soldaţï decât în poporŭ; spiritul luï era maï multŭ de concuerantŭ decât de naţionalistŭ. Nobiliï în ochiï luï eraŭ representanţiï poporuluï, naţia armată, şi pre arme voïà elŭ a se întemeïa. Michaïu socoti să urmeze în Ardélŭ, în privinţa Românilor, politica Corvinilor, adecă a uşura óre-cum sarcinele ţĕrranilor, a'ï ocroti în contra abuzurilor nobililor şi a înălţa maï mulţï dintr'înşiï în trépta de nobilï, ca astfelŭ naţia să fie representată în dietele ţĕrriï. Dar amŭ vĕḍutŭ maï înapoï că acéstă sistemă nu addusese marï folóse Românilor, cŏcï nobiliï lor, dobêndind interese îm-

www.dacoromanica.ro

potrivitóre glóteĭ poporuluĭ se alliaŭ cu ceĭ-lalțĭ nobilĭ Ungurĭ și se lepădaŭ chiar și de națiónalitatea lor. Datoria luĭ Michaĭu arŭ fi fostŭ de a da Românilor ĭertarea de iobăgiă și proprietate de pământŭ spre chezășuirea acelĭĭ libertățĭ și de a înființa o representare deosebită a lor în dieta celor-l-alte treĭ națiĭ. Astfelŭ elŭ arŭ fi datŭ stĕpânirĭĭ sale în Ardélŭ o temeliă neclintită. Nicĭ o dată occasiă maĭ bună pentru acésta nu se înfățișase ca acum, îndată dupĕ bătăllia de la Sibiĭu, când Ungurĭĭ îngroziți, amorțițĭ cu totul, se mulțumĭaŭ de li s'arŭ fi lăsatŭ măcarŭ viéța. Maĭ târdiŭ Michaĭu în zadar voì ; anevoințele crescuse pré multŭ; occasia trecuse. Și nu trebuie a crede că noĭ aci judecămŭ pe Michaĭu de pe ideile de democrațiă ale véculuĭ nostru, ĭar nu de pe acelé ale véculuĭ sĕŭ, cŏcĭ urma ne va dovedi că aceste ideĭ eraŭ bine simțite atuncĭ și-însușĭ de Michaĭu.

De altŭfelŭ de ideĭ inspiratŭ ânsĕ, Michaĭu-Vodă deschise la 20 noemvrie în Alba-Iulia adunarea generalĕ, în care elŭ făgădui că va păstra constituția țĕrreĭ și tóte privilegiele, libertățile și dăniele nobililor, afóră de cele făcute de Sigismundŭ. Representanțiĭ depuseră jurămêntul de credință și, spre rĕspunsŭ la cererile domnuluĭ d'a i se da provisiĭ și banĭ pentru ținerea oștilor, se orândui ca de fiăcare casă séŭ pórtă (cum se dice în Ardélŭ) să se dea câte opt mĕsurĭ de făină și opt mĕsurĭ de ovĕdŭ séŭ ordŭ, și de la dece case câte o vită de tăiatŭ, ĭar fiind omul săracŭ, în lipsă de vită, să dea treĭ oĭ. Asemené se hotărî că de vreme ce s'a datŭ libertatea Sĕculor, aceștia să aĭbă a da, de pe vechĭul lor obiceĭu, când se schimbă domnul séŭ când se însóră , din șése boĭ unul pe séma domnuluĭ. Acéstă dare se numĭa de Sĕcuĭ *friptură de boŭ*. Incât pentru

www.dacoromanica.ro

banĭ spre purtarea răsboĭuluĭ, se hotărî ca să se dea de fiă-care casă, fără a fi nimenĭ scutitŭ, nicĭ domnŭ nicĭ boĭerŭ, câte şése florinĭ; treĭ florinĭ să se dea pênĕ în 25 ḑile, socotindu-se din ḑioa publicărĭĭ decretuluĭ, ĭar cei-l-alţĭ treĭ cu 25 ḑile maĭ târḑiŭ. Tóte cele-l-alte articole ce se închiăiară atunceĭ şi fură cuprinse în actul generalŭ alŭ dietiĭ care se întări de Michaĭu-Vodă şi se publică, privescŭ numaĭ interesele nobililor; ele daŭ voiă unora dintr'înşiĭ a se întórce în ţérră, asigură libertatea Sĕcuilor, ĭar pe Românĭ, fără nicĭ o uşurare, îĭ lasă în starea de ĭobagĭ aĭ nobililor. Astfelŭ Michaĭu trădase misia sa în Ardélŭ şi merita de a cădé.

XXXIV.

In vremea acésta se răspândi faĭma în Ardélŭ cum că o oştire turcéscă arŭ fi intratŭ în ţérra Românéscă, pe la începutul luĭ decemvrie şi mulţĭ se îngrijiră; dar acéstă temere perì îndată, lămurindu-se cum că Turcĭĭ, ce într'adevĕr intraseră în ţérră, cu tóte că bine armaţĭ, de pe obiceĭul lor, eraŭ ânsĕ puţinĭ şi veniseră numaĭ ca să cumpere mĭere şi untŭ; aceĭa ce făcĕnd, eşşiră din ţérră, fără a vă'ăma pe nimenĭ Cu tóte astea, Michaĭu îngrijindu-se, porni armiă de călărеţĭ în ţérra Românéscă, care să împedice asemené veniriĭ ale Turcilor şi să apere ţérra. Scurtŭ după aceĭa, Michaĭu porni şi pe fiĭul sĕu Pĕtraşcu în ţérra Românéscă cu o sémă de óste, spre a cômui ţérra în locul luĭ şi'ĭ dete de curatorŭ pe Pancratie Sennyei, pe care ânsĕ după o lună îlŭ rechiămă înapoĭ, nu se scie din ce priciuă. Michaĭu poruncise la o sémă de nobilĭ din Ardélŭ ca să însoţiască pe Pĕtraşcu în ţérra Româ-

www.dacoromanica.ro

néscă. Dar eĭ începură a tremura toți, gêndiud că mergŭ la peirea lor, de se vor duce în țérra Românéscă și rugară pe Michaĭu d'a amâna de o cam dată pornirea lor, la care elŭ se și învoi.

La sfêrșitul dietiĭ, Michaĭu puse de adduse la Alba-Iulia vistieria prinçuluĭ Sigismundŭ ce elŭ pusese în cetățuĭa Vecs, sub paza luĭ Stefanŭ Bodoni. Era unŭ uuměrŭ însemnatŭ de vase de argintŭ: cupe, talere, discurĭ, vasurĭ și între altele, nisce pahare de argintŭ așa de marĭ încât abĭé douĭ ómenĭ puteaŭ duce unul golŭ; pe lângă aceste maĭ eraŭ podóbe de caĭ, platoșe, șelĭ ornate cu petre scumpe și diamanturĭ, săbiĭ, pumnale, paloșe, hangeruri, securĭ și alte asemené lucruri; apoĭ maĭ multe veșminte scumpe prețuite 32 miĭ florinți, diu care uuul împodobitŭ cu diamanturĭ era prețuitŭ 15 miĭ florinți; pe urmă unŭ mare numĕrŭ de mouete de aurŭ numite *de Portugalia*, din care unul făcea cât ₫ece galbenĭ de aurŭ. Când intră Michaĭu ca să véḑă acéstă avuțiĭă în casa unde era aș₫eḑată, răpitŭ de mirare strigă: «Ce de banĭ am să «facŭ d'aci ca să'mĭ plătescŭ ostașiĭ și ómeniĭ meĭ.» Prețul se ridica într'adevĕrŭ la maĭ multe sute miĭ de florinĭ. Michaĭu își aș₫ă apoĭ oștirea în deosebite comitate pentru ĭernatŭ, împărțind'o maĭ allesŭ prin cetățĭ; dar óre-care escesurĭ ce făcură ostașiĭ și maĭ allesŭ unguriĭ, sêrbiĭ și cazaciĭ, ridicară plângerĭ din partea locuitorilor, maĭ cu osebire din partea nobililor, cari alergaŭ la Michaĭu văitându-se. La aceste plângerĭ, Michaĭu rĕspundea adesé cu bunătate, ₫icênd: «că acestea se facŭ fŏră sci- «rea luĭ, făgăduind că va pedepsi strașnicŭ pe ceĭ vinovațĭ; «că de vreme ce, din mila luĭ Dumne₫eŭ, Ardélul este acum «alŭ luĭ, elŭ se va sili spre a face să domnĭască într'însul

www.dacoromanica.ro

«pacea şi liniştea şi că va stărui ca nimenĭ să nu încerce «vre o pagubă.»

În vremea acésta, cuprinsŭ de mâniă asupra luĭ Ionŭ Maro, puse să'lŭ caute şi să'lŭ goniască prin tótă ţérra, pênĕ îlŭ vor prinde. Este sciutŭ că acestŭ secretarŭ alŭ luĭ Michaĭu desvĕlise maĭ întêĭu prinçuluĭ Andreĭu proiectul stĕpânuluĭ sĕŭ d'a năvăli în Ardélŭ. Michaĭu îĭ ĭertă cu generositate acéstă vină; dar în ajunul bătăllieĭ de la Sibiĭu, nemulţumitorul Maro trecuse din taběra luĭ Michaĭu în aceĭa a luĭ Andreĭu, sperând că acesta va isbêndi. Michaĭu care ĭertase întêĭu pe Maro, intră într'o mâniă furiósă la acéstă nouă a luĭ trădare. Maro, care aflase mânia domnuluĭ asupră'ĭ, rătăci pe ascunsŭ într'o parte şi într'alta prin sate şi oraşe, pe la deosebiţĭ nobilĭ, căutând vre o occasiă spre a fugi în Ungaria. Astfelŭ âmblând, elŭ se duse din întêmplare séŭ într'adinsŭ la Stefanŭ Tholdi, nobilŭ ungurŭ, rugându'lŭ a'ĭ acorda unŭ asilŭ ca să scape de góna ce'ĭ da Michaĭu. Tholdi îlŭ priimi şi'ĭ făgădui că va fi în siguranţă în casa luĭ; dar, temêndu-se de Michaĭu şi dorind a dobêndi favórea sa, îĭ descoperi îndată că Maro este ascunsŭ la dînsul. Tîrîtŭ la Alba-Iulia, Maro fu dusŭ dinainte luĭ Michaĭu, care după ce îlŭ mustră pentru fără-de-legea luĭ, îlŭ dete pe mâna călăilor meşterĭ a chinui pe vinovaţĭ. Aceştia îlŭ legară strînsŭ de picĭóre şi de mânĭ la unŭ stêlpŭ, care se afla într'una din suburbiile Albeĭ; apoĭ îĭ ciuntiră maĭ întêĭu picĭórele, pe urmă genuchiĭ unul după altul şi în sfêrşitŭ braçele pênĕ la cóte. Trupul luĭ sfâşiatŭ şi despuĭatŭ de tóte veşmintele, rĕmase două çile în privirea tutulor, acoperitŭ de noroĭu şi de sânge.

Dar să întórcemŭ maĭ bine ochiĭ de la acéstă uricĭósă privelişte, tânguind barbaria acelor timpurĭ.

www.dacoromanica.ro

XXXV.

Michaĭu-Vodă trămisese o deputăție de duoĕ persóne, între cari și Petru Arménul, ca să mérgă la Praga să vestĭască împĕratuluĭ norocita biruință asupra luĭ Andreĭu și coprinderea Ardéluluĭ. Ajungênd deputația la Vienna și dând archiduceluĭ Mattheĭu acéstă inveselitóre scire, elŭ puse îndată să cânte în tóte bisericile *Te deum laudamus* și poruncind să ducă tóte tunurile pe bulevarduri, deșertară maĭ multe salve de artilleriă spre semnŭ de bucuriă. Archiducele Mattheĭu dărui căpetenieĭ deputaților unŭ lanțŭ de aurŭ și la soțiĭ sĕĭ câte unŭ paharŭ de argintŭ suflatŭ cu aurŭ; apoĭ deputația se porni înainte și se duse la Pilsen, unde găsi pe împĕratul. Ea raportă împĕratuluĭ despre isbênda dobêndită. Acéstă ambasadă fu veselŭ priimită de Mărirea sa și fiind bine dăruită, priimi poruncă a se întórce înapoĭ.

Împĕratul scrise îndată Papiĭ vestindu'ĭ norocita coprindere a Ardéluluĭ, și (de óre-ce nu cunnoscea încŏ mórtea cardinaluluĭ) plângêndu-se fórte de purtarea luĭ învinovățíndu'lŭ că elŭ este în înțellegere cu Turciĭ și rugând pe Sânția sa ca să 'lŭ afurisĭască și să'ĭ ĭea înapoĭ pălăria de cardinalŭ. Într'aceĭași vreme sosi la Roma și scrisorile episcopuluĭ Malaspina, care vestĭaŭ mórtea cardinaluluĭ. Totŭ atuncĭ solul craĭuluĭ Polonieĭ făcu cunnoscutŭ că învingerea și mórtea cardinaluluĭ addusese marĭ neplăcerĭ la tótă curtea regeluĭ Polonieĭ și că toțĭ strigaŭ împotriva luĭ Malaspina. Cu occasia acestor deosebite scrisorĭ, Papa convocă la 12 ianuarie 1600, o congregațiă de nouĕ-spre-dece cardinalĭ ca să chibzuĭască de trebuie a se

www.dacoromanica.ro

cere vre-o satisfacţiă şi a huli omorîrea cardinaluluĭ. Papa maĭ întêĭu şi apoĭ ceĭ maĭ mulţĭ din cardinalĭ fură de părere «că nu trebuie de o cam dată a procede nicĭ cu cen-«sura, nicĭ a cere vre-o satisfacţiă despre mórtea cardinalu-«luĭ, cu atât maĭ puçinŭ că elŭ fusese uccisŭ în răsboĭu, «purtând arme şi într'o haĭnă şi meseriă deosebită de a-«ceĭa de cardinalŭ; că nu se scie cine l'a uccisŭ şi déca aceĭa «sciaŭ séŭ nu că uccidŭ unŭ cardinalŭ, nicĭ déca sunt eĭ cato-«licĭ séŭ schismaticĭ şi afóră de juridicţia sântuluĭ scaunŭ; «că, înainte de a procede la afurisire, trebuie a face formă «de judecată, pe care în acea nehotărîre nu sciŭ de unde «s'o încépă; ca apoĭ cu acésta, Papa arŭ supĕra pe împĕ-«ratul şi pe prinçul ţĕrriĭ Românescĭ, pentru mânia ace-«stora asupra cardinaluluĭ, a căruĭ memoriă eĭ se vor sili «a o înnegri cât vor puté; că în acelŭ casŭ eĭ arŭ puté «privi ca făcute indirectŭ împotriva lor, acele procederĭ «şi censurĭ şi vor face a se compune cărţĭ împotriva car-«dinaluluĭ, în care nicĭ collegĭul cardinalilor, nicĭ sântul «Scaunŭ nu vor fi cruţaţĭ; că maĭ bine este să aştepte «sosirea nunciuluĭ Malaspina, care acum lăsase Ardélul «şi se afla în calle spre a se întórce la Roma şi de la care «vor afla maĭ multe şi maĭ desluşitŭ şi vor sci ce este «de făcutŭ.»

Se vede că maĭ târdiŭ Papa se hotărî a pedepsi uccide-rea cardinaluluĭ osûndind, depre cum spune annalistul Timon, pe tótă naţia sĕcuiă de unŭ postŭ strașnicŭ de o sută de annĭ. Malaspina întorcêndu-se la Roma, Papa îlŭ făcu să simţă că aflase purtarea luĭ, cŏcĭ îĭ porunci să se tragă în episcopatul sĕŭ, unde muri de mîhnire, ducênd dorul pălărieĭ de cardinalŭ.

www.dacoromanica.ro

XXXVI.

Ci dar în mijlocul acestor vremĭ, la 2 noemvrie, generalulŭ Basta, pe care arhiducele Maximilianŭ depărtânduse la Vienna îlŭ lăsase locotenentŭ în locu'ĭ la Casovia şi în Ungaria de susŭ, însoţitŭ de Michaĭu Seckeli, Pavelŭ Nias şi David Ungnad, se duse cu oştile lor la Oradia mare, purtând cu dînşiĭ şi o mare sumă de banĭ ce împĕratul trămisese la Casovia pentru plata armieĭ. Eĭ voĭaŭ să vină în Ardélŭ spre a da ajutorŭ luĭ Michaĭu întru cuprinderea acestiĭ ţĕrrĭ, când aflară că Michaĭu a şi isbutitŭ a coprinde ţérra fŏră a maĭ aştepta ajutorul lor. Cu tóte acestea, Basta hotărî a intra cu armia sa în Ardélŭ, cu pretenţia d'a cômmui ţérra în numele împĕratuluĭ. David Ungnad, svetnicŭ însemnatŭ alŭ împĕratuluĭ, strălucitŭ prin multe solĭ la Constantinopole şi într'alte părţĭ, apucă înainté luĭ Basta şi, însoţitŭ de Petre Lasli, sosi în 12 noemvrie la Alba-Iulia spre a curtenì pe Michaĭu-Vodă despre norocita sa biruinţă. Acesta le dede audienţă a doua-ḑi în 13, la opt césurĭ de diminéţa, priimindu'ĭ fórte bine. Dupĕ aceĭa, le trămise acasă capul luĭ Andreĭu Bathori, pe care îlŭ bălsămise. Ungnad puse îndată de scóse unŭ portretŭ de pre capŭ, fórte aseměnatŭ. In 17 noemvrie, când Ungnad voì să plece, Michaĭu, care priimise în darŭ de la dînsul unŭ banŭ de aurŭ mare pe care eraŭ ḑece portrete ale împĕratuluĭ, îĭ trămise şi elŭ printr'unul din ceĭ maĭ marĭ aĭ sĕĭ offiţerĭ, o harşa frumósă, rugându'lŭ s'o priimĭască cu bună-voinţă. Ungnad priimi acestŭ darŭ arătând o mare mulţumire şi apoĭ porni din Ardélŭ.

Michaĭu-Vodă, aflând de venirea luĭ Basta, trămise în-

www.dacoromanica.ro

dată vr'o miiă de ómenĭ cŏtre cetatea Husta de pe Mureşŭ, care e chiăia drumuluĭ ce din Polonia, Ungaria şi Moldova, duce în Ardélŭ. In acéstă cetate era o garnizonă de 19 companii de trabanţĭ, cărora se poruncise d'a se ţine bine acolo pênĕ la celŭ din urmă omŭ; dar eĭ, vĕdênd eetatea ocolită şi isbită, perdură curagĭul şi se închinară cu condiţiă că li se va cruţa viéţa. Intrând Valoniĭ luĭ Michaĭu în cetate, puseră mâna pe avuţiĭ nepreţuite, cŏcĭ acolo Bathori şi mulţĭ nobilĭ îşĭ lăsase averile lor. Spunŭ că aceste avuţiĭ se urcaŭ la ḑece milióne. Totŭ atuncĭ Michaĭu cuprinse şi Lipova şi alte oraşe din Banatŭ.

Basta, intrând în Ardélŭ, prinse la Şimlĕu pe Stefanŭ Bathori, care fugise acolo de la cetatea Husta. Elŭ ĭĭ făgădui că va dobêndi ĭertare de la împĕratul, décă va mijloci predarea cetăţiĭ Uióra, cea maĭ puternică a Ardéluluĭ şi unde era atuncĭ în garnizónă 2000 trabanţĭ cu multe arme. Stefanŭ Bathori priimi a'şĭ cumpĕra libertatea prin predarea Uióreĭ. Michaĭu se grăbi a trămite o garnizónă în acea cetate. Astfelŭ acum, prin predarea acestiĭ din urmă cetăţĭ, Ardélul întregŭ căḑu sub stĕpânirea luĭ Michaĭu. Atuncĭ pentru âutêĭaşŭ dată, se întêlni în faţă Michaĭu cu Basta, alŭ căruĭ nume era menitŭ a fi înscrisŭ cu sângele seŭ în istoria vieţeĭ luĭ. Eĭ nu'şĭ plăcură unul altuĭa. Dupĕ ce îşĭ arătară antipatia lor în publicŭ prin vorbe amare şi împungĕtóre, ce unul ḑicea asupra altuĭa şi muşcâundu-se prin satire, împrejurările ĭĭ adduse îndată a'şĭ o arăta prin fapte.

Să ne oprimŭ puçinŭ asupra acestuĭ geniŭ fatalŭ alŭ erouluĭ românŭ.

George Basta era de némul luĭ arnăutŭ, dar născutŭ într'unŭ satŭ numitŭ la Rocca, lângă Tarentŭ, la annul 1547;

www.dacoromanica.ro

tatăl-sĕŭ Dimitrie, nobilŭ din Albania, îșĭ părăsise țérra împreună cu alte familiĭ spre a scăpa de tirannia otomană și trecuse în Puglia sub umbrirea craĭuluĭ Spanieĭ, care îĭ făcuse o pensiă annuală și 'ĭ dedese commanda uneĭ companiĭ de lăncieri totŭ arnăuțĭ, cu care îlŭ trămise la Milanŭ. Elŭ luă de soție o damă din Alexandria și avu douĭ fecĭorĭ, din care celŭ maĭ mare Nicolae, ajunse locotenentŭ-generalŭ de cavalleriă în armia craĭuluĭ Spanieĭ; celŭ de alŭ duoĭlé, George Basta, intră la patru-spre-țece annĭ ca soldatŭ în compania tatăluĭ sĕŭ; apoĭ după mórtea luĭ, trecu ca stegarŭ în compania fratelui sĕŭ. Elŭ ajunse curêndŭ locotenentŭ în acea companiă, pe urmă căpitanŭ de archebusieri căllărĭ, căpitanŭ de lăncieri, svetnicŭ de răsboĭu. Elŭ commanda unŭ regimentŭ de căllărime de arnăuțĭ, când ducele de Parma fu numitŭ cômmuitorŭ în țĕrrile de josŭ la 1597 și elŭ se perfecționă în meseria armelor sub acestŭ mare căpitanŭ, care recunnoscênd meritul luĭ Basta, îlŭ făcu comisarŭ generalŭ de căllărime la annul 1580. Elŭ sé deosebi în asedierile cetăților Anvers (1584) și Bonna (1588), însoți în Franția pe ducele de Parma în ajutorul Ligeĭ la annĭi 1590 și 1592; asemené făcu parte din expediția comiteluĭ Carolŭ de Mansfeld în Francia la 1593. Dupĕ aceĭa merse de făcu câteva campaniĭ în Ungaria, se întórse ĭarăși în țĕrrile de josŭ la 1596 și, la 1597 fu cerutŭ de împĕratul de la Filipŭ II, regele Spanieĭ, ca să'lŭ lase să intre în slujba sa și dobêndindu'lŭ, îlŭ numi generalŭ de artilleriă și guvernatorŭ alŭ cetățiĭ Vienneĭ și apoĭ generalŭ în óstea archiduceluĭ Maximilianŭ, fratele împĕratuluĭ. Elŭ era mare și plinŭ la trupŭ, grasŭ la față, ochiĭ marĭ și privirea aspră, gura potrivită, dar buza de susŭ cam ridicată, fața

www.dacoromanica.ro

măsliniă, caracterul fisionomieĭ luĭ arăta viclenia; ĭar caracterul luĭ moralŭ vomŭ lăsa ca faptele luĭ să ni'lŭ vedĭască. *

XXXVII

Michaĭu-Vodă se supĕră de venirea luĭ Basta, nu voĭ în nicĭ un chipŭ să'lŭ cunnóscă de generalŭ căpitanŭ alŭ ţĕrriĭ, ḑicênd că elŭ este numitŭ căpitanŭ generalŭ şi prinçŭ vasalŭ şi tributarŭ alŭ împĕratuluĭ; elŭ făcu cunnoscutŭ luĭ Basta că, de vreme ce a biruitŭ pe cardinalul fĕră ajutorul nimenuĭ, va puté păstra pré bine ţérra în suppunere şi elŭ arŭ face bine a se trage în Ungaria de susŭ, cĕcĭ n'are trebuinţă nicĭ de dînsul, nicĭ de oştile luĭ. Dar Basta, care era sigurŭ a dobêndi elŭ de la împĕratulŭ cîrmuirea Ardéluluĭ, nu numaĭ că nu voĭ să asculte cererea luĭ Michaĭu, dar âncŏ pretinse să punĕ garnizóne nemţescĭ prin cetăţile Ardéluluĭ, silind pe Michaĭu, în numele împĕratuluĭ, a priimi acésta măcarŭ pe o vreme, pênĕ când Ardélul va fi cu totul liniştitŭ şi nu va maĭ avé a se teme de năvălirea străinilor. Michaĭu-Vodă, care priimise în numele împĕratuluĭ şi numaĭ ca locotenentŭ alŭ luĭ jurămêntul de credinţă alŭ ţĕrriĭ Ardéluluĭ, jurase asemené că va păstra tóte privilegiile şi drepturilé aceştеĭ ţĕrrĭ. Elŭ era hotărîtŭ a'şĭ ţine jurămêntul chĭar

* Basta e autorul a duoĕ scrierĭ despre arta militară: 1°. *Maestro di Campo generale*, Veneţia, 1606... în 4°; 2°. *Governo de la Cavaleria leggiera*. Francfort, 1612. in fol. Cea d'întêĭu din acéste scrierĭ se află în Bibliotheca Statuluĭ în Bucurescĭ împodobită cu unŭ portretŭ alŭ luĭ Basta; cea de a duoua amŭ găsit'o în Bibliotheca naţionalĕ din Paris.

www.dacoromanica.ro

împotriva împĕratuluĭ, alŭ căruĭ scopŭ înțellese că era a reduce țérra într'o provinciă a împĕrățieĭ, ĭar nu a o ține ca o țérră deosebită, liberă și numaĭ tributară corónneĭ sale, de pe cum se făgăduise ântêiu. Afóră de acésta, Michaĭu nu voĭà să lase din mâna'ĭ guvernul Ardéluluĭ, pe care îlŭ câștigase cu sabia și să'lŭ védă maĭ allesŭ trecênd în mânile luĭ Basta, pe care de acum âncŏ nu'lŭ putea sufferi.

Peste puținŭ ura acestor duoĭ ómenĭ se vĕdi publiculuĭ într'o ciocnire, care fu p'aci să aprindă flacările răsboĭuluĭ între dînșiĭ. Basta, spre a începe îndeplinirea voinței sale d'a pune garnizóne din oștirea sa prin cetățĭ, trămise o cétă de Germanĭ ca să intre în cetatea Husta, de pe Tisa. Dar commandantul românŭ ce Michaĭu pusese în acea cetate, nu voì să priimĭască în lă-întru pe ómeniĭ luĭ Basta și, închidêndu-le porțile cetățiĭ, ĭĭ respinse înapoĭ cu vorbe răstite. Óstea împĕrătéscă fu nevoită să petrécă nóptea aceĭa în câmpŭ pe o brumă și unŭ frigŭ mare și pe urmă a se întórce îndĕrĕtŭ. Basta, aflând acésta se înfuriè și îndată începu a se pregăti de răsboĭu, trămițênd să 'ĭ vină călărimea din Silesia și pedestrimea de pe marginele vecine ale Ungarieĭ și întocmindu'și astfelŭ o numerósă oștire sub arme. Michaĭu nu se lăsă maĭ în urmă și îșĭ strînse și elŭ pe lângă sine tóte puterile. Amêndouĕ taberile eraŭ acum gata a începe răsboĭu între dînsele și a se dumica una pe alta. Dar jurisconsultul Petz, omŭ îndemânatecŭ ce se afla atuncĭ în Ardelŭ, alergând când la Michaĭu, când la Basta și arătându-le primejdia în care se expune creștinătatea, deschidêndu-se între eĭ unŭ răsboĭu civilŭ, pe când Ibraim-Pașa în Ungaria începea a amenința prin mișcărĭ răsboĭnice, isbuti prin au-

www.dacoromanica.ro

toritatea cuvintelor luĭ a'ĭ împăca şi, de-şi eĭ urmară a se urî din inimă, dar în vederea ómenilor trăiaŭ în pace. Maĭ apoĭ ânsĕ rugatŭ de Basta, Michaĭu priimi la 24 decemvrie în cetatea Husta, pe lângă garnizona românéscă şi 200 de soldaţĭ aĭ împĕratuluĭ. În oraşele Tatta şi Şimlĕŭ âncŏ eraŭ nisce cete de Nemţĭ. Iar în cele-l-alte cetăţĭ Michaĭu nu lasă să intre garnizóne împĕrătescĭ, ţicênd că acésta este împotriva privilegielor şi libertăţilor ţĕrriĭ şi că acum răsboĭul încetând într'acéstă ţérră, elŭ n'are trebuinţă de alte puterĭ decât d'ale luĭ. Aflând elŭ prin commisarul împĕrătescŭ Petz că împĕratul voĭesce a da cômmuirea Ardéluluĭ luĭ Basta, se mâniè fórte de înşelăcĭunea, nemulţumirea şi perfidia împĕrătéscă şi strigă tare că în acéstă revoluţiă, Ardélul a dobênditŭ maĭ multŭ unŭ stĕpânŭ puternicŭ, alŭ căruĭ jugŭ nesufferitŭ o va împovăra, decât unŭ apărătorŭ împotriva putereĭ turcescĭ. Michaĭu împută âncŏ prin vorbe amarĭ cruţimea, scumpetea şi obrăznicia cu care puţinŭ maĭ nainte ómeniĭ împĕrătescĭ trataseră Ardélul. În urma acestora, domnul făcu svatŭ cu toţĭ boĭeriĭ românĭ şi nobiliĭ Ardéluluĭ, arătându-le lupta ce are cu ómeniĭ împĕrătescĭ pentru drepturile ţĕrriĭ. La acestŭ svatŭ toţĭ fură de părere şi îndemnară pe Michaĭu ca să ţină domnia acestiĭ ţĕrrĭ, fiind numaĭ tributară către împĕratul. Spre a face cunnoscutŭ împĕratuluĭ acéstă hotărîre a ţĕrriĭ, Michaĭu îĭ trămise îndată duoĭ solĭ, pe banul Mihalcea şi pe logofĕtul Stoĭca, ceĭ maĭ strălucitĭ dintre svetniciĭ luĭ. Aceştia, sosind în 13 ianuarie (1600) la Pilsen înfăţişară maĭ întâĭu împĕratuluĭ din partea luĭ Michaĭu-Vodă, sabia, busduganul şi stégul luĭ Andreĭu Bathori, precum şi callul ce elŭ încăllicase în bătăllia. Apoĭ eĭ îĭ făcură cunnoscutŭ că Mi-

www.dacoromanica.ro

chaĭu-Vodă nu se privesce în Ardélŭ decât ca unŭ guvernatorŭ spre a administra ţérra şi a o păzi de năvălirile duşmanilor şi că, sub acestŭ titlu, elŭ voĭesce ca împĕratul să'ĭ o încredinţeze; alŭ duoĭlé cereaŭ ca să se hotărască ce să facă cu oraşul Cluşuluĭ, care de maĭ multe orĭ necunnoscuse şi trădase autoritatea împĕrătéscă şi merită o pedépsă exemplară şi în sfĕrşitŭ cum să se pórte cu aceĭ nobilĭ din Ardélŭ, cari fugiseră şi acum cereaŭ ĭertare voind a se întórce înapoĭ. Soliĭ, după ce fură ascultaţĭ cu multă bună-voinţă de împĕratul şi după ce M. S. ţinu svatŭ, fură bine dăruiţĭ şi trămişĭ înapoĭ cu mare cinste, purtând acestŭ rĕspunsŭ : «Că împĕratul va trămite com-«misariĭ sĕĭ în Ardélŭ şi că printr'înşiĭ va face cunnoscutŭ «luĭ Michaĭu voinţa sa.» În vremea acésta sosise la curtea împĕrătéscă scrisorĭ secrete ale luĭ Basta împotriva luĭ Michaĭu-Vodă, prin care elŭ făcea cunnoscutŭ svatuluĭ împĕrătescŭ că acestŭ prinçŭ voĭà să usurpeze suveranitatea ţĕrriĭ; că omenia ce acestŭ omŭ barbarŭ afectézĕ şi dragostea ce elŭ arată că are pentru popórele învinse mărescŭ bănuĭelile şi e de temutŭ ca rugăcĭunile cele viĭ ce elŭ face împĕratuluĭ pentru păstrarea privilegiilor ţĕrriĭ şi spre a'lŭ îndemna a nu trămite într'însa oştirĭ străine, să nu ascunçlă gêndirĭ ambiţióse. Aceste scrisorĭ aruncară în deosebite părerĭ svatul împĕrătescŭ, séŭ maĭ bine acea camarillă de femeĭ şi de iezuiţĭ ce cârmuĭa împĕrăţia în locul slabuluĭ şi leneşuluĭ Rudolfŭ II[16]. Unĭĭ, câştigaţĭ cu totul în favórea luĭ Michaĭu, strigaŭ că Basta scrie ca unŭ rivalŭ şi ca unŭ pismaşŭ alŭ glorieĭ sale; că Michaĭu este fórte credincĭosŭ împĕratuluĭ şi că este unŭ căpitanŭ cu meritŭ şi cu vitejiă sublimĕ. Dar alţiĭ, a căror părere birui, ḑiseră că trebuie a da maĭ multŭ creḑĕ-

www.dacoromanica.ro

mêntŭ luĭ Basta, căpitanŭ credincĭosŭ şi cu svatŭ înţelleptŭ, decât luĭ Michaĭu, a căruĭ nesăţiósă ambiţiă de a domni este de obşte cunnoscută.

XXXVIII.

Michaĭu sigurŭ acum că dupĕ ce l'a ajutatŭ norocul ca să coprindă Ardélul, îlŭ va ajuta ca să 'lŭ şi stĕpânĭască, aştepta cu o veselă nerăbdare sosirea commisarilor împĕratuluĭ şi urmà a administra Ardélul ca pe o ţérră a sa. La 9 fevruarie elŭ convocă dieta ţĕrriĭ, unde, de pe ḑisa unuĭ chronicarŭ sasŭ, nu făcură alta decât «mâncară, bĕură şi numĕrară banĭ luĭ Vodă»; ĭar depre mărturia istoriculuĭ Bethlen, acéstă sesiune se vede a fi fostŭ maĭ seriósă, cĕcĭ Michaĭu, începênd a se desillusiona de nobiliĭ ungurĭ şi voind a face óre care uşurărĭ poporuluĭ, aceştia începură a 'lŭ ruga să nu se attingă de privilegiile lor. Eĭ îndrăzneaŭ a vorbi de privilegiile lor, atuncĭ când cu orĭ-ce ĵertfă, trebuĭa a unì pe toţĭ locuitorĭĭ ţĕrriĭ spre a apăra privilegiile ţĕrriĭ ce eraŭ amenințate de Nemţĭ. Domnul, furiosŭ de acésta, rĕspunse lovind cu mâna mânerul săbiĭ sale şi strigând: «Iată privilegiul vostru!» Din nenorocire elŭ amenință numaĭ, dar nu lucră. Intr'adevĕrŭ acum era maĭ greŭ d'a o face decât îndată dupĕ bătttăllia de la Sibiĭu. Elŭ apucase din nenorocire a jura paza constituţieĭ ţĕrriĭ şi, credincĭosŭ jurămêntuluĭ ca unŭ domnŭ constituţionalŭ, elŭ nu putea preface nimicŭ în ţérră fĕră de învoirea dieteĭ. Elŭ nu voĭà âncŏ să facă ca Sigismundŭ, să silĭască dieta prin împilare a'ĭ împlini voința. Astfelŭ acum, ca şi maĭ pe urmă, ne vom încredința că buna credință îlŭ perdu pe elŭ şi toc-

www.dacoromanica.ro

mai acéstă virtute 'i o tăgăduiră dușmanii sĕi. Ungurii îlŭ învinovățiră atuncĭ că elŭ arŭ fi vrutŭ să stingă nobilimea și că arŭ fi și făcut'o, décă Dimitrie archiepiscopul Bulgarilor nu s'arŭ fi dusŭ cu Biblia la dînsul ca să 'lŭ întórcă din acea hotărîre. Vomŭ mai vedé în urmă acéstă învinovățire repetindu-se de mai multe orĭ, la care singurul rĕspunsŭ ce istoria póte dà spre a o nimicnicì este că Michaĭu a avutŭ multe occasiĭ de a o face, ba ăncŏ și împrejurările l'aŭ îndatoratŭ spre acésta, și totŭ n'a făcut'o. Asemené suntemŭ la îndoĭală de arătarea ce numaĭ Bethlen face cum că Michaĭu arŭ fi poruncitŭ în acea vreme luĭ George Ratz, comandantul cetățiĭ Deva să arunce în Mureșul înghiățatŭ pe junele Ionŭ Iffiŭ, ce se afla acolo la închisóre. Michaĭu era unŭ omŭ ĭute la mâniă, dar nu era crudŭ. Viéța luĭ ne dovedesce cu ce generositate elŭ s'a purtatŭ într'atâté rônduri, cŏtre boĭeriĭ din țérra Românéscă ce complotase peirea luĭ. Apoĭ am vĕdutŭ dorința luĭ d'a trage prin bunătate inima Ungurilor și îlŭ vomŭ vedé în privința lor generosŭ pênĕ la nesocotință.* Mi-

* Intr'aceĭa Michaĭu, spre a păstra memoria biruinții sale în Ardélŭ puse de tăiè o medaliă care se afiă în cabinetul împĕrătescŭ de la Vienna, bătută în aurŭ și trăgênd ḑece galbenĭ. Pe fața principalĕ se vede portretul luĭ Michaĭu. Atât împrejurul portretuluĭ, cât și pe cea-l-altă parte se cuprinde titlul luĭ în latinesce astfelŭ:

«Michael Valachiae Transalpinae Woiwoda, sacrae Caesarae Re-«giae Majestatis Consiliarius per Transilvaniam Locumtenens, cis «Transylvaniam partium eius super exercitu Generalis Capitaneus.»

Și în mijlocŭ: «a Deo vigilantia, virtute et armi victoriam «nactus (1600)» adică:

Michailŭ Voevodul țĕrriĭ Românescĭ, Consiliarul Majestățiĭ Sale Imperiale, crăiescŭ locuțiitorŭ alŭ Ardéluluĭ și generalŭ căpitanŭ

www.dacoromanica.ro

chaïu-Vodă, care maï de multŭ făgăduise că se va duce la Braşovŭ şi fusese împedicatŭ prin venirea solilor şi prin alte trebï, se duse în sfîrşitŭ la 1 martie, în acestŭ oraşŭ, unde intră cu maï multŭ de 6000 călăreţï şi pedestrïï şi cu o pompă necreḑută. La 9 martie ajunse la Braşovŭ unŭ solŭ de la împĕratul turcescŭ, paşa de la Timişóra, bĕtrânŭ venerabilŭ numitŭ Huraïa-Aga. Michaïu îï eşi înainte calle de o jumĕtate de milŭ de oraşŭ la Ghimbaşŭ cu o cavalcadă mărétă; când se întâlniră, şi unul şi altul se deteră josŭ de pe caï şi, dupĕ ce se îmbrăţişară, aga luă de la Michaïu o pală persienéscă ce acestŭ domnŭ purta la cópsa sa şi 'ï dărui alta turcéscă împodobită cu aurŭ şi petre scumpe. Pe lângă acésta, îï maï dete unŭ stégŭ verde spre semnŭ de protecţiă otomană, maï multe penne de erodiŭ din cele maï frumóse, spre a face fuliï, şépte caï de pretŭ şi unŭ fórte bunŭ şoïmŭ. Aceste daruri fură purtate înainté luï Michaïu, şi astfelŭ eï intrară

peste armia din părţile cele dincóce de Ardélŭ, dobêndind de la Dumneḑeŭ biruiṫa prin veghiere, virtute şi arme. 1600.

Acestŭ titlu dovedesce că acéstă medalliă s'a tăiatŭ dupĕ cuprinderea Moldovieï, precum aŭ bănuitŭ uniï din istoricï.

Şi într'adevĕrŭ, ḑice Ioachim, vegherea luï era neobosită. Ea nu'lŭ părăsïa nicï o dată şi elŭ a arătatŭ în tóte împrejurările că scia să se păzïască de cele maï micï lucruri ce l'arŭ fi pututŭ vătăma; vitejia luï era în totŭ chipul încercată şi într'acésta, duşmaniï sĕï ceï maï învĕrşunaţï îï da dreptate. In sfîrşitŭ, născutŭ, ca să ḑicem aşa, în taberă, crescutŭ sub corturï, mânuind armele maï bine decât orï şi cine din aï sĕï, elŭ nu dete de mincĭună devisa sa. Elŭ împreună într'însul virtuţile ce unŭ poetŭ cântă despre unŭ altŭ eroŭ:

Labor impiger, aspera virtus
Vis animi excellens ardor, vigilantia cura,
et durum tractandis robur in armis.

(Ioachimis Neueröfnetes Münz-Kabinet*)*.

www.dacoromanica.ro

amêndouĭ în Brașovŭ în sgomotul artillerieĭ întregĭ. Trămisul turcŭ se sili în tótŭ chipul a îndupleca pe Michaĭu d'a se deslipi de împĕratul Germanieĭ spre a se allia cu sultanul. Michaĭu îĭ rĕspunse cu bună-voință, dar îĭ declară curatŭ că elŭ nicĭ odată nu va recunnósce altă autoritate decât aceĭa a împĕratuluĭ creștinescŭ. Totŭ atuncĭ sosirĕ și trămișiĭ împĕratuluĭ cŏtre Michaĭu-Vodă, némțul David Ungnad și ungurul Michaĭu Seckeli căpitanŭ în Sathmarŭ. Eĭ furĕ martorĭ la acéstă priimire făcută soluluĭ turcescŭ. Luĭ Michaĭu îĭ păru bine de acésta; elŭ nu se înduoì că o priveliște așa de nouă nu 'i va pune în grijă și că bănuĭelile ce 'ĭ va cuprinde îĭ va face să fie maĭ înduplecătorĭ. Cu tóte acestea, elŭ le dete să înțellégă că eĭ nu trebuie a se scandalisa de ce vĕduserĕ; că elŭ nu putea a nu priimi de pe cuviință unŭ ambasadorŭ și de a'ĭ face cinstea ce i se cădea, fŏră de a fi privitŭ de toțĭ ca celŭ maĭ puținŭ curténŭ dintre toțĭ prinçiĭ. Michaĭu porni înapoĭ pe solul turcescŭ, făcêndu'ĭ multe daruri și cinste mare, trimițêndu sultanuluĭ vorbe pacĭnice și în secretŭ făgăduind munțĭ de aurŭ, cum se ₤ice. Agențiĭ împĕrătescĭ, înfățișându-se dinainté domnuluĭ îĭ ₤iserĕ: «că cesarul pentru atâta credință și slujbe memorabile «ale luĭ, îĭ făgăduĭesce tótă clemența și tótă bunătatea «sa împĕrătéscă, dar fiind-că împrejurările și starea Ar«déluluĭ o cerŭ, elŭ îĭ poruncesce d'a se întórce îndată în «țĕrra Românéscă și d'a păzi hotarele împotriva Turci«cilor». Spre dovadă de favórea cesaruluĭ eĭ îĭ înfățișară o carte împĕrătéscă cu acéstă cuprindere:

www.dacoromanica.ro

XXXIX.

«Rodolfŭ alŭ II$_{lea}$, din mila luĭ Dumneḑeŭ Impĕratŭ alŭ «Romanilor, pururé augustŭ.

«Noĭ recunnóscemŭ şi facemŭ a se connósce prin coprin- «derea acestora tutulor :

«Dupĕ ce, din mila a totŭ puterniculuĭ Dumneḑeŭ (pen- «tru gloria cărŭia ne luptămŭ împotriva naţiilor păgâne «şi bărbare) Ardélul a fostŭ suppusŭ putereĭ nóstre şi «strălucitul Michaĭu-Vodă din ţérra Românéscă, înflăcă- «ratŭ de unŭ mare zelŭ pentru creştinătate, a suppusŭ pe «sine şi ţérra sa Maiestăţiĭ nóstre şi ne a dovedităŭ credinţa «sa către noĭ prin fericitele şi curagiósele sale întreprinderĭ «împotriva Turculuĭ şi în Ardélŭ, unde a trasŭ acéstă «ţérră de sub domnirea nedréptă a cardinaluluĭ Bathori «şi a dobênditŭ o mare biruinţă; atât pentru îngrijirea «cu care priveghĭemŭ la păstrarea posesiilor nóstre, cât «pentru bunătatea şi dărnicia nóstră obicĭnuită către sup- «puşiĭ şi vasaliĭ noştri, amŭ voităŭ să mărturisimŭ că sta- «tornica credinţă a strălucituluĭ voevodŭ Michaĭu către «noĭ şi slujbele sale ne aŭ fostŭ plăcute, încredinţaţĭ nu «numaĭ că strălucitul voevodŭ va urmà a fi credincĭosŭ «precum a fostŭ, dar âncŏ şi urmaşiĭ sĕĭ vor imita acestŭ «lăudatŭ exemplu de credinţă şi de curagĭu; pentru aceĭa «din chĭar voinţa nóstră, dupĕ ce amŭ chibzuităŭ îndestul, «priimimŭ în credinţa şi clientela nóstră şi aceĭa a urmă- «torilor nostri regĭ aĭ Ungarieĭ pe numitul Michaĭu Voe- «vodŭ şi copiiĭ sĕĭ şi ţinutul sĕŭ ţérra Românéscă, pre- «cum o mărturisimŭ prin aceste cărţĭ. Astfelŭ, de câte orĭ «va fi trebuinţă, pe cât vomŭ puté, noĭ ĭĭ vomŭ da ajutorŭ,

www.dacoromanica.ro

«pentru ca domnia acestiĭ ţĕrrĭ Românescĭ să trécă regu-
«latŭ de la persóna strălucituluĭ Michaĭu cu legĭuiţiĭ sĕĭ
«copiĭ de sexul bărbătescŭ de la celŭ d'ântêĭu născutŭ la
«celŭ d'ântêĭu născutŭ, cu acéstă condiţiă ânsè, că de câte
«orĭ se va înfăţişa unŭ noŭ casŭ de moştenire, acelŭ ce
«va moşteni va face noĕ şi următorilor noştri jurămêntul
«de credinţă ce Michaĭu ne a făcutŭ. Spre dovada acestor
«cărţĭ, subscrise cu mâna nóstră şi la care s'a pusŭ pecetea
«nóstră, datu-s'a în oraşul nostru Pilna, în 11 fevruarie,
«annul Domnuluĭ 1600, alŭ 24lé alŭ stĕpânirĭĭ nóstre ca
«rege împĕratŭ alŭ Romanilor, alŭ 28lé ca rege alŭ
«Ungarieĭ şi alŭ 24lé alŭ stĕpânireĭ nóstre ca rege alŭ
«Boemieĭ.

RUDOLFŬ
prin porunca Sânteĭ Maiestăţiĭ
Sale Împĕrătescĭ.
Ion Barvitius.»*

Michaĭu-Vodă, audind de acĕĭa ce îĭ spuneaŭ agenţiĭ cesaruluĭ în numele sĕŭ, nu 'şĭ putu ţine mânia şi le rĕspunse îndată de faţă: «că elŭ nu va lăsa Ardélul spre a «se întórce în ţĕrra Românéscă şi nu va face pe voĭa împĕratuluĭ; că de-şi cesarul 'ĭ a plătitŭ în toţĭ annĭĭ o sub-«venţiă, dar că prin tóte ostenelile şi primejdiile ce a suf-«feritŭ de la duşmanĭĭ cesaruluĭ, luptându-se pentru dîn-«sul, elŭ meritase guvernul Ardéluluĭ, care de pre drep-«tate şi legĭuitŭ i se cuvine», dând a înţellege că numaĭ puterea armelor cu care câştigase acéstă ţĕrră, îlŭ va puté

* Acestŭ actŭ, spune Bethlen care celŭ d'ântêĭu l'a scosŭ la lumină, era scrisŭ pe pargamentŭ şi se afla păstratŭ în biblioteca luĭ Gabrielŭ Bethlen, prinçul Ardéluluĭ, şi la mótea luĭ trecu la comitele Stefanŭ Bethlen, fratele sĕŭ.

www.dacoromanica.ro

sili a o întórce înapoĭ. Apoĭ Michaĭu de a doua óră adună la svatŭ boĭeriĭ, cari toţĭ fură de părere «că îĭ este «prin înţellepcĭune poruncitŭ a păstra pe sémă'ĭ Ardélul; «că elŭ suindu-se pe scaunul ţĕrriĭ Românescĭ, ţérra «era ocolită de vrăjmaşĭ şi că Dumneḑeŭ îĭ puse în «mână Ardélul ca cu puterile unite a ambelor ţĕrrĭ, «să se pótă apăra». Michaĭu, vĕḑênd că simţimintele boĭerilor şi ale nobililor ardelenĭ conglăsuĭescŭ cu ale sale, se întemeïè şi maĭ multŭ în hotărîrea de a ţine Ardélul. În 15 martie elŭ deschise dieta pe care o chiămase la Braşovŭ. Cu douĕ ḑile înainte elŭ voise s'o amâne şi să'ĭ schimbe locul la Sibiĭu , dar fiind-că deputaţiĭ veniseră din tóte părţile, îlŭ rugară a o continua. Tótă svătuirea dieteĭ ţinu numaĭ unŭ césŭ, aruncând o contribuţiă de patru fiorinĭ de capŭ. Toţĭ se aşteptaŭ la o contribuţiă multŭ maĭ aspră; apoĭ, auḑind acésta, o privĭaŭ ca o binefacere deosebită şi se învoiră cu toţiĭ. În 16 martie la 7 césurĭ porni din Braşovŭ la Sibiĭu şi d'acolo la Alba, ducênd şi pe agenţiĭ împĕrătescĭ cu sine. Aci , după ce îĭ ţinu câte o septĕmână şi îĭ maĭ zăbovi şi la Cluşŭ, îĭ trămise înapoĭ la împĕratul Rudolfŭ cu acestŭ rĕspunsŭ : «că de nu va trămite subvenţia annuală şi acésta în grabă, «elŭ va duce asupra împĕratuluĭ nu numaĭ ómenĭ, dar âncŏ «miĭ de miĭ de demonĭ; că elŭ n'are trebuinţă de ajutorul «străinilor; că are destuĭ soldaţĭ, numaĭ banĭ îĭ lipsescŭ spre «a'ĭ puté ţine». Elŭ rugă âncŏ pe agenţĭ a se sili ca împĕratul să numĭască altă persónă în locul luĭ Basta, care îĭ era bănuitŭ din deosebite cuvinte şi pentru ca sveḑile lor particulare să nu turbure liniştea ţĕrriĭ întregĭ. Elŭ învinovăţĭa maĭ allesŭ pe Basta că, în locŭ să grăbĭască a 'ĭ adduce ajutorul ce era datorŭ împotriva cardinaluluĭ , îşĭ

www.dacoromanica.ro

petrecuse vremea în zadar în fapte de nimicŭ, ânc͡ŏ se prefăcuse că e bolnavŭ, pentru că priimise o summă mare de banĭ de la cardinalŭ, priu mijlocul luĭ Corniş, ca să nu 'lŭ vatăme şi pentru aceĭa elŭ se mişcase pré cu încetul cu óstea sa spre Ardélŭ, lăsând să scape occasia d'a intra împreună cu dînsul în acea ţérră. Deosebitŭ de acestea, Micbaĭu făcu a se propune pe de lăturĭ agenţilor împĕratuluĭ «că, de vreme ce Ardélul i se face din ce în «ce maĭ ĭubitŭ, elŭ doresce ca să'lŭ stĕpânĭască şi dupĕ «dînsul să tréc͡ă la fiĭul sĕŭ prin dreptŭ de moştenire; că «pe lûngă Ardélŭ, să i se adaoge ânc͡ŏ Oradia-Mare, Hu«sta, Baĭa mare şi părţile din afóră ale hotaruluĭ Unga«rieĭ, care maĭ nainte ţinuse de Ardélŭ şi că totŭ ce va «maĭ câştiga cu vreme, ţĕrrĭ şi ómenĭ, să rĕmână pe séma «luĭ şi a fiĭuluĭ sĕŭ; că să i se dea banĭ pentru a ridica «oştĭ şi aceleaşĭ pensiĭ şi aceĭaşĭ cinste de care se bucurase «Sigismundŭ Bathori, între care să fie făcutŭ şi principe «alŭ Sânteĭ Împĕrăţiĭ şi să i se dea ordinul mieluluĭ de «aurŭ; că împĕratul şi ceĭ-l'alţĭ principĭ creştinĭ, cari ţinŭ «de împĕrăţiă să se îndatoreze de a'lŭ rĕscumpĕra cu «banĭ de la Turcĭ, întêmplându-se să cad͡ă prinsŭ în mâ«nile lor; că déca cum-va va fi gonitŭ de duşmanĭ din «Transilvânia séu din ţérra Românéscă, împĕratul să «aĭbă a 'ĭ plăti o sută miĭ talere pentru traĭul sĕŭ în Un«garia de susŭ.» Elŭ adăogi, spre a pipăi şi maĭ biue ple«cările deputaţilor împĕratuluĭ, «că speră că nu i se vor «cere înapoĭ cetăţile Ardéluluĭ, pe care 'şi le luase în «stĕpânire. Apoĭ din parte'ĭ se îndatora către împĕratŭ «a'lŭ privi ca pe unŭ prinçŭ puternicŭ; că nicĭ o dat͡ă nu «va âmbla a 'ĭ smulge ţĕrrile ce elŭ ĭĭ încredinţase, ci «din potrivă a i le păstra prin slujbe credincĭóse, precum

www.dacoromanica.ro

«asemené şi cele-l'alte părţĭ ale Ardéluluĭ ce sunt ale Mă-«rieĭ sale, cu partea de ţérră pênĕ în Tisa, elŭ le va cu-«prinde şi le va suppune împĕratuluĭ. Décă tóte aceste dă-«ruirĭ le va dobêndi elŭ de la bunătatea şi dărnicia îm-«pĕratuluĭ, apoĭ făgăduĭesce a face pentru mântuirea cre-«ştinătăţiĭ maĭ multe isbênţĭ şi coprinderĭ asupra duşma-«nuluĭ communŭ, de cum arŭ face vre o dată cine-va şi «că, de i se va da numaĭ atâţĭa banĭ cât se cheltuĭaŭ pe «fiă-care annŭ în Ungaria pentru armiă, se légă că va «suppune împĕratuluĭ tótă ţérra de la marea Négră pênĕ-«la Buda, Stuhlweissemburg şi Solnocŭ».

De-şi aceste cererĭ ale luĭ Michaĭu eraŭ multŭ maĭ prejosŭ de condiţiile ce împĕratul dedese luĭ Sigismundŭ Bathori prin tractatul de la 24 ianuarie 1595, ele se părură peste mĕsură de marĭ agenţilor împĕratuluĭ şi, aprinşĭ ânc̆ŏ de Basta împotriva luĭ Michaĭu, se întórseră fórte întĕrîtaţĭ şi cu inimă bănuitóre lûngă împĕratul, căruĭa îĭ insuflară acelĕşĭ bănuĭelĭ.

Michaĭu nu 'şĭ maĭ făcea illusiĭ acum asupra Nemţilor; elŭ înţellese că de bună-voĭă eĭ nu 'ĭ vor da nimica, ci numaĭ siliţĭ de dînsul şi de împrejurărĭ. Elŭ se gêndi a se împăcĭui cu duşmaniĭ sĕĭ ca să încete odată acestŭ îndelungatŭ răsboĭu şi spre a puté fi liberŭ la întêmplare în faça Nemţilor. Pentru aceĭa, trămise o soliă la craĭul Polonieĭ spre a închiăia pace şi allianţă. Vorba essĭ atuncĭ că Michaĭu propuse şi luĭ Ieremia domnul Moldoveĭ ca să'şĭ dea pe fiiă-sa dupĕ Pĕtraşcu, fiĭul luĭ Michaĭu, ca aşa Ardélul, Polonia, Moldavia şi ţérra Românéscă fiind una, să n'aĭbă temere nicĭ de Tătarĭ, nicĭ de Turcĭ, cu multŭ maĭ puçinŭ ânc̆ŏ de Nemţĭ. Dar o nouă dorinţă de domnire ce coprinse pe nestatornicul Sigismundŭ Bathori, îm-

www.dacoromanica.ro

pedecă orĭ-ce tratațiă şi aprinse din noŭ flacările răsboĭuluĭ.

XL.

Când Sigismund Bathori află tragica mórte a vĕruluĭ sĕŭ Andreĭu, alergă îndată către cumnatul sĕŭ Ionŭ Zamoisky, marele cancelarŭ alŭ Polonieĭ ca să 'lŭ róge să'ĭ vină într'ajutorŭ spre a redobêndi Ardélul şi a goni dintr'însul pe Michaĭu-Vodă. Din nenorocire pentru dînsul, în acestŭ drumŭ i se aprinseră douĕ trăsurĭ care arseră împreună cu maĭ mulțĭ caĭ şi cu totŭ ce avea maĭ scumpŭ. Zamoisky nu 'ĭ refuză ajutorul sĕŭ. Astfelŭ Sigismundŭ, pe care nisce emigrațĭ din Ardélŭ, anume Franciscu Ferrei, Gabriel Bethlen şi alțiĭ îlŭ aţiţaŭ mereŭ spre a rĕsbuna mórtea cardinaluluĭ, făcu confederațiă cu Ieremia-Vodă din Moldova şi cu Zamoisky. Se ḑicea că elŭ se învoise cu acesta pe următórele base: «ca Zamoisky să 'lŭ ajute «pe Sigismundŭ din tóte puterile cu banĭ şi ómenĭ spre a'lŭ «restatornici pe tronŭ; Sigismundŭ să ĭea în căsătoriă o «fată a luĭ Zamoisky, séŭ pe orĭ-cine altŭ, numaĭ să nu fie «nemţóĭcă; de va muri fĕră feciorĭ, atuncĭ domnia Ardélu«luĭ să cadă în moştenire la fiiul luĭ Zamoisky, născutŭ «din Griselda sora luĭ Sigismundŭ. In totŭ casul Sigis«mundŭ şi Ardélul să fie cu totul desfăcuțĭ de Nemțĭ.»

Sigismundŭ şi Ieremia-Vodă se adresară şi la sultanul cerênd banĭ şi óste într'ajutorŭ. Sultanul nu îndrăzni a se declara de față împrotiva luĭ Michaĭu, refusă a le da banĭ, dar în taĭnă era cu dînşiĭ; elŭ mijloci multŭ prin scrisorĭ ca Poloniĭ să le stea puternicŭ în ajutorŭ şi le trămise o sémă de óste, care de față se privĭaŭ ca voluntarĭ. Zamoisky asemené îşĭ puse tóte silinţele spre a

www.dacoromanica.ro

hotări pe rege la acestŭ răsboĭŭ şi prin acésta dete o bună occasia Sueḑilor, de a scăpa de acestŭ rege alŭ lor, pe care nu 'lŭ maĭ voĭaŭ.

Astfelŭ craĭul Sigismundŭ îşĭ perdu drepturile sale din Suedia, spre a călca pe ale vecinilor sĕĭ. Alliaţiĭ puseră în picĭóre o armiă de maĭ multŭ de 40,000 ostaşi, compusă de Moldovenĭ, Ungurĭ, Poloni, Tătarĭ şi Turcĭ. Eĭ se apropiară de hotarul Ardéluluĭ şi sta acum a năvăli asupra luĭ Michaĭu-Vodă.

Acesta află furtuna ce îlŭ ameninţa şi începu să se pregătĭască în grabă a o stăvili din tótă puterea ambelor ţĕrrĭ ce elŭ stĕpânĭa. In inima sa se bucură de noua occasiă ce duşmaniĭ îĭ daŭ, séŭ maĭ bine de silinţa ce eĭ îĭ facŭ d'a'şĭ îndeplini proĭectul sĕŭ celŭ vechĭu d'a coprinde Moldova, precum coprinsese Ardélul. Elŭ era sigurŭ de ostaşiĭ şi de popórele sale şi avea tótă credinţa într'înşiĭ. Sĕcuiĭ îĭ eraŭ cu totul jertfiţĭ pentru drepturile ce căpĕtase de la dînsul; Cazaciĭ, Sêrbiĭ şi Bulgariĭ sta gata a muri pentru dînsul, cŏcĭ elŭ îĭ îmbrăcase, îĭ înarmase, îĭ căutase adesé şi le plătĭa simbriă bună. Trupurile lor cele marĭ, barbele cele lungĭ, strălucirea veşmintelor şi a armelor lor însufflaŭ gróza. Dar Michaĭu punea temeĭu şi maĭ multŭ pe ĭubirea oştilor românescĭ, viteze şi cercate în atâtĕ răsbóĭe şi apoĭ se întemeĭa elŭ pe dragostea poporuluĭ românŭ din ambele ţĕrrĭ, care în răpirea entusiasmuluĭ ce avea pentru eroul sĕŭ, nu 'lŭ numĭa altfel decât «*Macedonŭ alŭ nostru*». Moldovenĭĭ înşişĭ ĭubĭaŭ maĭ din trecutŭ pe Michaĭu şi cu atâtŭ maĭ multŭ pre cât uraŭ acum de mórte pe Ieremia pentru asprimea côrmuireĭ sale şi pentru dăjdiile nesufferite ce elŭ scosese. Intr'adevĕrŭ elŭ pusese o dajdiă de o soldiă de aurŭ pe lună şi toţĭ baniĭ ce 'ĭ strîngea, îĭ trecea în Polonia, spre

www.dacoromanica.ro

a avea cu ce trăi acolo la nevoiă, căci elŭ nu se întemeĭa în puterile sale și negreșitŭ încŏ maĭ puținŭ pe dragostea suppușilor sĕĭ.

Michaĭu îșĭ avea armia astŭ felŭ împărțită în deosebite părțĭ ale Ardéluluĭ: Sĕcuiĭ rĕmăseseră în ținutul lor; Unguriĭ mercenarĭ, în numĕrŭ de 1500, eraŭ așeḑațĭ lângă orașul Brașovŭ pe malurile rîuluĭ Bîrșa, prin satele și castellurile nobililor, ca într'unŭ locŭ maĭ lesne de hrană; ĭar pe Cazacĭ îĭ așeḑă în tabĕră în tĕrgul numitŭ Arany (Uroĭul) pe țĕrmul Mureșuluĭ lângă cetatea Deva. Michaĭu, séŭ din dorința de a se feri de răsboĭu și de a înființa planul allianțiĭ între Ardélŭ, Moldova, țĕrra Românéscă și Polonia ce îșĭ închipuise, séŭ că desperând de a puté împedica răsboĭul, voĭà numaĭ să câștige vreme ca să se pótă găti și isbi pe dușmanŭ fŏră veste, deschise tractațiă de pre cum avea obiceĭu de a vorbi totŭ de pace, pe când se pregătĭa cu din-adinsul pentru răsboĭu. Elŭ trămise unŭ solŭ la Sigismundŭ, propuindu'ĭ că îĭ va întórce Ardélul, décă elŭ va lua în căsătoriă pe fiica sa Florica, făgăduind că nu va păstra pentru sine decât orașul Brașovuluĭ și cetatea Făgărașuluĭ. Sigismundŭ era gata a priimi aceste propunerĭ, dar Baltazarŭ Szilasi și Hertelius, cari eraŭ pe lângă dînsul, îlŭ făcură a schimba părerea, cu atât maĭ multŭ că de acéstă propunere a luĭ Michaĭu se ținea și alta ce acesta totŭ cu aceĭașĭ occasiă făcuse luĭ Ieremia. Michaĭu îĭ cerea să dea pe fiiă-sa după fiiul luĭ, Petrașcu și apoĭ de bună-voiă să se tragă în Polonia, lepădându-se de domnia Moldoveĭ care să rĕmână pe séma luĭ Michaĭu, ca de acolo să aĭbă occasiă a goni pe Tătarĭ de la Dunăre pênĕ la cetatea Alba și Nistru și astfelŭ să 'șĭ mărĭască statul.

www.dacoromanica.ro

XLI.

Negociaţiile cu Sigismundŭ şi cu Ieremia nu isbutiră. Michaĭu, vĕdênd că nu va puté încunjura răsboĭul, voĭ celŭ puçinŭ a se sili să slăbĭască cât putea maĭ multŭ pe duşmanŭ. Spre acestŭ sfîrşitŭ trămise la sultanul unŭ solŭ anume Michaĭu Török spre a'ĭ vorbi de dorinţa luĭ de a ţine pace cu Turciĭ şi a'ĭ cere semnele întărireĭ pentru domnia sa asupra Ardéluluĭ. Asemené trămise o soliă şi la craĭul Polonieĭ poftindu'lŭ ca să nu sprijiniască pe duşmanul sĕŭ. Ieremia Movilă, nicĭ să dea ocrotire emigraţilor din Ardélŭ, între carĭ era şi Thomas Csomortany. Acéstă soliă, nu numaĭ că nu fu ascultată, dar âncŏ craĭul Sigismundŭ însciinţă pe Ieremia de hotărîrea luĭ Michaĭu d'a'lŭ isbi, ca să ĭea măsurile cuviincĭóse, să gătĭască provisiĭ pentru armia polonă şi să întăriască cetăţile Sucéva şi Hotinul. Michaĭu se tulbură fórte vĕdênd pe Poloni declaraţi cu totul şi de façă vrăjmaşĭ aĭ sĕĭ. Elŭ îşĭ închipui atuncĭ unŭ planŭ de uriaşŭ; elŭ voĭà să năvălĭască în Polonia, să se folosĭască de simpatiele ce avea în poporul aceleĭ ţĕrrĭ spre a face o revoluţiă, a răsturna pe rege, a pune pe altul în locu'ĭ séŭ chiar a opri acea crăiă pe sémă'ĭ. Într'adevĕrŭ, o parte mare din locuitoriĭ Polonieĭ şi popórele ruse, speriate de unirea religiósă, la care regele Sigismundŭ împreună çu iesuiţiĭ ce 'lŭ cŏrmuĭaŭ, le silĭaŭ a face cu religia catolică, chiămaŭ pe Michaĭu din tótă inima lor. «Nu era acum de temutŭ, çicŭ «chronicariĭ poloni, de perderea uneĭ singure provinciĭ, «dar de schimbarea guvernuluĭ pentru totŭ regatul.» Mărturisescŭ âncŏ uniĭ din annaliştiĭ poloni că Michaĭu merse şi maĭ departe, că cerea să desmăduleze crăia Po-

www.dacoromanica.ro

lonieĭ, fără-de-lege împotriva sântuluĭ dreptŭ alŭ națiilor, care din norocire nu întină atuncĭ sabia românéscă, rĕmâind ca să fie în ḑilele nóstre, povara ruşinósă a suveranilor Europeĭ. Spre îndeplinirea planuluĭ sĕŭ asupra Polonieĭ, Michaĭu se puse în corespondență cu patriarchul de la Constantinopole, cu mitropolitul de la Kiew, cu marele duce alŭ Muscalilor şi cu Carolŭ ducele de Sudermania, carele cârmuĭa regatul Suedieĭ. Elŭ făgădui acelor duoĭ archiepiscopĭ că, de 'lŭ vor ajuta cu mijlócele ce le sunt prin putință, elŭ va cuprinde Polouia, va întemeĭa acolo religia rĕsărituluĭ şi o va întinde maĭ departe în Europa. Stĕpânitorilor, elŭ propunea o alliață pentru împărțirea Polonieĭ pe aceste base : caseĭ Austriace să se dea Polonia cea mare, Muscaluluĭ Lituania, Suedieĭ Livonia, ĭar cele-l-alte provinciĭ le oprĭa pe séma sa. Maĭ înainte ânsĕ de a'ĭ sosi rĕspunsurile de prin tóte locurile de unde trămisese solĭ, Michaĭu îşĭ puse oştile în mişcare asupra Moldoveĭ. Acéstă grabă a luĭ îĭ fu folositóre într'aceĭa că îĭ înlesni răpedea cuprindere a aceleĭ țĕrrĭ; dar îlŭ vătămă multŭ apoĭ, cĕcĭ nefiind sigurŭ de alliațiĭ sĕĭ, elŭ nu îndrăzni să tragă folósele isbêndilor sale, năvălind în Polonia ca să schimbe sórta acestiĭ țĕrrĭ séŭ s'o silĭască a închiăia pace. Fu într'adevĕrŭ o mare greşélă din partealuĭ Michaĭu, pe care o plăti scumpŭ, de a întĕrîta pe tóte puterile vecine împotrivă'ĭ, lăsându-se pe sine fără nicĭ unŭ alliatŭ. De arŭ fi apucatŭ celŭ puçinŭ a se învoi cu împĕratul în privința Ardéluluĭ ca să fie sigurŭ că nu va fi isbitŭ în lipsă'ĭ, séŭ de arŭ fi luatŭ în Ardélŭ dreptŭ temeliă a stĕpânireĭ sale, întréga mulțime a poporuluĭ românŭ; dar elŭ jertfise pe acésta nobililor, a căror dragoste totŭ nu 'şĭ o putu trage şi cari acum şi eĭ complotaŭ pei-

www.dacoromanica.ro

rea luĭ. Michaĭu, într'adevĕrŭ prevĕ̦duse multe din acestea; elŭ căutase să amâne acestŭ răsboĭu, la care era têrîtŭ ca de o fatalitate. Hotărîndu-se a 'lŭ face, elŭ spera că, pe lângă aceĭa că 'şĭ împliniă o vechiă dorinţă a inimeĭ sale, coprinde̦nd Moldova, o isbêndă nouă va puté âncŏ să'ĭ slujĭască a învinge înlĕrĕtnicia Austrieĭ şi a o sili fŏră voiă chĭar să 'ĭ acorde tóte cererile sale în privirea Ardéluluĭ; şi într'acésta nu se înşela. Elŭ nu scia ânsĕ că acéstă împĕrăţiă nu uită nicĭ o dată ceĭa ce i s'a smulsŭ priu silă, nu ĭeartă pre ceĭ ce aŭ siluit'o şi că perfida eĭ politică, în cumplita'ĭ sete de rĕsbunare, nu 'şĭ allege mijlócele. Michaĭu înscinţă ânsĕ pe împĕratul că elŭ voĭesce a face o expediţiă împotriva Moldoveĭ spre a gonì de acolo pe emigraţiĭ din Ardélŭ, partisanĭ aĭ luĭ Andreĭu Bathori şi aĭ familieĭ luĭ, dându'ĭ multŭ a spera. Spre a se asigura că nobiliĭ ungurĭ din Ardélŭ nu vor face nicĭ o mişcare în contră'ĭ, porni la fiĭul sĕŭ Pĕtraşcu, în ţérra Românéscă treĭ-de̦cĭ din ceĭ maĭ de̦ căpetenie nobilĭ ca să fie ca nisce zălóge. Elŭ nu voì sĕ ĭea în ajutorŭ nicĭ pe Basta, nicĭ vre o cétă din óstea împĕrătéscă, séŭ din'adinsŭ séŭ din graba cu care era silitŭ a năvăli asupra duşmanuluĭ.*

XLII.

Adunêndu'şĭ în grabă oştile sale străine din cartierele lor, Michaĭu le împreună cu armia sa şi cu a Ardéluluĭ. Essi din Alba-Iulia şi, la 1 maĭu, îşĭ aşe̦dă tabĕra lângă orăşelul Preşmĕrŭ. Acolo porunci la toţĭ Sĕcuiĭ să se scóle

* Aci autorul voĭă să adaoge unŭ capitolŭ specialŭ pentru care nu există textŭ, cŏcĭ aflămŭ aci în manuscrisŭ următórea notă: «A intercala aci unŭ capitolŭ deosebitŭ de descriere a Moldoveĭ.»
Nota editoruluĭ.

www.dacoromanica.ro

în arme și să 'lŭ urmeze. Elŭ făcu cunnoscutŭ atuncĭ armieĭ că are să intre în Moldova spre a rĕsbuna mórtea luĭ Ștefanŭ-Vodă Răzvanŭ, alliatul sĕŭ, pe care Ieremia-Vodă îlŭ omorîse, cincĭ annĭ maĭ nainte, într'unŭ chipŭ crudŭ, ruşinosŭ şi impotrivitorŭ obiceĭurilor creştinescĭ. Armia luĭ Michaĭu, spunŭ că trecea peste 50,000 ostaşĭ, din cari 38,000 puşcaşĭ, 3000 cazacĭ, 4000 călăreţĭ sêrbĭ, 4000 sĕcuĭ şi 4000 volontarĭ sub commanda luĭ Baba-Novacŭ. Cea maĭ mare parte din acéstă armiă trebuĭa să se pogóre din Ardélŭ în Moldova pe la Trotuşŭ; cea-l-altă să trécă din ţérra Românéscă pe la Focşanĭ. În 6 maĭu 1600, Michaĭu lăsându'şĭ soţia în Ardélŭ, porni spre Moldova şi, voind a sosi chĭar şi înainte de vestea sosireĭ sale, cu o grabă de care toţĭ s'aŭ minunatŭ, fără a da rĕsuflare oştilor sale, trecu hotarul, nu prin drumul obicĭnuitŭ pre unde scia că 'lŭ aştéptă duşmanul, ci urcându-se prin munţiĭ ceĭ maĭ greĭ, printre stâncĭ şi prin aspre strîmtorĭ. Pe acolo armia avu a sufferi multŭ, maĭ cu sémă din lipsa provisiilor ce nu găsiră nicĭ pe acolo nicĭ în părţile Moldoveĭ, de óre-ce duşmanul le pustiise maĭ dinainte. Caiĭ ânsĕ avură păşune şi ostaşiĭ fură siliţĭ a se hrăni cu foĭ de copacĭ; totuşĭ oştile nu murmurară de locŭ împrotiva acesteĭ repejunĭ. Într'adevĕrŭ Michaĭu le dedese încredinţare că vor birui şi le făcuse să spere multŭ în îmbilşugarea şi gloria ce vor dobêndi prin biruinţa câştigată fără de nicĭ unŭ alliatŭ. Oştile vrăjmaşe, orônduite spre paza acelor munţĭ, vĕdênd cu mirare şi spaimă că duşmanul, trecênd prin prăpăstiĭ, le aŭ ocolitŭ, se traseră spre şĕsul Moldoveĭ cătră taběra lor cea mare din lă-întrul ţĕrreĭ.

Sigismundŭ Bathori şi Ieremia-Vodă, cari se aflaŭ a-

www.dacoromanica.ro

tuncĭ la o nuntă în oraşul Trotuşuluĭ, luând veste că Michaĭu a trecutŭ munţiĭ ceĭ marĭ şi că acum rônduitŭ de bătătălliă se apropie de dînşiĭ, rĕmaseră încremeniţĭ. În gróza ce 'ĭ cuprinse, eĭ gêndiră că aceĭa ce e maĭ sigurŭ pentru dînşiĭ este d'a se trage în lă-întrul ţĕrriĭ şi fără zăbavă sculându-se cu tótă armia, se îndreptară spre Sucĭava. Michaĭu-Vodă, ne întêmpinând în faţă'ĭ pe duşmanĭ, de pre cum se aştepta, se luă dupĕ dînşiĭ cu aceĭaşĭ ĭuţélă cu care trecuse munţiĭ. Armia luĭ avu şi aice a sufferi multŭ de sărăcia loculuĭ, maĭ allesŭ că duşmanul pustiă totŭ în calle spre a întârdia góna ce 'ĭ daŭ aĭ noştri. Dar oştile luĭ Michaĭu, biruind aceste sufferinţe se îmbărbătară şi maĭ multŭ, siliră la drumŭ şi în sfêrşitŭ ajunseră pe cele vrăjmaşe la unŭ locŭ anume Iascea şi le nevoiră a sta de răsboĭu; avanguardia duşmanuluĭ alcătuită de câte-va regimente polonese bine armate, isbì. avanguardia nóstră compusă de câţĭ-va românĭ şi sêrbĭ şi o sparseră. Michaĭu trămise îndată de chiămă o sénă de Ungurĭ de Ardélŭ, cari se aflaŭ maĭ în urmă şi îĭ asvêrli asupra Polonilor din avanguardia duşmanilor, cari dupĕ puçină apărare, se întórseră în răsipă, lăsând în locŭ ca la 200 morţĭ dintr'înşiĭ. Între aceştia era şi unŭ vitézŭ polonŭ anume Dydynski. Îndată dupĕ acéstă luptă de avanguardiă, ambele trupurĭ de armiă protivnice se arătară una în faça altia. Ele cătară cât-va una cŏtre alta ca cum arŭ fi aşteptatŭ ceva. Ce va face armia moldovană? Luptase-va ca alăturĭ cu Polonii pentru unŭ domnŭ pusŭ de aceştia şi nesufferitŭ ţĕrriĭ, împotriva fraţilor lor de sânge şi a unuĭ eroŭ, fala tutulor Românilor? Moldovenii nu stătură multŭ în cumpĕnă. Într'o clipă 15,000 dintr'înşiĭ, puindu'şĭ cuşmele în vêrful lăncilor, cu mare stri-

www.dacoromanica.ro

gare de bucuriă, trecură în taběra luĭ Michaĭu. Ieremia nu maĭ avu altŭ ce face decât a fugi cât maĭ în grabă împreună cu óstea ce 'ĭ rĕmăsese, spre Hotinŭ. Ajungênd la Sucĭava, elŭ nu îndrăzni să intre în cetate, neîncreḑêndu-se în locuitorĭ. «Era aşa de grózničŭ Michaĭu-Vodă «şi vestitŭ de răsbóĭe în tóte aceste părţĭ, ḑice Mironŭ «Costinŭ, cât îndată ce aŭ sositŭ la Sucĭava i s'aŭ închi«natŭ cetatea Sucevii şi a Némţuluĭ şi puse în cetăţĭ o «sémă de aĭ luĭ pedestraşi». Chronicarul polonŭ Heidenstein bănuĭesce că commandantul Sucevii, unŭ polonŭ anume Trzaska, arŭ fi trădatŭ cetatea, câştigatŭ fiind printr'o mică răsplătire. Michaĭu-Vodă apoĭ pripi aşa de aprópe pe Ieremia încât avanguardia sa ajunse nisce haĭducĭ pedestri cu câte-va carre din arierguardia luĭ Ieremia. Haĭduciĭ stătură cu inimă la răsboĭu apărându-se câte-va césurĭ, dar înglotându-se óstea luĭ Michaĭu, eĭ fură sparţĭ şi deteră dosul. Acéstă luptă stătu lûngă rîul Jijia, la unŭ satŭ anume Verbia, unde stă o movilă mare făcută dupĕ aceia peste trupurĭ, de Ieremia. În sfêrşitŭ duşmanul ajungênd la Nistru, la cetatea de margine a Moldoveĭ, numită Hotinul, pe care Ierimia o grijise fórte bine cu slujitorĭ de aĭ sĕĭ nemţĭ, hotărî de a se opri acolo spre a da bătaĭă, sperând că va puté isbuti să biruĭe oştile luĭ Michaĭu, obosite de atâta calle. Numĕrul ostaşilor ce aveaŭ alliaţiĭ cu dînşiĭ se urca âncŏ la 30,000. În 18 maĭu sosi şi Michaĭu pe locŭ şi îndată se înhăţă bătaĭa la Otanĭ lûngă Hotinŭ. Bătăllia ţinu de la 10 césurĭ diminéţa pênĕ séră şi, cu tóte că duşmanul se purtă maĭ vitejesce în acéstă bătălliă, dar nu fu maĭ norocitŭ decât altă dată. Michaĭu căḑu cu o furiă mare asupra armieĭ duşmane, care dupĕ o lungă împotrivire perdu câmpul de bătaiă,

www.dacoromanica.ro

pe care 'lŭ roşì şi îlŭ udă cu valluriĭ de sânge; 8000 din vrăjmaşĭ zăceaŭ pe câmpul bătăllieĭ, iar din óstea nóstră numaĭ 2000; mulţĭ duşmanĭ âncŏ periră ca vaĭ de eĭ, înnecaţĭ în rîul Nistruluĭ. Româniĭ câştigară o pradă bogată, ĭar duşmaniĭ ce scăpară se închiseră cu toţiĭ în cetatea Hotinuluĭ.*

XLIII.

Michaĭu începu a batte cetatea. Ghĭulelele luĭ, spune Mironŭ, se cunnosceaŭ în zidurile cetăţiĭ pênĕ la surparea eĭ şi, dupĕ unŭ asediŭ de treĭ ḑile, vĕḑênd că nu o va puté sparge, cŏcĭ îĭ lipsĭaŭ tunurĭ marĭ, puse unŭ trupŭ de pază împrejurul cetăţiĭ şi, lăsând în capul oştilor pe Udrea, împreună cu Deli-Marcu şi Baba-Novacŭ, elŭ se întórse la Sucéva şi de acolo la Iaşĭ, unde intră cu triumfŭ, se suì în tronul domnilor moldovenĭ, priimind într'o ceremoniă solemnĕ jurămêntul de credinţă alŭ boĭerilŏr acesteĭ ţĕrrĭ. De atuncĭ elŭ începu a se intitula şi a se scrie: «Domnŭ alŭ ţĕrriĭ Românescĭ, alŭ Moldoveĭ şi alŭ Ardé-«luluĭ.» Ieremia-Vodă, vĕḑênd că îlŭ vor scóte din cetate, fugì într'o nópte pe furişŭ cu toţĭ boĭeriĭ luĭ în Polonia. Michaĭu de-şi cunnoscea bine cât de mulţĭ partisanĭ are în Polonia întrégă, ĭar maĭ cu sémă că vecina ţérră a

* Maĭ toţĭ annalistiĭ punŭ acéstă băttaĭă pe Nistru, ânsĕ unĭĭ la Hotinŭ, la unŭ locŭ aprópe, pe care nu 'lŭ scriŭ totŭ unŭ felŭ. Aşa De Thou scrie *Orthein*, Ortelĭu *Oglioni* şi alţiĭ *Orthun*, Bisselie, *Orthano*. Acésta din urmă se aséměnă cu numele satuluĭ *Otaniĭ* de lîngă Hotinŭ, unde credemŭ că s'a datŭ acéstă băttălliă, necunnoscênd vr'unŭ locŭ acolo alŭ căruĭ nume să se apropie maĭ multŭ de cele date de istoricĭ.

www.dacoromanica.ro

Podolieĭ, care era de lege orientalĕ îlŭ chiăma şi îlŭ aştepta cu mare bucuriă spre a i se închina luĭ, totŭ nu îndrăzni a trece peste hotarŭ în Poloniá, spre a sfârşi răsboĭul, închiăind pace séŭ îndeplinindu'şĭ planurile sale în acea ţérră, din pricină că elŭ âncŏ nu era înţellesŭ bine cu alliaţiĭ sĕĭ, că nu putuse coprinde cetatea Hotinul şi că trebĭ grabnice îlŭ chiămaŭ în Ardélŭ. Acéstă fu o mare greşală a luĭ Michaĭu, cŏcĭ vecinatele provinciĭ eraŭ fŏră oştĭ şi cu simpatia popórelor, chĭar şi fŏră de alliaţiĭ sĕĭ, elŭ arŭ fi pututŭ impune voinţa sa în Polonia. Elŭ scrise craĭuluĭ Polonieĭ că a luatŭ armele şi a intratŭ în Moldova spre a opri isbucnirea unuĭ complotŭ rĕŭ ce Ieremia urdise împotrivă'ĭ. Eraŭ atunci Polonii strînşĭ la dietă în Varsovia, svătuind óste împotriva Suedieĭ, silind multŭ craĭul ca să i se dea mijlóce de a 'şĭ redobêndi crăĭa de moştenire. Essise vorba cum că Michaĭu dobêndise de la Pórtă întărirea nu numaĭ de domnŭ alŭ Moldoveĭ, ci âncŏ i se dedese o diplomă scrisă cu littere de aurŭ, prĭn care ĭ se întăriă stĕpânirea peste tóte provinciele polone ce va puté cuprinde. Tóte acesté aţĭtară marĭ disputé în dietă. Adoratoriĭ şi partizaniĭ luĭ Michaĭu, cari eraŭ multĭ, tăgăduĭaŭ adevĕrul acestiĭ din urmă vorbe şi, lăudând faptele eroice ale luĭ Michaĭu împotriva Turcilor, încredinţaŭ că elŭ va fi unŭ omŭ fórte folositorŭ republiceĭ şi pregătirile răsboĭnice ce vor să facă împotrivă'ĭ sunt de prisosŭ. «Siguranţa crăieĭ Polonieĭ, ziceaŭ eĭ, nu se rézimă pe «Moldova. Ce ne pasă noĕ şi ce perde séŭ câştigă repu«blica, décă va domnì în acea ţérră Ieremia séŭ Michaĭu? «De trebuie a apăra pe Ieremia, apăre'lŭ aceĭa cari aŭ «câştigŭ dintr'acésta şi cărora le place orĭ-ce pricinuire, «numaĭ să pótă face răsboĭu.» Acéstă din urmă observa-

www.dacoromanica.ro

ţiă bătea în Zamoisky şi în ambiĭ fraţĭ Potocki. Celŭ d'ântêĭu era patronul luĭ Ieremia, pe care 'lŭ pusese pe tronul Moldoveĭ şi făgăduise a 'lŭ apăra; ceĭ-l'alţĭ eraŭ rudiţĭ cu Ieremia prin căsătoriă. Partida luĭ Zamoisky striga împotriva partideĭ luĭ Michaĭu, învinovăţindu-o de a fi spiritŭ austriacŭ şi prietenă a religieĭ rĕsărituluĭ. O greşală se făcu atuncĭ din partea nóstră. Baba-Novacŭ intră în Pocuţia, provinciă a Polonieĭ, cu gêndŭ ca să tragă pe Cazacĭ în partea luĭ Michaĭu. Elŭ pustiì acolo moşiile luĭ Stefanŭ Potocki. Fără îndoĭală că aveam dreptŭ a intra în Polonia, care ne făcuse răsboĭu pênĕ atuncĭ; aveam dreptŭ a intra în Pocuţia, care este o vechiă provinciă a Moldoveĭ, fiind cumpărată la 1431 de Alexandru-Vodă celŭ bunŭ şi celŭ bĕtrânŭ, de la craĭul Polonieĭ Vladislaŭ, într'o miiă de ruble de argintŭ şi apoĭ multă vreme ea stătu o pricină de răsboĭe necurmate între Poloni şi Moldoveni. Michaĭu cunnoscea acésta şi reclama acum drepturile Moldoveĭ asupra Pocuţieĭ. Dar ne fiind hotărîtŭ Michaĭu a purta îndată răsboĭul în Polonia, intrarea în Pocuţia era o greşală, căcĭ întărîtă maĭ multŭ pe duşmaniĭ sĕĭ din Polonia şi le dete cuvêntŭ împotriva partisanilor noştri. Partida luĭ Zamoisky începu într'adevĕrŭ a striga tare că Baba-Novacŭ a pustiitŭ Pocuţia prin focŭ şi sabiă, ducênd în robiă o mulţime de ómenĭ, femeĭ şi copiĭ, prin mijlocul oraşelor şi satelor aprinse. Cu tóte acestea dieta nu voì a liberà banĭ pentru pregătirile de răsboĭu. Zamoisky nu se descuragiă de acestea, nicĭ se lăsă din hotărîrea sa. Elŭ câştigă pe craĭul, asupra căruĭa scimŭ că avea mare influenţă, mereŭ ţicêndu'ĭ prin scrisorĭ şi prin graĭu că unchĭul şi vrăjmaşul sĕŭ ducele de Sudermania din Suedia se va bucura multŭ şi se va întări în puterea sa, vĕdênd

www.dacoromanica.ro

că străinii calcă țérra Polonieĭ nepedepsiți. În înțellegere dar cu craĭul, Zamoisky dete poruncă hatmanuluĭ Zotiewski de a se duce în grabă cu câte oștĭ va puté să adune maĭ curênd ca să se așeḑe pe Nistru spre a apăra hotarul și a observa mișcările luĭ Michaĭu. Acesta, vḑênd atuncĭ că Polonii nu sunt âncŏ în stare a'ĭ face vre-unŭ rĕŭ, că eĭ se mulțumescŭ a sta în poziție de apărare, socoti pênĕ una alta să se întórcă în Ardélŭ, spre a pune capĕtŭ la pricina ce era între dînsul și împĕratul pentru stĕpânirea Ardéluluĭ. Elŭ trămisese curierĭ la cetățile acestiĭ țĕrrĭ spre a vestì triumfurile sale în Moldova și totŭ Ardélul își arătă veselia prin descărcăturĭ de tunurĭ și alte ceremoniĭ. Asemené Michaĭu pornise curierĭ la împĕratul ca să'ĭ facă cunnoscutŭ coprinderea Moldoveĭ și a ĭ-o închina din partea sa și a fiĭuluĭ sĕŭ Pĕtrașcu, păstrând ânsĕ pe sémă'ĭ stĕpânirea eĭ.

XLIV.

Apoĭ spre a'și trage dragostea poporuluĭ Moldoveĭ, Michaĭu fĭ ĭertă birul și îlŭ adduse a făgădui că pe câtă vreme se va păstra acéstă ĭertare, cu mijlócele lor, locuitoriĭ vor apăra țérra de totŭ felul de dușmanĭ. Elŭ oprise asemené prin strașnică poruncă jaful în orașe și sate, hotărînd a fi osûndiți la bătțaiă toți oșteniĭ românĭ cari o vor călca; ĭar pe ostașiĭ unguri, fiind maĭ deprinși la pradă, fĭ osûndĭa la mórte. Din nenorocire nobiliĭ Unguri, cari strigaseră atât de multŭ asupra relelor ce făceaŭ soldații luĭ Michaĭu în Ardélŭ, găsĭaŭ că este pré firescŭ lucru ca ostașiĭ lor să prade în Moldova nepedepsiți. Într'o ḑi șépte unguri din ómeniĭ luĭ Pancratie Sennyei și

www.dacoromanica.ro

Giegi Sibrii, nobilĭ însemnaţĭ din Ardélŭ, fură prinşĭ jăfuind şi aduşĭ dinaintĕ luĭ Mihaĭu, O mulţime de nobilĭ alergară atunceĭ şi se rugară de domnŭ, în numele întregeĭ armiĭ ungurescĭ, ca să dea drumul vinovaţilor. Michaĭu le dete drumul cu vorbe nehotărîte şi cum plecară nobiliĭ, îndată trămise poruncă să omóre pe aceĭ şépte prinşĭ. Începură atunceĭ Unguriĭ a murmura, ḑicênd că fără dreptate aŭ fostŭ aceştia uccişĭ. Nisce intriganţĭ ambiţioşĭ precum Moise Sĕcuĭul şi Stefanŭ Csaki se folosiră de occasiă spre a întĕrîta pe nobilĭ împotriva cârmuiriĭ luĭ Michaĭu şi a'ĭ adduce a trămite pe ascunsŭ deputaţĭ către Sigismundŭ Bathori, carele se auḑise că se află la marginele Podolieĭ în taberă cu Ionŭ Zamoisky cancellarul crăieĭ polone, spre a se svătui cu dînsul şi cu Potocki despre chipul cu care arŭ puté să intre maĭ lesne în Ardélŭ spre a goni pe Michaĭu, făgăduind că eĭ îĭ vor sta întru ajutorŭ şi că poporul îlŭ va priimi cu mare bucuriă. Sigismundŭ le rĕspunse că: «Dumneḑeŭ e bunŭ şi că de «va voì să'lŭ chiăme ĭarăşĭ la cârmuirea Ardélului, elŭ «nu va lăsa să'ĭ scape din mână occasia, de temere ca să «nu stea împotriva voinţiĭ luĭ Dumneḑeŭ. Dar că acum «trebuĭe a sufferi cu răbdare tóte relele la care, ca ómenĭ «suntem supşĭ şi aştéptă vremea hotărîtă de Dumneḑeŭ «pentru sfîrşitul tiraunieĭ luĭ Michaĭu.» Zamoisky âncŏ făgădui că la vreme va da ajutorŭ alliatuluĭ sĕŭ Sigismundŭ. Boĭeriĭ Moldoveĭ se rugară de Michaĭu ca să le dea domnŭ spre a'ĭ cârmui în locu'ĭ pe fiĭul sĕŭ Nicolae. Michaĭu le făgădui ântĕiu a le face pre voiă şi porni numaĭ decât pe Radu Buzescu şi pe postelnicul Stoĭca cu o cétă de 300 inşĭ să mérgă să adducă din ţérra Românéscă pe fiĭul sĕŭ Nicolae, dar pe urmă se socoti cum că fiĭul.

www.dacoromanica.ro

sĕŭ este pré tênĕrŭ și nu va puté cômmui o ț̆érră de margine, maĭ allesŭ că avea âncŏ a se teme de Ieremia și de Polonĭ și 'șĭ schimbă hotărîrea, orônduind o commisiă vremelnică de cômmuire pentru Moldova, alcătuită de patru generalĭ aĭ sĕĭ, anume hatmanul Udrea, vistierul Androni, armașul Sava și spătarul Negrea. Apoĭ în 27 iunie părăsind Moldova, trecu pe la Oĭtuzŭ în Ardélŭ și veni la Brașovŭ, însoțitŭ numaĭ de 400 călărețĭ cazacĭ, sêrbĭ și valonĭ. Elŭ poruncise ca armia să 'lŭ urmeze, rĕmâind în Moldova numaĭ 6000 pedestrașĭ și călărețĭ, sub commanda unuĭ boĭerŭ strălucitŭ în răsbóie, anume Mârza și a luĭ Moise Sĕcuĭul, pe care 'lŭ numise în acéstă expediț̆iă căpitanŭ generalŭ alŭ Ungurilor. La Brașovŭ, Michaĭu petrecu cincĭ ḑile. Aice, năcăjindu-se pe Brașovenĭ pentru nisce vorbe deșérte ce audise de la dînșiĭ, îĭ amenințâ că le va prăda cetatea, dar rugatŭ de unĭĭ din ómeniĭ sĕĭ și maĭ allesŭ de Moise Sĕcuĭul, care îlŭ însoțise din Moldova, se îmblândi și îĭ ĭertă, cŏcĭ elŭ adesé avea aseminé mâniĭ prefăcute. Elŭ își împărț̆i apoĭ armia în Ardélŭ într'astŭ felŭ: pe Unguri, sub poruncile luĭ George Mako și Stefanŭ Tarkany, în ț̆érra Bêrseĭ; pe Sêrbĭ în scaunile Sașilor de la Cohalmŭ și Șincŭ; pe Polonĭ și pe Cazacĭ aseminé în scaunele săsescĭ, de la Sighișóra și Mediașŭ, și cu tótă cea-l-altă óste intră cu triumfŭ în Alba-Iulia, în cele d'ântêĭ ḑile ale luĭ iulie și hotărî ḑioa de 20 ale aceliașĭ lunĭ pentru a se aduna acolo dieta ț̆érriĭ.

XLV.

Când se vestĭ coprinderea Moldoveĭ, tótă lumea rĕmase uĭmită de mirare. Acelŭ căpitanŭ, care âmblă și isbesce cu ĭuț̆éla trăsnetuluĭ, aceĭ minunațĭ ostașĭ cari suffere în

www.dacoromanica.ro

tăcere, marşurile cele maĭ răpedĭ, ostenéla şi fómea cumplită, trăind numaĭ de entusiasmŭ şi de gloriă, bătt̂ndu'şĭ jocŭ de puterile natureĭ, ca şi de ale ómenilor, acea bună rônduĭală, acea disciplină şi jertfirea ce eĭ păstrase în acéstă campaniă, tóte strălucitele triumfurĭ care încunnunară strădaniile lor fură glorificate şi trômbiţate în tóte părţile. Vécul nu arătase âncŏ în Europa o asemené armiă nicĭ unŭ asemené generalŭ. In tóte părţile se ţicea că Michaĭu a coprinsŭ Ardélul în un-spre-ţece ţile şi Moldova numaĭ în opt. Toţĭ duşmaniĭ sĕĭ se îngroziră. Eĭ se încredinţară că singurĭ nu potŭ face nimicŏ împotrivă'ĭ ci numaĭ coalisându-se toţĭ împreună.

Michaĭu ajunsese acuma în culmea gloriceĭ şi a mărireĭ ce elŭ visase. Abĭé cincĭ annĭ trecuse de când elŭ trăsese sabia spre a apăra ţérra sa de tirannia turcéscă şi, printr'o mulţime de eroice triumfurĭ, respinsese potopul turcescŭ departe de dînsul şi de întrégă Europa creştină. Nu numaĭ atâtŭ! Elŭ voise a 'şĭ crea o patriă mare pe cât ţine pămêntul românescŭ şi norocul ajutându-lŭ, în câte-va lunĭ şi Ardélulŭ şi Moldova şi o parte diu Banatŭ sûnt unite cu ţérra Românéscă. Rĕmăsese numaĭ Timişóra cu ţinutul ce se afla sub Turcĭ şi Oradia-mare cu părţile orientale ale Ungarieĭ, pe care elŭ le cerea de la împĕratul, cu dreptul că ele facŭ parte din Ardélŭ, precum fusese şi sub Sigismundŭ Bathori. Aceste micĭ ţinuturĭ dobêndite, unitatea naţională arŭ fi fostŭ completă. Indepenţa absolută arŭ fi urmatŭ fŏră înduoĭală. Michaĭu realisase acum visarea ĭubită a voevoţilor celor marĭ aĭ Românilor. Acum Românul s'a înfrăţitŭ cu Românul şi toţĭ aŭ una şi aceĭaşĭ patriă, una şi aceĭaşĭ cormuire naţională, astfelŭ precum eĭ n'aŭ fostŭ din vremile uĭtate ale vechimeĭ. Sta-

www.dacoromanica.ro

tul acesta nou are hotare naturale de minune; elu e destul de puternicu; pământul său destul de binecuvântatu de cerŭ; locuitorii săi numeroşi şi în mare parte omogenĭ; elu póte trăi, póte sta de sineşi şi a se apăra împrotiva năvălirilor străine. Michaĭu avea destulă înțellegere spre a constitui acestu statŭ, ale căruĭ hotare le trăsese cu sabia sa. Dar spre a aşeda bine temeliile şi a întări cimentul acestiĭ zidirĭ, pré grabnicu înălțată, îĭ trebuĭa vreme; şi vremea îĭ fu de lipsă. Elu n'apucase âncŏ să încununne zidirea sa d'abĭé ridicată şi ĭată glasul cobitoru alu clopotuluĭ rĕstrişteĭ începe a suna cu tăriă, şi din' tóte părțile învĭerşunațĭ alérgă duşmaniĭ săĭ miĭ de miĭ şi toțĭ într'una, spre a'lu dĕrâma. Vaĭ! cŏcĭ nu ne amu pututu opri aci, în culmea triumfuluĭ naţieĭ Române, oprind împreună cu noĭ şi timpul şi istoria?

Pentru ce după draga povestire a atâtor norocite şi marĭ isbêndĭ, să fim osândiți a descrie şi cruntele nóstre nenorocirĭ?! *

---

* S'aru puté ḑice că acéstă patriotică urare a autoruluĭ, celu puçinu pentru sineşi, s'a îndeplinitu, cŏcĭ mórtea l'a răpitu maĭ nainte ca să fi terminatu cartea următóre, a va «*Mirislĕu*» şi să fi începutu măcar, ultima «*Gurusl*ĕ*u*». Amu puté să ne oprim aci cu acéstă publicare, mărginind'o în cele patru cărți care povestescu măreţele fapte împlinite de Eroul Românilor pênĕ în

www.dacoromanica.ro

epocha când elŭ ajunse, singurŭ dintre toţĭ domniĭ românĭ de pênĕ astădi, a realisa dorul întregeĭ Românimĭ, *Unitatea naţionalĕ*.

Respectul ânsĕ ce datorim illustruluĭ scriitorŭ N. Bălcescu ne impune şi sarcina de a da publicităţiĭ cele XXXII capitole, ce ne aŭ rĕmasŭ printre manuscrisele luĭ, din următórea carte, a V^a^. În planul Bălcesculuĭ, cu dînsa trebuia să se încépă a doua parte a opereĭ salę: *Scăderea mărireĭ românescĭ*, precum cele tipărite pênĕ acum formaŭ partea ântéĭu séu *Crescerea aceleĭ măririĭ*.

Nota editoruluĭ.

www.dacoromanica.ro

CARTEA V

MIRISLEU

(Iulie 1600 — Ianuarie 1601.)

I.

Îndată dupĕ întórcerea luĭ Michaĭu în Alba-Iulia sosiră acolo olacĭ de la împĕratul adducându'ĭ urărĭ pentru norocita isbêndă din Moldova şi însciinţându'lŭ ca să se mulţumĭască cu ţérra Românéscă şi cu Moldova şi să lase Ardélul pe séma împĕratuluĭ. Michaĭu nu se putea învoi cu aceste propunerĭ, neîndurându-se a lăsa Ardélul; elŭ porni îndată la curtea împĕrătéscă duoĭ solĭ, pe Tudosie Logofĕtul şi pe Gasparŭ Corniş spre a ruga pe Rudolfŭ II ca să 'ĭ lase Ardélul, cĕcĭ l'a dobênditŭ cu sabia şi cu atâta sudóre, ostenelĭ şi sânge şi să 'ĭ dea drumul asupra Turcilor, să mérgă a lua maĭ întêĭu de la dînşiĭ Timişóra, pe care s'o închine împĕratuluĭ. Dupĕ aceĭa, Michaĭu schimbă cârmuirea vremelnică din Moldova şi orândui acolo în locul sĕŭ pe Marcu, fiĭul luĭ Petru-Vodă

www.dacoromanica.ro

Cercelŭ, trămiţênd împreună cu dînsul şi pe credincĭosul sĕŭ Preda Buzescu.

Întru aceĭa, Michaĭu, la 20 iulie 1600, deschise dieta în Alba-Iulia spre a o consulta despre deosebite trebuinţe ale ţĕrreĭ. Elŭ o puse din noŭ de'ĭ jură credinţă. Ânsĕ nu se spărsese dieta şi Michaĭu, aflând că doctorul Bartholomeŭ Petz, trămisŭ de împĕratul către dînsul sosise la Satmarŭ în Ardélŭ, porni duoĭ ardelenĭ, pe Franciscŭ Alord şi Andreĭu Barcsaĭ la Cluşŭ ca să se împreune cu banul Mihalcea ce era acolo, ca să mérgă tustreĭ la Satmarŭ lûngă acestŭ ambasadorŭ spre a 'lŭ învita să vină la Alba, unde 'lŭ aştépta dieta cu nerăbdare, ca să adducă baniĭ ceruţĭ într'atâté rôndurĭ împĕratuluĭ de Michaĭu şi în sfĕrşitŭ spre a trata despre trebile Ardéluluĭ şi ale côrmuireĭ sale. Elŭ le ḑise că la întêmplare când solul bănuitorŭ, cum se aude, s'arŭ teme să vină, eĭ să rĕmână la Satmarŭ zalogŭ pênĕ la întórcerea sa. Ajungênd aceştia la Satmarŭ, înduplecară pe Petz a merge la Alba şĭ eĭ rĕmaseră în acelŭ oraşŭ. Petz fu addusŭ în câmpia Albeĭ în mijlocul a mulţimeĭ de poporŭ şi încunjuratŭ de unŭ strălucitŭ cortegĭu de pedestraşĭ şi de călăreţĭ; pe urmă, după unŭ măreţŭ cuvêntŭ de urare ce ĭĭ ţinu Pancratie Sennyei fu dusŭ la palatŭ, unde Michaĭu ĭĭ eşşi întru întêmpinare pênĕ la mijlocul rôndurilor. Bartolomeŭ Petz fiind astfelŭ priimitŭ, adduse domnuluĭ, în numele împĕratuluĭ, daruri scumpe, titlul de Locuţiitorŭ alŭ sĕŭ în Ardélŭ, acela de consilierŭ împĕrătescŭ şi o summă însemnată de baniĭ pentru plata ostaşilor, pe care ânsĕ o lăsase la Satmarŭ, séŭ din pricina nesiguranţeĭ drumurilor, cum da elŭ a înţellege, séŭ pentru că nu voĭà să dea aceştĭ baniĭ în mâna luĭ Michaĭu, pênĕ a nu se asigura maĭ nainte bine

www.dacoromanica.ro

de simțimintele luĭ. Michaĭu, după ce priimi bine pe solul împĕrătescŭ, îĭ trămise respunsŭ prin Gasparŭ Corniș și Pancratie Sennyei: «ca să binevoĭască a se întórce îndată «lângă cesarŭ, spre a'ĭ cere pentru dînsul și în numele sĕŭ, «să'ĭ dea Ardélul sub nisce noue condițiĭ și să 'lŭ róge a «trămite rĕspunsŭ craĭuluĭ Polonieĭ ca să nu'lŭ isbĭască cu «putere în Moldova, pentru ca elŭ, cu oștile ardelene, mol«dovene și muntenescĭ precum și cu acele ce avea în léfă «de la împĕratul, să pótă cu maĭ multă grabă și sigu«rață, merge împotriva Turcilor, să trécă Dunărea și să «amenințe Constantinopolul». Audind acestea, Bartolomeŭ Petz le rĕspunse în taĭnă: «că elŭ scie cum că, după por«nirea sa, Michaĭu nu va împlini nicĭ una din făgăduĭe«lile sale, că înșelătoria luĭ este acum deplinŭ cunnoscută; «dar, ḑise elŭ, tréba vóstră este de a priveghia tóte fap«tele luĭ și, de 'lŭ veți vedé că plănuĭesce ceva împo«triva împĕratuluĭ, dați îndată de scire Maiestățeĭ «Sale.» Aceste cuvinte ale luĭ Petz ne desvălescŭ caracterul adevĕratŭ alŭ misieĭ luĭ; cu tóte aceste elŭ făgăduì a sprijini dinainté împĕratuluĭ cererile luĭ Michaĭu. Astfelŭ se întórse Petz, după ce în câte-va ḑile fu tratatŭ cu mare cinste de către Michaĭu și împlutŭ de daruri. În acéstă vreme Michaĭu începu a 'șĭ lua următorul titlu: *Michaĭu Voevodŭ alŭ țĕrreĭ Românescĭ, alŭ Moldoveĭ, consilierŭ alŭ Sânțieĭ Maiestățĭ împĕrătescĭ și crăiescĭ și Locuțiitorul sĕŭ în Ardélŭ.*

Într'aceĭa, dieta hotărî o contribuțiă de șése fiorinĭ de fiăcăre pórtă pentru ținerea oștilor domnuluĭ, poruncind la toți a fi gata de plecare în răsboĭu la porunca domnéscă. În vremea acésta, nobiliĭ din Ardélŭ ce fuseseră trămiși în țérra Românéscă la Pĕtrașcu se întórseră înapoĭ.

www.dacoromanica.ro

II.

Închiăindu-se dieta, vestiră luĭ Michaĭu că unŭ solŭ de la marele vizirŭ Ibrahim se apropie de Braşovŭ cu darurile ce 'ĭ trămite împĕratul turcesŭ. Decĭ îndată elŭ porni într'acolo cu o escortă numerósă. Aflând sosirea solului, elŭ eşi din oraşul Braşovŭ în câmpiă spre a 'lŭ întêmpina, împreună cu toţĭ guarḑiĭ sĕĭ şi cu alte oştĭ, ducênd înainte prin seizĭ câţĭ-va caĭ frumoşĭ. Elŭ se pogorî de pe callŭ, priimi stégul sultanuluĭ plecându-se şi îmbrăţişându'lŭ; pe urmă, salutând cu multŭ respectŭ pe solŭ, priimi de la dînsul sabia şi cuca pe care o puse pe capŭ. Apoĭ încăllecând, puse pe solŭ la stînga sa, ceĭa ce pentru turcĭ este unŭ locŭ maĭ de cinste decât drépta, îlŭ duse în oraşŭ pe când se descărcaŭ tóte tunurile şi bombardele ce se aflaŭ în Braşovŭ şi îlŭ priimi, în acéstă lungă procesiune, cu tóte semnele putincĭóse de bucurie şi cu tóte graţiele uneĭ gazde recunoscĕtóre. Dupĕ ce l'a tratatŭ mărețŭ, l'a împovăratŭ cu darurĭ şi l'a ţinutŭ câtăva vreme la sine, Michaĭu îĭ dete drumul şi se întórse la Alba-Iulia.

Împreună cu solul turcŭ, Michaĭu trămise în soliă la marele vizirŭ Ibrahim, care băttea atuncĭ cetatea Canişa, pe vornicul Dimu séŭ Dumitru, spre a trata despre trebile Ungarieĭ; dupĕ luarea Canişeĭ, pe la începutul luĭ septemvrie (1600), vizirul Ibrahim porni la Constantinopole pe ambasadorul românŭ cu Iazid-şade, reis-efendi alŭ taberiĭ spre a se înţellege acolo cu divanul şi cu sultanul. Hafiz-Paşa eunucul, vĕḑênd pe Dimu care îlŭ înşelase şi 'lŭ biruise la Nicopole în annul 1598, precum

www.dacoromanica.ro

am vĕdutŭ înapoĭ, voĭ să 'şĭ resbune. Elŭ dobêndi de la muftiul Sanollah o fetvà care declara că solul unuĭ domnŭ viclénŭ ca Michaĭu este afóră de dreptul gintelor. Pe acéstă fetvà rezimându-se, eunucul puse mâna pe Dimu şi 'lŭ bătu la falangă pênĕ ce îşĭ dete suffletul în gróznice dureriĭ. Acésta trase asupra luĭ Hafiz-Paşa mânia tutulor, chiar şi a Turcilor. Ibrahim-Paşa maĭ allesŭ se supără fórte şi scrise într'acésta sul'aneĭ-valide. Hafiz-Paşa fu îndată depărtatŭ din slujba de caĭmacamŭ. Acéstă întêmplare ânsĕ mâniè fórte pe Michaĭu şi din noŭ îlŭ întĕrîtà împotriva Turcilor.

Într'aceĭa, dînsul, aflâud că Poloniĭ adună óste pe hotarul Moldoveĭ şi că 'şĭ aŭ aşedatŭ taběra lângă Nistru în dreptul Hotinuluĭ, scrise îndată generaluluĭ împĕrătescŭ din Ungaria de susŭ ca să 'şĭ ţină armia gata, ca la trebuinţă s'o pótă avé sub mână. Era Basta care commanda acéstă armiă. Din porunca împĕrătéscă elŭ se trăsese din Ardélŭ la Casovia, capitala guvernuluĭ sĕŭ, cu durere în inimă că lasă Ardélul pe mâna luĭ Michaĭu. Elŭ avea ânsĕ poruncă de a sta gata a ajuta pe Michaĭu la orĭ ce cerere.

Dar aceste favorĭ ce împĕratul făcu luĭ Michaĭu asemndeaŭ o viclénă trădare. Amŭ auditŭ vorbile luĭ Petz către Corniş şi Sennyei şi amŭ observatŭ că ele vĕdescŭ adevĕrata luĭ missiă. Într'adevĕrŭ elŭ fusese însărcinatŭ ca, pe de o parte să adducă luĭ Michaĭu împlinirea cererilor luĭ, iar pe de alta, să pregătĭască elementele prin care să pótă trage rĕsbunare asupra luĭ Michaĭu pentru siluirea ce stăruinţa sa făcuse împĕratuluĭ. În lipsa de óste spre a puté scóte prin silă pe Michaĭu din Ardélŭ, cesarul carele se temea ca din ambiţiă elŭ să se allieze cu Turciĭ şi să

www.dacoromanica.ro

se proclame neatêrnatŭ de împĕrăţiă, hotărî a 'lŭ adormi accordându'ĭ cererile sale şi într'aceĭaşĭ vreme, cunnoscênd ura nobililor unguriĭ cŏtre Michaĭu, prin taĭnice instrucţiĭ ce dete luĭ Petz şi luĭ Basta, îĭ însărcină a se folosi de acéstă ură, a o aţiţa şi a o lăţi şi maĭ multŭ, ĭar când va isbucni răscóla, a ajuta cu putere mişcările în contra luĭ Michaĭu. Petz şi Basta nu pregetară întru acésta; elemente găsiră cu prisosŭ. Cunnóscemŭ viclenclę uneltirĭ ale luĭ Moise Sĕcuĭul şi Stefanŭ Csaki în Moldova. Cu tótă favórea la care îĭ avea Michaĭu pe amênduoĭ, cu tótă cinstea şi darurile ce le făcea, eĭ îşĭ urmară în taĭnă comploturile lor. Moise Sĕcuĭul lăsase pe Mârzea în Moldova şi însoţise, cum amŭ vĕdutŭ, pe Michaĭu în Ardélŭ. La întórcerea sa elŭ se opri câtă-va vreme în ţinutul Bêrsiĭ, în oraşele Feldióra şi Bodul; se înţellese acolo cu George Mako şi cu ceĭ-l'alţĭ căpitanĭ ce commandaŭ pe ostaşiĭ unguriĭ, despre întórcerea luĭ Sigismundŭ şi revolta în contra luĭ Michaĭu, aţiţându'ĭ a sta şi eĭ una spre a mântui naţia lor de sub domnirea unuĭ aşa de rĕŭ stĕpânŭ. Dupĕ aceĭa, elŭ trecu la Sighişóra sub cuvêntŭ ca să 'şĭ védă femeia şi pe ginerile sĕŭ Wolfgaug Corniş şi, şedênd puçinŭ acolo, fugì în Polónia la Zamoisky ca să'ĭ céră ajutorŭ de óste împotriva luĭ Michaĭu. Îndată ce acesta auḑi de desertarea luĭ Moisi şi înţellese uneltirile luĭ, pornì la Sighişóra pe George Raţŭ ca să prinḑă pe Wolfgang Corniş şi să 'i lŭ adducă în fére la Alba-Iulia. Pe când se săvêrşiaŭ acesté, Sĕcuiĭ din scaunul Odorheĭuluĭ, aflând vicleniile nobililor pe cari atât de multŭ îĭ uraŭ, puseră mâna pe duoĭ dintr'înşiĭ, anume Francis Farcaş şi Michaĭu Szemere şi îĭ ucciseră acolo în Sighişóra. Unul din complotiştĭ, anume Ionŭ Petki ce se afla

www.dacoromanica.ro

acolo, o luă la fugă; dar domnul spre pedépsă îĭ confiscă avuturile, ĭar pe Wolfgang Corniş, dupĕ ce fu addusŭ la Alba-Iulie, îlŭ puseră la închisóre. Uccciderea acelor duoĭ nobilĭ şi arestar eaacestuĭ din urmă deteră pricină intriganţilor a aţîţa şi a spăimênta lumea, pregătind şi întinḑênd astfelŭ complotul lor. Eĭ maĭ allesŭ strigaŭ maĭ tare, — şi întru acésta se părea că aŭ óre-care cuvêntŭ, — în contra relelor ce făceaŭ ostaşiĭ în ţérră şi ḑiceaŭ că aceştia arŭ fi omorîtŭ unŭ preotŭ sasŭ din târgul numitŭ *Insula-Creştină* şi că arŭ fi jăfuitŭ pe alţiĭ. Dar aceĭa ce pricinui maĭ multă turburare fu fapta ce se întêmplă în oraşul Huedinul. Michaĭu trămisese în acestŭ oraşŭ o sută de pedestraşĭ românĭ spre a fi hrăniţĭ acolo. Locuitoriĭ nu pré eraŭ mulţămiţĭ de purtarea lor; când într'o ḑi de duminică, diminéţa pe când eĭ mergeaŭ în mare numĕrŭ la biserică, ĭată că vĕdŭ în piaţă maĭ mulţĭ ostaşĭ românĭ beţĭ făcênd felurĭ de rele şi necăjind ómeniĭ, luându-le marfa de prin prăvăliĭ. Larma şi strigările neguţătorilor şi soldaţilor auḑindu-se în biserică, locuitoriĭ ce se aflaŭ în-lă-întru, nesciind ce se petrece afóră, essiseră înspăimêntaţĭ din biserică şi se siliră a împăca cérta; dar întĕrîtându-se şi maĭ multŭ şi uniĭ şi alţiĭ, Româniĭ chĭamă pe toţĭ aĭ lor într'ajutorŭ şi urméză a prăda şi a face la rele; locuitoriĭ din partea lor se adună mulţime mare, ĭeaŭ armele, năvălescŭ asupra Românilor şi îĭ uccidŭ pe toţĭ, afóră de unŭ micŭ numĕrŭ ce putură scăpa. Aflând acésta Michaĭu se turbură fórte şi, în aprinderea mânieĭ sale împotriva locuitorilor Huedinuluĭ voind a face unŭ straşnicŭ exemplu, porunci luĭ Stefanŭ Csaki, căpitanŭ generalŭ peste tótă armia ţĕrriĭ să ĭea câtă óste îĭ va trebui ca să mérgă să spargă oraşul, să uccidă pe locuitorĭ

www.dacoromanica.ro

séŭ să 'ĭ adducă prinşi. Csaki, neîndrăznind a sta împotriva poruncii domnesci, plecă spre a o îndeplini; dar apucă înainte de trămise pe ascunsŭ unŭ omŭ care spuse locuitorilor primejdia ce 'ĭ ameninţa. Locuitorii se grăbiră atuncĭ a fugi la munte cu familiele lor şi cu totŭ ce aveaŭ maĭ scumpŭ: unŭ micŭ numĕrŭ numaĭ de nenorociţi, credêndu că nu li se va întêmpla nimicŭ, rĕmaseră pe locŭ şi oraşul fu arsŭ împreună cu dînşiĭ.

III.

Vestindu-se tóte acestea în ţérră, se spăimêntară peste mĕsură nobiliĭ, încât mulţi (ca la o sută dintr'înşiĭ), încărcând în carre familiile cu totŭ ce aveaŭ maĭ scumpŭ, se silĭaŭ a se mântui prin fugă. Aflând âsĕ Michaĭu aceste mişcărĭ ale nobilimeĭ în urma desertării luĭ Moise Sĕcuĭul, spre a opri ca din acéstă fĕrbere să nu se aprindă unŭ focŭ maĭ mare şi plecatŭ fiind maĭ multŭ a întrebuinţa mijlóce blânde decât aspre cŏtre nobilĭ, trămise officialŭ în palatele şi locuinţele lor pe Nicolae Vitézul, unŭ românŭ din Ardélŭ, vestitŭ oratorŭ pe âcele timpurĭ. Vitézul, suppusŭ şi jertfitŭ cu totul domnuluĭ, priimi cu bucuriă însărcinarea ce 'ĭ dete şi. închinându-i-se plecatŭ, se şi duse la fiă-care nobilŭ în deosebĭ; întrebuinţând felurite argumente de pe spiritul celor cŏtre carĭ se adresă, elŭ se sili a'ĭ încredinţa despre strălucitele proiecte ce are domnul pentru creştinătate şi adesé sfĕrşia cuvêntul ţicênd că «Michaĭu iubesce maĭ presus de orĭ ce mân«tuirea şi păstrarea creştinilor; că ţi şi nópte clŭ se gên«desce numaĭ cum arŭ puté sluji maĭ cu credinţă împĕ«ratuluĭ, a întinde hotarele creştinescĭ, a dobori puterile

www.dacoromanica.ro

«Turcilor, în sfîrşitŭ a păstra Ardelenilor, a căror vitejiă «o preţuise în cea de curênd biruinţă asupra luĭ Ieremia, «vechile lor legĭ şi privilegiĭ, că elŭ n'are nimicŭ maĭ «scumpŭ ca sângele nobililor, nimicŭ care să ĭubĭască maĭ «multŭ ca naţia unguréscă şi că nu va întreprinde nimicŭ «împotriva legilor obştescĭ ale acesteĭ ţĕrrĭ, precum de «curênd o încredinţase luĭ Bertolomeĭu Petz solul împĕ- «ratuluĭ; că nimenĭ nu trebuĭe să se turbure de fuga luĭ «Moise Sĕcuĭul, carele în cea din urmă expediţiă din Mol- «dova făcuse parte dintr'o conjuraţiă, alŭ căruĭ scopŭ era «de a omorî pe domnŭ spre a da principatul lui Sigis- «mundŭ şi că elŭ, prin fuga sa în Polonia, scăpase de «drépta pedépsă a viclenieĭ sale; că de-şi duoĭ ómenĭ «însemnaţĭ, Francis Farcaş şi Michaĭu Szemeree, fuse- «seră uccişĭ la Sighişóra prin furia Sĕcuilor, acésta «fórte a fostŭ neplăcută domnuluĭ şi elŭ asiguréză că u- «neltitoriĭ morţiĭ lor se vor pedepsi îndată cu mórte, ĭar «pentru vătămarea ce soldaţiĭ domnuluĭ aŭ făcutŭ fără «scirea luĭ, locuitorilor, după o cercetare şi o preţuire fă- «cută, se vor plăti pênĕ la unŭ banŭ.» Prin asemené cu- vinte şi jurăminte personale, Nicolae Vitézul, părêndu-se a fi domolitŭ înferbêntarea nobililor, se întórse triumfă- torŭ lângă Michaĭu. Nobiliĭ ungurĭ eraŭ âusĕ împărţiţĭ în deosebite părerĭ şi partide. Aceĭ veniţĭ din Ungaria, cari numaĭ de câtă-va vreme se statorniciseră în Ardélŭ şi cari nu împărtăşĭaŭ ura naţionalĕ a nobililor transil- vănenĭ către românĭ, se lipiseră din inimă de Michaĭu. Eĭ vedeaŭ de atâţĭa annĭ, de la nenorocita înfrângere de la Mohacĭ, draga lor patriă Ungaria robită şi sfâşiată de Turcĭ şi de Nemţĭ. Eĭ vedeaŭ acum că nu aŭ altă sperare de a mântuĭ patria lor şi de a o reîntregi în libertatea şi

www.dacoromanica.ro

unitatea eĭ, decât în Michaĭu. Într'însul eĭ îşĭ puniseră tóte sperările; eĭ îlŭ înconjuraŭ, îlŭ aţîţaŭ, îlŭ îndemnaŭ, îlŭ linguşĭaŭ dându'ĭ titlul de *Rege*, titlu cu care îlŭ salutase şi vizirul Ibraim, şi îlŭ rugaŭ să scape crăia Ungarieĭ din mânile Turcilor şi ale Nemţilor şi s'o oprĭască pe sémă'ĭ, adducêndu'şĭ bine aminte că cele maĭ strălucite timpurĭ ale aceleĭ crăiĭ aŭ fostŭ când ea era cârmuită de familia română a Corvinilor. Aceste sperărĭ nu eraŭ deşérte; ele coprindeaŭ o mare ideă, care fusese visarea bărbaţilor celor marĭ unguri şi românĭ în trecutŭ şi care a rĕmasŭ de atuncĭ pênĕ astădĭ şi va fi âncŏ în viitorŭ idealul ómenilor de ştatŭ aĭ acestor duoĕ naţiĭ, de-o-potrivă viteze şi generóse. Într'adevĕrŭ, locuind în parte pe acelaşŭ pământŭ, singure numaĭ deosebindu-se cu sângele de cele-l-alte némurĭ dimprejurŭ, de-o-potrivă amenînţate şi bântuite de puternicele împĕrăţiĭ ce le împresóră, aceste naţiĭ dintru începutŭ semĕnaŭ menite a 'şĭ unì viéţa printr'o legătură frăţéscă, spre mântuirea şi desvoltarea communĕ şi spre a formà unŭ statŭ mare şi puternicŭ între Adriatica şi Marea-Négră. Maĭ mulţĭ regĭ aĭ Ungarieĭ, precum Stefanŭ-celŭ-mare, Carol-Robertŭ, Sigismundŭ I şi Ludovicŭ I, precum şi Corviniĭ doriră şi se ispitiră a înfiinţa acéstă ideă; dar, înfăçişătorĭ aĭ ideilor véculuĭ lor şi aĭ geniuluĭ semeţŭ şi iubitorŭ de domnire alŭ Ungurilor, în locŭ de a vorbi Românilor de frăţiă şi egalitate, eĭ cereaŭ ca aceştia să li se suppună şi să recunnóscă a lor supremaţiă. Aceste smintite şi nenorocite pretenţiĭ aţîţaŭ în inima Românilor, înfocată atuncĭ pentru libertate, o ură mare împotriva Ungurilor şi tóte încercările regilor Ungarieĭ şi năvălirile lor în ţĕra Românéscă şi în Moldova fură greŭ pedepsite. Ambiţia luĭ

www.dacoromanica.ro

Michaĭu zîmbĭa la proiectele nobililor din Ungaria; elŭ întrevedea póte în viitorŭ o ḑi în care se va ispiti întru îndeplinirea lor; dar de o cam dată se vede că, de-şi amenin-ţa prin vorbe pe Austria ca s'o adducă a'ĭ împlini cererile, dar în adevĕrŭ nu avea de gêndŭ să ridice răsboĭu în contră'ĭ spre a'ĭ smulge drepturile eĭ asupra crăieĭ ungare, de pe cum îlŭ învinovăţescŭ uniĭ din istoricĭ. Nevoĭa şi înţellepcĭunea sa îlŭ silĭaŭ spre acésta. Inconjuratŭ de atâţĭ duşmanĭ, elŭ nu putea să scótă sabia şi asupra Austrieĭ, când tótă sperarea luĭ de sprijinire o avea numaĭ într'însa.

IV.

Cu totul altele eraŭ simţimintele nobililor ungurĭ din Ardélŭ cŏtre Michaĭu. Unŭ micŭ numĕrŭ dintr'înşiĭ, recunnoscĕtorĭ pentru purtarea cea blândă a domnuluĭ cŏtre nobilime, se lipiseră de dînsul şi îlŭ slujĭaŭ în dreptate; eĭ vedeaŭ bine că de vor scăpa de stĕpânirea luĭ Michaĭu, vor cădea sub Nemţĭ, sub Turcĭ séŭ sub Sigismundŭ Bathori şi vor fi cu multŭ maĭ rĕŭ. Ceĭ maĭ mulţĭ ânsĕ nu iubĭaŭ pe Michaĭu, fiind-că era domnŭ românŭ. Deprinşĭ a urî şi a despreţui naţia română în ŭobagiĭ lor ţĕrranĭ, le venĭa cu cĭudă a'şĭ pleca semeţele şi trufaşele lor capete sub o stĕpânire românéscă. Eĭ se temeaŭ âncŏ şi cu mare cuvêntŭ de relele urmărĭ ce póte avea pentru dînşiĭ întemeĭerea unuĭ guvernŭ românescŭ în Ardélŭ; se temeaŭ de o schimbare în politica luĭ Michaĭu, de ḑioa în care elŭ va înceta d'a maĭ fi generosŭ cŏtre dînşiĭ şi d'a'ĭ ocroti pe eĭ şi privilegiile lor în paguba Românilor; se maĭ temeaŭ chiar ca ceĭ maĭ mulţĭ dintr'înşiĭ, câştigaţĭ

www.dacoromanica.ro

de domnŭ séŭ mânaţĭ de simţul slugărieĭ şi alŭ ambiţieĭ, să nu se lepede cu încetul de naţionalitatea lor şi să se românïască. Ceïa ce se petrecea în Ardélŭ de cât-va timpŭ da temeĭu mare temerilor lor. Michaĭu începuse a favorà cu deosebire pe românĭ şi a căta cu ochĭu bănuitorŭ la nobiliĭ ungurĭ, pe cari îĭ învinovăţĭa de a fi nemulţămitorĭ cŏtre dînsul, ĭar maĭ allesŭ la nobiliĭ sĕcuĭ, pe carĭ îĭ scia duşmanĭ aĭ sĕĭ, pentru libertatea ce elŭ dedese poporuluĭ. Elŭ înălţa din româniĭ ardelenĭ la trépta de nobilĭ, silĭa pe ungurĭ a face óre-care uşurare ţĕrranilor şi ocrotĭa pe aceştia împotriva abusurilor. Deosebitŭ de acestea, începuse a împlé Ardélul deşertatŭ în mare parte de locuitorĭ, cu colonniĭ de românĭ din ţérra Românéscă şi de bulgarĭ şi nu se încredea decât în aceĭ nobilĭ ungurĭ cari adoptaseră cu totul obiceïele şi veşmintele românescĭ. Apoĭ ĭar, ca să placă românilor ardelenĭ, le zidise mitropolie în Alba-Iulia şi o înzestrase cu multe averĭ. Unŭ bastonŭ de argintŭ, dăruitŭ de dînsul mitropolituluĭ Ioanŭ la annul 1599, se păstrézĕ şi pênĕ astăḑĭ la Blajŭ. Tóte acestea dovedĭaŭ la Michaĭu planul de a românì cu încetul Ardélul, ĭar pe nobiliĭ ungurĭ îĭ îngrijaŭ fórte; eĭ vedeaŭ că s-a stinge cu totul supremaţia lor în Transilvania, care se prefăcea într'o ţérră maĭ cu sémă românéscă. Aceste temerĭ le aţîţa şi le mărĭa încŏ micul numĕrŭ de complotiştĭ pe cari 'ĭ am vĕḑutŭ în lucrare încŏ din expediţia în Moldova. Dupĕ fuga luĭ Moïse Sĕcuĭul, soçul sĕŭ Stefanŭ Csaki rĕmăsese capŭ alŭ complotuluĭ. Csaki se trăgea din una din cele maĭ strălucite familiĭ unguresci din Ardélŭ. Era elŭ omŭ agerŭ la minte, harnicŭ, cu falnică înfăçişare, dulce la limbă, dar viclénŭ la inimă şi ambiţiosŭ peste mĕsură; elŭ închipuise a adduce rĕs-

www.dacoromanica.ro

turnărĭ în Ardélŭ, că dóră de va puté dobêndi pe sémă 'ĭ tronul acesteĭ ţĕrrĭ. Începuse prin a se face cu totul curténŭ alŭ luĭ Michaĭu, imitând în tóte, apucăturile şi obiceĭele luĭ, apărând cu înfocare faptele şi proiectele luĭ, înălţându'lŭ pênĕ la cerŭ şi comparându'lŭ cu ceĭ maĭ marĭ eroĭ aĭ lumeĭ, ale căror marĭ fapte le laudă istoria. Prin aceste chipurĭ, ĭar maĭ allesŭ prin vitejia ce dovedi în expediţia Moldoviĭ, Michaĭu îlŭ luase fórte la inimă, ĭĭ arăta mare încredere, îlŭ num ise căpitanŭ generalŭ alŭ tóteĭ armieĭ sale şi ĭĭ dăruise maĭ multe moşiĭ însemnate în Ardélŭ. Csaki trăda cu nevrednicia încrederea domnuluĭ şi bunătătile luĭ către dînsul şi profita de favórea ce avea ca să abuseze de dînsele şi să surpe pe făcĕtorul sĕŭ de bine. Pe lûngă aceĭa că povăţuĭa propaganda rebeliuneĭ în Ardélŭ, elŭ era în correspondenţă necurmată cu generalul Basta, către care se arătà cu totul închinatŭ Austrieĭ şi lucrând numaĭ pentru dînsa, pe când într'aceĭaşĭ vreme, prin Moise Sĕcuĭul, elŭ sta în relaţiĭ cu Polonesiĭ, cu Sigismund Bathori şi cu Ieremia Movilă. Acesta se puse atuncĭ în raportŭ cu Tătariĭ şi cu Turciĭ, cerênd ajutorŭ împotriva luĭ Michaĭu. Şi uniĭ şi alţiĭ fură voĭoşĭ a intra în coaliţiă. Turciĭ trămiseră pe dată în taĭnă 40,000 galbenĭ de aurŭ, summă însemnată pe acele timpurĭ, luĭ Ieremia Movilă ca să facă oştĭ în contra luĭ Michaĭu şi 'ĭ deteră hatişerif de domniă neschimbată în Moldova luĭ şi seminţieĭ sale; într'aceĭaşĭ vreme, eĭ adunaŭ oştĭ în Bulgaria, gata a năvăli la vreme în ţĕrra Românéscă. Astfelŭ o coaliţiă puternică şi îngrozitóre se pregătĭa asupra capuluĭ luĭ Michaĭu. Austriacĭĭ, Ungurĭĭ, Polonĭĭ, Ieremia cu partida sa în Moldova, Turciĭ şi Tătariĭ, tóte aceste popóre cari fusese umilite prin triumfu-

www.dacoromanica.ro

rile nóstre, călcate de oştile nóstre, acum înţellegêndu-se din mână în mână unele cu altele, se înfioraŭ de mânie şi de sperare şi se grăbiaŭ a năvăli miĭ de miĭ într'una, ca o vijeliă furiósă spre a doborî la pământŭ pe unŭ singurŭ omŭ; dar acestŭ omŭ era Michaĭu Vitézul, domnŭ alŭ vitejilor Românĭ!

V.

Michaĭu nu bănuĭa nimicŭ de furtuna ce îlŭ ameninţa; elŭ se încredea âncŏ în stéoa sa şi în fatalitate, acea superstiţiă a ómenilor cărora multŭ le-a slujitŭ norocul. Elŭ simţi bine că Polonii séŭ Turcii nu 'lŭ vor lăsa multŭ în odihnă, dar socotĭa că cu sprijinul Austrieĭ, de care nu se îndoĭă, va puté lesne să pedepsĭască îndrăznéla duşmanuluĭ. Se vede că Michaĭu se ţinea de hotărîrea sa d'a se porni împotriva Turcilor ca să le ĭea banatul Timişóreĭ, de pre cum se făgăduise cesaruluĭ. Elŭ spera că pe lângă folosul d'a unì Banatul cu cele-l-alte ţĕrrĭ române, prin acestŭ răsboĭu va câştiga âncŏ cu totul încrederea Austrieĭ, temătóre ca elŭ să nu se allieze cu Turcii. Spre acestŭ sfîrşitŭ Michaĭu avea nevoiă de a fi sigurŭ că nu va fi isbitŭ de Poloni. Pentru, aceĭa, trămisela craĭul Polonieĭ, duoĭ solĭ, pe George Raţŭ şi pe Stroe Buzescu, boĭerŭ însemnatŭ, spre a'ĭ arăta pricinile care l'aŭ silitŭ a coprinde Moldova, asigurându'lŭ că «nu are de gêndŭ să facă ni«micŭ împotriva republiceĭ poloneze şi a regeluĭ eĭ, că elŭ «âncŏ se pune la voĭa craĭuluĭ, îmbiindu'lŭ la prietenià şi «la bună vecinătate, numaĭ să voĭască elŭ a se unì cu cre«ştiniĭ şi a se lepăda de allianţa Turcilor». Pretinde Bethlen că acéstă soliă era o prefacere din partea luĭ Michaĭu, ca

www.dacoromanica.ro

să înşéle pe craĭul Polonieĭ, depe cum înşelase pe Andreĭu Bathori şi pe Ieremia Movilă, şi să 'lŭ isbĭască fŏră de veste şi fŏră a fi elŭ gata de apărare, ĭar că scopul voevoduluĭ era de a subjuga Polonia; că soliĭ sĕĭ, sosind la Satmarŭ spuseră în numele stĕpânuluĭ lor cŏtră offiçeriĭ împĕrătescĭ ce găsiră acolo, că prinçul Românilor are mare prieteniă cŏtre archiducele Maximilianŭ şi cugetă a'lŭ face rege alŭ Polonieĭ; că într'acésta are corespondenţă secretă cu ducele ţĕrriĭ muscălescĭ pentru ca Muscaliĭ de o parte, Michaĭu de alta şi Maximilianŭ de a treĭa parte într'aceiaşĭ vreme să isbĭască Polonia; că pe urmă, communicând acelor offiçeriĭ solia lor la craĭul Polonieĭ, eĭ ĭĭ asigurară că mergŭ la dînsul numaĭ spre a'ĭ da maĭ multă încredinţare despre gêndurile luĭ Michaĭu. Dar într'adevĕrŭ proiectele acestuĭa ţintĭaŭ întru a goni, de se va puté, pe regele Polonieĭ, apoĭ a da maĭ lesne de o parte pe Maximilianŭ şi a'şĭ asigura pentru sine crăĭa aceleĭ ţĕrrĭ. Soliĭ sfĕrşind trebile lor la Satmarŭ, plecară spre Muncacĭ. Este cu greŭ a crede că Michaĭu, pe carele aceştĭ istoricĭ străinĭ îlŭ arată atât de ascunsŭ şi de preſăcutŭ în gêndurile sale, să 'şi le fi datŭ pe façă cu aşa nesocotinţă. Credem că multe din acestea sunt numaĭ bănuĭelĭ. Michaĭu se mulţumĭa de o cam dată pe câte ţinuturĭ coprinsese, fŏră a maĭ voĭ să răpĭască şi altele de la Polonĭ şi elŭ arŭ fi fostŭ bucurosŭ décă Poloniĭ l'arŭ fi lăsatŭ să stĕpânĭască în pace Moldova, dorinţa luĭ fiind acum de a'şĭ mări ţérra, coprinḑênd locurĭ, ţinuturĭ şi cetăţĭ numaĭ de la Turcĭ, ĭar maĭ allesŭ banatul Timişóreĭ cu cetăţile Ghĭula şi Solnocul din Ardélŭ, ce se aflaŭ âncŏ în mânile Turcilor.

www.dacoromanica.ro

VI.

Dar cu tóte asigurările ce Michaĭu dedese nobililor unguri prin Nicolae Vitézul, ferberea totŭ domnĭa între dînşiĭ. Acésta începu a neodihni pe domnŭ. O umbră de tristĕ îngrijare, presimţire a viitorului ce urlà în depărtare, amenin̦ţase d'a intra în cutezătórea şi voĭnica sa inimă. Creḑênd, ca toţi contimporanii sĕi, în înrîuririi misterióse ale naturei asupra omului, în astrologi şi ghicitori, elŭ întrebă pe mumă-sa, ce era meşteră în a ghici viitorul; dar ea îi rĕspunse că «termenul puteriĭ sale se apropie.» Fŏră de a se îndupleca la acéstă desvălire a sórteĭ luĭ următóre, Michaĭu într'o ḑi când unŭ mare numĕrŭ de nobilĭ se aflaŭ adunaţi la Alba-Iulia, puse să allégă junĭ sprintenĭ românĭ şi ungurĭ, ca să se apuce la luptă dinainté luĭ şi să prevéḑă din esşitul băttăi, déca pênĕ în sfĕrşitŭ triumful va rĕmâné pe lângă naţia română séŭ va trece la cea ungurésca. Se allesesĕră dar atâţi români câţi şi ungurĭ şi îi înarmară numaĭ cu darde şi cĭomege; rônduiudu-se eĭ spre băttaiă, în faça domnuluĭ, lângă rîul Ampoiţa, junii luptătorĭ de ambele némurĭ se înhăţară la luptă cu o de-o-potrivă îndrăznélă şi se luptară multă vreme, ţinênd biruin̦ţa la îndoĭală, ne voind a se lăsa nicĭ unii nicĭ alţiĭ. În sfĕrşitŭ ungurii, cari eraŭ mereŭ umiliţi prin cuvintele ocărîtóre pe cari românii se obicĭnuiseră a le întrebuin̦ţa când le vorbĭaŭ, vĕḑênd şi că unii din pedestraşii românĭ se amestecă printre luptătorĭ, năvălirĕ tare mânioşi cu dardele lor asupra românilor şi isbutirĕ a'ĭ pune pe gónă, pênĕ la porţile cetăţii. Domnul, dupĕ ce a lăudatŭ pe junii ungurĭ pentru isbênda

www.dacoromanica.ro

lor, îĭ chiămă în curtea palatuluĭ sĕŭ, pusé să le dea cu îmbilşugare pâne şi vinŭ şi apoĭ le dete drumul. Pe când junii unguri essiaŭ din curte, felicitaţi de toţi că în acéstă luptă s'aŭ arătatŭ maĭ voĭnicĭ ca românii, soldaţiĭ românĭ ce păzïaŭ la pórtă, supĕrându-se de îngâmfarea lor, puseră mâna pe unul dintr'înşiĭ şi începură a'lŭ batte cu nuĭelle şi cĭomege; soçiĭ luĭ, maĭ luând îndrăznélă şi din vinul ce beuseră, alergară în ajutorŭ şi încăierară din noŭ lupta cu ostaşiĭ românĭ, pe cari îĭ răsipiseră.

În aceleaşĭ ḑile altă întêmplare venì de maĭ adaose ura între cetele ostăşescĭ. Vre o sută de offiçerĭ cazacĭ venise la Alba-Iulia spre a'şĭ priimi léfa. Aci în oraşŭ, unul din cazacĭ găsi o femeiă publică şi o luă la sine. Amantul acesteĭ femeĭ, care era din curtea domnuluĭ aflând acésta, se duse de 'şĭ luă cu sila ţiitórea înapoĭ. Cazacul mâniatŭ asupra românuluĭ, chiămă pe soçiĭ luĭ într'ajutorŭ; românul chiămă pe pedestraşiĭ românĭ şi îndată se încăierară la luptă cu armele. Aflând căpeteniele căzăcescĭ că soçiĭ lor în oraşŭ se află în primejdiă, essŭ cu armele, uccidŭ şi răneścŭ maĭ mulţĭ din românĭ. Aceştia se adună atuncĭ în numĕrŭ maĭ mare şi daŭ năvală cu puşcile în cazacĭ; îndĕrĕtnicindu-se şi uniĭ şi alţiĭ, ţinură bătaiă ca la treĭ césurĭ, încât periră din âmbele părţĭ ca la o sută de ómenĭ. Audind despre acestea, ceĭ-l-alţĭ cazacĭ din taběră se ridică cu toţiĭ şi sosescŭ înglotiţĭ lûngă Alba, amenin-ţând pe românĭ. Când află domnul tóte acestea, elŭ se grăbi a trămite ómenĭ de 'ĭ împăcară şi liniştiră pe uniĭ ca şi pe ceĭ-l-alţĭ prin amenin-ţărĭ şi făgăduinţe.

Asemené desbinărĭ arătaŭ slăbiciunea uneĭ armate, compusă de oştĭ din felurite naţiĭ, în care se strecurase neînfrênarea, gelosia şi vrăjmăşia cetelor unele cŏtre altele;

www.dacoromanica.ro

ele daŭ curagĭu duşmanilor în uneltirile lor cele taĭnice în contra luĭ Michaĭu.

VII.

Într'adevĕrŭ nobiliĭ cari complotaŭ se folosĭaŭ de orĭ-ce spre a aţîţa lumea şi a o îmbià la o revoltă de façă împrotiva luĭ Michaĭu. Ca să tragă prin spaĭmă pe toţĭ nobiliĭ în svaturile lor viclene, eĭ respândĭaŭ mereŭ vorba că voevodul are de gêndŭ să 'ĭ pună sub sabiă pe toţĭ. Prin asemené cuvinte închipuite, eĭ răscolĭaŭ patimile, deşteptaŭ urele şi hrănĭaŭ spaĭma printre nobilĭ. Noĭ am arătatŭ înapoĭ viclenia acesteĭ mincinóse veştĭ şi cuvintele ce depărtaŭ pe Michaĭu de la o asemené urmare. Annaliştiĭ ungurĭ cari punŭ temeĭu pe acéstă bănuĭală, nu aducŭ nimicŭ spre a o întemeĭa prin doveḑĭ, fără numaĭ aceste duoĕ fapte, care âncŏ şi ele aŭ trebuinţă de a fi adeverite. Eĭ spunĭ că într'o séră Michaĭu, aflându-se în palatul sĕŭ din Alba-Iulia, în camera numită *veres bársonyos* (cŏcĭ sub vechiĭ principĭ părețiĭ eĭ eraŭ îmbrăcaţĭ cu purpură), unde pre obiceĭul sĕŭ se odihnĭa pe perne şi perniţe puse una d'asupra altora, depre moda turcéscă numită *kerevat*, chiămă la sine pe unŭ offiçerŭ ungurŭ numitŭ Stefanŭ Hadnagy din legiunea mercenarilor ungurĭ care se afla în cuartierŭ în ţérra Bêrseĭ. După ce l'a pusŭ de a juratŭ pe icóna Maĭceĭ Domnuluĭ, ce era atêrnată în părete, Michaĭu ḑicŭ că 'ĭ arŭ fi vorbitŭ într'astfelŭ: «Îţĭ adducĭ aminte, Stefane, totŭ ce amŭ făcutŭ pentru «creştinătate în ţérra Românéscă, ce primejdiĭ am înfrun«tatŭ spre a suppune regeluĭ Romanilor Ardélul rebelŭ «şi spre a biruì pe cardinalul carele, prin îndemânările

www.dacoromanica.ro

«şi înşelătoria prinçuluĭ Sigismundŭ, dobêndise peste voĭa «împĕratuluĭ, domnia acesteĭ ţĕrrĭ. Cât despre voĭ, pe «cari ceĭ l-alţĭ principĭ vĕ nesocotĭa, ne dându-vĕ nicĭ banĭ, «nicĭ cinstirile cuvenite vitejieĭ vóstre, dărnicia mea v'a «încărcatŭ cu faceri de bine; ajutând Dumneḑeŭ şi noro- «cul, v'am făcutŭ din săracĭ bogaţĭ, din pedestraşĭ călla- «reţĭ, din necunnoscuţĭ vestiţĭ şi faĭmoşĭ, fiind eŭ sin- «gurŭ prinçul care caută maĭ puçinŭ la nascere, avere şi «alte lucrurĭ, pe care ceĭ-l-alţĭ prinçĭ le cinstescŭ în sup- «puşiĭ lor maĭ multŭ decât vitejia şi faptele frumóse. Am «câştigatŭ treĭ mêndre provinciĭ, ţérra Românéscă, Ar- «délul şi Moldova, pe care le am luatŭ cu mare greŭ de «la prinçĭ puternicĭ. Ce ne maĭ rĕmâne óre să dobêndimŭ, «de pre părerea chĭar a împĕratuluĭ Turcilor, fără numaĭ «diadema crăiéscă? Împĕratul creştinŭ ne o va accorda «lesne, maĭ cu sémă dupĕ ce va încerca puterile nóstre, «de veţĭ voì. Dupĕ dărnicia mea cea vechiă către voĭ, a- «tuncĭ când n'aveam atâté mijlóce, puteţĭ închipui ce cin- «stirĭ vĕ aştéptă pe tine şi pe soçiĭ tĕĭ. Dar, ĭubite Ste- «fan, avem o stavilă, pe nobiliĭ ardelenĭ, obicĭnuiţĭ a «trăi în desfătărĭ casnice, ţinêndu-se de lucrarea pămên- «tuluĭ, de vênătoriĭ, negoçŭ şi alte petrecerĭ. Puçinŭ do- «ritorĭ de gloriă, de triumfurĭ asupra naţiilor străine, de «a mărì hotarele ţĕrreĭ lor, eĭ se mulţumescŭ pe starea «de acum a lucrurilor. Eĭ aŭ purtatŭ cu părere de rĕŭ «armele pênĕ aci împotriva Turcilor, a căror allianţă le «a slujitŭ de a petrece cât-va timpŭ în desfătărĭ. Dar «fiind opriţĭ prin credinţa ce aŭ făgăduitŭ într'atâté rôn- «durĭ împĕratuluĭ, eĭ privescŭ ca o fără-de-lege de a în- «treprinde ceva împotrivă'ĭ, séŭ de façă séŭ pe taĭnă. Aşa «dar, numaĭ sdrobind şi perḑêndu pênĕ la celŭ maĭ din

www.dacoromanica.ro

«urmă pe aceste trândave trunchĭurĭ ale creştinătăţiĭ, vom «puté noĭ dobêndi adevĕrata gloriă a uneĭ marĭ vitejiĭ şi «marginile dorite ale celor maĭ bogate ţĕrrĭ. Trebuĭe să «'ĭ sdrobim pe toţĭ, Stefane dragă. Alérgă îndată către «ungurĭĭ voştri, lăsaţi în ţinutul Bêrseĭ şi spune-le în nu«mele nostru ceĭa ce aĭ auditŭ. Nobilĭĭ uccişĭ şi ţérra îm«plêndu-se de sêrbĭ şi de românĭ, atuncĭ lesne vom puté «pune mâna pe hotarele Ungarieĭ şi cu încetul vom puté «merge pênĕ la Praga. Acum priimesce douĕ sute colo«nate, preţul credinţeĭ tale şi, de ne va ajuta norocul, veĭ «priimi şi maĭ multŭ.» Acestea ḑicênd, dete drumul luĭ Hatnaǧy, priimind de la dînsul făgăduiala că 'ĭ va fi credinc̈ĭosŭ şi va împlini însărcinarea sa.

Ca Michaĭu să se fi plânsŭ adesé de nemulţumirea nobililor ungurĭ, ca elŭ să'ĭ fi amenințatŭ póte că'ĭ va pedepsi de'şĭ vor urma comploturile lor, acésta este lesne de înţellesŭ; dar ca elŭ să fi avutŭ hotărîrea a 'ĭ uccide, acésta n'avem destulŭ temeĭu a o crede. Elŭ totŭ d'a-una a tăgăduitŭ acésta. De arŭ fi avutŭ unŭ asemené gêndŭ, cum de nu'ĭ uccise într'atâté rônduri, când ĭĭ avea pe toţĭ adunaţĭ la unŭ locŭ cu occasia dietelor séŭ pentru alte priciniĭ. Spre îndeplinirea acestuĭ scopŭ, elŭ nu avea trebuinţă să câştige pe Hadnagy séŭ chiar pe ceĭ 1500 ungurĭ ce formaŭ legiunea din ţinutul Bêrseĭ, avênd destuĭ soldaţĭ în suppunerea cărora avea deplină încredere. Apoĭ chiar, în lipsă de soldaţĭ, spre a se curăţa de nobilĭ, n'avea decât să închiḑă ochiĭ şi să lase pe ţĕrranĭĭ românĭ din Ardélŭ şi pe sĕcuĭ a 'şĭ îndeplini înfocatul lor dorŭ de rĕsbunare asupră-le.

A doua faptă addusă de ungurĭ împotriva luĭ Michaĭu este o scrisóre ce spunŭ că elŭ a scris'o luĭ Tamasfalvi.

www.dacoromanica.ro

Acesta era de némŭ sĕcuĭu şi de maĭ multŭ slujĭa în armia voevoduluĭ, carele pentru vitejia ce arătase în bătt㠄llia de la Sibiĭu, fĭ mărise léfa şi îlŭ făcuse prefectŭ maĭ mare şi căpitanŭ peste sĕcuiĭ din scaunul Mureşuluĭ. În campania Moldoveĭ, fiind-că jăfuise o mŏnăstire, Mich ĭu poruncise să 'ĭ taie capul, dar apoĭ îlŭ ĭertă. Tamasfalvi, precum vom vedé, fu nevrednicŭ de încrederea şi de generositatea domnuluĭ sĕŭ. Scrisórea ce spunŭ că Michaĭu íĭ scrise, arŭ fi sunatŭ aşa: «Tamasfalvi! În cele maĭ «marĭ greutăţĭ, în minutele cele maĭ critice, noĭ amŭ în«cercatŭ şi nicĭ o-dată nu ne amŭ înduoitŭ de jertfirea ta «pentru noĭ, cunnoscênd vitejia ta, talentele tale şi cre«dinţa ta. Când veĭ vedé acéstă carte, desfăşurăţĭ stégu«rile şi pune-le în calle cu ostaşiĭ tĕĭ, pe unde veĭ sci că «se află *vre o tabĕră de nobilĭ*, du-te acolo în grabă şi «uccide'ĭ pênĕ la celŭ maĭ de pe urmă. Tu veĭ priimi «peste puçine ḑile o mare şi însemnată dovadă de recun«noscinţa mea.» Scrisórea acésta, adevĕrată fiind, nu dovedesce âncŏ ceĭa ce aci aŭ cugetatŭ ungurĭĭ a o face să dovedĭască. Ea se vede a fi scrisă după răscóla nobililor şi atuncĭ Michaĭu era în dreptŭ a porunci să se răsipĭască şi să se uccidă nobiliĭ adunaţĭ *în tabere*.

VIII.

Într'aceĭa, George Mako, capul legiuneĭ de ungurĭ ce se afla în ţérra Bêrseĭ, de pre înţellegerea ce amŭ vĕḑutŭ că avuse cu Moise Sĕcuĭul, nu numaĭ că lucra mereŭ a face pe ostaşiĭ ce commanda să se revolteze împotriva luĭ Michaĭu, dar âncŏ îndemna de façă şi pe alţĭ prietenĭ aĭ luĭ ca să stea gata pentru răscólă. Unul dintr'aceştĭ prie-

www.dacoromanica.ro

tenĭ trămise luĭ Michaĭu-Vodă nisce scrisorĭ priimite de la Mako, unde 'ĭ ḑicea : «Să aĭ de sigurŭ că nelegĭuitul Mi-«chaĭu-Vodă conspiră mórtea tutulor nobililor. De aceĭa, «trebuĭe prin tóte chipurile, prin înşelare séŭ prin silă, «de se va puté, să 'lŭ perdem pe dînsul maĭ dinainte. Ia-«tă-mĕ eŭ, chiar de m'arŭ chiăma elŭ lîngă dînsul, nu «mĕ voĭu duce, ci cu soldaţĭ alleşĭ, pe cari credŭ că 'ĭ voĭu «îndupleca lesne să'şĭ scape sângele şi patria lor, voĭu a-«păra naţia mea pênĕ la celŭ din urmă suspinŭ împotriva «cruḑimeĭ acestuĭ tirannŭ. Nu mĕ îndoĭescŭ că veĭ face «asemené.» Aflând apoĭ Mako că aceste scrisorĭ aŭ picatŭ în mânele luĭ Michaĭu, scrise luĭ Stefanŭ Halmagyi, no-bilŭ ungurŭ prietenŭ alŭ sĕŭ, carele se afla în slujbă pré de-aprópe a domnuluĭ, de a'ĭ trămite cum va sci înapoĭ acele cărţĭ scrise în glumă, fiindu'ĭ témă a lăsa în mâna luĭ Michaĭu, acea dovadă materială cu care puté fi trasŭ în judicată. Dar Halmagyi, şi elŭ prietinŭ necredincĭosŭ, spuse tóte domnuluĭ şi se sili şi elŭ prin multe cuvinte a 'lŭ face să întórcă acea carte luĭ Mako; unul din cuvin-tele sale era că «dând înapoĭ acele cărţĭ va ridica orĭ ce «neîncredere de la Mako şi că liniştindu'lŭ şi mântuin-«du'lŭ de temerea pedepsiĭ ce îlŭ aştéptă, va puté lesne «să'lŭ tragă la cuntea sa». Dar Michaĭu-Vodă rĕspunse : «Nu se póte, fĕtul meŭ, nicĭ se cuvine a da o scrisóre a-«tât de obraznică şi atâtŭ de primejdiósă, la celŭ carele a «scris'o. Ea este o dovadă a viclenieĭ luĭ împotriva mea «şi o mărturiă temeĭnică a drepteĭ pedepse ce am hotărîtŭ «a'ĭ face.» Cu tóte acestea junele Halmagyi înduplecă pe domnŭ a rupe o parte pe care să o ţină ca o dovadă de dreptatea pedepseĭ ce ĭĭ hotărîse şi să'ĭ dea pe cele-l-alte spre a le trămite înapoĭ luĭ George Mako. Halmagyi duse

www.dacoromanica.ro

aceste scrisorĭ luĭ Mako, asigurându'lŭ că domnul nicĭ le vĕḑuse, nicĭ le citise; dar Mako, băgênd de sémă că lipsesce o parte din ele, îĭ crescu temerea şi, cu tóte că domnul îlŭ chiămă prin carte a veni cu soldaţiĭ în taběra sa, elŭ rĕmase statornicŭ pe lîngă hotărîrea luĭ de maĭ nainte de a nu merge. Elŭ nu stătu ânsĕ în nelucrare, ci în tótă ḑioa rĕspândĭa vorbă printre ostaşiĭ sĕĭ că Michaĭu voĭesce a uccide pe toţĭ ungurĭĭ, vorbă care se mărĭà trecênd din gură în gură, fiă-care de pre obiceĭu maĭ adăogind ceva de la sine; elŭ se silĭa astfelŭ a adduce pe soldaţiĭ mâniaţĭ prin aceste vorbe a se revolta asupra domnuluĭ. Pe de altă parte Michaĭu îlŭ chiăma mereŭ prin scrisorĭ a veni la Alba cu oştile allese şi cu nobiliĭ ce avea sub poruncĭ, fiind gata a întreprinde o expediţiă împotriva Turcilor. Vĕḑênd ânsĕ că sub nicĭ unŭ cuvêntŭ nu póte birui îndĕrĕtnicia luĭ George Mako, Michaĭu plecatŭ maĭ multŭ spre mijlóce blânde şi împăcătóre, chiămă la sine pe Grigorie Mako, fratele luĭ George, ostaşŭ curagĭosŭ şi acesta, dar maĭ dulce la caracterŭ decât frate-sĕŭ şi pe care îlŭ avea în de bine, fiindu'ĭ fórte credincĭosŭ şi îlŭ trămise cu însărcinare ca să caute a îndupleca pe fratele luĭ şi să 'lŭ adducă la Alba-Iulia. Acesta se duse lîngă frate-sĕŭ, dar nu isbuti într'alt-ceva fără numaĭ să facă pe George Mako a trămite domnuluĭ, în numele legiuneĭ întregĭ, pe Martin Vereş şi pe George Borşai cu sarcină de a 'ĭ ḑice că: «ostaşiĭ nu potŭ veni lîngă domnŭ pênĕ «nu li se va trămite léfa pe patru lunĭ ce nu li se plătise «încŏ; afóră de acésta, că eĭ se rógă ca domnul să ĭea în «băgare de sémă cum că eĭ l'aŭ slujitŭ cu bărbăţiă şi că «acum s'a respânditŭ o gróznică vorbă despre hotărîrea «ce domnul arŭ fi luatŭ de a'ĭ da pe toţĭ jertfă morţeĭ;

www.dacoromanica.ro

«că soldaţiĭ, înspăimêntaţĭ de acésta, se temŭ a se îm-«preuna cu oştile tabereĭ; că chiar déca acestŭ sgomotŭ «nu are temeĭu, elŭ ânsĕ făcuse o aşa mare întipărire a-«supra spiritului oştilor, încât sub nicĭ o pricinuire eĭ nu «vor merge la dînsul, de nu le va trămite maĭ nainte «cărţĭ care se declare de mincinosŭ acestŭ sgomotŭ.» Au-ḑind Michaĭu acestea de la deputaţĭ, rĕmase încremenitŭ de mirare şi de cĭudă, din aceste nevrednice vorbe împrăştiate de voitoriĭ de rĕŭ. Elŭ respunse jurându-se pe totŭ ce are maĭ sântŭ, pe viéţa, norocirea, femeia şi copiiĭ sĕĭ, că nicĭ o-dată n'a meditatŭ unŭ asemené proiectŭ. «Arŭ trebui să amŭ o inimă de ferŭ spre a nu recunnósce «meritele şi faptele lor cele bune; arŭ fi cea maĭ mare «nemulţumire din parte'mĭ de a trata pe nisce veteranĭ «ce m'aŭ slujitŭ aşa de bine pe mine şi pe copiiĭ meĭ, ca «nisce făcĕtorĭ de rele vrednicĭ de pedépsă. Decĭ să nu se «maĭ témă nimenĭ de aceste sgomote mincinóse, semănate «de turburătoriĭ păceĭ obştescĭ şi de duşmaniĭ norocu-«reĭ mele. Le voĭu da acele cărţĭ de încredinţare unde se «vor arăta gêndurile mele; asemené le voĭu plăti şi léfa «ce maĭ aŭ a lua.» Dar aceste asigurărĭ curate şi sincere, zadarnice eraŭ, căcĭ Maḳo, ca şi nobiliĭ, cari bine sciaŭ că tóte acele sgomote scornite de dînşiĭ eraŭ mincinóse, rĕmâneaŭ statornicĭ în hotărîrea lor de a duce complotul pênĕ la sfîrşitŭ.

IX.

Tóte aceste fapte de care atinserăm pênĕ acum într'acéstă carte se petrecură în cursul luneĭ luĭ augustŭ 1600. Pe la capĕtul acesteĭ luni, fiind lucrurile într'acéstă stare

www.dacoromanica.ro

între domnŭ şi George Mako, Stefanŭ Csaki cu vre o câţi-va magnaţi conjuraţiĭ luĭ, se adunară la Cluşŭ, unde ţineaŭ svaturĭ taĭnice cum vor face spre a împărtăşi proiectele lor nobilimeĭ şi a scula ţérra; hotărîră a trămite veste taĭnică la fiă-care d'a se afla la o ḑi hotărîtă în câmpiile vecine de oraşul Turda. Michaĭu-Vodă auḑind despre acéstă adunare a nobililor la Cluşŭ şi bănuind din cele ce scia despre complotul unor nobilĭ din Moldova că vor să chiăme pe Sigismundŭ şi pe Zamoisky, precum şi din scrisorile luĭ Mako că este óre-care mişcare în Ardélŭ, trămise răspunsŭ nobililor adunaţi în Cluşŭ să vină îndată la curtea luĭ. Dar aceştia, sciindu-se vinovaţi, se temură, se scuzară cu deosebite pricinuirĭ şi îndată se şi răspândiră.

În vreme ce acestea se petreceaŭ în Ardélŭ, Michaĭu priimi veste sigură din Polonia că Zamoisky, Ieremia Movilă şi Sigismundŭ Bathori cu o puternică armată staŭ gata a intra în Transilvania. Îndată elŭ porni olăcarĭ spre Casovia către George Basta, ca să 'lŭ invite precum îĭ şi era poruncitŭ prin cărţi de archiducele Mattheĭu, cu cea maĭ mare grabă a veni cu óstea sa spre a se împreuna cu domnul la Alba-Iulia, rugându'lĭ fórte că, de va vedé cum că nu póte ajunge la vreme cu pedestrimea, să'ĭ trămită înainte cât maĭ curênd duoĕ miĭ călăreţi. Trămişiĭ luĭ Michaĭu întêmpinară pe Basta, duoĕ marşurĭ de Casovia, în calle spre Ardélŭ. Printr'o coincidenţă, lesne de înţellesŭ de pre cele ce am vĕḑutŭ înapoĭ, pe când nobiliĭ se adunaŭ la Cluşŭ şi hotăraŭ ḑioa de isbucnirea revolteĭ, Basta se mişcase şi elŭ din Casovia, la 2 septemvrie (1600) şi luase callea spre hotarele ardelene. Elŭ avea cu dînsul pe colonelul Rottowitz cu o miiă de căl-

www.dacoromanica.ro

lăreţĭ reiterĭ, unŭ regimentŭ de o miiă pedestraşĭ toţĭ din Silesia, regimentul luĭ Pezen de treĭ miĭ de Nemţĭ, apoĭ o sémă de oştĭ din partea loculuĭ, în patru companiĭ numaĭ de călărime de rôndŭ nemţéscă şi compania guardieĭ sale de călărime vallonă, cu vre o câţĭ-va husarĭ şi haĭducĭ. Peste totŭ, óstea sa se urca la şépte miĭ ómenĭ pedestrime şi călărime şi nouĕ tunurĭ, din care treĭ de batteriă şi şése de campaniă cu tóte cele trebuincĭóse. Basta, dinainté trămişilor luĭ Michaĭu, se prefăcu că are mare prieteniă către domnul lor şi se arătă fórte voĭosŭ a'ĭ veni întru ajutorŭ. Elŭ le dise că nu póte, fără de a face o mare nesocotinţă şi a se pune în primejdiă, a porni 'naiute, cum cerea Michaĭu, călărimea sa de care simte nevoiă pentru a sprijini pedestrimea prin câmpiile pe unde are să trécă şi unde póte să fie isbitŭ de Turcĭ, Poloni şi Tătarĭ; dar făgăduĭa că, în cea maĭ mare grabă putincĭósă, va alerga cu tótă óstea spre a da ascultare poruncilor cesaruluĭ şi a sluji pe Michaĭu într'o aşa frumósă occasiă. Trămişiĭ se întórseră spre a duce acestŭ răspunsŭ luĭ Michaĭu, ĭar Basta, trecênd rîul Tisa şi câmpia Kalló cu o iuţélă neauditĕ, îşĭ duse óstea pe la Satmarŭ la hotarele Ardélululuĭ şi se opri la satul Maitinŭ, spre a priveghĭa cele ce se petreceaŭ în Transilvania.

X

Michaĭu-Vodă, sperând că Basta va sosi în ajutorul sĕŭ, poruncise la toţĭ aĭ ţĕrriĭ d'a veni armaţĭ în tabĕra de lângă oraşul săsescŭ numitŭ Sas-Sebeşŭ. Aci se adunară îndată toţĭ ostaşiĭ, românĭ, poloni, cazacĭ şi sĕcuĭ toţĭ, osebitŭ de călăreţiĭ din scaunele Mureşuluĭ şi

www.dacoromanica.ro

Arieşuluĭ; dar nobiliĭ unguri, de pe cum li se dedese cuvêntul de magnaţiĭ conjuraţĭ, se adunară cu toţiĭ lûngă oraşul Turda în câmpia numită *Keresztes*, lûngă rîul Arieşuluĭ şi tăbĕrîră acolo. Vĕdênd Michaĭu că nobiliĭ nu înaintézză maĭ încóce de Turda, începu a le da zorŭ şi le porunci ca în treĭ ḑile să porniască spre Alba-Iulia. Dar nobiliĭ, dând de aḑĭ pênĕ mâne, îĭ trămiseră pe Gabrielŭ Banfi ca să arate domnuluĭ cuvintele care îĭ opria d'a veni la Sas-Sebeşŭ, dintre care cele maĭ de căpeteniă eraŭ: că în ţinutul Albeĭ şi alŭ Sebeşuluĭ, care sunt pustiite prin atâta soldăţime şi prin ómeniĭ curţiĭ ce alérgă mereŭ într'o parte şi într'alta, nu potŭ găsi nutreţŭ de caĭ, în vreme ce la Turda sunt liveḑĭ şi păşunĭ îndestule de vite, şi că şi viéţa ómenilor este acolo maĭ lesne; că toţĭ comiţiĭ ce se află duşĭ ca să strîngă contribuţiile hotărîte de dietă âncŏ n'aŭ sositŭ, dar că eĭ staŭ gata la celŭ d'âncéiu semnŭ alŭ domnuluĭ să mérgă unde le va porunci. «Astfelŭ, ḑice Bethlen, nobiliĭ, ca nisce păserĭ care aŭ să «fie prinse în cursă, vôlturaŭ împrejurul laçurilor ce pe «ascunsŭ eĭ întinseseră luĭ Michaĭu». Acesta păru a se domoli prin cuvintele luĭ Banfi şi făcu cunnoscutŭ magnaţilor şi nobililor ca să vină la Alba-Iulia fiă-care cu câte o slugă, lăsând cele-l-alte oştĭ ale lor în tabĕră, fiindcă împrejurările cereaŭ ca să le communice lucruri de interesŭ publicŭ. Pretinde Bethlen că acéstă chiămare era cu gêndŭ ca să 'ĭ omóre; că banul Mihalcea dedese acestŭ svatŭ, pe care 'lŭ aprobase cea maĭ mare parte din boĭerĭ, ḑicênd că va peri domnul de nu va face să péră nobilimea; dar Radu Buzescu, carele era aplecatŭ cŏtre unguri, cŏcĭ slujise odinióră ca stolnicŭ pe Stefanŭ Bathori când era acesta prinçŭ în Ardélŭ, fu de părere să se întrebuinţeze

www.dacoromanica.ro

mijlóce blânde cŏtre nobilĭ, fiind maĭ lesne a le câştiga dragostea decât a le însufla temere. Este anevoiă de înţellesŭ cum Michaĭu a pututŭ crede că nobiliĭ, cari nu voĭaŭ să vină la dînsul cu oştile lor, vor veni fŏră de oştĭ. Nu se póte tăgădui că acum nu maĭ era de întârdiatŭ. Trebuĭa a merge asupra acelor nobilĭ cari îndrăznĭaŭ a nu da ascultare poruncilor domnuluĭ lor, a le împrăştia oştile âncŏ nehotărîte şi neadunate tóte şi a pedepsi pe capiĭ conjuraţieĭ; ĭar de apucaŭ eĭ a se întemeĭa în puterĭ, trebuĭa a face unŭ apelŭ poporuluĭ românŭ şi sĕcuĭu şi, insurecţieĭ nobililor, a respunde printr'o insurecţiă poporană. Cu acéstă pîrghiă puternică în mână şi sprijinind armia naţionalĕ cu óstea sa regulată ce avea în léfă, Michaĭu arŭ fi fostŭ sigurŭ de a nimicnici orĭ-ce putere duşmană în Ardélŭ. Adevĕrŭ că furia poporuluĭ arŭ fi cuceritŭ tótă nobilimea. Fiă! péră! cŏcĭ 'şĭ-a meritatŭ peirea. Din nenorocire Michaĭu nu pricepu nicĭ-odată că în poporŭ şi numaĭ în poporŭ era adevĕrata luĭ putere, adevĕratul luĭ sprijinŭ. Elŭ le căutase când în nobilime, când în armata şi în oştile mercenariĭ, când în ocrotirea Austrieĭ. De-şi ânsĕ apăsând poporul séŭ nefăcênd nimicŭ pentru dînsul, elŭ îşĭ depărtase de la sine inima luĭ, dar poporul, în care simţimêntul naţionalŭ vecĭnicŭ şi curatŭ trăiesce, era âncŏ gata a se scula la chiămarea luĭ. Când ânsĕ Michaĭu se hotărî a o face, era pré târdiŭ. O fatalĭtate orbesce pe Michaĭu, séŭ maĭ bine elŭ este têrîtŭ şi pedepsitŭ prin urmările neapărate ale greşelilor sale. Elŭ, carele a minunatŭ lumea prin îndrăznéla sa, prin ĭuţimea cu care apuca de isbĭa pe duşmanŭ pênĕ a nu prinde acesta de veste, elŭ carele a sdrobitŭ atâţĭ vrăjmaşĭ puternicĭ, acum stă ameţitŭ dinaintĕ răscóleĭ unuĭ cârdŭ de

www.dacoromanica.ro

nobilĭ. În locŭ d'a porni asupră'ĭ, elŭ stă în nelucrare, măgulindu-se cu sperarea ca cu vorba ĭĭ va adduce la cunoscinţă. Asigurarea că Basta ĭĭ va veni în ajutorŭ şi că astfelŭ nobiliĭ, aflându-se prinşĭ între douĕ armiĭ, nu vor îndrăzni să facă nimicŭ, singură numaĭ acésta póte explica óre-cum purtarea luĭ. Astfelŭ ca cum 'şĭ-arŭ fi pusŭ în gêndŭ cu paguba sa să arate neadevĕrul calomniilor annaliştilor ungurĭ asupră'ĭ, în locŭ d'a porni óste în contra nobililor, elŭ trămise în tabĕra lor duoĭ ungurĭ, pe Ioanŭ Kemeny senatorŭ şi pe Stefanŭ Petki răsboĭnicŭ allesŭ (acesta căḑêndu în vină mare, fusese osûnditŭ a i se tăia capul, dar Michaĭu de pe rugăcĭunea senatorilor şi maĭ allesŭ a episcopuluĭ ardelénŭ Naprazdi, luând în privire că elŭ se purtase vitejesce la Lipova şi într'alte părţĭ, flŭ ĭertă), pentru ca dînşiĭ amênduoĭ să afle ce vor nobiliĭ şi să caute a'ĭ împăca prin făgăduĭelĭ.

XI.

Aceştĭ duoĭ trămişĭ ungurĭ trădară încrederea ce Michaĭu puse într'înşiĭ. Sosind în tabĕra nobililor eĭ auḑiră plângerĭ, tânguirĭ ascunse, vĕḑură pe unĭĭ vĕrsând lacrimĭ. Cu tóte că nobiliĭ adunaţĭ în tabĕră eraŭ împotrivitorĭ domuuluĭ, între dînşiĭ ânsĕ nu era nicĭ o unire; nicĭ unul nu îndrăzneĭa a se încredinţa altuĭa. Numaĭ numele luĭ Michaĭu ĭĭ amuţĭa pe toţĭ şi de-şi sciaŭ că sufferŭ totŭ de o durere, nimenĭ nu cuteza a descoperi rana communĕ. «Corturile rĕsunaŭ de suspinărĭ şi de vaĭete; arŭ fi ḑisŭ «cineva că 'sŭ nisce ómenĭ isbiţĭ fără veste de focul trăs-«netuluĭ, spăimêntaţĭ de sgomotul tunetuluĭ, cari arată «printr'o căutătură neghĭóbă că otrava uneĭ duhorĭ putu-

www.dacoromanica.ro

«róse 'ĭ a pĕtrunsŭ cu totul». Astfelŭ ĭĭ descrie chĭar şĭ istoricul ungurŭ Bethlen. Puçinĭ eraŭ aceĭa cari aveaŭ curagĭul de a vĕrsa mânia ce ferbea în inima lor, şi chiar aceĭa, vorbind încetŭ şi numaĭ cŏtre prietenĭ, ḑiceaŭ că «voevodul este unŭ înşelătorŭ, unŭ adevĕratŭ turcŭ şi că «trebuĭe a se mântui prin orĭ-ce mijlocŭ de acéstă peire». Cu tóte că pusese în capul ósteĭ lor pe Stefanŭ Csaki, dar sciindu'lŭ favorisatŭ şi entusiastŭ de Michaĭu, nimĕnĭ nu avea încredere într'însul şi nimenĭ chĭar din prietenĭĭ sĕĭ nu îndrăzneĭa dinainté luĭ a spune ceva împotriva domnuluĭ, nicĭ măcar în glumă. In acéstă stare de spaĭmă şi desfiélă reciprocă în care se aflaŭ nobilĭĭ, arŭ fi fostŭ fórte lesne a'ĭ răsipi déca Michaĭu, pe lângă soliă şi vorbe blânde, arŭ fi înaintatŭ îndată spre dînşiĭ cu armia sa. Arŭ fi fostŭ asemené cu putinţă, atuncĭ la începutŭ a 'ĭ împăca şi prin vorbe şi cu făgăduielĭ, déca trămişiĭ luĭ Michaĭu, în locŭ d'a căuta să facă pace, nu aţiţaŭ âncŏ maĭ multŭ pe nobilĭ şi nu ĭĭ apropiaŭ unul de altul. Csaki, înţelegênd inima luĭ Ioanŭ Kemeny şi a luĭ Petki, trămişiĭ luĭ Michaĭu şi simţind obiectul neîncrederei tutulor, se adresă cŏtre dînşiĭ, ḑicêndu-le: «Îndrăzni-voĭu «a vorbi cu siguranţă dinainté vóstră?» — «Dar noĭ «dinainte'ţĭ?» răspunseră eĭ. Csaki ĭĭ asigură dându'şĭ cuvêntul şi mâna dréptă. Atuncĭ aceştia îlŭ îndemnară a nu perde vreme. Conjuraţiĭ toţĭ cari eraŭ înţelegĭ uniĭ cu alţiĭ se întruniră. Eĭ convocară o adunare generalĕ a nobililor, în care Csaki luă cuvêntul şi ĭĭ îndemnă cu multă elocuenţă «a scutura jugul unuĭ domnŭ străinŭ, barbarŭ «şi tirannŭ, carele a juratŭ peirea lor şi carele pentru a- «césta voeĭsce a se folosi de occasia de façă, când se află «toţĭ adunaţĭ la unŭ locŭ şi armaţĭ şi când óstea cesaru-

www.dacoromanica.ro

«luĭ nu e departe». Elŭ sfêrşi propuind ca «să trămită «adunarea solĭ la Basta generalul Ungarieĭ de susŭ, ca- «rele acum se află la hotarŭ, spre a'lŭ chiăma în ajutorŭ, «arătându'ĭ că a venitŭ vremea ca să dobêndĭască Ardé- «lul pe séma împĕratuluĭ, să'şĭ isbêndĭască despre Michaĭu «şi totŭ de o dată pe dînşiĭ să'ĭ mântuĭască de tirannia «acestuĭ omŭ.»

Avu mare putere cuvêntarea luĭ Csaki asupra nobililor adunaţĭ, nu spre a cresce ura lor cŏtre Michaĭu, dar spre a'ĭ hotărî la rĕsbunare. Îndată eĭ alleseră din sînul lor pe Franciscŭ Alord şi pe Gabrielŭ Haller ca să mérgă lângă Basta, însărcinându'ĭ ca să'lŭ rógo «a le da a- «jutorŭ spre a se mântui de jugul şi cŏrmuirea cruntă a «luĭ Michaĭu, să 'ĭ spună că voevodul este alliatŭ taĭ- «nicŭ alŭ Turcilor; că d'abié dedese drumul trămisuluĭ de «la împĕratul Rudolfŭ, când priimi cu mare pompă pe tră- «misul turcŭ, carele îĭ dedese spre întărirea domnieĭ, sem- «nele de la împĕratul turcescŭ; că eĭ făgăduĭescŭ o vecĭnică «credinţă împĕratuluĭ Rudolfŭ, cŏtre carele sûnt şi de maĭ «nainte legaţĭ; că primejdia grăbesce; paloşul domnuluĭ a- «meninţă acum capetele ungurilor; că după nimicnicirea «lor, acestŭ trufaşŭ barbarŭ va merge cu sabia şi focul în «mânĭ să'şĭ cerce norocul spre Casovia, de pe cum se făgă- «duise mareluĭ vizirŭ Ibraim-Paşa; că déca Basta nu le va «da ajutorul aşteptatŭ, eĭ cari sunt hotărîţĭ a nu maĭ su- «feri pe Michaĭu, se vor vedé nevoiţĭ séŭ a chiăma pe Si- «gismundŭ ce este la hotarŭ cu óste puternică, séŭ a cere «ajutorul sultanuluĭ turcescŭ.»

Nimicŭ nu era maĭ neadevĕratŭ decât aceste învinovăţirĭ ce adduceaŭ Unguriĭ luĭ Michaĭu. În locŭ d'a se arăta tirannŭ cŏtre nobilĭ, elŭ le mântuise viéţa de furia Sĕ-

www.dacoromanica.ro

cuilor şi a Românilor; în locŭ d'a'ĭ uccide de pe cum făcuse Sigismundŭ, pe carele eĭ dorĭaŭ a'lŭ avé domnŭ în locul luĭ Michaĭu, acesta nu pedepsise pe nimenĭ fără vină şi judecată, ba âncŏ pe mulţĭ din ceĭ osûndiţĭ, îĭ ĭertă. Elŭ păstrase starea şi privilegiele lor cu paguba Românilor şi cu propria sa scădere; păstrase cu scumpătate constituţia ţĕrreĭ, nu făcuse nicĭ o schimbare în legĭ, nu scosese nicĭ o dajdiă fără învoirea dieteĭ şi nu siluise hotărîrile aceştia, de pe cum într'atâté rônduriĭ făcuse Sigismundŭ. Pe lângă acésta e învederatŭ că nu elŭ era taĭnicŭ alliatŭ alŭ Turcilor, ci tocmaĭ nobiliĭ, cari în faţă se arătaŭ plecaţĭ împĕratuluĭ, ĭar pe ascunsŭ îşĭ daŭ mâna cu Sigismundŭ, cu Poloniĭ şi cu Turciĭ, nobiliĭ ale căror viclene urmărĭ nu întârdiară a esşi la ivélă. Pe nădejdea luĭ Sigismundŭ şi a Polonilor maĭ multŭ se sculaseră eĭ şi décă acum se adresaŭ cŏtre Basta, acésta o făceaŭ de nevoiă, cŏcĭ Bathori şi alliaţiĭ luĭ eraŭ âncŏ departe, âncŏ nu pregătiţĭ şi lor le era témă de a nu fi isbiţĭ de Michaĭu în grabă; pentru aceĭa se îndreptară la Basta pe care îlŭ sciaŭ aprópe şi gata a'ĭ ajuta. Gêndind nobiliĭ că elŭ va voì unŭ actŭ publicŭ de credinţă, deteră deputaţilor spre a i le duce, cărţĭ subscrise cu mânile tutulor stărilor şi pecetluite cu pecetéa lor, în care îşĭ închinaŭ credinţa lor cesaruluĭ Rudolfŭ.

XII.

Dupĕ ce porniră pe aceştĭ deputaţĭ la Basta, nobiliĭ trămiseră alţiĭ luĭ George Mako, ca să'lŭ róge, de'ĭ este scumpă mântuirea patrieĭ, să vină îndată la dînşiĭ cu oştile ce elŭ commanda. Aflând acésta, Mako lăsă ţinutul

www.dacoromanica.ro

Bêrseĭ şi se îndreptă spre oraşul Mediaşŭ. Când priimiră veste nobiliĭ de sosirea luĭ la Mediaşŭ, îĭ trămiseră pe Nicolae Bogathi ca să'ĭ făgăduĭască, între alte lucruri, că «eĭ nu'şĭ vor maĭ adduce aminte de relele ce elŭ le a fă-«cutŭ de curêndŭ, că nu'ĭ vor lua nicĭ odată fără despăgu-«bire şi fără o judecată maĭ dinainte moşiile ce voevodul «îĭ încredinţase şi că âncŏ îĭ vor dărui léfa pe duoĕ lunĭ»; şi spre a da maĭ multŭ temeĭu acestor făgăduĭelĭ, îĭ trămiseră în acelaşĭ oraşŭ unde âncŏ se afla, pe Ioanŭ Kemeny şi pe Stefanŭ Petki, cari veniseră la dînşiĭ de la Michaĭu, ca să'lŭ róge a'şĭ adduce aminte de naţia ungară din care şi elŭ se trage, de a urma ceĭa ce a începutŭ, de a veni în taběra de la Turda a'şĭ unì puterile sale cu ale lor, spre a depărta din ţérră unŭ tirannŭ crudŭ, de a nu se teme de unŭ poporŭ căruĭa norocul a slujitŭ maĭ multŭ decât curagĭul.

În vremea acésta, curieriĭ vestiră luĭ Michaĭu că Mako, stăruind în îndĕrĕtnicia sa, în locŭ d'a merge cu óstea sa la Alba-Iulia, de pre cum îĭ poruucise, s'a dusŭ la Mediaşŭ. Ţinêndu-se de hotărîrea sa d'a âmbla cu binele şi a'ĭ linişti şi domoli maĭ multŭ cu mijlóce împăcĭuitóre, Michaĭu găti duoĕ solîĭ, una către soldaţiĭ luĭ Mako, pnind în capu'ĭ pe Ioanŭ Nemeş cu însărcinarea de a astêmpĕra minţile oştilor şi a le ridica orĭ-ce bănuială, plângêndu-se de răscóla lor, chiămându'ĭ la datorià, ca nu în acestŭ minutŭ greŭ pentru creştinĭ să'lŭ pună în nevoĭă a'ĭ pedepsi, pe dînsul carele în ţotŭ d'a-una a fostŭ binevoitorŭ către dînşiĭ şi nu eĭ să fie o stavilă la bunele şi cuviósele sale strădaniĭ. Cea-l-altă solià, compusă de Pangratie Sennyei şi de vistierul Stoĭca, românŭ ispravnicŭ alŭ palatuluĭ, care de curênd se întorsese de la

www.dacoromanica.ro

Pilna, unde fusese trămisŭ ambasadorŭ cŏtre împĕratuĭ Rudolfŭ, avea a merge în taběra nobililor la Turda. Eĭ eraŭ însărcinaţĭ să dea de mincĭună sgomotul rĕspânditŭ printre nobilĭ că elŭ voĭesce peirea lor. Cu aceştia dete împreună şi pe trămisul cŏtre Mako, spre a 'lŭ presenta nobilimeĭ. Ajungênd cu toţiĭ la Turda, aceştĭ deputaţĭ, dinainté tutulor nobililor adunaţĭ, façă fiind şi duoĭ solĭ trămişĭ de George Mako, îşĭ împlinirĕ misia ce le era încredinţată. Făcêndu-se tăcere, vistierul Stoĭca, cu gravitatea sa obicĭnuită, astfelŭ cuvêntă: «Cu mare părere «de rĕŭ a aflatŭ domnul rĕsvrătirea luĭ George Mako şi «răscóla legiuneĭ sale, răscólă ce elŭ n'a întĕrîtatŭ prin «nicĭ o nedreptate, fiind mulţumitŭ de bunele slujbe «ale eĭ pênĕ acum; elŭ nu cunnósce pricina uneĭ aşa «fŏră de veste desbinărĭ şi bănuĭe că póte ea arŭ fi efectul «uneĭ mişcărĭ pricinuită printr'unŭ sgomotŭ mincinosŭ, «maĭ multŭ decâtŭ printr'o veste sigură. Déca eĭ aŭ fostŭ «îndemnaţĭ la acéstă îndêrjire nesocotită, cŏcĭ le a rĕmasŭ «simbria neplătită, ĭată că le a trămisŭ prin Ioanŭ Ne- «meş simbria pe patru lunĭ întregĭ; de aŭ altă temere, «să o părăsĭască, cŏcĭ domnul le a trămisŭ cărţĭ de în- «credinţare la care totŭ creştinul trebuĭe să se încrédă. «Décă sunt ceva vinovaţĭ în legătura făcută cu Sigis- «mundŭ, domnul îĭ îmbiézĕ cu uĭtare şi cu o ĭertare de- «plină. Cu maĭ mare părere de rĕŭ a aflatŭ domnul că «nobilimea s'a turburatŭ de óre-care larmă rĕsvrătitóre «care dă domnuluĭ gênduri mincinóse şi nelegĭuite; elŭ «ĭea de marturŭ pe Dumneḑeŭ şi pe sânţĭ că n'are ni- «micŭ maĭ scumpŭ ca sângele nobililor; nimicŭ nu are «maĭ la inimă fŏră numaĭ de a păstra legile lor cele vechĭ «şi ale patrieĭ, şi elŭ stă gata a rĕsplăti fiă-căruĭa de pre «meritele sale.»

www.dacoromanica.ro

Abié sfêrşi Stoïca cuvêntul şi ceĭ duoĭ trămişĭ aĭ luĭ George Mako strigară «că toţi socii lor de arme nu vor să «mérgă a se împreună cu domnul, că eĭ nu maĭ vor să «slujïască sub stégurile luĭ, că eĭ vor maĭ bine să trécă «îndată în Ungaria, unde vor găsi vechïa libertate a pa«trieĭ, administraţia dreptăţiĭ, siguranţa pentru viéţa lor «şi milostivirea împĕratuluĭ, că în zadar Stoïca ostenesce «urechile lor printr'atâté vorbe, cŏcĭ Mako a şi hotărîtŭ «a trece în Ungaria.» Deputaţiĭ românĭ, vĕḑêndu îndĕrĕtnicia lor, nebănuind nimicŭ nicĭ de înţellegerea lor cu nobiliĭ, nicĭ de hotărîrea acestora d'a ridica capŭ şi sabiă împotriva domnuluĭ, creḑêndu vorbele trămişilor luĭ Mako şi gêndind că acesta se va îndrepta spre Cluşŭ ca să trécă în Ungaria, se duseră acolo spre a'lŭ întêmpina. Eĭ aveaŭ de gêndŭ să laude luĭ Mako şi oştilor sale milostivirea domnuluĭ, să se silïască a domoli mânia lor şi să'ĭ adducă în taběra domnuluĭ, séŭ, de nu isbutïaŭ cu vorba, să scóle în numele domnuluĭ pe ţĕrranĭ şi-să uccidă pe soldaţĭ pênĕ la unul. Acésta fusese şi dorinţa luĭ Michaĭu. O asemené hotărîre arŭ fi trebuitŭ a o lua la vreme şi a o întinde preste tótă ţérra. Din nenorocire nu se făcu nimicŭ, nicĭ măcarŭ în acestŭ casŭ în parte. Deputaţiĭ mergêndu la Cluşŭ, aşteptară acolo în zadar maĭ multe ḑile sosirea oştilor luĭ Mako şi, vĕḑêndu că nu maĭ vinŭ, se întórseră la Alba-Iulia lûngă domnŭ fŏră să fi făcutŭ nimicŭ. Asemené şi Ioanŭ Nemeş, ducêndu-se la George Mako, ĭĭ spuse totŭ ce'ĭ ḑisese voevodul, dar simţind că cântă dinainté unuĭ surdŭ şi perḑêndu'şĭ tótă sperarea, se întorse şi elŭ la Michaĭu.

www.dacoromanica.ro

XIII

Intru aceĭa, deputaţiĭ nobililor trămişĭ la generalul Basta ajunseră la Maitinŭ, unde se afla acesta şi, spunêndu'şĭ însărcinarea lor, fură cu multă bună-voinţă şi dragoste priimiţĭ. Basta se arătă multŭ veselŭ şi pré gata a'ĭ sluji şi le făgădui ajutorul şi sosirea sa. Sunt ânsĕ uniĭ annaliştĭ cari, nebănuind că Basta avea instrucţiĭ taĭnice de la împĕratul, instrucţiĭ provocate fŏră înduoĭală de ura luĭ, spre a lucra întru surparea luĭ Michaĭu, pretindŭ că Basta stătu pucinŭ în cumpĕnă, când priimi solia nobililor. Dar şi de este adevĕrată acéstă înduoire a luĭ Basta, e învederatŭ că ea era o prefacere. Maĭ mulţĭ annaliştĭ şi istoricĭ maĭ nouĭ se înduoĭescŭ că Basta arŭ fi pututŭ îndrăzni a nu asculta porunca împĕrătéscă, de nu arŭ fi avutŭ taĭnice instrucţiĭ spre a lucra în contra porunceĭ celeĭ dată de faţă. In adevĕrŭ, urmările curţeĭ austriace sunt destulŭ de cunnoscute şi apoĭ chiar décă Basta, mânatŭ numaĭ de ura sa contra luĭ Michaĭu, a lucratŭ în contra poruncilor împĕratuluĭ sĕŭ, óre acesta, nepedepsind neascultarea luĭ, n'a luatŭ asupră'şĭ tótă rĕspunderea şi nu dă temeĭu dreptŭ la orĭ ce bănuĭală ?

Basta, spre a acoperi respunderea sa personalĕ şi aceĭa a curţeĭ împĕrătescĭ ale cărĭĭ taĭnice instrucţiĭ nu le putea arăta armieĭ sale, căria îĭ spusese că o duce în ajutorul luĭ Michaĭu, spunŭ că convocă unŭ svatŭ de răsboĭu, propunêndu'ĭ a'şĭ da părerea décă trebuĭe a ajuta pe Michaĭu orĭ pe nobiliĭ revoltaţĭ. Treĭ fură părerile în care se împărţiră membriĭ aceluĭ svatŭ. Uniĭ eraŭ de părere d'a nu ajuta nicĭ pe o parte, nicĭ pe alta, ci d'a aştepta să se véḑă esşitul şi a

www.dacoromanica.ro

dobêndi nouĭ porunc ĭ de la împĕratul; alţiĭ, că potrivitŭ poruncilor cesaruluĭ, trebuĭe a merge în ajutorŭ luĭ Michaĭu şi a nu se da ascultare acelor ómenĭ resvrătiţĭ la Turda, rîvnitoĭ mereŭ de lucrurĭ noue şi pre atât străinĭ de împĕrăţia cesaruluĭ, precât sunt înděrětnicĭ şi duşmanĭ luĭ Michaĭu-Vodă; că eĭ nu cerŭ ajutorul luĭ Basta, pentru că ĭubescŭ maĭ bine pe împ ĕratul decât pe Michaĭu, ci numaĭ siliţĭ fiind prin greşala răscóleĭ lor, de a chiăma ajutorul celŭ maĭ vecinŭ. Eĭ adăogeaŭ că bine este ca voevodul să înfrêneze trupa revoltaţilor, fiind nisce ómenĭ îndrăzneţĭ cu mintea şi pururé gata la lucrurĭ noue; astfelŭ apoĭ, când se va lepăda Michaĭu de Ardélŭ, acéstă ţérră va fi maĭ lesne şi maĭ în pace cômruită de miniştriĭ cesaruluĭ. Urma va dovedi că acéstă părere era cea maĭ înţellépţă. A treĭa ânsĕ, pe care Basta o inspiră unuĭ june cu totul închinatŭ luĭ, comitele Tomaso Cauriolo, strejarŭ-maiorŭ generalŭ, şi pe care elŭ o sprijini, era că trebuĭe a se unì cu revoltanţiĭ şi a se folosi de acéstă occasie spre a răpi Ardélul diu mânele usurpătóre şi tirannice ale luĭ Michaĭu; că de-şi poruncă aŭ de a ajuta pe acesta, dar împĕratul nu scie, cum le aŭ aflatŭ eĭ, înşelăcĭunile cu care Michaĭu voĭesce a prăpădi óstea lor şi a se rebela împotriva cesaruluĭ; că prin ajutorul ce vor da nobililor şi mâutuindu'ĭ de Michaĭu, vor îndatora şi maĭ multŭ pe aceştia la credinţă către împĕratul; că cu óstea lor şi cu ceĭ duoĭ-spre-ţece miĭ şi maĭ bine de luptătorĭ ce spunŭ că aŭ nobiliĭ, şi prin aceĭa că Michaĭu nu cunnósce scopurile ce aŭ şi îĭ aştéptă a'ĭ veni întru ajutorŭ, vor puté lesne a'lŭ isbi fără veste şi a'lŭ birui.

Svatul, ce era întocmitŭ de Basta maĭ multŭ de ómenĭ siguri aĭ luĭ, aprobă acéstă părere a comiteluĭ Tomaso

www.dacoromanica.ro

Cauriolo şi Basta «carele de maĭ nainte era hotărîtŭ la «acésta», de pre cum spune istoricul sĕŭ Spontoni, îndată ce priimi din noŭ de la soliĭ nobililor jurămêntul că vor fi pururé credincĭoşĭ cesaruluĭ Rudolfŭ, chiămă la sine pe Rothalt, capul celor patru companiĭ de rôndŭ nemţeşcĭ din călărimea Ungarieĭ de susŭ şi 'ĭ porunci în secretŭ d'a se pune îndată în calle cu călăreţiĭ sĕĭ spre Turda şi de va găsi acolo lucrurile sigure, astfelŭ de pe cum făgăduiseră soliĭ, să se unĭască cu nobiliĭ, asigurându'lŭ că ceal-altă óste în vre o cincĭ ḑile se va împreună cu dînsul. Elŭ ĭĭ porunci să caute a batte locurile şi a lua limbă unde este Michaĭu şi cu ce puterĭ se află; că décă din întêmplare acesta apucând înainté gêndurilor altora, se va fi unitŭ şi împăcatŭ cu nobiliĭ, să'şĭ schimbe hotărîrea şi să mérgă la dînsul să'ĭ spună că, potrivitŭ poruncilor cesaruluĭ, armia ĭĭ vine în ajutorŭ. Astfelŭ Basta, de pe împrejurărĭ, sta gata a trăda séŭ pe Michaĭu séŭ pe nobiliĭ ardelenĭ. Elŭ chiămă apoĭ pe deputaţiĭ nobililor şi stărui multŭ ca nobiliĭ să nu dea bătttălliă voevoduluĭ pênĕ nu va apuca să sosĭască şi dînsul; că décă, de pe natura locurilor, fŏră voĭa lor vor fi siliţĭ a veni în luptă, să se tragă maĭ bine spre Cluşŭ. Într'aceĭaşĭ vreme, se făcea scire tutulor nobililor Ardéluluĭ, tutulor brăslelor de ostaşĭ de a'şĭ adduce aminte de credinţa ce aŭ juratŭ împĕratuluĭ Rudolfŭ, de a părăsi pe voevodŭ şi de a veni în taběra lor.

XIV.

Intorcêndu-se deputaţiĭ în taběra nobililor, le spuse câte le ḑisese Basta. Decĭ eĭ îndată, ascultând svatul acestuĭa, trămitŭ deputaţĭ la Sĕcuiĭ ce ţineaŭ cu Michaĭu ca

www.dacoromanica.ro

să'ĭ îndemne a se unì cu dînşiĭ. Dar Săcuiĭ, recunnoscătorĭ către Michaĭu pentru libertatea ce le dedese şi temêndu-se că de vor veni Unguriĭ ĭar la putere, nu numaĭ că o vor perde cu vremea, dar că âncŏ eĭ vor căuta a'şĭ răsbuna asupră-le pentru mulţiĭ nobilĭ ce omorîseră, răspunseră «că eĭ sunt mulţumiţĭ de unŭ domnŭ aşa mare ca Mi-«chaĭu.» Totŭ într'o vreme nobiliĭ trămiseră la Cazaciĭ luĭ Michaĭu pe Balthazar Vereş şi pe Ioanŭ Zoltai jurisconsultŭ, ca să'ĭ invite a se unì cu dînşiĭ sub bune şi sigure condiţiĭ. Cazaciĭ ânsĕ eraŭ cu totul jertfiţĭ luĭ Michaĭu. Slujind în dobêndă şi ĭubitorĭ de bogăţiă, eĭ căpătaseră multŭ de la voevodul românescŭ şi sperauĭ âncŏ a maĭ căpĕta. Michaĭu, precum am arătatu, avea multă îngrijire pentru ostaşiĭ sĕĭ. Adesé la mese elŭ dăruĭa pe Cazacĭ ca şi pe cele-l-alte oştĭ, cu banĭ, cu caĭ, cu haĭne cusute în firurĭ ce luaŭ vederile prin felurimea colorilor şi a florilor. Astfelŭ tótă armia sa era frumosŭ împodobită şi mêndră de strălucitórele eĭ îmbrăcămintĭ, cât şi de vitejia eĭ. Adesé Michaĭu, când le da darurĭ séŭ léfa, îĭ îndemna să stea credincĭoşĭ pe lîngă prietenia şi norocul luĭ şi le ḑicea : «Maĭ adăstaţĭ puçinŭ, ostaşĭ, şi vĕ «voĭu duce într'o ţérră, unde se găsescŭ cu îmbilşugare, «mătasea, aurul, diamantele şi totŭ felul de avuţiĭ.» Aceste făgăduĭelĭ şi buna-voinţă ce Michaĭu arăta oştilor, lipiseră cu totul inimile Cazacilor de dînsul şi, când deputaţiĭ nobililor se duseră să'ĭ îndemne ca să se tragă din partea voevoduluĭ, înfuriaţĭ eĭ ucciseră îndată pe Balthazar Vereş şi duseră domnuluĭ tóte cărţile ce le trămiseseră nobiliĭ. Soçul luĭ Balthazar, jurisconsultul Ioanŭ Zoltai d'abié scăpă; pe când elŭ se silĭa a dovedi Cazacilor că, potrivitŭ legilor luĭ Justinianŭ, eĭ aŭ drepte cu-

www.dacoromanica.ro

vinte de a părăsi pe Michaĭu, aceştia năvăliră asupră'ĭ siluindu'lŭ, băttêndu'lŭ şi rupêndu'ĭ haĭnele, încât cu greŭ apucă de scăpă în strîmtorile munţilor.

Fură maĭ norociţĭ nobiliĭ cu alte oştĭ. Eĭ rugaseră âncŏ să vină la dînşiĭ pe pedestraşiĭ pretorianĭ aĭ voevoduluĭ, cari eraŭ în numĕrŭ de şépte sute şi pe călăreţiĭ beşliĭ, ambele cete, compuse de Ungurĭ; dar pedestraşiĭ avură anevoinţă a fugi, căcĭ domnul, simţind gêndurile lor, ĭĭ sili a sta în frêul disciplineĭ, uccigênd câţĭ-va centurionĭ aĭ lor şi închidênd pe toţĭ ceĭ-l-alţĭ într'o grădină îngrădită cu zidurĭ ce se afla lângă camerile sale. Acéstă grădină, în care Michaĭu clădi o baiă frumósă, fu maĭ târdiŭ făcută cetăţuiă de prinçul Ardéluluĭ Gabrielŭ Bethlen. Câţĭ-va din aceştĭ pedestraşĭ, cari putură scăpa, fură uccişĭ în calle prin paznicĭĭ orônduiţĭ de stréjă de către Michaĭu şi fórte puçinĭ, făcênd unŭ mare ocolŭ, ajunseră târdiŭ şi tocmaĭ după bătttaiă în taběra nobililor. Călăreţiĭ beşliĭ isbutiră maĭ bine. Intr'unŭ semnŭ hotărîtŭ, eĭ se sculară cu toţiĭ şi se duseră la Turda a se unì cu nobiliĭ. Pe lângă dînşiĭ se luă şi Ioanŭ Iacobini, unŭ tênĕrŭ cu învĕţătură, ce era secretarŭ la cancellaria domnuluĭ. Elŭ fusese maĭ nainte în aceĭaşĭ calitate pe lângă Sigismundŭ Bathori şi, însoçind pe acestŭ prinçŭ în expediţia sa din ţérra Românéscă împotriva luĭ Sinan vizirul la 1595, descrise acéstă campaniă.

XV

Nobiliĭ trămiseseră asemené, âncŏ din 2 septemvrie, scrisorĭ la Saşiĭ din Braşovŭ şi Sibiĭu spre a'ĭ trage în partea lor, părăsind pe Michaĭu. Saşiĭânsĕ necunnoscênd

www.dacoromanica.ro

mărimea mişcăriĭ împotriva acestuĭa şi temêndu-se de puterea luĭ, spre a se arăta cu slujbă şi credinţă către dînsul, ĭĭ trămiseră acele cărţĭ. Âncŏ nu sosiseră acestea în mâna domnuluĭ şi Braşoveniĭ, precum şi Sibieniĭ priimescŭ şi alte cărţĭ de la nobilĭ, în care se coprindea pe largŭ totŭ planul desbinăriĭ Ungurilor. Braşoveniĭ îndată porniră aceste cărţĭ, cu unŭ omŭ într'adinsŭ la domnŭ, ĭar Sibieniĭ, spre a se arăta şi maĭ cu bună voinţă, plecară maĭ mulţĭ în persónă, spre a duce cărţile, luând cu dînşiĭ şi pe omul trămisŭ de Braşoveni. Era eĭ să intre în curtea domnuluĭ, când aflară de la unĭĭ ómenĭ aĭ curţiĭ că celel-alte cetăţĭ săsescĭ s'aŭ lepădatŭ de credinţa lor cŏtre Michaĭu, precum şi că toţĭ ungurĭĭ, ce se aflaŭ în tabĕra acestuĭa, aŭ fugitŭ şi s'aŭ împreunatŭ cu nobilĭĭ, câştigêndu'şĭ maĭ ântêĭu amnistiă deplină pentru câte făcuseră, când se aflaŭ sub poruncile luĭ Michaĭu, lucru ce nobilĭĭ bucuroşĭ le accordară, maĭ allesŭ sperând că cu modul acesta vor puté trage în partea lor şi pe Sĕcuĭ. Acestea înţellegênd, Sibiĭenĭĭ se întorcŭ din drumŭ la aĭ sĕĭ şi trămitŭ la Braşoveni nouŭ scrisorĭ de la nobilĭ, cu altele ce eĭ primiseră de la Ğermanĭ şi Ungurĭ şi de la ómeniĭ şi generaliĭ împĕratuluĭ, îndemnătóre la revoltă, vestindu-le că şi eĭ, în 10 septemvrie, s'aŭ răsculatŭ şi rugâudu'ĭ a sta împreună cu dînşiĭ. Saşiĭ n'aveaŭ nicĭ unŭ temeĭu a se revolta. Eĭ, împreună cu Sĕcuiĭ, chiămaseră pe Michaĭu în Ardélŭ. Acesta, nu numaĭ că ĭĭ mântui de tirannia luĭ Andreĭu Bathori, dar âncŏ ĭĭ favorase cu deosebire în tótă vremea; dar Saşiĭ, nemulţumitorĭ şi mişeĭ, cât bănuiră slăbiciunea făcĕtoruluĭ lor de bine şi vĕdură că şi împĕratul e împotrivă'ĭ, nu pregetară a'lŭ părăsi şi a rĕsplăti printr'o trădare mêrşavă binele ce le făcuse domnul Românilor.

www.dacoromanica.ro

Braşovenii, cum priimiră acele scrisorĭ de la Sibiĭenĭ, âncŏ atuncĭ séra, duminică 11 septemvrie, toţĭ cu mare aplausŭ se-învoïescŭ a se desbatte de sub Michaĭu şi îndată în acea nópte prindŭ şi punŭ la închisóre pe toţĭ Românii, pe câţĭ potŭ pune mâna, între cari fură vistierul Vistelie şi George fratele banuluĭ Mihalcea; pe alţiĭ ĭarăşi îĭ omorîră «căutând pe Românĭ în tóte unghĭurile şi văile, «ḑice chronica săséscă a luĭ Fuchsius, şi dându'ĭ morţiĭ «fŏră de nicĭ o cruţare.» După aceĭa, în zadar se ispitiră în câte-va locurĭ a pĕtrunde pênĕ la taběra nobililor, cŏcĭ oştile luĭ Michaĭu îĭ stăvilĭaŭ. Eĭ fură siliţĭ a'şĭ mărgini revolta în ţinutul lor şi a urmà cu uccliderile mişelescĭ de Românĭ, de pre cum începuseră. Numaĭ Saşiĭ de la Bistriţa putură trămite câte-va s ıte de pedestraşĭ în taběra Ungurilor. Aceştia se adresară cu rugăcĭune şi la Cluşenĭ, ḑicêndu-le: «că voevodul a hotărîtŭ a nimici de totŭ na-«ţia lor; că trebuĭe a ajuta patria amenințată de o asemené «sórtĕ; că Cluşeniĭ, fiind singuriĭ cari aŭ arătatŭ virtute în «împrejurărĭ grele şi generositate la trebuinţele patrieĭ, «pentru aceĭa cerŭ de la dînşiĭ a le da o miiă de puşcaşĭ şi «şépte sute talere împrumutŭ». Cluşeniĭ, după ce rĕspunseră numaĭ câte-va cuvinte de nepriimire la deputaţiĭ nobililor, porniră îndată lûngă domnŭ, printr'nnŭ lungŭ înconjurŭ, pe concetăţenii lor Ioanŭ Hoszsu şi Toma Literatu, spre a'ĭ spune cererile nobililor şi a se lega cŏtre dînsul printr'o nouă legătură de credinţă, ĭar dreptŭ rĕsplată a credinţeĭ lor, a'ĭ cere să li se dea numaĭ unŭ singurŭ târgŭ. După ce 'ĭ a lăudatŭ fórte, domnul se făgădui a le împlini cu prisosŭ cererea, de îĭ vor rĕmâné credincĭoşĭ. Elŭ dete scire deputaţilor d'a face unŭ mare ocolŭ şi d'a se întórce în grabă cŏtre concetăţenii lor, cŏcĭ pe drumul

www.dacoromanica.ro

celŭ mare eĭ vor puté să cadă în mânile Ungurilor. Dar nobiliĭ tăiase tóte drumurile, ca domnul să nu scie nimicŭ de starea lor şi deputaţiĭ, cu tóte că urmaseră svatul luĭ Michaĭu luând unŭ drumŭ cotitŭ, totŭ fură prinşĭ de nobilĭ şi adduşĭ despuĭaţĭ în taberă, de unde ânsĕ li se dete apoĭ drumul ca să se întórcă la concetăţeniĭ sĕĭ. Cluşeniĭ remaseră pe lângă Michaĭu. Numaĭ unul dintr'înşiĭ, anume Ioanŭ Darabos ridică câţi-va călăreţi şi îĭ duse în tabĕra nobililor, ţicêndu-le : «Aĭdeţi să ne luptăm cu inimă sub «stégul împĕratuluĭ, căruĭa am juratŭ credinţă!» şi protestând împotriva luĭ Stefanŭ Seres magistratul Cluşuluĭ, carele oprĭa orĭ ce răscólă.

Astfelŭ, maĭ multŭ în numele împĕratuluĭ se făcea revolta. Prin viclenia Ungurilor, cari în faţă se arătaŭ supuşĭ împĕratuluĭ, luă insurrecţia întindere şi putere mare şi încinse de tóte părţile pe Michaĭu, în vreme ce, de arŭ fi sculatŭ elŭ poporul cum trebuĭa să facă, arŭ fi pututŭ coprinde cu totul pe duşmanŭ şi nu'ĭ arŭ fi datŭ vreme să se întărĭască în putere şi să'ĭ desorganiseze armata cu încetul. În peptŭ inima ni se frânge de ce înaintămŭ cu povestirea cŏtre acea catastrofă gróznică, la care ne têrîră aceste greşelĭ; cŏcĭ de acĭ isvorîră, nu numaĭ nenorocirile aceluĭ mare bărbatŭ, unul din ceĭ maĭ minunaţĭ în istoria omenireĭ, dar âncŏ şi nenorocirile naţieĭ române, care dintr'atâta mărire şi gloriă, căḑu împreună cu eroul sĕŭ, într'o prăpastiă spăimêntătóre, de unde duoĕ vécurĭ şi jumĕtate de sufferinţe âncŏ nu aŭ putut'o mântuĭ.

XVI.

În vremea acésta George Mako, închiăind cu deputaţiĭ nobililor condiţiile de allianţă, plecase de la Mediaşŭ şi

www.dacoromanica.ro

sosise calle de cinci mile de taběra rebelilor, într'unŭ locŭ numitŭ Bogacĭa, îmbilşugatŭ de vinŭ, unde dete soldaţilor sĕĭ voiă să bea. Cu tóte vorbele mincinóse asupra luĭ Michaĭu ce rĕspândise între ostaşĭ de atâta vreme, elŭ nu era âncŏ sigurŭ că va puté să 'ĭ facă a se revoltà, uĭtându'şĭ credinţa jurată domnuluĭ şi bunătăţile luĭ pentru dînşiĭ. Dreptŭ aceĭa, îşĭ opri ostaşiĭ într'acestŭ locŭ, creḑênd că prin ameţéla beţieĭ îĭ va têrî lesne în taběra nobililor. Elŭ trămise credincĭoşĭ de aĭ sĕĭ dintre offiçerĭ şi soldaţĭ prin tóte cârcĭumile unde se aflaŭ ostaşĭ deşertând pahare, cari începură a cârti cu despreţŭ şi a rosti ameninţărĭ asupra luĭ Michaĭu. «Trebuĭe, ḑiceaŭ eĭ, să gonimŭ «pe acéstă féră pênĕ la hotarele ţĕrriĭ Românescĭ; trebuĭe «să murimŭ pentru patriă şi să allegemŭ dintre ungurĭ, «domnŭ de sângele nostru. Decât să ţinemŭ cu Michaĭu «pentru o pĕcătósă léĭă ce ne o dă maĭ multŭ de nevoiă «decât de dragoste, maĭ bine să ne unimŭ cu George Ba«sta, din armia căruĭa se ḑice că aŭ şi sositŭ câte-va miĭ «de ostaşĭ de frunte!» şi fiind-că nimenĭ nu vorbĭa împrotiva acestora, sângele ostaşilor se aprindea prin bĕutură din ce în ce maĭ multŭ. George Mako, temêndu-se ca adoua-ḑi, potolindu-se focul vinuluĭ, să nu se schimbe şi părerile, fŏră a maĭ aştepta să se facă ḑioă, dă armieĭ sale semnul de plecare, trece Mureşul şi apoĭ opresce unŭ minutŭ în locŭ pe ostaşĭ şi le grăĭesce astfelŭ: «So«çilor, nemuritorul Dumneḑeŭ ne a datŭ ĭerĭ tutulor, una «şi aceĭaşĭ gêndire şi toţĭ fŏră osebire v'aţĭ unitŭ împo«triva aceleĭ peirĭ a naţieĭ nóstre, aceluĭ stricătorŭ alŭ «legilor nóstre, carele plănuià cu cruḑime mórtea nóstră «a tutulor, împotriva luĭ Michaĭu Voevodŭ! Voĭ aţĭ luatŭ «armele pentru apărarea acesteĭ provinciĭ, ce prin viteĭia

www.dacoromanica.ro

«nóstră Michaĭu a suppus'o tirannieĭ sale; voĭ v'aţĭ pusŭ «a apăra atâtea fecĭóre curate şi nevinovate împotriva «dobitocireĭ şi cruḍimeĭ barbarilor. Siguri că astă-ḍĭ vom «puté să rĕsbunămŭ relele ce domnul prin noĭ a făcutŭ «Ungurilor, întăriţĭ prin allianţa dumneḍeéscă, aĭḍeţĭ în «taběra lor şi să unimŭ sórta nóstră cu a lor.»

Soldaţiĭ rĕspunseră acesteĭ cuvêntări a luĭ Mako printr'o murmurare mâniósă. Uĭtând vorbele de ĭerĭ şi ceĭ maĭ mulţĭ viindu'şĭ acum în fire din ameţéla vinuluĭ, îşĭ adduseră aminte datorinţa lor şi începură în gura mare a lăuda facerile de bine ale voevoduluĭ, osûndind o aşa de ruşinósă nemulţumire din parte-le. Eĭ îşĭ adduceaŭ aminte că aŭ fostŭ goĭ şi că Michaĭu îĭ îmbrăcase, că eraŭ pe josŭ şi că elŭ le dedese caĭ şi, din starea de căllăreţĭ de rôndŭ îĭ înălţase apoĭ în ranguri maĭ înalte; că ar fi o necinste neperitóre, o faptă vinovată dinainté luĭ Dumneḍeŭ de a trage sabia asupra unuĭ aşa de mare făcĕtorŭ de bine, carele afóră de léfa ce le a plătitŭ, le a maĭ făcutŭ şi atâté alte bunătăţĭ. Vre-o câţĭ-va commandanţĭ âncŏ îşĭ despărţiră oştile de cea-l-altă armiă, protestând în gura mare asupra trădătoruluĭ George Mako. Acesta era perdutŭ acum, déca din norocire nu'ĭ sosĭa în acelŭ minutŭ în ajutorŭ Wolfgang Kamutki, trămisŭ de nobilĭ spre a biruì înduoirile ostaşilor. Acestŭ deputatŭ, june cu curagĭu şi cu mare elocuenţă, ţinu ostaşilor unŭ cuvêntŭ, în care reînnouì şi întărì în numele nobilimeĭ, tóte cele făgăduite de Nicolae Bogathi şi adăogì: «că George Basta este să «vină cu o puternică armiă în ajutorul Ungurilor, că elŭ «e la hotarŭ, că o mare temere a coprinsŭ pe voevodŭ, «că Stefanŭ Csaki vine asemené întru întêmpinarea lor cu «magnaţiĭ ţĕrriĭ spre a'ĭ fericita, că este multŭ maĭ cu

www.dacoromanica.ro

«cinste, de va voì aşa norocul, a cădé apărând viéţa sa «şi mântuirea patrieĭ, decât a maĭ sluji puçinŭ timpŭ «âncŏ şi într'o spaĭmă necurmată pe unŭ tirannŭ.»

Prin aceste şi alte vorbe, elŭ câştigă pênĕ în urmă spiritele turburate ale soldaţilor. George Mako, vĕdênd ostaşiĭ aprinşĭ, dete semnul şi dupĕ ce mustră pe aceĭ ce nu'lŭ vor urmà, puse armia în mişcare şi chiar aceĭa carĭ pênĕ atuncĭ îĭ eraŭ împotrivitorĭ fură siliţi a merge cu dînsul. Îndată Steĭanŭ Csaki, în fruntea uneĭ părţĭ din oştile nobililor şi acelor maĭ însemnaţĭ dintre capiĭ lor, cu unŭ costumŭ strălucitŭ şi călare pe unŭ callŭ, măreţŭ înşĕuatŭ, essi întru întêmpinarea legiuneĭ luĭ Mako, sunând trômbiţele, tobele şi dând tóte semnele de veseliă. Ambele oştĭ oprindu-se în locŭ. Csaki le rosti unŭ cuvêntŭ pomposŭ şi apoĭ din âmbele părţĭ îşĭ deteră mânele şi se îmbrăçişară. Toţĭ ungurii laudă pe soldaţiĭ luĭ Mako că aŭ preţuitŭ maĭ multŭ pe Dumneḑeŭ, patria şi legea decât prietenia Românilor. Dupĕ aceĭa, îĭ ducŭ în taberă unde nobiliĭ le daŭ la toţĭ mese, le dăruïescŭ o câtime îndestulătóre de grâŭ, nutreţŭ pentru caĭ şi léfă pe duoĕ lunĭ.

Astfelŭ se împlini trădarea luĭ Mako şi a legiuneĭ sale.

XVII.

Michaĭu-Vodă, cu tóte că nu aflase âncŏ nimicŭ despre trădarea luĭ Basta, dar cunnoscênd acum puterile nobililor, începu cu totŭ dinadinsul a se găti de óste. Elŭ chiămă pe lângă sine tóte oştile, chiar pe acelea din oraşele de margine, precum Ienŏ, Lipova, Lugoşŭ şi Caransebeşŭ, sub povaţa luĭ Andreïu Barcsai; scrise âncŏ şi luĭ

www.dacoromanica.ro

Pĕtraşcu să 'ĭ adducă o óste însemnată din ţérra Românéscă. Afóră de acéstea, elŭ strîngea arme, muniţiĭ şi totŭ ce era de trebuinţă pentru unŭ lungŭ răsboĭu. De-şi se gătĭa de băttaiă, dar dorinţa luĭ era statornică d'a o încunjura. Pentru aceĭa, elŭ chiămă la sine duoĭ preoţĭ, părintele George Vasarhelly din societatea luĭ Iesu, omŭ bunŭ şi predicatorŭ de minune şi pe Ioanŭ Ungvari, altŭ predicatorŭ elocuentŭ alŭ reformaţilor din Alba, carele scia adûncŭ din cărţĭ, şi ĭĭ trămise pe amênduoĭ la Turda, fiind eĭ de religiĭ deosebite, să pótă sta fiă-care pe lûngă ceĭ de credinţa lor, însărcinându'ĭ a propune pace şi ĭertare nobililor şi a'ĭ îndemna să'şĭ unĭască maĭ bine puterile împreună spre a se lupta împotriva Turculuĭ; «déca «cum-va elŭ séŭ soldaţiĭ luĭ aŭ făcutŭ vre o greşală s'o «spună de faţă şi fără sfiélă; în sfêrşitŭ să 'ĭ încredinţeze «că prin căinţa lor şi milostivirea sa, acéstă răscólă se «va puté ispăşi printr'o vecĭnică uĭtare.» Dar când aceştĭ deputaţĭ sosiră la taběra nobililor, nu fură nicĭ priimiţĭ, nicĭ ascultaţĭ.

Intr'aceĭa, Rothalt, urmând poruncile generaluluĭ séŭ Basta, se apropiè de Turda şi aflând starea nobililor acolo, porni înainte cu călărimea sa în taběra lor, unde fu priimitŭ cu marĭ demonstraţiĭ de bucuriă,* Elŭ asigură nobililor că generalul séŭ, doritorŭ de a'ĭ ajuta şi a'ĭ mântui de tirannia luĭ Michaĭu, în cincĭ ḑile va veni să se împreune cu dînşiĭ şi pentru aceĭa l'a trămisŭ pe elŭ înainte cu călărimea sa, spre a le fi de slujbă pênĕ atuncĭ. Elŭ apoĭ trămise răspunsŭ înapoĭ luĭ Basta ca să 'ĭ dea de scire despre ceĭa ce a făcutŭ şi porni vre o ḑece séŭ duoĭ-

* Depe Bethlen, capul acesteĭ călărimĭ nu era Rothalt, ci Ladislaŭ Petö.

www.dacoromanica.ro

spre-ḑece călăreţĭ uşorĭ ca să batță drumul, nu numaĭ spre Alba-Iulia, ci în tóte părţile, spre a descoperi unde se aflà atuncĭ Michaĭu. Duoĭ din aceştĭ călăreţĭ fură prinşĭ de paznicĭĭ acestuĭa şi de la dînşiĭ elŭ află că chiar în acea ḑi Basta trebuie să 'şĭ împreune armia cu a nobililor. Basta în adevĕrŭ, pornind de la Maitinŭ, veni la Tăşnadŭ, îndreptându-se către Ardélŭ, pe drumul numitŭ Meseşia, din pricina varuluĭ de care se află acolo mulţime séŭ a năsipuluĭ albŭ; se opri apoĭ puçinŭ la oraşul Zîlău în pólele munteluĭ Meseşul la hotarul Ardéluluĭ, de unde, în duoĕ marşurĭ, sosi la Cluşŭ cu armia şi bagagiele sale, la 13 septemvrie. Aci fu priimitŭ cu pompă de locuitoriĭ, cari îĭ eşşiră întru întêmpinare.

Taběra de la Turda se măriă pe totŭ césul. Trădătorul Tamasfalvi de care amŭ pomenitŭ înapoĭ, sosi şi elŭ cu 400 călăreţĭ sĕcuĭ din scaunul Mureşuluĭ, lăudându-se că a venitŭ nechiămatŭ ca să dée mână de ajutorŭ împotriva tirannuluĭ şi arătând nobililor scrisórea ce'ĭ trămisese Michaĭu şi a cărĭĭ coprindere amŭ vĕḑut'o maĭ susŭ. Maĭ veniră âncŏ o sémă de sĕcuĭ din scaunul Arieşuluĭ. Aceştĭ sĕcuĭ din scaunele Mureşuluĭ şi Arieşuluĭ totŭ d'auna 'şĭ aŭ deosebitŭ simţimintele şi causa de ale fraţilor sĕĭ din cele-l-alte scaune. Maĭ ĭubitorĭ de linişte, eĭ s'aŭ ţinutŭ în vecĭ departe de revoluţiĭ, alăturându-se maĭ adesé de puterea care li se părea maĭ legĭuită; aşa eĭ aŭ fostŭ cu Andreĭu împotriva luĭ Michaĭu; pe urmă stătură cu nobiliĭ, cŏcĭ aceştia se arătaŭ că sunt suppuşĭ împĕratuluĭ. In ḑilele nóstre âncŏ eĭ aŭ ţinutŭ spre partea împĕratuluĭ împotriva totŭ némuluĭ lor rebelatŭ asupră'ĭ. Cluşeniĭ, vĕḑêndu-se şi dînşiĭ în mânile armieĭ luĭ Basta, trebuiră să se supună la rôndul lor şi să trămită nobililor

www.dacoromanica.ro

oştile şi baniĭ ce le ceruseră. Intr'aceĭa, în taběra de la Turda sbura în tóte corturile vestea sosireĭ luĭ Basta şi toţĭ veselindu-se câştigară inimă şi se arătară maĭ aprinşĭ împotriva domnuluĭ, începênd a striga de faţă *la arme!* şi însciinţând pe împrotivniciĭ lor, la scăpătatul sóreluĭ, prin descărcărĭ din arme, semnŭ obicĭnuitŭ pe atuncĭ la soldaţiĭ din tabere ca dovadă de înfocarea lor şi de dorinţă de a veni la luptă.

Dupĕ ce dete la Cluşŭ o ţi de odihnă oştilor sale, Basta sosi într'unŭ singurŭ marşŭ pênĕ la taběra nobililor, departe numaĭ de duoĕ mile. Elŭ fu priimitŭ cu marĭ semne de bucuriă şi salutatŭ cu mare respectŭ de tóte stările, ce 'ĭ essise întru întêmpinare. Elŭ tăbĕrî dincolo de podul de pre rîul Arieşuluĭ, pe locul unuĭ satŭ de curêndŭ arsŭ de Cazacĭ, care se chiăma Kereszteş. Îndată Stefanŭ Csaki şi ceĭ-l-alţĭ magnaţĭ îĭ deteră commanda tutulor oştilor Ardéluluĭ, ce eraŭ în numĕrŭ de duoĕ-spre-ţece miĭ ostaşĭ călărĭ şi pedestri şi patru tunurĭ; toţĭ se suppunŭ cu toţĭ aĭ lor la poruncile luĭ şi îlŭ îndestuléză cu grâŭ si cu bucatele trebuincĭóse.

XVIII.

Aflând Michaĭu-Vodă sosirea luĭ Basta în taběra nobililor, trămise în acéstă taběră unul din ceĭ maĭ de frunte boĭerĭ şi anume Andreĭu Postelnicul şi pe Luca Trausner dându-le treĭ solĭĭ: cea d'ântĕĭu pentru George Basta, căruĭa îĭ însărcină să 'ĭ spună că: «de vreme ce n'are nicĭ «o poruncă de la împĕratul să năvălĭască în ţinutul sĕŭ, «să plece dându'ĭ pace şi să 'şĭ adducă aminte cu ce trude «şi cheltuĭelĭ elŭ biruise pe Turcĭ, în interesul creştinătă-

www.dacoromanica.ro

«ţiĭ şi cu ce greutăţĭ suppusese Ardélul împĕratuluĭ, res-«turnând pe cardinalul Andreĭu, care avea sprijinŭ şi «putere în Polonia şi Moldova; acestea împĕratul nu le «arŭ fi pututŭ face, de nu era elŭ; de aceĭa, arŭ fi cu ne-«dreptŭ a rĕspunde la atâté slujbe printr'o purtare duş-«mană».

A duoa însărcinare era pentru nobilĭ, cărora elŭ vrea să li se adducă aminte: «că eĭ aŭ fostŭ toţĭ în puterea «luĭ atuncĭ când a suppusŭ Ardélul, că elŭ arŭ fi pututŭ «să 'ĭ uccidă pe toţĭ, dar că elŭ fusese atât de milostivŭ «încât nu le făcu nimicŭ rĕŭ la sfârşitul răsboĭuluĭ, ci «ăncŏ ĭĭ păstră în legile şi privilegiele lor, când de pe «dreptul răsboĭuluĭ, elŭ arŭ fi pututŭ să desfiinţeze şi să «nimicnicéscă tóte acele legĭ şi prerogative; că elŭ şi acum «e gata a le da totŭ ce e dreptŭ şi a păstra în armiă o «aspră disciplină; că se miră de ce eĭ s'aŭ revoltatŭ împo-«trivă'ĭ şi că ar trebui să se gêndĭască cum că Dumneḑeŭ «sprijină în totŭ-d'a-una numaĭ pricinele drepte».

A treĭa însărcinare era pentru ostaşiĭ ce îlŭ părăsise şi cărora elŭ puse să le spună: «că dînşiĭ trebuĭe să 'şĭ ad-«ducă aminte cum că elŭ ĭĭ ridicase din starea próstă la «trepte maĭ înalte; că elŭ, şi nu altul, în ţérra Românĕ-«scă şi în Ardélŭ, le dedese caĭ, haĭne, arme şi alte po-«dóbe ce maĭ aveaŭ; că în tóte occasiile elŭ le a arătatŭ «bună-voinţa sa; că sub poruncile sale, în ţérra Românĕ-«scă, eĭ aŭ înfrântŭ pe Turcĭ şi aŭ câştigatŭ reputaţiă şi «bogăţiĭ şi că atuncĭ când eĭ se împleaŭ de dobêndă de «la duşmanŭ, elŭ nu opría nimicŭ pe sémà'ĭ, lăsându-le «lor totul şi tratându'ĭ totŭ d'a-una, nu ca pe nisce sluj-«başĭ, ci ca pe nisce copiĭ aĭ sĕĭ; să se socotĭască eĭ dar, îm-«potriva cuĭ aŭ să ridice acum arma şi cu ce ruşine aŭ

www.dacoromanica.ro

«să fie pătaţi pe tótă viéţa ce le maĭ rĕmâne; ĭar cât de-«spre dînsul, elŭ jură pe ce are maĭ scumpŭ că se va purta «cŏtre dînşiĭ cu binele şi cu dragoste ca şi maĭ 'nainte, «de se vor întórce la datoria lor».

Ânsĕ când deputaţiĭ sosiră în tabĕră, nu li se dete voiă d'a arăta în publicŭ aceste propuneri.

Michaĭu nu 'şĭ maĭ făcea acum illusiĭ asupra duşmanilor şi, în vreme ce aştepta întórcerea acestor deputaţi, de sîrgŭ elŭ se gătĭa ca să porniască împotriva nobililor şi a luĭ Basta. In nóptea din ajunul ḑileĭ în care era să éssă din Alba-Iulia, i se ivi în visŭ o mare şi grŏznică furtună, care se ridică despre Turda, se opri şi se sparse tunând înfricoşatŭ d'asupra Albeĭ şi pênĕ 'n sfârşitŭ îlŭ isbì cu trăsnetŭ pe elŭ însuşi. Minunatŭ de acestŭ visŭ şi deşteptându-se fŏră veste, Michaĭu sare din patŭ, aprinde o lumînare şi poruncesce să vină îndată la dînsul Pangratie Sennyei, Stefanŭ Bodoni şi câţi-va din ceĭ maĭ de căpeteniă boĭerĭ. Aceştia alergând ĭute, găsiră pe domnŭ turburatŭ fórte de visul ce avusese şi pe care îlŭ destăinuì şi lor, spunêndu-le că acésta îĭ prevestesce nenorociri. Cu greŭ boĭeriĭ isbutiră a'lŭ linişti. Urma ne va arăta că acestŭ visŭ fu, vaĭ! cu prisosŭ profeticŭ.

XIX.

A duoa-ḑi Michaĭu, ridicând tabĕra de la Alba-Iulia, dete poruncă armieĭ să se aşeḑe de la valle de oraşul Aĭudŭ, în câmpia numită Tinodŭ. Intr'aceĭaşĭ vreme Basta, după ce dete o ḑi de rĕpaosŭ oştilor sale, obosite de ĭuţimea cu care veniseră la Turda, în 16 septemvrie, împreună cu óstea nobililor, ridică tabĕra de la Kereszteş şi

www.dacoromanica.ro

merse de o aşedă într'o câmpiă udată de rîulŭ Mureşuluï din ţinutul Uióreï, pe care Michaïu o dedese banuluï Mihalcea. De aci, în diminéţa viitóre, 17 septemvrie, rônduindu'şï armia de bătaiă, porni împreună cu tóte bagagiele sale spre Aïudŭ, cu gêndŭ de a tăbĕrî în susŭ-numita câmpiă Tinodŭ; dar aflând că Michaïu l'a întrecutŭ în occuparea acestuï locŭ, elŭ se opri lîngă satul Mirisleŭ, unde şi întêmpină pe Michaïu, cu taběra aşedată pe o câmpiă de alături, numită Holtmurĕşŭ.

Mirisleŭl e unŭ satŭ duoĕ leghe dincolo de Alba-Iulia.* Elŭ e aşedatŭ în capĕtul de dincóci alŭ uneï câmpiï lungï de şése mile aprópe, dar de o lărgime maï mică, fiind ţĕrmurită de o parte de munţï, ïar de cea-l-altă de Mureşŭ, rîŭ plutitorŭ care din ţérra Sĕcuilor, trece prin mijlocul Ardéluluï, sosesce la Lipova în Banatŭ şi se vérsă în Tisa. În unele locurï lărgimea câmpieï e de o milă, în vreme ce cu cât vine maï încóce spre satul Mirisleŭluï, se strimtorézĕ, pênĕ ajunge de o jumĕtate de milă şi maï puçinŭ. Satul era aşedatŭ între déluri şi rîul Mureşuluï, încălle-când drumul celŭ mare, care pe la pólele munţilor duce din Alba-Iulia la Cluşŭ. Din cóce de satŭ se întindea o holdă cultivată de mărimea uneï mile, care e ţĕrmurită printr'unŭ pêrîŭ multŭ adûncŭ, ce din déluri se vérsă în Mureşŭ. Pe acestŭ pêrîŭ era unŭ podŭ, pe unde drumul celŭ mare şi alte duoĕ maï micï, unul din satŭ şi altul de la Mureşŭ, trecŭ spre Alba-Iulia. Din cóce de acestŭ podŭ şi de pêrîŭ era tăbĕrîtŭ Michaïu. Elŭ lăsase de la corturï pênĕ la pêrîŭ numaï atâta locŭ cât îï era de trebuinţă pentru piaţă de arme spre a 'şï mânuï oştirea. Era posi-

* De pe Tarduci; iar de pe Istvanfi, treï mile de Alba. Lucrul trebuïe verificatŭ, cŏcï pe chartă este maï multŭ.

www.dacoromanica.ro

ţia tabereĭ nóstre aşa de temeĭnică şi în locŭ aşa de bunŭ, încât nu putea avé a se teme de nimicŭ şi nicĭ unŭ chipŭ nu era ca vrăjmaşul să ne pótă isbì séŭ sili la băttaiă fóră voĭa nóstră; cŏcĭ aripa drépptă, care se afla despre rîul Mureşul, era ocrotită de o mare pădure, care şi dînsa se ocrotĭa de zăgazurĭ şi de ţĕrmurile rîuluĭ; la aripa stîngă se înălţaŭ necurmate déluri şi munţĭ, care încingeaŭ pênĕ şi spatele tabereĭ nóstre; ca să trécă prin aceĭ munţĭ nu se putea altmintrelé decât printr'unŭ urcuşŭ, care era o potecă strimtă şi aceĭa fórte bine păzită şi cu tunurĭ întărită; în frunte era pêrîul adûncŭ de care amŭ pomenitŭ. şi pe alŭ căruĭ podŭ ângustŭ şi fórte lesne de ruptŭ, anevoiă şi numaĭ cu marĭ perderĭ arŭ fi pututŭ trece oştile duşmane. În totŭ luugul acestuĭ pêrîŭ Michaĭŭ aşedase batterĭĭ de tunurĭ. Elŭ trămisese âncŏ din colo de Mureşŭ, pe unŭ délŭ înaltŭ lûngă satul Gîmbaşul, treĭ sute călărețĭ spre a observa rônduĭala oştilor duşmane şi să védă ce făceaŭ ele.

Vĕdênd că vrăjmaşul înaintézĕ spre satul Mirislĕu, elŭ scóse din taběră o trupă de duoĕ miĭ călărețĭ poloni * şi o trămise din colo de satŭ spre a recunnósce oştirea protivniculuĭ. Îndată acéstă trupă se înhăţă în luptă cu avanguardia duşmană, compusă de călărețĭ ardelenĭ sub commanda luĭ Stefanŭ Csaki. Lupta ţinu cât-va înduĭósă, cŏcĭ când unĭĭ, când alţiĭ dovedĭaŭ şi din noŭ se întorceaŭ la harţă. Aflând Basta de acéstă luptă ce se urmà la avanguardiă, împreună cele duoĕ regimente nemţescĭ, alŭ luĭ Pezen şi celŭ din Silezia, făcênd dintr'însele unŭ battallionŭ mare, ca unŭ lungŭ pătratŭ cu duoĕ mânicĭ de câte cincĭ sute muschetarĭ fiă-care, şi în mijlocŭ puse pe suli-

* De pe Bethlen ânsĕ era o trupă de Cazacĭ.

www.dacoromanica.ro

ţaşĭ, lăsând numaĭ atâta deşertŭ cât încăpeaŭ cele şése tunurĭ de câmpiă, pe care le rôndui acolo cu munițiunea lor, têrîte de pedestrime cu mânile. Într'acéstă rônduĭală, deschiḑêndu'ĭ cea-l-altă óste drumŭ, înaintă battallionul pênĕ la cele d'ântêĭ oştĭ de la avanguardiă, unde luându'şĭ posiţiă pe unŭ locŭ înălţatŭ, vĕḑu pe Polonĭ, formaţĭ în scadróne, stând în câmpiă puçinŭ departe de satŭ, nehotărîţĭ ce se facă. Îndată, la unŭ semnŭ datŭ, se deschise în duoĕ aripĭ fruntea de suliţĭ a battallionuluĭ şi tunurile se deşertară dreptŭ în Polonĭ, doborînd ghĭulelele lor atâţĭ ómenĭ şi caĭ, încât ceĭ-l-alţĭ, spăimêntându-se, căḑură în confusiă şi neorônduĭală. Fŏră a le lăsa vreme a se desmetici şi a se pune din noŭ la rôndŭ, Basta înaintă spre dînşiĭ cele duoĕ mânicĭ de muschetarĭ cari începură a da cu focurĭ în Polonĭ, astfelŭ încât aceştia fură siliţĭ a se trage înapoĭ. În retragerea lor, eĭ puseră focŭ de patru colţurĭ satuluĭ Mirisl̆ĕu, pentru ca duşmanul să nu se pótă aşeḑa într'însul. Din cóce de satŭ eĭ deteră peste o cétă de husarĭ unguri, cari trecuseră cu gêndŭ să ĭea pe Polonezĭ pe la spate, dar fură eĭ prinşĭ la mijlocŭ de Polonĭ de o parte, şi de alta, de o cétă trămisă de Michaĭu în ajutorul Polonilor; astfelŭ aceĭ husarĭ fură toţĭ snopiţĭ acolo, fŏră ca Basta, care privĭa acéstă măcellărire, să voĭască a le da ajutorŭ, pricinuind că fŏră poruncă eĭ se duseseră acolo.

XX.

Ungurĭĭ, vĕḑênd acéstă isbêndă a lor sĕĭ, voĭaŭ ca Basta să unĭască îndată puterile lor spre a isbì taběra luĭ Michaĭu. Stefanŭ Csaki cu Iónŭ Mikloş şi vre o câţĭ-va mag-

www.dacoromanica.ro

naţĭ se duseră la Basta ca să 'ĭ spună acéstă dorinţă a nobililor şi a soldaţilor. Basta le ŗĕspunse : «Cautŭ la a-«şeḑarea loculuĭ şi vĕḑŭ ca voevodul 'şĭ a pusŭ taběra «într'o posiţiă pré tare încât nu 'lŭ vom puté trage spre «bătaiă fŏră de a perde mulţĭ dintr'aĭ noştri ; pe lângă «acésta se apropie séra şi vremea de a ne batte a trecutŭ «astăḑĭ. Voevodul întrebuinţézĕ meşteşugŭ ; decĭ ţrebuĭe «a lucra împotrivă'ĭ cu multă minte. Cu tóte acestea, de «socotiţĭ că trebuĭe să începemŭ astăḑĭ bătaĭa, eŭ nu staŭ «împotrivă, cŏcĭ chĭar când acéstă parte a armieĭ împĕră-«tescĭ ar perì, cesărul, pré milostivul meŭ stĕpânŭ, maĭ are «şi alţĭ ostaşĭ mulţĭ; dar déca,—ferésca Dumneḑeŭ !—vom «fi biruiţĭ, cea maĭ mare primejdiă vĕ amerinţă pe voĭ şi «acéstă ţérră ce va cădé în peire. Socotescŭ dar că e «bine să petrecemŭ în linişte nóptea viitóre şi sperŭ că «voevodul se va trage în acestŭ timpŭ, séŭ, de va avé de «gêndŭ a se batte, elŭ va veni spre noĭ. Pentru aceĭa, «sunt de părere să aşteptămŭ ḑioa de mâne care am spe-«rare că ne va fi fericită.» Acestŭ svatŭ alŭ luĭ Basta fu priimitŭ de toţĭ. Cereaŭ unĭĭ de la Basta ca să intre în satŭ să caute a stinge focul şi a'şĭ aşeḑa acŏlo taběra; dar, din maĭ multe pricinĭ, maĭ allesŭ din ĭuţimea pêrjoluluĭ ce era anevoiă de potolitŭ, generalul nu se învoì. Elŭ îşĭ tă-bĕrî oştirea din colo de Mirislĕu, la apusŭ aprópe de satŭ, într'unŭ locŭ care, parte se întindea pe câmpiă, parte se urca frumosŭ pe délŭ. Elŭ despărţi din óste treĭ trupurĭ marĭ de guardiă, aşeḑêndu-le la cele treĭ intrărĭ ale sa-tuluĭ de cŏtre taběra nóstră : unul de Ungurĭ, în vêrful unuĭ délŭ unde era o biserică ce domina satul, altul de Ardelenĭ, din cóce de satŭ, lângă drumul celŭ mare, şi alŭ treĭlé, alcătuitŭ de tótă pedestrimea nemţéscă şi de

www.dacoromanica.ro

tótă artilleria, sub commanda strejaruluĭ generalŭ-majorŭ comitele Tomaso Cauriolo brescianul, pe malul Mureşuluĭ d'a mâna stîngă, care era vecinŭ de taběra nóstră, de o băttaiă de tunŭ. Acolo ridicară Nemţiĭ o tabiă între rîŭ şi satŭ şi de odată ambele părţĭ începură a tuna una asupra celeĭ-l-alte.

Pe la ceą d'âncêĭu mutare a sentinelelor de nópte, prinseră Nemţiĭ patru din şése Românĭ, cari cu nesocotită îndrăznélă, voind să calce vre o sentinelă, căḑură într'o cursă întinsă de comìtele Caurilo la povêrnişul rîuluĭ. Eĭ fură îndată duşĭ la cortul luĭ Basta şi amerinţaţĭ de dînsul cu stréngurĭ de nu vor mărturisi adevĕrul, spuseră că din colo de pêrîŭ e tăbĕritŭ Michaĭu cu maĭ multŭ de treĭ-ḑecĭ miĭ luptătorĭ şi patru-ḑecĭ tunurĭ marĭ şi de câmpiă, şi că din césŭ în césŭ aştéptă pe fiĭul sĕu Pĕtraşcu cu deosebitŭ ajutorŭ. Séŭ din nesciinţă séŭ din nevoinţă aceştĭ prinşĭ nu spuseră adevĕrul despre numĕrul oştilor luĭ Michaĭu. Adevĕrŭ era numaĭ că dînsul adăsta pe fiĭul sĕŭ; acéstă pricină îlŭ făcea a nu se pré grăbi la băttaiă. Vĕḑênd dar că duşmaniĭ staŭ liniştiţĭ, îşĭ închise şi elŭ oştile în taběră, aşteptând ḑioa de a-duoa-ḑi să védă ce va face protivnicul.

XXI.

Pe la meḑul nopţiĭ aceliaşĭ ḑile (17 septemvrie), Michaĭu chiămă ânsĕ pe unul din ceĭ maĭ vitejĭ căpitanĭ aĭ sĕĭ, Petre Aıménul, şi îlŭ trămise în taběra duşmană cu cărţĭ cŏtre Basta şi Ungurĭ, în care elŭ lua de marturŭ pe celŭ Înaltŭ şi pe toţĭ Sânţiĭ: «că dînsul nu este pricina «acesteĭ nenorociriĭ a creştinilor; că aşa focŭ nu s'a aprinsŭ

www.dacoromanica.ro

«din greşala luĭ, ci din neastêmpĕrul şi rĕutatea a duoĭ «treĭ nobilĭ numaĭ; că elŭ nicĭ a gênditŭ vre o dată să «ajungă tréba la o bătătălliă între creştinĭ, la acea cruḑime «de a'şĭ vĕrsa sângele între dînşiĭ; că de vreme ce elŭ e «credincĭosŭ împĕratuluĭ, ce cată Basta cu oştile împĕră- «tescĭ în taběra rebelilor? Întórcă-se dar toţĭ cŏre dînsul «şi mérgă cu toţiĭ să battă Timişóra séŭ să se lupte cu «Turcii, orĭ unde îĭ vor găsi; ar fi acésta creştinescŭ lu- «cru de a nu trage sabiă între sine; ar fi acésta gloriosŭ «pentru maiestatea sa împĕrătéscă.»

Basta şi Ardeleniĭ rĕspunseră îndată luĭ Michaĭu: «că «maĭ întêĭu eĭ nu'lŭ cunnoscuseră; că şi lor li se părea «crudŭ lucru d'a vĕrsa atâta sânge creştinŭ, orĭ-şi care «parte ar triumfa; dar că e pré târḑiŭ spre a da unŭ rĕs- «punsŭ hotărîtŭ într'o pricină aşa de însemnată, pentru «care trebuĭe svatul şi chibzuirea ale tutulor stărilor; că «vor face acésta şi că a duoa-ḑi dinḑĭ de diminéţă îĭ vor «da rĕspunsŭ.»* Aceste cuvinte eraŭ înşelătóre, cŏcĭ nicĭ o hotărîre nu luară Ungurii, nicĭ rĕspunsŭ nu deteră luĭ Michaĭu a duoa-ḑi de diminéţă. Eĭ vorbise aşa numaĭ spre a hrăni în Michaĭu acea fatalĕ sperare ce avu că va puté să vină la pace şi să se feriască de bătaiă.

Michaĭu într'adevĕrŭ le voĭà acestea din tótă inima.

* De pe Spontoni şi Tarducci, Basta dete luĭ Michaĭu prin Petre Arménul unŭ rĕspunsŭ fórte aspru, ḑicêndu'ĭ să lase îndată ţérra Ardéluluĭ şi să se tragă in ţérra Românéscă, făgăduind a nu'lŭ supĕra în retragerea sa; după aceĭa, puse pe Petre Arménul sub pază pênĕ îlŭ scóse din taběră. Michaĭu, auḑind acestea, fórte se mâniè şi cu vorbe de amenințare şi de dispreţŭ porunci, cu tóte că era âncŏ nópte, să ḑică din trômbiţe şi din tobe, obştind bătăllia pe diminéţa.

www.dacoromanica.ro

Fie órba'ĭ încredere în Austria şi dorinţa nesmintită ce pururé a avutŭ d'a se arăta credincĭosŭ către dînsa; fie acea letargiă morală care stĕpânesce mintea unuĭ omŭ maĭ mare şi ĭĭ întórce tóte pasurile în greşelĭ, când provedinţa a hotărîtŭ surparea luĭ, Michaĭu era înduoĭosŭ, nehotărîtŭ, fără voinţă statornică. «Elŭ se lupta cu ini-«ma pe jumĕtate, ţice biografulu séŭ Stavrinos, cĕcĭ nu «voĭà a se batte cu Nemţiĭ ca să nu se arate trădătorŭ.» Apoĭ nicĭ unŭ minutŭ nu fu maĭ criticŭ, maĭ însemnatŭ, maĭ cumpĕnitorŭ în viéţa luĭ ca acesta. Nicĭ odată ca acum elŭ n'avusese nevoiă de a desfăşura cele maĭ din urmă puterĭ ale suffletuluĭ sĕŭ; nicĭ odată nu fu elŭ maĭ multŭ îndatoratŭ a biruì. Biruitŭ, era pentru dînsul o ruină complectă, de pre cum şi fuse. Biruitorŭ, elŭ scăpa de odată şi de legăturile sale cu Austria şi de acelea cu Ungurĭĭ. Aristocraţia unguréscă perĭa pentru totŭ d'a-una în Ardélŭ şi acéstă ţérră, cu peirea Ungurilor şi a Saşilor, rĕmân a o ţérră maĭ cu sémă românéscă. Austria, amerinţată de Turcĭ, neavênd altă armiă spre a'ĭ opune, s'ar fi vĕţutŭ silită să lase orĭ ce pretenţiĭ asupra Ardéluluĭ şi a părţilor ce se ţinŭ de dînsul şi să recunnóscă independenţa nouluĭ statŭ românescŭ. Polonia n'ar fi maĭ îndrăznitŭ atuncĭ a ne supăra, séŭ, şi de o făcea, Michaĭu ar fi căţutŭ asupră'ĭ cu tóte puterile sale, cu farmecul numeluĭ sĕŭ de nebiruitŭ, cu simpatiile ce elŭ avea în populaţiile eĭ, şi amarŭ de dînsa! De atuncĭ, naţia română, înconjurând tóte nenorocirile ce o bântuiră în urmă, s'ar fi constituitŭ în întregimea drepturilor sale, în unitatea şi libertatea eĭ şi s'ar fi apucatŭ a îndeplini cu putere mare, misiunea de liberare şi de civilisare la care provedinţa a menit'o în orientele Europeĭ. Câtă mărire, câte gloriĭ şi fericirĭ o ar

www.dacoromanica.ro

fi întêmpinatŭ în acéstă calle! O biruinţă....! şi tóte aceste visărĭ, totŭ acestŭ măreţŭ idealŭ de naţionalitate, de atuncĭ se înfiinţà!

XXII.

A doua-ḑi diminéţa 8/18 septemvrie, Michaĭu nu se mişcă din taběra sa, hotărîtŭ fiind a aştepta în acelŭ locŭ, întăritŭ puternicŭ de natură, şi sigurŭ că va sdrobi pe duşmanŭ de se va ispiti dînsul a trece pêrîul spre a'lŭ isbi. Generalul Basta în aceĭaşĭ diminéţă îşĭ destinse armia în rônduĭală de bătăllià sub formă de semi-lună, dincócĭ de satul Mirisléu în holda cea cultivată, cu hotărîre statornică a înhăţa lupta cu Michaĭu. Neîncreḑêndu-se ânsĕ numaĭ pe arătarea Ungurilor, cari pretindeaŭ că este fórte lesne a trece pêrîul, voì să mérgă să véḑă locurile chiar cu ochiĭ sĕĭ. Elŭ se asigură atuncĭ de primejdia învederată la care s'arŭ expune de arŭ isbi pe Michaĭu în acelŭ postŭ bine ocrotitŭ, atât prin pêrîul celŭ anevoiă de trecutŭ care apăra fruntea şi o parte din flancŭ, cât şi prin o înălţime d'a mâna stîngă, de unde artilleria măturà totŭ locul coprinsŭ între taběra luĭ Michaĭu şi satŭ.

Spunŭ că privind acestea, Basta încreţi sprîncéna şi ḑise: «Prieteniĭ mĕ făceaŭ să fiŭ acum *şah-mat*, din do«rinţa ce aŭ de a'şĭ răsbuna, de nu cătamŭ lucrul aci cu «ochiĭ meĭ;» dând a înţellege pe Unguriĭ, cari îĭ ḑisese că e lesne şi comodă trecerea pêrîuluĭ. Decĭ, armatŭ şi călläre cum se afla, elŭ chiămă svatul de răsboĭu şi cu bune cuvinte dovedì primejdia la care s'arŭ expune armia lor, de s'ar ispiti a trece pêrîul spre a isbi pe aĭ noştri şi închiăiè ḑicênd că este trebuinţă a face cu totul altŭ ceva. Părerea luĭ era ca să se tragă puţinŭ înapoĭ, pentru ca Michaĭu

www.dacoromanica.ro

înşelându-se de prefăcătoria acesteĭ fugĭ părute, să se ĭea în urmă-le şi să pérdă folosul ce îĭ da acea firéscă cetate a loculuĭ. Ungurĭĭ rĕspunseră la acéstă părere cu inima răsculată că este lucru fórte necinstitorŭ şi vătămătorŭ de a face o retragere în faţa unuĭ duşmanŭ numerosŭ şi îndrăzneţŭ, cŏcĭ a se retrage, spre a se ferì de bătaiă de pre aparenţa loculuĭ, nu este altŭ ceva de câtŭ a fugi şi a'şĭ rupe însuşĭ óstea, tăind inima la aĭ sĕĭ şi mărind pe a duşmanilor; că părerea lor este ca, nesocotind acea mică greutate, să trécă rîul isbind pe vrăjmaşŭ, séŭ să'lŭ închidă în acelŭ postŭ unde se află, aşteptând o occasiă priincĭósă de a se lupta.

Basta se sili să le dovedĭască cum că aceĭa ce propune elŭ nu este o retragere şi maĭ puçinŭ âncŏ unŭ felŭ de fugă, ci o stratagemă militarĕ spre a scóte pe duşmanŭ din acelŭ locŭ întăritŭ, asigurându-le că elŭ cu Nemţiĭ sĕĭ se va pune la arierguardiă spre a nu perde nicĭ unŭ omŭ.

Se ţinea acestŭ svatŭ de răsboĭu, cum s'a ḑisŭ, în câmpiă şi călare, făcênd toţĭ capiĭ unŭ cercŭ împrejurul luĭ Basta, cătând a'lŭ păzi de lovirile tunurilor românescĭ, ce grindinaŭ din tóte părţile, îndreptate fiind într'acea parte de cŏtră capul tunarilor luĭ Michaĭu, unŭ italianŭ de la Mantua, anume Vincenzo. Intr'aceĭa, unŭ soldatŭ ungurŭ, doritorŭ d'a afla şi elŭ ce se hotărîse în svatul de răsboĭu, apropiindu-se de cercŭ, cu coĭful în mână, ĭată o lovitură de tunŭ, îndreptată la semnŭ spre a nimeri în acea adunare de offiçerĭ călărĭ, sbóră aceluĭ soldatŭ coĭful din mână fără de a'lŭ răni nicĭ pe dînsul, nicĭ pe callŭ, care îndată se puse pe fugă, ĭar ghĭuléoa trecu alăturĭ cu comitele Camillŭ Cauriolo, carele într'acea parte închidea ocolul svatuluĭ, cu primejdiă de mórte pentru elŭ.

www.dacoromanica.ro

Acéstă împrejurare făcu că svatul se sparse de o dată tĕrîndu-se şi Uunguriĭ în grabă către părerea luĭ Basta.

Indată, ridicând strejile, trăgênd tunurile de pre întăriturĭ, scoţênd pedestrimea din préjma satuluĭ şi puind focŭ caselor, óstea se clăti spre plecare; avanguardia se îndreptă către unŭ podŭ peste Mureşŭ; după aceĭa, venì bagagiul în carre, apoĭ tótă pedestrimea şi călărimea din Ardélŭ, osebind dintr'însa numaĭ duoĕ miĭ călăreţi spre întărirea avanguardieĭ, la care remaseră tunurile şi toţĭ pedestraşiĭ şi călăreţiĭ germanĭ, împreună şi Basta cu cele duoĕ cete de muschetarĭ, cu patru companiĭ de călărime de rôndŭ din Ungaria de susŭ şi cu compania de Valonĭ, guardia sa personalĕ, avênd încŏ cu sine maĭ mulţĭ nobilĭ cavalleriĭ nemţĭ, unguriĭ, francesĭ şi italienĭ. Intr'acéstă rônduĭală, tótă armia se îndreptă către satul Dejŭ, de unde veniseră în ḑioa trecută.

XXIII.

Dinḑĭ-de diminéţă Michaĭu, esşind din tabĕră, îşĭ întocmise armia şi aştepta să véḑă ce face duşmanul, când strejile şi iscódele îĭ raportară că óstea protivnică s'a ridicatŭ şi că merge acum înapoĭ spre partea de unde a venitŭ. Intru'ntĕĭu luĭ îĭ fu cu greŭ a crede acésta, dar vĕḑênd că aşa era, îşĭ închipui — fatalĕ orbire! — că într'adevĕrŭ Basta fuge şi zîmbind ḑise: «Unde fuge câ«nele de italianŭ? Nu scie elŭ că în totŭ locul îlŭ voĭu «ajunge?» Decĭ îndată, părăsind postul sĕŭ atât de sigurŭ, se puse în gónă după duşmanŭ cu mare furiă şi nu cu maĭ puçină neorônduĭală. Temêndu-se ânsĕ că nu 'lŭ va puté ajunge la vreme cu tótă óstea, elŭ porni înainte

www.dacoromanica.ro

o mare parte din călărimea sa, cu câte-va trupe de Cazacĭ, ca să recunnóscă pe duşmanŭ, să 'lŭ supere şi să'lŭ întârdieze în retragerea sa. Dar cele duoĕ cete de muschetarĭ, cari se oprirĕ în locŭ, schimbându-se când unĭĭ, când alţiĭ în luptă, ajutate de artilleriă şi de călărimea uşóră, ţinurĕ în depărtare pe călăreţiĭ noştri.

Duşmanul ânsĕ, din pricina acestor isbirĭ, se trăgea încetŭ şi acésta plăcea luĭ Michaĭu, doritorŭ să sosíască însuşĭ cu tótă óstea, spre a se destinde de băttaiă dincolo de Mirisléu, în acea spaţiósă câmpiă, creḑêndu mereŭ că duşmaniĭ fugŭ spre a se feri de o întêlnire. Basta ânsĕ începu a se mişca şi maĭ încetŭ ca să înşele pe Michaĭu, dându'ĭ nădeḑde că îlŭ va puté ajunge şi depărtându'lŭ de satŭ cât putea maĭ multŭ. Inima luĭ săltă de bucuriă când vĕḑu că, după călărime, essŭ din satŭ şi cărruţele de artilleriă românéscă, semnŭ că Michaĭu, părăsind cu totul postul sĕŭ, înaintà cu tóte ale sale puterĭ. Basta îşĭ însemnase de maĭ 'nainte unŭ locŭ bunŭ şi destul de întinsŭ, care în parte, puçinŭ côte puçinŭ, se ridicà frumosŭ, rĕmânêndu ăncŏ destulă câmpiă pentru călărime. De acestŭ locŭ apropiindu-se, elŭ se totŭ întorcea şi privĭa mişcările luĭ Michaĭu.

Acesta, creḑêndu mereŭ că duşmanul fuge şi dorind fórte să 'lŭ ajungă la timpŭ, zorĭa pedestrimea la drumŭ şi totŭ într'o vreme porunci să 'ĭ adducă înainte unŭ cavalerŭ ungurŭ, ce fusese prinsŭ, anume Balthazarŭ Bornemissa, căruĭa făcu multe întrebărĭ despre persóna luĭ Basta, de dînsul bine cunnoscută, cercetându'lŭ cam în glumă, de crede elŭ că Basta îlŭ va aştepta séŭ va fugi întinsŭ la Casovia. Bornemissa, lăudând talentele ostăşescĭ ale luĭ Basta şi adăogind că elŭ crede că va priimi băttaia şi că

www.dacoromanica.ro

acéstă retragere nu este fără vre unŭ misterŭ. Michaĭu fu fórte veselŭ la aceste cuvínte, arătându-se cu mare dorinţă de a se batte şi, ajungênd în câmpiă ca la cinci sute paşi dincolo de Mirisléu, porunci armieĭ a se opri în locŭ şi a se întocmi în rônduĭală de bătaiă.

Basta, vĕdênd acésta, se opri şi elŭ cinci sute de paşi departe de Michaĭu, lângă satul Dejŭ şi îşi întórse tótă armata spre dînsul. Cum băgă de sémă Michaĭu că duşmanul se oprise în locŭ, pentru ântĕiaşi dată bănuind că fuga luĭ fusese póte o stratagemă, se urcă pe unŭ délŭ vecinŭ ca să véḑă oştirile luĭ şi ḑise către Andreĭu Barcsai, generalul sĕŭ: «Ce gêndescĭ că vorŭ duşmaniĭ?»—«Vorŭ «să dea bătt㠫lliă», rĕspunse acesta. Atuncĭ Michaĭu, din noŭ stĕpânitŭ de înduoirile şi nehotărîrile spiritului sĕŭ, îĭ ḑise «Să facemŭ pace cu dînşiĭ, domnule Barcsai.»—«E «cam târḑiŭ acum, strălucite dómne;—fu rĕspunsul luĭ— «puneţĭ platoşa, rônduĭesce soldaţiĭ de bătt㠫liă şi să ne «pregătimŭ de luptă».

XXIV.

Indată Michaĭu se puse de 'şĭ întocmi oştile de bătt㠫liă. Elŭ făcu din tótă armata o singură frunte de o potrivă, destul de îndesată pentru ângustimea câmpieĭ, întinḑêndu-se de la déluri pênă în rîpa rîuluĭ Mureşuluĭ. In aripa dréptă, începênd de la Mureşŭ, veneaŭ maĭ ântĕiu toţĭ Cazaciĭ, cari eraŭ arcaşi şi archebuzieri călărĭ, împărţiţĭ în patru scadróne, lângă cari veneaŭ duoĕ scadróne de lănceri Românĭ. Numĕrul acesteĭ cete de călăreţĭ românĭ şi cazacĭ se urca la 4500 ómenĭ şi eraŭ commandaţĭ de Stefanŭ Tahi, carele arsese Aĭudul şi de Fran-

www.dacoromanica.ro

ciscu Lazar. Alăturĭ cu călărimea veniа unŭ battallionŭ mare de pedestrime de Sĕcuĭ, Sêrbĭ şi Românĭ, avênd în frunte patru tunurĭ micĭ, ocrotitŭ din partea stîngă de unŭ altŭ scadronŭ de lăncerĭ Polonĭ şi Moldovenĭ. Preste tótă acéstă aripă drépta era maĭ mare Baba-Novacŭ, celŭ maĭ d'ântêĭu generalŭ alŭ călărimeĭ, «omŭ, de-şi bĕtrânŭ, ḑice «Spontoni, dar cu mare focŭ şi curagĭu şi cu o deosebită «experienţă». La aripa stîngă, care era ţĕrmurită de munte, veniа rĕmăşiţa călărimeĭ, împărţită în cincĭ scadróne, în numĕrŭ de patru miĭ, Românĭ, Sêrbĭ şi Sĕcuĭ, aĭ căror capĭ eraŭ George Budaĭ şi Petre Odobaşa; aceste scadróne eraŭ rônduite de ambele laturе a altor duoĕ battallióne de pedestrime sĕcuiă, română, sêrbă şi moldovană, întărite şi ele cu câte duoĕ tunurĭ de câmpiă, şi aşeḑate astfelŭ în cât acéstă aripă stîngă se sfêrşia întinḑêndu-se încovoĭată pe drumul celŭ mare ce ducea la Alba-Iulia. Tótă cea-l-altă artilleriă fu aşeḑată dintr'acéstă parte, pe acelaşŭ drumŭ mare, dinainté linieĭ de bătt̆alliă. In centru veniaŭ câte-va miĭ de pedestraşĭ sĕcuĭ, commandaţĭ de Pangratie Sennyeĭ, de Stefanŭ Bodoni şi de Andreĭu Barcsai. Aci era şi Michaĭu cu o trupă strălucită, alcătuită de boĭerĭĭ sĕĭ şi de tótă acea nobilime ce îĭ rĕmăsese credincĭósă în Ardélŭ şi care îlŭ însoţia din Moldova şi Polonia; dar, pre obiceĭul sĕŭ, elŭ nu sta la unŭ locŭ, ci mereŭ alerga printre deosebitele rônduriĭ. In dosul acesteĭ linii, ca reservă, venea sub George Fărcaş, căruĭa de puţinŭ timpŭ domnul îĭ luase commanda cetăţiĭ Lipova, treĭ miĭ călăreţĭ sĕcuĭ şi unŭ numĕrŭ însemnatŭ de ţĕrranĭ pe josŭ, Românĭ şi Sĕcuĭ, pe cari Michaĭu îĭ armase cu puscile ce'ĭ trămisese împĕratul Rudolfŭ, cum şi o sémă de Sêrbĭ, cari cu puţinŭ maĭ nainte părăsiseră ţĕrra turcéscă şi venise în mare numĕrŭ a se aşeḑa în Ardélŭ.

www.dacoromanica.ro

Scopul luĭ Michaĭu era, de pre cum spunŭ Ungurii, ca nimicnicind pe Ungurii din Ardélŭ, să punĕ pe acești Sêrbĭ în locul lor, ĭar o parte dintr'înșiĭ să'ĭ trămită în locurile pustiĭ de prin ţérra Românéscă. In urma acestora veniaŭ opt-sute soldaţi de guardiă pe josŭ, sub commanda unguruluĭ Mattheĭu Gyamarthi. Numĕrul oștireĭ luĭ Michaĭu, de pe mărturia chĭar a istoricilor ungurĭ, se urca aprópe la duoĕ-ḑecĭ și duoĕ miĭ ómenĭ * și tunurĭ, marĭ și micĭ, duoĕ-ḑecĭ și șépte de pe Tarducci, ĭar treĭ-ḑecĭ și duoĕ, de pe Bethen. Eraŭ acești ostași aĭ luĭ Michaĭu din ceĭ maĭ de rôndŭ ce avusese, cŏcĭ oștile cele maĭ bune se aflaŭ în Moldova și în ţérra Românéscă. Firea acestor soldaţi era astfelŭ că eĭ nu'și ţineaŭ bine șirégul și că daŭ într'o parte și într'alta, de pre cum le veniа, fŏră de nicĭ o rônduĭală. Aci, într'o săritură se asvêrlĭaŭ pré departe și apoĭ aci se trăgeaŭ fŏră mĕsură înapoĭ.

Intocmindu'și astfelŭ oștile, Michaĭu le rostì unŭ cuvêntŭ, le lăudă multŭ, porunci la duoĕ miĭ pedestraşi archebuzieri sĕcuĭ alleși să se urce pe délul celŭ maĭ învecinatŭ ce se înălţà lûngă drumul celŭ mare și dete semnul de bătaiă. Soldaţiĭ rĕspunseră cu marĭ strigărĭ și tunurile de la cele treĭ battallióne și de pe drumul mare începură de o dată a tuna și a grindina asupra oștireĭ dușmane din faça lor.

XXV.

Basta, cătând la întocmirea armieĭ luĭ Michaĭu, îșĭ rôndui și elŭ pe a sa într'o singură frunte parallelă cu á

* Bethlen o face de 25 miĭ, iar annaliștiĭ italienĭ exagerézà și maĭ multŭ, urcând armia peste numĕrul de 30,000.

www.dacoromanica.ro

luĭ* Elŭ aşedă în capĕtul aripeĭ drepte, asupra drumuluĭ celuĭ mare, unŭ scadronŭ de pedestrime din Ardélŭ şi Ungaria. Alăturĭ venĭa o cétă de duoĕ miĭ călăreţĭ lănceriĭ, sub commanda luĭ Stefanŭ Csaki, Ladislaŭ Petke şi George Mako. Dupĕ dînşiĭ venĭaŭ pedestraşiĭ Sĕcuĭ din scaunul Mureşuluĭ, pedestraşiĭ Cluşenĭ şi Bistriţenĭ, avênd de capŭ pe Franciscŭ Turi. Apoĭ venĭa o cétă de o miiă cincĭ sute călăreţĭ reĭterĭ din Silezia, sub povăţuirea luĭ Melchior Rottowitz şi Iónŭ Sepratwitz. Preste tótă acéstă aripă era capŭ maĭ mare Stefanŭ Csaki. La aripa stîngă, pe rîpa Mureşuluĭ, staŭ duoĕ cete de lănceriĭ ardelenĭ, lîngă care era într'o cétă, călărimea luĭ Propostvari şi în cósta eĭ, unŭ scadronŭ de pedestrime din Ungaria şi Ardélŭ, commandatŭ de Sigridie Prunitz moravul, flancuită de călărimea Ungarieĭ de susŭ sub poruncile luĭ Ragozi; apoĭ unŭ altŭ scadronŭ de reĭterĭ sub povăţuirea luĭ Balthazarŭ Rottowitz, vĕrŭ alŭ luĭ Melchior. In centru, venĭa battallionul de duoĕ regimente pedestrime nemţéscă, commandatŭ de colonelul Iónŭ-Henricŭ Baptistŭ Petz, avênd la drépta câţĭ-va călăreţĭ armaţĭ uşorŭ sub poruncile luĭ Stefanŭ Petki. Intre centru şi aripa stîngă sta Basta cu ceĭ o sută Valonĭ alleşĭ şi cu cavallerиĭ străinĭ. Elŭ ţinea de reservă cele patru companiĭ de rôndŭ de călărime nemţéscă din Ungaria de susŭ, commandate de Rothalt, punênd în acestŭ scadronŭ şi stindardul împĕrătescŭ, ţinutŭ de unŭ june ungurŭ. Totŭ înapoĭ venĭaŭ âncŏ duoĕ sute călăreţĭ sub poruncile luĭ Iónŭ, numitŭ *Celŭ-din-urmă*. Iónŭ Tamasfalvy, cu patru sute călăreţĭ Sĕcuĭ din scaunul

* Spontoni arată cu greşală că Basta dete linieĭ sale de bătăllиă o formă semi-lunarĕ.

www.dacoromanica.ro

Mureşuluĭ şi Mattheĭu Pereset cu câte-va miĭ de ţĕrranĭ, înconjuraŭ tótă armata, învĕluind'o. In sfĕrşitŭ artilleria fu aşeḑată dinainté centruluĭ, pe părţile cele marĭ ridicate ale câmpieĭ. Pe unŭ carrŭ se vedea stând George Borbely, strălucitŭ prin biruinţele câştigate la 1595 asupra Turcilor, la Lipova, Cĭanad şi Ienŏ. Neputêndu-se sluji cu mânile şi picĭórele sale din pricina reumatismelor articulare de care sufferĭa, elŭ fusese poftitŭ a sta privitorŭ la luptă, svaturile luĭ fiind fórte preţuite.

Oştirea tótă a luĭ Basta cu a Ungurilor, se urcà, de pre istoriciĭ acestora, peste numĕrul de opt-spre-ḑece miĭ, iar de pre Spontoni, panegiristul luĭ Basta, era de duoĕ-ḑecĭ miĭ, din care duoĕ-spre-ḑece miĭ pedestrime de deosebite naţiĭ, dar toţĭ de o vitejiă încercată, optŭ miĭ călărime, cu treĭ tunurĭ de batteriă şi douĕ-spre-ḑece de câmpiă.

Ast-felŭ întocmindu'şĭ armia, Basta dete semnalul de bătaiă, în numele luĭ Iisus şi Maria!

XXVI.

Era dupĕ amĕḑĭ când începu bătăllia printr'o furiósă puşcărire din âmbele părţĭ. Artilleria duşmanuluĭ ne supăra puçinŭ, precum şi puscile nóstre pe dînsul; dar tunurile nóstre de pe drumul mare îlŭ vătăma greŭ. Elŭ se clătină din locŭ şi se apropĭà cu pasŭ încetŭ spre linia nóstră care sta frumosŭ neclintită aşteptându'lŭ. Artilleria nóstră ânsĕ urmà, furtunând departe cu mare pagubă tótă linia duşmanuluĭ şi 'ĭ ar fi pricinuitŭ stingere şi maĭ mare, déca nepotrivirea loculuĭ nu 'ĭ arŭ fi slujitŭ pe alocuré drept zidŭ de apărare împotriva ghĭulelelor care se îngropaŭ în pămêntŭ. Atuncĭ, dintre vrăjmaşĭ, perì isbitŭ de

www.dacoromanica.ro

o ghĭulé de culevrină Stefanŭ Borsenyi, unul din ceĭ maĭ însemnaţĭ nobilĭ ungurĭ.

Pe la duoĕ césurĭ dupĕ amédĭ, desperarea duşmanilor de pustiirile ce le făcea artilleria română aşeḑată pe drumŭ, inspiră strejaruluĭ-maiorŭ generalŭ Cauriolo o ideă fericită care hotărî sórta băttăllieĭ. Elŭ se înfăţişă dinainté luĭ Basta şi ĭĭ ḑise că elŭ se légă că, cu o bună cétă de muschetarĭ alleşĭ, va puté pune mâna pe artilleria duşmană aşeḑată pe drumŭ, care atât de vătămătóre este armieĭ lor. Plăcù luĭ Basta acéstă propunere şi îndătă scóse din rônduri treĭ sute din ceĭ maĭ bunĭ muschetarĭ şi ĭĭ dete luĭ Cauriolo. Acesta apucă cu vre o cinci-ḑeci paşi maĭ nainte de aripa dréptă şi, luându-se pe lîngă déluri, ascunsŭ şi apăratŭ de cotiturile lor, înaintéză răpide asupra guardieĭ de Sĕcuĭ şi de Sêrbĭ, ce era lăsată spre apărarea artillerieĭ nóstre.

Michaĭu, vĕḑênd cum acea cétă de muschetarĭ înaintà cu hotărîre, bănuì vre o stratagemă şi poruncì la celŭ maĭ vecinŭ scadronŭ de lăuceri, în numĕrŭ de treĭ miĭ călăreţĭ, ca să împresóre pe duşmanŭ, isbind în cóstă pe muschetariĭ povăţuiţĭ de Cauriolo. Basta ânsĕ vĕḑu acea divisiă de lănceri stând gata a se pune în mişcare şi, presimţind menirea lor, poruncì luĭ Melchior Rottowitz ca cu toţĭ reĭterĭĭ sĕĭ să grăbĭască a întêmpina pe lănceriĭ noştrĭ şi să'ĭ isbĭască când se vor mişca, pênĕ a nu apuca eĭ a lovi pe muschetarĭ. Într'aceĭa, artilleria românéscă îşĭ urmà pustiirile sale în rôndurile duşmanuluĭ. Âncŏ şi ceĭ duoĕ miĭ archebuzieri Sĕcuĭ, ce se aflaŭ aşeḑaţĭ pe înălţime, vĕḑênd că duşmaniĭ maĭ înaintéză spre dînşiĭ, descărcară asupră-le toţĭ într'una unŭ focŭ de rôndŭ; dar puţinŭ ĭĭ vătămară, cŏcĭ nu mĕsuraseră bine distanţa şi eraŭ la vre

www.dacoromanica.ro

o duoĕ sute de paşĭ departe de dînşiĭ. În acelaşĭ timpŭ se mişcă înainte şi acea divisiă de lănceriĭ maĭ susŭ pomeniţĭ, în cari Michaĭu îşĭ pusese sperarea şi de cari Basta fórte era în grijă; dar pênĕ a nu ajunge eĭ să isbĭască pe muschetariĭ, pe cari de sigurŭ 'ĭ arŭ fi sdrobitŭ cu totul, Melchior Rottowitz se grăbi a sprijini furia lor, împresurându'ĭ cu reiteriĭ sĕĭ şi, dupĕ ce se tăiară uniĭ cu alţiĭ cât-va, fură lănceriĭ noştri respinşĭ înapoĭ.

Într'acestŭ chipŭ, scăpând muschetariĭ de isbirea lănceriloŕ românĭ, năvăliră spre paznicĭĭ artillerieĭ nóstre. Aceştia, din pricina nuorilor de fumŭ şi de pulbere ce întunecaŭ pênĕ în depărtare aerul, nicĭ că vedeaŭ apropierea duşmauilor, când aceştia, ajungênd la bătaiă, începŭ a trage într'înşiĭ, luându'ĭ pe la spate. Ast-felŭ isbiţĭ fără veste şi fiind în maĭ puçinŭ numĕrŭ, paznicĭĭ artillerieĭ, orĭ ce facŭ spre apărarea lor este zadarnicŭ şi maĭ toţĭ cadŭ morţĭ peste carrele artillerieĭ, care pică atuncĭ în mânele duşmanuluĭ. Îndată Cauriolo porunci să întórcă gurile tunurilor, ast-felŭ coprinse, către linia nóstră.

XXVII.

Îndată ce Basta vĕdu isbutirea luĭ Cauriolo, porunci ca pedestrimea şi călărimea ardelene, ajutate de divisia de pedestraşĭ nemţĭ, să năvălĭască asupra aripeĭ nóstre stînge. Dar furia duşmanuluĭ întêmpină unŭ curagĭu deopotrivă de mare în pedestrimea nóstră, care sta ţépĕnă fără de a'şĭ strica linia. Nimicŭ n'arŭ fi pututŭ isprăvi aci duşmanul şi arŭ fi fostŭ respinsŭ înapoĭ cu ruşine şi cu perdere, décă artilleria nóstră, coprinsă de dînsul, isbind acum în aĭ noştri, nu arŭ fi făcutŭ în rôndurile lor, adûncĭ şi îngrozitóre

www.dacoromanica.ro

pustiirĭ. Acésta îĭ aduse în neorônduĭală şi pênĕ în urmă îĭ sili a'şĭ strica şirurile şi a se reschira. Michaĭu şi căpitaniĭ sĕĭ, printre cari spătarul Radu şi aga Lecca, chĭorŭ d'unŭ ochĭu dar vitézŭ mare, alergaŭ înainté ostaşilor ce se rĕslăţĭaŭ, silind a'ĭ opri în locŭ şi îndemnându'ĭ prin vorbe şi prin semne a se întórce la bătaiă; dar vĕdênd că silinţele lor sunt zadarnice, Michaĭu, adûncŭ clătitŭ prin perderea artillerieĭ sale şi prin răsipirea aripeĭ stînge s duse în grabă la centru ca să stăvilĭască pe Basta, ce înaintà către acea parte. Aci stătù, căutând a inimà pe aĭ sĕĭ şi totŭ maĭ sperà că va puté îndrepta bătăllia, când vĕdu că şi aripa drépta dă cu încetul înapoĭ. Ea fusese de odată isbită de călărimea luĭ Ragozi, de pedestrimea ungurésca a luĭ Prunitz şi de rĕmăşiţele călărimeĭ ardelene şi silesiane, aşa încât, cu tótă puternica împotrivire şi cu minunele de vitejiă ale luĭ Baba-Novacŭ, fu silită a se pleca acelor isbirĭ împreunate. Cazaciĭ, maĭ ântêĭ de toţĭ din acéstă aripă, se asvêrlirà în rîul Mureşul, unde mulţĭ dintr'înşiĭ se înnecară.

Vĕdênd ostaşiĭ din centru că şi aripa stîngă s'a spartŭ, începură şi eĭ a'şĭ părăsi rôndurile, prăvălindu-se în neorônduĭală şî în voĭa întêmplăriĭ.

Michaĭu şi generaliĭ sĕĭ se silescŭ din tóte rĕsputerile a opri pe fugarĭ, împingêndu'ĭ spre bătaiă, pe uniĭ prin cuvinte, pe alţiĭ cu mâna şi pe alţiĭ cu pavăza. Zadarnică trudă! Nicĭ o putere omenéscă nu maĭ era în stare acum a opri din fugă pe rĕschiraţiĭ şi spăimêntaţiĭ soldaţĭ. Părăsitŭ astfelŭ de ostaşiĭ sĕĭ şi de norocul duşmanŭ, Michaĭu rĕmăsese singurŭ cu câţĭ-va offiţerĭ şi călăreţĭ, pe acestŭ nenorocitŭ câmpŭ de bătaiă. Elŭ strînsese pe lîngă sine stégurile, sperând că armia se va aduna în jurul a-

www.dacoromanica.ro

celor semne glorióse. Duşmaniĭ se apropiaŭ să'lŭ împresóre şi Michaĭu cu inima despicată de durere nu se putea smulge din acelŭ locŭ. Toţĭ respectaŭ acea tăcută şi adûncă mîhnire; cu tóte acesté, duşmaniĭ se apropiase; trebuĭa a fugi. Acésta o strigaŭ cu rugare către Michaĭu soţiĭ luĭ. Elŭ, Michaĭu!... elŭ să fugă? O! nu.... generaliĭ sĕĭ, prieteniĭ sĕĭ iubiţĭ îlŭ înconjóră, îlŭ rógă, îlŭ îndémnă, îlŭ tîrĕscŭ. Elŭ se hotărî în sfîrşitŭ. Maĭ întêĭu ânsĕ porunci să 'ĭ adducă stégul celŭ mare, stégul ţĕrriĭ. Acestŭ stégŭ fórte vechĭu şi privitŭ de Românĭ ca sântŭ, era de damascŭ albŭ, avênd zugrăvitŭ unŭ corbŭ pe unŭ câmpŭ verde, purtând în cĭocŭ o cruce roşiă înduoită. Michaĭu puse de îlŭ scóse de pre lancea de care era atêrnatŭ şi îlŭ ascunse în sînul sĕŭ, dând astfelŭ exemplu offiçerilor sĕĭ de făcură asemené spre a scăpa cât maĭ multe stéguri se putu. Dupĕ aceĭa, dând pintenĭ calluluĭ şi lăsându'ĭ frêul pe voiă, luă fuga însoţitŭ de offiçeriĭ sĕĭ, de côţĭ-va poloniĭ şi de alţĭ călăreţĭ, ce putură scăpa, cĕcĭ duşmaniĭ împresurase pe Michaĭu şi trupa sa; eĭ eraŭ p'aci să'ĭ închidă de tóte părţile la mijlocŭ şi pe toţĭ să'ĭ prindă, de maĭ întârdiaŭ câtuşĭ de puçinŭ. Michaĭu fu gonitŭ de aprópe în fuga sa, de călărimea valonă şi de alţĭ cavalleriĭ dintre duşmanĭ, avênd toţĭ cea maĭ mare dorinţă ca să aĭbă cinstea a'lŭ duce prinsŭ luĭ Basta.

XXVIII.

Într'acestŭ chipŭ, necurmatŭ şi de aprópe gonitŭ de duşmanŭ, Michaĭŭ ajunse la malul Mureşuluĭ în vecinătate de satul celŭ arsŭ Mirislĕŭ; rîul era latŭ, adûncŭ şi plinŭ de trupurile ostaşilor ce se încumetaseră a'lŭ trece;

www.dacoromanica.ro

cu tóte acesté nu era alta de făcutŭ, cŏcĭ duşmanul era în spate. Michaĭu nu stătu de locŭ în cumpĕnă; elŭ se asvêrli în apă, încredinţându-se în puterea ageruluĭ sĕŭ armăsarŭ. Aşteptarea luĭ nu fu înşelată; generosul fugarŭ, de-şi obositŭ de truda aceleĭ ḑile, se lupta împotriva vallurilor întĕrîtate ale rîuluĭ, înnotând cu putere şi, ferind pe călăreţul sĕŭ de orĭ ce primejdiă, îlŭ trecu pe cel-l-altŭ malŭ alŭ rîuluĭ; dar acolo, elŭ se opri sleitŭ de puterĭ şi Michaĭu, vĕḑêndu neputinţa luĭ, descăllecă şi, recunnoscĕtorŭ pentru slujba ce 'ĭ făcuse, cu acea dragoste ce are călăreţul pentru callul sĕŭ, soçul sĕŭ iubitŭ, elŭ îlŭ mângâiè, îlŭ trase de cóma frunţiĭ, îlŭ săruta şi apoĭ ĭĭ dete drumul să mérgă slobodŭ pe câmpiă. Acestŭ callŭ, cu deosebire frumosŭ, roĭbŭ înfocatŭ, de viţă turcéscă curcită, fusese trămisŭ în darŭ luĭ Sigismundŭ Bathori, când era prinçŭ în Ardélŭ, de Vicenzo ducele de Mantua. De la Sigismundŭ, elŭ încăpuse în stĕpânirea luĭ Michaĭu şi, părăsitŭ fiind într'astfelŭ de dînsul, elŭ pică în mânile ostaşilor luĭ Basta, cari multŭ se minunară de frumuseţile luĭ.

Încăllecând Michaĭu pe altŭ callŭ, se întórse şi aruncă ochiĭ asupra câmpieĭ de bătaiă, unde se vedeaŭ ruinele armieĭ sale, tótă rĕschirată, gonită şi tăiată de duşmanĭ. Oh! cine arŭ puté spune câtă durere sorbì inima luĭ în acea ochire! Apoĭ se îndreptă spre Alba-Iulia. În calle, elŭ ajunse pe ostaşiĭ sĕĭ ce fugiseră, ĭĭ puse în rônduĭală pe cât putu şi, împreună cu dînşiĭ, intră în Alba. Aci, pênĕ a nu sosi elŭ, se aflase prin fugarĭ de învingerea Românilor. Soldaţiĭ ce eraŭ puşi în pază la cetăţuĭa principalĕ esşiseră de acolo; Wolfgang Corniş, care era închisŭ într'însa, aflând acésta, se coborî în curtea cetăţuieĭ; vre o cincĭ şése paznicĭ ce remăseseră, vĕḑêndu'lŭ că se prâmbla

www.dacoromanica.ro

singurŭ (cŏcĭ slugile ce avea pe lîngă sine alergaŭ prin palatele boĭerilor spre a jăfui) puseră mâna pe dînsul şi, trăgêndu'lŭ printr'ó mică pórtă a cetăţuieĭ despre grădină, îĭ aruncară maĭ întêĭu o secure în frunte, pe urmă îĭ făcură treĭ alte rănĭ totŭ cu securea şi în sfîrşitŭ îlŭ omorîră.

Michaĭu nu zăbovi la Alba-Iulia decât pênĕ îşĭ schimbă, callul şi îşĭ luă ce avea maĭ scumpŭ; apoĭ apucă drumul spre cetăţuĭa Făgăraşuluĭ.

Astfelŭ fu bătt'ălia de la Mirisleŭ, acésta întêĭă nenorocire, începătură şi pricină a tutulor celor-l-alte. Astfelŭ nestatornicul norocŭ, în câte-va césurĭ, ne răpì aceĭa ce ne dedese într'atâţé annĭ şi dupĕ atâté marĭ strădaniĭ. Vaĭ! câte sperărĭ frumóse înşĕlă elŭ! câte proĭecte marĭ nimicnicì!

Mirisleŭ! Mirisleŭ! blestemŭ asupra ta, locŭ de peire, locŭ afurisitŭ! Ce de sânge eroicŭ sorbişĭ tu în acéstă ţi pustiă! Amarŭ noĕ! Acestŭ sânge îlŭ vomŭ isbêndi curênd. Biruinţele strălucite de la Gurusleŭ (3 augustŭ 1601), de la Braşovŭ (17 iulie 1603), de la Petrisdorfŭ (12 iulie 1611) ne vor rĕsbuna cu prisosŭ asupra viclenilor Ungurĭ; ele ânsĕ nu ne vor puté întórce mărimea perdută în acéstă ţi, şi nenorocitele nóstre sfâşierĭ cu Unguriĭ, de atuncĭ pênĕ acum, nu vor folosi decât despoticelor împĕrăţiĭ, duşmanile nóstre commune. Ni se cade a vĕrsa lacrimĭ amare asupra acesteĭ marĭ nenorocirĭ de la Mirisleŭ; dar să nu învinovăţimŭ de locŭ provedinţa. Noĭ, cari robiserămŭ pe fraţiĭ noştri ţĕrranĭĭ din ţĕrra Românéscă şi păstrasemŭ în robia Ungurilor pe ceĭ din A délŭ, maĭ meritamŭ noĭ óre atuncĭ mărimea şi fericirea?

www.dacoromanica.ro

XXIX.

Armia nóstră se rĕschirase în tóte părţile. Spunŭ că de la Mirisleu spre Alba, ca la douĕ mile de locŭ, eraŭ câmpiile şi drumurile semĕnate cu trupurĭ de morţĭ séŭ muriendĭ. De pe mărturisirea cea maĭ dréptă şi a maĭ multora, noĭ perdurămŭ 4000 ómenĭ,* duoĕ-spre-ţece tunurĭ şi tóte bagagiele.

Basta, folosindu-se de biruinţă, pornise îndată călărimea sa uşóră, însoţită de o miiă din călăreţiĭ luĭ Csaki, spre Alba-Iulia, în urma ostaşilor luĭ Michaĭu, din cari pe mulţĭ întêmpinând, fĭ ucciseră séŭ fĭ prinseră. Ajungênd aceştia în Alba, cu tóte că toţĭ aĭ noştri se depărtaseră, eĭ ânsĕ luând de pretextŭ că âncŏ aŭ maĭ rĕmasŭ lucrurĭ de ale Românilor, deteră în pradă oraşul şi ucci-

* Bethlen ânsĕ spune că Basta, însărcinând pe locuitoriĭ Aĭudului d'a aduna într'unŭ morméntŭ tóte trupurile celor căduţĭ în bătaiă, eĭ deteră acéstă sarcină unora din concetăţeniĭ lor cari, îndeplinind'o, raportară, de pe spusa annalelor ungurescĭ, că în cea maĭ mare movilă eraŭ nouĕ miĭ de trupurĭ şi în cea maĭ mică duoĕ miĭ, din ambele tabere, dar ceĭ maĭ mulţĭ eraŭ Sĕcuĭ şi Românĭ. Rîul Mureşul strică maĭ tâlciŭ cea maĭ mare dîn aceste movile. In acestŭ numĕrŭ nu se socotescŭ ceĭ înnecaţĭ. De arŭ fi temeĭnică acéstă arătare, arŭ urmà că noĭ, perdênd de la 4 la 5 miĭ ómenĭ şi âncŏ duoĕ miĭ Sĕcuĭ uccişĭ dupĕ bătăllià (cum se va vedé), duşmanul ar fi perdutŭ maĭ multŭ de 4 miĭ ómenĭ. Italienĭĭ Tarducci şi Spontoni, exagerézĕ cu deosebire numĕrul uccişilor. Celŭ d'âncĕiu ţice că noĭ perdurămŭ ţece miĭ ostaşĭ şi Basta patru-ţecĭ numaĭ; celŭ d'alŭ duoĭlé că amŭ perdutŭ noĭ opt-spre-ţece miĭ, afóră de ceĭ înnecaţĭ în Mureşŭ, şi treĭ-ţecĭ tunurĭ, marĭ şi micĭ, ĭar Basta numaĭ patru-ţecĭ de inşĭ.

www.dacoromanica.ro

seră mai mulți locuitori nevinovați. Ei puseră acolo mâna pe armele trămise lui Michaiu de împĕratul. Basta poruncise la toți gonacii sĕi ca să păstreze viéța tutulor acelora din Sĕcui cari de bună-voiă vor depune armele, gêndind să'i câștige în partea sa. Acéstă bună-voință a lui Basta cŏtre Sĕcui fu pricina că în nóptea bătăllieĭ chiar, neunirea intră între dînsul și Ungurĭ carĭ, în locŭ de a se lăsa a fi mânați de dînsul, îĭ arătară că elŭ le a slujitŭ de instrumentŭ numaĭ.

Scimŭ că Michaiu așeḑase pe unŭ délŭ ce dominà locul bătăllieĭ duoĕ miĭ archebuzieri sĕcui, ómenĭ alleși, socotind că prin înălțimea posițieĭ vor puté face multă vătămare duşmanilor cu necurmata grindină a archebuzelor lor. Aceștia, fiindu-le poruncitŭ d'a nu se mișca din locŭ fŏră numaĭ când vor fi chiămați, vĕḑură priveliștea lăcrimósă și fură privitorĭ aĭ nenorociteĭ bătăllii, nemișcându-se din locul lor. După ce vĕḑură măcellărirea soților lor, temêndu-se și eĭ de a lor viéță, făcură de maĭ multe orĭ semne cu bandierele că vor să se predé. Basta înțellese semnele lor și îĭ priimi în milă și cu omenire le dărui viéța și libertatea. Dar în acea nópte chiar, ce din întêmplare era fórte întunecósă, Csaki, carele începuse a se îngâmfa ḑicênd că elŭ și cu Ungurii sĕĭ aŭ câștigatŭ bătăllia, ĭar nu Basta, chiămă la sine pe nobiliĭ și credincĭoșiĭ sĕĭ dintre ungurii din Ardélŭ și începu a se plânge de Basta, cŏcĭ «a priimitŭ în milă pe Sĕcuĭ, cari eraŭ tocmaĭ «din ceĭ ce se revoltase cu plebea împotriva nobilimeĭ is«pitindu-se a o stinge cu totul; într'acestŭ chipŭ, eĭ cari, «cu obicĭnuita lor vitejiă, dobêndiseră o așa de strălucită «biruință, să nu'și pótă lua dreptŭ rĕsplată a ostenelilor «lor, satisfacțiă, de-și micà, despre nisce duşmanĭ așa de

www.dacoromanica.ro

«neîmpăcaţĭ. Decĭ elŭ era de părere că nu se cade a lăsa «nepedepsiţĭ pe aceĭ mişeĭ; dar că în acea nópte chĭar să «pună sfîrşitŭ duşmănieĭ şi vieţeĭ acelor ómenĭ dintr'o par- «tidă ce le este cu atâta supărare împotrivitóre şi vrăjmaşă. «Cât despre generalŭ, lesne se vor puté îndrepta dinainte'ĭ, «sub cuvêntŭ că eĭ n'aŭ făgăduitŭ nimicŭ Sĕcuilor şi prin «urmare n'aŭ greşitŭ întru nimicŭ scoţênd din lumina ţileĭ «pe aceştĭ turburătorĭ aĭ liniştieĭ commune».

«Plăcură fórte cuvintele luĭ Csaki la acele inimĭ, stri- «cate de necazurile păţite, din natură nemilostive şi pe- «ste măsură nesăţióse de rĕsbunare», ţice Spontoni. Decĭ, toţĭ de obşte hotărîră ca pe la meţul nopţiĭ să uccidă pe aceĭ nenorociţĭ, cari pe parola dată lor de Basta, neputênd bănuì o asemené barbară întreprindere asupră-le, fără grijă séŭ dormĭaŭ, séŭ nearmaţĭ veghĭaŭ. In puterea nop- ţiĭ şi în tăcerea cea maĭ mare, nobilimea ridică din cuar- tierele lor câte-va miĭ de pedestriĭ saşĭ şi ungurĭ, pová- ţuiţĭ de căpitanĭ dintre nobilĭ, duşmanĭ de mórte aĭ Sĕ- cuilor şi înconjurară locul despărţitŭ unde aceştĭ nenoro- ciţĭ avusese poruncă a tăbĕrî. La unŭ semnŭ datŭ între nobilĭ, din deosebite părţĭ eĭ năvăliră cu soldaţiĭ lor în mijlocul Sĕcuilor şi, cu vicléně şi aspră cruţime, ĭute şi fără pregetŭ îĭ înjunghĭaŭ şi îĭ uccideaŭ unde şi precum îĭ aflaŭ. Prin acéstă gróznică jertfă, se stêmperară sufle- tele nesăţióse ale nobililor cu mórtea a douĕ miĭ nenoro- ciţĭ Sĕcuĭ, toţĭ ómenĭ alleşi şi flórea naţieĭ lor. «Faptă cu «atât maĭ crudă şi barbară, adaoge Spontoni, că se săvêr- «şĭa de ómenĭ din aceĭaşĭ naţiă, lege şi obiceĭurĭ». Astfelŭ de ciĭnste şi de inimă curată aveaŭ aristocraţiĭ ungurĭ, duşmaniĭ noştri.

Desplăcŭ fórte cruda lor rĕsbunare la tótă armia împĕ-

www.dacoromanica.ro

rătéscă şi mulţi începură a povăţui şi a striga luĭ Basta de a pedepsi pe ceĭ ce aŭ necinstitŭ tótă armia şi pe generalul eĭ; dar Basta, de şi amărîtŭ de acesté, nu îndrăzni a face nicĭ a ḑice nimicŭ. Astfel căpătă şi maĭ multă îndrăznélă Csaki, carele, puind mâna pe câte-va tunurĭ şi pe o parte de muniţiunile din dobênda băttăllieĭ, fără de voĭa luĭ Basta, le trămise la castellul sĕŭ de la Almaşŭ.

A duoa-ḑi dupĕ băttăllia, Basta porni pe comitele Tomaso Cauriolo la curtea împĕrătéscă spre a duce bandierele şi stégurile câştigate în băttaiă. În ḑece ḑile ajunse acesta la curte şi fu îndată priimitŭ de împĕratul, care se înveseli multŭ de isbêndă, dărui bine pe trămisŭ şi lăudă multŭ fapta luĭ Basta. Astfelŭ se dovedì complicitatea curţiĭ în purtarea generaluluĭ eĭ în Ardélŭ.

Într'aceĭa, Basta şi Ungurii, fără a maĭ întârḑia alérgă la Alba-Iulia, unde găsescŭ oraşul prădatŭ de ómenii lor şi trupul luĭ Wolfgang Corniş. Eĭ poruncescŭ să'ĭ pună trupul într'unŭ sicriŭ spre a'lŭ înmormênta maĭ târḑiŭ şi fără a maĭ perde vreme se luară în urma luĭ Michaĭu.

XXX.

Michaĭu, obositŭ, plinŭ de grijă şi de întristare, cu puciniĭ ómenĭ ce îlŭ însoţĭaŭ, lăsând de laturĭ Sibiĭul, merse la Făgăraşŭ, unde avea în cetate femeea şi multe lucrurĭ preţióse ale luĭ. Aci se apucă să'şĭ adune rĕmăşiţele spăimêntate ale oştireĭ sale, care alergaŭ cătând scăpare în acestŭ locŭ sigurŭ. Printre aceştĭ ostaşĭ se arătă şi Baba-Novacŭ, rănitŭ, cu pĕrul şi barba arse, cu faţa smolită de pulberea sângerósă a băttăllieĭ, cocĭ îşĭ făcuse cum se cade datoria luĭ în ḑioa lupteĭ, îndeplinind totŭ

www.dacoromanica.ro

de o dată şi slujba unuĭ căpitanŭ prevĕdĕtorŭ şi a unuĭ voĭnicŭ soldatŭ. Înfăçişêndu-se elŭ dinainté domnuluĭ sĕŭ, ĭĭ ḑise suspinâud şi întristatŭ : «Suntem biruiţĭ şi înfrânţĭ, «dómne, maĭ multŭ de împotrivnicul nostru norocŭ, decât «de armele duşmanuluĭ; şi pentru ca elŭ să nu rĕmână «cu totul mângâĭatŭ prin mórtea ta, încallecă'ţĭ callul şi «mântuĭesce-te trecênd în ţérra Românéscă. Acestŭ locŭ «nu este atât de sigurŭ cât să nu pótă fi luatŭ de birui- «torul Basta, carele mereŭ gonesce respâuditele rĕmăşiţe «ale ticăiteĭ nóstre oştirĭ. Şi într'adevĕrŭ să mĕ creḑĭ că aşŭ «fi voitŭ maĭ bine să rĕmânŭ mortŭ printre atâţĭ viteji «soldaţĭ, uccişĭ în bătt'alliă, decât fugind să maĭ trăiescŭ «după o perdere atât de nenorocită şi vrednică de lacrimĭ, «de n'aşŭ fi doritŭ a îngriji âncŏ de siguranţa ta şi a te «sluji pênĕ la celŭ din urmă suspinŭ. Fugĭ dar, cu ce aĭ «maĭ scumpŭ, cŏcĭ duşmaniĭ peste puçinŭ vor sosi aci, vor «împresura acéstă cetăţuiă şi atuncĭ îţĭ va fi peste putinţă «să scapĭ. Eŭ ânsĕ voĭu rĕmâné aci spre a aduna pe neno- «rociţiĭ răsipiţĭ şi voĭu sta pênĕ la mórte împotriva duş- «manilor noştri.»

Michaĭu iubĭa şi stimà fórte pe bĕtrânul sĕŭ generalŭ Baba-Novacŭ şi hotărî a urmà povaţa luĭ. De-şi ânsĕ Baba-Novacŭ stăruĭa ca să rĕmâuă cu câţĭ-va soldaţĭ spre apărarea aceleĭ cetăţuĭ şi a ţine în locŭ pe duşmanĭ, pênĕ să apuce Michaĭu să scape, voind astfel a'şĭ jertfi viéţa pemru mântuirea stĕpânuluĭ sĕŭ, dar Michaĭu nicĭ într'unŭ chipŭ nu voĭ să plece fără dînsul. Decĭ împreună intrară în ţérra Bârseĭ, la 23 septemvrie şi tăbĕrîră la Codlea. Aci Michaĭu întêmpină trupele ce, de prè porunca luĭ, ĭĭ adducea fiĭul sĕŭ Pĕtraşcu, din ţérra Românéscă şi cele ce ĭĭ venise în ajutorŭ din Moldova.

www.dacoromanica.ro

XXXI.

Ţĕrra Bêrseĭ fusese teatrul de scene sângeróse. Braşovenĭĭ în 12 septemvrie, a-duoa-ḑi dupĕ răscóla lor, ridicaseră furcĭ în mijlocul pieţeĭ, unde acăţaŭ pe orĭ-ce românŭ puteaŭ pune mâna. In aceĭaşĭ ḑi aflară că o trupă de Românĭ sunt aprópe de hotarul Bêrseĭ la Rucărŭ, voind să intre în Ardélŭ. Acéstă scire o întărîră câţĭ-va bărbaţĭ fruntaşĭ din óstea română, cari veniaŭ înainte şi mergeaŭ fĕră prepusŭ, nesciind nimicŭ de trădarea Braşovenilor. Aceştia ânsĕ fĕră veste cadŭ asupră-le şi îĭ ducŭ în cetatea Braşovuluĭ, unde dupĕ puçină cercetare, fură îndată omorîţĭ, păstrând numaĭ pe unŭ agă alŭ lor cu viéţă. In aceĭaşĭ séră, pe la 4 césurĭ, essîră Braşovenĭĭ ca să întêmpine pe Românĭĭ ce sosĭaŭ. Dar aceştia, vĕḑêndu-se maĭ slabĭ cu numĕrul, se traseră înapoĭ. Puçinĭ picară în mânele duşmanilor şi fură uccişĭ fĕră milă.

In 13 septemvrie pe la amédĭ Braşovenĭĭ mergŭ de punŭ tabĕra la Preşmĕrŭ, ca în ḑioa următóre să năvălĭască asupra acelor Românĭ ce se aşteptaŭ să vină din Moldova, pe la Oĭtuzŭ. Pe lângă dînşiĭ se unirĕ a-duoa-ḑi şi o sută cinci-ḑecĭ pedestraşĭ ungurĭ cu puscĭ. In acea ḑi de 14 septemvrie, eĭ năvălescŭ asupra Românilor, cari începeaŭ a se arăta. Dar aĭ noştrĭ le rĕspunseră cu astfel de tărĭă încât pe mulţĭ dintr'înşiĭ omorîră, pe alţiĭ îĭ rănirĕ şi capul tunarilor lor priimi printr'o bombă o astfel de lovitură încât nu rĕmase pelle pe trupul sĕŭ care să nu fie arsă. Cĕtre séră le merse Brâşovenilor maĭ bine, cĕcĭ luară de la Românĭ unŭ tunŭ; dar a-duoa-ḑi, aflând că sosesce din Moldova armaşul Sava cu o trupă de Moldovenĭ, eĭ năpustirĕ totul şi fugirĕ de se închiserĕ în Braşovŭ.

www.dacoromanica.ro

In aceĭaşĭ ḑi Sĕcuiĭ de pe lûngă Oltŭ se ridică asupra Saşilor şi aprindŭ Crisbavul şi Bodila. A-duoa-ḑi, în 16, se adună Românii cu Moldovenii, între cari era şi armaşul Sava, şi cu Sĕcuiĭ, la Preşmĕrŭ de unde, maĭ nainte de a începe ceva, trămitŭ o deputaţiă la senatul din Braşovŭ ca să céră următórele : «1°. întrébă pentru ce nu'ĭ aŭ lă-«satŭ să trécă în pace, ci le aŭ făcutŭ feluriĭ de stricăcĭuniĭ, «omorînd mulţĭ dintr'înşiĭ şi luându-le şi machinile de răs «boĭu; 2°, cerŭ să li se dea lor toţĭ nobiliĭ câţĭ s'arŭ afla «la eĭ şi maĭ allesŭ ceĭ ce s'aŭ împreunatŭ în ḑioa trecută «cu dînşiĭ în contra Românilor, asemené şi tunul totŭ de «la dînşiĭ». Acesté le cerŭ printr'unŭ braşovénŭ pe care l'aŭ fostŭ prinsŭ în ḑioa trecută. Sĕcuiĭ amenință pe Braşo-veniĭ cu focŭ de nu le vor dà pe nobilĭ şi tunul. Braşo-veniĭ rĕspundŭ că, de vor da focŭ, eĭ vor omorî femeile şi copiiĭ Românilor şi aĭ Sĕcuilor, care se află spre siguritate în Braşovŭ. In urmarea acestora, în ḑioa de 17 septemvrie, trecură aĭ noştri în pace prin ţérra Bêrseĭ, nefăcênd altă stri-căcĭune decât că aprinseră unŭ satŭ românescŭ ce parte se ţinea de Braşovŭ, parte era moşia unuĭ nobilŭ. Spunŭ că numĕrul celor cari trecuseră se urcà peste cincĭ miĭ. In-tr'acestŭ timpŭ, Braşoveniĭ priimescŭ scrisóre de la Turda, ca să închidă tóte drumurile şi să taĭe tóte pădurile de către Moldova şi România, pentru ca să nu pótă veni óste de ajutorŭ luĭ Michaĭu. Dar Braşoveniĭ n'avură timpŭ a face nimicŭ, căcĭ diminéţa, la 18 septemvrie, aflară prin-tr'unŭ românŭ anume Rascie ce veniă din ţérra Româ-néscă şi care picase în mânile lor, cum-că Pĕtraşcu, fiĭul luĭ Michaĭu, se apropie cu o armiă de 29,000 ómenĭ şi că Românii sunt hotărîţĭ a deprădà tótă ţérra Bêrseĭ şi a o nimicì prin focŭ şi prin sabiă ; lucru de care se şi încre-

www.dacoromanica.ro

dinţară Braşovenii, cŏcĭ pe la amĕdĭ o sémă de Românĭ, aflând că femeile lor lăsate în Braşovŭ s'arŭ fi omorîtŭ de orăşenĭ, deteră de o dată focŭ la satele următóre: Preşmĕrul, Hermanul, Bodul, Sân-Petrul, Heltia, Noul, Feldióra, Rotbavul şi Măgheruşul. Braşovenii ânsĕ nu omorîseră pe femeile Românilor; eĭ numaĭ le adunaseră de prin oraşŭ, unde şedeaŭ împrăştiate şi le închiseseră în casa svatuluĭ, ca să le opună acelor ce vor năvăli asupra cetăţiĭ. În 19 septemvrie, Românii se apropie de cetate şi aprindŭ într'o suburbiă treĭ case, dar fiind fórte puçinĭ, se tragŭ dinainté năvălireĭ orăşénilor. În 20 septemvrie, Pĕtraşcu, care sosise cu armia sa, trămite cu ameninţărĭ şi făgăduĭelĭ scrisóre orăşenilor, îndemnându'ĭ a se suppune luĭ Michaĭu. Totŭ în acea ḑi, nouĕ cete esşite din sĕcuime în ţérra Bârseĭ, prefacŭ totŭ ce le vine înainte în prafŭ şi cenuşă şi aprindŭ satele de-a-rôndul, încât séra ardea şi Codlea. Braşovenii, spăimêntaţi de aceste pustiirĭ, s'arŭ fi suppusŭ îndată; dar a duoa-ḑi (21 septemvrie) primiră veste cum-că Michaĭu a fostŭ bătutŭ la Mirislĕu. Scirea acésta îĭ îndêrji spre apărare.

Iată care furĕ pustiirile ce se căşunară în ţérra Bârseĭ pênĕ în ḑioa de 23 septemvrie, când sosi Michaĭu la Codlea, pustiirĭ ce nu furĕ întrecute decât prin înfricoşatul răsboĭu localŭ de la 1848 şi 1849.

XXXII.

Michaĭu intrând în ţérra Bârseĭ, aprinsŭ de mâniă asupra Saşilor pentru trădarea lor, porunci să se dea flacărilor tóte târgurile pe unde trecea. Soldaţiĭ sĕĭ de la Mirislĕu adunându-se pe lîngă dînsul şi împreunându-se cu

www.dacoromanica.ro

oştile venite din ţérra Românéscă şi din Moldova, elŭ se vĕdu ĭarăşĭ în capul uneĭ armate puternice, pe care autoriĭ poloni o urcă la cinci-ḑeci de miĭ ómenĭ. De arŭ fi adevĕrată spusa chronicaruluĭ Fuchsius, că Pĕtraşcu venise cu duoĕ-ḑeci şi nouĕ mĭi şi că armaşul Sava adunase cinci miĭ sub commanda luĭ, adăogindu-se acestea cu vre o cinci-spre-ḑece miĭ scăpaţĭ de la Mirisleu, arătarea polonilor n'aru fi o exageraţiă. Orĭ-şi-cum Michaĭu avea acum destule trupe ca să pótă crede că va isbuti a'şĭ rĕsbuna asupra luĭ Basta şi a Ungurilor şi a'şĭ redobêndi puterea asupra Ardéluluĭ.

Elŭ îşĭ aşeḑase oştile la Bodŭ şi la Preşmĕrŭ şi aştepta sosirea Nemţilor şi a Ungurilor, cari acum eraŭ pe la Şĕrcaia, ca să le dea bătt'alliă, când în 30 octomvrie îĭ sosi scirea că hatmanul Zamoisky, cu Sigismundŭ Bathori şi cu Ĭeremia Movilă, aŭ intratŭ în Moldova în capul uneĭ frumóse armate, compusă de Poloni, Turcĭ şi Tătarĭ şi că eĭ se apropie ca să năvălĭască în Ardélŭ. Poloniĭ trecuseră Nistrul în Moldova la 30 septemvrie. Scimŭ că cu câte-va lunĭ înainte, ânc0 aflându-se Michaĭu în Moldova, Zotkiewsky cu armia sa, din porunca lui Zamoisky, îşĭ aşeḑase taběra pe malul Nistruluĭ în dreptul Hotinuluĭ, unde tăběraŭ Româniĭ. Întêlnirĭ particulare începură de atuncĭ între ostaşiĭ ambelor tabere. Poloniĭ, încuragĭaţĭ de nisce micĭ lupte, în care fuseseră norocoşĭ, cereaŭ de la căpetenia lor să'ĭ lase să trécă rîul. Zotkiewsky scrise luĭ Zamoisky întrebându'lŭ de'ĭ dă voiă a trece Nistrul maĭ nainţe de sosirea luĭ. Zamoisky îĭ rĕspunse că se lasă pe înţellepcĭunea sa, recommandându'ĭ d'a nu expune cu uşurinţă oştile ce avea şi care, perḑêndu-se, nu vorŭ maĭ puté fi puse la locŭ, din ura ce simte-

www.dacoromanica.ro

ţérra pentru nouĭ dăjdiĭ. Zotkiewsky, încuragĭatŭ prin acestŭ rĕspunsŭ alŭ luĭ Zamoisky, se urcă pe o măgură de unde putea să véḑă totŭ ce se petrecea în taběra nóstră.

Intr'o ḑi, vĕḑênd că la noĭ nu este aşa mare priveghĭere, de pe cum era totŭ d'a-una, trecu rîul fără veste şi făcu o isbire puternică cu tunurĭ marĭ asupra întăririlor tabereĭ nóstre, care vătămându-se greŭ, aĭ noştri fură siliţĭ a se aşeḑa în altă taběră, o milă maĭ departe în dosul celeĭ d'ântĕĭu. Polonezii fură nevoiţĭ îndată a trece rîul înapoĭ. Totŭ ce câştigară prin acéstă isbire fu că communicaţia pentru transportul bucatelor, se făcu pentru eĭ maĭ înlesnitóre. Intr'aceĭa, Poloniĭ maĭ luară inimă şi sperare de isbêndă, când vĕḑură că sosi în taběra lor şi Ieremia-Vodă. Elŭ îşĭ lăsase femeea şi copiiĭ la Cameniţă şi venise a se unì cu Zotkiewsky, adducênd cu sine o miă de călăreţĭ şi cincĭ-sute pedestraşĭ.

Generaliĭ noştriĭ din Moldova scriseră luĭ Zotkiewsky, întrebându'lŭ pentru ce a trecutŭ Nistrul şi de adduce răsboĭu séŭ pace? Polonul rĕspunse «că acéstă întrebare «din partea celor ce aŭ vĕrsatŭ sânge polonŭ este o nouă «ocară; că răsboĭul şi pacea atêrnă de la craĭu; că elŭ «propune o armistiţiă de treĭ-ḑecĭ ḑile ca să mérgă unŭ «trămisŭ din partea nóstră a se înţellege despre acesté cu «craĭul.»

Acéstă armistiţiă, pe care aĭ noştriĭ făcură greşala a o priimi, o închiăiase Zoltkiewski, în înţellegere fiind la acésta cu Zamoisky, numaĭ cu acelŭ scopŭ ca să dea acestuĭa timpŭ să sosĭască cu armia sa.

www.dacoromanica.ro

XXXIII

* Aci şi ast-felŭ se întrerupe manuscriptul luĭ Nicolae Bălcescu, fŏră de nicĭ o urmă de redacţiune pentru ultimele capitole din *Cartea a V^a^* precum nicĭ pentru *Cartea a VI^a^* care avea să fie cea din urmă.

Depre tóte aparenţele, cartea intitulată *Mirislĕŭ*, avea să coprindă totŭ şirul nenorocirilor militare ale luĭ Michaĭu din 1600, perderile sale în Moldova şi în ţérra Românéscă, cu bătăliile de la Seretŭ şi de la Teléjenŭ, în octomvrie 1600, unde armatele române furĕ învinse de Potocki şi de trădătorul Moisi Sĕcuĭul, cu aceĭa de la Argeşŭ perdută la 25 noemvrie. Răpide şi gróznică grămădire de catastrofe, picând una după alta pe capul erouluĭ românŭ, părăsitŭ acum de norocul, dar nu şi de geniul sĕŭ ! De aceĭa, elŭ nu 'şĭ perdu curagĭul şi, în *Cartea VI^a^* a opereĭ luĭ Bălcescu, noĭ l'amŭ fi vĕḑutŭ de sigurŭ pornind însuşĭ la Vienna şi la Praga ca să véḑă şi să vorbĭască în persónă cu împĕratul Rudolfŭ, căruĭa se arătase pururé aşa devotatŭ.

Pémna Bălcesculuĭ ne arŭ fi descrisŭ, cu neasemuitul eĭ farmecŭ, impresiunea împunĕtóre ce produse voevodul românŭ asupra curţeĭ austriace, petrecerea luĭ prelungită la Vienna şi la Praga, în

www.dacoromanica.ro

primăvéra annuluĭ 1601, întrevederea sa cu împĕratul şi dibacele luĭ tractative diplomatice, distincţiunile meritate ce elŭ obţinu acolo şi în sfêrşitŭ întórcerea sa triumfalĕ in Ardélŭ, unde, ajutatŭ acum de viclénul Basta şi gonind din scaunŭ pe nestatornicul Sigismundŭ Bathori, întorsŭ pentru a treĭa óră la domnia Transilvanieĭ, Michaĭu îşĭ limpedĭ restriştele militare din tómna annuluĭ trecutŭ în strălucitórea bătăllĭă de la Gurusleŭ, isbêndă câştigată în 13 augustŭ 1601.

Ţioa vestită de la *Gurusleŭ* era destinată de Bălcescu să fie punctul luminosŭ alŭ acesteĭ ultime cărţĭ a opereĭ sale, precum ea părea a fi şi unŭ noŭ lucéferŭ de gloriă pentru domnia românéscă a luĭ Michaĭu.

Dar, printr'unŭ contrastŭ din cele maĭ dramatice, în pripă dupĕ dînsa, avea să sosiască gróznica scenă de trădare, în care generalul Basta. unéltă înrĕutăţită a vicle ieĭ austriace, curmă prin uccigaşĭ din guardia sa valonă, viéţa multŭ pré scurtă a erouluĭ românŭ şi r turnă astfelŭ din temeliă totŭ edificiul mărireĭ naţionale a Românilor.

Câte subiecte de elocuente, de uĭmitóre, de patetice povestirĭ! Cine va fi acela care, cu unŭ egalŭ talentŭ, va împlini vre o dată lipsurile pe care o mórte timpurĭă le a lăsatŭ în nemuritórea scriere a luĭ N. Bălcescu!

. . . . . .

Şi cine va fi acela care va îndeplini aĭevé visul de *Mărire Românéscă*, pe care uccidérea luĭ Michaĭu Vitézul, fĭlŭ contenĭ din făptuirea luĭ, în acea fatalĕ diminéţă de 29 augustŭ 1601!

Nota editoruluĭ.

www.dacoromanica.ro

NICOLAE BĂLCESCU.

SCRIERĬ DIVERSE.

www.dacoromanica.ro

NOTĂ PRELIMINARIĂ

Am adunatŭ aci patru din scrierile luĭ N. Bălcescu, ce, sub diferite priviriĭ potŭ presenta unŭ interesŭ maĭ viŭ cititorilor mareĭ sale opere istorice, cari, ajunşĭ pênĕ la acéstă pagină, de sigurŭ vor simţì cu durere lipsa nereparabilĕ a sfêrşituluĭ istorieĭ luĭ *Michaĭu-Vodă Vitézul.*

Cele ce vomŭ tipări în urmă sunt presentate aci ca în chipŭ de compensaţiune, ânsĕ fiă-care dintr'unŭ punctŭ de vedere deosebitŭ.

Maĭ ântêiŭ vomŭ retipări, ca unŭ complementŭ la cele ḑise despre persónna domnesculuĭ eroŭ alŭ Românieĭ, partea ce se atinge de Michaĭu Vitézul în articolul din *Magazinul istoricŭ pentru Dacia.* vol. IV, 1847, întitulatŭ : *Bulletinŭ despre portretele principilor ţĕrreĭ Românescĭ ce se află în cabinetul de stampe de la Biblioteca regalĕ din Paris.*

Apoĭ, ca relativŭ la mişcările poporuluĭ românŭ din Ardélŭ, pe care Bălcescu le-a apreţuitŭ cu aşa înaltă pĕtrundere în cele duoĕ din urmă cărţĭ ale *Istorieĭ* sale. vomŭ reproduce frumosul cuvêntŭ rostitŭ de dînsul la Paris, în ḑioa de 15 maĭu 1851, anniversara *Mişcăreĭ Românilor din Ardélŭ la 1848.*

Pe urmă vomŭ face locŭ printre scrierile cele maĭ târḑiĭ ale mareluĭ nostru prosatorŭ, aceleĭ poetice aruncăturĭ de ochĭu asupra întregeĭ sórte a poporuluĭ românŭ, pe care, în orĭ-ce casŭ, Bălcescu a fostŭ acela carele ne-a dat'o, într'o minunată limbă strămoşéscă, sub titlul de : *Cântarea Românieĭ.*

In fine, vomŭ închiĭà, reproducênd cele duoĕ însemnate memoriĭ, scrise de Bălcescu la începutul carriereĭ sale litterariĭ şi tipărite, unul la 1844 în Iaşĭ (în *Fóĭa litterară*) şi altul, la 1846 în Bucurescĭ (în *Magaz. istor. p. Dacia,* t II), tratând despre : *Puterea armată şi arta militarĕ la Românĭi* din âmbele principate ţérra Românéscă şi Moldova; lucrare, care prin nenumĕrate puncte se légă cu istoria, maĭ cu totul ostăşéscă, a Românilor din timpul luĭ Michaĭu-Vodă Vitézul, şi prin care junele autorŭ îşĭ despică vêrtosŭ, de la începutŭ, brasda sciinţifică, pe care avea, în câţĭ-va annĭ, aşa de multŭ să o înrodĭască.

Aceste patru fragmente vor lăsa, suntem încredinţaţĭ, în mintea şi inima tutulor, o adûncă întipărire, făcênd pe fiă-care să preţuiască odată maĭ multŭ, câte norocite însuşirĭ ale istoriculuĭ criticŭ, ale prosatoruluĭ plinŭ de talentŭ şi ale ferbinteluĭ şi luminatuluĭ patriotŭ eraŭ întrunite în acelŭ mare bărbatŭ, ce a peritŭ dintre noĭ la vêrsta de 33 de annĭ, lăsându-ne atâté capete de operă litterariĭ şi istorice. *Editorul.*

www.dacoromanica.ro

BULETINUL

DESPRE PORTRETELE

PRINCIPILOR ŢĔRREI ROMÂNESCI şi MOLDAVIEI

CE SE AFLĂ ÎN CABINETUL DE STAMPE DE LA BIBLIOTECA REGALĔ DIN PARIS.*

Sunt duoĭ annĭ aprópe decând, avênd norocirea a mĕ afla în multŭ ĭubita nóstră ţérră, mi se vestì că dl dr. Mayer adduse din Transilvania unŭ portretŭ alŭ luĭ Michaĭu Vitézul. Eram fórte doritorŭ a vedé caracterul fisionomicŭ alŭ acestuĭ bărbatŭ, alŭ căruĭ caracterŭ moralŭ şi politicŭ îlŭ studiezŭ de atâta timpŭ, alŭ acestuĭ bărbatŭ care pentru Românĭ este nu numaĭ unŭ eroŭ ce a acoperitŭ armele lor cu o gloriă neperitóre, ci âncŏ simbolul idei de viéţă, idei de mântuire, *simbolul Unimĭt lor naţionale*. Alergaĭu atuncĭ în salonul d-luĭ Poienaru unde acestŭ portretŭ se afla expusŭ şi, vĕdênd o fisionomiă care

* Tipăritŭ maĭ ântêĭu în *Magazinul istorică pentru Dacia* Bucurescĭ, 1847. Tom. IV. pag. 212—217. *N. E.*

www.dacoromanica.ro

nu 'mĭ spunea nicĭ unul din simţimintele ce caracterisaŭ pe acestŭ mare bărbatŭ, mĕ întorseĭu către prietenul ce mĕ 'nsoţĭa şi 'ĭ ţiseĭu din convingere adâncă : «Nu e acesta Michaĭu alŭ nostru.»

Citiĭu în urmă disertaţiunea învĕţatuluĭ d^ŭ A. Kurz,* în care d^lui se silesce a dovedi că acesta trebuĭe să fie celŭ adevĕratŭ portretŭ, şi rĕmăseĭu cu tóte acestea statornicŭ în mărturisirea minţiĭ şi a inimeĭ mele.

Decând mĕ aflu depărtatŭ de ţĕrra mea, în necurmatele mele cercetărĭ prin bibliothecile maĭ multor ţĕrrĭ, căutamŭ mereŭ să potŭ dà dupĕ vre unŭ portretŭ alŭ luĭ Michaĭu V.V., deosebitŭ de acele ce se află în cărţile luĭ *Ieronimŭ Ortcliu* şi *Ioanŭ Bisscliu*, cunnoscute de d^l A. Kurz, şi pe care găsindu-le şi eŭ acĭ, amŭ pusŭ de mi le-a desemuatŭ, cu tóte că nu mĕ mulţumĭaŭ. Când mĕ aflaĭu în Roma, căutaĭu în deşertŭ în bibliothecă între miile de portrete ale altor ómenĭ vestiţĭ, fĕră a avé norocirea a găsi acestŭ portretŭ acolo unde aşŭ fi doritŭ maĭ cu sémă a'lŭ vedé. În sfĕrşitŭ Dumneẓeŭ împlinĭ cu prisosŭ dorinţa mea.

La 2 ale aceste lunĭ, însoţitŭ de prietenul meŭ d^l A. G. Golescu, ne duserămŭ la cabinetul de stampe de aci, ca să facemŭ óre care cercetărĭ archeologice. Acolo între altele ceruĭu, fĕră multă speranţă că voĭu găsi ceva, să mi se arate portretele ce aŭ despre Ottomanĭĭ, Ungurĭĭ, Transilvanĭĭ şi Românĭĭ vestiţĭ. În condica collecţiuneĭ pentru Transilvania, ĭată ce găsiĭu :

Şése portrete ale luĭ Michaĭu Vitézul, şi a-nume :

1. Portretul din cartea luĭ *Ieronimŭ Orteliu*, de pe

* Veţĭ Magaz. istor. Tom. II. pag. 371.

www.dacoromanica.ro

care s'a făcutŭ copia în uleĭu dată de dl dr. Mayer la Museul Naţionalŭ;

2. Portretul din cartea luĭ *Ioanŭ Bisseliu*. Dl A. Kurz aratá cu pré mare cuvêntŭ, despre acestŭ portretŭ, că nu crede a fi celŭ adevĕratŭ, cŏcĭ fisionomia'ĭ este pré bĕtrână, de vreme ce e bine cunnoscutŭ că Michaĭu fu uccisŭ la vêrstă de 43 de annĭ. Aceĭa ce adaoge dl A. Kurz că îmbrăcămintea acestuĭ portretŭ, care i se pare maĭ cu totul turcéscă, arŭ fi o dovadă de neadeverirea luĭ, nu mi se pare exactŭ. Singura deosebire între acéstă îmbrăcăminte de a celor-l-alte portrete, este gugĭumana. Acésta este de blană, lăsată la o parte pe stînga, în forma căcĭuleĭ ţurcănescĭ, numaĭ ceva maĭ ovalĕ şi împodobită în partea drépt̆ă cu unŭ frumosŭ *surgucĭu* cu petre scumpe. Eŭ amŭ vĕdutŭ în ţérră maĭ multe portrete de ale principilor noştri purtând aceĭaşĭ gugĭumană, precum şi aci vre'o câte-va portrete de ungurĭ şi polonĭ totŭ cu asemené căcĭulă. Din potrivă, căcĭula de la portretul din cartea luĭ Ieronimŭ Orteliu, este necunnoscută între Românĭ. Pe acestŭ portretŭ se află numele pictoruluĭ şi alŭ sculptoruluĭ :

Umbach fecit. *I. A. Boener sc.*

de desubtul portretuluĭ sunt scrise aceste cuvinte :

Michaël Wallachiae Waywoda.

3. Alŭ treĭlé portretŭ se aséměnă cu acestŭ din susŭ din cartea luĭ Bisseliu, atât la fisionomiă cât şi la îmbrăcăminte; barba numaĭ, e maĭ lungă şi încolţurată, ĭar nu rotundă ca la cel-l-altŭ. Împrejurul portretuluĭ se află scrisŭ cu littere marĭ acestea :

Michaël Palatinus Valachiae.

www.dacoromanica.ro

ĭar din josŭ de portretŭ aceste versurĭ :

Eidem, o vellet, Dacorum hic colla Michael
*Eximeret Turcæ, libera tota jugo.**

4. Alŭ patrulé se deosebesce de acestea de susŭ atât în fisionomiă, cât şi în îmbrăcăminte. În acestŭ portretŭ stampatŭ cam rĕŭ de pe lemnŭ pe o fóiă in-4°, bustul principeluĭ e întregŭ, figura e lungăréţă tare şi slabă, ochiĭ, ca în tóte portretele luĭ, fórte marĭ; barbă, de pe moda spaniolă, are numaĭ la bărbiă, ĭar pe obrajĭ puçină; capul e golŭ, fruntea lată şi rasă puçinŭ, pĕrul scurtŭ. Sub manta pórtă loricĕ (platoşă, *cuirasse*), în mâna dréptă unŭ topuzŭ şi la cópsă sabiă. Josŭ sunt scrise aceste cuvinte cu littere marĭ :

*Michail Vaivoda della Vallachia il quale prese la città di Nicopole ne la Bulgaria, l'anno 1598.***

şi la valle cu littere micĭ :

Ioan Orlandi forma in Roma.

Din susŭ în colţul din drépta alŭ stampeĭ, este unŭ scutŭ cu o corónnă d'asupra, înfăçişând o cetate cu treĭ turnurĭ; fundul cadruluĭ arată unŭ câmpŭ de bătăllie.

5. Alŭ cincilé séměnă în tóte cu alŭ şéselé, de care vomŭ vorbi acum, de-şi e maĭ rĕŭ săpatŭ. Împrejurŭ are aceleaşĭ cuvinte', ĭar în josŭ, acestea (care nu se află în cel-l-altŭ) :

Franco forma.

* Acesta e Michaĭu care póte, îndată ce va voĭ, să mântuĭască pe toţĭ locuitoriĭ Dacieĭ de jugul Turculuĭ.

** Michaĭu domnul ţĕrreĭ Românescĭ care luă cetatea Nicopoli în Bulgaria, la annul 1598.

www.dacoromanica.ro

6. Când vĕdurămŭ pe celŭ de alŭ şéselé, strigarămŭ de o dată : «Acesta este!» Citirea cuvintelor scrise pe portretŭ ne încredinţă desăvêrşitŭ. Iaca ce e scrisŭ :

Împrejurul portretuluĭ cu littere marĭ, aceste cuvinte :

Michael Vaivoda Wallachiae Transalpinae utroque fortuna insignis et in utroque eadem virtute.

Aet. XLIII. *

josŭ pe portretŭ, acestea :

cum privil. S. Caes. M^tis.

maĭ la valle, aceste versurĭ :

Tanti facit nomen Christi, Maiestatem Caesaris, remp. Christianam, et Ecclesiae sub Pont. Max. concordiam :
Sui prodigus publicae devotus saluti :
etiam si dira omnia et diri adversarentur :
Ficta obruens factis. **

sub aceste versurĭ e scrisŭ cu littere marĭ :

S. Caes. M^tis. Sculptor Aeg. Sadeler ad vivum delineavit, et D. D. Pragae. M. D. C. I. ***

Acestŭ portretŭ făcutŭ la Praga, unde Michaĭu fu priimitŭ cu mare entusiasmŭ, de pre mărturia luĭ Orteliu, făcutŭ depe natură chĭar de sculptorul împĕratuluĭ, fără

* Michaĭu domnul ţĕrreĭ Românescĭ strălucitorŭ în norocire şi în nenorocire şi virtuosŭ în amêndouĕ. În vêrsta de 43 de annĭ.

** Atât stimă numele luĭ Christos, Maiestatea Împĕratuluĭ, Republica creştină şi concordia bisericeĭ sub marele Pontifice, încât pentru binele publicŭ, nu 'şĭ cruţă nicĭ fiinţa sa : purcede înainte fără temere, chiar şi décă s'ar împotrivi tóte puterile ĭaduluĭ; prin faptele sale întrece plăsmuirile poetice.

*** Aegidiŭ Sadeler sculptorul Maiestăţiĭ sale imperiale l'a desemnatŭ depre natură şi l'a dedicatŭ. Praga, annul 1601.

www.dacoromanica.ro

înduoĭală e celŭ maĭ adevĕratŭ şi maĭ bine nimeritŭ. Gravura e cât se póte de frumosŭ făcută şi astfelŭ cum acum nu s'arŭ puté maĭ bine face. Fisionomia principeluĭ rĕspunde întocmaĭ închipuireĭ celor ce aŭ studiată caracterul acestuĭ bărbatŭ extraordinarŭ. Figura e slabă, melancolică, seriósă şi cam aspră, în totŭ, fórte frumósă şi cu multă expresiune. Pórtă pe spate o manta albă cu gulerŭ de blană şi în capŭ cu o gugĭumană întocmaĭ ca aceĭa ce amŭ descrisŭ maĭ susŭ în portretul din cartea luĭ Bisseliu.

Fericiţĭ de acéstă preţiósă găsire, noĭ hotărîrămŭ îndată a ne deşerta uşórele nóstre pungĭ spre a stampà depe dînsa o gravură frumósă şi credincĭósă şi a da în admirarea Românilor adevĕratul portretŭ alŭ eroului lor. Preste puçinŭ acéstă gravură va fi gata şi o vomŭ porni în ţérră.*

Bellevue, lîngă Paris. 1847, augustŭ.

---

* Urmarea *bulletinuluĭ* tratézà despre portretele altor domnĭ aĭ ţĕrreĭ Românescĭ şi aĭ Moldoveĭ.—Despre portretele luĭ *Michaĭu Vitézul*, în numĕrŭ de duoe-spre-ḑece diferite tipurĭ, veḑĭ: *Dim. A. Sturdza.* Memoriŭ asupra portretelor domnilor Românĭ, în *Annalele Societăţiĭ Academice Române*, pe annul 1874. Tom. VII. pag. 136—140. *N. E.*

www.dacoromanica.ro

MISCAREA
ROMANILOR DIN ARDELU
LA
1848*

Una din faptele cele mai minunate ale acestui minunatu alu XIX[16] vécu, fóră îndoiálă că e deşteptarea naţionalităţii române în Ardélu, după unu somnu greu într'unu jugu ce de o miiă de anni o împovărà. Nici odată o naţiă mai multă vreme în robiă cumplită nu zăcù! Nici odată o naţiă robită, mai răpede şi într'unu timpu mai

* La 1848, pe când o mişcare de unu caracteru aspru, dar cu totul naţionalu, turburà munţii şi câmpiile Transilvaniei, multu iubitul nostru istoricu N. Bălcescu, scăpatu din închisórea plutitóre de pe Dunăre în care îlu ţinură vre o cât-va timpu Turcii, după intrarea lor şi a Ruşilor în Bucuresci, se refugise în Ardélu şi trăi acolo cu luptătorii români, mai multe luni, cercând în zadar să potolîască duşmănia aceîa crâncenă dintre Români şi Unguri, aşa de stricăcîósă âncŏ de pe atunci libertăţii âmbelor popóre. Apoi de acolo, viind în Paris, după trecere de duoi anni şi mai bine, într'o ḑi de 15 maiu, ḑi anniversară a primei adunări a Românilor ardeleni pe *Câmpul libertăţii* de la Blaju, fiind mai mulţi compatrioţi şi soçi de exiliu adunaţi ca să serbeze acea ḑi

www.dacoromanica.ro

scurtŭ nu se deşteptă! Maĭ multe vécurĭ trebuise năvălireĭ ungureşcĭ ca să pótă amorţi şi înjuga de totŭ pe Românĭ. * Maĭ puçinŭ de unŭ vécŭ fu de ajunsŭ acestora spre a scutura greŭ şi învechitŭ acelŭ jugŭ. Înviere de minune într'adevĕrŭ! dovadă puternică cum-că nemuritorŭ e sufletul naţiilor şi cum-că sântŭ, dumneḑeescŭ şi neperitorŭ e dreptul lor.

Dar; năvălirea, împilarea şi tirannia străină putŭ batjocori şi chinui pe românŭ în dreptul luĭ şi, în timpul lor, putŭ a'lŭ socoti afóră din legĭ şi a'lŭ privi în rôndul dobitócelor, dar nu'lŭ putŭ attinge în sufletul luĭ, nu putŭ stinge dintr'însul credinţa naţională. Silitŭ a închide în adûncul inimeĭ sale, fĕră a puté nicĭ într'unŭ chipŭ a o respândi în afóră, acéstă credinţă astfelŭ înăbuşită se înferbêntă din ḑi în ḑi şi crescea în tărie, încât când putŭ isbucni, isbucnirea'ĭ fu puternică, învĭerşunată, pustietóre şi roditóre în fapte măreţe şi cumplite totŭ de-odată.

Scimŭ toţĭ cine fură ceĭ d'ântêĭu apostolĭ aĭ românis-

memorabilĕ, Bălcescu, fórte slăbitŭ de durerea ce avea să'lŭ culce în mormêntŭ peste câte-va luni, citì următórele rônduri, în care descrie cu o elocuenţă vie şi colorată, impresiunile sale cullese în mijlocul poporuluĭ ardelénŭ inimatŭ de focul răsboĭuluĭ naţionalŭ.

Acéstă cuvêntare a fostŭ maĭ ântêĭu pusă sub tiparŭ în Paris; dar fóĭa în care s'a publicatŭ şi care, redactată de câţĭ-va studenţĭ moldovenĭ şi muntenĭ din Paris, purtà numele de *Junimea Română*, a avutŭ o existenţă şi o respândire fórte restrînsă; alŭ treĭlé şi ultimŭ numĕrŭ alŭ eĭ, din iunie 1851, conţine discursul următorŭ, carele a fostŭ apoĭ reprodusŭ şi în *Revista Română pentru sciinţe, littere şi arte.* Vol. II, 1862. pag 588.

Nota editoruluĭ.

* Subjugarea completă a Românilor din Ardélŭ se făcu tocmaĭ la 1438, când Ungurĭĭ, Sĕcuĭĭ şi Saşiĭ se unirà în contra lor de le răpirà orĭ ce dreptŭ politicŭ le maĭ rĕmăsese.

www.dacoromanica.ro

muluĭ. Cine nu cunnósce numele glorióse ale luĭ Şincaĭ, Petru Maĭorŭ, Samuilŭ Klainŭ, Paul Iorcovicĭ, George Lazărŭ, cari prin scolĭ, prin cultivarea limbeĭ şi a istorieĭ, puseră stêlpiĭ de temeliă aĭ naţionalităţiĭ române şi propagară idea unităţiĭ sale?

Ideile respândite prin aceste lucrărĭ literare şi istorice isbucniră îndată în fapte. Horĭa luă securea în mână şi, înmuind'o în sânge ungurescŭ şi nemţescŭ, scrise cu dînsa drepturile naţieĭ române şi programa politică şi socială a revoluţiilor eĭ viitóre. Muncitoriĭ ce urmară atât în Ardélŭ cât şi în Principate, micşorară chestia din proporţiile măreţe de unitate şi de naţionalitate ce ĭĭ dedeseră ceĭ dinainté lor şi o mărginiră întru apărarea intereselor române de provinciă şi de localitate. Lor li se părŭ că deosebitele frângerĭ ale naţieĭ aŭ nevoiă de o lucrare asupră-le în parte, spre a'şĭ curăţi miseriile şi spiniĭ din casă, pên'a nu se unì cu toţiĭ într'acelaşĭ trupŭ. Annul 1848 găsi pe Românĭ într'aceste ideĭ. Româniĭ din Ardélŭ fură ceĭ d'ântêĭ cari salutară cu înfocare falnicul sóre de libertate ce lumină atuncĭ omenirea. Sunt astădĭ treĭ annĭ, mulţĭ din noĭ aŭ vĕdutŭ cu ochiĭ lor când deputaţiĭ românĭ din tótă ţérra Ardéluluĭ, în numĕrŭ de maĭ mulţĭ de cinci-decĭ miĭ, toţĭ ţĕrranĭ şi fiĭ de ţĕrranĭ, se adunară la Blajŭ în câmpul numitŭ de atuncĭ *alŭ libertăţiĭ*, ca să facă în numele naţieĭ acéstă declaraţiă: *Sunt, decĭ intru în drepturile mele!* şi Europa află cu mirare că în Transilvania o naţiă română, de a cărĭĭ existenţă nicĭ nu bănuĭa, 'şĭ a proclamatŭ independenţa sa, şi ea fu silită a 'ĭ recunósce dreptul şi a o înscrie de atuncĭ în numĕrul naţiilor celor viĭ.

Ţi de 15 maĭu 1848! Ţi de lumină, de libertate şi de

www.dacoromanica.ro

mărire română, te pomenimŭ şi te sĕrbămŭ cu dragŭ ! Tu minunaşĭ lumea şi îĭ arătaşĭ că naţia română e matoră, vrednică de libertate, vrednică de a intra în frăţia cea mare a naţiilor. În annalele Românilor altă ḑi nu strălucesce maĭ frumosŭ decât tine şi cea asemené ţie, sora ta iubită, ḑioa de 11 iunie 1848 a poporuluĭ din Bucurescĭ. Te pomenimŭ şi te sĕrbămŭ cu dragŭ, o ḑi măréţa, cŏcĭ ântêĭaşĭ dată auḑirămŭ atuncĭ unŭ poporŭ întregŭ rĕspunḑênd celor ce îĭ vorbĭaŭ de unirea Ardéluluĭ cu Ungaria, prin acéstă strigare: «*Noĭ vremŭ să ne unimŭ cu Ţĕrra!*»* Minunată destăĭnuire a luĭ Dumneḑeŭ, care în ḑile aşa marĭ de sĕrbătóre populară, vorbesce d'a dreptul în inimile alleşilor sĕĭ, şi numaĭ poporul şi poeţiĭ, aceştĭ fiĭ aĭ inspiraţieĭ divine, avură la 1848 consciinţa întêmplărilor viitóre, numaĭ eĭ citiră şi destăĭnuiră aceĭa ce era scrisŭ în fundul inimiĭ fiă căruĭ românŭ : *Mântuirea de orĭ ce domnire străină prin Unitatea naţională!*

Ḑioa acésta de 15 maĭu (1848) ni se pare multŭ maĭ frumósă şi maĭ strălucitóre, când privimŭ la ḑilele ce o urmară, ḑile negre, amare, chinuite, ḑile de focŭ, ḑile de sânge. Aceste ḑile le amŭ urmatŭ şi le amŭ vĕḑutŭ cu toţiĭ, una dupĕ alta. Amŭ vĕḑutŭ cum manifestaţia poporuluĭ românŭ din 15 maĭu trase asupră'ĭ terrorismul guvernuluĭ ungurescŭ; amŭ vĕḑutŭ cum povăţuitoriĭ naţieĭ spăimêntaţĭ, închinară drepturile eĭ, maĭ ântêĭu la Ungurĭ; ** apoĭ, când vĕḑură pe aceştia în nevoiă, le închi-

* Sub acestŭ cuvêntŭ *Ţĕrra*, Ardeleniĭ arată ţĕrra Românéscă. Eŭ n'amŭ avutŭ norocire a mĕ afla la Blajŭ în ḑioa de 15 maĭu 1848; dar maĭ mulţĭ Românĭ din Ardélŭ ce se aflară acolo, mĕ asigurară despre acéstă strigare a poporuluĭ.

** Veḑĭ proclamaţia episcopuluĭ Şaguna din Pesta, iulie 1848.

www.dacoromanica.ro

nară împĕratuluĭ şi deteră poporul cu totul în mâna şi în prada ómenilor împĕrătescĭ. Amŭ vĕḑutŭ pe acestŭ sĕrmanŭ poporŭ împinsŭ în focŭ fŏră nicĭ o armă în mână, despuĭatŭ şi de cele ce căpăta cu sângele sĕŭ, * slujind — cruḑime nepilduită! — de barricadă oştilor împĕrătescĭ; ** apoĭ părăsitŭ mişălesce de aceste oştĭ şi lăsatŭ în prada furieĭ rĕsbunătóre a duşmanuluĭ învingĕtorŭ. Dar atuncĭ, în acelŭ minutŭ greŭ când nu maĭ putŭ pune temeĭŭ decât po sineşĭ, când rĕmase slobodŭ de orĭ ce povăţuire nemţéscă ce îlŭ paralisà, îlŭ vĕḑurămŭ desfăşurând tótă energia sa, stând neclintitŭ ca granitul munţilor sĕĭ dinainté duşmanuluĭ ce măturase atâté oştirĭ marĭ, regulate şi tarĭ, şi făcênd din numele de *Moţŭ* *** unŭ nume de spaĭmă şi de grózŭ vecĭnică pentru semeţul şi vitézul ungurŭ.

Multe şi grele împutărĭ s'aŭ făcutŭ acesteĭ revoluţiĭ a Românilor din Ardélŭ. Ea fu aseménată cu furia sĕlbatică a rĕsbunărilor, stând peste mormane de ruine şi de morţĭ, îngrozitóre şi cu gura plină de spume sângeróse, ţiind într'o mână o torţă pustietóre de cetăţĭ, în cea-l-altă

* In luna luĭ dechemvrie, înainte de intrarea luĭ Bem în Ardélŭ, *Comitetul de pacificăcĭune*, de pe porunca luĭ Puhner, puse să adune armele ce poporul dobêndise de la Ungurĭ că să armeze oştile împĕrătescĭ. Era acesta pretextul cu care Puhner vru să desarmeze poporul, de care credea că nu va maĭ avé nevoiă. Amŭ vĕḑutŭ însu'mĭ adresa Comitetuluĭ întru acésta cŏtre prefecţĭ.

** În maĭ multe locurĭ în Ardélŭ şi la luarea cetăţiĭ Lipova în Banatŭ (dechemvrie 1848).

*** Sub acéstă numire sûnt cunnoscuţĭ toţĭ mocaniĭ din aceĭ munţĭ aĭ Abruduluĭ. Credemŭ că acéstă numire vine de acolo că aceştĭ nalţĭ şi trupeşĭ ţĕrranĭ portŭ pĕrul lungŭ împletitŭ în duoĕ códe care le cadŭ pe grumazŭ.

www.dacoromanica.ro

unŭ paloşŭ crudŭ şi neîmblânditŭ, cu care cuceria tótă sufflarea de semințiă dușmană de pre pământŭ. Acéstă icónă spăimêntătóre e adevĕrată. Revoluția Ardelenilor fu gróznică, nemilósă, mânjită de multe excesurĭ vrednice de osânditŭ; dar putemŭ spune, spre apărarea eĭ, că acele excesurĭ furĕ o urmare fatalĕ a uneĭ sufferințe şi a uneĭ urĭ înăbuşite şi înăsprite de ḑece vécurĭ într'o tăcere silită şi sub o cumplită tiranniă; că aceste excesurĭ furĕ provocate de terrorismul cu care începurĕ Unguriĭ în contra Românilor; că purtarea acelora în totŭ cursul răsboĭuluĭ fu maĭ totŭ asemené de crudă ca a acestora; în sfêrşitŭ că aceste excesurĭ sûnt faptele numaĭ a uneĭ mânĭ de ómenĭ, gunoĭu celŭ maĭ stricatŭ şi maĭ corruptŭ alŭ națieĭ, care şi ea fu îndemnată şi povățuită spre acésta, de pilda ce îĭ deteră offiçeriĭ împĕrătescĭ. Aceste îndreptărĭ, temeĭnice în ochiĭ şi în privința străinilor, la noĭ şi între noĭ nu sûnt de ajunsŭ, cĕcĭ noĭ, în dragostea ce hrănimŭ pentru fala, gloria şi mărirea moralĕ a națieĭ nóstre, amŭ fi doritŭ să vedemŭ revoluția română, curată de orĭ ce excesŭ; amŭ fi doritŭ şi dorimŭ ca nicĭ unŭ românŭ să nu uĭte că omenirea îşĭ are drepturile sale sânte şi nesiluite, şi că mila şi îndurarea sûnt podóba suffletelor generóse.

S'a ḑisŭ âncŏ cum-că scularea Românilor ardelenĭ n'avù nimicŭ naționalŭ; că eĭ n'avurĕ nicĭ măcar, ca Sêrbiĭ şi Croațiĭ, unŭ stégŭ naționalŭ, ci se luptară mereŭ sŭb stégul austriacŭ; că scularea lor fu ca a unor robĭ ce se ridică din porunca şi de temerea stĕpânuluĭ, ĭar nu ca a unor ómenĭ liberĭ ce se luptă pentru libertatea lor. Este adevĕrŭ şi amŭ vĕḑut'o însumĭ, roşindu-mĕ de ruşine, că Româniĭ se luptară pentru libertate sub stégul celuĭ maĭ mêrşavŭ, maĭ cumplitŭ şi maĭ învechitŭ despotismŭ; este

www.dacoromanica.ro

adevĕrŭ că Românii se lăsară a fi înşelaţi de Austriacĭ, cari exploatară eroismul şi jertfele lor. Nu este ânsĕ adevĕrŭ că Românii nu fură împinşi şi însufleţiţi în totŭ acestŭ crudŭ răsboiu de simţimêntul naţionalŭ şi de dragostea libertăţii. Fost-amŭ de amŭ vĕḑutŭ însumĭ pe aceĭ îngrozitorĭ *Moţi*, pe cari spaima vitejilor Unguri 'mi 'ĭ descria ca nisce fére sĕlbatice, eşind din vîezuinile munţilor lor numaĭ spre a face pradă şi omorŭ; 'ĭ amŭ găsitŭ înfuriaţi fórte şi hrănind o ură fanatică cŏtre duşmaniĭ lor, — astfelŭ cum trebuie să fie orĭ ce poporŭ în răsbóiele naţionale;—dar amŭ găsitŭ unite într'înşiĭ multe simţiminte omenóse, înalte şi generóse. În acea vreme când inima 'mĭ era sdrobită, cŏcĭ din tóte părţile vedea naţionalitatea română călcată şi strivită de duşmaniĭ străinĭ, fuseĭu fericitŭ a găsi acolo, pe acele piscurĭ uriéşe, pe d'asupra nuorilor, o naţionalitate şi o viéţă românéscă înfocată şi puternică. Cu ce entusiasmŭ freneticŭ fuseĭu acclamatŭ şi binecuvêntatŭ de toţĭ aceĭ ţĕrranĭ, când le spuseĭu că amŭ venitŭ să le adducŭ urărĭ de norocŭ şi isbêndă din partea fraţilor lor din Ţérră, minunaţi de vitejia lor! În ce tăcere adûncă mĕ ocoliaŭ şi mĕ ascultaŭ eĭ, când le vorbiamŭ de puterea naţieĭ române, de numĕrul eĭ, de întinderea pămêntuluĭ ce 'ĭ a datŭ Dumneḑeŭ şi de ursitele cele măreţe ce o aştéptă în viitorŭ! Séra, după ce tótă ḑioa strejuiaŭ potecile, se hărţuiaŭ şi se luptaŭ cu duşmanul, îĭ vedeaĭ adunaţĭ trômbe trômbe pe lîngă focurĭ, care povestind întêmplările ḑileĭ şi acele trecute, care dănţuind împrejurul flacărilor, care ḑicênd din fluĭere, bucĭume şi cimpóie. Cât colo o altă trômbă din ceĭ maĭ junĭ învăţând şi întrebându-se dialogul românisatŭ din cartea: *Paroles d'un croyant* a luĭ Lamenais: «June soldatŭ

www.dacoromanica.ro

unde mergĭ?» Apoĭ cu toţiĭ, juniĭ, bărbaţĭ şi bĕtrânĭ, se puneaŭ de făceaŭ să resunne văile munţilor de cântărĭ de vitejiă şi de naţionalitate, maĭ cu sémă de acea puternică şi frumósă marselliesă a d-lui Andreĭu Mureşanu: «*Deşteptă-te Române, din somnul celŭ de mórte!...*» pe care o cântaŭ chiar în mijlocul focurilor şi a urletelor de tunurĭ, silind şi pe Unguri a o învăţa şi a o cânta cu dînşiĭ împreună, în bătăĭ. Generaliĭ acesteĭ óste ţĕrrănescĭ eraŭ nisce preoţĭ şi nisce tinerĭ abié esşiţĭ din scólele de teologiă, filosofiă şi jurisprudenţă; eĭ nu pusese pênĕ atuncĭ mâna pe o armă, când nevoia îĭ sili a se face generalĭ şi a câştiga bătăliĭ. Lipsiţĭ de cunnoscinţe şi de principie de artĕ militarĕ, eĭ le învăţară în mijlocul luptelor. Amŭ vĕdutŭ cu mirare cum eĭ dibuise adevĕratele principie ale răsboĭuluĭ şi cum simţise importanţa poziţiilor naturale şi folosul ce sciură trage din orĭ ce localitate. Femeile nu rĕmăsese în urmă nicĭ cu curagĭul, nicĭ cu simţimintele naţionale; ele luară parte la tóte primejdiile soţilor lor. Din vêrful munţilor ele aruncaŭ o plóĭe de bolovanĭ, care răriaŭ battallionele vrăjmăşescĭ. Cânticele lor nu eraŭ ca maĭ nainte, cântice de dorŭ şi de plăcere, ci cânturĭ pline de patriotismŭ şi de simţimêntŭ naţionalŭ. Amŭ auditŭ în ruinele Abruduluĭ, — oraşŭ pustiitŭ de flacărĭ şi cuceritŭ de maĭ multe miĭ de locuitorĭ unguri, în tragica scenă ce se petrecŭ în luna luĭ maiu 1849, — amŭ auditŭ o junĕ, naltă şi frumósă fată de munte cântând unŭ cânticŭ dulce şi duĭosŭ. Elŭ îmĭ spunea despre o tênĕră română, fericită că se chiamă Flórea, fericită că e română, de originĕ din Italia, fericită că nu scie şi că muma sa nu 'ĭ a vorbitŭ de locŭ unguresce, iubind numaĭ totŭ ce este românescŭ şi jurând d'a nu iubi în vecĭ unŭ ungurŭ câtă

www.dacoromanica.ro

vreme va maĭ trăi unŭ românŭ pre pămentŭ. Acestŭ cânticŭ îmbătătorŭ de simţire, acea albă, rumenă şi frumósă fecĭóră, ruinele pêrlite şi înnegrite ale Abruduluĭ ce mĕ încunjuraŭ, movilile mormintelor ungurescĭ ce vedeamŭ d'alăturĭ, tóte aceste mĕ impresionară fórte. Mi se părŭ a avé dinainte'mĭ o vedeniă ; mi se părŭ a vedé geniul naţionalităţiĭ române stând pe d'asupra mormintelor duşmanilor străinĭ şi cântând unŭ imnŭ de înviere.

Aci daţi'mĭ voiă a vĕ adduce a-minte că revoluţionariĭ de la 1848 din ţérra Românéscă, de-şi credură că trebuĭe a urmà de pre pilda Ardelenilor şi că împrejurările politice nu'ĭ ĭértă a pune din începutŭ în programa lor, chestia unităţiĭ naţionale, dar n'aŭ perdutŭ unŭ minutŭ din vedere solidaritatea ce îĭ légă cu tóte ramurile naţieĭ române ; eĭ aŭ apăratŭ şi s'aŭ luptatŭ de-o-potrivă pentru drepturile Moldoveĭ ca şi pentru ale ţĕrreĭ Românescĭ, şi atât înainte, în vremea, cât şi dupĕ revoluţia de la iunie 1848, eĭ mereŭ aŭ apăratŭ şi apără încŏ dinainté Ungurilor şi a Europeĭ întregĭ drepturile Românilor din Ardélŭ, Banatŭ şi Ungaria. Déca puţinĭ numaĭ dintr'înşiĭ priimiră a împărtăşi primejdiile răsboĭuluĭ românescŭ, pricina fu numaĭ că stégul sub care se luptaŭ fraţiĭ lor din Ardélŭ era stégul austriacŭ, stégul despotismuluĭ, stégŭ prietenŭ şi alliatŭ alŭ Muscalilor, duşmaniĭ ceĭ cumpliţĭ aĭ naţionalităţiĭ române. Astădĭ lucrurile şi ideile s'aŭ prefăcutŭ şi s'aŭ lămuritŭ. Astădĭ vedemŭ că unŭ acelaşĭ despotismŭ ne copleşesce pe toţĭ Româniĭ, împreună cu Unguriĭ, duşmaniĭ de ĭerĭ, şi cu tóte popórele Europeĭ. Astădĭ este învederatŭ pentru totŭ românul cu minte şi cu inimă că libertatea naţionalităţilor nu póte veni de la curţile împĕrătescĭ şi din mila împĕraţilor şi a despoţilor,

www.dacoromanica.ro

ci numaĭ dintr'o unire strînsă între toţĭ Româniĭ şi dintr'o ridicare a tutulor împreună şi în solidaritate cu tóte popórele împilate. Acésta este callea nouă pe care păşescŭ şi trebuĭe a păşi toţĭ Româniĭ de progresŭ şi de mişcare din Ardélŭ, din Banatŭ, din Ungaria precum şi ceĭ din Principate.

Astfelŭ amŭ vĕḑutŭ eŭ revoluţia română din Ardélŭ cu simţimintele eĭ naţionale, cu faptele eĭ măreţe şi eroice, cu greşelile şi cu vinile eĭ. Dar ḑioa de la 15 maĭu 1848 remâne frumósă şi luminósă, neattinsă şi curată de orĭ-ce excesŭ şi greşală. Daţi'mĭ voiă dar a închina la acéstă ḑi, în care poporul românŭ adunatŭ la Blajŭ, în câmpul libertăţiĭ strigă :

«*Noĭ vremŭ să nĕ unimŭ cu Ţĕrra !*»

Paris, 1851.

www.dacoromanica.ro

CÂNTAREA ROMÂNIEĬ*

PRECUVÊNTARE

Acum cinci anni mĕ aflamŭ în călĕtoriă pe la mŏnăstirile din măreţiĭ nostri Carpaţi, căutând pe sub ruine urmele mărireĭ strămoşescĕ. Intr'una din acele mŏnăstirĭ, economul chinovieĭ, spre rĕspunsŭ la dorinţa mea de cercetărĭ şi descoperirĭ istorice, mĕ duse în bibliotheca mŏnastireĭ. Sala ce purta acestŭ nume era o cameră lungă

* *Cântarea Românieĭ* a apărutŭ maĭ întêĭu la 1851 într'o broşură românéscă publicată în Paris sub titlul: *România viitóre*; acolo ea era precedată de precuvêntarea subscrisă de N. Bălcescu pe cáre o reproducemŭ aci, şi în care elŭ pretinde că arŭ fi găsitŭ acéstă scriere într'o mŏnăstire vechiă din ţérră, pe care nu o numesce. D. V. Alexandri o retipări în Iaşi, la 1855, în revista sa *România literară:* şi maĭ târdiŭ totŭ d-luĭ, într'o epistolă din care amŭ împărtăşitŭ o parte cititorilor *Revisteĭ Române*

www.dacoromanica.ro

şi întunecósă, murdară şi plină de praf, în care între o mulţime de mobile stricate şi calabalîcurĭ grămădite, vĕduĭu într'unŭ unghĭu unŭ mormanŭ de cărţĭ şi chârtiĭ. Începuĭu a răscoli cu nerăbdare acele vrafurĭ, şi allegênd ce mi se părù maĭ interesantŭ, alergaĭu de mĕ închiseĭu în chilia mea spre a le cerceta. Între manuscrisele ce aveamŭ dinainte mea, unul, intitulatŭ *Cântarea Românieĭ*, aţintì maĭ cu deosebire mintea mea de la cele d'ântêĭu feţe; urmaĭu citirea fără întrerupere pênĕ în sfîrşitŭ şi vĕduĭŭ cu mirare şi descurajare că istoria ce

(annul 1863, pag. 361), vorbind despre *Alecu Russo*, unŭ altŭ tênĕrŭ românŭ din Moldova, plinŭ de talentŭ şi rĕposatŭ în flórea vêrsteĭ, ḑice cele ce urmézĕ: «A. Russo avea obiceĭu pentru «înlesnirea compunerilĭ, a scrie în limba francesă şi apoĭ, a tra«duce scrierile sale pe românesce... Elŭ 'mĭ a fostŭ bunŭ prie«tenŭ; avea unŭ spiritŭ agerŭ, cultivatŭ şi, cât pentru talentul «sĕŭ, cât pentru frumósa şi poetica luĭ închipuire, voiu desco«peri o mare taĭnă litterară: *Cântarea Românieĭ*, publicată în «jurnalul meŭ, a fostŭ compusă în limba francesă de *A. Russo* «şi tradusă pe românesce de *N. Bălcescu*. Amŭ la mine manu«scriptul sĕŭ originalŭ».

Aşa dar frumósa poemă naţionalĕ, căria nu'ĭ lipsesce decât versificaţiunea spre a puté fi prenumĕrată printre capetele de operă epice, a născutŭ în imaginaţiunea vie şi patriotică a luĭ A. Russo şi a luatŭ forma eĭ curatŭ românéscă şi expresivă sub pénna luĭ N. Bălcescu. Gloria nemuritoruluĭ istoricŭ alŭ luĭ Michaĭu Vitézul nu scade din acéstă încuscrire, ci din contra, frumósa *Cântare a Românieĭ* devine pentru noĭ unŭ scumpŭ şi preţiosŭ odorŭ, în care se unescŭ amintirile a duoĭ tinerĭ români cu inimĭ înalte şi cu talente puternice, perduţĭ amĕnduoĭ pré de timpurĭŭ de patria lor, pe care eĭ, în exilŭ şi sufferinţe, aŭ cântat'o, aŭ strălucit'o şi a cărĭĭ *Unire* eĭ încŏ de multŭ aŭ dorit'o şi aŭ plămădit'o prin lucrările lor.

Nota editorului.

www.dacoromanica.ro

cu atâta trudă şi cercetări mĕ nevoíamŭ a descoperi şi a scrie, se află scrisă tótă aci în vre o câte-va feţe. dar astfel cum nimenĭ nu se ispitise a o scrie. Ea 'mĭ păru scósă, nu din adûncimea cărţilor, ci din sufletul naţieĭ, acestŭ isvorŭ bogatŭ, elocuentŭ şi neperitorŭ. Cu tóte imperfecţiile sale, vĕdúiu într'acéstă scriere unŭ planŭ hotărîtŭ de maĭ nainte şi metodicŭ. Autorul, dupĕ o invocaţiă către ţérra sa, atât de frumósă şi atât de nenorocită, apucă istoria Românieĭ întrégă din vremea Dacilor, înainte năvălireĭ «fecĭorilor vulturuluĭ» pe când, dice elŭ, «pe o pajiste verde Libertatea,* copillă bălăióră cu co«site lungĭ şi aurite, se juca cu unŭ arcŭ destinsŭ». Dupĕ aceía, urmézĕ din epocă în epocă naţia prin tóte mişcările şi prefacerile sale istorice. Iată năvălirea Romanilor, învingera Dacilor, unŭ poporŭ nouŭ esşind din amestecarea rĕmăşiţelor Dacilor cu Romanií. Autorul îşĭ exaltă

* Ierte-ni-se a fi schimbatŭ aci şi pre unde se maĭ află în cursul poemeĭ apocrife a luĭ Bălcescu, cuvêntul de *Slobodenié* cu acela de *Libertate*. Causa pentru care 'mĭ amŭ permisŭ acéstă unică preschimbare în textul autoruluĭ, este că Bălcescu a întrebuinţatŭ acestŭ cuvêntŭ, cu care de altmintrelé nu s'a servitŭ nicăieríĭ, numaĭ spre a ascunde sub o colóre maĭ archaică plăsmuirea scrierеĭ sale; cu tóte acestea, neplăcuta ḑicere *Sloboḑenié* nu a avutŭ nicĭ odată pe românesce înţellesul concretŭ ce autorul voíesce săĭ împună în strofele sale şi mi se pare că atât urechía românéscă cât şi deplina mulţumire a minţeĭ reclamă pretutindenĭ aci, maĭ cu sémă acum câíd scimŭ cu toţiĭ că celŭ puţinŭ stilul acesteĭ frumóse opere e curatŭ alŭ Bălcesculuĭ. — reclamă, ḑicemŭ, înlocuirea eĭ cu adevĕrata noţiune şi expresiune a *Libertăţeĭ*. Cine ânsĕ va ţine cu totŭ dinadinsul a păstra forma primitivă a textuluĭ, bine-voíască a citi *slobodenié* pe unde va vedé tipăritŭ *Libertate* şi aşà vomŭ remâné cu toţiĭ împăcaţi.

Nota editorului.

www.dacoromanica.ro

póte cam multŭ fericirea epoceĭ romane care, pe lûngă o mare civilisaţiă materială, avu durerile sale. Dar ĭată «că cerul se'ntunecă şi din patru unghĭurĭ ale lumeĭ se «vĕdŭ înălţându-se stêlpĭ de flacără, învĕluiţĭ în nuorĭ de «fumŭ»; Dumneḑeŭ deschide porţile norduluĭ şi o mulţime de popóre necunnoscute năvălescŭ, îndesându-se şi împingêndu-se unele peste altele asupra întinseĭ împĕrăţiĭ romane, îmbĕtrânită şi putreḑită de multe rele. Faptă providenţială ! cŏcĭ sosise timpul, ca unitatea falsă sub care Roma împilà lumea, să se sdrobĭască şi să dée locŭ la organisarea uneĭ alte unităţĭ, produsă prin unirea naţionalităţilor libere. Dar, spre a ajunge la acéstă unitate, spre a se preface, lumea e nevoită să trécă prin multe cercărĭ : ĭată vêrsta de mijlocŭ, feodalitatea şi robia. Româniĭ din Dacia, dupĕ ce se luptă multe vécurĭ împotriva năvălireĭ Barbarilor, sunt siliţĭ a se pleca dinainté acesteĭ vijeliĭ omenescĭ şi a'şĭ părăsi ţérra, pribegind în partea munţilor şi peste Dunăre; epocă însemnată în chronice sub numirea de «cele duoĕ marĭ pustiirĭ ale ţĕrreĭ». Româniĭ pribegescŭ, ḑice cântăreţul nostru, ducênd cu sine «numaĭ limba şi dorul ţĕrreĭ.» Acéstă dragoste a Românilor cŏtre limba lor ne o mărturisescŭ istoricĭĭ vêrsteĭ de mijlocŭ. «Românĭĭ, ḑice Bonfinie, s'aŭ luptatŭ maĭ multŭ spre «a'şĭ apăra limba decât viéţa.» Dar barbariĭ maĭ slăbescŭ, Românĭĭ pribegĭ se 'mbărbătéză din noŭ şi, stĕpânĭţĭ de dorul ţĕrĭĭ, se întorcŭ în vetrile strămoşescĭ. Abié se aşeḑară, abié furtuna omenéscă se maĭ potoli şi potopul Asieĭ «fecĭorĭĭ prooroculuĭ» se vérsă peste lume. Misia Românilor, aşeḑaţĭ la porţile lumeĭ civilisate, atuncĭ, ca şi maĭ nainte, ca şi acum, este lupta spre a stăvilì barbaria şi o luptă necurmată. «Tu eştĭ stréja lumeĭ!!... O patria mea, jert-

www.dacoromanica.ro

fesce-te!» strigă poetul cŏtre ţérra sa. Misiă sântă şi gloriósă dată Românilor de Provedinţă pentru binele omenireĭ şi pe care nicĭ odată eĭ n'aŭ trădat'o! De câte orĭ o primejdiă mare a amenințatŭ Europa şi civilisaţia lumeĭ, România, sentinellă gata spre jertfă, a fostŭ la postul sĕŭ, la datoria sa. Cea d'âncêĭu în faţa duşmanuluĭ, ea fu cea d'âncêĭu jertfită. Sub ocrotirea ânsĕ a pepturilor góle ale Românilor, pe care se ascuţĭaŭ paloşele Barbarilor, Europa apuséně putŭ în pace cultiva sciinţele şi a ajunge la acéstă desvoltare minunată a înţellegerĭ şi a inimeĭ ce o fericesce. Astădĭ chĭar când din noŭ barbariĭ norduluĭ amenință civilisaţia şi libertatea lumeĭ, naţia română nu 'şĭ a uĭtatŭ şi nu 'şĭ va uĭta datoria eĭ. Ea maĭ âncêĭu vĕdù şi arătă primejdia ce amenință lumea, şi déca strigătul eĭ la 1848 ar fi fostŭ ascultatŭ de aprópe, libertatea ar domni adĭ în Europa! După triumfurile răscólelor vinŭ timpurĭ nenorocite. Boĭeriĭ caută a păstra pe sémă-le libertatea şi bunurile câştigate şi a'şĭ întemeĭa fericirea lor pe robirea poporuluĭ; împărechĭerile din casă adducŭ pe duşmanul de afóră şi Românĭĭ din âmbele ţĕrrĭ cadŭ sub regimul Fanarioţilor. Apoĭ vine împilarea străină, robirea şi sdrumicarea naţieĭ sub «Turcul păgânŭ, Némţul mişelŭ şĭ Muscalul sĕlbaticŭ,» şi sufferinţele poporuluĭ «pribégŭ în coliba părintéscă şi străinŭ în pământul sĕŭ de nascere». Cântăreţul sfêrşésce aci, aruncând blesteme asupra împilătorilor şi vĕrsând nădejdea în inima împilaţilor.*

Zadarnice fură silinţele mele de a descoperi pe autorul

* Nu ne putemŭ opri de a semnalà perfecta conformitate de planŭ ce există între poetica concepţiune a *Cântăreĭ Românieĭ* şi *Introducerea* proiectată de N. Bălcescu pentru Cartea sa cea mare asupra luĭ Michaĭu Vitézul. *Nota editoruluĭ.*

www.dacoromanica.ro

acesteĭ cântărĭ şi epoca când fu scrisă. De pre forma, titlul şi ideile eĭ, credŭ că autorul trebuĭe să fi fostŭ unŭ călugherŭ hrănitŭ în singurătate de citirea Bibliei şi a Psalmilor luĭ Davidŭ, cărţile cele maĭ frumóse şi maĭ litterare ale lumeĭ vechĭ şi noue. Elŭ nu se vede inspiratŭ decât de acea citire şi maĭ cu sémă de sufletul naţieĭ, ce ni se arată aşa de lămuritŭ şi frumosŭ în cântecile şi în poesiile populare. Adesé în schiturile şi pescerile Carpaţilor s'aŭ aflatŭ părinţĭ, cari aŭ exprimatŭ într'o poesiă biblică sufferinţele poporuluĭ şi aŭ căutatŭ a vedé în viitorŭ. Proorociile părinteluĭ Spiridonŭ sûnt cele maĭ cunnoscute de călugherĭ şi ţĕrrani. Călugherii de rôndŭ şi preoţiĭ românĭ, atât ceĭ din Principate cât şi ceĭ din Ardélŭ, nu s'aŭ despărţitŭ nicĭ cu traĭul nicĭ cu inima de poporŭ; d'aci vine influenţa moralĕ a lor asupra poporuluĭ, câştigată numaĭ prin patriotismul şi prin ideile lor liberale şi curatŭ evangelice. Caracterul scrisoriĭ şi óre-care cuvinte şi ideĭ din scriere mĕ facŭ să socotescŭ că ea fu produsă în unuĭ din aceĭ annĭ, când Europa era cutremurată de o mare mişcare populară, precum fu cea de la 1830. Sgomotul revoluţieĭ Françeĭ şi a Polonieĭ, sora nóstră în nenorocire, mişcările Italieĭ şi ale Germanieĭ străbătură pênĕ în singurătăţile Carpaţilor şi deschiseră trista şi căldurósa inimă a pustniculuĭ. Elŭ privi ţĕrra sa, o vĕdu gemênd sub împilarea şi occuparea Ruşilor şi strigă: «în şesurile «tale duşmaniĭ corturile 'şĭ aŭ întinsŭ»; începù a'şĭ adduce aminte una câte una dilele vechimeĭ şi oftă dupĕ mărimea şi vitejia trecută a Românilor; ascultă sgomotul lumeĭ şi arătă ţĕrriĭ sale semnele vestitóre de mântuire ce se ivĭaŭ pe orizonul politicŭ. «Paharul fĕră-de-legeĭ, strigă «elŭ, s'a împlutŭ peste mĕrusă şi palaturile lor de s'rîmbă-

www.dacoromanica.ro

«tate se prăvălescŭ, surpate de blestemele poporuluï!.... «Furtuna mântuireï a'nceputŭ!» Vaï! Vĕdurămŭ într'o ḑi sórele strălucitorŭ alŭ libertăţeï a se 'nălţa şi cu raḑele sale ferbêntătóre a învia pămêntul; şi îndată ïarăşi a se 'ntuneca şi, în mijlocul aceleï întunecimï, viscolul a ne asvêrli departe de patria nóstră «sub cortul pribegieï,» ca odinióră pe părinţiï noştri. Vĕdurămŭ duşmanul călcând în voiă acéstă ţĕrră, sânţită de nenorocire şi de gloriă, fără să avemŭ fericirea a ne isbêndi, cruntând paloşul nostru într'însul şi a muri încaïlé bărbătesce, astfelŭ cum trăiră părinţiï noştri. Şi de atunceï, de duoï anuï, rătăcimŭ prin lume cu inima frămêntată de dorul ţĕrreï depărtate, raïul nostru multŭ iubitŭ. Cu tóte aceste dureri amŭ păstratŭ viă în inima nóstră credinţa şi dragostea libertăţiï şi n'amŭ desperatŭ de mântuirea némuluï nostru. Scimŭ ce greŭ şi anevoiă este a redobêndi libertatea perdută, a întrupa o patriă atât de sdrumicată, a realţa o naţiă slăbită şi culcată la pămêntŭ de vécurï de tiranniă; dar scimŭ âneŏ cum că din covêrşirea rĕuluï are să éssă binele; scimŭ că nimicŭ în lume nu se nasce fără durere, şi credemŭ, cu autorul acestuï cântărï, că mântuirea stă în noï şi că vomŭ fi mântuiţï déca vomŭ fi cu priveghiere, stăruinţă şi jertfire, déca ne vomŭ întări braţele şi inima şi vomŭ sta «toţï pentru unul şi unul pentru toţï.»

Nu trecuse multŭ dupe preţiósa descoperire a acestuï manuscrisŭ şi fuïu silitŭ la 1846 a'mï părăsi ţĕrra. Împrejurările, viéţa rătăcită ce amŭ petrecutŭ de atunceï în ţĕrrï străine, viforósele evenimente ale acestor duoï annï din urmă m'aŭ făcutŭ să uïtŭ cu totul manuscrisul ce zăcea în bibliotheca mea. Acum, când privirile Românilor cu minte şi cu inimă se îndreptéză cu dragoste cŏtre patria

www.dacoromanica.ro

lor, căutând a cresce şi a hrăni suffletul Românieĭ, pênĕ să vină ḑioa în care s'o pótă cresce şi întări în trupul sĕŭ, addusu'mĭ amŭ aminte de acelŭ glasŭ duĭosŭ alŭ munţilor şi mĕ hotărîĭu a publica Cântarea pustniculuĭ spre a mângâia ţérra'mĭ amărită.

N. Bălcescu.

Paris, 8 augustŭ 1850.

www.dacoromanica.ro

Déckă duşmanul vostru va cere legăminte ruşinóse de la voĭ, atunci maĭ bine muriţĭ prin sabia luĭ, decât să fiţĭ privitorĭ împilărilĭ şi ticăloşieĭ ţĕrreĭ vóstre. Domnul părinţilor voştri âuscă se va îndura de lacrimile slugilor sale şi va ridica dintre voĭ pe cine-va carele va aşeda iarăşĭ pre urmaşiĭ voştriĭ în voĭnicia şi puterea de maĭ nainte.

(Testamentul luĭ Stefanŭ-celŭ-bunŭ, domnul ţĕrriĭ Moldoveĭ.)

I.

Domnul Dumneḑeul părinţilor noştri înduratu-s'a de lacrimile tale, ţérra mea? Nu eştĭ îndestul de smerită, îndestul de chinuită, îndestul de sfâşiată? Văduvă de vitejiĭ tĕĭ, tu plângĭ cu pĕrul smulsŭ şi despletitŭ pe mormintele lor, precum femeile se jălescŭ pe mormêntul mutŭ alŭ soţilor lor.

II.

Némurile auḑiră çipĕtul chinuireĭ tale; pământul se mişcă. Dumneḑeŭ numaĭ să nu 'lŭ fi auḑitŭ?.... Rĕsbunătorul prevestitŭ nu s'a născutŭ óre?

www.dacoromanica.ro

III.

Care e mai mêndră decât tine între tóte ţĕrrile semĕnate de Domnul pre pământŭ? Care alta se împodobesce în ḑile de sĕrbătóre cu florĭ mai frumóse, cu grâne mai bogate?

IV.

Verḑĭ sûnt délurile tale; frumóse sûnt pădurile şi dumbrăvile spêndurate pe cóstele tale; limpede şi dulce e cerul tĕŭ; munţiĭ tĕĭ se 'nalţă trufaşĭ în vĕsduhŭ; rîurile, ca unŭ brĕŭ pestriţatŭ, ocolescŭ câmpurile; noptile tale încântă auḑul.... Pentru ce zîmbetul tĕŭ e aşa de tristŭ, mêndra mea ţérră?

V.

Multe şi frumóse turme pascŭ văile; sórele milostivŭ înrodesce brasd: : mâna Domnuluĭ te-a împodobitŭ ca p'o mirésă; liveḑile tale cele 'ntinse sunt smălţuite cu florĭ felurite şi bilşugarea vérsă avuţiile sale peste câmpiĭ..... O bogata mea ţérră, pentru ce gemĭ?

VI.

Dunărea bĕtrână, biruită de părinţiĭ tĕĭ, îţĭ spală pólele şi 'ţĭ adduce avuţiĭ din ţinuturile de unde sórele rĕsare şi de unde sórele apune; vulturul din vĕsduhŭ cată la tine cu dragoste ca la pământul sĕŭ de nascere; rîurile

www.dacoromanica.ro

cele frumóse şi spumegóse, pîraiele cele răpedĭ şi sĕlbatice cântă neîncetat slava ta.... O ţérră jalnică, pentru ce faça 'ţĭ-e îmbrobodită ?....

VII.

Nu eştĭ frumósă, nu eştĭ bogată ? N'aĭ copiĭ mulţĭ la numĕrŭ, cari te ĭubescŭ ? N'aĭ cartea de vitejiă a trecutuluĭ şi viitorul înainté ta ?.... Pentru ce curgŭ lacrimile tale ?....

VIII.

Pentru ce tresarĭ ? Trupul tĕŭ se topesce de slăbicĭune şi inima'ţĭ se frĕmêntă cu ĭuţélă.... Citit'aĭ óre în cartea ursiteĭ ?..... Aerul se mişcă turburatŭ.... vêntul dogorésce.... Ângerul peireĭ ţi s'aŭ arătatŭ óre ?.... Nopţile tale sunt recĭ, visurile turburate ca marea bătută de furtună.... Ce 'ţĭ prevestescŭ ?

IX.

Privesce de la méḑă-ḑi la méḑă-nópte popórele ridicându'şĭ capul.... Gêndirea ivindu-se luminósă pe d'asupra întunereculuĭ.... gêndirea ce zidesce şi credinţa ce dă viéţă.... Lumea vechiă se prăvălesce şi p'ale eĭ derămăturĭ, Libertatea se înalţă !.... Deştéptă-te....

X.

Mucenicĭĭ sângeluĭ tĕŭ n'aŭ ḑisŭ óre : «Şi Domnul va «scula pe unul dintre voĭ, care va aşeḑa pe urmaşĭĭ vo-

www.dacoromanica.ro

«ştriĭ ĭarăşĭ în libertatea şi puterea lor?....» Uĭtat'aĭ sângele ce cură prin vinele copiilor tĕĭ?.... Multŭ eraĭ mêndră odinióră când, cu securea în mână, cu căcĭula ţurcănéscă pe creştetŭ, tu strigaĭ: *Urra!* în bătăllĭĭ!..... Peptul tĕŭ era tare ca de oţelŭ; paloşul se tocĭa pe dînsul.... Sórele se 'ntunecà de nuorĭĭ de pulbere ce ridicaŭ răsboĭniciĭ tĕĭ....

XI.

Poporul tĕŭ era îndrăzneţŭ ca vulturul, răsboĭnicŭ şi trufaşŭ ca taurul sĕlbaticŭ.... Rĕmasu'ţĭ-a óre numaĭ umbra puterĕĭ şi adducerea aminte a vitejiĕĭ tale ?

XII.

Cum a slăbitŭ peptul tĕŭ de oţelŭ! Mâna ta cea tare cade de obosélă.... şi molleşirea a intratŭ în locaşul voĭnicilor!....

XIII.

În vremea vechĭă.... cerul era limpede.... sórele strălucĭa ca unŭ flăcăŭ tênĕrŭ.... Câmpiile frumóse, împrejurate de munţĭ verdĭ, se întindeaŭ maĭ multŭ decât póte prinde ochĭul.... păduriĭ tinere umbrĭaŭ délurile.... Turmele s'auḑĭaŭ mugind de departe.... şi armăsariĭ nechezaŭ jucându-se prin răriştĭ.... Pe o pajişte verde Libertatea, copillă bălăióră cu cosiţe lungĭ şi aurite, se juca cu unŭ arcŭ distinsŭ. Ferice de ómeniĭ din câmpiă, ferice de ceĭ de la munte!.... Era vremea atuncĭ când totŭ omul

www.dacoromanica.ro

trăia fără stĕpânŭ şi âmblà mêndru fără să 'şĭ plece. capul la altŭ omŭ, când umbra văilor, pământul ca şi aerul ceruluĭ era davalma pentru toţĭ. Viéţa atuncĭ se petrecea în cea maĭ deplină fericire şi, când ajungeaŭ pe omŭ nevoile bĕtrâneţelor şi mórtea, elŭ se ducea ḑicênd: «'Mĭ-amŭ trăitŭ ḑilele!» şi era sigurŭ că viéta luĭ se va prelungi şi dupĕ mórte şi că pe cea-l-altă lume va întêmpina o fericire şi maĭ mare. Dar ĭată că aerul se turbură.... cerul celŭ limpede se îmbracă cu nuorĭ întunecoşĭ.... unŭ nuorŭ de prafŭ învĕluĭe câmpia şi ascunde munţiĭ.... se audŭ vaiete.... dobitócele fugŭ speriate ca de góna strechieĭ, séŭ ca în nopţile vijelióse când lupiĭ essŭ din pădurĭ.... caĭĭ nechiază jalnicŭ.... Mulţime de glasurĭ se audŭ strigând şi vĕdescŭ, când primejdiă, când nădejde, isbêndă, când perdere, turbare, desnădĕjduire.... Nuorul se 'mpraştie puçinŭ.... Dómne! Se vede amestecul uneĭ bătăllĭĭ!.... Ceĭ ce aŭ năvălitŭ suut îmbrăcaţĭ cu ferŭ.... săgéta alunecă pe pavĕḑă şi paloşul cu duoĕ ascuţişe taĭe în carne viă.... Le staŭ împotrivă.... se luptă cu furiă..... se plécă săbieĭ lor.... inimile slăbescŭ..... fugŭ..... Perit'a Dacia!! Staţĭ cu inimă.... arcul se 'ntinde din noŭ..... luptătoriĭ se amestecă şi se isbescŭ.... pepturile góle cu paveḑile.... capetele descoperite cu coĭfurile.... Departe în câmpiă se vĕḑŭ arcurĭ sdrobite, făşiĭ de stéguri, apoĭ unŭ coscĭugŭ mare, mare, se ridică şi o péră grozavă de focŭ înflăcăréză cerul.... Învinşĭ şi învingĕtorĭ cadŭ în genuchĭ şi, la lumina flacărĭĭ, îşĭ daŭ drépta şi se ĭeaŭ în braçe! Fiĭ cu inimă, Dacia mea!..... Tu fuseşĭ altarul rudireĭ a crivĕţuluĭ cu pustia, a bărbăţieĭ cu mintea, a libertăţiĭ cu puterea.... Din acéstă rudire, pecetluită cu sânge şi lămurită prin focŭ, se născŭ unŭ poporŭ noŭ.

Astfelŭ povestescŭ bĕtrâniĭ.

www.dacoromanica.ro

XIV.

Orașele se întemeĭază și se înfrumusețézĕ din nŏŭ.... ómenii crescŭ în îndestulare și se înmulțescŭ ca năsipul mării.... pământul se acopere cu holde aurite.... Libertatea domnesce ca maĭ 'nainte, dar nu acea Libertate prumcă, flóre plăpêndă a pustietății, ci Libertatea cea bărbată și luminósă, sadŭ puternicŭ și cu rădĕcină ţépănă și adûncŭ înfiptă în pământŭ.... Sabia acum nefolositóre a războĭniculuĭ stă spênd̆urată în coliba sa.... femeile zîmbescŭ dulce la copiiĭ lor.... chipul sbârcitŭ alŭ bĕtrânilor se întinde de bucuriă.... Pacea adduce legea care chezășuĭesce, ĭar nu asupresce.... legea rodŭ alŭ libertățiĭ.... legea care apasă pe celŭ slabŭ de nedreptate și nu apasă pe sĕrmanul în folosul bogatuluĭ... Și multă vreme craŭ numaĭ ómenĭ fericiți, de-și se aflaŭ bogați și maĭ să racĭ.... cŏcĭ nelegĭuirea nu era cunnoscută, și ceĭ bogați și ceĭ maĭ tarĭ nu făceaŭ eĭ singurĭ legea de pe cum le vine lor maĭ bine și nu puteaŭ călca dreptul altuĭa. Și junĭĭ ḑiceaŭ, închinându-se cŏtre bĕtrânĭ: «Cinste fie pă- «rinților noștri, cari s'aŭ luptatŭ vitejesce și ne-aŭ lăsatŭ «de moștenire patriă și libertate.»

XV.

Celŭ ce nu cunnósce nevoĭa legiĭ nu cunnósce ce e libertatea, cŏcĭ nu póte fi libertate fără lege, și acelŭ ce nu se ţine de duhul legiĭ se lépădă de libertate.

www.dacoromanica.ro

XVI.

Libertatea e înduoită : cea din lă-întru şi cea din afóră.... ele sûnt surorĭ şi una fără alta nu póte trăi. Libertatea din afóră este neatêrnarea ţĕrriĭ în care nascemŭ şi de la care avemŭ dreptul de omŭ de sub biruirea orĭ-cărĭĭ alte ţĕrrĭ şi împĕrăţiĭ. Libertatea din lă-întru este legea, icóna dreptăţiĭ dumneḑeescĕ, facută prin învoirea tutulor şi la care toţĭ de o potrivă suntemŭ supuşĭ. Acolo unde nu e lege, nu e nicĭ libertate, şi acolo unde legea e numaĭ pentru unĭĭ şi ceĭ-l-alţĭ sûnt scutiţĭ de sub ascultarea eĭ, libertatea a peritŭ.... Cĕcĭ atuncĭ asuprirea, nevoile, necazurile şi sărăcia isvorescŭ în lume ; atuncĭ lumea se împarte în săracĭ şi bogaţĭ, în stĕpânĭ şi robĭ, flămêndĭ şi îmbuĭbaţĭ..... atuncĭ lumea stă în cumpĕnă de peire ; cĕcĭ dreptatea Domnuluĭ e vecĭnică şi elŭ blestemă pe omul ce alunecă în callea nedreptăţiĭ..... Străbunĭĭ noştri aŭ fostŭ blestemaţĭ de Domnul pentru strîmbătăţile lor şi blestemul a trecutŭ din némŭ în némŭ pênĕ în ḑilele nóstre. Priveghĭaţĭ asupră-vĕ ca candela ce arde, ca nu copiiĭ voştri şi copiiĭ copiilor voştri să ḑică de voĭ : «Blestemŭ asupra părinţilor, «cari aŭ făcutŭ strîmbătate !....» Strîmbătatea isvorésce din siluire, din pismă, din jăfuire şi din nesciinţă..... Legea dreptăţiĭ e frăţia. Şi ce frăţiă póte fi între unŭ uliŭ şi jertfa luĭ, între strîmbătate şi dreptate ? Pênĕ când maĭ puteţĭ, voĭ, ceĭ ce aţĭ călcatŭ dreptatea, grăbiţĭ a intra în callea Domnuluĭ, cĕcĭ va sosi ḑioa isbêndireĭ, când vrabia se va lupta cu uliul şi 'lŭ va birui şi într adevĕrŭ ḑicŭ voĕ, acea ḑi s'a apropiatŭ.

www.dacoromanica.ro

XVII.

Totŭ lucru lasă sĕmênța sa, prin care din noŭ se nasce, și din tulpina bĕtrână și putredă a copacĭuluĭ încolțescŭ vlăstare tinere și țepene; așa și din robiă se nasce libertatea, din neorônduĭală esse rônduĭala.... Jugul adduce mântuirea, precum furtuna liniștea.

XVIII.

Furtuna mântuireĭ strașnică are să fie.... Aveți grijă de ḑioa aceĭa și grăbiți-vĕ a vĕ îndreptà din vreme. Târḑiŭ va fi atuncĭ a plânge și a se căì; cŏcĭ sufferința îndelungată împetresce inima omuluĭ și uccide mila dintr'însa.... Ceĭ marĭ și puternicĭ aŭ tóte ḑilele spre a se îngrășa din asuprirea creștinilor,..... poporul are numaĭ unŭ cĕsŭ în care își isbêndesce, și cu acestŭ cĕsŭ rĕscumpără vécurĭ de chinuire..... Blestemele văduvelor sărace, sudórea ómenilor cheltuită în folosul altora, hrana sĕrmanilor mistuită, moștenirea copiilor hrăpită, tóte adunate la unŭ locŭ crescŭ furtuna omenéscă și rĕsplata cumplită a dreptățiĭ Domnuluĭ. Ceĭ ce prin siluire facŭ asemené nelegĭuirĭ, prin siluire perŭ.... și sabia Domnuluĭ e braçul poporuluĭ.... și sabia atuncĭ mănûncă carne și nu cruță pe nimenĭ, de la sugĕtorĭu pênĕ la celŭ desăvêrșitŭ ĭ ĕtrânŭ. Și sângele curge ca unŭ isvorŭ, cŏcĭ sângele îml ată mintea ca spirtul și ca vinul celŭ tare.... Și'n acea ḑi se vor auḑi maĭ multe vaiete decum s'auḑiră decând cu lumea... și sângele vĕrsatŭ va cădé peste capul celor ce ḑicŭ acum: «Nu e dreptate dumneḑeéscă!»..., cari

www.dacoromanica.ro

precupețescŭ dreptul vĕduveĭ şi vêndŭ cugetul lor şi sângele fraţilor lor.

XIX.

Lumea întrégă are totŭ o poveste.... strîmbătatea care lăcomesce la bunul altuĭa şi sĕrmanul care sfĕrâmă lanţul ce 'lŭ strînge. Grea e strîmbătatea.... dar şi rĕsplata eĭ cumplită este!....

XX.

Şi era viéţa dulce şi pacĭnică!.... Sub acoperemêntul aripelor libertăţiĭ legea înflorĭa.... toţĭ fiiĭ ţĕrreĭ trăiaŭ în fericire, cŏcĭ unirea şi dragostea domnĭaŭ în mijlocul lor; bogatul ajuta pe sĕrmanŭ; sĕrmanul nu pismuĭa pe bogatŭ, ci îlŭ ocrotĭa.... fiă-care omŭ avea dreptul sĕŭ şi era moşténŭ în ţérra sa.... Legea era dréptă şi tare; ea nimicĭa în lă-întru pe ceĭ cu inima vicléně şi era zidŭ de apărare de cŏtre duşmaniĭ din afóră.... Fruntea ta, o patria mea, nu se pleca atuncĭ ruşinosŭ dinainté străinilor şi când grăiaĭ, glasul tĕŭ se auḑĭa de departe;.... numele străinilor nu te îngrozĭa şi de-şĭ ḑiceaŭ eĭ între sine: «Haĭ să punemŭ în fére pe fecĭoriĭ vulturilor şi să dom-«nimŭ asupra lor.... cŏcĭ noĭ suntemŭ maĭ tarĭ şi maĭ mulţĭ «la numĕrŭ.... şi turmele lor vor fi ale nóstre;.... vomŭ «necinsti femeile şi fetele lor.... şi vomŭ batjocori periĭ că-«runţĭ aĭ bĕtrânilor lor....» Dar tu rîdeaĭ de aceste lăudărĭ ale sĕlbaticilor şi, când cătaĭ la dînşiĭ, eĭ perĭaŭ, precum pere unŭ nuorŭ de graurĭ când vulturul plutesce prin vĕsduhŭ.... Ingânfarea lor îĭ uccidea.... Fiă-care omŭ

www.dacoromanica.ro

era atuncĭ liber şi plătĭa cât o sută de ómenĭ, cŏcĭ se lupta pentru libertate....Libertatea însutesce puterea.... Numaĭ ceĭ mişeĭ şi ceĭ rĕĭ ţinŭ cu străiniĭ şi cu apăsătoriĭ.

XXI.

Vêntul de la méḑă-nópte batte cu furiă.... cerul se întunecă.... pământul se cutremură.... în patru unghĭurĭ ale lumeĭ se vĕdŭ înălţându-se stâlpĭ de flacără învĕluiţĭ în nuorĭ de fumŭ.... Se audŭ armăsarĭ nechezând, turmele mugind, sgomote de carre şi o larmă îngrozitóre de glasurĭ de totŭ felul; limbile se amestecă şi ómeniĭ nu se maĭ potŭ înţellege. Popórele se grămădescŭ şi se îndésă unele peste altele.... d'abĭé urma unora de pre pământŭ s'a stersŭ, şi altele aŭ năvălitŭ în locul lor.... pare-că ḑioa cea de apoĭ a lumeĭ ar fi sositŭ.... scârşnirĭ de dinţĭ, gemete şi çipete de mórte se maĭ audŭ.... noródele daŭ năvală peste noróde şi ómeniĭ peste ómenĭ.... pustiirea pâşesce înnainte.... şi în urma lor.... dreptatea stă în jafŭ.... legea în vêrful săbieĭ.... Nóptea cu besnele sale a cotropitŭ omenirea... sângele curge pêraĭe..., focul mistuesce ce scapă de sabiă şi mórtea seceră pământul.... întunecimea se îndésă şi maĭ multŭ.... totŭ némul omenescŭ se frămêntă şi se sdruncinéză.... Urgia Domnuluĭ, dreptatea dumneḑeéscă trece pre pământŭ pustiind....

XXII.

Viscolul siluireĭ se întinde şi maĭ multŭ şi jaful se întocmesce.... Ceĭ maĭ voĭnicĭ dintre voĭnicĭ vor să suppună putereĭ lor pe ceĭ maĭ slabĭ.... sângele curge mereŭ....

www.dacoromanica.ro

sabia domnesce în acea vreme.... setea de a stĕpânì coprinde pe ómenĭ.... Domniĭ şi boïeriĭ némurilor se ridică ca nisce uriaşĭ şi caută a sdruncina popórele.... O luptă mare şi îndelungată se începe între omŭ şi omŭ, poporŭ şi poporŭ, şi între popóre cu căpeteniile lor cele hrăpitóre.... Ómeniĭ sângĭurilor se unescŭ toţĭ din tóte părţile între sine.... libertatea se învinge.... pustiirea se întinde preste totŭ locul.... Dar răbdarea şi viitorul rĕmânŭ popórelor.

XXIII.

Din acéstă frămêntare se născù o féră.... robia.

XXIV.

Tăriă, suffletelor bărbate! Temeĭurile dreptuluĭ şi ale libertăţiĭ nu perŭ în vecĭ; în orĭ ce inimă rĕmâne unŭ locŭ ascunsŭ unde sĕmênţa lor încolţeşce.... popórele îşĭ perdŭ svaturile şi rătăcescŭ din callea dréptă séŭ adormŭ, dar nu perŭ în ḑilele vécurilor.

Lumea rĕvăşită se întocmesce ĭarăşĭ, dar cu încetul şi cu durere mare; némurile trecŭ prin ispite şi cercărĭ, pênĕ să intre sciinţa într'însele şi să înţellégă; aşa şi ferul numaĭ prin focŭ se 'nmlădie, se neteḑesce şi se face strălucitorŭ.

XXV.

S'a ḑisŭ odată că Domnul pre ceĭ fără-de-lege, când voïesce a'ĭ perde, ĭĭ orbesce şi le înssuflă cugete nebune şi

www.dacoromanica.ro

neînțellepte. Domniĭ și boĭeriĭ némurilor ḑiseră întredînșiĭ: «Să nu lăsămŭ popórele nóstre în odihnă, cŏcĭ re«paosul deștéptă gêndirea și gêndirea adduce fapta.... Să «ridicămŭ stavilĭ, să semĕnămŭ zavistia și ura și să însu«flăm lăcomia coprinderilor și a prăḑilor și să împingemŭ «némurile unele asupra altora, ca astfel să întindemŭ dom«nirea și puterea nóstră....» Și némurile se duşmăniră și se pismuiră între dînsele, luptându-se mereŭ ca să slăbĭască pe cele maĭ tarĭ, ca să înghită pe cele maĭ slabe, nu spre folosul lor, ci spre folosul asupritorilor și tirannilor pămêntuluĭ.... Astfel popórele se făcură părtașe la nelegĭuirile și nedumneḑeirea căpeteniilor lor, sleiră sângele și topiră carnea de pe ósele lor în luptă, pênĕ când, rănite de mórte și dându'șĭ suffletul, cunnoscură în sfêrșitŭ rătăcirea lor cum-că tóte limbile pămêntuluĭ sûnt surorĭ și fiice ĭubite ale Domnuluĭ...; și vremea neînțellegereĭ trecu...!

XXVI.

In mijlocul viscoluluĭ ce făceaĭ tu, patria mea! Pămêntul ce acoperĭa cenușa strămoșilor tĕĭ era frămêntatŭ de lavă.... vêrtejul furtunosŭ învĕluĭa câmpia.... talazurile aceluĭ oceanŭ de némurĭ, prăvălindu-se din tóte părțile lumeĭ, spintecaŭ cu durere cóstele tale.... Mumă fără copiĭ, fecĭoriĭ tĕĭ, rătăciți în vijelia omenéscă, pribegĭaŭ în tóte părțile, ducênd cu dînșiĭ numaĭ limba și dorul sĕŭ...! Patria e celŭ maĭ d'ântêĭu și celŭ maĭ de apoĭ cuvêntŭ alŭ omuluĭ; într'însa se coprindŭ tóte bucuriile luĭ; simțirea eĭ se nasce de odată cu noĭ și e nemărginită și vecĭnică ca și Dumneḑeŭ.... Patria e adducerea aminte de ḑilele co-

www.dacoromanica.ro

pillărieï, coliba părintéscă cu copacïul celŭ mare din pragul uşeï, desmïerdările drăgăstóse ale maïcïï nóstre, plăsmuirile nevinovate ale inimeï nóstre, locul unde maï ântêïu amŭ ïubitŭ şi amŭ fostŭ ïubiţï, cânele care se jucà cu noï, sunetul clopotuluï de la biserica satuluï, ce ne vestea ḑilele frumóse de sĕrbătóre, sbierĕtul vitelor când se întorceaŭ în murgul serïï de la păşune, fumul vetriï ce ne a încălḑitŭ în légănŭ înălţându-se în aerŭ, barza de pe straşină ce cată duïosŭ pe câmpiă, şi aerul care nicăiriï nu e maï dulce!...

Şi sub cortul pribegieï, bĕtrâniï ḑiceaŭ copiilor: «Colo, «în valle, departe, pré departe, unde sórele se vede aşa de «frumosŭ, unde câmpiile sûnt smălţuite şi pêraïele rĕco- «róse, unde cerul e dulce, junicele albe şi pământul rodi- «tor,... copiï,... acolo e *Ţérra!!*»... Şi la aceste cuvinte, voïniciï prindeaŭ armele, pruncïï tresărïaŭ în légăne, femeile cântaŭ patria depărtată şi durerea pribegieï.... ceï slabï se îmbărbătaŭ. Şi tu eraï mêndră atuncï, ţérra mea... fecïoriï tĕï era unŭ némŭ bărbatŭ; numele tĕŭ era vestitŭ noródelor; răsboïniciï tĕï eraŭ vitejiï vitejilor; dragostea libertăţiï întărïa ca o zea de oţelŭ latele lor pepturï şi braţele lor eraŭ ţepene.... Câţï căutaŭ la tine te pismuïaŭ şi duşmaniï tĕï înşişï te proslăvïaŭ, şi când, din nărï sforăind şi din ochï scînteind taurul clătina córnele sale, gróza se răspândïa în tóte părţile.

XXVII.

Lupta întăresce pe celŭ slabŭ şi primejdia măresce pe celŭ tare. — Totŭ lucrul are nevoile sale, aşa şi libertatea mulţï vrăjmaşï are, pentru că ea este partea cea maï

www.dacoromanica.ro

frumósă din moştenirea strămoşéscă.... Ca să păstrămŭ acéstă moştenire, séŭ ca s'o luămŭ înapoĭ când ni s'a hrăpitŭ, trebuĭe o mare stăruinţă şi priveghĭere, jertfe necurmate şi o unire strînsă între ómeniĭ de acelaşĭ sânge, astfelŭ ca toţĭ să stea pentru unul şi unul pentru toţĭ.

XXVIII.

Maĭ odihnesce-te, pământe alŭ luptelor!... precum luptătorul ostenítŭ stă de resuflă. Fruntea ta e plină de sudóre şi de pulberea bătăllieĭ.... maĭ resuflă puçinŭ.... cŏcĭ aĭ duşmanĭ mulţĭ la numĕrŭ.... şi sórta ta e o luptă necurmată....

Foşt'aĭ multe vécurĭ volnică ca paserea vĕsduhuluĭ, pênĕ când o seminţiă ĭubitóre de coprinderĭ rîvni dupĕ patria fecióră a libertăţiĭ. Vulturul legiónelor sdrobise lumea în ghĭarele sale;... ca să te pótă lua în braçe, fu silitŭ a te lua de soçiă! Seminţia pustieĭ cu seminţia ce năvălise peste dînsa s'aŭ amestecatŭ.... Acum libertatea maĭ bărbată, are arcŭ şi sabiă spre apărare.... Ascute'ţĭ sabia ca fulgerul şi încórdă'ţĭ arcul, o ţérra mea,... duşmanul se gătesce şi tu eştĭ stréja lumeĭ..! Lumea te a părăsitŭ şi s'a sculatŭ asupră'ţĭ; noródele s'aŭ legatŭ între ele spre a te batjocori şi a stinge dintre ómenĭ pomenirea ta.... O patria mea, jertfesce-te....

XXIX.

Grăbesce a maĭ prinde putere.... ĭată că se maĭ apropie o furtună.... D'abié vijelia omenéscă se maĭ potoli şi o întunerecime cât unŭ grăunte se zăresce despre rĕsăritŭ...

www.dacoromanica.ro

De ce merge maĭ cresce şi ca unŭ nuorŭ se îndésă şi se întinde.... Cerul se întunecă; viscolul isbucnesce; nuorul se vérsă pre pământŭ ca unŭ rîŭ întĕrîtatŭ şi ca unŭ oceanŭ înghite totŭ ce 'ĭ esse înainte.... Spaima a coprinsŭ tóte némurile.... libertatea şi legea popórelor se sdrumică.... potopŭ de sânge este.... pământul se împle de dĕrămăturĭ.... răsboĭniciĭ o ĭeaŭ la fugă;.,.. voiniciĭ sûnt prinşĭ de frică.... Semiluna strălucesce în tăriă.

XXX.

Pentru ce te salţĭ, Dunăre bĕtrână?... Unŭ biruitorŭ îndrăzneţŭ venit'a óre, ca în ḑilele strămoşilor noştri, să calce cu amênduoĕ ale luĭ picĭóre pe amêndouĕ ale tale maluriĭ? Legiónele înviat'aŭ şi vinŭ să întemeĭeze de a duoa óră patria ?... Apele tale se înflă, sarŭ în susŭ şi vîjie îngrozite.... Nu... nu... unŭ turbanŭ se vede pe malŭ.... armăsariĭ de la Anadolŭ nechiază sărind în duoĕ picĭóre de nerăbdare... pala pustiesce ţĕrmul din drépta;... popórele de la méḑă-ḑi la méḑă-nópte, de la rĕsăritŭ la apusŭ, plécă capul lor săbieĭ şi se lépădă de legea părinţilor lor ca să créḑă Coranuluĭ.... Mahomet ĭea locul luĭ Christos.... Sabia şi Coranul ducŭ robia dupĕ dînsele....

XXXI.

Pe rîurĭ plutescŭ dĕrămăturile palatelor şi bisericilor.... Cu sângele se scurge rĕmăşiţa neatêrnăriĭ a duoĕḑecĭ de popóre.... Vallurile isbescŭ spumegând vallurile şi spuma lor e sângerată.... Pe talazul ce merge şi se întórce, unŭ ĭataganŭ scînteĭază.... se afundă.... esse ĭarăşĭ

www.dacoromanica.ro

pe d'asupra.... şi vallul înfioratŭ asvêrlă pe ţêrmurile nóstre pe feciorii spurcatuluĭ proorocŭ.... «Allah! strigă eĭ.... asta e pământul făgăduitŭ celor credincioşĭ....»

XXXII.

Pustiirea se întinde în câmpiĭ.... codriĭ clocotescŭ d'o făşiere duiósă.... pe cóstele délurilor se vêdŭ numaĭ sate arse şi turme de femeĭ rătăcind cu pruncii lor la ţîţă.... O ţérra mea! unde sunt acum voĭniciĭ tĕĭ.... ceĭ cu inima vitéză şi cu braçul tare? N'audŭ eĭ răcnetul primejdieĭ tale.... vaĭetele femeilor.... plânsorile copiilor.... rugele fecióreloг?... Leiĭ făcutu-s'aŭ mieĭ?... Paloşele crunte ruginitu-s'aŭ în mânele răsboĭnicilor tĕĭ? şi femeile ţiceaŭ: «Vaĭ noĕ, vaĭ! bărbaţiĭ 'şĭ-aŭ perdutŭ inima.... moşteni-«rea copiilor noştri o să cadă în prada vrăjmaşilor şi co-«piiĭ vor ajunge robiĭ lor, şi eĭ se vor purta cu dînşiĭ ca «stĕpânul celŭ rĕŭ cu cânele sĕŭ.... şi vomŭ fi de rîsul şi de «baţjocura némurilor»... Şi mumele ţiceaŭ la feciorii lor: «Celŭ ce fuge dinainté duşmanuluĭ este mişelŭ.... şi mi-«şeiĭ nu sunt din sângele nostru.... Duceţi-vĕ de muriţĭ «maĭ bine liberĭ decât să trăiţĭ în robiă şi ocară!»

XXXIII.

Vîjie crivĕţul.... se clétină pământul.... ómeniĭ se isbescŭ cu ómenĭ.,.. zalele cu ferul.... pepturile cu oţelul.... vitejiĭ cadŭ morţĭ în ţĕrrână.... sângele desfundă pământul... leşurile plutescŭ pe rîurĭ.... fumul pêrjoluluĭ se învertejésce în tóte părţile; strigările luptătorilor şi clăngăitul paloşelor încrucişindu-se rĕsună cu huĭete.... Ce te aĭ fă-

www.dacoromanica.ro

cutŭ, mare vizirŭ?... Unde'ţĭ sunt voĭnicĭĭ, paşo cu treĭ tuĭurĭ? Vêntul împotrivireĭ sfĕramă zăbalile armăsarilor tĕĭ.... Năvala se trase înapoĭ, spăimêntată de pepturile góle ale vitejilor!...

Cine fuge colo 'n vale, cu brêul tĕrîndu-se dupĕ dînsul, cu turbanul desfăcutŭ... cu pala de Taban plină de sânge...

Sultanul... celŭ măreţŭ.... celŭ gróznicŭ!... Fugĭ acum, sultane.... şi eraĭ împĕratul împĕraţilor.... numele tĕŭ îngroziă maĭ multŭ decât o oştire.... paşiĭ tremuraŭ când te vedeaŭ trecênd.... Unde sûnt cetele tale aşa de numeróse ca şi ţĕrrile tale, ostaşiĭ tĕĭ maĭ mulţĭ la numĕrŭ decât grăunţiĭ năsipuluĭ mărilor?.. Trăsnetul pică din mânile tale... numele tĕŭ de nebiruitŭ perì... Fugĭ,... şi 'n góna fugiĭ tale, căpitaniĭ tĕĭ nu maĭ potŭ cunnósce pe răsboĭnicul voĭnicŭ ce încurà armărasul înainté bătăllieĭ.... Cată înapoĭ, Sultane!... Veḑĭ comorile Asieĭ prădate.... haremul tĕŭ pângăritŭ.... caiĭ nechezâud în câmpiă de pe stĕpâniĭ lor.... Câte nume te vor blestema, o sultane fulgere!.... O sută de miĭ musulmanĭ zacŭ neîngropaţĭ pe câmpurĭ!.....

XXXIV.

Eştĭ frumósă, eştĭ bogată.... o ţérra mea.... aĭ copiĭ mulţĭ la numĕrŭ cari te ĭubescŭ..... aĭ cartea de vitejiă a trecutuluĭ şi viitorul înainté ta.... Pentru ce curgŭ lacrimele tale?

XXXV

Tresarĭ ca cum aĭ vedé unŭ duhŭ nevĕḑutŭ.... inima

www.dacoromanica.ro

ți se frĕmêntă cu ĭuțélă.... Citit'aĭ în cartea ursiteĭ, orĭ că ângerul peireĭ ți s'a arătatŭ ?....

XXXVI.

Pentru ce staĭ înmărmurită, o țérră Română ?.... Nu'țĭ maĭ aducĭ aminte de ḑilele tale cele vechĭ ? Trăsnetul se sdrobĭa în mânele celor nebiruițĭ.... turbanul se rostogolĭa în țĕrrână.... străinul fugĭa ca de mórte când vedea amerințătorul tĕŭ stégŭ, ce era simbolŭ de dreptate, putere şi libertate..... Turcul, coprinsŭ de spaĭmă, alerga să se ascundă între cadîne în harem.... şi tătarul lua în trépĕtul celŭ mare alŭ calluluĭ, callea pustieĭ.....

XXXVII.

În pólele unuĭ munte se întindea o câmpiă mare şi unŭ sóre strălucitorŭ o lumină.... Duoĭ inşĭ se preâmblaŭ încetişorŭ printr'însa.... stà adesé în locŭ şi apoĭ se porniaŭ maĭ departe.... Precum spicurile în vremea cóseĭ zacŭ unele peste altele, aşa şi óse peste óse de morțĭ grămădite acoperĭaŭ pământul... nisce petice de stéguri sfâşiate şi acățate âncŏ de prăjina lor plecată, d'abié se maĭ mişcaŭ de vêntul ce dogorĭa... unŭ nuorŭ de corbĭ fólfăĭa pe d'asupra croncăind, vólturà şi se învêrtejĭa în tóte părțile ş'apoĭ de odată se asvêrlĭa cu ĭuțélă peste óse.... Nicĭ o locuință nu se maĭ zărĭa în acea valle a morțiĭ.... icĭ colo nisce movile, semĕnate fŏră rôndŭ, încrețiaŭ numaĭ ca nisce valluri lucĭul câmpieĭ.... şi pe fiă-care din acele movile era câte unŭ semnŭ deosebitŭ.... pe una o cruce roşiă plecată.... pe alta unŭ turbanŭ sângeratŭ cu semiluna în-

www.dacoromanica.ro

fiptă pe dînsul..... maï departe o lance tătărescă sfărâmată.... şi acolo staŭ, mormane grămădite de pe seminţiă şi lege, ósele némurilor care se întêmpinară pe acestŭ câmpŭ de băttaiă.... fiă-care la unŭ locŭ cu unŭ semnù de isbêndă..... La marginea câmpieï era o pădure, din fundul căria se auḑïa esşind o fâşiire neînţellésă..... o plângere ce semĕnà cu vaïetele suffletelor chinuite.... Copacïï eraŭ împestriţaţï de frunḑe felurite, pline de o rouă roşiă.... şi în vêrful unuï stejarŭ bêtrânŭ unŭ vulturŭ albŭ fôlfâïa din aripï.... Şi la fiă-care din acele mormane ceï duoï ómenï îngenuchïaŭ şi ḑicĕaŭ împreună: «Slavă ţie, ţérra nó-«stră !.... feciorïï Hunilor s'aŭ încumătatŭ ca să te sup-«punĕ.... şi tu aï fostŭ mormêntul lor...,. Potopul Asieï a «vrutŭ să înghită lumea.... şi tu ï'aï pusŭ stavilă.... Unŭ «némŭ de răsboïnicï a rîvnitŭ la turmele tale şi la grâ-«nele aurite ale holdelor tale.... şi tu aï legatŭ pe răsboï-«nicï câte duoï duoï.... şi aï aratŭ cu dînşiï ţérrina.... şi aï «semĕnatŭ cu sângele şi cu sudórea lor *dumbrava roşiă*, «pădurea sângeluï.»

XXXVIII.

Cum te aï veştejitŭ, flóre a libertăţiï? Într'o ḑi vruseşï să te odihnescï ca omul obositŭ de muncă.... şi feciorïï tĕï ceï vicleni făcură svatŭ rĕŭ între dînşiï.... cugetul nedreptăţiï şi alŭ domnieï intră în sufletul lor.... şi rîvnirĕ la armele şi la avuţia fraţilor lor.... Zavistia semĕnà sĕmênţa gîlcevelor şi a împărechïerilor din casă.... feciorïï tĕï te muşcară de ţîţă, o ţérra mea, şi îţï făcură rană mare.... Străinul puse picïorul sĕu pe peptul tĕŭ ca să te năbuşïască.... şi dete în mânile voïnicilor tĕï furca în locul

www.dacoromanica.ro

paloşuluĭ.... şi tu te lăsaşĭ de bună voiă în mânele celor ce nu putuseră a te birui!....

XXXIX.

În şesurile tale duşmaniĭ corturile 'şĭ aŭ întinsŭ.... Mêndria numeluĭ tĕŭ a căḑutŭ, precum cade de pe dĕlŭ stejarul celŭ bĕtrânŭ şi nu'ţĭ lăsară de a resufflà numaĭ atât aerŭ precât se îndurară eĭ.... Domniĭ şi boĭeriĭ tĕĭ îngenuchĭară dinainté lor!...

XL.

Eraĭ unŭ trupŭ cu viéţă şi aĭ ajunsŭ umbra morţiĭ.... răsboĭniciĭ tĕĭ s'aŭ făcutŭ muĭerĭ, boĭeriĭ tĕĭ robĭ aĭ duşmanilor şi stégul tĕŭ peri dintre stégurile némurilor!

Pentru ce te maĭ frămênţĭ óre? Ţĭ-e dorŭ de vremea veche?.... Vre o raḑă din slava trecută venit'a să lumineze fruntea ta?.... Nu... ci de durere!....

XLI.

Mêndră şi vitéză eraĭ în bătăliĭ, o ţérră Română.... cu greŭ şi cu anevoiă era a te biruĭ.... Ca să'ţĭ sugă sângele, feciorĭĭ tĕĭ ceĭ blestemaţĭ te deteră în prada duşmanuluĭ. Némurile ce pismuĭaŭ puterea ta şi numele tĕŭ celŭ falnicŭ se legară între ele şi ḑiseră: «Haĭ să sdrobimŭ acestŭ «cuĭbŭ de libertate!».... Ele te orbiră de ură şi de zavistiă: puterea ta se toci, pilită de trupul tĕŭ însuşĭ.... şi treĭ uriaşĭ, Turcul păgânŭ, Némţul mişelŭ şi Muscalul sĕlbaticŭ se aruncară asupra trupuluĭ tĕŭ şi 'lŭ tăiară în

www.dacoromanica.ro

bucăți și împărțiră între sine ca pe nisce turme pe fecíoriĭ tĕĭ....

XLII.

Multŭ maĭ nainte păgânul ḑisese: «Ca să sdrobescŭ a-«cestŭ trupŭ ce mĕ 'ngrozesce și mĕ amerinṭă, să daŭ «drumul asupră'ĭ nemernicilor meĭ....» Și mulṭime de grecĭ calicĭ, lepădaṭi de Domnul, ca unŭ nuorŭ de lŏcuste trecură mările și se asvêrliră peste tine, o ṭérra mea, și supseră sângele tĕŭ! Eĭ aruncară pe copiiĭ tĕĭ în besnele întunereculuĭ.... și numele lor peri cu tine!... Eraĭ liberă..... și te puseră în lanṭurĭ.... Eraĭ bogată.... și se îmbuĭbară de carnea ta, ca nisce lupĭ flămênḑĭ.... Eraĭ vitéză.... și înfipseră mișelia în inima ta.... Eraĭ vrednică și lăudată.... și ajunseși defăimată.... Eraĭ curată, și te pângăriră cu tîlhăriă și nedumneḑeire!

XLIII.

Sângele fecíorilor tĕĭ s'a stricatŭ și inima lor a putreḑitŭ..... Când eraĭ tare, eraŭ și eĭ mêndri de tine.... dar de când s'aŭ amestecatŭ cu ceĭ mișeĭ și cu ceĭ vicleni, s'aŭ făcutŭ și eĭ vicleni și mișeĭ....

XLIV.

Tu eștĭ ca corabia fără cârmă bătută de furtună.... și vêslașiĭ ceĭ rĕĭ, cari 'șĭ aŭ însușitŭ dreptul de a fi cârmacĭ, te ducŭ dintr'o nevoĭă într'alta și maĭ mare, și din fără-de-lege în fără-de-lege.... Iarba se usucă pe unde

www.dacoromanica.ro

calcă ei.... Înțellepciunea lor e minciuna... isteciunea lor jăfuirea.... faptele lor, faptele ĭaduluĭ... Eĭ aŭ suppusŭ sub jugul clăciĭ pe poporul tĕŭ și aŭ ofilitŭ fruntea ta... Stins'aŭ candela cu suflarea lor împuțită de fără-de-lege.... Ce veĭ ḑice, o patria mea, când veĭ grăi?... Ce veĭ face, când va veni ḑioa dreptățiĭ?....

XLV.

Jalnicŭ e cânticul tĕŭ, Româncă copilliță!.... Ce ḑice? Ianicerii spurcațĭ trecut'aŭ Dunărea? Tătarul celŭ fierosŭ împrăștie óre spaĭma în totŭ locul? Léhul venit'a să 'și isbêndĭască de răsbóĭele perdute, și Ungurul să'și adune ósele răsipite ale ostașilor sĕĭ?.... Logodnicul tĕŭ luat'a din cuĭu paloșul părintescŭ?.... Cântă'țĭ cânticul....

XLVI.

Doĭnă și ĭar doĭnă! Cântarea mea e vĭersul de mórte alŭ poporuluĭ... pământul îĭ e de lipsă... și aerulŭ îl înnécă... Vĕḑut'amŭ flăcăiĭ scuturându'și pletele..... fruntea lor a se încreți înainte de vreme.... florile de pe capul copillelor a se vesteji... și poporul a căuta în beție uĭtarea necazurilor..... Tristŭ e cânticul în sĕrbătorile satuluĭ: «*Biru'ĭ «greŭ, podvada'ĭ grea!....*» Bĕtrâniĭ își ascundŭ ochiĭ plinĭ de lacrimĭ.... bărbațiĭ stau obidiți.... cânticul se sfĕrșésce afurisind și copiiĭ blestemă nascerea lor..... Poporul e stôlpul pământuluĭ; fiă-care părticică de pământŭ e vĕpsită cu sângele luĭ.... Și 'ntr'o ḑi ni se ḑise: «Mún«cesce de diminéță pênĕ în sĕră.... și rodul munceĭ nu va

www.dacoromanica.ro

«fi alŭ tĕŭ.... Tatăl tĕŭ 'ţĭ a lăsatŭ de moştenire o ţĕr-«rină.... tu nu te veĭ bucurà de dînsa..... ea va fi a cĭoco-«ĭuluĭ, şi tu veĭ trăi robind vecĭnicŭ luĭ.... trupul şi suf-«fletul tĕŭ vor fi ale luĭ.... veĭ plăti aerul ce resuffli.... «veĭ plăti locul unde sórele te póte încălḑi şi unŭ locŭ de «îngropăcĭune în mormêntul unde zace maĭcă-ta.... veĭ «plăti dreptul ca să 'ţĭ crescĭ vaca ce hrănesce pe copiiĭ tĕĭ «şi boul care te slujésce... Trupul tĕŭ se va gârbovi de gre-«utatea muncĭĭ şi de bătaiă.... în locŭ de somnŭ veĭ prive-«ghĭa muncind şi partea ta de libertate va fi ocara».... Nisce veneticĭ de sânge străinŭ ḑisu-ne-aŭ în limba lor: «Alŭ no-«stru e pămêntul şi aceĭ ce locuĭescŭ pe dînsul... ale nóstre «câmpurile... ale nóstre délurile... ale nóstre cătunele, satele «şi têrgurile, colibele şi palaturile. Tu aĭ fostŭ puternicŭ «şi vitézŭ în luptă... dar puterea ta s'a tocitŭ de sărăciă «şi de stricăcĭune... şi noĭ amŭ cullesŭ rodul vitejieĭ tale... «Îţĭ totŭ ḑicŭ că eştĭ unŭ poporŭ!... Traĭul tĕŭ e chinui-«rea şi dreptul tĕŭ bătaĭa... plătescĭ şi muncescĭ şi munca «ta înrodesce pămêntul ce ţi s'a răpitŭ... Toţĭ îşĭ battŭ «jocŭ de sărăcia ta... şi slugile slugilor calcă peste tru-«pul tĕŭ... Ceĭ ce ḑicŭ că sûnt alleşiĭ tĕĭ crescŭ în bogă-«ţiă şi în boĭeriă, şi ţie 'ţĭ e frigŭ şi copiilor tĕĭ fóme!... «Eĭ facŭ legĭ, dar nu pentru dînşiĭ, ci numaĭ împotriva «ta...» Doĭnă şi ĭar doĭnă! Sûntemŭ pribegĭ în coliba părintéscă... şi străinĭ în pămêntul nostru de nascere!... Dar în câmpiă cresce, şi pe délŭ ĭarăşĭ cresce o flóre pentru popórele chinuite... Nădejdea!

XLVII.

Era odinióră unŭ némŭ de fraţĭ născuţĭ totŭ dintr'o mumă şi dintr'unŭ tată... şi fraţiĭ se ĭubĭaŭ între sine şi

www.dacoromanica.ro

cresceaŭ în avuţiă şi în fericire... turmele lor nenumĕrate, ca stelele de pe cerŭ, păsceaŭ în câmpiile întinse... vecinii pismuiaŭ unirea, puterea şi bogăţia lor, dar le era témă de dînşii, cŏcī bărbăţia lor îi îngrozïa. Şi astfel aceştī fraţī trăiaŭ fericiţī, eī şi copiiī lor, în moştenirea cea mare rĕmasă de la părinţiī lor... Când vre o nevoiă veniia într'o parte, eī alergaŭ cu toţiī într'acolo... cădeaŭ cu toţiī împreună când vijelia mare îi doborà, dar se ridicaŭ ĭarăşī cu toţiī împreună şi isbêndïaŭ... astfel se plécă şi se ridică în timpŭ de viscolŭ vêrfurile codrilor... Dupĕ ce trăiră într'acestŭ chipu vreme multă, nepoţiī lor ḑiseră într'o ḑi între dînşiī : «Pentru-ce să maī trăimŭ amesteccaţī uniī cu alţiī; haī, maī bine, să ne împărţimŭ mo«ştenirea părintéscă şi fiă-care să ĭea o parte.»... Atuncī traseră cu funia şi îşī împărţiră moşia în maī multe părţī, una la méḑă-ḑi, alta la appusŭ şi alta la méḑă-nópte... săpară şanţurī şi puseră rîurile şi munţiī hotare... şi de atuncī fraţiī nu se maī puteaŭ vedé între sine... şi veciniī se împlură de bucurïă... Nu trecù multŭ şi fiă-care şeḑênd închisŭ în moşia sa, ajunse că copiiī din aceĭaşī părinţī uĭtară de totŭ uniī de alţiī şi, de-şi vorbĭaŭ totŭ o limbă, dar nu se maī înţellegeaŭ... şi când una din ramurile aceluī némŭ cu vreme se stinse înnecatŭ de veciní, ceī-l-alţī fraţī nu simţiră nicī o durere... cŏcī acum eraŭ străiní şi duşmaní între dînşiī... Şi aceste némurī care âncŏ se numescŭ între sine Românī, în ochiī celor-l-alte popóre eraŭ numaī nisce seminţiī rătăcite, alŭ căror isvorŭ s'a stinsŭ din ţinerea de minte a ómenilor !...

XLVIII.

Domnul Dumneḑeul părinţilor noştri înduratu-s'a de

www.dacoromanica.ro

lacrimile tale, ţérra mea? Nu eşti îndestul de smerită, îndestul de chinuită, îndestul de sfâşiată? Vĕduvă de vitejiĭ tĕĭ, tu plângĭ cu pĕrul smulsŭ şi despletitŭ pe mormintele lor, precum femeile se jălescŭ pe mormêntul mutŭ alŭ soţilor lor!...

XLIX.

Némurile auḑiră ţipĕtul chinuireĭ tale; pământul se mişcă. Dumneḑeŭ numaĭ să nu'lŭ fi auḑitŭ?... Rĕsbunătorul preursitŭ nu s'a născutŭ óre?

L.

Care e maĭ mêndră decât tine, între tóte ţĕrrile semĕnate de Domnul pre pământŭ? Care alta se împodobesce în ḑile de sĕrbătóre cu florĭ maĭ frumóse, cu grâne maĭ bogate?

LI.

Deştéptă-te, patria mea! Biruĭe'ţĭ durerea... E vreme ca să essĭ din amorţire, seminţiă a Domnilor lumeĭ! Aştepţĭ óre, spre a învià, ca strămoşiĭ tĕĭ să se scóle din mormêntŭ? Într'adevĕrŭ, într'adevĕrŭ, eĭ s'aŭ sculatŭ şi tu nu 'ĭ aĭ vĕḑutŭ... eĭ aŭ grăitŭ şi tu nu 'ĭ aĭ auḑitŭ... Cinge'ţĭ cópsa ta, cată şi ascultă!... ḑioa dreptăţiĭ se apropie... tóte popórele se mişcă... cŏcĭ furtuna mântuireĭ a începutŭ... Veḑĭ că cu cât maĭ multŭ îţĭ pleacĭ capul, cu atât ceĭ spurcaţĭ îşĭ battŭ jocŭ de tine şi sugŭ sângele tĕŭ... Din drépta şi din stînga piticiĭ şi uriaşiĭ rîvnescŭ la tine, orĭ cât de slabă şi sdrumicată eştĭ...

www.dacoromanica.ro

LII.

Sfêrşitul ispitelor se apropie... cŏcĭ vremea trece ĭute... şi semne s'aŭ arătatŭ pe cerŭ... şi blestemul a covêrşitŭ mĕsura... Ómeniĭ sângĭurilor 'ţĭ aŭ mistuitŭ răcunchiĭ... Eĭ înălţară trufia lor pe tâlhăriă... avuţia lor pe fómetea ta.... boĭeria lor pe sdrenţele tale... puterea şi strălucirea lor pe sângele ce tu vĕrsaşĭ într'o sută de bătătăliĭ, unde părinţiĭ lor nu eraŭ!.... Ţine minte numele lor, o ţĕrra mea, şi numele străinuluĭ ce te împiléză, ca să le afurisescĭ!....

LIII.

Aurică copillă, cântă'mĭ frunda verde, cântă'mĭ flórea câmpuluĭ, cântă'mĭ flórea munteluĭ, cântă'mĭ nădejdea.... Nădejdea e glasul Domnuluĭ! Popórele trebuĭe să se ispăşĭască şi să se cureţe de pĕcatele lor, cŏcĭ prin ispitele sufferinţeĭ numaĭ, se curăţă popórele... Cele ce amŭ făcutŭ în vremea trecută nu sûnt ispite.... cŏcĭ rodul lupteĭ eraŭ libertatea şi dreptul nostru.... Ispitele sûnt strîmbătatea judecătorilor.... despuĭerea vĕduveĭ şi a sĕrmanuluĭ, desfrênarea şi mişelia, minciuna şi lăcomia, sgârcenia şi împilarea domnilor şi a boĭerilor.... cumpĕna nepotrivită a dreptăţiĭ.... uciderea proslăvită.... robirea pentru uniĭ şi desfrêul pentru alţiĭ.... tóte acele fapte grozave pentru care s'aŭ cotropitŭ Sodoma şi Gomora, oraşe urgisite de Domnul pentru blestemăţiile lor! Şi tóte aceste ispite le cercaşĭ, ţĕrra mea.... şi le sufferĭ âncŏ şi acum.... Paharul fŏră-de-legeĭ s'a împlutŭ peste mĕsură şi palaturile

www.dacoromanica.ro

lor de strîmbătate se prevălescŭ, surpate de blestemele poporuluĭ!.... Făptuitoriĭ tâlhăriilor se spăimêntézĕ înşişĭ de faptele lor.... Domnul 'şĭ a întorsŭ cu scôrbă faţa de la dînşiĭ şi îngeriĭ s'aŭ depărtatŭ cu grózĕ de eĭ. Eştĭ sérbĕdă şi slăbănogită.... aĭ sufferitŭ tóte, ţérra mea!.... Ridică'ţĭ puçinŭ capul strivitŭ şi cată de veḑĭ.... semne s'aŭ ivitŭ pe cerŭ... Furtuna mântuireĭ a începutŭ!....

LIV.

Să nu ne întristămŭ de vremea trecută când bĕtrâniĭ ne povestescŭ bătt'allliile cele uriaşe şi ne arată dĕrămăturile vre uneĭ cetăţĭ, când ne zugrăvescŭ lupta, sgomotul, sângele şi câmpia morţiĭ, cĭuma şi vĕpaĭa foculuĭ, fómetea şi răsboĭul, şi în câmpiile pârjolite, cetele tătărescĭ têrînd în fuga mare, legaţĭ de códele cailor lor, pe femeĭ, copiĭ şi bĕtrânĭ!.... Era atunçĭ vremea lupteĭ.... era viéţă, bărbăţiă şi putere, vitejiă şi jertfire cŏtre patriă... Ceĭ ce făceaŭ acele fapte marĭ aveaŭ o patriă.... şi eraŭ umĕrul dreptŭ alŭ ţĕrriĭ şi ţérra nóstră era zidul celŭ tare alŭ credinţeĭ!....

LV.

Oraşele s'aŭ întemeĭatŭ din noŭ, dĕrămăturile turnurilor şi ale palaturilor de care şanţurile eraŭ pline nu se maĭ vĕḑŭ.... şi alte palaturĭ şi turnurĭ s'aŭ înălţatŭ în locul lor... Copiiĭ robiţĭ întorsu-s'aŭ din ţérra Tătărésca... Dar ómeniĭ sângĭurilor nu'ţĭ deteră înapoĭ libertatea, pămêntŭ alŭ durerilor..... şi copiilor tĕĭ le-a rĕmasŭ numaĭ robia!.... Pe câmpurile de bătaiă vĕḑŭ ómenĭ cu braçele góle, cu pepturile desvelite, cari se prăvălescŭ peste as-

www.dacoromanica.ro

cuţişul paloşelor.... şi'n locul orĭ-căruĭ omŭ ce cade, în locul orĭ-căruĭ peptŭ ce se despică, altŭ peptŭ şi altŭ omŭ se pune îndată.... carnea ascute ferul.... bĕtrâniĭ robiţĭ cântă... femeile blestemă pe ceĭ mişeĭ.... Şi'n oraşele tale cele nouĕ, ţérra mea, se află numaĭ ómenĭ fĕră inimă; în palaturile tale nu se maĭ aude de vitejiă.... ci de lăcomiă şi nedreptate!.... Pe câmpiile tale şi pe drumurĭ trecŭ nisce feţe serbede şi veştede, fluierând doïna duĭósă.

LVI.

Viscolul pustiireĭ a sufflatŭ pe acestŭ pământŭ.... sângele părinţilor în vinele strîmte ale strănepoţilor a secatŭ.

LVII.

Viforóse eraŭ vremile cele vechĭ.... dar ómeniĭ se născeaŭ tarĭ;... pământul era accoperitŭ de dĕrămăturĭ şi de trupurĭ mórte... dar din acele câmpiĭ ce fumegaŭ de pêrjolŭ şi de măcelŭ, se înălţaŭ strigărĭ de biruinţă şi de libertate! Ticăloşiă şi mórte sûnt şi acum.... dar unde e libertatea şi biruinţa?.... Ce ar fi ajunsŭ patria astăḑĭ, décă strămoşiĭ noştri arŭ fi dormitatŭ şi eĭ!....

LVIII.

Deştéptă-te, patria mea! biruïe'ţĭ durerea.... E vreme ca să eşşĭ din amorţire, seminţiă a domnitorilor lumeĭ! Aştepţĭ óre, spre a învià, ca strămoşiĭ tĕĭ să se scóle din mormêntŭ? Într'adevĕrŭ, într'adevĕrŭ, eĭ s'aŭ sculatŭ şi tu nu 'ĭ aĭ vĕḑutŭ; eĭ aŭ grăitŭ şi tu nu 'ĭ aĭ auḑitŭ....

www.dacoromanica.ro

Cinge'ţĭ cópsa ta, cată şi ascultă. Ḑioa dreptăţiĭ se apropie.... tóte popórele se mişcă.... cŏcĭ fortuna mântuireĭ a începutŭ!....

LIX.

Nu 'ţĭ s'a ḑisŭ óre prin gura uneĭ slugĭ a Domnuluĭ: «Dumneḑeul părinţilor voştri se va îndura de lacrimile «slugilor sale şi va scula pe unul dintre voĭ, care va a-«şeḑa pe urmaşiĭ voştri ĭarăşĭ în voluicia şi puterea lor de «maĭ nainte....»

LX.

Decĭ, timpul sosit'a!.... Semne s'aŭ ivitŭ pe cerŭ.... pământul s'a cletinatŭ de bucuriĭ.... unŭ blestemŭ grózniciŭ s'a auḑitŭ despre appusŭ şi tóte popórele s'aŭ deşteptatŭ!....

LXI.

Cinge'ţĭ cópsa, o ţérra mea.... şi 'ţĭ întăresce inima.... Méḑă-nópte şi méḑă-ḑi, appusul şi rĕsăritul s'aŭ luatŭ la luptă.... urlă vijelia... Duhul Domnuluĭ trece pre pământŭ!....

www.dacoromanica.ro

PUTEREA ARMATA
ŞI
ARTA MILITARĚ LA ROMÂNÍ
DE LA INTEMEIEREA
PRINCIPATELOR VALACHIEÍ ŞI MOLDOVEÍ PÊNĚ ACUM

> Decĭ şi acestŭ nómŭ Românescŭ pênĕ aŭ fostŭ dragoste în mijlocul lor, Dumneḑeŭ încŏ aŭ fostŭ cu dînşiĭ şi nu'Ĭ aŭ călcatŭ pre dînşiĭ alte limbĭ strĕine; ce aŭ făcutŭ multe vitejiĭ şi aŭ trăitŭ în bună pace.
>
> Radu Grecianu (1707).

O istoriă adevĕratŭ naţionalĕ ne lipsesce. Ea zace încŏ sub praful chronicelor şi documentelor contimporane. Nimenĭ pênĕ acum nu s'a încercatŭ s'o desgrópe. Toţĭ câţĭ s'aŭ îndeletnicitŭ cu scrierea istorieĭ n'aŭ datŭ decât biografia stĕpânitorilor. Nimenĭ nu ne a reprodusŭ cu acurateţă instituţiile sociale, ideile, simţimintele, obiceĭurile, comnerciul şi cultura intellectualĕ a vremilor trecute.

Cât de mare trebuinţă ânsĕ, amŭ avé de o asemené istoriă! Sórta părinţilor noştri a pregătitŭ pe a nóstră; instituţiile lor sûnt basa instituţiilor nóstre. În'r'însa maĭ cu sémă amŭ vedé că, într'acele vécurĭ ce le numimŭ barbare, părinţiĭ nostri adoptară nisce instituţiĭ întemeĭate pe nisce principiĭ, pe care publiciştiĭ de acum aĭ Eu-

www.dacoromanica.ro

ropeĭ luminate le găsescŭ de cele maĭ raţionale. Într'însa amŭ vedé că drepturile sânte ale omenireĭ aŭ găsitŭ totŭ d'a una apărătorĭ într'acéstă ţérră, că părinţiĭ noştri le-aŭ cunoscutŭ, le-aŭ preţuitŭ, s'aŭ jertfitŭ pentru dînsele, şi décă nu ni le-aŭ lăsatŭ întru tótă întregimea lor, vina nu a fostŭ a lor, ci a grelelor împrejurărĭ în care s'aŭ aflatŭ; cŏcĭ ĭ se luptară vitejesce şi învinseră maĭ multe stavile decât amŭ avé inimă să urmămŭ pe pasurile lor. Dar a face unŭ totŭ din amĕruntiurile ce se află răspândite în deosebitele scrierĭ şi documente, este o lucrare lungă şi anevoiă. Ea cere, pe lângă alte cualităţĭ, o răbdare, o erudiţiune şi o agerime de minte, ce rarŭ se potŭ întâlni într'unŭ acelaşŭ omŭ.

Mărturisescŭ că sunt departe de a lua dorinţa'mĭ pentru studiile istorice ca o dovadă de talentŭ, că nu potŭ prin urmare a pretinde a fi istoricul ţĕrriĭ mele. Prin acéstă mică scriere, imperfectă în multe priviriĭ, amŭ voitŭ numaĭ să arătŭ chipul şi drumul ce ar trebuì a se lua, spre a se scrie o istoriă, încredinţatŭ fiind că în curênd séŭ târdiŭ se va ridica şi între Românĭ unŭ omŭ care să aĭbă curagiul şi vrednicia să ĭée asupră'şĭ acéstă înaltă sarcină. Omul acela arŭ face cea maĭ mare slujbă patrieĭ nóstre. Amŭ preferitŭ a lucra instituţiile ostăsescĭ înainté orĭ căror altora, cŏcĭ aceste instituţiĭ sunt cele maĭ minunate ce aŭ avutŭ părinţiĭ noştri, cŏcĭ ele aŭ făcutŭ mărimea şi puterea ţĕrriĭ în vreme de patru vécurĭ, însfĕrşitŭ cŏcĭ sunt convinsŭ că ţérra Românilor, de îşĭ va lua vre o dată rangul ce i se cuvine între popórele Europeĭ, acésta o va fi ea datóre maĭ multŭ regeneraţieĭ vechilor eĭ instituţiĭ ostăşescĭ.

(1844).

www.dacoromanica.ro

LISTA SCRIERILOR

CITATE ÎNTR'ACÉSTĂ LUCRARE (*Iuĭ MEMORIŬ*).

1. Începutul învĕţăturilor bunuluĭ şi credincĭosuluĭ *Io Négoe Basarabŭ Voevodŭ*, care a învĕţatŭ pe fiĭul seŭ Theodosie. Manuscrisŭ în 4° de la începutul véculuĭ alŭ XVI^lé (tipăritŭ în Bucurescĭ la 1846).
2. Istoria ţĕrreĭ Romanescĭ, 1290—1700, de vel-logofĕtul *Radu Grecianu*. Manuscrisŭ în 4°, 1707 (tipăritŭ în *Magazinul istoricŭ pentru Dacia*).
3. Létopiseţul ţĕrriĭ Românescĭ, 1290—1729, de *Radul Logofeţelul de Divanŭ, sinŭ Michailŭ Ieremonachul Lupescu*. Manuscrisŭ in-folio, 1729.
4. Létopiseţul ţĕrriĭ Românescĭ, 1290—1688, scrisŭ de *Tudosie, sinŭ Stoianŭ ot Tulşiĭ*. Manuscrisŭ in-8, 1747.
5. Istoria ţĕrriĭ Românescĭ, 1290—1688, scrisă de *Constantinŭ Căpitanul*. Manuscrisŭ in-4°, 1761. (tipărită în *Mag. istor. p. Dacia*).
6. Létopiseţul ţĕrriĭ Moldoviĭ, 1352—1591. (*Urechiă* şi *Costiniĭ*) Manuscrisŭ in-folio (tipăritŭ de d-nul Cogălnicénu).
7. Létopiseţul ţĕrriĭ Moldoviĭ, 1662—1716, scrisŭ de *Axentie Uricariul*, de pre isvodul luĭ *Vasilie Dubĕŭ, Tudorŭ Damianŭ* şi alţiĭ. Manuscrisŭ in-4°, 1716, (tipăritŭ de dl Cogălnicénu).
8. *Natalis Comitis* Universæ historiæ sui temporis libri triginta ab anno 1545—1581, Venetiis, 1581.
9. Conspectus historiæ Valachiæ, auxilio cum divino ab anno reparatae salutis, 1695, citată de *Engel*, f. 106—109.
10. L'Ottomano du *Lazaro Soranzo*. Milano, 1599. în-8.
11. *Iacob. Genderus*. Turca Νικητός, de imperio ottomano evertendo Francoforti, 1601.
12. *Tomasi* (*Georgio*, protonotario apostolico e secretar del Principe Sigismundo Battori). Delle guerre e rivolgimenti del regno d'Ungaria e della Transilvauia con succesi d'altre parti, in Venetia, 1621. in-4.
13. Historica relatio de statu Valachiæ, 1679 — 1688, citatŭ de *Engel*. t. I, 109 - 117.
14. Histoire d'Eméric, comte de Tekeli. Cologne, 1693.
15. *Dlugoss*. Historia Polonica. Francfort. 1711, in-fol
16. *Istuanfius Panonius*. Historia regni Ungariæ. 1724, in-fol.

www.dacoromanica.ro

17. *Del Chiaro.* Historia delle revoluzioni di Valachia. Venezia, 1718, in-4.
18. *Cantémir* (Démétrius). Histoire de l'Empire Ottoman. Paris, 1743, 4 vol.
19. *Bonfinius* (Antonius) Rerum Hungaricarum decades. Lipsiæ, 1771. in-fol.
20. *De Baur,* (général). Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie. Francfort et Leipzic, 1778, in-8
21. *Sulzer* (Franz-Ioseph). Geschichte des Transalpinischen Daciens. Wien. 1782, 3 Bænde in 8.
22. *Bethlen* (Wolfgang de). Historia de rebus Transilvaniæ. Cibinii 1783, 5 vol.
23. *Engel* (Iohann Christian von). Geschichte der Moldau und Walachei Halle, 1804, 2 Bænde in-4.
24. Encyclopédie méthodique: Art militaire, 4 vol.
25. Ἱστορία πολητικὴ καὶ γεωγραφικὴ τῆς Βλαχίας Vienna, 1806. Acéstă scriere anonimă se dă că este scrisă de *Constantinŭ Cantacuzino.*
26. Φωτεινοῦ (Διονυσίου). Ἱστορία τῆς πάλαι Δακίας. Vienna, 1819, 3 tomurĭ.
27. Stratagèmes militaires et ruses de guerre. Paris. 1826. 2 vol.
28. *Breton* La Russie. 1813. Paris, 4 vol. in-12.
29. *Hammer.* Histoire de l'empire ottoman. 1838. Paris, 12 vol. in-8.
30. *Rocquancourt* Cours élémentaire d'art et histoire militaires 1838, 4 vol.
31. *Kogalnitchano* (Michel). Histoire de la Valachie. Berlin, 1837.
32. Chrisóve:
    a) alŭ luĭ Petru-Vodă, fecĭorul luĭ Mircé-Vodă. 1561, sept. 4.
    b) „ „ Radu-Vodă, „ „ Mihné-Vodă, 1613. ian 13.
    c) „ „ Leonŭ-Vodă „ „ Stefanŭ-Tomşa. 1630. ian. 11.
    d) „ „ Stefanŭ Cantacuzino. 1714, maĭ 4.
    e) „ „ Grigore Ghica II, 1733, iulie 16.
    f) „ „ Grigore Ghica III. 1751, april. 19.
    g) „ „ Alexandru Ipsilantu, 1775 dech.
    h) „ „ Nicolae Mavrogheni. 1785. mart 4.
    i) Mărturia luĭ Theodorŭ monachul de la schitul Frăsineniĭ. 1763, noemv.

www.dacoromanica.ro

I^UL MEMORIU

PUTEREA ARMATĂ ŞI ARTA MILITARĚ

DE LA ÎNTEMEIEREA PRINCIPATULUĬ VALACHIEĬ PÊNĚ ACUM.[1]

PARTEA I.

De la întemeierea principatuluĭ pênĕ la aşeḑarea domnilor Fanarioţĭ (1290–1716).

Barbariĭ aşeḑêndu-se pe ruinele împĕrăţieĭ romane, îşĭ puseră legile şi obiceĭurile lor în locul instituţiilor romane. Numirea de Romanŭ perise; lumea perduse pênĕ şi adducerea a minte a unuĭ poporŭ ce ostăşise atâtĕ vécurĭ; civilisaţia se stinsese, şi acum nu se maĭ vedea nicĭ urma acelor arte şi sciinţe în care stătuseră slava Greciеĭ şi puterea Romeĭ. Arta şi instituţiile ostăşescĭ, care dintr'unŭ satŭ micŭ făcuseră din Roma capitala universuluĭ, periseră şi ele cu cele-l-alte, în mijlocul întunericuluĭ nesciinţeĭ ce, ca o mantă de plumbŭ apăsà Europa. Cărţile

[1] Acestŭ memoriŭ s'a tipăritŭ maĭ âintêĭu în *Foia litterară* din Iaşĭ la 1844, şi totŭ atuncĭ şi acolo, într'o broşură in-16 de 85 pagine.

www.dacoromanica.ro

care arŭ fi pututŭ lumină lumea eraŭ în mânele popilor şi interesul lor era ca lumea să fie în întunericŭ.

Ancŏ în vécul alŭ XIV[lea], Europa militarĕ era lipsită de orĭ-ce organisare; pedestrimea eĭ, cunnoscută sub numirea de *Commune*,[1] se alcătuĭa de nisce orăşénĭ proştĭ, fŏră organisare, fŏră disciplină, adunaţĭ numaĭ în momentul răsboĭuluĭ, schimbându-se în fiă-care campaniă, abĭé îndatorindu-se la o slujbă de treĭ pênĕ la şése lunĭ, şi adesé părăsind stégul în puterea răsboĭuluĭ, atuncĭ când trebuĭa a se face vre o mişcare séŭ a se 'mpresura vre o cetate, nefiind maĭ cu sémă de nicĭ o trébă în bătăllиĭ. Puterea armatelor sta atuncé numaĭ în căllărime. Acésta era vestita instituţiă a *Cavalleriméĭ*,[2] instituţiă frumósă, ânsĕ contrariă tacticeĭ, cŏcĭ acéstă instituţiă era a voĭnicieĭ individuale, ĭar nu a sciinţeĭ, cŏcĭ tactica cere maĭ întâĭu întrebuinţarea glótelor séŭ puterea morală, ĭar nu lucrarea individuală séŭ puterea fisică.

Astfelŭ era pe acelŭ timpŭ starea ostăşéscă în Europa; nimenĭ nu se gêndĭa cum s'ar puté dobêndi o maĭ bună organisare, când Româniĭ deteră o deslegare acesteĭ vestite probleme militare, care stă în a dobêndì resultatele cele maĭ bune cu cheltuĭala cea maĭ puçină; deslegare la care abĭé dupĕ cincĭ vécurĭ a pututŭ ajunge Europa.

Româniĭ de la întemeĭerea principatuluĭ lor, aŭ simţitŭ trebuinţa ce are unŭ statŭ de o armată permanentĕ, armată care să fie gata la orĭ ce minutŭ a reîmpinge pe vrăjmaşŭ, din orĭ ce parte s'ar ivi. Eĭ pricepură âncŏ şi

[1] *Communele* se întocmiră âutĕĭu în Françа de regele Ludovicŭ IV celŭ grosŭ; de unde le adoptă şi Henricŭ II în Engliterra şi Fredericŭ Barbă-roşă în ţérra Nemţéscă. *Rocquancourt.* I. p. 252.

[2] Idem I. p. 293. — Encyclop. méthod. IV. 2 part. r. 635.

www.dacoromanica.ro

acésta, că o asemené armată nu se póte privi de cât ca o avanguardiă a norodului, şi că tótă basa sistemeĭ militare trebuĭe a sta într'o bună întocmire de o numerósă reservă naţională; pentru aceĭa, aŭ organisatŭ eĭ de la începutŭ *Armata*, *Miliţia* şi *Ridicarea glótelor*, încât la dînşiĭ totŭ Românul se născea cu datoria de a fi soldatŭ şi d'a apăra statul la vreme de nevoiă, şi când vrăjmaşul călca pămêntul românescŭ, tótă ţérra trebuĭa să fie în arme.

Fiice le luĭ Radu-Negru şi Mircea celŭ bătrânŭ, legiunile românescĭ patru vécurĭ fură campionul creştinătăţiĭ şi bulevardul Europeĭ. Venì o ḑi fatalĕ când se desfiinţară.... În acea ḑi.... ţérra era în mânile Fanarioţilor!

Puterea armată a Românilor stà:

I°. În *Ostaşiĭ* séŭ *slujitoriĭ statornicițĭ* cu léfă (Armata);

II°. în *Catane* séŭ *slujitoriĭ de scutélă* (Miliţia);

III°. în *Ridicarea glótelor*.

§ I.

ARMATA.

Armata românéscă a fostŭ cea d'âmtêĭu armată permanentĕ în Europa. Este de credutŭ că ea îşĭ avea începutul de la Radu-Negru, carele a pusŭ basa tutulor instituţiilor nóstre. Istoria ne arată că Mircea ĭ'ŭ regulă corpul Dorobanţilor, care era alcătuitŭ de maĭ 'nainte.[1]

Luĭ Mircea dar se dă maĭ cu sémă cinstea de întemeĭe-

[1] Este cunoscutŭ că între staturile acum înfloritóre în Europa, cele d'âmtêĭu oştirĭ permanente aŭ fostŭ *les Compagnies d'ordonnance* şi *les Francs Archers*, alcătuite de Carolŭ VII, regele Franceĭ, la 1445 şi 1447. Armata românéscă era dar cu multŭ maĭ vechiă.

www.dacoromanica.ro

torul armatei românesci. Elŭ înălță și regulă edificiul începutŭ de ceĭ maĭ de nainte de elŭ. Elŭ fu celŭ d'întêĭu care se înfățișă în Europa cu o armată permanentĕ și regulată, care, sub următoriĭ domnĭ, se desăvêrși și se maĭ mări.

Armata românéscă, de la începutŭ s'a împărțitŭ în *Cete* de 1000 ómenĭ, sub unŭ *Căpitanŭ*. Fiă-care cétă se subîmpărția în ₫ece *centurii* sub unŭ *Sutașŭ*, în urmă *Iuz-bașă*. Fiă care centuriă apoĭ se maĭ împărția în ₫ece *decurii*, fiă-care sub unŭ *Cetașŭ*. Capul a 500 se numĭa *Vătafŭ*, în vremile nouĭ *Căușŭ*.[1] Ea se alcătuĭa:

1. De *cetele dĕ Dorobanți* séŭ *némul Dorobănțescŭ*, de pre cum îlŭ numescŭ chronicariĭ noștri. Eĭ eraŭ în numĕr de 5000 *crucĭ*,[2] séŭ 10,000 ómenĭ și alcătuĭaŭ pedestrimea cea grea a țĕrriĭ. Fiiĭ urmaŭ părinților în slujbă. La începutŭ eraŭ armați cu arcurĭ și sulițe. La aflarea prafuluĭ, li se deteră puscĭ și tunurĭ. Capul lor se numĭa *Căpitanul celŭ mare* séŭ *Căpitanul Dorobanților*. Fiă-care cétă de o miiă de ómenĭ se commânda de unŭ *Căpitanŭ* maĭ micŭ séŭ *Sub-căpitanŭ*.

[1] *Grecĭanu*, f. 240. — Létop. luĭ *Tudose sinŭ Stoianŭ*, f. 210. — alŭ luĭ *Radu Lupescu*, f. 134. — Chrisov. luĭ *Radu-Vodă* cŏtre ĭuz-başa Mircĭotă, 1613. ian. 13. — Histor. relat. de stat. Valach. — *Fotino*, t. II. p. 205.

[2] Omenii fiind îndatorați să plătĭască óre-ce la căpeteniile lor, se împărțiaŭ în *crucĭ*, și s'a hotărîtŭ ca fiă-care *cruce* să plătĭască pe annŭ unŭ *leușor (leonium*, monedă unguréscă, de la care a rĕmasŭ numirea *leu*, la piastrul turcescŭ de 40 parale). Déca céta era maĭ bogată, se aședa câte unul séŭ duoĭ ostași pe *cruce;* ĭar fiind maĭ săracă, se puneaŭ treĭ, patru și maĭ mulțĭ (Histor. relat. de stat. Valach.).— Acéstă împărțire în *crucĭ* a fostŭ nu numaĭ la ostași, ci și la companiile neguțătorescĭ.

www.dacoromanica.ro

2. *Călărași.* La începutŭ eraŭ mulți; ĭar în urmă s'aŭ împucinatŭ din pricină că sărăciseră și nu se puteaŭ ține, avênd multe cheltuĭelĭ. La 1620 eraŭ 8000;[1] ĭar pe la 1679, numaĭ 6000 ómenĭ. Capul lor era *Spătarul*; crucea lor nu se scie de câți era.[2]

3. *Roșii de țérră*, în numĕrŭ de 5000; ĭarăși călărime sub commanda *mareluĭ Paharnicŭ*. Acestŭ corpŭ atâtŭ de vestitŭ, a ținutŭ pênĕ la alŭ XVIII[16] vécŭ.

4. *Lefegii*, în numĕrŭ de 1000 ómenĭ, alcătuĭaŭ unŭ regimentŭ séŭ céta de pedestrime, sub *Căp tanul de Lefegiĭ.*

5. *Lefegii Spătaruluĭ*, în numĕrŭ de 500, sub commanda *Ciauşuluĭ spătărescŭ.*

6. *Vênătorĭĭ*, în numĕrŭ de 1000, din cari jumĕtate pedestrime și jumĕtate călărime, sub *Căpitanul de Vênatorĭ.*[3] Pênĕ la alŭ XVI[16] vécŭ, trebuĭe să fi fostŭ numaĭ 500 Vênătorĭ, fiind-că în chronicĭ găsimŭ pe atuncĭ numirea de *Vătafu de Vênătorĭ*, ĭar nu *Căpitanŭ*. Acesta a vea mare importanță, fiind însărcinatŭ și cu poliția capitaleĭ. Elŭ se allegea dintre ómenĭĭ însemnați. Négoe Basarabŭ era *Vatafŭ de Vênătorĭ*, când s'a allesŭ domnŭ la 1513.[4] Radu-Vodă Mihné la 1620 dete acestuĭ Căpitanŭ titlul de Agă.[5]

7. *Sărăceĭ*, 500 și *Scutelniceĭ*, ĭar 500. Aceștia eraŭ călărimea Bucurescilor sub *Căpitanul Spătărieĭ.* Ceĭ

[1] *Georg. Tomasi.* p. 74.

[2] Histor. relat. de stat. Valach.

[3] idem. — *Fotino*, III p. 354—7—46. — *Cantacuzino*, f. 54.

[4] Istor. țĕr. Român. de *Constantinŭ Căpitanul.* f. 46.— *Radu Lupescu*, f. 24.

[5] *Fotino*, III. p. 488.

www.dacoromanica.ro

d'ântêiu trebuĭe să fi meritatŭ numele ce purtaŭ, cŏcĭ crucea lor era de patru ómenĭ une orĭ, ĭar alte orĭ s'a urcatŭ şi pênĕ la opt ómenĭ.

8. *Lipcanĭĭ*, 1000 sub *marele Postelnică*.

9. *Cazacĭĭ*,[1] 2000 pedestrime şi călărime, sub unŭ *Polcovnică*.[2] Armele lor eraŭ puşca şi paloşul.[3]

10. *Puscaşĭĭ*, 500, sub *marele Armaşŭ*.

11. *Aproдlii*, 500, sub unŭ *Vătafŭ*. Sub acesta era unŭ *Cĭauşŭ* séŭ locotenentŭ; peste dînşiĭ era *marele Postelnică*.

12. *Copii de casă*, 500. Eĭ alcătuĭaŭ guardia din lăîntru a palatuluĭ domnescŭ. Capul lor era *Vătaful de Copiĭ*.[4]

13. *Curteniĭ*, guardia călărétă, nu scimŭ de eât era.

14. *Ferentariĭ*, unŭ corpŭ de pedestrime uşóră.[5]

15. *Fustaşiĭ*, de cari eraŭ numaĭ 100, sub *Iuz-başa de Fustaşĭ*. Eĭ purtaŭ lăncĭ.[6]

16. *Haĭducĭĭ*, călărime şi pedestrime, armaţĭ cu săbiĭ şi lăncĭ.[7]

17. *Călărimea Sĕrdaruluĭ de Mazilĭ*, care se alcă-

[1] Nu trebuĭe a socoti, vĕdênd numirile străine de *Lefegĭĭ*, *Lipcanĭ*, *Cazacĭ*, că aceştia eraŭ străinĭ. Chronicariĭ ne spunŭ că eĭ eraŭ *ómenĭ de ţérră*. Aceştia s'aŭ întocmitŭ maĭ târdiŭ, imitându-se depe străinĭ, şi li s'a păstratŭ, cu organisarea şi numirea. Acestŭ obiceĭu a fostŭ şi este de obşte în tótă Europa.

[2] *Fotino*, III. p. 356.

[3] *Tomasi*, p. 67.

[4] Histor. relat. de Stat. Valach.—*Fotino*. III. p. 357.—*Cantacuzino*. f. 54.

[5] *Kogalnitchan*. Hist. de la Valach. p. 132, 242.

[6] Histor. relat. de stat. Valach.

[7] *Radu Lupescu*, f. 177.—*Grecĭanu*, f. 195.

www.dacoromanica.ro

tuĭa de toţĭ boĭerĭĭ eşşiţĭ din slujbă ce se numĭaŭ *Mazilĭ*. Acestŭ corpŭ era fórte însemnatŭ.[1]

18. *Tunarĭ*, 500 cu artilleria, maĭ ântêĭu sub *Căpitanĭ dorobănţescĭ*; ĭar de la 1655, sub *marele Armaşŭ*.[2]

Numĕrul tutulor acestor oştirĭ trecea peste 30,000, şi în vreme de rĕsboĭu, totŭ d'a-una se maĭ mărĭa. Aceste oştirĭ ânsĕ eraŭ numaĭ în *România mare;* cŏcĭ în *România mică* era o deosebită oştire a Banuluĭ.[3]

Banul, cârmuind singurŭ banatul Craĭoveĭ şi fiind domnuluĭ numaĭ vasalŭ, a trebuitŭ să aĭbă o oştire a sa. Cursul istorieĭ âncŏ o adeveréză, pentru că ne arată :

a. la 1508, pe nisce boĭerĭ, sub banul Pêrvul şi pentru aceĭa numiţĭ *Pêrvulescĭ*, cu *oştirile Craĭovĭĭ*, că goniră pe Mihné I şi puseră domnŭ pe Vlăduţă;

b. la 1522, Barbul banul Craĭovĭĭ, cu *oştirile sale*, gonesce pe Vladŭ vuı;

c. la 1563, boĭerĭĭ, cu *oştirile de peste Oltŭ*, se scólă asupra luĭ Petru II;

d. istoria ḑice, la începutul biografieĭ luĭ Michaĭu Vitézul, că elŭ, ca banŭ alŭ Craĭoveĭ, avea o *oştire deosebită*;

e. la 1599, Michaĭu Vitézul, intrând în Transilvania, scrise luĭ Radu Buzescu şi banuluĭ Udré să mérgă şi eĭ în Transilvania cu *oştile Craĭoveĭ*;

f. la 1601, boĭerĭĭ Buzescĭ, cu *oştirile Craĭoveĭ*, gonescŭ pe Simeon Movilăŭ; [4]

g. la 1630, aga Mattheĭu din Brâncovenĭ (maĭ apoĭ

[1] Histor. relat. de stat. Valach.

[2] Idem.—*Fotino*. III. p. 356.

[3] *Cantacuzino*. f. 56.

[4] *Kogalnitchan*. Hist. de la Valach. p. 116, 121, 130, 136, 196 222.

www.dacoromanica.ro

Mattheĭu Vodă Basarabŭ), cu *Roşiĭ de peste Oltŭ*, se răscólă împotriva luĭ Leonŭ-Vodă.[1]

Luând în privire atât duhul răsboĭnicŭ alŭ Olteniloru, cât şi istoria care ne arată că Vladŭ VIII, la annul 1522, n'a pututŭ a se împotrivi cu oştirile ce avea, banuluĭ Barbu, putemŭ închiĭà că oştirea banatuluĭ era destul de însemnată.

Armata românéscă, depe cum o arătarămŭ, a statŭ în puterea eĭ pênĕ la 1580. De atuncĭ pênĕ la 1592, domniile ticălóse ale luĭ Mircé II, Petru III, Stefanŭ II şi Alexandru III o desorganisară şi o împuţinară. Astfelŭ Michaĭu Vitézul, când s'a urcatŭ pe tronŭ, află numaĭ vre o ḑece miĭ ostaşĭ. Acestŭ mare căpitanŭ împlini cadrele armateĭ, o reformă, o disciplină şi adăogi pe lângă cetele de maĭ susŭ, alte duoĕ în călărime: *Delii* şi *Beşlii*. Aceştĭ din urmă eraŭ 200 călăreţĭ fruntaşĭ. Michaĭu dete atuncĭ commanda acestor arme luĭ Stefanŭ Petnahazi ungurul, «omŭ cu co«ragiu şi vrednicŭ, ḑice Bethlen, să commânde nisce ómenĭ «ce se însemnaseră prin multe vitejiĭ.»[2]

Michaĭu Vodă, vĕḑênd despoporarea ţĕrriĭ şi trebuindu'ĭ soldaţĭ, a începutŭ a lua cu léfă unguriĭ, transilvăneniĭ, polonĭ, cazacĭ, sêrbĭ şi arnăutĭ. Pilda luĭ o urmară şi alţĭ domnĭ în urmă: astfelŭ, Mattheĭu Basarabŭ organisă unŭ corpŭ de 2000 sêrbĭ, bulgarĭ, arnăuţĭ, numitŭ *Seimeniĭ*, aseměnatŭ cu Ianicerii *Seimung*, sub unŭ Polcovnicŭ.[3] Acestŭ elementŭ străinŭ întrodusŭ în armata românéscă, adduse marĭ nenorociriĭ.

[1] Létopis. luĭ *Teodosie Stoianŭ*, f. 89.
[2] *Bethlen*, IV p. 355.
[3] *Grecianu*, f. 121.

88 www.dacoromanica.ro

Autorii contimporani cu Michaĭu vorbescu astfelu de armata lui: «Slujescu de soldaţi acestui voevodu, afóră «de Romani, a căror vitejiă o cunnoscu bine Turcii din «vremea vitézului lor căpitanu Dracula, mulţi Unguri, «Transilvăneni, câţi-va Arnăuţi, Greci, Bulgari şi Sêrbi. «Are puciniĭ puşcaşi de care se află în lipsă şi Transilvă«neniĭ, şi mai cu sémă Ungurii se batu mai voiosu cu «săbiile şi călări cu sulitele, şi cu mare îndrăznélă arată «faça la vrăjmaşi.» [1]

Armata priimia de la stĕpânire léfă, hrană şi veşminte. Sub Mircé celu bĕtrânu totu soldatul priimia pe di câte duoi *bani roşiĭ*, care facu 13 parale. Mattheiu Basarabu mări léfa şi o făcu de opt *bani roşiĭ*; însfĕrşitu, sub următorii domni, ca merse crescênd pênĕ în vremea domnilor Fanarioţi. Atât soldaţii cât şi officerii séu boierii aveau de la stĕpânire pe fiă-care di merticu de carne, de pâne de grâu séu de meiu şi de lumînări.[2]

Căpeteniile însărcinaţi cu administraţia şi approvisionarea oştirilor erau aceştia :

Marele Clucerŭ, care era cuartier-maiestrul celu mare alu armateĭ. Elu lua bani de la visteriă şi cumpăra provisiă de pâne, vinu, orzu şi fênu, trebuincĭósă armateĭ. Avea sub dinsul duoi clucerĭ mai micĭ: *Clucerul de arĭă*, carele îngrijia de magaziile de fênu şi de orzu, şi *Clucerul de pivniţă*, care se îngrijia pentru pivniţele cu vinu ale armateĭ. Afóră de aceştia mai avea sub dînsul şi *Jigniceriĭ* séu magazineri dintre boierenaşi ;

[1] L'ottomano di *Lorenzo Soranzo*, p. 147 — *Iacob Gender*. Turca Niceta, p 149.

[2] *Fotino*, III. p 355. — *Cantacuzino*, p 54.

www.dacoromanica.ro

Marele Slugerŭ era însărcinatŭ cu aprovisionarea armateĭ de carne şi lumînărĭ;

Marele Pitarŭ priimĭa provisiile de la aceştia de maĭ susŭ şi le împărţĭa pe la cete;

Marele Ştetrarŭ era îngrijitorŭ alŭ corturilor armateĭ. Avea sub dînsul şi micĭ *Ştetrăreĭ*.[1]

Capul celŭ mare alŭ armateĭ era *Marele Spătarŭ*. Elŭ avea sub comanda luĭ immediată pe toţĭ Călăraşiĭ, cum şi pe Lefegiĭ, Sărăceĭ şi Scutelniceĭ. De la aceştia, elŭ priimĭa de fiă-care cruce pe annŭ câte unŭ leuşorŭ (leonum) şi unŭ carrŭ de fênŭ, care în urmă nu s'a maĭ plătitŭ în natură, ci i se da unŭ leŭ pentru dînsul. Când unŭ offiţerŭ înaintă în gradŭ, era datorŭ să'ĭ facă unŭ darŭ. Spătarul avea unŭ tribunalŭ ostăşescŭ, unde se judecaŭ pricinile ósteĭ.[2]

Ancŏ din vremile cele maĭ vechĭ, obiceĭul era ca domnul odată într'unŭ annŭ să facă revistă (căutare) armateĭ şi miliţieĭ. Atuncé se făceaŭ şi înălţărĭ în ranguri.[3]

Uniforma oştirilor era aseměnată, parte cu a Ungurilor, parte cu a Polonilor, afóră de unele cete, precum Dorobanţiĭ şi alţiĭ, cari purtaŭ vechĭa uniformă naţionalĕ: haĭnă vênĕtă şi în capŭ chivere.[4] La Pascĭ dărnĭa domnul fiă-căruĭ ostaşŭ o chivĕră séŭ baretă şi o bucată de postavŭ pentru uniformă.[5] *Roşiĭ de ţĭrră* eraŭ înveşmêntaţĭ în roşu.

[1] *Cantacuzino*, p. 41.— *Fotino*, III. p. 495, 502, 503, 508. — Histor. relat. de stat. Valach.

[2] *Fotino*, III p. 473.

[3] *Négoe V.V.* ḑice: «La căutarea din toţĭ annĭ, ce este o-«biceĭŭ a se face oştilor, boĭerimea şi căpeteniile aştéptă cinste «şi darurĭ.»

[4] Istoria ţĕrr. Rom. de *Constantinŭ Căpitanul*, f. 198.

[5] *Fotino*, III, p. 355.

www.dacoromanica.ro

Seimenii purtaŭ cepchenŭ roşu cu mânicile despicate, în capŭ barete cu fundul roşu scosŭ afóră la o parte. Eĭ, pentru uniforma lor, se numĭaŭ şi *Roşiĭ străinĭ*, spre a se deosebi de *Roşiĭ de ţérră*.[1]

Fustaşiĭ aveaŭ uniformă verde ca pucĭósa arsă. *Copiiĭ din casă* şi *Lipcaniĭ* purtaŭ uniformă leşéscă. [2]

Alte cete purtaŭ haĭnă verde, peste haĭnă încinşĭ cu brêŭ roşu, în capŭ baretă cu fundul roşu. [3]

Istoria ne arată că Constantinŭ I, la 1654, înveşmêntă pe căpitaniĭ Dorobanţilor şi Călăraşilor cu *frenghiĭ*, şi *coftiriĭ* şi cu *atlasŭ*. [4]

Ortaşiĭ aveaŭ multe privilegiĭ séŭ *obiceĭe*, de pe cum se ţicea pe atuncĭ. Unul din cele maĭ însemnate era că capetele oştirilor eraŭ din dreptŭ mădularĭ aĭ svatuluĭ domnescŭ şi aĭ obştesceĭ adunărĭ. Dupĕ acésta, veníа scutirea de dăjdiĭ. Eĭ nu se scutĭaŭ ânsĕ de tóte dăjdiile. Privilegiul scutireĭ complete la Românĭ îlŭ aveaŭ numaĭ robiĭ. De la boĭerŭ pênĕ la moşnénŭ, de la mŏnăstire şi preotŭ pênĕ la oşténŭ, toţĭ luaŭ parte la contribuţiile Statuluĭ. [5]

[1] *Fotino*, III, pag. 436. — *Sulzer*, III. p. 252.

[2] Idem.

[3] *Fotino*, III, p. 438.—*Breton*, III, p. 71. În acestŭ tomŭ este o stampă a unuĭ ostaşŭ românŭ desemnată la Petersburgŭ.

[4] Létopiseţul luĭ *Tudosie Stoianŭ*, f. 228 şi alŭ *Raduluĭ Lupescu*, f. 132.

[5] Cu tóte că de la începutŭ boĭeriĭ nu priimĭaŭ lefurĭ pentru slujbele lor, decât óre-care daruri de la subalterniĭ lor, cu tóte că eĭ eraŭ îndatoraţĭ să facă o parte însemnată în armată şi să mérgă la răsboĭu cu cheltuĭala lor, dar totŭ plătĭaŭ dăjdiile cele maĭ însemnate; astfelŭ eĭ aŭ plătitŭ în totŭ annul *haracĭul, ploconul baĭramuluĭ, văcăritul, baniĭ calluluĭ* şi *oeritul* la treĭ annĭ; Asemené şi mŏnăstirile. Vistieria făcea chibzuire de pre starea

www.dacoromanica.ro

Istoria ne arată că ostaşiĭ ridicaŭ maĭ multŭ eĭ *haracĭul* îm pĕrătescŭ; că Mihné II, la 1585, mărì taxa ce plătĭaŭ Roşiiĭ de ţérră; că Constantinŭ I, la 1654, voind a'şĭ trage favórea ostaşilor, îĭ plăti la unŭ *haracĭu* deplinŭ; asemené că elŭ ĭertă Dorobanţilor şi Călăraşilor *dijmăritul* şi *oeritul* familiilor lor. [1]

Ostaşiĭ, cu tóte că léfa lor era însemnată, dar totŭ n'arŭ fi pututŭ întêmpina cheltuĭelile lor, décă în vreme de răsboĭu nu le arŭ fi fostŭ ĭertată prada, depre cum era ĭertată în tóte armatele din Europa, şi décă în vreme de pace nu se întrebuinţaŭ, ca la Romanĭ, în lucrărĭ obştescĭ şi particulare, precum facere de drumurĭ, fôntânĭ şi altele; [2] pentru care socotimŭ că eraŭ plătiţĭ deosebitŭ.

În vreme de pace armata era aşedată, parte în capitală, parte prin judeţe. Dorobanţiĭ făceaŭ garnizóna capitaleĭ. Eĭ daŭ sentinelele care păzĭaŭ la pórta din faţă

fiă-căruĭa cât se cuvine să plătĭască. Constantinŭ Mavrocordatŭ, la 1741, prin actul reformeĭ desfiinţând multe drepturĭ ale boĭerilor, îĭ scuti cu totul de dăjdiĭ, precum şi pe mŏnăstirĭ. Michaĭu Racoviţă, în annul următorŭ, şi Grigore Ghica, la 1748, stricară multe din reforme şi se hotărî ca boĭeriĭ şi mŏnăstirile să plătĭască *'ploconul, ajutorinţa, mucarerul, văcăritul* şi *oeritul* în toţĭ annĭ. Următoriĭ domnĭ suppuseră pe boĭerĭ să plătĭască şi *dijmăritul,* de care îĭ scutì în parte Grigore Ghica, prin chrisovul de la 1751, april. 19. Constantinŭ Racoviţă îĭ scutì de *mucarerŭ,* şi Alexandru Ipsilantŭ, la 1775, hotărî ca *oeritul* să li se ĭea numaĭ la treĭ annĭ, depe vechĭul obiceĭu. Astfelŭ a urmatŭ pênĕ în vremile maĭ de curênd. — *Cantacuzino,* f. 86, 96, 97.— *Baur,* p. 108, 114, 117.— Chris. luĭ *Grigore Ghica,* 1733, maĭu 4. — alŭ luĭ *Stefanŭ Cantacuzino,* 1714, maĭu 4.—alŭ luĭ *Alexandru Ipsilantŭ,* 1775, decemv.

[1] *Grecĭanu,* f. 140.

[2] Létopis. luĭ *Radu Lupescu,* f. 162, 364.

www.dacoromanica.ro

a curţiĭ domnescĭ. Fustaşiĭ păzĭaŭ la pórta din dosŭ a curţiĭ.[1]

Călăraşiĭ eraŭ aşeḑaţĭ la Ploĭescĭ, Mănescĭ, Gherghiţa şi Ruşiĭ-de-Vede.[2]

Sărăceiĭ şi Scutelniciĭ şedeaŭ în Bucurescĭ, fiind călărimea oraşuluĭ.

Aproḑiĭ slujĭaŭ ca taxidarĭ (trepădătorĭ) şi împlinitorĭ de datoriĭ. Eĭ priimĭaŭ pentru ostenéla lor unŭ dарŭ în banĭ ce se numĭa *plata cismelor*.[3]

Copiiĭ din Casă alcătuĭaŭ, de pe cum amŭ ḑisŭ, guardia din lă-întru a palatuluĭ domnescŭ. La ceremoniile cele marĭ, *Vătaful de Copiĭ* purta arcul şi purpura (praporul ?) domnilor. Unul din Copiĭ purta stégul domnescŭ, care era de mătase roşiă, avênd zugrăvitŭ, de o parte, pe S^tul George, protectorul armateĭ, şi de cea-l-altă, acuila cu crucea în cĭocŭ. După aceştia, veniaŭ toţĭ Copiiĭ din casă, învăscuţĭ leşesce, purtând sulițe lungĭ şi steguleţe cu prapore de mătase bicolore : albastru şi galbenŭ.[4]

Puşcaşiĭ păzĭaŭ la temniţe.

Lipcaniĭ se întrebuinţaŭ la trămiterĭ cu depeşele.[5]

Vênătoriĭ se întrebuinţaŭ la vênatŭ şi din cele ce vênaŭ se îndestula maĭ întêĭu curtea domnéscă; ĭar rĕmăşiţa se vindea în tîrgul domnescŭ, în folosul lor şi alŭ căpitanuluĭ lor. De aci a venitŭ ca acestŭ căpitanŭ să fie şi îngrijitorul tîrguluĭ.[6]

[1] Histor. relat. de stat. Valach.

[2] Létop. luĭ *Radu Lupescu*, f. 101 şi alŭ luĭ *Teodosie Stoianŭ*, f. 172. — Istor. ţer. Rom. de *Constantinŭ Căpitanul*, f. 179.

[3] *Cogalnitchano*. Hist. de la Valach. p. 72, 241.

[4] *Fotino*, III p. 318.

[5] Idem, p. 354.

[6] Idem, p. 488.

www.dacoromanica.ro

Armata românéscă era suppusă uneĭ discipline straşnice. Négoe Voevodŭ ne arată că ostaşiĭ cari picaŭ în vină, se pedepsĭaŭ şi că una din pedepse era degradarea; ĭar ceĭ ce se trăgĭaŭ din slujbă, li se făcea cinste, trămiţêndu-se acasă cu escortă.[1] Românĭĭ ânsĕ, ca tóte naţiile meridionale, pré cu anevoiă se suppunŭ jugulŭĭ disciplineĭ. Plăcerea prădăcĭunilor maĭ cu sémă avea mare stĕpânire asupră-le, nu atâta ânsĕ ca la cele-l-lalte oştirĭ străine; cŏcĭ vedemŭ pe Michaĭu Vitézul, când a intratŭ în Moldova, la 1600, poruncind să împusce pe toţĭ Transilvăneniĭ ce se vor prinde deprădând, în vreme ce pe Românĭ îĭ osûndĭa numaĭ la bătaiă.[2] Cu vre o câţĭ-va annĭ maĭ nainte, la 1595 Albertŭ Kiraly, generalul românŭ dete o pildă de străşniciă militarĕ, osûndind la mórte vre o câţĭva ostaşĭ, cŏcĭ aŭ călcatŭ capitulaţia ce făcuse cu cĭauşul Mahomedŭ séŭ Mustafa pentru închinarea Brăileĭ.[3]

In vremea luĭ Michaĭu Vitézul, duhul ostăşescŭ ajunse în culmea sa. Modelŭ de credinţă şi dragoste cŏtre capul lor şi de pietate cŏtre religiă, în acele vremĭ s'aŭ vĕdutŭ ostaşiĭ românĭ, la poftirea domnuluĭ lor, de a jertfi părţile lor de léfă spre a se înzestra cu satul Costesciĭ, mŏnăstirea Bistriţeĭ (din Vâlcea), în care se adăpostiseră câtă-va vreme.[4]

[1] *Négoe V.V.* f. 68.

[2] *Engel*, II, p. 248.

[3] *Hammer*, VII, p. 229.

[4] Acéstă faptă amŭ găsit'o arătată într'unŭ chrisovŭ alŭ luĭ Leonŭ-Vodă de la 1638, ianuarie 15, datŭ la mŏnăstirea Bistriţiĭ, prin care întăresce dania satuluĭ Costesciĭ, satŭ ce Michaĭu Vodă cumpărase de la moşnenĭ, drept 42,000 aspri gata şi îlĭ dăruise mŏnăstireĭ: «Ânsĕ când aŭ cumpăratŭ răposatul Michaĭu «Vodă acelŭ satŭ Costesciĭ, ḑice chrisovul, aŭ fostŭ întru eşirea

www.dacoromanica.ro

Sórta ţĕrriĭ Românescĭ, ca sórta orĭ-căruĭ statŭ constituitŭ spre răsboĭu, a fostŭ lipită de sórta armateĭ. Pe câtă vreme acéstă armată a păstratŭ în inima sa simţimintele de disciplină, neapărate virtuţĭ ale unuĭ bunŭ oşténŭ, Româniĭ aŭ făcutŭ minunĭ. Sub Michaĭu Vitézul disciplina fu maĭ straşnică şi România fu în mărire. Dupĕ ce ânsĕ trădarea din câmpul Turdiĭ răpi Românilor pe eroul lor, disciplina începu a scădé, dimpreună şi puterea statuluĭ, care era întemeĭatŭ pe disciplina ostaşilor. Armata întêmpină unŭ vrăjmaşŭ învĭerşunatŭ în duhul Grecilor ce năpădiră în ţĕrră îndată dupĕ mórtea luĭ Michaĭu-Vodă. Ţinta lor fiind a slăbi statul românescŭ, firesce că cele d'ântêĭu ale lor loviriĭ aŭ trebuitŭ să fie îndreptate împotriva armateĭ. Duoĕ-ḑecĭ de annĭ de domniĭ străine, ce aŭ urmatŭ de la căderea de pe tronŭ a luĭ Radu Şerbanŭ, pênĕ la înălţarea luĭ Mattheĭu Basarabŭ (1611—1631) fură în deajunsŭ spre a demoralisa de totŭ armata.

Istoria ne a păstratŭ rĕspunsul ostaşilor românĭ către domnul Alexandru IV Iliéşŭ, când acesta îĭ rugà să 'lŭ

«luĭ din domnia acesteĭ ţĕrrĭ şi aŭ fostŭ atuncĭ întru multă strim-
«torare şi scórbă de tóte părţile, şi întru împuçinarea avuţieĭ de
«cheltuĭală, şi pentru lefile unor ostaşĭ ce era atuncĭ lângă dom-
«nia-sa, aŭ întrebatŭ Michaĭu Vodă pe toţĭ aceĭ ostaşĭ, vrea-vor
«să lase părţile lor de léfă să cumpere acelŭ satŭ maĭ susŭ ḑisŭ,
«ca să fie pentru Dumneḑeŭ la sânta mŏnastire şi pentru pomana
«domnieĭ sale; ĭar aceĭ ostaşĭ atuncĭ cu glasŭ mare aŭ ḑisŭ : Să
«fie depĕ îngâduinţa şi depĕ voĭa domnieĭ sale, pentru sânta mŏ-
«năstire, ca să fie de întărire şi călughĕrilor de hrană şi domnieĭ
«sale întru vecĭnică pomenire; şi aŭ fostŭ pentru neputinţa dom-
«nieĭ sale şi pentru atâté nevoĭ ce aŭ avutŭ cu şederea la sânta
«mŏnăstire cu aceĭ ostaşĭ în câtă-va vreme.»

www.dacoromanica.ro

apere de răscóla vestitului paharnicŭ Lupul Mehedinţénul: «Măria-ta, 'ĭ aŭ ḑisŭ eĭ, noĭ nu vomŭ sta cu tine, că aĭ «călcatŭ jurămêntul şi ne aĭ opritŭ lefile şi ne aĭ stricatŭ «obiceĭḑle, cât amŭ rĕmasŭ săracĭ şi n'avemŭ nicĭ o ar«mă, cŏcĭ le amŭ vêndutŭ pentru nevoile ce amŭ avutŭ «de la tine, dómne, şi acum te scólă de fugĭ, că vrăjma«şiĭ tĕ' s'aŭ apropiatŭ.»[1] Vrăjmaşiĭ domnuluĭ nu maĭ eraŭ atuncĭ vrăjmaşiĭ ostaşilor! Demoralisaţia ostăşimeĭ trebuĭa să 'şĭ aĭbă efectul sĕŭ. Celŭ d'âmtéĭu actŭ alŭ eĭ fu revolta Căllăraşilor de la Mănescĭ, Gherghiţa, Ploĭescĭ şi Ruşiĭ-de-Vede, la 1623.[2] De-şi acéstă răscólă se potoli îndată prin învingerea rebelilor la Mănescĭ, dar pricina ce o produsese remâind, nedisciplina ostaşilor merse crescênd.

Mattheĭu I Basarabŭ, urcêndu-se pe tronŭ, se sili a preintêmpina relele ce se aştepta a isvorî din acea demoralisaţiă a ostaşilor. Elŭ se încercă a'ĭ adduce la simţiminte de disciplină, îĭ occupă cu răsbóĭe, cunnoscênd bine că gêndirea la rĕŭ îşĭ are principiul sĕŭ în nelucrare şi cruţarea lenevireĭ este mormêntul disciplineĭ. Ânsĕ greŭ lucru este a introduce disciplina dupĕ ce o dată armata a perdut'o! De-şi linişti pe soldaţĭ, dar liniştea lor era înşelătóre şi prevestĭa grozave furtunĭ. Revolta aştepta numaĭ o occasiă ca să isbucnĭască cu atâta maĭ multă tăriă cu cât maĭ multŭ fusese comprimată. Occasia se înfăcişă. Unŭ grecŭ, Ghinea vistierŭ mare, se făcuse nesuferitŭ ţĕrriĭ prin tiranniile luĭ. Revolta era în tóte capetele. O-

[1] Létopis. luĭ *Radu Lupescu*, f. 98 şi alŭ luĭ *Teodosie Stoianŭ*, f. 166.

[2] *Grecĭanu*, f. 188. — *Constantinŭ Căpitanul*, f. 179.

www.dacoromanica.ro

staşiĭ o întroduseră în fapte. Indată după vestita biruinţă a luĭ Mattheĭu Vodă la Finta, în 17 maĭu 1653, revolta isbucni. Seimeniĭ străinĭ deteră semnalul şi după dînşiĭ se luară Dorobanţiĭ şi cele-l-alte oştĭ. Atuncĭ ţérra căḑu în cea maĭ grozavă anarchiă militară, atuncĭ.... Ănsă să aruncămŭ maĭ bine unŭ vĕlŭ asupra acelor scene d'o amară suvenire, care nimiciră planurile patriotice ale aceluĭ domnŭ vrednicŭ şi care aŭ addusŭ necurmatul răsboĭu şi derăpănarea ţĕrriĭ. Oh! cŏcĭ nu putemŭ smulge din cartea istorieĭ nóstre aceste foĭ scrise cu sânge!!

Elŭ prevedea bine, bunul Mattheĭu, că dintr'acestea se va strica ţérra, când pe patul sĕŭ de mórte, audind urletele turburaţilor soldaţi, adresă credincĭoşilor sĕĭ aceste profetice cuvinte: «De acum, fraţiĭ meĭ, să sciţi cu «adevĕratŭ că pentru faptele lor vor să fie marĭ rĕutăţĭ «asupra acesteĭ ticălóse de ţérră, şi va să caḑă la mare «nevoiă, şi vor să pătiméscă rĕŭ şi ceĭ bunĭ pentru ceĭ «rĕĭ.»[1]

Revolta nu muri cu Mattheĭu-Vodă. Ea se prelungi şi maĭ cu furiă ăncŏ sub următorul domnŭ Constantinŭ I Basarabŭ. Ticâitul domnŭ, din închisórea unde îlŭ ţineaŭ rebeliĭ, însciinţă pe domniĭ Transilvanieĭ şi Moldoveĭ să vină să 'lŭ scape. Aceştia intrând în ţérră isbiră şi învinseră pe rebelĭ la Teléjĕnŭ, în 17 iunie 1655 şi ţérra se linişti. Rĕmăşiţa acestor soldaţi revoltându-se din noŭ în annul următorŭ în Bucurescĭ şi Brăila, Constantinŭ I trămise oştirĭ credincĭóse şi îĭ răsipi cu totul, oprind numaĭ puçinĭ Dorobanţĭ, pe cari îĭ suppuse cu căpitaniĭ lor Agăĭ, ĭar tunurile le-a datŭ în îngrijirea Armaşuluĭ. Mihné III,

[1] *Grecĭanu*, f. 262. — *Radu Lupescu*, f 124.

www.dacoromanica.ro

organisă ĭarăşĭ armata la 1658, când s'a ridicatŭ împotriva Porţiĭ. Nenorocita isbêndă a acesteĭ intreprinderĭ, prădile ce maĭ făceaŭ Dorobanţiĭ şi Seimeniĭ, îĭ adduseră de a se vedé răsipiţĭ âncŏ odată de Tătarĭ în anniĭ următorĭ.

Grigore Ghica reorganisă óre-ce armata la 1672, când a însoţitŭ oştile turcescĭ în Polonia. «Elŭ a strînsŭ din «tóte bréslele, ḑice unŭ chronicarŭ, Călăraşĭ, Dorobanţĭ, «Roşiĭ, cum şi pe Visterniceĭ, Spătăreĭ, Postelniceĭ, Vor«niceĭ, Păhărniceĭ, le aŭ făcutŭ stéguri noue şi le aŭ «datŭ tutulor sulițe cu prapore feluri de feluri, fiă«care de pe brésla lor, şi aŭ făcutŭ óste frumósă, atât «cât mergênd şi făcênd halaĭu înainté împĕratuluĭ, s'aŭ «miratŭ şi împĕratul şi toţĭ Turciĭ de oştĭ ce avea Grigore«Vodă frumóse.»[1]

Unŭ chronicarŭ moldovénŭ laudă multŭ talentele ostăşescĭ ale luĭ Grigore-Vodă şi vitejia ce aŭ arătatŭ Româniĭ în aceste campaniĭ ale Polonieĭ şi maĭ cu sémă la bătăllia de la Levenz.[2]

La 1673, în tabĕra de la Hotinŭ, Seimeniĭ cercară o nouă revoltă. Grigore Ghica V.V. cu oştile cele-l-alte 'ĭ a suppusŭ, a prinsŭ pe 80 din ceĭ maĭ rĕĭ, 'ĭ a băgatŭ în butucĭ şi 'ĭ a trămisŭ la ocnă; ĭar pe ceĭ-l-alţĭ 'ĭ a lăsatŭ la stégurile lor, schimbându-le căpeteniile.[3]

La 1688, Şerbanŭ ul[é] Cantacuzino, când âmbla să se ridice împotriva Porţiĭ, reformă şi mărĭ armata, urcând'o la 40,000 ómenĭ şi 38 tunurĭ marĭ.[4] Din rĕmăşiţele Do-

[1] *Constantinŭ Căpitanul*, p. 224.
[2] Létopis. ţerrii Moldovii de *Axentie Uricariul*, p. 2, 3, 15.
[3] *Constantinŭ Căpitanul*, p. 233.
[4] *Cantémir*, III. p. 480.—*Del Chiaro*, p. 137.

www.dacoromanica.ro

robanților întocmì unŭ corpŭ de 4000 *Talpașĭ* și *Cazacĭ* și îĭ dete sub commanda Agăĭ, carele de atuncĭ a luatŭ titlul de *Aga de Dorobanțĭ* și s'a privitŭ ca unŭ generalŭ de pedestrime.[1]

Armata atuncĭ s'a împărțitŭ de pe arme, în treĭ divisiĭ marĭ : pedestrimea tótă sub Aga, călărimea sub Spătarŭ și artilleria sub Armașŭ. Guardia prinçuluĭ era numaĭ deosebită sub commanda Căminaruluĭ.

Tălpașiĭ, fiind de pe aseměnarea Talpașilor séŭ Tolpașelor ungurescĭ, trebuĭe să fi avutŭ armele acestora, care eraŭ puşca, pistolul și sabia. Eĭ eraŭ înveşmêntațĭ cu talare roşiĭ, [2] și în capŭ cu chivere.[3]

Când totŭ era gata, când Româniĭ eraŭ acum să tragă sabia, ca în vremea luĭ Michaĭu Vitézul, pentru sânta pricină a independenței naționale, Șerbanŭ-Vodă murì, și cu dînsul și acea vrednică hotărîre...

Minunata stare în care Șerbanŭ-Vodă addusese armata făcù ca și sub următorul domnŭ Constantinŭ Brâncovénul, țérra Românéscă să urmeze a fi unŭ Statŭ respectatŭ în Europa. Treĭ împĕrațĭ marĭ îșĭ disputaŭ atuncĭ allianța Românilor : împĕratul Nemților, Sultanul cu vestitul comite Emericŭ de Tekeli [4] și împĕratul Rusieĭ Petrucelŭ-mare.

Bătăllia de la Zĕrnescĭ, din 21 augustŭ 1690, câștigată de Brâncovénul cu armata română și turcéscă, fu cea din urmă în care vechile nóstre legiunĭ se luptară

[1] *Baur*, p. 67. — *Fotino*, III. p. 356.
[2] *Sulzer*, III. p. 252.
[3] *Fotino*, III p. 436.
[4] Histoire d'Emeric comte de Tékéli, p. 243.

www.dacoromanica.ro

în mare bătăllià rônduită. Acì Românii îşĭ luară adio de la slava militarĕ!

Constantinŭ Brâncovénul neîngrijì în urmă armata. «Elŭ strică multă slujitorime, ḑice chronicarul, făcêndu'ĭ «podanĭ prin satele luĭ şi ale rudelor luĭ.»[1]

Acestŭ domnŭ, cu tóte ale sale bune cualităţĭ, nu sciù a se folosi de posiţia sa şi a Turcieĭ. Allianţele sale cu împĕraţiĭ Germanieĭ şi Russieĭ fură vătămătóre luĭ şi ţĕrreĭ, cŏcì elŭ nu trase sabia la vreme, cŏcì «în minute «marĭ şi hotărîtóre, de pre cum ḑice Engel, elŭ n'a sciutŭ «lucra într'unŭ chipŭ mare şi hotărîtorŭ; duhul luĭ Mi-«chaĭu Vitézul nu rĕposase asupră'ĭ.»[2]

Fanarioţiĭ atuncĭ intrigară, şi în duoĭ annĭ capetele Brâncovenilor şi ale Cantacuzinilor, acele duoĕ familiĭ maĭ puternice ale ţĕrreĭ, căḑură sub securea ottomană. Fanarioţiĭ atuncĭ dobêndiră tronul românescŭ.

§ II.

MILIŢIA, RIDICAREA GLÓTELOR.

Radu Negru, viind în ţérra Românéscă, găsi aci deosebite căpitanaturĭ pe care, de-şi le suppuse sieşĭ, dar totŭ le păstră întocmirea lor. Ast-felŭ trebuĭe să fi fostŭ organisarea din lă-întru a ţĕrreĭ pênĕ în vremea luĭ Mircea, carele împarte ţérra în judeţe, dând la fiă-care, numire de pre rîul celŭ maĭ mare ce trece printr'însul.

Elŭ, ţintind a organisa totŭ Statul ostăşesc, împărţì judeţele în căpităniĭ de o miiă de ómenĭ, fiă-care sub unŭ

[1] Létopis. luĭ *Radu Lupescu*, p. 364.
[2] *Engel*, I. p. 370.

www.dacoromanica.ro

Căpitanŭ. Aceştĭ Căpitanĭ aveaŭ putere administrativă, judecătoréscă şi ostăşéscă în judeţe. La Câmpulungŭ şi Târgovişte, fiind oraşe, Căpitanul cârmuitorŭ purta titlul de Dvornicŭ.[1]

Căpităniile eraŭ în numĕru de opt-spre-ḑece numaĭ în România mare, precum urméză:

În judeţul Slam-Rômnicŭ, treĭ căpităniĭ: *Focşanĭ*, *Grădiştea*, *Măxinenĭ*. Cea d'ântêĭu din aceste căpităniĭ era maĭ însemnată şi se numĭa *Căpităn'a cea mare a Focşanilor de margine*. Ea a avutŭ în urmă şi jumătate de tuĭu (stégŭ turcescŭ). Rĕmăşiţa din acéstă căpităniă s'a maĭ ţinutŭ pênĕ în vremile maĭ de curênd şi s'a numitŭ *Bucĭucaşĭ* séŭ *tuĭul Bucĭucŭ*.[2]

În judeţul Buzĕu, o căpităniă a târguluĭ Buzĕuluĭ.

În judeţul Prahova, căpităn'a *Ploĭescilor*.

În judeţul Dâmboviţa, aceia a *Căpitanilor Târgovişteĭ*.

În judeţul Ialomĭţa, treĭ căpităniĭ: *Lichirescĭ*, *Stelnica* şi *oraşul de Floc*ĭ.

În judeţul Ilfovŭ, treĭ căpităniĭ: *Ciocănescĭ*, *Olteniţa* şi *Gherghiţa*.

În judeţul Vlăscĭĭ, duoĕ căpităniĭ: *Odivoie* şi *Daia*.

În judeţul Muscelŭ şi judeţul Argeşul, căpităn'a *oraşuluĭ Câmpulungul*.

În judeţul Oltu, douĕ căpităniĭ: *Slatina* şi *Uda*.

În judeţul Teleormanŭ, căpităn'a *Roşilor-de-Vede*.

În România mică, cârmuitorŭ fiind Banul, eraŭ deosebite căpităniĭ, din care cea maĭ însemnată era a *Cerneţilor* şi se numĭa, ca şi a Focşanilor, *Căpităn'a cea*

[1] *Cantacuzino*, p. 62.
[2] *Fotino*, III. p. 350.

www.dacoromanica.ro

mare a Cerneților de margine.[1] Rĕmăşiţă din acéstă căpitănià s'a ţinutŭ pênĕ la 1830.

Cele 18,000 de *Catane* séŭ *Slujitorĭ de scutélă* din România mare, precum şi ceĭ din România mică, nu priimĭaŭ léfă, ci se scutĭaŭ de óre-care dăjdiĭ. Eĭ eraŭ organisaţĭ ostăşesce şi împărţiţĭ, ca şi armata, în centurii şi decurii, şi se numĭaŭ maĭ în deosebĭ : *Cazacĭ Martalogĭ* şi *Cazacĭ Cataragĭ.*[2] În vreme de pace eĭ eraŭ îndatoraţĭ să facă garnizóna oraşelor şi târgurilor şi să păzĭască pe rôndŭ *marginile* (graniţele).[3] În vreme de răsboĭu slujĭaŭ sub marele Spătarŭ.[4] Uniforma lor era albastră.[5]

Deosebitŭ de aceste căpitănii, eraŭ multe sate de Catane, organisaţĭ ĭarăşĭ ostăşesce, fără léfă, avênd numaĭ óre-care scutirĭ. Aceste Catane din sate aveaŭ capŭ pe câte unŭ boĭerŭ. Astfelŭ ceĭ de sub Dvornicŭ se numĭaŭ *Dvornicerĭ* · ceĭ de sub Spătarŭ, *Spătărerĭ*; ceĭ de sub Postelnicŭ, *Postelnicerĭ;* ceĭ de sub Vistierŭ, *Visternicerĭ;* ceĭ de sub Paharnicŭ, *Păhărnicerĭ;* ceĭ de sub Comisŭ, *Comişerĭ*, ş. c. l.[6] În vreme de răsboĭu eĭ eraŭ în activitate

[1] *Cantacuzino,* p. 56. — Histor. relat. de stat. Valach.

[2] *Baur,* p. 69.—*Fotino,* III. p. 357.—*Sulzer,* III. p. 253.

[3] Paza graniţelor din vechime era fórte straşnică. Într'unŭ chrisovŭ alŭ luĭ Petru-Vodă, fecĭorul luĭ Mircea-Vodă, din anul 7069, sept. 4, se arată că în vremea luĭ Pătraşcu V.V. «Voĭcu «cu cetaşiĭ luĭ şi cu mulţĭ alţĭ românĭ din Potelŭ, fiind păzitoriĭ «la marginea Dunării ca să nu trécă pribegiĭ séŭ alţĭ făcătorĭ de «rele, ĭar eĭ nu aŭ păzitŭ marginea bine de pĕ *legea vechiă,* şi aŭ «trecutŭ pribegĭ printr'acelŭ locŭ, şi pentru acéstă vină a lor «le aŭ luatŭ Petraşcu V.V. treĭ şugubinĭ...»

[4] *Baur,* p. 56.

[5] *Sulzer,* III. p. 252.

[6] *Cantacuzino,* p. 57.— Histor. relat, de stat. Valach. — *Fotino,* III. p. 358.

www.dacoromanica.ro

sub căpităniile lor, ĭar în vreme de pace şedeaŭ pe la casele lor, căutându'şĭ de lucrul câmpuluĭ. D'aci a venitŭ proverbul, atât de multŭ cunnoscutŭ în ţérra Românéscă şi ţérra Moldovieĭ,[1] «de la armă la sapă».

Acésta a fostŭ miliţia séŭ *Landwehrul* ţĕrriĭ.

La o trebuinţă neapărată séŭ când patria era în primejdiă, se chiăma *ridicarea glótelor*. Jupaniĭ (boĭeriĭ) atuncĭ cu feciorĭĭ lor, ca nisce domnĭ feodalĭ, se ridicaŭ cu banierele lor şi cu slujitorĭĭ lor, ca să apere *moşia* (patria) ameninţată.[2] Asemené totŭ norodul era îndatoratŭ să se ridice în arme sub commanda boĭerilor şi a căpitanilor de miĭ. [3]

În nicĭ o ţérră, ca în ţĕrrile românescĭ, acéstă generalĕ armare nu s'a întêmplatŭ maĭ de multe orĭ. Învederatŭ este că cu o aşa minunată organisare ostăşéscă, ţérra la trebuinţă putea pune în picióre şi 100,000 ómenĭ. Nimenĭ dar nu se va maĭ mirà acum, când va vedé în istoriă pe Radu VIII, la 1538, în acele vremĭ de despoporare, pregătind o armată de 80,000 ómenĭ, spre a o trămite în ajutorul luĭ Ioanŭ Zapolia prinçul Transilvanieĭ, împotriva sultanuluĭ Suleĭmanŭ;[4] pe Mircea II la 1550, a întêmpina pe pretendentul la tronŭ Radu Ilie, cu 80,000

[1] Organisaţia putereĭ armate a Moldovieĭ a fostŭ asemené cu a ţĕrrieĭ Românescĭ, cu pré puçină deosebire. Veḑĭ *Cantemirŭ*. Descrierea Moldoveĭ.

[2] Că boĭeriĭ eraŭ nisce domnĭ feodalĭ slujind la răsboĭu cu cheltuĭala lor, o mărturisesce şi *Georgio Tomasi* (cap. III. p. 37), carele, fiind secretarul prinçuluĭ Sigismundŭ Bathori a trebuitŭ să cunnóscă bine pe Românĭ şi instituţiile lor. «Boiari, çice elŭ «sono nobili di feudo obligati a proprie spese a la guerra.»

[3] *Kogalnitchano*. Hist. de la Valach. I. p. 241.

[4] *Engel*. I. p. 215.

www.dacoromanica.ro

ostaşĭ şi 36 tunurĭ;[1] pe Alexandru II, la 1577, a merge împotriva Moldovenilor cu o armată de 40,000 ómenĭ;[2] pe Michaĭu Vitézul a intra în Moldova, la 1600, cu 50,000 ostaşĭ.[3]

Ce materie durerósă de gêndire! Româniĭ âncŏ din vécul alŭ XIV-lé, pe când tótă Europa era cufundată în barbariă, aveaŭ nisce instituţiĭ cu care, în acele vremĭ, arŭ fi ajunsŭ o naţiă puternică în Europa, décă unirea ar fi domnitŭ între dînşiĭ! Fie ca rătăcirile părinţilor noştri să ne slujĭască de pildă, precum virtuţile lor de îndemnŭ! Fie ca să nu uĭtămŭ de aci înainte că unirea face puterea staturilor şi prin urmare fericirea lor!

§ 3.

ARTA MILITARE LA ROMÂNĬ ÎN ACÉSTĂ EPOCĂ.

Lipsa isvórelor nu ne ĭértă a cunnósce cu deamĕruntul tactica oştirilor românescĭ. Létopisiţile nóstre coprindŭ pré puçine băgărĭ de sémă asupra acesteĭ materiĭ; autoriĭ străinĭ şi maĭ puçinŭ. Négoe V.V. este singurul autorŭ care ne dă óre-care desluşirĭ.

Este pré de creḑutŭ că Românĭĭ să nu fi fostŭ maĭ înapoĭ decât cele-l-lalte naţiĭ europene în arta militarĕ. În alŭ XIV-lé, XV-lé şi alŭ XVI-lé vécŭ, scóla răsboĭuluĭ era în ţĕrrile Dunăreĭ de josŭ, Ungaria, Transilvania, Sêrbia, Românía şi Moldova. Provedinţa scosese ómenĭ marĭ în aceste locurĭ ca să apere creştinătatea ameninţată. Mircé-

1 *Natalis Comit.*

2 Létopis. ţĕrrĭĭ Moldovĭĭ, f. 300.

3 *Kogalnitchano.* Hist. de la Valach. p 206.

www.dacoromanica.ro

celŭ-bĕtrânŭ, Ioanŭ Huniadŭ, «cavallerul celŭ albŭ alŭ Românieĭ,»[1] Danŭ III, Stefanŭ-celŭ-bunŭ şi mare alŭ Moldoveĭ, Vladŭ Ţepeşŭ, Michaĭu Vitézul, tóte aceste geniurĭ înalte care luptaŭ totŭ d'a-una unul împotriva a ₫ece, trebuĭaŭ să aĭbă óre-care temeĭnice principiĭ de arta militarĕ, care nu este alta decât «d'a învinge o putere maĭ mare cu alta maĭ mică.»

Istoriciĭ deosebitelor némurĭ laudă talentele, iscusinţa, vitejia acestor căpitanĭ marĭ şi rézimul ce eĭ aŭ datŭ creştinătăţiĭ. Bonfiniu ₫ice de Danŭ III Dracula «că era «unŭ bărbatŭ înzestratŭ cu mare virtute şi căpitanŭ pré «vitézŭ în orĭ ce răsboĭu, carele, cu puçine oştirĭ, prin «mărinimia şi înţellepcĭunea sa şi prin înalta virtute a «soldaţilor sĕĭ, a susţinutŭ, fŏră vre unŭ ajutorŭ străinŭ, «răsboĭul Turcilor, peste părerea tutulor, care răsboĭu «abié puteaŭ toţĭ creştiniĭ împreună să 'lŭ susţină şi a «făcutŭ atâta deşertare a provinciilor sale prin necurma«tele'ĭ răsbóĭe, încât abĭé aŭ rĕmasŭ ómenĭ ca să lucreze «câmpurile.»[2]

Dlugoss, istoricŭ polonŭ contimporénŭ luĭ Stefanŭ-celŭ-bunŭ alŭ Moldoveĭ, descriind faptele strălucite ale acestuĭ prinçŭ, se pornesce d'unŭ nobilŭ entusiasmŭ şi strigă : «O, bărbatŭ vrednicŭ de mirare ! cu nimicŭ maĭ «prejosŭ decât generaliĭ eroicĭ de cari noĭ atât ne mi«rămŭ, care în vremile nóstre dintre toţĭ prinçiĭ lumeĭ «maĭ întêĭu aĭ repurtatŭ o biruinţă atât de însemnată a«supra Turcilor. Tu eştĭ celŭ maĭ vrednicŭ, de pre ju-

[1] Astfelŭ se numise Huniadŭ de contimporaniĭ sĕĭ. *Commines*, t. III. ch. XIII.

[2] *Bonfinius*. Decad. III. lib. 6. p. 471.

www.dacoromanica.ro

«decata mea, căruia se cuvine a i se da domnia şi com-«manda a tótă lumea, şi mai allesŭ vrednicŭ de generalŭ «împotriva Turcilor, de pe învoiala, hotărîrea şi decretul «tutulor creştinilor, lăsând pe ceĭ-l-alţĭ împĕraţĭ şi prinçĭ «catolicĭ să se tăvălĭască în lenevire, desfrênărĭ séŭ în «răsbóĭe civile.»[1]

Istvanfi, istoricŭ ungurŭ, ḑice de acelaşŭ: «Fost'a Ste-«fanŭ în tótă viéţa sa unŭ omŭ pré însemnatŭ pentru «sciinţa disciplineĭ militare şi pentru faptele răsboĭnice «cele slăvite; cŏcĭ dintre toţĭ vrăjmaşiĭ cu care s'a luatŭ «la arme a esşitŭ biruitorŭ, cu o virtute şi cu o vitejiă «vrednică de mirare, ş.c.l.»[2]

In sfêrşitŭ, Engel ḑice de Michaĭu Vitézul: «Să arun-«cămŭ drage florĭ pe mormêntul unuĭ prinçŭ românŭ care «intereséză istoria lumeĭ; şi elŭ a lucratŭ, şi puternicŭ a «lucratŭ, spre a îmbrânci barbaria turcéscă despre cele-«l-alte părţĭ ale Europeĭ.»[3]

Să nu ne pară acum cu mirare décă despre unele părţĭ ale arteĭ militare vomŭ vedé că Româniĭ aveaŭ multŭ maĭ bune principie, decât aveaŭ pe vremea de atuncĭ, Nemţiĭ, Francesiĭ şi Englesiĭ.

Armele Românilor, atât ofensive cât şi defensive, eraŭ cele obicĭnuite pe atuncĭ: arcul, lancea, sulița, securea, sabia, paloşul, măcĭuca (ghĭóga), haĭna de ferŭ (zéoa), scutul, pavĕza şi altele. In răsbóĭele naţionale se servĭaŭ şi cu cósele. Dupĕ aflarea prafuluĭ, se slujiră cu puscile şi tunurile. Intrebuinţarea acestor arme se urcă la sfêrşitul

[1] *Dlugoss*, lib. XIII.
[2] *Istvanfi*, lib. IV.
[3] *Engel*. I. p. 268,

www.dacoromanica.ro

véculuĭ alŭ XIV[16]; Româniĭ iubĭaŭ pré puçinŭ aceste arme şi se slujĭaŭ maĭ bucurosŭ cu sabia şi sulița, maĭ cu sémă călărimea lor, din care o mică parte numaĭ priimi arme cu focŭ.[1] Astfel călărimea românéscă începu a se desăvêrşi, în vreme ce călărimea Europeĭ, adoptând armele cu focŭ, se depărtă de menirea eĭ, care stă în iuțime şi în luptă cu arma albă, ĭar nu în puşcărire, şi se întârdiè multă vreme desăvêrşirea eĭ.

Socotescŭ că călărimea la Românĭ trebuĭe să fi fostŭ de duoè feluriĭ : *grea* şi *uşóră;* fiind-că adesé vĕdŭ pe chronicariĭ a face deosebire între călărimea ce se băttea în liniă şi *gonacĭi cu caĭ uşorĭ*, cari se întrebuințaŭ spre a lumină marşul oştirilor şi a lua în gónă pe vrăjmaşĭ.

Călărimea uşóră avea caĭ micĭ de aĭ țĕrriĭ, sprintenĭ şi ĭuțĭ ca fulgerul; eĭ săriaŭ în fuga mare pêraĭe, rîpe şi, fŏră a se teme de vrăjmaşŭ, îĭ da harță din tóte părțile, arătându-se şi făcêndu-se nevĕduțĭ la totŭ minutul.[2]

Nu este adevĕratŭ, depre cum aŭ ḑisŭ uniĭ, că Româniĭ aveaŭ maĭ multă călărime decât pedestrime. De-şi firea naționeĭ şi posiția țĕrriĭ, care e maĭ multŭ câmpiă, povățuĭaŭ pe Românĭ maĭ multŭ spre călărime decât spre pedestrime, totŭ d'a-una acésta a fostŭ maĭ numerósă în armata lor. Georgio Tomasi mărturisesce şi elŭ că Româniĭ aveaŭ maĭ mulțĭ pedestraşĭ decât călărețĭ.[3]

Pedestrimea, acéstă armă a băttălliilor, de pre cum a numit'o Napoleon, era desprețuită în Europa, când Ro-

[1] Létopis. luĭ *Radu Lupescu*, f. 116 şi alŭ luĭ *Teodosie Stoianŭ*, f. 208.

[2] *Kogalnitchan.* Hist. de la Valach. p. 115.

[3] *Tomasi*, p. 74.

www.dacoromanica.ro

mâniĭ simţiră importanţa eĭ şi organisară pe a lor. Ea era armată cu suliţe şi se rônduĭa în *falange*[1] séŭ *glóte adûncĭ*, de unde a venitŭ şi expresia «a se îngloti oştile», ce aşa desŭ se întâlnesce în scriitoriĭ noştri ceĭ vechĭ. Chronica ne arată că, la 1448, în «câmpiĭ Regeluĭ» (Cosovo), unde Huniadŭ, cu Ungurĭ şi Românĭ, a ţinutŭ o bătăllie cruntă cu sultanul Amuratŭ, pedestrimea românéscă şi unguréscă, împresurată din tóte părţile de călărime turcéscă, «sta frumosŭ ca unŭ zidŭ de pétră tare; ĭar Tur«cĭĭ, adaoge chronicarul, vĕdĕnd acésta, începură a face «meşteşugurĭ; când se lovĭaŭ cu creştinĭĭ, eĭ îndată da do«sul; decĭ creştinĭĭ îĭ gonĭaŭ şi'şĭ stricaŭ *şirégul;* ĭar Tur«cĭĭ se întorceaŭ şi pênĕ a se *tocmi*, stricaŭ mulţĭ din «crestinĭ.»[2]

Cele d'âncêĭ bucăţĭ de artilleriă, numite în Europa *bombarde*, la Românĭ se numĭaŭ *balimezurĭ*. Acestea fiind pré marĭ, de pe obiceĭul de atuncĭ, când s'aŭ făcutŭ altele maĭ micĭ, s'aŭ datŭ acestora numirea de *tunurĭ*, spre a se deosebi de cele marĭ, cărora s'a păstratŭ vechĭa numire.[3]

Artilleria la Românĭ a fostŭ multŭ maĭ în bună stare decât la cele maĭ multe némurĭ. La acestea, tunurile fiind pré marĭ, căpeteniile nu puteaŭ nicĭ nu sciaŭ a le schimba posiţia d'âncêĭu, şi astfel de multe orĭ ajungeaŭ a fi nefolositóre în bătăllĭĭ; pentru aceĭa în Europa scădu multŭ artilleria şi începu a se întrebuinţa, maĭ cu sémă în isbirea şi apărarea cetăţilor; ĭar în bătăliĭ d'abié figuraŭ câte duoĕ, treĭ tunurĭ. Astfel a urmatŭ pênĕ în vécul alŭ XVIIlé[4]

[1] *Natalis Comitis* univ. histor.: «Radulphus ubi in planitiem «venit sua copias in duas phalanges divisit.»

[2] Létopis. luĭ *Teodosie Stoianŭ*, f 39, 40.

[3] Idem.—*Radu Lupescu*, f. 204.

[4] *Rocquancourt*, I. p. 344—46.

www.dacoromanica.ro

Tunurile românescĭ erau maĭ micĭ,[1] de aceĭa erau maĭ mobíle şi se putea trage totŭ folosul dintr'însele. Puçine pilde póte găsi cineva în annalele ostăşescĭ de o ispravă maĭ bună decât aceĭa ce dobêndi Michaĭu Vitézul la bătăllĭă de la Căllughĕrenĭ (1595, augustŭ 13). Elŭ aşeḑă duoĕ tunurĭ în aşa bună posiţiă încât prăpădi tótă aripa dréptă a armateĭ turcescĭ. Fapta este vrednică de tótă aducerea aminte!

Puçine ideĭ strategice a trebuitŭ să fi avutŭ Româniĭ, din pricină că eĭ n'aŭ avutŭ teatrurĭ marĭ de lucrărĭ. Româniĭ n'aŭ iubitŭ răsboĭul de coprinderĭ (la guerre de conquètes); numaĭ sub Mircea şi Michaĭu Vitéḑul eĭ aŭ fostŭ concheranţĭ. Misiunea lor era să apere ţérra şi creştinătatea; cele maĭ multe ale lor răsbóĭe aŭ fostŭ defensive în politică, de-şi ofensive ostăşesce. Eĭ s'aŭ răsboitŭ maĭ multŭ în ţérra lor, în Bulgaria, Transilvania şi Moldova, şi într'acestea numaĭ Mircé şi Michaĭu s'aŭ întinsŭ maĭ departe.

Năvălirea ânsĕ a luĭ Michaĭu Vitézul în Transilvania la 1599, ne înfăçişézĕ unŭ planŭ strategicŭ, bine combinatŭ maĭ de'nainte. Răsboĭul defensivŭ, socotindu'lŭ ca o parte a strategieĭ séŭ a politiceĭ răsboĭuluĭ, s'a addusŭ la cea maĭ mare perfecţiă de Românĭ; ţérra avênd âncŏ părţĭ destule muntuóse şi păduróse, ajuta multŭ o apărare naţionalĕ. De câte orĭ unŭ vrăjmaşŭ puternicŭ năvălĭa în ţérră, toţĭ locuitoriĭ câmpilor năpustĭaŭ oraşele şi satele şi se strîngeaŭ cu turmele şi bucatele lor la

[1] In planurile din cartea luĭ *Georgio Tomasi*, se vĕdŭ tunurile românescĭ şi moldovene têrîte numaĭ de duoĭ caĭ, în vreme ce cele împĕrătescĭ sunt têrîte de patru caĭ.

www.dacoromanica.ro

munţi, a căror intrare era apărată, atât prin natură cât şi prin fortificaţiă. Bĕtrânii, muĭerile şi copiii se odihnĭaŭ în munţi, ĭar junii luaŭ armele, se formaŭ în cete şi daŭ harţă vrăjmaşilor. Armata ţĕrriĭ sta ascunsă în pădurĭ, ferindu-se a se mĕsurà în bătăllià generalĕ cu glótele duşmanuluĭ, mulţumindu-se a'lŭ hărţui, a'ĭ tăia liniile de communicaţiă, a'ĭ cuprinde provisiile, a'ĭ adduce prin urmare fómete şi a'lŭ trage în locurĭ grele şi necunnoscute de dînsul, unde plătĭa scumpŭ îndrăznéla ce a avutŭ de a călca pământul românescŭ. Cu acestŭ chipŭ ţĕrra scăpă în maĭ multe rônduri de órdele ungurescĭ şi turcescĭ ce amenințaŭ să o cotropĭască.

Chipul cu care se luptaŭ Românii, îlŭ vĕdŭ asemené cu chipul cu care Titu-Livie ne arată că se luptaŭ Romanii. Este de creḑutŭ că tradiţia să ne fi păstratŭ arta militarĕ a strămoşilor noştri. Organisaţia armateĭ, pe cât o cunnóscemŭ, despărţirea eĭ în cete, centuriĭ şi decuriĭ, sunt curatŭ romane.

Négoe V.V., în cartea sa, la capul «despre rônduĭala răsbóĭelor,» ne arată cum se luptaŭ Românii: «Vrênd să «eşşĭ la răsboĭu împotriva vrăjmaşilor, ḑice elŭ, ântêĭu «să rônduĭescĭ strejĭ, ómenĭ sprintenĭ şi îndrăzneţĭ, *cum «este obiceĭul;* ĭar dupĕ a duoa, să vină taběra cea mare, «ânsĕ să nu fie departe una de alta, ci aprópe, pentru că, «de se va întêmpla vre o primejdiă strejiĭ de'ntêĭu, să «vină să se amestece în cea de a duoa; ĭar de se va vedé «că şi a duoa se biruĭesce de vrăjmaşŭ, să pótă ajunge «ca să vină să se amestece în taběra cea mare; că stréja «cea de'ntêĭu şi cea d'a duoa este inima a tótă óstea, ci «trebuĭe să se ferĭască fórte tare să nu cadă în primej- «diă, pricinuind spăimêntare tabereĭ celeĭ marĭ; că fiind

www.dacoromanica.ro

«strejile tăria oştilor, de va vedé taběra strejile nebiruite, «se va îndêrji şi cu aceĭa veţĭ birui pe vrăjmaşiĭ voştriĭ.»[1]

Comparaţĭ fiă-care din acestea cu aceĭa ce ḑice Titu Livie la cart. VIII, capŭ 9, şi veţĭ vedé aseměnarea.

Trebuĭe ânsĕ a însemna că Négoe V.V. se slujésce cu ḑicerile *stréjă, taběră, cétă,* ca să exprime aceĭa ce, în ḑioa de astăḑĭ numimŭ *linié de bătaiă;* aşa, la faça 192, elŭ ḑice : «*Céta* ântêiă şi a duoa» şi «*céta* cea mare,» în locŭ de *stréja* ântêia şi a duoa şi *taběra* cea mare. .

Maĭ la valle adaoge Négoe V.V: «La răsboĭul hărţui-«torŭ, sprintenimea să nu éssă înainte să dea harţă, că «nu sunt de nicĭ unŭ folosŭ, ci âncŏ înfricoşézĕ oştile, ci «numaĭ să se adune toţĭ în frunte.»[2]

La faça 188, Négoe V.V. dă fiĭuluĭ sĕŭ o lecţiă de politică militarĕ, ḑicêndu'ĭ că «biruindu-se de vrăjmaşĭ, «să nu éssă afóră din ţérră, ci să şéḑă pre hotare în lo-«curĭ ascunse, unde vor fi prietenĭ d'aĭ luĭ, pentru că «vrăjmaşul nu se va puté ţine multŭ în ţérră, ci se va «întórce; ĭar pre domnul ce va fi addusŭ, îlŭ va lăsa fără «oştĭ; atuncĭ să porniască asupră'ĭ cu óste.»

Dupĕ aceĭa, îlŭ povăţuĭesce că nu trebuĭe ca unŭ generalŭ să se expună la băttaiă şi să nu stea unde va fi temeĭul oştilor şi alŭ răsboĭuluĭ, că vrăjmaşul acolo îşĭ va îndrepta tunurile, ci cu «păzitoriĭ trupuluĭ séŭ» să se aşeḑe între a duoa şi a treĭa cétă, d'alăturé oştilor, şi d'acolo să caute la răsboĭu.[3]

Însfêrşitŭ Négoe V.V. povăţuĭesce ce mĕsurĭ trebuĭe

[1] *Négoe V.V.* f. 186.
[2] Idem. f. 186.
[3] Idem. f. 190.

www.dacoromanica.ro

a lua la rĕsplătirĭ, cum trebuĭe să se pomenĭască sufletele celor morţĭ în răsboĭu pe la sântele bisericĭ, ca să véḑă toţĭ şi să se îndemne; cum nu trebuĭe să răsplătĭască numaĭ pe boĭerĭ, séŭ pe rudeniile luĭ, séŭ pe ceĭ ce 'ĭ vor fi datŭ mită ca să 'ĭ laude, «ci şi pre să-«racŭ (nenobilulŭ), ḑice elŭ, décă e vrednicŭ şi harnicŭ, «şi'şĭ va păstra dregĕtoria cu cinste, că maĭ bunŭ îţĭ este «săracul cu cinste decât boĭerul cu ocară.»

Aşeḑarea oştilor în «rônduĭala băttăllieĭ» era astfelŭ : pedestrimea, precum Dorobanţiĭ, Lefegiiĭ, Vênătoriĭ, Seimeniĭ, la *mijlocŭ* (centru); la *cornul* din drépta séŭ aripa dréptă, se aşeḑaŭ Căllăraşiĭ, Sărăceiĭ, Scutelniciĭ. La *cornul* din stînga séŭ aripa stîngă, Roşiiĭ de ţérră, Cazaciĭ, Haĭduciĭ şi alţiĭ. La reservă eraŭ Căpitaniĭ miilor şi miliţiile boĭerilor. Acéstă aşeḑare la răsboĭu nu era totŭ d'a-una statornică; nu numaĭ poziţia loculuĭ şi iscusinţa generaluluĭ, dar chĭar şi firea armelor îĭ silĭa să o modifice, depre cum istoria ne arată într'atâté întêmplărĭ.

Istoria ne dă fórte puţine relaţiĭ despre «rônduĭala băttăliilor.» Din cele ce avemŭ ni se învederéză : că maĭ multe băttălliĭ, ĭar maĭ cu sémă ale luĭ Michaĭu Vitézul, Şerbanŭ I şi Mattheĭu Basarabŭ, sunt metodice; că *rônduĭala oblică* s'a întrebuinţatŭ maĭ desŭ, ĭar la băttăllia de la Dudescĭ (1631) se întrebuinţéză *rônduĭala concavă;* că Româniĭ cunnoscuseră din vreme importanţa poziţiilor firescĭ la răsboĭu, cum şi întrebuinţarea reservelor.

Să dovedimŭ ḑisele nóstre printr'o aruncătură de ochĭu asupra unor băttălliĭ.

Băttăllia de la Mănescĭ (1550) între Radu Iliéşŭ şi Mircea III, este cea maĭ vechiă despre care istoria ne a păstratŭ date. Ea se deosebesce : 1°. prin nepotrivirea pu-

www.dacoromanica.ro

terilor ambelor părţi; Mircé avea 80,000 ostaşi, în vreme ce Radu abié avea 12,000; 2°. prin întocmirea a duoĕ falange ce Radu făcu din armia luĭ; 3°. prin întinderea ce elŭ dete frontuluĭ sĕŭ spre a'şĭ ascunde maĭmicimea numerică; 4°. prin attacul la vreme ce elŭ făcu asupra celor-l-alte rônduriĭ, când vĕḑu pe celŭ d'âtĕĭu în neorônduĭală. Tóte aceste întocmiriĭ ale luĭ Radu îlŭ făcură să triumfeze de rivalul sĕŭ. [1]

Bătăllia de la Căllughĕreniĭ (1595, augustŭ 13) este cea maĭ strălucită dovadă despre vitejia şi sciinţa militarĕ a Românilor. Generalul celŭ maĭ isteţŭ alŭ véculuĭ de acum n'ar puté face nisce dispositiĭ maĭ bune decât acele ce făcu Michaĭu Vitézul. Cu 16,000 luptătoriĭ, elŭ învinse o armată de 200,000 ómeniĭ. Intr'acéstă vestită bătăliă însemnămŭ dispositiile următóre: 1°. Michaĭŭ trage pe vizirul Sinan-Paşa într'unŭ locŭ strîmtŭ, unde acesta nu'ĭ putea pune împotrivă decât 12,000 luptătoriĭ, şi prin urmare tótă glóta armateĭ îĭ fu nefolositóre; 2°. vedem ŭ pe aĭ noştri năvălind asupra Turcilor, a fi reînvinşĭ, a se rallià şi a năvăli de isnóvă; singură numaĭ acéstă împrejurare dovedesce o artĕ, şi o artĕ înaintată; 3°. Michaĭu aşéḑă duoĕ tunuriĭ în aşa bună positiune încât prăpădesce tótă aripa dréptă a armateĭ turcescĭ; 4°. minunata isbire ce vitézul căpitanŭ Cocea, cu maĭ pucinĭ de 400 călăreţĭ, făcu asupra armateĭ turcescĭ, luând'o pe la spate şi rĕschirând'o, în vreme ce Michaĭu o isbĭa în frontŭ. [2]

[1] Veḑĭ descrierea acesteĭ bătăllĭĭ în *Natalis Comitis* univ. histor.

[2] *Engel*, I. p. 236. — *Hammer*, II. p. 604. — *Kogalnitchano*, Hist. de la Valach. p. 151.

www.dacoromanica.ro

«Turcii, ḑice unŭ autorŭ descriind acéstă bătt㎠llia, se «luptaŭ ajutoriţi de mulţime şi de numĕrŭ, Românii de «tăriă şi îndrăznélă.»[1]

La bătt㎠llia de la Sibiiu (1599, octomv. 28) vedemŭ pe Michaĭu a da rônduĭeleĭ sale de băttaiă o posiţiă oblică: attacul se făcu numaĭ asupra aripeĭ stînge şi centruluĭ. Românii la începutŭ perduseră bătt㎠llia şi se reschiraseră, când Michaĭu isbutesce a'ĭ rallià, năvălesce cu ĭuţélă asupra Transilvănenilor biruitorĭ şi le smulge biruinţa. Acéstă bătt㎠lliă e cea d'ântêiu unde istoria pomenesce de întrebuinţarea reservelor. Transilvăneniĭ nu sciură a o întrebuinţa pe a lor la vreme ; de aceĭa le scăpă biruinţa. Michaĭu se folosi maĭ bine de a luĭ.[2]

La bătt㎠llia de la Mirislĕŭ (1600, septemv. 8) vedemŭ pe Michaĭu a'şĭ acoperi flancurile, aşeḑându'şĭ armata între rîul Mureşul şi unŭ ḑélŭ. Elŭ avu nesocotinţa de a părăsi acéstă minunată posiţiă şi d'a lua în gónă pe Transilveniĭ, cari se trăseseră spre Dejŭ ; astfel elŭ căḑu în cursa ce'ĭ o întinsese generalul Basta şi perdu acéstă bătt㎠lliă însemnată, cea d'ântêiu în care fu biruitŭ.[3]

La bătt㎠llia de la Guruslĕŭ (1601, augustŭ 2), armata românéscă şi împĕrătéscă era aşeḑată într'o posiţiă fórte bună, pe unŭ ḑélŭ. Sigismundŭ Bathori, cu o armată de duoĕ orĭ maĭ mare, era aşeḑatŭ pe altŭ ḑélŭ opositŭ ; o câmpiă deosebĭa ambele armate. Michaĭu sta în nelucrare şi aştepta ca vrăjmaşul să vină să 'lŭ lovĭască. Când acesta se coborà de pe munte, Michaĭu îlŭ trăsnesce cu

[1] Conspectus historiæ Valachiæ : «Turci pugnabant adjuti mul«titudine et numero, Valachi fortitudine et audacia.»

[2] *Bethlen*, IV. p. 384 et s.q — *Kogalnitchano*, p. 198—9.

[3] *Kogalnitchano*, p. 211. — *Engel*. I. p. 261.

www.dacoromanica.ro

artilleria sa. Neorônduĭala vrăjmaşuluĭ crescênd în trecerea luĭ prin câmpiă, Michaĭu şi Basta se folosescŭ de acestŭ minutŭ priincĭosŭ şi facŭ o isbire atât de ĭute încât ĭĭ omóră 10,000 ómenĭ, în vreme ce eĭ nu perdură de cât 300. Acésta fu cea din urmă biruinţă a erouluĭ şi una diu cele maĭ strălucite.[1]

La bătăllia de la Petrisdorfŭ (1611, iulie 12), Transilvăneniĭ isbiră centrul armateĭ nóstre. Pedestrimea românéscă, puçinŭ numerósă, se sparge curênd; bătăllia era perdută, când Şerbanŭ I, numaĭ cu ajutorul călărimeĭ, reîntocmi lupta şi câştigă o biruinţă strălucită.[2]

La bătăllia de la Dudescĭ (1631, octomv. 26), Roşiĭ de ţérră, cari eraŭ în aripa stîngă, isbiţĭ de Tătarĭ, se deschiseră şi ĭĭ luară în mijlocŭ. Lupta se aţîţă atuncĭ grozavŭ în aripa stîngă. Ea se communică în urmă la pedestrimile din centru. De cincĭ orĭ pedestrimea românéscă fu respinsă de pedestrimea moldovană şi de cincĭ orĭ ea năvăli de isnóvă. În acéstă bătăllia, ca şi în cele maĭ multe, pedestrimea s'a luptatŭ împotriva pedestrimeĭ şi călărimea împotriva călărimeĭ.[3]

Taberile îngrădite (les camps retranchés) eraŭ cunnoscute de Romanĭ âncŏ din vécul alŭ XVIé. La bătăllia de la Cosovo, vedemŭ pe Huniadŭ a'şĭ îngrădi taběra. Îngrădirile se făceaŭ când cu şanţurĭ, când cu carre legate şi împlute cu pământŭ.

Isbirea şi apărarea cetăţilor era în aceĭaşĭ stare de pruncĭă ca şi în tótă Europa.

[1] *Mémoires chronologiques pour servir à l'histoire universelle* de l'Europe depuis 1600 jusqu'en 1716. t. I, p. 16.

[2] *Kogalnitchano*, Hist. de la Valach. p. 258.

[3] *Fotino*, III. p. 172—4.

www.dacoromanica.ro

La 1595 vedemŭ ânsĕ oştirea românéscă şi transilvană a se purta la împresurarea Târgovişteĭ de pre óre-care principie, făcênd şi şanţurĭ acoperite (fossés couverts), spre a se apropia de ziduri.[1]

Cetăţile ţĕrreĭ eraŭ : Gĭurgĭu, Brăila, Oraşul de Flocĭ, Târgovişte, Bucurescĭĭ, cetatea Negru-Vodă, Poienariĭ zidită de Ţepeşŭ V.V. Domaica,[2] Teléfa şi Crăcĭuna. Acéstă din urmă o luară Moldovenĭĭ dimpreună cu judeţul Putna la 1473.[3]

La 1544, Turcĭĭ coprinseră Brăila, Turnu şi Gĭurgĭu, pe care le ţinură pênĕ la 1830.

La 1659, George Ghica I, din porunca sultanuluĭ dĕrâmă tóte cetăţile.

Afóră de cetăţile de maĭ susŭ maĭ eraŭ multe alte cetăţuĭ, care apăraŭ întăririle munţilor şi vadurile Dunărĭĭ. Ruinele acestor cetăţuĭ se vĕdŭ ânc͡ŏ şi în ḑioa de astăḑĭ p'alocuré.[4]

[1] *Kogalnitchano*, Hist. de la Valach. p, 157.—*G. Tomasi*, în cartea sa, are unŭ tabloŭ care arată armia creştinéscă sosind înainté Târgovişteĭ. Acéstă cetate este în faţa planuluĭ pe délŭ; creştiniĭ vinŭ de la Nord-Vest şi aŭ şi aşeḑatŭ o batteriă care puşcărescе cetatea. Turcĭĭ fugŭ spre răsăritŭ, unde se vĕdŭ tunurile şi bagagiele lăsate de dînşiĭ. Avanguardia călărĕţă a creştinilor se vede în luptă cu avanguardia Turcilor. Ostaşiĭ Românĭ, ca şi ceĭ Transilvanĭ, se vĕdŭ purtând casce cu penne marĭ; călăreţiĭ portŭ platoşe (cuirasse).

[2] *Engel*, I. p. 154.

[3] Létopis. ţĕrriĭ Moldoviĭ, f. 138.

[4] Afóră de multe ruine de cetăţĭ, care de pre materialul lor, se vĕdŭ a fi clădite din vremea Romanilor, sûnt multe altele care se cunoscŭ a fi maĭ nouĕ, aşa :

La Răsboĭenĭ, pe hotarŭ din susul satuluĭ Porcescĭĭ din drépta Jĭĭuluĭ, se află şi acum o cetăţuiă ;

www.dacoromanica.ro

Orăşenii erau însărcinaţi cu apărarea cetăţilor;[1] de aceĭa nicĭ n'a progresatŭ multŭ acéstă ramură a arteĭ militare. Munţiĭ şi stufósele păduri erau cetăţile favorite ale Românuluĭ şi elŭ scia bine să le apere pe acelea.

Acésta a fostŭ arta militarĕ şi întocmirea puterei armate la Românĭ. Despre bunătatea acesteĭ întocmirĭ, despre vitejia şi sciinţa Românilor, potŭ mărturisi 76 de campaniĭ, din care 19 împotriva Turcilor, 15 împotriva Moldovenilor, 18 împotriva Transilvanilor, 15 civile, 6 împotriva Polonezilor, 5 împotriva Ungurilor, 1 împotriva Bulgarilor, 1 împotriva Grecilor şi 1 împotriva Cazacilor. În aceste campaniĭ s'aŭ datŭ maĭ multŭ de 80 bătăliĭ rônduite, din care în 75, armata românéscă a fostŭ partea principalĕ, ĭar în 5, ca alliată, şi maĭ multe lupte deosebite.

Generaliĭ ceĭ maĭ vestiţĭ ce aŭ commandatŭ armatele românescĭ, afóră de domniĭ Mircé I, Danŭ III, Vladŭ Ţepeşŭ, Radu de la Afumaţĭ, Michaĭu Vitézul, Şerbanŭ I şi

altă cetăţuiă se află din josŭ de satul Bârlesciĭ d'a stînga apiĭ;
alta ĭar în dreptul satuluĭ Brădesciĭ, d'a stînga Jiĭuluĭ;
la Casa-albă lângă Căclulescĭ, d'a stînga apiĭ, se află ruine; asemené şi la satul Cremenea, judeţul Gorjĭ; la gura Bălaşuluĭ în Jiĭu; la satul Răcariĭ, d'a stînga Jiĭuluĭ;
la satul Muĭereniĭ pe Olteţŭ, maĭ sunt răsipurĭ de o cetate pe care ţĕrrauiĭ o numescŭ «Cetatea muĭerĭĭ»;
pe Néjlovŭ, de la valle de satul Crevedia, s'a găsitŭ o zidire ruinată, ce ţĕrraniĭ numescŭ «Cetatea fetiĭ»;
pe apa Argeşuluĭ, în plaĭul Arifuluĭ, lângă acestŭ rîŭ, pênĕ astăţĭ sunt ziduri de cetate, ce se ţice a fi fostŭ a luĭ Négoe V.V. Alte cetăţuĭ se maĭ găsescŭ la Orvénca şi Bojorénca în judeţul Teleormanŭ şi altele.

[1] *Kogalnitchano.* Hist de la Valach. p. 243.

www.dacoromanica.ro

Mattheĭu Basarabŭ, aŭ fostŭ Danŭ nepotul luĭ Mircé, Zavisie Negru, Radu Buzescu, Banul Mihalcea, Banul Manta, Fărcaşŭ, Albertŭ Kiraly, Banul Udré, Baba-Novacŭ, George Raţŭ şi alţiĭ.

PARTEA II.

Puterea armată de la aşeḍarea domnilor Fanarioţĭ pênĕ acum.
(1716—1844.)

§ I.

DE LA AŞEḌAREA DOMNILOR FANARIOŢĬ PÊNĔ LA REGULAMENTŬ (1716—1830].

Ḍioa de 10 fevruarie 1716 fu o ḍi de doliŭ pentru Românĭ: în acea ḍi Nicolae Mavrocordatŭ, celŭ d'întêĭu domnŭ fanariotŭ se urcă pe slăvitul tronŭ illustratŭ de Basarabĭ.

Fanariotul pricepu bine că puterea Românilor era în instituţiile lor; de aceĭa nicĭ nu întârḍiè a săpa acele instituţiĭ spre a pregăti némuluĭ sĕŭ o lungă domnire. Elŭ aşeḍă temeliile sistemeĭ ce trebuĭa a se substitui în locul constituţieĭ nóstre, lăsând urmaşilor sĕĭ însărcinarea de a le desvolta şi a le consânţi. Dovadă despre acésta ne dă însuşĭ Constantinŭ Mavrocordatŭ, ḍicênd în actul reformeĭ de la 1741, că «la acéstă reformă elŭ a urmatŭ în«vĕţăturilor părinteluĭ sĕŭ Nicolae V.V.»

Âncŏ din celŭ d'întêĭu annŭ alŭ domnireĭ sale, Nicolae Mavrocordatŭ împuçină multŭ armata şi miliţia. Dupĕ dînsul, Constantinŭ Mavrocordatŭ, la 1739, desfiinţă de totŭ vechĭa organisare militarĕ a ţĕrriĭ. Din armată elŭ

www.dacoromanica.ro

păstră numaĭ o sută duoĕ-ḑecĭ Tălpaşĭ şi alţĭ atâţĭ Cazacĭ, cărora le plătĭa câte treĭ leĭ pe lună; ĭar pe ceĭ-l-alţĭ ostaşĭ îĭ desfiinţă de totŭ, suppuindu'ĭ în rôndul daĭnicilor de obşte. Guardia luĭ o alcătui de câte-va sute de Turcĭ şi Arnăuţĭ. De asemené strică pe săteniĭ numiţĭ Spătăreĭ, Postelniceĭ, Visterniceĭ, Păhărniceĭ, ş.c.l., cum şi căpităniile de pe la judeţe, luând şi cîrmuirea judeţelor din mâna Căpitanilor miilor, şi dând'o Ispravnicilor. Din miliţiă, elŭ opri numaĭ 1620 de Slujitorĭ pentru slujbele din lă-întru. [1]

«Acéstă stricare a armatelor, ḑice generalul Baur, în«ceută de tatăl şi săvêrşită de fiĭul, slăbi de totŭ statul; «nu numaĭ că ea grăbi covêrşirea proiectelor Porţiĭ, lă«sând ţérra Românéscă în capriciul eĭ, fără temere de «contraḑicere séŭ revoltă, dar ea expuse încŏ ţérra la su«părările Turcilor şi maĭ cu sémă a locuitorilor din veci«nătatea Dunăriĭ, vrăjmaşiĭ eĭ ceĭ maĭ neîmpăcaţi. Eĭ a«tuncĭ făceaŭ necurmatŭ preâmblărĭ prin ţérră, scoţênd «darurĭ de la domnŭ, deprădând pe săracĭ, făcêndu-se în «acea vreme stĕpânĭ pe totŭ commerciul, cŏcĭ nu maĭ eraŭ «braţe armate ce să pedepsĭască aceste fără-de-legĭ.»

Este de însemnatŭ că reforma luĭ Mavrocordatŭ, întru cât a coprinsŭ dispoziţiĭ regulamentare şi de unŭ interesŭ maĭ secundarŭ, s'a priimitŭ şi s'a întăritŭ de obştésca adunare; ĭar desfiinţarea putereĭ armate n'a încuviinţat'o nicĭ unŭ românŭ; de aceĭa nicĭ că se află trecută în actul de reformă.

Le păsă greŭ Românilor sub Fanarioţi, le păsă cu multŭ

[1] *Baur*, p. 69,—*Fotino*, III. p. 483, 352, 358.—*Cantacuzino*, f. 57. 63.—*Kogalnitchano*. p. 391.

www.dacoromanica.ro

maĭ greŭ, cŏcĭ nu aveaŭ nicĭ o carrieră spre a'şĭ desvolta talentele lor ostăşescĭ; de aceĭa, de câte orĭ vre unŭ căpitanŭ mare se ivĭa în Europa, Românіĭ alergaŭ cu glóta sub stégurile luĭ. Astfelŭ, mulţĭ românĭ se deosebiră în armata luĭ Carolŭ XII regele Suedieĭ;[1] astfelŭ, maĭ în urmă, mulţĭ românĭ slujĭaŭ în armata luĭ Fredericŭ-celŭ-mare regele Prusieĭ, între cari Radul Cocónă ce era Hotnogĭu şi Tudorŭ din Bogdănescĭ.[2]

[1] Annalele ostăşescĭ ne aŭ păstratŭ o faptă îndrăznéţă a unuĭ ostaşŭ românŭ, din vremea când Carolŭ XII se băttea în Polonia cu Polonezіĭ şi Ruşiĭ. La 1706 unŭ căpitanŭ românŭ, slujind în armata regeluĭ Carolŭ XII, apropiindu-se de unŭ oraşŭ alŭ Polonieĭ prin care trebuĭa să trécă, află cu durere că trupele Ţaruluĭ sunt acolo fórte numeróse. Cum luă acéstă sciinţă, lăsă pe aĭ sĕĭ în urmă, înduplecă pe unŭ svedŭ ce 'lŭ întovărăşĭa, să se lase să 'lŭ lege, îlŭ duse legatŭ cotŭ la cotŭ la guardia oraşuluĭ, spuind că este şi elŭ din armata ruséscă şi că în drumul luĭ a găsitŭ vre o câţĭ-va Sueḑĭ, pe cari 'ĭ-a tăĭatŭ, oprind numaĭ pe acesta ce'lŭ vĕdŭ, pe care 'lŭ adduce la colonelul sĕŭ.—Acéstă fabulă se priimesce pré bine. Ruşiĭ serbézăîn tóte chipurile acea mică biruinţă şi biruitorul se strecóră binişorŭ, după ce 'şĭ-a făcutŭ tóte observaţiile trebuincĭóse. Împrejurarea acésta îndîrjise pe soldaţiĭ luĭ; elŭ se pune în capul lor, s'apropie de oraşŭ, intră fără stavilă, găsesce pe vrăjmaşĭ beţĭ şi împrăştiaţĭ şi, după ce a trecutŭ sub ascuţişul săbieĭ pe toţĭ câţĭ 'ĭ-aŭ eşitŭ înainte, esse fără de a fi gonitŭ prin pórta dimpotrivă. — (Stratagèmes militaires et ruses de guerre. t. II, p. 225.)

[2] Intre chrisóvele mŏnăstireĭ Arnota amŭ găsitŭ o mărturiă din annul 7271 (1763), care începe aşa: «Eŭ Teodorŭ monachul «de la schitul Frăsineniĭ, care pe mireniă m'amŭ chiămatŭ Tu«dorŭ din Bogdănescіĭ Episcopieĭ, adeverezŭ cu acéstă scrisóre a «mea la mâna sânţieĭ sale părinteluĭ Stefanŭ egumenul sânteĭ «mŏnăstirĭ Arnota şi la totŭ soborul sânteĭ mŏnăstirĭ, precum să «se scie că fiind eŭ în rĕsmiriţă, catană împreună cu alţĭ tova«răşĭ şi făcêndu-se în ţĕrra acésta pace, noĭ amŭ mersŭ în ţĕrra

www.dacoromanica.ro

Alexandru Ipsilantŭ, singurul domnŭ fanariotŭ, căruĭa suntemŭ datorĭ recunnoscinţă, pentru îmbunătăţirile ce a făcutŭ, reorganisă la 1775 vechile rĕmăşiţe din armată, maĭ adăogind şi alţĭ slujitorĭ.[1]

Pe atuncĭ puterea armată se deosebĭa în *Slujitorĭ din lă-întru şi Slujitorĭ din afóră.*

Ceĭ d'âmtêĭu eraŭ :

100 Lefegiĭ sub unŭ Căpitanŭ,
100 Lefegiĭ sub vel-Cĭauşŭ,
400 Seimenĭ sub Baş-Bulubaşa,
50 Catane sub unŭ Căpitanŭ,
100 Pompierĭ (tulumbagiĭ) sub duoĭ Căpitanĭ,
400 Scutelnicĭ sub opt Căpitanĭ de margine,
50 Poteraşĭ sub unŭ Căpitanŭ.

Aceştia toţĭ eraŭ sub Spătarul; ĭar sub Aga eraŭ :

120 Talpaşĭ sub Căpitanul Dorobanţilor,
120 Cazacĭ sub Polcovnicul Bucurescilor,
120 Cazacĭ sub Polcovnicul Târgovişteĭ,
120 Slujitorĭ sub stégul Agăĭ,
500 Slujitorĭ cu treĭ-ḑecĭ Căpitanĭ.

Slujitoriĭ din afóră eraŭ în numĕrŭ de 3144 sub 78 Căpitanĭ. Eĭ, ca şi maĭ nainte, eraŭ sub commanḑa Spătaruluĭ şi strejuĭaŭ marginile.

Cele 78 căpităniĭ eraŭ următórele :

În judeţul Slam-Romnicŭ, 8 căpităniĭ : Focşaniĭ, Grădiştea, Măxineniĭ, Rômnicul, Comisóĭa, Vârtejcoĭul, Belcĭugata, Unturósa.

«Brandiburguluĭ, fiind acolo rĕsmiriţă, şi împreunându-mĕ eŭ cu «unŭ Radu Cocónă ce aŭ fostŭ Hotnogĭu, 'mĭ-a spusŭ că fiind elŭ «aicĭ în ţérră, ş.c.l.»

[1] Chrisovul luĭ *Alexandru Ipsilantŭ*, 1775. dechem.

www.dacoromanica.ro

In județul Buzĕuluĭ, o căpitănie a tîrgului Buzĕul.

În județul Săcuĭeniĭ, 3 căpitănii : Mărgineniĭ, Găgeniĭ și Slujitoriĭ județuluĭ.

În județul Prahova, o căpitănie a Ploĭescilor.

În județul Ialomița, 6 căpitănii : Lichirescii, Stelnica, Orașul de Floci, Gârboviĭ, Sloboda și Pandurul.

În județul Ilfovul, 7 căpitănii : Cĭocănescii, Oltenița, Gherghița, Podul-Pitaruluĭ, Copăceniĭ, Obilescii, Pădurea județuluĭ.

În județul Dîmbovița 3 căpitănii : Cazaciĭ Tîrgovișteĭ, Florescii și Bălenii.

În județul Vlașca, 8 căpitănii : Odivoĭe, Daĭa, Găiescii, Căllughĕreniĭ, Bacĭu, Podul-Dómneĭ, Cacaleță și Puțul-Tălpi.

În județul Teleormanŭ, 6 căpitănii : Mortologiĭ județuluĭ, Zimnicea, Ruși-de-Vede, Balacĭu, Căcăneul și Cĭocănescii-Bordiĭ.

În județul Muscellu, 2 căpitănii : Călĭiescii și Slujitoriĭ județuluĭ.

În județul Argeșul, 4 căpitănii : Loviștea, Pitescii, Vênătoriĭ și Potera județuluĭ.

În județul Oltu, 7 căpitănii : Slatina, Uda, Șerbănescii, Bănésa, Gurguĭul, Catanile Slatineĭ și Slujitoriĭ.

În județul Romanați, 4 căpitănii : Caracalul, Islazul, Podul-Balșŭ, Catanile Călărașilor.

În județul Vâlcea, 4 căpitănii : Sujitoriĭ Rômniculuĭ, Vênătoriĭ, Catanele Poteri și Catanele Marculuĭ.

În județul Doljĭ, 3 căpitănii : duoĕ ale Poteriĭ și una a Slujitorilor județuluĭ.

În județul Gorjĭ, 4 căpitănii : a Slujitorilor, a Mezilgiilor, a Vênătorilor și a Haĭducilor predați.

www.dacoromanica.ro

În județul Mehedinți, 7 căpitănii : a Plaiuluĭ, Cerneților, Calafatul, Iamlanița, Gogoșiĭ, Voditța și Slujitoriĭ județuluĭ.

Toți slujitoriĭ, atât din lă întru cât și din afóră, slujĭaŭ cu sĕptĕmâna. Ceĭ cari nu mergeaŭ la rôndul de sĕptĕmână, plătĭaŭ Spătaruluĭ séŭ Agăĭ o leiță. Eĭ eraŭ în cea maĭ próstă stare și nicĭ nu meritaŭ a se numì ostași.[2]

Pe Arnăuți, Ipsilantŭ 'ĭ a luatŭ sub commanda luĭ immediată. Elŭ a armatŭ maĭ ânteĭu pe ostași cu puscĭ cu baionetă, ce le addusese din Vienna printr'unŭ preotŭ italianŭ.[3]

Căpitănиile din afóră se maĭ înmulțiră în urmă și se întocmi și câte o Polcovniciă de fiă-care județŭ.

La 1787, Nicolae Petre Mavrogheni făcù óre-care îmbunătățirĭ în oștire, hotărînd și lefile slujbașilor și precurmând abusurile ce se introduseseră.[4]

Atuncĭ, aceĭ Slujitorĭ se deosebiră în răsboĭnl cu Nemțiĭ și maĭ cu sémă în luptele de la Sinaia și Cozia.

După Mavrogheni, și aceste începuturĭ de oștire scădură multŭ. Dorința Românilor de a avé o armată regulată în picĭóre nu se putea învinge ; astfelŭ, la 1802, eĭ înșĭ cerură de domnŭ pe Constantinŭ Ipsilantŭ, numaĭ cŏcĭ acesta le a făgăduitŭ că va întocmi vechĭa organisare militarĕ. Dar Fanariotul, vĕdêndu-se domnŭ , înșĭ uĭtă făgăduința.

În sfêrșitŭ anul 1821 venì. Atuncĭ în țérră se manifestă una din acele mișcărĭ energice, care arată juneța

[1] *Cantacuzino*, p. 320—326.

[2] *Baur*, p. 81, 87.

[3] *Sulzer*, III, p. 258.

[4] Chrisovul luĭ *Mavrogheni* pentru brésla Spătărieĭ. 1787, mart. 4.

www.dacoromanica.ro

popórelor şi dorinţa lor de propăşire. Duhul naţionalităţii se deşteptă şi Românii scuturară jugul fanarioticŭ, ce unŭ vécŭ întregŭ îi apăsase. Grigore Ghica puse temeliă armateĭ românescĭ, organisând trupul de Panduri. Aceştĭ Panduri, dimpreună cu Volontiriĭ, se deosebiră fórte multŭ în răsboĭul din urmă alŭ Ruşilor şi maĭ cu sémă la Băilescĭ, Cireşŭ, Schela-Cladovi şi Calafatŭ.

§ II.

PUTEREA ARMATĂ SUB REGULAMENTŬ (1830—1844).

În sfêrşitŭ venì şi ḑioa când se rĕsturnă reforma fanariotică şi redobêndirămŭ o parte din vechile nóstre instituţiĭ.

Regulamentul recunnoscù cele treĭ părţĭ alcătuitóre uneĭ bune organisărĭ ostăşescĭ : armata, miliţia şi ridicarea glótelor. Applicarea ânsĕ ce s'a făcutŭ, nu póte adduce isprava dorită.

Oştirea permanentĕ, sub nepotrivitele numirĭ de *Stréjă pământéscă* şi *Miliţiă pământéscă*, s'a alcătuitŭ la 1830, de duoĕ arme : pedestrime şi călărime. Ea se împărţi în treĭ regimente, fiă-care de douĕ battallióne şi douĕ scadróne.

Battallionul se alcătuĭesce de patru companiĭ, compania de duoĕ plotóne, şi plotonul de şése despărţirĭ.

Scadronul se alcătuĭesce şi elŭ de patru plotóne, şi plotonul de şése despărţirĭ.

Battallionul şi scadronul, ca unităţĭ de putere, coprindeaŭ la începutŭ : celŭ d'âmtêĭu 386 ómenĭ şi celŭ d'alŭ duoĭlé, 190 ómenĭ, cu offiçerĭ împreună.

www.dacoromanica.ro

Oştirea se commandă *en chef* de marele Spătarŭ, ajutatŭ de unŭ Statŭ-majorŭ.

Strîngerea ostaşilor se face prin conscripţiă şi intrare de bună voiă. Învoirea de a pune omŭ în locŭ, astă mĕsură demoralisătóre armatelor, este autorisată de legĭuirĭ. Conscrişiĭ, de pe lege, trebuĭe să se tragă cu sorţĭ. Acéstă mântuitóre mĕsură pênĕ acum âncŏ nu s'a îndeplinitŭ.

Nimenĭ nu se póte priimi în slujbă decât în vêrstă de 20 pênĕ la 30 annĭ.

Privilegiile cinurilor de josŭ sunt : ca familliа soldatuluĭ să fie scutită de dajdiă câtă vreme va sluji elŭ; iar slujind treĭ termenĭ, atuncĭ dobêndesce dreptul acesta de scutire pe viéţă.

Îmbrăcămintea soldatuluĭ, după trecerea de slujbă, rĕmâne a luĭ, precum şi callul la călläreţŭ.

Cinurile de susŭ n'aŭ altŭ privilegiŭ de cât, că slujind treĭ annĭ într'unŭ rangŭ, să aĭbă, esşind din slujbă, dreptŭ la unŭ rangŭ maĭ susŭ.

Oştirea a încercatŭ óre-care prefaceri de la alcătuirea eĭ pênĕ acum; scadrónele, care la 1835 se uniseră într'unŭ regimentŭ deosebitŭ, la 1843 se reduseră pe jumĕtate şi se deteră iarăşĭ în administraţia colonelilor de pedestrime. Acum, o încercare de unŭ annŭ de ḑile a fostŭ îndestul spre a arăta că călläriмea nu póte merge bine, decât avênd administrarea eĭ deosebită.

La 1843, spre a se împlini reducţia făcută în călläriме şi în Cordonaşĭ, ĭarăşĭ se mări numĕrul soldaţilor de pedestrime, şi battalionul ajunse să fie de 800 ómenĭ, afóră de offiçerĭ.

La 1844, se maĭ adăogi o a treĭa armă : artilleria, alcătuită pênĕ acum de şése tunurĭ. Acéstă armă n'a prii-

www.dacoromanica.ro

mitŭ âncŏ o organisare hotărîtóre. Asemenĭ se legĭuĭ a se întocmi şi o companiă de Pompierĭ.

Effectivul oştireĭ acum este peste totŭ şi în completŭ de 5608 ómenĭ, din carĭ: 4869 cinurĭ de josŭ în pedestrime şi 574 în călărime; 128 ober-offiçerĭ în pedestrime şi 20 în călărime, şi în ambe armele, 18 stab-offiçerĭ.

De-şi n'arŭ puté cine-va învinovăţi acéstă oştire în privinţa mânuireĭ armelor şi a evoluţiilor, dar este âncŏ priimitóre de multe îmbunătăţirĭ. Aşa, instrucţia offiçerilor, ce e neîngrijită, duhul ostăşescŭ ce'ĭ lipsesce, cerŭ o mare luare aminte a cîrmnireĭ. Intocmirea uneĭ foĭ ostăşescĭ, care să se dée în mâna offiçerilor, ĭar maĭ cu sémă întocmirea uneĭ scolĭ militare speciale, în care să se formeze atât offiçerĭĭ pentru câte trele armele, cât şi unŭ trupŭ de ingineri, sunt neapăratŭ de trebuinţă. Acéstă scólă ar costà puçinŭ în privinţa minunatelor folóse ce ar adduce.

Miliţia. Instituţiile cărora se cuvine numirea de *miliţiă* la noĭ, sunt: *Jandarmiĭ* şi *Cordonaşiĭ* cu *Potecaşiĭ*.

Trupul călăreţŭ de *Jandarmĭ*, cărora s'a datŭ vechĭa numire de *Dorobanţĭ*, s'a întocmitŭ la 1832. Insărcinarea acestuĭ trupŭ este să împliniască slujbe lîngă partea administrativă şi spre a sluji de reservă oştireĭ. asigurând liniştea obştéscă de bântuirile făcĕtorilor de rele.

Dorobanţiĭ se împartŭ în căprăriĭ de çece ómenĭ. Treĭ din aceste căprăriĭ slujescŭ necurmatŭ pe lîngă cîrmuitorĭ şi una pe lîngă sub-cîrmuitoriĭ judeţelor. Numĕrul lor este întreitŭ şi fiă-care se află în slujbă câte çece çile pe lună, afóră de întêmplărĭ extraordinare.

Asupra Dorobanţilor de pe lîngă cîrmuirĭ se orînduĭesce unŭ *Tistiŭ*, care se allege de cîrmuitorul judeţuluĭ

www.dacoromanica.ro

dimpreună cu proprietarii locuitorĭ aĭ aceluĭ județŭ și se întărește de svatul administrativŭ.

Casele Dorobanților se scutescŭ de capitație și de recrutație. Eĭ priimescŭ léfă unŭ leŭ pe ḑi pentru cele ḑece ḑile ce se află în slujbă într'o lună; căprariĭ priimescŭ câte unŭ leŭ și jumĕtate pe ḑi, și Tiștiĭ, o sută leĭ pe lună. Capitația și léfa lor, care la începutŭ se plătĭa din casa reserveĭ vistieriei, de la 1834 se plătescŭ din cutiile satelor. Acéstă mĕsură a fostŭ pricina cea maĭ de căpeteniă din care a sărăcitŭ și s'a înglotitŭ în datoriĭ acele cutiĭ, încât astăḑĭ nu maĭ sunt în stare a întêmpina cheltuĭelile lor cele maĭ neapărate.

Dorobanțiĭ sunt îndatoraț̆ĭ să slujĭască călărĭ, armaț̆ĭ și învestiț̆ĭ într'o uniformă cu cheltuĭala lor.

Numĕrul Dorobanților din tóte județele Principatuluĭ este acum de 4362. Eĭ arŭ puté alcătui oștireĭ o reservă minunată și arŭ fi pututŭ împlini scopul întocmireĭ lor, déca s'ar fi îndeplinitŭ buna dispositĭă a art. 11 și 13 din legĭuirea de la 1831 și aceĭa a art. 4 și 9 din legĭuirea de la 1834, coprinḑĕtóre: că aceștĭ Dorobanț̆ĭ să se allégă maĭ cu preferire dintre soldaț̆ĭ esș̆ĭț̆ din slujbă, să se deprindă ne 'ncetatŭ la arme și să le aĭbă bine îngrijite, pentru ca să li se facă revisiă de duoĕ orĭ pe annŭ de unŭ trămisŭ într'adinsŭ alŭ ministeriuluĭ din lă-întru.

Cordonașĭț̆ și *Potecașĭț̆* s'aŭ întocmitŭ la 1834, spre a strejui, sub priveghĭerea oștireĭ, picheturile și potecile ce se află între puncturile de distanțiĭ strejuite de oștire, care sunt maĭ cu sémă carantinile și cantórele vămiĭ. Toț̆ĭ sătenĭĭ dajnicĭ de la margine, în stare d'a purta arme, de la vêrsta de 20 annĭ pênĕ la 50, sunt datorĭ a se în-

www.dacoromanica.ro

tocmi în *cete* de câte şése ómenĭ, şi fiă-care cétă slujesce pe róndŭ câte o sĕptĕmână.

Strejuirea unuĭ pichetŭ se dă la 120 familliĭ.

Îndatoririle satelor ce sunt însărcinate cu paza unuĭ punctŭ sunt:

1. d'a avé totŭ-d'a-una patru ómenĭ înarmaţĭ spre paza aceluĭ punctŭ şi câte duoĭ vêslaşĭ cu îmbrăcămintea şi hrana de la sine;

2. d'a avé luntrile trebuincĭóse pentru plutirea pe Dunăre, cum şi de a clădi casele trebuincĭóse spre adăpostirea strejuitorilor.

Privilegiile Cordonaşilor ca şi ale Potecaşilor sunt scutirea de recrutaţiă şi de darea Dorobanţilor.

Numĕrul Cordonaşilor şi alŭ Potecaşilor, se urca la 1842, la 39,839 familliĭ; la 1844, s'a făcutŭ o reducţiă de vre o câte-va sate marĭ departe de margine.

Acéstă instituţiă, bună în principiŭ, ânsĕ rĕŭ applicată, a avutŭ unŭ effectŭ cu totul dimpotrivă de ceĭa ce se aştepta. Să lasŭ că sătenĭĭ nu s'aŭ deprinsŭ la mânuirea armelor şi la slujba ostăşéscă, ca să pótă astfel a nu maĭ avé trebuinţă să aĭbă necurmatŭ ostaşĭ pe lîngă dînşiĭ şi prin urmare să uşureze sarcina oştireĭ; dar sub administraţia trecută, aŭ ajunsŭ într'o stare aşa de ticălósă, încât dreptatea cere a nu se maĭ întârdia ridicarea acesteĭ grele sarcine d'asupră-le. O organisare maĭ bună, ĭar maĭ cu sémă întocmirea unuĭ trupŭ de offiçerĭ grăniceriĭ, ar fi pututŭ de maĭ nainte scăpa şi păstra acéstă instituţiă, care ar fi măritŭ atât de multŭ mijlócele nóstre ostăşescĭ. Acestŭ adevĕrŭ simţitŭ de toţĭ, silise pe cârmuirea trecută a făgădui că 'lŭ va înfiinţa; dar în deşertŭ aşteptarămŭ atâta vreme, cĕcĭ este în sórta tutulor cârmuirelor viţióse

www.dacoromanica.ro

de a făgădui multe şi de a face puçine, de a stengheri orĭ ce propăşire, de a apăsa şi de-a împila poporul în locŭ de a'lŭ realţa, realţându-se şi ea împreună cu dînsul.

Insfîrşitŭ principiul *ridicărit glótelor* se recunnoscu în dispositiile proiectuluĭ noŭ din annul 1832, care çice că, la întêmplare de ivire de tîlharĭ, sătenĭĭ să se ridice cu toţiĭ ca să'ĭ gonĭască, pênĕ'ĭ vor prinde séŭ ĭĭ vor uccide. Nedeprinderea locuitorilor cu armele face acéstă măsură şi maĭ illusoriă, şi de multe orĭ unŭ judeţŭ întregŭ în picĭóre nu póte face nimicŭ la cincĭ, şése tîlharĭ bine înarmaţĭ.

§ III.

ÎNCHIĂIERE

Amŭ vĕçutŭ organisarea ostăşéscă cea vechiă; amŭ vĕçutŭ şi pe cea nouă. Este învederatŭ că acésta nu póte împlini ţĕlul eĭ, ce este de a ne da o bună apărare naţionalĕ; că oştirea, care nicĭ odată nu e completă,[1] răspândită în tótă ţérra, n'ar puté întêmpina o isbire iute şi fŏră de veste; că Dorobanţiĭ, astfel cum sunt, nu potŭ sluji de reservă naţionalĕ; că ţinerea unuĭ aşa mare numĕrŭ de Dorobanţĭ este âncŏ pré împovărătóre locuitorilor; că instituţia Cordonaşilor şi Potecaşilor e perdută şi nu se maĭ póte îndrepta şi adduce vre unŭ folosŭ.

Trebuĭe óre să perdemŭ din vedere că starea Orientu-

[1] Oştirea şi acum are lipsă de 636 ómenĭ pênĕ la completŭ; la acestŭ numĕrŭ să se maĭ adaoge ceĭ bolnavĭ, alŭ căror numĕrŭ e destul de însemnatŭ, ceĭ sloboçiţĭ cu voiă şi se vor găsi fórte puçinĭ sub stéguri.

www.dacoromanica.ro

luĭ se face din ḑi în ḑi maĭ nesigură şi maĭ neodihnitóre, şi că o slabă barrieră ne desparte de dînsul ? In starea acésta slabă în care ne aflămŭ, nu suntemŭ óre în primejdiă ca vre o câte-va sute de Pasvanţĭ să ne facă ĭarăşĭ a apuca drumul pribegieĭ ? O asemené stare este óre de doritŭ ? Şi cât n'amŭ fi de vinovaţĭ, de nu amŭ prevedé-o din vreme spre a o lĕcui ?

Este dar de neapărată trebuinţă a purcede cât maĭ în grabă spre o reformare a organisaţieĭ nóstre ostăşescĭ, o reformare care să ne chezăşuĭască maĭ bune temeĭurĭ de apărare. Spre acésta, nu e trebuinţă a face înnuoire deosebită în legĭuirea ce avemŭ. Principiile fundamentale sunt recunnoscute de Regulamentŭ; n'avemŭ decât să le dămŭ o bună applicaţiă.

Mărirea oştireĭ nu numaĭ că nu ne ar puté folosi nimicŭ, ci âncŏ ar fi o nenorocire pentru statŭ. Oştirile permanente aŭ înduoitul defectŭ de a fi pré costisitóre şi de a răpi fŏră folosŭ atâté braçe agriculturеĭ şi industrieĭ. Pe lângă acestea, mijlócele nóstre nu ne arŭ ĭerta a ţine în picĭóre o oştire atât de numerósă pe cât amŭ avé trebuinţă. Tótă speranţa nóstră este dar în organisarea reservelor naţionale.

Puterea statuluĭ nu stă în armata activă, ci în rerervele naţionale; acestŭ adevĕrŭ acum este în de obşte simţitŭ şi tóte puterile Europeĭ 'şĭ aŭ organisatŭ reservele lor : França, *Guardiele naţionale;* Austria, Prusia şi tótă Germania, *Landwehrul;* Suedia, *Landwern ul* şi armata *Indelta;* Rusia, *Coloniile militare.*

Din tóte sistemele militare ce există în ḑioa de astăḑĭ în Europa, cea maĭ bună şi maĭ raţionalĕ e a Prusieĭ.

Puterea armată în Prusia se împarte :

www.dacoromanica.ro

1⁰ în *Armata* de linie,

2⁰ în *Landwehrul* de întêiul banŭ,

3⁰ în *Landwehrul* de alŭ duoĭlé banŭ,

4⁰ în *Landsturm* séŭ ridicarea glótelor.

In Prusia este lege generalĕ că totŭ prusianul fŏră excepţiă trebuĭe să slujĭască, séŭ în *Armată* séŭ în *Landwehr*. Nimenĭ nu póte dobêndi vre o slujbă de nu'şĭ va fi plătitŭ maĭ întêĭu acéstă datoriă.

Armata de linie se alcătuĭesce: 1⁰. din recrutaţia făcută în fiă-carę annŭ dintre tinerii de la 20 la 25 annĭ; 2⁰. din voluntarĭ, ce se priimescŭ de 17 annĭ; 3⁰. de alţĭ voluntarĭ cari slujescŭ numaĭ unŭ annŭ, când cerŭ voiă a se arma şi a se echipa cu cheltuĭala lor. Acéstă clasĕ coprinde maĭ în deosebĭ pe tinerii de familliă cari aŭ stare şi cărora se dă astfelŭ înlesnire de a se plăti de îndatorirea de a sluji, pusă asupra tutulor cetăţenilor. Asemenĕ facŭ şi tinerii cari se hotărĕscŭ pentru altă carrieră. Peste treĭ annĭ, aceştia trecŭ în Landwehr ca offiţerĭ.

Termenul slujbeĭ este de treĭ annĭ. Ómenii din armata de linie, dupĕ ce aŭ slujitŭ treĭ annĭ, se maĭ ţinŭ de armată duoĭ annĭ şi se numĕră în reserva de răsboĭu (*Kriegsreserve*). In vreme de răsboĭu eĭ sunt hotărîţĭ să între îndată în corpurile lor spre a le completa. Dupĕ trecerea acestor duoĭ annĭ, eĭ intră în Landwehrul de 1ĭul banŭ, unde se ţinŭ pênĕ vor veni în vêrstă de 32 de annĭ.

Basa institutiilor militare ale Prusieĭ este Landwehrul.

Landwehrul de 1ĭul banŭ este hotărîtŭ în vreme de răsboĭu a ajuta armata activă, séŭ în ţérră séŭ afóră; în vreme de pace fiă-care şéde la casa sa, afóră de vremea consânţită exerciţiilor.

Landwehrul de 1ĭul banŭ se alcătuĭesce de toţĭ tinerii,

www.dacoromanica.ro

de la 20 pênĕ la 25 annĭ, cari nu slujescŭ în armată, şi de tótă populaţia de la 25 pênĕ la 32 annĭ.

Omenii din Landwehrul de I^ul^ banŭ se adună de duoĕ orĭ pe annŭ pentru exerciţiĭ, primăvéra şi tómna; cele dântêĭu ţinŭ opt ţile; cele d'alŭ duoĭlé, treĭ săptĕmânĭ.

Landwehrul de alŭ duoĭlé banŭ se alcătuĭesce de toţĭ ómenii essiţĭ din armata activă séŭ din Landwehrul de I^ul^ banŭ, coprinţênd tótă populaţia de la 32 pênĕ la 39 annĭ. Elŭ este menitŭ în vreme de răsboĭu a occupa cetăţile séŭ, depe împrejurărĭ, a întări armata. Fiind-că ómeniĭ cari o alcătuĭescŭ aŭ slujitŭ în armată séŭ în Landwehrul de I^ul^ banŭ, elŭ nu se exercită decât în cete micĭ pe la casele sale şi pré rarŭ se adună.

Landsturmul există numaĭ cu numele, şi e chiămatŭ numaĭ la întêmplare de năvălire extraordinarĕ. Elŭ se alcătuĭesce de toţĭ ómeniĭ cari nu sunt coprinşĭ în armată şi Landwehre, pênĕ în vêrsta de 50 annĭ, şi de tinerii de 17 annĭ în stare să pórte arme. In vreme de pace, Landsturmul póte a se întrebuinţa în óre-care împrejurărĭ, pentru păstrarea liniştieĭ din lă-întru; elŭ se formézĕ atuncĭ în companiĭ orăşenescĭ, în oraşe, şi companiĭ ţĕrrănescĭ în ţérră.

Unitatea de putere a Landwehruluĭ este battallionul. Ocolurile (Kreise) sunt astfel împărţite ca să dée unŭ battallionŭ şi unŭ scadronŭ, ĭar sub-ocolurile o companiă. În vreme de pace statul plătesce léfă, în regimentele de Landwehr, numaĭ la statul-majorŭ alŭ fiă-căruĭ battallionŭ de I^ul^ banŭ, şi la fiă-care companiă de la I^ul^ banŭ, unŭ feldwebel, unŭ magazinerŭ şi duoĭ sub-officerĭ. În fiă-care scadronŭ de I^ul^ banŭ, unŭ officerŭ, unŭ

www.dacoromanica.ro

wachtmaister şi treĭ sub-offiçerĭ. Ceĭ din alŭ 2-lé banŭ nu primescŭ nicĭ o léfă.

Ómeniĭ din Landwehre nu păstréză uniforma la eĭ. Haĭnele, armele şi cele-l-alte se depunŭ la locul de căpitănia a fiă-căruĭ ocolŭ, totŭ battallionul avênd o magaziă deosebită.[1]

Îndrăznescŭ a spune aice idea fundamentale a uneĭ organisărĭ ostăsescĭ, ce ni s'ar cuveni maĭ bine noĕ, cari avemŭ numaĭ o ţintă defensivă. O suppuĭu meditaţiilor ómenilor cunnoscĕtorĭ, spre a o desvolta şi a o desăvêrşi.

Ea ar fi:

A declară că totŭ Românul fără excepţiă se nasce cu datoria d'a fi soldatŭ alŭ patrieĭ, de la 20 pênĕ la 60 de annĭ.

Acéstă glótă a populaţieĭ s'ar împărţi în treĭ categoriĭ.

Cea d'ântêĭu s'ar alcătui de ómeniĭ de la 20 pênĕ la 30 de annĭ. În timpul de pace ar face în oraşe slujba de guardiă naţională, adică ar împărţi cu oştirea strejile deosebitelor posturĭ. Ceĭ de pe margiuĭ arŭ împărţi asemenĭ cu oştirea strejuirea hotarelor. La trebuinţă extraordinarĕ, ea ar puté fi purtată în totŭ întinsul ţĕrriĭ, la tóte puncturile ameninţate.

A duoa categoriă s'ar alcătui de ómneiĭ de la 30 pênĕ la 45 de annĭ. Aceştia vor fi întocmaĭ ca Landwehrul de alŭ 2-lé banŭ în Prusia; se vor aduna maĭ rarŭ şi nu vor puté fi purtaţĭ la trebuinţă decât în ocolul judeţuluĭ lor.

A treĭa categoriă ar coprinde pe ceĭ bĕtrânĭ de la 45

[1] Veḑĭ pentru maĭ multă deslușire scrierea generaluluĭ *Caraman*: Essai sur l'organisation militaire de la Prusse. Paris, 1831.

www.dacoromanica.ro

pênĕ la 60 de anĭ, Eĭ nu vor puté a se mişca din satul lor în lipsa celor-l-alţĭ şi vor îngriji pentru poliţia satuluĭ şi împlinirea poruncilor stĕpânireĭ. Aceste glóte s'ar împărţi în legiunĭ şi cohorte.

În toţĭ annii s'arŭ face în fiă-care judeţŭ exerciţiĭ ; primăvéra o sĕptĕmână şi tómna duoĕ. Oştirea va da, în ocolul ce occupă, offiçerĭ şi sub-offiçerĭ învĕţătorĭ; aceştia, unindu-se cu sub-offiçeriĭ şi soldaţiĭ eşşiţĭ din slujbă, din cari se află în tóte satele, arŭ face ca învĕţătura să fie cu înlesnire şi grabnică. În timpul acelor adunărĭ, fiă-care va priimi îndestularea şi léfa graduluĭ sĕŭ, de pre tariful oştireĭ. Spre a se acoperi acele cheltuĭelĭ, Spătarul ar slobodi (ar congedià) în toţĭ annii cu voiă pe la casele lor, unŭ numĕrŭ hotărîtu de sub-offiçerĭ şi soldaţĭ, pe câte patru séŭ şése lunĭ.

Uniforma n'ar fi neapărată.

Folosurile ce amŭ dobêndi, adoptând o asemené organisare, arŭ fi nepreţuite :

1° Viéţa, averea şi liniştea cetăţenilor şi a statuluĭ arŭ fi ocrotite de bântuirile uneltitorilor de rĕŭ şi a năvălirilor de care amŭ puté fi amenințaţĭ.

2° Numĕrul oştireĭ ar puté a se micşora multŭ şi amŭ avé atât o economiă mare de banĭ, cât şi s'arŭ întórce agriculturеĭ atâté braçe ce'ĭ sunt răpite.

3° Numĕrul Dorobanţilor s'ar puté âncŏ împuçinà, oprindu-se numaĭ o a treĭa parte pentru slujba administrativă.

4° Poporul din tóte clasele ar căştiga multŭ moralicesce, cŏcĭ introducênd plăcerea armelor, maĭ cu sémă între tineriĭ oraşelor şi obicĭnuindu'ĭ la o viéţă militarĕ şi activă, vomŭ goni luxul şi desfrênările ce degenerézà caracterele, înmóĭe curagĭele şi pregătescŭ robirea popórelor.

www.dacoromanica.ro

5° Agricultura nóstră ar câștiga âncŏ, cŏcĭ experiența de tóte ḑilele și istoria ne arată pe națiile militare a fi cele maĭ muncitóre.

Însfĕrșitŭ să nu uĭtămŭ și vĕḑul politicŭ, că o națiă răsboĭnică și unită, orĭ cât de mică ar fi, n'a fostŭ nicĭ o-dată biruită și nicĭ că va fi ; și maĭ cu sémă să luămŭ a-minte acea maximă a politicelĭ răsboĭuluĭ că «unŭ statŭ, «chĭar de a duoa mână, póte ajunge arbitriul cumpeneĭ «politice, când va scĭ a arunca, *la vreme*, o greutate în-«tr'acea cumpĕnă.»

www.dacoromanica.ro

IIlé MEMORIU

PUTEREA ARMATĂ ŞI ARTA MILITARĚ LA MOLDOVENĬ

ÎN TIMPURILE MĂRIREĬ LOR [1]

„O Moldovo, săracă Moldovo! De arŭ fi domniĭ tĕĭ, cari domnescŭ întru tine toţĭ înţelepţĭ, âncŏ nu aĭ peri aşa lesne. Ce domniile nesciutóre rônduluĭ tĕŭ şi lacome sunt pricina peireĭ tale, că nu caută să 'ţĭ agonisĭască sie nume bunŭ ceva la ţerră, ce caută desfrênaţĭ numaĭ avuţiĭ să strîngă. Care apoĭ totnşĭ se răsipesce; şi âncŏ şi cu *primejdia* *esselor* lor. Că blestemul săracilŭ or,cum se ţice, nu cade pre copacĭ, măcar cât de târdiŭ."

Logofĕtul Mironŭ Costinŭ.

PARTEA I

PUTEREA ARMATĂ.

Puterea armată a Moldoveĭ pe când era liberă, depe mărturisirea chronicarilor, era de şépte-ţecĭ miĭ, şi de multe orĭ, pênĕ la o sută miĭ ómenĭ. «Nicĭ nu va fi ne-

[1] Tipăritŭ maĭ întĕiu în *Magasinul istoricŭ pentru Dacia* t. II, 1846. Bucureseĭ, pag. 36 şi următóre.

www.dacoromanica.ro

«credută mărturisirea acésta, ḑice prinçul D. Cantemirŭ, «de vomŭ socoti cu ce megiaşĭ puternicĭ a avutŭ Moldova «răsboĭu p'acele vremĭ, adecă cu Turcii, Leşii, Cazacii, «Ungurii şi Munteniĭ : şi cum că ea nu numaĭ îşĭ apără «libertatea sa de cŏtre năvălirile lor pênĕ în vremea luĭ «Bogdanŭ IV, ci âncŏ şi hotarele eĭ şi le a lărgitŭ maĭ «multŭ».[1]

Puterea armată a Moldoveĭ, ca şi a ţĕrriĭ Românescĭ, se osebĭa în *Ostaşĭ cu léfă* (armată) şi *Ostaşĭ de scutélă* (miliţiă).[2] Iar la trebuinţă se făcea *Ridicarea glótelor*, de pre cum istoria ne o arată în multe casurĭ.

Organisaţia armateĭ moldovene se urcă la ceĭ d'âintêĭ annĭ aĭ întemeĭereĭ principatuluĭ. Noĭ o vedemŭ la 1359 sub Petre I V.V. cu puçinĭ annĭ în urma descălliçării ţĕrriĭ, a triumfa asupra Polonilor ; dupĕ aceĭa, pe la 1400, vedemŭ pe Iuga V.V. a întemeĭa cetele de Călăraşi, dăruindu-le moşiĭ,[3] întocmaĭ de pe temeĭul cu care vedemŭ multŭ maĭ în urmă în Suedia întocmindu-se armata sa *Indelta*. Următorul domnŭ Alexandru V.V. celŭ bunŭ maĭ completă organisarea eĭ, orânduind şi Hatmanŭ maĭ mare peste

[1] *Cantemirŭ.* Descrierea Moldoveĭ. p. II cap. 7.

[2] «Şi aceştia se osibescŭ între sine în ostaşĭ cu léfă şi ostaşĭ de «scutélă, cari slujescŭ cu cheltuĭala lor, numaĭ să fie scutiţĭ de «birŭ.» *Cantemirŭ*, p. II, cap. 7.

[3] «Joga bâtit des villes et des villages et commença de mon«ţer une cavalerie réglée.» *Peyssonel.* Observations historiques et géographiques sur les peuples barbares qui ont habité les bords du Danube. Paris, 1765 p. 229.—«Şi aŭ începutŭ Ioga Vodă a dă«rui ocine prin ţĕrră a voĭnicĭ şi bunĭ ostaşĭ.» *Mironŭ Costinŭ.* ms.—«În starea a treĭa a boĭerilor sunt Călăraşiĭ, cari, pentru mo«şiile ce le sunt lor dăruite de domnŭ, totŭ de una mergŭ la răs«boĭu cu cheltuĭala lor.» *Cantemirŭ*, p. II, cap. 15.

www.dacoromanica.ro

tóte oştile ţĕrriĭ.[1] In sfêrşitŭ Stefanŭ celŭ mare la 1556, o maĭ desăvêrşi. [2] Atuncĭ ea a ajunsŭ, de pre cum ḑice Cantemirŭ, la vêrful celŭ maĭ înaltŭ.

Armata Moldoveĭ, în ḑilele mărireĭ sale, se urca la patru-ḑecĭ miĭ Moldovenĭ şi patru-spre-ḑece miĭ străinĭ: Nemţĭ, Cazacĭ, Sêrbĭ, Bulgarĭ, Albanesĭ şi Grecĭ.[3]

Plecând de la temeĭul cum că armata Moldoveĭ, ca şi a ţĕrriĭ Românescĭ, de pre arătarea chronicelor, se împărţia în cete de 1000 ostaşĭ, sub unŭ Căpitanŭ, afóră de Căpitaniĭ ceĭ maĭ marĭ, cari commandaŭ maĭ multe cete; că *Vătaviĭ* eraŭ capete de 500 ostaşĭ; că *Hotnogiĭ*, *Sutaşiĭ* şi *Buluebaşiĭ*, cum s'aŭ numitŭ maĭ târḑiŭ, commandaŭ o sută,[4] iar *Chihaiĭ* séŭ *Ciauşiĭ* eraŭ peste ḑece ostaşĭ; vomŭ puté, din notiţieie ce ne a păstratŭ Cantemirŭ, să lămurimŭ armata Moldoveĭ. Ea se compunea din :

1° *Darabaniĭ*, pedestrime împărţiţĭ în opt căpităniĭ sub opt *Căpitanĭ*, peste cari era *Căpitanul celŭ mare alŭ Darabanilor*. Maĭ târḑiŭ acesta s'a datŭ sub ascultarea Agăi.[5]

2° *Călăraşiĭ de ţĕrră*, 11,000, sub 11 *Căpitanĭ*. Aceştia sta sub ascultarea *Hatmanului*.

3° *Panţirĭĭ*, iarăşĭ unŭ corpŭ de călărime fórte însemnatŭ.[6]

[1] «Hatmanŭ peste toţĭ slujitoriĭ câţĭ sunt la Curte lângă domnŭ «şi pre la marginĭ, şi Pîrcălabŭ de Sucéva». *Mironŭ Costinŭ.*

[2] *Vornicul Urechiă*, m.s.

[3] *Cantemirŭ*, p. II cap. 7.

[4] *Urechiă.* — *Mironŭ.* — *Cantemirŭ*, p. II, cap. 7, 8.—Cartea domnéscă a luĭ *Michaĭu V.V. Racoviţă* în *Archiva românéscă* f. 1, p. 74.

[5] *Cantemirŭ*, p. II, cap. 7·

[6] Idem. — *Mironŭ* şi *Neculaĭ Costiniĭ*, m.s.

www.dacoromanica.ro

4⁰ Duoĕ vătăşiĭ : *a Călăraşilor de Galaţĭ* şi a *Călăraşilor de Ţarigradŭ.*

5⁰ Duoĕ vătăşiĭ : *Âmblătorĭĭ de Hotinŭ* şi *Âmblătorĭĭ de Soroca.*

6⁰ Vătăşia de *Fustaşĭ.*[1]

7⁰ *Curteniĭ*, séŭ ceĭ ce n'ajunseseră âncŏ în trépta boĭeréscă şi slujĭaŭ la curtea domnéscă. Eĭ eraŭ toţĭ némŭ de boĭerŭ şi mergeaŭ la răsboĭu sub marele *Logofĕtŭ.* Eĭ se împărţĭaŭ în :

a. Vătăşia *Copiilor de casă;*

b. Vătăşia *Aprodilor de Divanŭ,*

c. Vătăşia de *Paicĕ,*

d. Vătăşia de *Postelniccĕ,* marĭ şi micĭ,

e. Vătăşia de *Păhărniccĕ,*

f. Stolniceiĭ,

g. Armăşeiĭ, sub marele *Armaşŭ,*

h. Uşérĭĭ, sub *Uşérul* séŭ *Portarul* celŭ mare.[2]

Toţĭ aceştĭ Curteniĭ eraŭ maĭ multŭ o jandarmeriă. Vătăşiile lor eraŭ maĭ micĭ decât ale celor-l-alte cete. De asemené Curteniĭ se aflaŭ şi prin ţinuturĭ.[3]

8⁰ *Puşcaşiĭ* séŭ *Tunarĭĭ*, sub *Căpitanul celŭ mare alŭ Darabanilor.*[4]

Acestea eraŭ cetele pământene; iar cele străine eraŭ :

1⁰ *Seimeniĭ Hatmanescĭ*, împărţiţĭ în 10 *buluchăşiĭ*, | este care era *Baş-Buluchbaşa de Seimenĭ.* Acésta era pedestrimea străină, şi se compunea de Sêrbĭ, Bulgarĭ, Arnăuţĭ şi Grecĭ;[5]

[1] *Cantemirŭ*, p. II, cap. 7.

[2] Idem. cap. 6, 7 şi 15.

[3] *Mironŭ Costinŭ.* m.s.

[4] *Cantemirŭ*, p. II. cap. 8

[5] Idem. — *Mironŭ* şi *Neculaĭ Costinŭ.* — *Axentie Uricariul*, m.s.

www.dacoromanica.ro

2º Patru căpitănii de Unguri séŭ Nemți, de câte 1000 ómeni fiă-care,

3º Patru căpitănii de Cazaci asemené,

4º Căpitănile Tătarilor *Lipcani*,

5º Duoĕ căpitănii de *Veslii*, ce eraŭ Turci séŭ Tătari, sub *Vesli-Agasi*.[1]

Aceste duoĕ cete se formară maĭ târdiŭ.

Intocmirea oștireĭ străine fu fatalĕ Moldovenilor. Rezimați pe dînsa, domniĭ ceĭ rĕĭ, de cari Moldova a avutŭ cu prisosŭ, tirannisaŭ pe bieții pămêntenĭ. De aceĭa o ură vecinică a domnitŭ neîncetatŭ între ambele oștirĭ. La 1564, oștirea străină se măcellări maĭ tótă de Hatmanul Tomșa și Ilie Toroman, când aceștia se revoltară asupra luĭ Despotŭ V.V. La 1592, Aronŭ V.V. celŭ cumplitŭ o restatornici. De atuncĭ lupta între ambele oștirĭ s'a renouitŭ în maĭ multe rônduri și a addusŭ marĭ nenorociri țĕrriĭ.

Miliția țĕrriĭ se compunea:

1º De 19 *Căpitănii de miĭ*, câte una în cele 19 ținuturĭ ale Moldavieĭ. Fiă-care căpitănia se împărția în 10 róte de 100 ómenĭ, sub unŭ *Sutașŭ*. Aceștia, la începutŭ, sta sub ascultarea *Vorniculuĭ de Țĕrra de josŭ* și *Vorniculuĭ de Țĕrra de susŭ*; ĭar maĭ târdiŭ se deteră sub Hatmanŭ. Dintr'acești Căpitanĭ, aceĭa cari se aflaŭ pe lîngă hotare, strejuiaŭ drumurile, potecile munților și trecerea apelor; ĭar ceĭ din mijlocul țĕrriĭ, unde nu era temere de vrăjmașĭ, strejuiaŭ la curtea Hatmanuluĭ și se trămitteaŭ de dînsul în slujbele țĕrriĭ,[2] fiind-că uniĭ dintr'înșiĭ purtaŭ numirea de *Hînsarĭ*;[3] prinçul Cantemirŭ

[1] *Cantemirŭ*, p. II. cap. 7.

[2] Idem.—*N. Costinŭ*, m.s.

[3] Ibidem.—Idem.—*M. Costinŭ*.

www.dacoromanica.ro

închiăie fără nici unŭ altŭ temeiu, că eĭ trebuĭe să fi fostŭ odată Husarĭ.[1]

2° *Seimenĭ* séŭ *Sebganĭ Agescĭ*, de cari eraŭ în fiăcare târgŭ câte patru séŭ cinci, iar în Iasĭ ḑece, sub Aga. [2]

3° Călărimea din ţinuturile *Lăpuşneĭ*, *Orheĭuluĭ şi alŭ Sorocĭ*, cari eraŭ sub commanda *Sërdarului*. Era unŭ corpŭ fórte însemnatŭ şi apăra ţérra între Prutŭ, Nistru şi Bassarabia, de năvălirile Tătarilor de Crîmŭ şi de Bugĭacŭ. [3]

4° *Céta Vënătorilor*, care locuĭa cu Vătaful eĭ, unŭ satŭ la munte, în ţinutul Petreĭ. Eĭ aveaŭ de datoriă, la vreme de răsboĭu, să fie totŭ pe lângă domnŭ în tabere, ĭar în vreme de pace, se întrebuinţa la vênatul dobitócelor sĕlbatice pentru masa domnuluĭ. Pentru aceĭa, eĭ eraŭ scutiţĭ de birŭ; iar pentru cheltuĭala încărcătureĭ puşcelor, aveaŭ léfă deosebită.[4]

5° *Pedestrimea Câmpulungenilor* şi *Hânganilor*, armaţĭ cu sĕnéţe (puşcĭ) şi cu topóre lungĭ în códă.[5]

6° *Codreniĭ Tighecĭuluĭ*, în numĕrŭ de 12,000 şi toţĭ călărĭ. Eĭ locuĭaŭ unŭ codru dincolo de Prutŭ, despre hotarul Tătarilor din Bugĭacŭ, care coprindea în lă-întrul sĕŭ maĭ 30,000 mile italiene. Eĭ eraŭ, de pe cum ḑice Cantemirŭ, «peptul Moldoveĭ celŭ maĭ tare între Prutŭ «şi Basarabia». Aceştia întreceaŭ cu vitejia lor pe toţĭ ceĭ-l-alţĭ Moldovenĭ, încât se obicĭnuise a se ḑice despre

[1] *Cantemirŭ*, p. II cap. 7.

[2] Idem. cap. 6 şi 7.—*Axentie Uricariul.*

[3] *Cantemirŭ*, p. II, cap 6.—*Chronicarŭ anonimŭ*, m. s.—*Carra* Histoire de la Moldavie et de la Valachie, p. 5—6, Neuchatel 1781.

[4] *Cantemirŭ*, p. II, cap. 7.

[5] *Cronicarŭ anonimŭ*. m. s.

www.dacoromanica.ro

dînşiĭ acéstă vorbă : «cincĭ Tătarĭ de Crîmŭ plătescŭ maĭ «multŭ decât ḑece de Bugĭacŭ şi cincĭ Moldovenĭ bi«ruĭescŭ pre ḑece Tătarĭ de Crîmŭ; iar cincĭ Codrenĭ séŭ «Tighecenĭ battŭ pre ḑece Moldovenĭ.»

Tighecĭul, *Câmpulungul* şi *Vrancea* eraŭ treĭ republicĭ care formaŭ staturĭ deosebite în statul Moldoveĭ. Locuitoriĭ acestor locurĭ se cîrmuĭaŭ de pre legile lor, nu priimĭaŭ nicĭ unŭ slujbaşŭ alŭ domnuluĭ şi nu eraŭ îndatoraţĭ către dînsul decât la unŭ tributŭ uşorŭ pe annŭ, a căruĭ cuantitate se hotăra la intrarea luĭ în scaunŭ. Cele duoĕ d'întâĭ da şi ajutorŭ de óste la trebuinţă. De multe orĭ eĭ, ḑice Cantemirŭ maĭ cu sémă despre Câmpulungenĭ, prin îndemnările unor capete revoluţionare, se trăgeaŭ de sub stĕpânirea domnilor, şi se da sub protecţia Polonilor; care împrejurare a făcutŭ pe unĭĭ din istoricĭĭ aceleĭ naţiĭ să créḑă că Moldova le a fostŭ tributară.[1] Este cunnoscutŭ că frumósele instituţiĭ republicane sunt fórte vechĭ în Moldova, că în vécul alŭ XIII^lé înfloríа într'acéstă ţérră *republica Bêrladului*, faĭmósă prin pirateria de uscatŭ şi care se întinsese cu stĕpânirea pênĕ la gura Nipruluĭ; că curênd dupĕ aceĭa, Genovesiĭ şi Raguzaniĭ întemeĭară maĭ multe republicĭ într'acestŭ pământŭ, ast-felŭ stătură : Galaţiĭ, Chilia, Cetatea-Albă, Hotinul şi Tighina.

Într'acestŭ chipŭ, ce amŭ arătatŭ, a fostŭ organisată puterea armată a Moldoveĭ. La o trebuinţă ânsĕ mare, séŭ când patria era în primejdiă, se ridicaŭ *Maziliĭ* şi *Breslaşiĭ*, ţĕrraniĭ, maĭ cu sémă *Joseniĭ* séŭ ceĭ din ţérra de josŭ, şi *Boiariĭ* cu ómeniĭ séŭ slugile lor, ca să apere

[1] *Cantemirŭ*, p. I. cap. 6. — p. II. cap. 16.

www.dacoromanica.ro

patria amerinţată. Aceştia se numĭaŭ atuncĭ *Óste de strînsură* séŭ *Óste în dobêndă*, spre a se deosebi de *Óstea în léfă* séŭ *Lefegiĭ*.[1]

Pentru plata lefilor ostaşilor, afóră de ale Darabanilor, pentru care pênĕ la 1622, în a duoa domniă a luĭ Stefanŭ Tomşa V.V., se opria din tributul ce se dà la Pórtă, 5000 ughĭ;[2] se aşedase o dajdiă, sub numire de *fumăritŭ*, ca tótă casa de ţĕrranŭ să plătĭască în vreme de pace pe annŭ 80 aspri, ĭar în vreme de răsboĭu 120 aspri, şi la o nevoiă maĭ mare, unŭ galbenŭ séu 200 aspri. D'aci se vede, observă Cantemirŭ, ce populată era o dată Moldova, de vreme ce acéstă dajdiă ţinea cu îndestulare cheltuĭala la o oştire de 54,000 ómenĭ.[3]

În vreme de pace armata era aşedată, parte în capitală, parte în judeţe. *Darabaniĭ* strejuiaŭ la curtea domnéscă. Căpitanul celŭ mare cerceta strejile ḑioa şi nóptea, le rônduĭa şi le schimba. În lipsa Agăĭ din oraşŭ, elŭ îĭ îndeplinĭa locul.[4] *Seimeniĭ* asemené strejuiaŭ în curtea domnéscă, schimbându-se între sine pe rôndŭ. Casarma lor era lângă zidul curţiĭ şi se numĭa *Odăile seimenescĭ*.[5]

Călăraşiĭ de Ţarigradŭ trebuĭa să scie turcesce ca şi ceĭ de *Galaţĭ* şi se trămitteaŭ cu depeşe.

Âmblătoriĭ de Hotinŭ şi *Âmblătoriĭ de Soroca* trebuĭa să înţellégă limba polonă şi muscăléscă, şi când cerea trebuinţă, se trămitteaŭ în Polonia şi Moscovia.

[1] *Vor. Urechiă.* —*Mironŭ Costinŭ.* — Chronic. anonimŭ m.s. —*Cantemirŭ.* p. II. cap. 17.

[2] *Mironŭ Costinŭ.*

[3] *Cantemirŭ.* p. II. cap. 13.

[4] Idem. p. II. cap. 6.

[5] Idem. p. II. cap. 7. — *Neculaĭ Costinŭ.* m.s.

www.dacoromanica.ro

Fustaşiĭ strejuĭaŭ la perdelele dómneĭ şi la guardia curţiĭ. în care se închideaŭ slugile curţeĭ pentru greşéle maĭ micĭ. În paradele domnescĭ, eĭ mergeaŭ pe lângă domnŭ de ambe părţile cu *fuşti* lungĭ în mânĭ. Asemené făceaŭ şi la răsboĭu.[1]

Toţĭ *Curteniĭ*, cum amŭ maĭ ḑisŭ, eraŭ ca unŭ felŭ de jandarmeriă şi aveaŭ deosebite funcţiĭ în curtea domnés ĭ, aşa : *Aproḑiĭ de divanŭ* ca şi *Copiiĭ din casă* alcătuĭaŭ guardia domnuluĭ. Eĭ eraŭ înveşmêntaţi, pe vremea luĭ Stefanŭ celŭ mare, cu *şabanale* şi cu *cabaniţe*;[2] ĭar în vremea Raduluĭ Mihnea Voivodŭ, (1623—1627) eĭ purtaŭ *urşinice, cabaniţă cu jderŭ şi cu hulpĭ*. În vremea de pace, *Aproḑiĭ* slujĭaŭ la Divanul domnescŭ, împlineaŭ datoriile dupĕ hotărîrĭ judecătorescĭ, şi purtaŭ poruncile domnuluĭ pe la boĭerĭ. Boĭerul care priimĭa printr'înşiĭ asemené poruncă, trebuĭa să stée în picĭóre pênĕ 'ĭ o citĭa Aprodul.[3] În vremea de răsboĭu eĭ se afla totŭ pe lângă domnŭ. *Copiiĭ din casă* păzĭaŭ la *cămara cea cu arme* séŭ arsenalŭ, la cabinetul celŭ mare alŭ domnuluĭ, sub îngrijirea *Cămăraşuluĭ*, şi sta împrejurul domnuluĭ când şedea la divanŭ. Eĭ se trămitteaŭ asemené de domnŭ în ţinuturĭ de chiămaŭ boĭerĭĭ, şi vătaful lor luà câte unŭ leŭ din şése leĭ ce le da, de pe obiceĭu, fiă-care boĭerŭ chiămatŭ. *Postelniceiĭ* ceĭ marĭ şi ceĭ micĭ slujĭaŭ asemené în curtea domnéscă. *Paharniceiĭ* şi *Stolniceiĭ* slujĭaŭ la mesele domnescĭ. *Armăşeiĭ* strejuĭaŭ pe ceĭ închişĭ. *Uşériĭ* duceaŭ la gazdă şi slujĭaŭ pe solĭ. *Paiciĭ*

[1] *Cantemirŭ*, p II cap. 6.
[2] *Vornicul Ioanŭ Neculcea*, m.s.
[3] *Mironŭ Costinŭ*, m.s.

www.dacoromanica.ro

slujĭaŭ lûngă domnŭ şi eraŭ încinşĭ cu brêne de argintŭ şi purtaŭ săbiĭ şi lăncĭ cu mănuchĭele şi vêrfurile legate cu argintŭ şi poleite cu aurŭ.

Marele Hatmanŭ era capŭ alŭ *Călărăşilor* şi maĭ mare peste tótă armata, călărime şi pedestrime. Când mergea la Curte purta toĭagŭ auritŭ.[1]

Marele Clucerŭ îngrijĭa pentru aprovisionarea armateĭ cu bucate.[2]

Marele Şetrarŭ era generalŭ-cuartier-maistru alŭ armateĭ. Elŭ îngrijĭa pentru corturile eĭ, pentru tunurĭ şi cele-l-alte arme şi aşeda taberile.

Cămăraşul de catastişe purta condica ostaşilor. Când se făcea adunarea oştilor pentru cercetare, elŭ citĭa numele fiă-căruĭa. Asemené făcea când li se da léfa. Dupĕ aceĭa, elŭ da fiă-căruĭ căpitanŭ, condica ostaşilor din céta luĭ, pre care o scrià cu mâna luĭ însuşĭ, şi pentru ostenélă avea de la fiă-care căpitanŭ câte unŭ talerŭ nemţescŭ.[3]

Disciplina la Moldovenĭ era fórte straşnică. Duelul între ostaşĭ era aspru pedepsitŭ. Când unŭ offiţerŭ murĭa, atuncĭ caiĭ luĭ se îmbrăcaŭ cu postavŭ negru şi d'asupra punea haĭnele luĭ cele maĭ de preţŭ şi înainté trupuluĭ, ducea o suliţă în vêrful căria se spêndura o sabiă cu mănuchĭul în josŭ, şi de amênduoĕ părţile mergeaŭ ostaşiĭ înzeoaţĭ (en cuirasse) şi încoĭfaţĭ.[4]

Prinçul Cantemirŭ ne a păstratŭ descrierea rônduĭeleĭ cu care domnul eşşĭa din capitală ca să mérgă la răsboĭu: «Înainte, ḑice elŭ, mergŭ vre o câţĭ-va ómenĭ povăţuitorĭ

[1] *Cantemirŭ*, p. II. cap. 6 şi 7.
[2] *Carra*, p. 57.
[3] *Cantemirŭ*, p. II. cap. 6 şi 7.
[4] Idem, cap. 17 şi 19.

www.dacoromanica.ro

«şi îndreptătorĭ de drumŭ, cari sunt bunĭ pentru acea «trébă, dintre ostaşĭ şi dintre alergătorĭ. După aceştia ur-«méză călărimea, înainté căria mergŭ stégul şi căpitanĭĭ «cetelor, aşa încât fiă-care cétă să lase locŭ deşertŭ ca să «se pótă deosebi una de alta. Iar de amênduoĕ părţile sté-«gulŭĭ, mergŭ Căpitanĭĭ cetelor şi ĭeaŭ aminte pentru os-«taşĭ ca să âmble toţĭ cu rônduĭală şi în dréptă liniă. «După aceştia, urméză Călăraşiĭ şi Âmblătorĭĭ cu vătavĭĭ «lor; ĭar după dînşiĭ, caiĭ domnescĭ, mergêndu-le înainte «duoĕ tunurĭ, care se daŭ domnuluĭ de la Pórta otto-«mană. În urma acestora, vinŭ fiiĭ domnuluĭ şi, ce-va maĭ «depărtişorŭ de dînşiĭ, urméză tatăl lor, dreptŭ în mijlo-«culŭ linieĭ, încunjŭratŭ de Paicĭ d'amênduoĕ părţile. «Maĭ depărtişorŭ de a drépta, urméză Comişiĭ şi Vătavĭĭ «Curtenilor; iar d'a stînga, Postelnicul celŭ mare şi ceĭ-«l-alţĭ postelnicĭ. În linia a treĭa după domnŭ, mergŭ Bu-«lucbaşiĭ, patru de amênduoĕ părţile, ceĭ maĭ vechĭ fiind «maĭ aprópe de domnŭ. Pe urmă vinŭ Seimeniĭ d'amên-«duoĕ părţile, pentru cari ĭeaŭ aminte Cĭauşiĭ, ce se «înţellegŭ căprariĭ de pre obiceĭul Europeĭ, ca să mérgă «în dréptă liniă si cu paşŭ potrivitŭ. După aceştia, ur-«méză boĭeriĭ ceĭ din lă-întru, depe cum se numescŭ, a-«dică : Vistirniceiĭ, Păhărniceiĭ, Cĭohodarul, Medelnice-«riĭ. După dînşiĭ, vătavul de Copiĭ cu slugile, alŭ duoĭlé, «Păhărniceiĭ, şi alŭ treĭlé, Stolniceiĭ.

«După aceştia, urméză Sangĭacul celŭ mare, care are «în vêrfŭ semi-luna, împreună cu alte duoĕ stéguri ce se «daŭ domnuluĭ când intră în stĕpânire, de la Curtea îm-«părătéscă. După stéguri, merge musica, după care mergŭ «Armăşeiĭ d'amênduoĕ părţile. După aceştia, în linia d'ân-«têĭu, sunt boĭeriĭ ceĭ marĭ, într'a duoa, ceĭ de starea a

www.dacoromanica.ro

«duoa şi întru a treĭa, ceĭ de starea a treĭa; ĭar ceĭ fără «de slujbă mergŭ fiă-care depe starea şi boĭeria sa unul «după altul. Apoĭ urmézză armele cele marĭ, adică tunu- «rile sub purtarea de grijă a Ştraruluĭ celuĭ mare şi Că- «pitanuluĭ de Darabanĭ, cu puşcaşiĭ sĕĭ tunarĭ, şi cu tóte «cele trebuincĭóse uneĭ tabere şi zaharéoa.» [1]

Câtă vreme Moldova a fostŭ independentĕ, armata eĭ a înfloritŭ; ĭar după ce a căḑutŭ sub suzeranitatea Turcilor, domniĭ ne maĭ avênd trebuinţă să ţină atâţĭa ómenĭ cu léfă, aŭ lăsatŭ nu numaĭ să caḑă cetele ostaşilor din vitejia lor cea vechiă, dar âncŏ aŭ scăḑutŭ şi numĕrul lor. Pênĕ pe vremea Movilescilor ânsĕ totŭ se maĭ ţinea ca la patru-ḑecĭ miĭ ostaşĭ.[2] Astfelŭ, la 1538, vedemŭ pe Petru V.V. Rareşŭ a întêmpina pe Poloni cu 26,000 ómenĭ şi maĭ multŭ de 50 tunurĭ; la 1561, pe Alexandru V.V. Lăpuşneanu, cu 25,000 ostaşĭ, a se lupta împotriva luĭ Despotŭ Eraclidŭ; la 1574, pe Iónŭ V.V. cu 30,000 ostaşĭ, a se revolta împotriva Turcilor. Răsbóĭele civile din vremea Movilescilor (1595—1615) slăbi multŭ Moldova. La 1615, la Tăutescĭ, se măcellăriră mişelesce Darabaniĭ de cŏtre Poloniĭ ce veniseră cu dómna Ieremii V.V. Movilă împotriva luĭ Ştefanŭ V.V. Tomşea.[3] «Era

[1] *Cantemirŭ*, p. II. cap. 8.

[2] Idem. cap 7.

[3] *Logofetul Mironŭ* povestesce acéstă uccidere a Darabanilor într'acestŭ chipŭ: «Bĭeţiĭ Darabanĭ, părăsiţĭ de Călărеţĭ, se bul- «ḑiseră la o rîpă d'asupra Tăutescilor şi se apăra. Ce aŭ venitŭ «Léşiĭ de le aŭ făgăduitŭ viéţa, numaĭ să 'şĭ dea armele şi aŭ cre- «ḑutŭ Darabaniĭ şi aŭ datŭ armele de la sine, şi décă le aŭ luatŭ «armele, Léşiĭ aŭ intratŭ cu săbiile într'înşiĭ, şi aŭ peritŭ toţĭ a- «colé. Le staŭ movilile şi pênĕ astăḑĭ d'asupra satuluĭ Tăutesci- «lor.»

www.dacoromanica.ro

«la Ştefanŭ Vodă, Darabaniĭ, ḑice chronica, fórte îmbrăcaţĭ «bine, dupĕ credinţa ce făcuse de stătuse cu dînsul la ri-«dicarea boĭerilor, cum n'aŭ fostŭ nicĭ la o domniă grijită «aşa bine pedestrimea : cu haĭne totŭ de feléndreşŭ, cu «nasturĭ şi cu cepraze de argintŭ, în pilda Haĭducilor de «ţérra leşéscă, cu penne de argintŭ la cumănace şi cu table «de argintŭ la şolduri pre leḑunce.»

Ticăloşia domnilor care stĕpâniră Moldova în urmă, nenorocita revoltă a luĭ Gasparŭ V.V., răsbóĭele Turcilor cu Leşiĭ alŭ căror teatru era Moldova, răsbóĭele luĭ Vasilie V.V. cu Mattheĭu V.V. din ţérra Românéscă, în sfîrşitŭ pustiirea Tătarilor de la 1650, sleiră cu totul puterea Moldoveĭ. «D'atuncĭ, ḑice Mironŭ, aŭ purcesŭ acéstă «ţérră totŭ spre rĕŭ, pre annŭ ce trece.»

Dupĕ vre-o câţĭ-va annĭ de răsboĭu între Vasile V.V. şi George Ştefanŭ V.V., armata se împuçină fórte multŭ. Acestŭ din urmă, rĕmâind în sfîrşitŭ biruitorŭ şi domnŭ în ţérră (1614—1658), începu a îngriji de armată. Elŭ arŭ fi addus'o într'o stare maĭ bună, décă duhul de indisciplină, propagatŭ de ostaşiĭ muntenĭ ce 'ĭ avea în léfă, nu arŭ fi zădărnicitŭ silinţele luĭ ; cu tóte că răscóla Seĭmenilor moldovenĭ nu fu însoçită de acele împrejurărĭ spăimêntătóre ce răscóla ostaşilor addusese în ţérra Românéscă, este de însemnatŭ că Moldova era atât de slabă atuncĭ, încât mica armată ce ţinea domnul pe lîngă sine se părea încŏ pré împovărătóre ţĕrreĭ.[1]

De atuncĭ instituţiile militare ale Moldoveĭ merseră desfăcêndu-se, cŏcĭ domniĭ preferĭaŭ maĭ bine să strîngă banĭ pentru dînşiĭ decât să'ĭ cheltuĭască pentru ţine-

[1] *Mironŭ Costinŭ.*

www.dacoromanica.ro

rea ostaşilor de care li se părea că nu mai aŭ trebuinţă. În vremea luĭ Dimitrie Cantemirŭ, vătăşiile ajunseră numaĭ de câte 40 şi 50 ómenĭ, în locŭ de 500, şi Moldova nu putea scóte óste de răsboĭu decât pênĕ la 6000 ómenĭ. Nesocotinţa ce elŭ făcu d'a se unì cu Petru-celŭmare grăbi căderea Moldoveĭ. Arendaşiĭ fanarioţi puseră ghĭara pe dînsa. Ea vĕḑu atuncĭ obiceĭurile sale a se corrupe, virtuţile militare a perì. Ea vĕḑu străiniĭ, ce odată tremuraŭ de dînsa, a se împuternici şi a'ĭ răpi una dupĕ alta provinciile sale, acele locurĭ slăvite, udate cu sângele eroilor eĭ! În acele triste ḑile vre o câte-va glasurĭ slabe protestară; dar ele strigară în deşertŭ şi nicĭ unŭ braçŭ nu se armă ca s'o rĕsbune..... *Moldova perduse mărirea sa!.....*

PARTEA II

ARTA MILITARĔ.

Moldoveniĭ, în vécul de mijlocŭ şi maĭ în urmă âncŏ, se arătă unul din cele maĭ viteze popóre ale Europeĭ. Unŭ scriitorŭ polonŭ din vécul XVI, Oricovius, ḑice pentru dînşiĭ: «Eĭ sunt ómenĭ feroşĭ, ânsĕ fórte vitejĭ, şi nu maĭ este «altŭ némŭ care să aĭbă hotare aşa de ânguste şi să se «lupte maĭ multŭ pentru gloria răsboĭuluĭ şi pentru arătarea vitejieĭ şi să susţină maĭ mulţĭ vrăjmaşĭ împreju«rul lor, cărora séŭ le face neîncetatŭ răsboĭu séŭ se a«pără în contra răsboĭuluĭ făcutŭ de cŏtre aceĭa.»[1]

[1] *Stanislaus Orichobius,* Annales regni Poloniæ, Annale. V.

www.dacoromanica.ro

«Dêrjia şi semeţia, ḑice Cantemirŭ, este maĭca şi sora «lor, cŏcĭ déca unul are callŭ bunŭ şi arme bune, atuncĭ «gêndesce că nicĭ unŭ omŭ nu 'lŭ póte întrece, şi nu s'arŭ «feri, d'arŭ fi cu putinţă, însuşĭ cu Dumneḑeŭ să se lupte.»[1]

Locuitoriĭ de ţérra de josŭ, obicĭnuiţĭ maĭ multŭ să trăiască în răsboĭu cu Tătarĭi, eraŭ maĭ vitejĭ decât ceĭ de ţérra de susŭ. A omorî şi a prăda pe Turcĭ şi pe Tătarĭ era la eĭ o datoriă creştinéscă.[2] Între dînşiĭ se deosebĭaŭ Orcheĭenĭi ca ceĭ maĭ dêrjĭ.[3]

Armele Moldovenilor eraŭ, ca şi ale Muntenilor, arcul, suliţa, securea, sabia, paloşul, măcĭuca, puşca, care la dînşiĭ se numĭa *sĕnĭţă*, s.c.l. În răsbóĭele naţionale se slujĭaŭ cu cóse, topóre şi fuşturĭ.[4] «Arcul, ḑice Cantemirŭ, «îlŭ întindŭ eĭ fórte bine şi se pricepŭ a purta şi suliţa; «dar cu sabia totŭ d'a-una facŭ maĭ multă isbêndă. Iar «puşca o portŭ numaĭ Vênătoriĭ, pentru că ḑiceaŭ eĭ că «este lucru ruşinosŭ să se lupte la óste cu acestŭ felŭ de «arme cu care nu se póte cunnósce nicĭ arta militarĕ, nicĭ «vitejia.»[5]

Pedestrimea Moldovenilor se rônduĭa în glóte adûncĭ, de unde, şi expressia «a se îngloti pedestrimea», ce aşa de desŭ se vede în chronicele luĭ Urechiă şi Mironŭ. Călărimea ânsĕ era arma lor cea maĭ perfectă. Ea se lupta călare şi pe josŭ, pe rôndŭ; lucru ce este cunnoscutŭ ca celŭ maĭ mare gradŭ alŭ perfecţieĭ uneĭ oştiriĭ. Chronica ne arată că «la 1422 pornindu-se craĭul Vladislavŭ alŭ

[1] *Cantemirŭ*, p. II. cap. 17.
[2] Idem.
[3] *Mironŭ Costinŭ*. m.s.
[4] Idem.
[5] *Cantemirŭ*, p. II.

www.dacoromanica.ro

«Polonieĭ asupra Crijaţilor (Cruciaţilor) 'ĭ aŭ trămisŭ şi «Alexandru Vodă 400 d« Moldovenĭ, ómenĭ totŭ alleşĭ «într'ajutorŭ, cari aŭ arătatŭ mare vitejiă cu isbênda «împotriva Crijaţilor, că făcênd năvală Moldoveniĭ asu«pra Crijaţilor, apoĭ de o dată s'aŭ făcutŭ a fugi. Iar Cri«jaţiĭ, esşind dintr'o cetate anume Marienburg gonind pre «Moldovenĭ pênĕ 'ĭ aŭ înşiratŭ spre o pădure şi acolo, ped«strându-se Moldoveniĭ, *pre ob'ceŭul lor*, aŭ prinsŭ a să«getà pe Crijaţiĭ Nemţĭ, şi dând Nemţiĭ josŭ, şi încăl«lecând Moldoveniĭ, mare mórte aŭ făcutŭ în Nemţiĭ a«aceĭa, şi întorcêndu-se Moldoveniĭ cu isbêndă la craĭul «Vladislavŭ, mare mulţumită şi laudă aŭ avutŭ.»[1] Asemené vedemŭ pe Moldovenĭ şi în maĭ multe rônduriĭ a se lupta. Ca la tóte naţiile meridionale nimicŭ nu era maĭ ĭute şi maĭ de temutŭ decât cea d'ântêĭu a lor isbire. Neisbutind ânsĕ, lesne se descuragĭaŭ. Acésta ne o mărturisesce şi Cantemirŭ, dîcênd : «Moldoveniĭ la începutul «răsboĭuluĭ tot d'a-una sunt fórte vitejĭ, şi de alŭ duoĭlé, «slabĭ la inimă. Iar décă ĭĭ înfrângŭ protivniciĭ înapoĭ, «atuncĭ pré rarŭ aŭ bărbăţiă să încépă d'a treĭa óră, ânsĕ «aŭ învĕţatŭ de la Tătarĭ de se întorcŭ înapoĭ din fugă, «şi prin acéstă apucare cu meşteşugŭ, aŭ smulsŭ biruinţa «de multe orĭ din mânele protivnilor.»[2]

Tunurĭ, ce Moldoveniĭ numĭaŭ *puscĭ*, n'aveaŭ, multe în oştirea lor la începutŭ, pentru că, depre cum amŭ arătatŭ, eĭ ĭubĭaŭ pré puçinŭ armele cu focŭ. Maĭ în urmă ânsĕ, în alŭ XVI-lé vécŭ, ele se înmulţirĕ şi în bătăllĭĭ ve-

[1] *Mironŭ Costinŭ*, şi *Urechiă*. — *Ioan Dlugossius*, Historia Polon. lib. *II*, *ad anno* 1422.—*Martini Cromeri* de origine et rebus gestis Polon. lib. 19 p. 419.

[2] *Cantemirŭ*, p. II. cap. 17.

www.dacoromanica.ro

demŭ figurând 50 şi 80 tunurĭ. Mortierele se numĭaŭ *pive* şi obusurile *bumbarale*. Ele eraŭ asemené numeróse. În bătăllia de la Cahul (1654) vedemŭ pe Ionŭ V.V. a întêmpina pe Turcĭ cu 30 tunurĭ şi 80 pive. Îngrădirile de campaniă séŭ retranşementele aŭ fostŭ asemené de multŭ cunnoscute Moldovenilor şi se numĭaŭ *băştiĭ*.

Răsboĭul defensivŭ se perfecţionă multŭ la Moldovenĭ. Âncŏ în vécul alŭ XIV-le[1], eĭ deteră o frumósă probă despre acésta. La 1359, regele Cazimirŭ alŭ Polonieĭ trămiţênd o armată însemnată din Polonia mică şi Rusia, cu Ştefanŭ V.V. împotriva luĭ Petru I V.V., acesta, vĕdênd că, din inferioritatea numerică a oştireĭ sale, nu isbutesce în bătălliile particulare, s'a trasŭ în locurĭ strîmte. Poloniĭ trebuind să trécă printr'o pădure désă şi neâmblată numită Ploninŭ din muntele Sepeneţŭ, Petru V.V. o ocupă maĭ din'ainte şi puse să taĭe cu ferĕstraĭe toţĭ copacĭĭ de pe lûngă drumŭ, lăsându'ĭ pe trunchĭurile lor numaĭ înţĕpaţi. Când intrară Polonii în codru, Moldovenii începură a împinge copacĭĭ ceĭ maĭ depărtaţĭ, care căd̦ênd pe ceĭ maĭ de aprópe, îĭ prăvăliră pe toţĭ peste oştirea polonă. In ameţéla şi învĕlmăşala în care eraŭ Polonii, vĕdênd pădurea din tóte părţile căd̦ênd pe dînşiĭ, esse de o dată şi Petre V.V. şi îĭ isbesce; eĭ nu maĭ putură face atuncĭ nicĭ o mişcare, încurcaţi fiind de copacĭĭ, cari în căderea lor îĭ sluţise de mânĭ şi de picĭóre. Mulţĭ din Polonĭ periră în acea d̦i memorabilĕ, maĭ mulţi ânsĕ căd̦ură prinşĭ; treĭ stéguri marĭ, alŭ Cracovenilor, alŭ Sandomirenilor şi alŭ Leopolenilor, şi altele nouĕ maĭ micĭ militare séŭ boĭerescĭ (gentilitia) şi cu totŭ aparatul de răsboĭu, picară în mânele biruitóre ale Moldovenilor.

[1] *Urechiă.* — *Mironŭ Costinŭ* m.s. — *Ion. Dlugoss.* Historia Polon. lib. IX ad an Chr. 1349. — *Martini Cromeri,* de ori-

www.dacoromanica.ro

Acéstă tactică o păziră Moldovenii totŭ de a-una când aveaŭ a se lupta cu o armată mai numerósă decât a lor; astfel între altele, la 1540. intrând o oştire însemnată de Polonezi, sub commanda generalilor Petru Odrovicĭ, Konezpolscki şi Michailŭ Buceacki şi unŭ numĕrŭ de Moldoveni cu Alexandru V.V. împotriva usurpatorului Bogdanŭ, acesta vĕdĕnd că nu le va puté sta împotrivă cu óstea sa, se trase la strîmtori cu gêndŭ să adducă pe Poloni dupĕ dînsul, şi astfel zăbovindu'i şi flămânzindu'i, să îi pótă învinge. Acéstă tactică îi isbuti. Dupĕ ce purtă pe Poloni din locŭ în locŭ, îi adduse în sfîrşitŭ la apa Bârladului. Acolo, trebuind Polonii să trécă printr'o pădure, de şi sciaŭ că este occupată de ómenii luĭ Bogdanŭ V.V., dar semeţindu-se, porniră mai întêiu carrele cu pêrcălabul de Hotinŭ şi cu toţi Moldovenii şi Podolenii. Pe când aceştia eraŭ în mijlocul pădurei, óstea lui Bogdanŭ V.V. îi isbi şi, dupĕ o cruntă apărare, d'abié putură scăpa cu multă pagubă.

Atunci, vrênd să trécă şi cea-l-altă óste polonesă, îi esşi înainte Bogdanŭ cu «multe stéguri şi bucime şi fără călălărime, iar multă pedestrime». Vĕdĕnd acésta, Polonii «se tocmiră de răsboiu» şi aŭ ţinutŭ lupta de la chindiă pênĕ a înoptatŭ, când «înglotindu-se pedestrimea, aŭ făcutŭ mare perire în Polonesi la strîmtori, tăind vinele «cailor cu cóse şi cu fuşturi. Atunci picară morţi şi capetele armatei polone. Isbênda arŭ fi fostŭ a luĭ Bogdanŭ «V.V., décă Moldovenii protivnicĭ ce trecuseră cu carrele «înainte, nu s'arŭ fi întorsŭ şi 'i arŭ fi smulsŭ biruinţa.»[1]

gine et rebus gestis Polonorum. lib. 12, p. 314.—*Philip. Brictius* în Chron. universal, ad anno Christi 1359.—*Petrus Albinus* in Commentat de Valachia. p 160. — *Stanislas Sarnisius* in Annalibus Polonicis, lib. 7, cap. I.

[1] *Urechia* ms.—*Mironŭ Costinŭ*.—*Martin Cromer, lib. 22.*

www.dacoromanica.ro

Într'aceste răsboĭe civile se formară Moldoveniĭ ca într'o scólă militarĕ. Eĭ nu avură îndată trebuinţă decât de unŭ căpitanŭ mare ca să se facă vestiţi şi să fie eroĭ aĭ Creştinătăţiĭ. Acestŭ căpitanŭ nu întârdiè a se ivi şi fu Stefanŭ-celŭ-mare.

Elŭ se arată credincĭosŭ tacticeĭ părinţilor sĕĭ. Aceĭa ce avu ânsĕ maĭ deosebitŭ, este că, folosindu-se de cunoscinţa ce avea despre importanţa poziţiilor naturale la răsboĭu, elŭ ascundea unŭ trupŭ de oştire care, la unŭ semnŭ hotărîtŭ, se aruncà pe la spatele vrăjmaşuluĭ, în vreme ce cea-l-altă armiă îlŭ isbĭa în faţă. Este cunnoscutŭ că acestuĭ principiŭ fu datorŭ Annibalŭ biruinţele sale. Astfelŭ la bătăllia de la Bêrladŭ (20 ianuarie 1475), Ştefanŭ V.V, după ce slăbise caiĭ Turcilor pêrjolind érba înainté lor peste totŭ locul prin care trebuĭa să trécă, 'ĭ a trasŭ la strîmtóre. Acolo, folosindu-se de poziţia loculuĭ, chiar şi de neguréla atmosfereĭ, puse o sémă de ómenĭ în câmpiă, cari deteră semnalŭ de răsboĭu cu «trômbiţe, bucĭume şi tobe.» Turciĭ, întorcêndu-se către glasul ce se audĭa, socotind că acolo se află Stefanŭ cu tótă puterea sa, acesta esse atunci de unde era ascunsŭ, îĭ isbesce în dosŭ, în vreme ce ceĭ-l-alţĭ îĭ isbĭaŭ în faţă, şi printr'acéstă «apărare cu meşteşugŭ», după cum ḑicŭ chronicariĭ, elŭ numaĭ cu 47,000 miĭ ómenĭ, învinse o armată de 120,000.[1]

Aceste principie tactice povăţuiră pe Ştefanŭ V.V., în numerósele sale campaniĭ şi băttăllii ce a datŭ în vreme de 46 de annĭ necurmatŭ cutóte popórele învecinate. La adducerea aminte a minunatelor fapte de arme ale acestuĭ

[1] *Mironŭ Costinŭ.*

www.dacoromanica.ro

eroŭ, chronicarul polonŭ Dlugoss aruncă o strigare d'o admiraţiă sublimĕ! Istoricul ungurŭ Istvanfiu mărturisesce că elŭ era celŭ maĭ vestitŭ generalŭ alŭ vremeĭ sale pentru sciinţa militare;[1] ĭar unŭ scriitorŭ vechiŭ moldovénŭ, în entusiasmul sĕŭ strigă: «Care voevodŭ maĭ «multe răsbóĭe a avutŭ? Care domnŭ, maĭ marĭ biruinţe «a făcutŭ, şi acestea în deosebite vremĭ şi locurĭ, cu deo«sebite némurĭ? Ca fulgerul, de la rĕsăritŭ la apusu aŭ «străluminatŭ; marturĭ sunt Léşiĭ, cari cu sângele lor «pămêntul nostru aŭ roşitŭ! Marturĭ Unguriĭ, cari pre «satele şi cetăţile lor, de focŭ potopite le aŭ vĕdutŭ! «Marturĭ sunt Tătariĭ, cari cu ĭuţimea fugeĭ lor, de fe«rul luĭ n'aŭ scăpatŭ! Marturĭ sunt Turciĭ, cari în «fuga lor nu putură afla mântuire! Marturĭ sunt Mun«teniĭ, cari de călărimea nóstră s'aŭ sdrobitŭ! Mar«turĭ sunt tóte némurile de prin prejurŭ, care ascuţitul «săbieĭ luĭ aŭ cercatŭ.»[1]

După mórtea acestuĭ domnŭ, sub Bogdanŭ V.V., Ştefanŭ vlé V.V., Petru Rareşŭ V.V., Moldoveniĭ maĭ avură óre-care triumfurĭ militare. Aceştĭ domnĭ făcură răsboĭu şi cu isbêndă Ungurilor, Polonilor, Muntenilor şi Tătarilor. După stingerea lor, Moldoveniĭ căděnd cu totul sub suzeranitatea Porţiĭ, domniĭ ne maĭ avênd a apăra libertatea şi independinţa patrieĭ ce le perduseră, lăsară a scădé şi a se demoralisa armata. Răsbóĭele lor încetând atuncĭ de a maĭ fi naţionale, eĭ perdură acelŭ entusiasmŭ care face pe totŭ norodul nebiruitŭ, când elŭ scie că se luptă pentru naţionalitatea şi libertatea sa. Răsbóĭele

[1] *Istuamfius Pannonius.* Historia regni Hungariæ. lib. IV.

[2] Vedĭ «Cuvêntul de îngropare vechiŭ alŭ luĭ Ştefanŭ domnul Moldoveĭ», publicatŭ în *Archiva Românéscă*, t. I f. 5. Iaşĭ, 1841.

www.dacoromanica.ro

ce eĭ avură în urmă a sprijiui fură maĭ tóte numaĭ nisce lupte între pretendenţĭ pentru dobêndirea tronuluĭ, la a căror sfadă poporul lua pré puçină parte. Şi într'aceste răsbóie curatŭ ostăsescĭ, Moldoveniĭ se arătară adesé multŭ maĭ prejosŭ de cât naţiile vecine, cŏcĭ în vreme ce acestea progresaŭ în arta militarĕ, eĭ sta pe locŭ. Astfelŭ la 1561, în bătt&llia de la Vĕrbia, Alexandru V.V. Lăpuşnénul, cu tótă superioritatea numerică a armateĭ sale cŏtre a protivniculuĭ sĕŭ Despotŭ Eraclidŭ, cu tótă vitejia personalĕ ce arată, perdù acéstă bătt&lliă, cŏcĭ nu sciŭ a se folosi cum trebuĭe de artilleria sa, nu luă ofensiva la vreme, şi se apără móle, când fu atacatŭ.[1] Ast-felŭ la 1570, Poloniĭ învinşĭ scăpară din mânele biruitóre ale luĭ Ionŭ V.V. învingĕtorŭ, numaĭ cŏcĭ acesta nu sciu iarăşĭ întrebuinţà bine artilleria sa. Acestŭ domnŭ, ca şi Tomşa V.V., cullese óre-care triumfurĭ asupra Turcilor, Polonilor şi Muntenilor şi ar fi fostŭ în stare a da Moldovenilor vechĭa lor strălucire militarĕ. Elŭ ridică stégul independenţeĭ; dar Moldoveniĭ, scôrbiţĭ de tirannia luĭ, refusară a'lŭ secundà. Îu bătt&llliile luĭ ânsĕ, vedemŭ pe Moldoveni a profita de lecţiile vecinilor şi a arăta órecare sciinţă tactică. Se vede că pe atuncĭ începuseră Moldoveniĭ a studia tactica, maĭ cu sémă în cărţile vechimeĭ, cŏcĭ la 1578, vedemŭ pe Petru V.V. Schiopul, în bătt&llia de la Docolina împotriva luĭ Ioanŭ Potcóvă ce cu Cazaciĭ occupase tronul, a întrebuinţa aceĭaşĭ tactică ce vestitul cartaginezŭ Annibalŭ întrebuinţă în bătt&llia de la Zama. In lipsă de elefanţĭ ânsĕ, elŭ puse în fruntea linieĭ sale de bătt&lliă, cireḑĭ de vacĭ şi erghelĭ de caĭ pentru ca să calce pedestrimea luĭ Potcóvă. Luĭ i se prileji a-

[1] *Mironŭ Costinŭ. — Istuamfius.*

www.dacoromanica.ro

ceĭaşĭ nenorocire ce întêmpină vestitul biruitorŭ de la Canne, cŏcĭ Cazacii, stând pe locŭ şi lăsând să se apropie oştirea luĭ Petru V.V., de o dată sloboḑiră focurile în t'r'însa. Atuncĭ acea ergheliă de caĭ şi acea cirédă de boĭ spăimêntându-se, se întórse înapoĭ şi, navălind peste óstea luĭ Petru V.V., o puse în neorônduĭală. Cazacii se folosiră de acéstă împrejurare, o isbiră de o dată d'a drépta şi d'a stînga şi lesne o învinseră.[1]

Stefanŭ Tomşă V.V., (1612—1618) ajutatŭ de vestiţiĭ căpitanĭ muntenĭ Mêrzea, Gheţea şi Racea, cari după mórtea domnuluĭ lor Michaĭu V.V. Vitézul se trăseseră în Moldova, învinse, în vr'o câte-va rônduri pe Poloni şi maĭ cu sémă în bătăllia de la Cornul-luĭ-Sasŭ. De atuncĭ, pe timpurile luĭ Vasilie V.V. şi Ştefăniţă V.V., vedemŭ pe Moldovenĭ luptându-se vitejesce în maĭ multe occasiĭ. Bătăllia de la Boĭanĭ (1685) în care Cantemirŭ V.V. bĕtrânul a spartŭ şi a desfăcutŭ cele d'ântêĭu rônduri ale Polonilor, este cea din urmă bătăllie generalĕ, în care legiunile moldave străluciră cu fală.[2] De atuncĭ arta militarĕ se perdu în Moldova!

Moldova era încunjurată de unŭ brĕŭ de cetăţĭ pe tóte marginile sale. Despre Polonia avea Hotinul, Soroca şi Tighina (Benderul); despre Transilvania avea cetăţuĭele Némţu şi Smedorova; despre ţérra Românéscă, Crăcĭuna; pe Dunăre, cetăţile Renii, Cartalul, Smilul (Ismailul) şi Chilia, şi pe Marea Négră, Cetatea Albă (Moncastro, Acherman). Afóră de acestea, Sucéva capitala era tare întărită. La tóte aceste cetăţĭ era commandantŭ câte unŭ Pêrcălabŭ, afóră de cetăţile Chilia şi Cetatea Albă, la care

[1] *Urechiă.* — *Mironŭ Costinŭ.*

[2] *Niculaĭ Costinŭ.* — *Carra,* p. 59 şi 100.

www.dacoromanica.ro

pentru importanța lor, se trămiteaŭ duoĭ Pêrcălabĭ; ĭar în cetatea Suceveĭ era Hatmanul Pêrcălabŭ.[1] Aceste cetățĭ fură multă vreme asilul libertățeĭ Moldovenilor. De aceĭa asupra lor vedemŭ țintuite tóte silințele vrăjmașilor lor. Moldovenii se illustrară în apărarea lor. La 1497, Ioanŭ Albertŭ regele Polonieĭ, asediând cetatea Suceveĭ cu 80,000 ostașĭ, o bătu în zadar în vreme de treĭ sĕptĕmânĭ. Cetățenii se luptară vitejesce și ce stricaŭ tunurile Polonilor ḑioa, eĭ astupaŭ nóptea cu ţ ămêntŭ, scânduri și pétră.[2]

Dar acolo unde Moldovenii se illustrară maĭ multŭ fu în apărarea Cetățeĭ-Albe. Acéstă cetate era singurul lor portŭ pe Marea Négră și printr'însul eĭ domniaŭ asupra'ĭ. Cŏcĭ nu trebuie a uĭta că acéstă Mare era odinióră unŭ lacŭ moldovenescŭ și că domniĭ Moldoveĭ purtaŭ titlul de *Stĕpânitorĭ aĭ Măreĭ Negre*.[3] Turcii pricepură importanța acesteĭ cetățĭ și nu pregetară nicĭ o jertfă spre a o dobêndi. Dar Moldovenii o apărară cu vitejiă, și Mahometŭ I^lu , după o asediare de o lună, învinsŭ de dînșiĭ, fu silitŭ a se trage înderĕtŭ.[4] Următorul sultanŭ, Baiazetŭ fu maĭ norocitŭ. La 1483, elŭ veni cu o oștire și cu o flotă numerósă, de asediè cetatea. Unŭ scriitorŭ vechiŭ ne a păstratŭ amĕruntele acesteĭ asedieriĭ, prin a căreĭ perdere se îngropă viitorul maritimŭ alŭ Moldoveĭ. «Cetatea Mon«castru, ḑice elŭ, se află pe rîpa măreĭ aprópe la gura «Nistruluĭ. Locul e fórte bine întăritŭ, și prin poziția sa «cea naturalĕ și prin muniția sa cea artificialĕ, și de fórte

[1] *Urechiă. — Mironŭ Costinŭ. — Cantemiru,* p. II, cap. 4.

[2] *Urechiă. — Mironŭ Costinŭ.*

[3] Archiva Românéscă, t, I. f. 103.

[4] Discorso di *Teodoro Spandugino Cantacusino* gentil'homo Constantinopolitano, Delle origine de'principi Turchi.

www.dacoromanica.ro

«mare importanță pentru înlesnirile țĕrriĭ, ale rîuluĭ, ale «măreĭ și de fórte mare preț și nume pentru tótă pro- «vincia dimprejurŭ, care nume și 'lŭ câștigase maĭ vîr- «tosŭ pe timpurile când sultanul Mahomedŭ, mergênd «asemené asupra luĭ, îlŭ combătu în vreme de o lună de «dile și, neputêndu'lŭ lua, fu gonitŭ de rigórea friguluĭ «și silitŭ să'lŭ lase. Baĭazetŭ, dând voiă la aĭ sĕĭ să prade «țĕrra și vĕdênd că ceĭ din lă-întru nu se mișcă, hotărî a «apropĭà armata de pe mare și de odată îlŭ încunjură de «pe apă și de pe uscatŭ, și 'lŭ strînse așa încât nu se pu- «tea adduce séŭ scóte nimicŭ. Vĕdênd pe locuitorĭ cerbi- «coșĭ în voința lor a'lŭ apăra, pregătĭ artilleriele, începu «a batte zidurile de maĭ multe părțĭ, și urmând a 'lŭ «batte maĭ multe dile, dĕrâmase din ziduri atâta cât so- «cotĭa că ómeniĭ sĕĭ vor puté să intre destul de lesne. «Cu tóte acesté elŭ porunci colónilor sale ca în luptă să «urmeze una dupĕ alta și în diminéța viitóre, cum se făcu «dioă, se puserĕ împrejurul zidurilor. Omeniĭ ceĭ din «lă-întru îșĭ făcuserĕ în ruinele zidurilor, apărăturĭ fórte «însemnate cu valluri și cu șanțurĭ fórte adâncĭ, așa în «cât, când s'aŭ arătatŭ Turcĭĭ la intrarea lor prin rupturĭ, «îndată se încăierară cu dînșiĭ, și împingêndu'ĭ înapoĭ «cu mare impetuositate, întrebuințând spre apărarea lor «săgețĭ, focurĭ, darde și petre, se purtară cu atâta inimă «încât rănind și omorînd fórte mare numĕrŭ din ceĭ «din afóră, îĭ goniră maĭ de multe orĭ. Dar vrăjma- «șiĭ avênd ómenĭ pré mulțĭ, lesne se rennoiaŭ, și venin- «du-le soldațĭ nouĭ în bătaiă, nu da locŭ de repaosŭ la «înconjurațĭ. Omorîndu-se și rănindu-se ómenĭ mulțĭ «dintr'aceștia și ne avênd pe cine pune în locul celor ce «lipsĭaŭ, se micșora mereŭ numĕrul apărătorilor și așa

www.dacoromanica.ro

«sufferia cu multŭ maĭ mare pagubă prin ceĭ puçinĭ carĭ «ĭĭ perdeaŭ, decât adduceaŭ prin ceĭ mulţĭ cari ĭĭ omoraŭ «dintre vrăjmaşĭ. Baiazetŭ, dupĕ ce ţinu pe aĭ sĕĭ în bătaiă «taiă o mare parte de ḑi, porunci să dée semnŭ să se a- «dune şi, încetând bătt'aia, ĭĭ reconduse în lagĕrŭ cu gêndŭ «ca în diminéţa viitóre să se aşeḑe armata aşa ca, împăr- «ţindu-se în multe colóne, care să urmeze în bătaiă una «dupĕ alta, să pótă înnoŭ ne'ncetatŭ colónele şi să ţină «fĕră întrerupere bătt'aia ḑioa şi nóptea, pênĕ când vor «dĕrâma vallurile şi vor mistui pe apărătorĭ. Cu acestŭ «cugetŭ trămiţênd la repaosŭ oştile, le făcu să înţellégă «că dupĕ ce va trece noptea, în cea-l-altă ḑi, maĭ nainte «de rĕsăritul sóreluĭ, să se afle la rôndul lor, spre a se «întórce din noŭ la bătaiă, cu idea séŭ de a lăsa acolo «viéţa, séŭ de a câştiga locul maĭ 'nainte de a se retrage. «Vĕḑênd locuitoriĭ pregătirile vrăjmaşilor, nelipsindu-le «curagĭul, cu tóte că cunnosceaŭ primejdia în care se aflaŭ, «fiind slăbiţĭ prin ceĭ răniţĭ şi ceĭ morţĭ, dresceră locurile «de care aveaŭ trebuinţă şi se pregătiră cu tóte puterile «ce le maĭ remâneaŭ, spre apărare. Venind ḑioa urmă- «tóre, Baiazetŭ reconduse oştile tóte la locul de attacŭ, «cu mare sgomotŭ de sunete, de strigărĭ şi de larmă ce «făceaŭ soldaţiĭ sĕĭ, cari fĕră îndoire îşĭ făgăduĭaŭ bi- «ruinţa. Baiazetŭ, dorind să scape cât va puté, şi ómeniĭ «şi locul, se hotărî să încerce déca, cunnoscênd eĭ primej- «dia, va puté să 'ĭ adducă cu învoire să se lase de îndĕ- «rĕtnicia lor, făcu semnŭ că avea să vorbiască cu eĭ, tră- «mise înainte pe unŭ solŭ alŭ sĕŭ ca să le spună, cum că «Turciĭ vinŭ cu hotărîre statornică de a nu înceta bătt'aia «ḑioa şi nóptea , pênĕ ce nu vor lua locul , şi că décă a- «ştéptă să fie siliţĭ, le vestesce că le va da locul în pradă,

www.dacoromanica.ro

«şi nu va ĭerta nicĭ vêrstă, nicĭ sexŭ, şi că toţĭ se vor «omorî; iar décŏ vor voì a se suppune, îĭ va priimi fŏră a «vătăma averea séŭ persónnele şi, dându-le libertatea, va «sta în voĭa lor d'a rĕmâné pe locŭ séŭ a se duce în- «tr'altă parte. Audind ceĭ din lă-întru propunerile sul- «tanuluĭ, şi ne vĕdênd nicĭ unŭ chipŭ de a se puté «mântui, fiindŭ-că nu maĭ rĕmăsese atâţĭa cât să «pótă apăra vallurile, cerură puçină vreme ca să rĕs- «punḑă. Strîngêndu-se atuncĭ căpeteniile, dupĕ câte-va «dispute, se hotărîră să priimĭască condiţiile propuse, în- «credinţându-se maĭ vîrtosŭ buneĭ opiniĭ ce aveaŭ despre «Baĭazetŭ, că le va păzi credinţa. Dupĕ ce s'aŭ svătuitŭ «între sine, trămiseră soliĭ lor ca să le dea locul, şi fiind «priimiţĭ cu bunătate de Baĭazetŭ, îngriji sultanul çu «scumpătate ca să nu pătimĭască nimicŭ, dând voiă celor «ce vor voì şă se ducă d'aci, să pótă scóte tóte lucrurile «lor fŏră vre o împedicare şi lăsând Moncastrul bine pă- «zitŭ, se întórse la Andrianoçolŭ.»[1]

Pêrcălabiĭ cetăţiĭ cari aŭ făcutŭ acéstă frumósă, de-şi zadarnică apărare, s'aŭ numitŭ Ghermanŭ şi Ioanŭ.[2]

Totŭ într'acéstă vreme perdură Moldoveniĭ şi cetăţile de la Dunăre. Alexandru V.V. Lăpuşnénul, la 1564, dĕrîmă cetăţile din lă-întrul ţĕrriĭ.[3] Ele se rezidiră în urmă ca să fie derîmate iarăşĭ de Dimitraşcu Cantacuzino la

[1] *Andrea Cambini*, cittadin Fiorentio. Dell'origine de Turchi lib. III. Acéstă scriere, dimpreună cu cea maĭ susŭ citată, se află tipărită într'unŭ tomŭ în 4°, sub titlul: Historia delle origine, guerre et imperio de' Turchi, raccolta da *M. Francesco Sansovino*. Veneţia, 1654.

[2] *Urechiă*.

[3] Idem.

www.dacoromanica.ro

1684, din porunca sultanuluĭ. La 1714, Turcĭĭ rezidescŭ numaĭ cetatea Hotinul şi o oprescŭ pe séma lor.[1]

Acésta este totŭ ce amŭ pututŭ descoperi despre organisarea puterei armate şi arta militarĕ în Moldova. Cetele moldave, în cursŭ de treĭ vécurĭ, făcurĕ 90 de campaniĭ, din care 19 civile, 15 împotriva Polonilor, 13 împotriva Ungurilor şi Nemţilor, 12 împotriva Turcilor şi Tătarilor, 13 împotriva Muntenilor şi 8 împotriva Cazacilor.

Generaliĭ ceĭ maĭ vestiţĭ ce aŭ commandatŭ armatele Moldoveĭ, afóră da domniĭ arătaţĭ în cursul acesteĭ scrieri, aŭ fostŭ : Boldurŭ Vornicul, Şendré Hatmanul, vornicul Cărăbăţŭ, vornicul Grozé, hatmanul Barbowski, vornicul Bucimŭ şi hatmanul Buhuşŭ.

[1] *Neculaĭ Costinŭ.*—Chronicarŭ anonimŭ.

SFÈRŞITŬ.

www.dacoromanica.ro

TABLA MATERIILOR.

Pagina.

Precuvêntarea editoruluĭ. VII

ISTORIA ROMÂNILOR SUB MICHAĬU-VODĂ VITÉZUL.

Introducere. 1

Summariŭ : I. Misia providenţialĕ a naţiilor.—II. Care e misia naţieĭ române?—III. Colonniile romane în Dacia. — IV. Românii sub invasiunile Barbarilor. — V. Intemeierea principatelor.—*Mircea celŭ betrânŭ* şi *Alexandru celŭ bunŭ*. — VI. Intocmirea vechiă a statelor române.—VII. Luptaîntre boĭerĭ şi domniă.—*Dracula, Ţepeşŭ, Stefanŭ celŭ mare, Iónŭ Huniadŭ.*— VIII De la *Bogdanŭ* şi *Petru Rareşŭ* pênĕ la *Michaĭu Vitézul.* — IX. Lupta între Fanarioţĭ şi Românĭ

CARTEA Iᴵᵘ. *Libertatea Naţionalĕ* (1593-aprilie 1595) 25

Summariŭ : I. Coprinderea şi scopul acesteĭ scrierĭ.—II. Starea Moldoveĭ şi ţĕrriĭ Românescĭ sub Aronŭ-Vodă şi sub Alexandru Iliaşŭ. — III. Michaĭu, fiĭul luĭ Pĕtraşcu-Vodă, stă banŭ la Craĭova — IV. Elŭ scapă din osânda morţiĭ. — V. Fuge în Ardélŭ şi apoĭ la Constantinopole, unde e numitŭ domnŭ alŭ ţĕrriĭ Românescĭ. — VI. Greutăţile întêmpinate de dînsul la începutul domnieĭ sale. — VII. Starea imperiuluĭ ottomanŭ.—Muratŭ III şi Sinan-Paşa —Răsboĭu cu Un-

www.dacoromanica.ro

garia (1592).—VIII. Rudolfŭ II, împĕratul Germanieĭ. —Dieta de la Ratisbona adunată pentru a hotărî răsboĭul cu Turciĭ — IX. Hotărîrile acesteĭ diete. — Polonia refusă concursul sĕŭ în contra Turcilor — X. Sigis mundŭ Bathori, prinçul Ardéluluĭ.—Mişcărĭ într'acéstă ţĕrră din pricina răsboĭuluĭ cu Turciĭ. — XI. Urmarea ostilităţilor — Bătta'a de la Sisek — Sinan-Paşa n capul oştireĭ. — XII. Preocupările luĭ Michaĭu în nevoile de façă ale ţĕrriĭ. — Purtarea asupritóre a Turcilor.—Tractatŭ de allianţă între Michaĭu, Aronŭ şi Sigismundŭ Bathori, încheĭatŭ în Bucurescĭ (1594). —XIII. Nouĕ mişcărĭ ale Turcilor din ţĕrra Românéscă. — Complotu in contra lor. — Anecdota luĭ Ali-Gian.— XIV. Mă ellărirea Turcilor în Bucurescĭ şi apoĭ în tótă ţĕrra — XV. Taběra luĭ Michaĭu lûngă Bucurescĭ — Unŭ emirŭ sosesce cu óste turcéscă în ţĕrră. — XVI. Albertŭ Kiraly trămisŭ de Sigismundŭ în ajutorul luĭ Michaĭu; elŭ trece Dunărea şi ĭea Silistra. — XVII. Importanţa ţĕrrilor române pentru imperiul ottomanŭ, pe acele timpurĭ.— XVIII Lup a Românilor cu hanul tătărescŭ — Isbênçile de la Putineĭu, Stănescĭ şi Scărpătescĭ. — Hanul fuge înfrântŭ. — XIX. Asediarea Ruşcĭukuluĭ de Michaĭu. — XX. Arderea acestuĭ oraşŭ. Isbênçile luĭ Kiraly, banuluĭ Mihalcea şi Buzescilor pe malurile Dunăreĭ — XXI. Răscólă şi victoriĭ în Bulgaria. — XXII. Luptele luĭ Aronŭ-Vodă cu Tătarĭi. — Michaĭu îĭ vine în ajutoru. — XXIII. Căsătoria luĭ Sigismundŭ Bathori cu Maria-Christina, archiducesă de Austria. —Tractatul încheĭatŭ cu acéstă occasiă şi însemnătatea luĭ. - XXIV. Isbênçile Românilor în Dobrogea — Asediarea şi predarea Brăilei —XXV. Façtiĭ între boĭerii din ţĕrră, cu banul Manta în capŭ.—Insurecţia între Sêrbiĭ din Craĭova, potolită —Fărcaşiĭ trădatŭ pe lûngă Vidinŭ.—XXVI Resumarea acesteĭ campaniĭ şi importanţa cĕĭ.

CARTEA II. *Callugh renĭ* (aprilie 1595-decemvrie 1595). 77

Summariŭ : I. Mórtea sultanuluĭ Muratŭ III şi înălţarea luĭ Mahomedŭ III. — Noul sultanŭ îşĭ uccide fraţiĭ. — II. Starea împĕrăţieĭ turcescĭ; proorocĭĭ respândite între turcĭ şi creştinĭ despre căderea acesteĭ împĕrăţiĭ. — III. Ferhat-Paşa se numesce viziru în locul luĭ Sinan şi pornesce asupra ţĕrriĭ Românescĭ; elŭ declară Moldova şi ţĕrra Românéscă paşalîcurĭ. — IV. Româniĭ coprindŭ unŭ convoĭu turcescŭ pe Dunăre. — Isbênçĭ în Ardélŭ şi Banatŭ împotriva Tur-

www.dacoromanica.ro

cilor. — V. Prefăcută propunere de pace cé Sinan în acea ĭérnă face împĕratuluĭ. -- Împĕratul se gătesce de răsboĭu. — VI. Trădarea luĭ Bathori către domniĭ românĭ.—Aronŭ Vodă din Moldova se arestuĭesce şi se duce în Ardélŭ.—Ştefanŭ-Răzvanŭ se face domnŭ Moldoveĭ.—VII. Michaĭu-Vodă află schimbarea domnieĭ din Moldavia -- Elŭ trămitte o deputăţiă în Ardelŭ; trădarea deputaţilor şi tractatŭl de la 20 maĭu 1595. --VIII. Michaĭu-Vodă biruĭe pe Tătarĭ; face o expediţiă norocită la Nicopoli.— IX. Ferhat-Paşa sosesce la Ruşcĭuk şi se apucă de clădirea podulŭĭ pe Dunăre. — X. Căderea luĭ Ferhat-Paşa din viziratŭ şi mórtea luĭ. — Sinan se numesce vizirŭ şi seraschierŭ.—Maria Putoiana, eroină română — XI. Viéţa luĭ Sinan-Paşa. — Elŭ plécă spre ţérra Românéscă şi sosesce la Ruşcĭuk. -- Armia luĭ şi căpitaniĭ ce o commandaŭ. — XII. Sigismund Bathori îşĭ sĕrbézĕ nunta. —Elŭ află de sosirea luĭ Sinan şi începe a se găti de óste. — Michaĭu-Vodă îşĭ aşédă taběra la Măgurelle. — Intocmirea ce face de apărare. — Sinan sfĕrşesce podul şi trece Dunărea. — XIII. Vadul Căllughĕrenilor. — XIV. Dioa ântéĭu de bătaiă la Căllughĕrenĭ — XV. Michaĭu-Vodă vorbesce oştiri or.—XVI. Dioa a doua de bătaiă la Căllughĕrenĭ — Românĭĭ perdŭ bătaia. — XVII. Vestita faptă de viteziă a luĭ Michaĭu. — Românĭĭ câştigă bătaĭa. -- Petrecerea Turcilor şi a Românilor în acea nópte în taběră. — XIX. Michaĭu cu óstea sa se trage la Bucurescĭ, apoĭ, pe la Târgovişte, la cetatea luĭ Negru-Vodă şi la satul Stoienescĭ. — XX. Sinan vine la Bucurescĭ.— Declară ţérra paşalícŭ, face cetate la Bucurescĭ.— XXI Târgovişt̆ea. — XXII. Sinan merge la Târgovişte unde face cetate, şi apoĭ se duce la Stoienescĭ dupĕ óstea română.— Minunata apărare a luĭ Michaĭu-Vodă la Stoienescĭ —XXIII. Bathori îşĭ pune taběra la Sas-Sebeş şi strînge oştĭ. —Elŭ dă Sĕcuilor libertatea cerută.—Bathori merge la Délul-Negrŭ, unde se adună oştile.—Răzvanŭ-Vodă vine cu óste din Moldavia. — XXIV. Bathori îşĭ clătesce óstea şi vine la Rucărŭ. — Unŭ vulturŭ mare cade in taběră şi minunéză pe ostaşĭ. — Bathori sosesce la Stoienescĭ. — XXV O cometă se arată d'asupra tabereĭ creştine. — Armata creştină merge de tăbĕresce lîngă Târgovişte. — Spaimă în taběra creştină—Sinan se trage spre Bucurescĭ — XXVI. Bathori îşĭ întocmesce óstea de bătaiă; elŭ află de fuga luĭ Sinan —XXVII. Svatŭ de răsboĭu în taběra creşti-

www.dacoromanica.ro

nă; se hotărasce a se batte Târgovișteа.—XXVIII. Bătta'a Târgovișteĭ. — XXIX. Luarea Târgovișteĭ. — XXX. Svatŭ de răsboĭu între creștinĭ.—Ali Pașa pîrasce pe Sinan.— Patru miĭ Turcĭ cadŭ pe nesciute în taběra creștinilor.—XXXI. Retragerea luĭ Sinan de la Târgoviște pênĕ la Bucur. și la Giurgĭu.—XXXII. Oștirea creștină plécă de la Târgoviște dupĕ Sinan. — Michaĭu-Vodă cu avanguardia sosesce maĭ întêĭu la Gĭurgĭu.—XXXIII. Castellul San-Gĭorgĭuluĭ. — XXXIV. Zăbovirea luĭ Sinan la Gĭurgĭu.—Elŭ trece Dunărea cu o parte din armată — Bătt'llia de la Dunăre.—Vitejia Românilor.— Peirea Turcilor. — XXXV. Bathori sosesce la Gĭurgĭu. — Desfacerea și prăpădirea desăvêrșită a Turcilor, cari n'apucase a trece Dunărea.— XXXVI. Faptă vitéză a unor ostași moldovenĭ. — Dioa întêĭa a bătt'ĭeĭ castelluluĭ San-Gĭorgĭu. — XXXVII Dioa a duoa a bătt'ĭeĭ castelluluĭ. — Piccolomini și cu Italienĭĭ. — Castellul se coprinde. — XXXVIII. Sinan fuge spre Constantinopole — Vestea învingereĭ luĭ respândesce gróza întrc musulmanĭ. XXXIX. Bathori se întórce în Ardélŭ. — XL. Brăila se deșértă de Turcĭ.—Udré biruiă pe Afis-Pașa.—Michaĭu-Vodă coprinde Turnul și Nicopolul. —Fărcașŭ cuprinde Vidinul. — Sfêrșitul campanieĭ de véră din annul 1595.

Nota I Despre planurile bătt'llliilor luĭ Michaĭu-Vodă Vitézul. 187

Nota II. De pre V. Cârlova, cu poesiile luĭ «*Ruinele Târgoviștеĭ*» și «*Marșul Oștireĭ Românescĭ*» 194

CARTEA III. *Robirea Țĕrranuluĭ* (dechemvrie 1595—aprilie 1596) 199

Summariŭ : I. Cercările de a attrage pe Polonĭ în allianța în contra Turcilor nu isbutescŭ.—II. Răzvan-Vodă trece cu óstea la Bathori. — Cazacĭĭ năvălescŭ în Polonia. —III. Zamoisky intră în Moldova și întronéză domnŭ pe Ieremia Movilă. — IV. Posiția grea în care se află Zamoisky, în faça hanuluĭ tătărescŭ. — V. Luptele între Polonĭ și Tătarĭ la Țuțora. — VI. Se face pace între dînșiĭ. — Zamoisky și Tătarĭĭ essŭ din Moldova.—VII. Sigismundŭ Bathori, împĕratul și Papa facŭ împutărĭ regeluĭ Poloniеĭ și hatmanuluĭ Zamoisky. — Răzvan-Vodă intră în Moldova cu óstea sa, împotriva luĭ Ieremia. — VIII. Bătt'llia de la Schee. — IX. Răzvanŭ este biruitŭ dupĕ o luptă eroică.—X. Ieremia fiŭ osûndesce la mórte cu cazną —XI Bathori nu isbutesce ză resbune mórtea luĭ Răzvanŭ în con-

www.dacoromanica.ro

tra Polonilor. — XII. Michaïu se occupă cu îndreptarea relelor pricinuite în ţérră de răsbóïe. — Intrigile Turcilor în contra luĭ nu isbutescŭ.—XIII. Complotŭ urditŭ de boïerĭ în contra luĭ Michaïu, în înţellegere cu Turcïĭ — Michaïu pedepsesce pe conspiratorĭ, respinge pe Turcĭ. — Viclenia hanuluĭ tătărescŭ.— XIV. Cete de haĭducĭ românĭ coprindŭ Nicopole, Plevna şi Bela. — Călletoria luĭ Sigismundŭ Bathori la Praga şi la Vienna; făgăduinţele ce i se facŭ. — Răscóla Săcuilor potolită de Stefanŭ Bosckai. — XV. Sinan, vizirŭ pentru a cincea óră, móre în primăvéra 1596.—Hotărîrea sultanuluĭ de a purta însuşĭ răsboïul în Ungaria.—XVI. Revolta în Austria —Nouĭ cercărĭ fără isbêndă de a attrage pe Polonĭ în allianţa în contra Turcilor.—XVII. Sultanul ajunge în Buda şi coprinde cetatea Erlaŭ. — Lupte ale luĭ Michaïu la Dunăre. — Bătăllia de la Kereszteş, câştigată şi apoĭ gróznicŭ perdută de creştinĭ. — XVIII. Isbêndĭ ale luĭ Michaïu la Nicopole şi în ţérră. — XIX. Turcïĭ îĭ propunŭ pace. — Călletoria luĭ la Alba-Iulia. —Sigismundŭ plécă din noŭ la Praga—XX. Michaïu închiăie pace cu Turcïĭ, dar se pregătesce de răsboïu. — Mare complotŭ alŭ creştinilor de peste Dunăre.— XXI. Idea unităţiĭ naţionale la Românĭ.— XXII. Sigismund Bathori închiăie la Praga tractatŭ, prin care dă Austrieĭ domnia Ardéluluĭ, şi se întórce la Albalulia. — XXIII. Nehotărîrea luĭ Sigismundŭ. — Elŭ séménă discordia în Transilvania. — Inalta posiţiă a luĭ Stefanŭ Iojica.—Commisariĭ împĕrătescĭ vinŭ în Ardélŭ. — XXIV. Michaïu reînnuoïesce tractatul cu Pórta. — XXV. Elŭ se gătesce a coprinde domnia Moldoviĭ. — XXVI. Complotul commisarilor împĕrătescĭ în contra dieteĭ transilvane — XXVII. Purtarea mĕrşavă a luĭ Sigismundŭ.—Arestarea luĭ Iojica produce spaïmă la toţĭ. — XXVIII. Trădarea Ardéluluĭ de Sigismundŭ.—XXIX. Iojica este datŭ în mâna commisarilor împĕrătescĭ.— XXX. Cardinalul Andreïu Bathori se cércă a aţiţa pe Polonĭ în contra Austrieĭ. — XXXI. Sigismundŭ Bathori trămite pe Semarsagi la Michaïu-Vodă — Temerile ce inspiră în Europa ambiţiile caseĭ austriace.—XXXII. Sigism. plécă în Austria, unde e priimitŭ cu marĭ onorĭ.—XXXIII. Michaïu îngrijatŭ se aplécă către Austria.—Elŭ cere cu stăruiri ţă ajutóre din Transilvania. — XXXIV. Tractatul sĕŭ cu împĕratul Austrieĭ. — XXXV. Michaïu face jurămêntŭ împĕratuluĭ. —Condiţiile tractatuluĭ. — Ereditatea la tronul Românieĭ. — XXXVI. Sigis-

www.dacoromanica.ro

mundŭ Bathori se căiesce de abdicare şi scrie luĭ Boscskai. — Complotŭ în Transilvania. — XXXVII. Bathori plécă şi ajunge pe ascunsŭ la Cluşŭ.—Bosckai îĭ câştigă pe Sĕcuĭ şi armata. — XXXVIII. Ardélul proclamă din noŭ prinçŭ alŭ sĕŭ pe Sigismundŭ. — Neînţellegerĭ cu Austria. — XXXIX. Uccciderea cumplită a luĭ Iojika. — XL. Turcii înaintézăîn Transilvania şi refuză allianţa luĭ Sigismundŭ.—Elŭ se împacă cu Austria şi tractézăde noŭ cu Michaĭu. — XLI. Michaĭu trece Dunărea şi batte pe Hafiz-Paşa la Nicopole; apoĭ se întórce în ţérră cu pradă. — XLII Nouĭ nehotărîrĭ şi căinţe ale luĭ Sigismundŭ Bathori. — Partida oposantĕ Austrieĭ îlŭ îndémnă a chiăma pe cardinalul Andreĭu Bathori.—XLIII. Acesta se întórce din Polonia; Sigismundŭ îlŭ priimnesce cu prieteniă şi îlŭ proclamă în dietă prinçŭ alŭ Transilvanieĭ în locul sĕŭ. — Primejdia în care se afla atuncĭ Michaĭu-Vodă. — XLIV. Starea socială a muncitorilor plugarĭ în România pênĕ la *aşeçământul luĭ Michaĭu-Vodă.*

CARTEA IV. *Unitatea Naţională* (aprilie 1599—iulie 1600). 307

Summariŭ : I. Descrierea fisică a Ardéluluĭ. Remăşiţele Dacilor şi Romanilor.—II. Invasiunile barbarilor.—Luptele Românilor din Ardélŭ cu Ungurii în vécul de mijlocŭ. — III. Epoca Corvinilor. — Românii ŭobagĭ. — Pretenţiile domnilor Românĭ asupra Ardéluluĭ. — IV. Cardinalul Andreĭu Bathori cércă în zadarŭ să câştige bună voinţa împĕratuluĭ Rudolfŭ. — V. Elŭ se silesce a îmbuna pe generalul Basta, dar totŭ de o dată tratézăcu Polonia.— VI Michaĭu-Vodă bănuĭesce réoa credinţă a cardinaluluĭ şi se asigură despre dînsa. — VII. Michaĭu pregătesce pe ascunsŭ oştirĭ în contra cardinaluluĭ şi amăgesce pe soliĭ luĭ. — Cardinalul tractézăcu Turcii, adună tabĕra la Sas-Sebeşŭ şi apoĭ o licenţiéză. — VIII. Malaspina, nunciul Papeĭ, sosesce în Ardélŭ — Politica viclénă din acele vremurĭ. — IX. Michaĭu trămite pe G. Raţŭ la Andreĭu Bathori şi se gătesce de óste, pe ascunsŭ de cardinalul.—Acesta adună dieta la Albalulia.—X. Iónŭ Maro trădézăpe Michaĭu.—Partea ce ŭeaŭ Ungurii la chiămarea luĭ Michaĭu în Ardélŭ. — XI Suferinţele Românilor din Ardélŭ de la Ungurĭ. —Saşiĭ, Secuiĭ cerŭ asemenĭ pe Michaĭu.—XII. Michaĭu adună ostaşiĭ seĭ la Ploiescĭ şi le cere jurămêntŭ. — Çuvintele luĭ spre a coprinde Ardélul. — XIII. Mi-

www.dacoromanica.ro

chaĭu îşĭ asigură ţérra şi familia despre Turcĭ. — XIV. Elŭ trece Carpaţiĭ pe la pasul Buzĕuluĭ cu mare îuţ'lă şi fără împotrivire. — XV Attrage la sine pe Sĕcuĭ, dându-le ĭertarea de ĭobăgiă şi apoĭ merge la Preşmĕrŭ. — XVI. Trece la Codlea, câştigă pe Braşovenĭi în parteʻĭ şi merge la Şĕrcaĭa —XVII. În Alba-Iulia sosesce veste despre intrarea Românilor în Ardélŭ.— Mirarea cardinaluluĭ.—XVIII. Michaĭu se apropie de Sibĭu.—Cardinalul vine cu óstea spre dînsul. — XIX. Cercărĭ zadarnice din ambele părţĭ spre a înlătura răsboĭul — XX. Intocmirea ósteĭ luĭ A. Bathori în bătaiă şi cuvêntarea luĭ. — XXI. Intocmirea de bătaiă şi cuvêntarea luĭ Michaĭu.—XXII Antêĭa parte a bătăliʻĭ. — Românĭĭ sunt învingĕtorĭ. — XXIII. Ungurĭĭ se întorcŭ la luptă şi răsbescŭ óstea luĭ Michaĭu. — XXIV. Michaĭu readuce pe aĭ sĕĭ la luptă şi învinge cu totul pe Unguri. — XXV. A duoa ḑi Michaĭu trămite să prindă pe cardinalul fugitŭ.— Albenĭĭ se închină luĭ. — XXVI. Intrare triumfalĕ a luĭ Michaĭu în Alba-Iulia, ca domnŭ alŭ Ardéluluĭ. — XXVII. Fuga luĭ Andreĭu Bathori spre Polonia. — XXVIII. Ţĕrranĭĭ sĕcuĭ se scólă spre a'lŭ prinde şi daŭ bătaiă suiteĭ sale la San-Thoma. — XXIX. Eĭ prindŭ şi uccidŭ pe cardinalul.—XXX. Prevestirĭ ce avusese Andreĭu Bathori despre sfêrşitul sĕŭ. —XXXI. Sĕcuiĭ adducŭ capul cardinaluluĭ la Michaĭu. Inmormêntare cu pompă ce Michaĭu face cardinaluluĭ în Alba-Iulia. — XXXII. Răscóla Sĕcuilor şi Românilorŭ din Ardélŭ în contra nobililor Unguri. — XXXIII. Greşelile politice ale luĭ Michaĭu în Ardélŭ; elŭ nu face nimicŭ pentru Românĭ şi dă protecţia sa nobililor. — XXXIV. Totuşi, aceştia âncŏ se plângŭ. — Pedépsa trădărĭĭ luĭ Maro.—XXXV. Michaĭu trămite împĕratuluĭ scire despre învingerea cardinaluluĭ. —Desbatterĭ în Roma asupra morţiĭ acestuĭa.— XXXVI. Impĕratul trămite pe Basta în Ardélŭ.—Caracterul acestuĭa. — XXXVII. Neînţellegerile luĭ Michaĭu cu Basta, împăcate de commisarul împĕrătescŭ Petz. — Michaĭu trămite solĭ la împĕratul. — XXXVIII. Nemulţumirea luĭ Michaĭu despre nobiliĭ Unguri. — Elŭ priimesce solĭ de la împĕratul nemţescŭ şi de la celŭ turcescŭ.—XXXIX Actul trămisŭ luĭ Michaĭu-Vodă de Rudolfŭ II, de care domnul este nemulţumitŭ şi'şĭ arată cererile sale de la împĕratŭ. — XL Sigismundŭ Bathori lucrézĕ din noŭ în Polonia ca să capete domnia Ardéluluĭ.—Michaĭu se gătesce a'lŭ isbi în Moldova. — XLI. Planurile luĭ Mi-

www.dacoromanica.ro

chaĭu spre a coprinde şi a împărţi Polonia.—XLII. Elŭ intră răpede în Moldova şi gonesce pe Ieremia şi pe Sigismundŭ pênă la Hotinŭ. — XLIII Coprinde tótă Moldova şi aşédă într'însa stĕpânirea sa.—Baba Novacŭ calcă Pocuţia. — XLIV. Nobiliĭ unguri începŭ chiar în Moldova a tracta cu Sigismundŭ şi cu Poloniĭ. — Michaĭu a realisatŭ unirea celor treĭ principate romane: ţĕrra Românéscă, Moldova şi Ardélul.

CARTEA V. *Mirislĕu* (iulie 1600 — ianuarie 1601). . 441

Summariŭ : I. Michaĭu tractézĕ cu Rudolfŭ II, care vrea să'lŭ depărteze din Ardélŭ.—Elŭ deschide dieta în Alba-Iulia.—II. Elŭ priimesce unŭ solŭ de la sultanul şi trămite la Constantinopol pe voruicul Dimu, care e ucisŭ acolo. — Basta e însărcinatŭ să observe pe Michaĭu.—Moise Sĕcuĭul trece cu trădare la Poloni.— III. Michaĭu catá să liniştéscă prin Nicolae Vitézul pe nobiliĭ Unguri din Ardélŭ.—IV. Aceştia ânsĕ complotézĕ cu vrăjmaşiĭ luĭ Michaĭu, spre a'lŭ depărta din Ardélŭ. — V. Michaĭu trămite soli în Polonia. — VI. Desbinarea cresce între Românĭ şi Unguri în Ardélŭ şi în tótă armia luĭ Michaĭu — VII. Planŭ de uccidere a nobililor Unguri ce pe nedrept se atribuĭa domnuluĭ românŭ. — VIII. Uneltiri de trădare ale luĭ George Mako, căpitanŭ alŭ Ungurilor.—IX. Nobiliĭ se adună la Cluşŭ şi apoĭse răsipescŭ.— Michaĭu scrie luĭ Basta ca să vină a se unì cu elŭ. — X. Michaĭu îşĭ adună óstea la Sas-Sebeşŭ şi chĭamă la sine pe nobiliĭ Unguri adunaţĭ la Turda.—Aceştia refusă de a veni —XI. Csaki se află în capul nobililor revoltaţĭ.—Eĭ trămitŭ să céră ajutorul luĭ Basta, care le făgăduiesce.— XII. Nobiliĭ se înţellegŭ cu G. Mako şi înşélă pe trămişiĭ luĭ Michaĭu. — XIII. Basta face svatŭ spre a trămite oştĭ în ajutorul nobililor. — XIV. Nobiliĭ nu isbutescŭ a câştiga în partea lor pe Cazacĭ, dar sûnt maĭ norocoşĭ cu alţĭ ostaşĭ aĭ luĭ Michaĭu —XV. Saşiĭ se desbină şi eĭ de la Michaĭu, iar Cluşeniĭ îĭ staŭ credincĭoşĭ. — XVI. Legiunea luĭ G. Mako, după câte-va înduoĭelĭ, se unesce cu nobiliĭ. —XVII. Nuoĭ cercărĭ ale luĭ Michaĭu spre a îmbuna pe nobilĭ. — Basta se împreunézĕ cu dînşiĭ şi priimesce commanda armieĭ lor. — XVIII. Michaĭu trămite din noŭ solĭ la Basta, la nobilĭ şi la ostaşĭ. — Visŭ prevestitorŭ alŭ luĭ Michaĭu — XIX. Michaĭu înaintézĕ spre Mirislĕu şi se aşedă într'o posiţiĭe minunatŭ de întărită. — Basta se pornesce împotrivă'ĭ şi se încinge o luptă de avanguardiă —XX. Basta de

www.dacoromanica.ro

și învingĕtorŭ, amână bătaĭa pe a duoa-ḑi și îșĭ aședă strejile de nópte. — XXI. Înduoïelĭ fatale din partea luĭ Michaĭu. — XXII. A duoa-ḑi Basta, încredințându-se de tăria posițieĭ nóstre, propune ca stratagemă de a se retrage; ceĭa-ce și făcu după unŭ svatŭ de răsboĭu. — XXIII. Michaĭu se ĭea în góna luĭ Basta; dar acesta, ajungênd la unŭ locŭ priincĭosŭ, se oprésce gata de bătaiă. — XXIV. Întocmirea ósteĭ luĭ Michaĭu. — XXV. Întocmirea armateĭ luĭ Basta. — XXVI. Bătăllia se începe. — Isprăvile artillerieĭ românescĭ; ea cade ânsĕ în mânile dușmanuluĭ.—XXVII. Româniĭ perdŭ bátăllia după o luptă crâncenă.—Durerea luĭ Michaĭu, care părăsesce câmpul de bătaiă, mântuind stégul țĕrriĭ.—XXVIII. Michaĭu scapă trecênd Mureșul călare și merge prin Alba-Iulia la Făgăraș. — XXIX. Rĕsbunările nobililor Ungurĭ asupra Românilor și Sĕcuilor.—Bucuria curțiĭ austriace de biruința luĭ Basta —XXX. Baba-Novacŭ întêmpină pe Michaĭu la Făgăraș și amênduoĭ se ducŭ la Codlea, unde sosescŭ și oștile adduse de Pĕtrașcu din țĕrra Românéscă. — XXXI. Intêmplările de maĭ nainte ale ósteĭ luĭ Pĕtrașcu, cu împotrivirile Brașovenilor și pustiirile lor în țĕrra Bârseĭ.—XXXII. Michaĭu se vede din noŭ în capul uneĭ oștirĭ puternice, gata a'șĭ rĕsbuna asupra Ungurilor și luĭ Basta.—Dar elŭ află că Sigismundŭ Bathori a încheiatŭ cu óste polonă în Moldova.

Scrierĭ diverse. Notă preliminariă 528

I. Bulletinŭ despre portretele luĭ Michaĭu Vodă Vitézul, ce se află în cabinetul de stampe de la biblioteca regalĕ din Paris. 529

II. Mișcarea Românilor din Ardélŭ, cuvêntŭ rostitŭ la 15 maĭu 1851 535

III. Cântarea Românieĭ. — Precuvêntare 545
Textul *Cântareĭ* 553

IV. Puterea armată și arta militară la Românĭ. — Precuvêntare 583
Lista isvórelor 585

1-*iul Memoriŭ*. (1844) Puterea armată și arta militară, de la întemeĭerea principatuluĭ Valachieĭ pênă acum :

Partea I. De la întemeĭerea principatuluĭ Valachieĭ pênĕ la aședarea domnilor Fanarioțĭ (1296—1716). 587
§ 1. Armata 589
§ 2. Miliția, ridicarea glótelor 606
§ 3. Arta militară la Românĭ în acea epocă . . . 610

www.dacoromanica.ro

Partea II. Puterea armată da la aședarea domnilor Fanarioți pênĕ acum (1716—1844).
§ 1. De la aședarea domnilor Fanarioți pênĕ la Regulamentŭ (1716—1830) 624
§ 2. Puterea armată sub Regulamentŭ (1830—1844) 630
§ 3. Închiăiere 635
2-a *Memoriŭ.* (1846) Puterea armată și arta militarĕ la Moldoveni, în timpurile mărireĭ lor.
Partea I. Puterea armată. 642
Partea II. Arta militarĕ. 655

www.dacoromanica.ro